

ERVING VALAS

NAGRADA

Preveo sa engleskog: Dr MILENKO POPOVIĆ
Korice i omot: Mirko Stojnić

Posvećeno mojim roditeljima Besi i Aleks Valas

»Sa celokupnom mojom preostalom ostvarljivom imovinom potrebno je postupiti na sledeći način: Izvršioći moje volje neka sav kapital ulože u zdrave obveznice i tako stvore glavnicu, od koje će se interes godišnje deli i ti u obliku nagrada onima, koji su, u toku prethodne godine, najviše do-prineli dobroti covečanstva. Pomenuti interes deliće se na pet jednakih delova ...«

Alfred Bernard Nobel 27. novembar 1895.

»Počasti ovoga sveta, žta su one do ispraznost, besmislenost i opasnost da se ne uspe?«

Sveti Avgustin oko 400. g. naše ere

Toga dana, u Štokholmu, rano je pala severna noć, a to je bio znak da se jesen izmiče i približava oštra zima.

Međutim, za grofa Bertila Jakopsona, dok je lagano šetao kroz osvetljeni Humlegarden, jedva dodirujući svojom smeđom palicom ukrašenom lavljom glavom stvrdnuti travnjak, to je bilo vrlo srećno doba godine, doba njemu osobito drago. Znao je šta obećava ta hladna, prerano nastala noć: doći će vetrovi, magle s jezera Melaren, a možda i snegovi s mrakom, i on tada neće imati ono osećanje krivnje zbog toga što se zatvara u svoj pretrpani, udobni stan i ukopava među drage uspomene stare pola veka i što će moći da nastavi rad na svojim enciklopedijskim »Pribeležkama«.

Izišavši iz parka grof Bertil Jakopson naposletku je stigao na pločnik Sturegatana. Večernje zasedanje bilo je završeno, i završni uzbudljivi posao noći – vrhunac desetome-фетод napornog i zamornog rada – uskoro će doći na dnevni red. Gotovo setno, okrenuo se za trenutak prema parku. Svakom drugom čoveku ovo bi, što je još do nedavno bilo tako bujno i zeleno, moglo sada izgledati mrtvo i ogolelo, drveće bez lišća, smešnih obrisa prema veštačkoj svetlosti.

10

kao neki namrgođeni simboli života na izdisaju prikazani na nekom nadrealističkom platnu. Ali je Jakopsonova posebna moć zamišljanja preobrazila prizor vrlo čudnom vrstom alhe-mije u neki oblik začetka života, rađanja u kome se priroda preporođa, i stara godina naposletku daje novi život. Ponovo, rekao je sam sebi, njegovo ljubljeno doba godine ponovo je stiglo, a večeras, ove noći, desiće se nešto vredno sećanja. Vraćajući se ponovo na sredinu ulice, grof Bertil Jakopson nagoniski pogleda levo, pa zatim desno, da bi se uve-rio nema li saobraćaja i tek je onda počeo da prelazi ulicu gotovo oštra koraka, vrteći svoju palicu u velikom krugu. Kad je stigao na suprotnu stranu ulice, zastao je pred jednom uskom šestospratnom zgradom na kojoj je pisalo Sture-gatan 14.

Otvorivši jedno krilo teških, dvokrilnih, metalnih vrata, a za to je u toku poslednjih godina trebalo sve više snage, ušao je u zgradu Zadužbine, i tu je, kao uvek, osetio toplinu i zaštitu unutar polutamnog hodnika koji je vodio u njegovu kancelariju, njegov dom, njegov muzej, njegov život. Kako je išao, čuo je bat svojih kožnih donova na mermernom podu, a zatim je za časak zastao, kako mu je bio običaj, pred džinovskim vajanim poprsjem Alfreda Nobela. Proučavajući osetljivo, čvornato, bradato lice, Jakopson je ponovo osetio izvesnu nesigurnost. Da li je taj stari čovek zaista tako izglUao kako ga se on sećao u

vreme kad je Nobel bio vrlo star, a on vrlo mlad? Naposljetku je s uzdahom okrenuo levo, prošao pored oznake na vratima NOBEL-STIFTELSEN, a zatim se s naporom popeo mermernim stepenicama do prvog sprata, koji su američki posetioci uporno pogrešno nazivali drugim spratom.

Otvarajući i zatvarajući staklena vrata, Jakopson se ponovo našao u dvorani za prijeme, s poznatim zelenim tepisima i nizom stolova i stolica. Idući tako dvoranom prime-tio je ormare s knjigama duž obe strane, one s jedne strane prepune, krcate ekonomskim časopisima (protiv kojih se on stalno bunio, bez obzira koliko puta mu kazali da je prva dužnost Odbora da se brine o finansijama), dok su u onima s druge strane stajale skupo povezane zbirke španskih, francuskih, nemačkih i engleskih knjiga pobjednika iz prošlih decenija. Mogao je da vidi Astrid Sten, svoju debeljuškastu sekretaricu, kako stoji kraj jednog otvorenog dosijea iza stola u prijemnoj kancelariji, okrenuta njemu leđima.

— Gospođo Sten ...

Ona se okrete hitro, poslušno, i on ugleda na njenom licu ono isto osećanje uzbuđenja koje se upravo budilo u njemu.

— Da li ste napisali telegrame? — upita on.

— On, da, gospodine, na vašem su stolu.

— A gde su ostali?

— U gornjim odajama. Bojim se da piju vaš viski. On se nasmeši.

Dakle svake godine isto.

— Za njih je posao gotov — dodade gospođa Sten.

— Ne još, ne još . . .

— Zvali su iz Ministarstva spoljnih poslova. Jedan činovnik je već pošao.

— Vrlo dobro. Biću u svojoj kancelariji.

Grof Bertil Jakopson je otišao u sobu izvršnog direktora, žaleći što se njegov starešina nedavno razboleo, ali radujući se potajno što on, kao pomoćnik direktora, drži sav posao u svojoj ruci. Požurio je kroz malu kancelariju i ušao u još manju svoju kancelariju smeštenu u susednoj sobi.

Skidajući svoj pusti šešir i topli ogrtač i odloživši palicu u jedan ugao, Jakopson je vragolasto namignuo na sliku svog prijatelja starog kralja Gustava V, koja je visila na zidu nasuprot njemu. Ugledao je na svom stolu veliku mapu od manile, uzeo je brzo i zatim se zavalio u meku plavu sofpu.

Sa sve većom nestrpljivošću otvarao je mapu od manile. Bilo mu je milo što su ove godine Kraljevska akademija nauka, Karolinin institut, švedska Akademija i Nobelov odbor norveške Narodne skupštine pristali na njegov predlog da se njihov izbor objavi istovremeno, a nije mogao da se seti da se to ikad ranije desilo. Jakopson je tvrdio da će to de-lovati dramatičnije, a znao je da će se pokazati kako je bio u pravu.

Proučavajući sadržaj otvorene mape u ruci, on se iznenada namrgodi i hitro prelista napisane telegrame tražeći jedan koji je nedostajao. Tek onda se setio. Norveška Narodna skupština upravo je, kao uostalom i šesnaest puta u prošlosti, obavestila Nobelovu zadužbinu da se ove godine dodeliti nagrada za mir. Sećajući se odluke koja je bila prenetu juče, on ponovo nemo klimnu glavom u znak odobravanja. Bilo je to vreme za puno drugih stvari, ali ne za javno pohvaljivanje mirotvoraca.

Veselo, gotovo zaljubljeno, on izvuče prvi telegram i počne micati usnama dok ga je čitao u sebi.

12

U ZNAK PRIZNANJA . . . KAO PODRŠKU SVELJUDSKIM IDEALIMA . . . NOBELOVA ZADUŽBINA U ŠTOKHOLMU U IME ŠVEDSKE AKADEMIJE SA ZADOVOLJSTVOM VAS IZVESTAVA DA VAM JE DANAS DODELJENA OVOGODIŠNJA NOBELOVA NAGRADA . . . POJEDINOSTI SLEDE STOP NAJSRDAČNIJE ČESTITANJE STOP ...

Na vratima se čulo kucanje. Jakopson podiže glavu upravo u času kad je gospođa Sten provirila.

— Činovnik Ministarstva spoljnih poslova je stigao. Došao je po telegrame.

— Da ... da ... samo trenutak.

Grof Bertil Jakopson poče brzo da broji telegrame, da ih čita i prečitava kako bi se uverio da je sve u najboljem redu, a zatim se diže i gotovo nevoljno ih predade gospodi Sten.

— U redu, sad mogu da idu.

Kad su se vrata zatvorila, Jakopson je, još krhkiji posle uklanjanja toga tereta, lagano prišao prozoru. Gledao je na Sturegatan, video je šofera limuzine kako čeka, a zatim je ponovo digao pogled prema pustom parku.

Petnaesti novembar, mislio je. Zaista dan vredan sećanja. Njegov sat je pokazivao 9.10 uveče. Bilo je malo dockan da jedan dan vredan sećanja tek otpočne, ali on je znao da je u to vreme, premda je u Štokholmu kasno, bilo mnogo ranije u Parizu, Rimu, Atlanti, Pasadeni i u mestu po imenu Milerov Nasip u državi Viskonsin.

Dole je video šofera kako je iskočio iz limuzine, obišao je i otvorio zadnja vrata. Izdužujući vrat Jakopson je mogao da vidi visoku priliku činovnika s kožnom tašnom kako prilazi, saginje se da uđe u kola i nestaje s vidika. U tren oka motor je zazujao, i sad su telegrami već bili na putu u švedsko Ministarstvo spoljnih poslova na trgu Gustava Adolfa. U roku od jednog sata oni će biti uručeni razaslati švedskim ambasadama u tri zemlje, a zatim će biti uručeni lično dobitnicima.

Lično dobitnicima, mislio je Jakopson. Znao je vrlo dobro njihova imena, jer je čuo kako ih bezbroj puta ponavljaju u toku poslednjih nekoliko meseci po njihovom pred-laganju, u toku ispitivanja, raspravljanja, cenjkanja i glasanja. Ali ko su zaista bili ti muškarci i žene s kojima će se on sresti kroz nepune četiri sedmice? Kako će se oni osećati i kako će to delovati na njih? Šta oni sad rade, u ovim

napetim časovima pre no što telegrami stignu i pre no što njihova veličina postane javna slava i ponos?

U mislima šs vratio svojim »Pribeležkama« o onome šta su drugi u prošlosti činili u trenutku kad su čuli za dodeljivanje nagrade: Judžin O'Nil je spavao, i probudili su ga da mu saopšte vest; Džejn Adams je upravo primala narkozu pred jednu ozbiljniju operaciju; Dr Herlod Urej ručao je s univerzitetskim profesorima u klubu na fakultetu; Albert Ajnštajn čuo je na palubi broda na putu iz Japana. A novi? Gde i u kakvom stanju će ih zateći vest o dodeljivanju nagrade? Jakopson je žalio što ne može da putuje zajedno s telegramima, sa svakim ponaosob, da bi mogao da vidi šta će se desiti kad telegram stigne na svoje odredište.

Ah, mašta starog čoveka, mislio je. Nog med detta. Dosta toga. Mora da se pridruži svojim kolegama u gornjim prostorijama i nešto popije za ovaj značajan posao koji je dovršen. Pa ipak, ipak bi bilo lepo, zaista lepo, poći zajedno s tim telegramima . . .

Bilo je 8.20 uveče kad je telegram iz Štokholma stigao u švedsku ambasadu u Parizu. Ambasadorov rumeni, obli sekretar, još uvek zauzet kucanjem zabeleški o pitanju afričkog posredovanja, otvorio je telegram kao što je obično otvarao i sve druge. Ali kad je počeo da sriče sadržaj, oči su počele da mu se šire sa strahopoštovanjem.

Prvi deo telegrama bio je upućen ambasadoru: MOLIMO VAS PREDAJTE SLEDECE SAOPŠTENJE LICNO STRANCI KOJOJ JE UPUĆENO STOP IZRAZITE LICNO ČESTITANJE U IME VLADE STOP.

Poruka se tresla u sekretarevoj ruci dok je čitao dalje. Beznadežno je pokušavao da se seti kuda je ambasador rekao da ide. Nije rekao da ide kući. Ni u Operu. Ni u Palatu pravde. Koktel, — to će biti, da, u stan nekog diplomate, ali nije rekao koga. A docnije će večerati kod »Laperusa« na Keju de Gran Ogustin. Sekretar se setio da je lično naručio sto za deset osoba.

Očima je potražio zidni sat. Trebalo je da prođe još pun sat JIŦPO, dok bude mogao da prenese ambasadoru značajnu vesfva celo to vreme ova tajna, tako važna, toliko očekivana, ostaće isključivo njegova. Bilo je nekog zadovoljstva u tome. Zavalio se ponovo u stolicu, kao neki dečačić kome je pošlo za rukom da vidi svetog Nikolu i ponovo je počeo da čita poruku koju je trebalo da prenese ambasadoru:

ZA VAŠA ISTRAŽIVANJA STRUKTURE SPERME I ZA VAŠE OTKRIĆE VITRIFIKACIJE SPERMATOZOONA ZA SELEKTIVNO GAJENJE NOBELOVA ZADUŽBINA U ŠTOKHOLMU U IME KRALJEVSKE ŠVEDSKE AKADEMIJE NAUKA SA ZADOVOLJSTVOM VAS IZVEŠTAVA DA VAM JE DANAS DODELJE-NA OVOGODIŠNJA NOBELOVA NAGRADA ZA HEMIJU STOP NAGRADA SE SASTOJI OD ZLATNOG MEDALJONA I ČEKA NA DVE STOTINE PEDESET I JEDNU HILJADU PET STOTINA NOVIH FRANAKA STOP SVEČANOST PREDAJE NAGRADE ODRŽAĆE SE U ŠTOKHOLMU DESETOG DECEMBRA STOP POJEDINOSTI SLEDE STOP NAJSRDAČNIJA ČESTITANJA STOP. Poruka je bila upućena DOKTORU KLODU MARSOU I DOKTORKI DENIZI MARSO ŠEZDESET DVA KEJ D'ORSEJ PARIZ FRANCUSKA . . .

Bilo je tek 8,30, i, izuzev vlasnika i kelnera, bili su sami u restoranu. Zapravo su Dr Klod Marso i Žizel Žordan već završili s kolačima od pirinča, i!i još tačnije, Klod je završio. Sad je posmatrao kako Žizel ljupko skuplja ostatke pirinča i ka-ramela s prelivom od vanile. Bila je to ukusna večera: riblja čorba, posle nje je sledio specijalitet te večeri, Markizin Isus, kojLse sastojao od vruće kobasice s borovnicom i pe-čurkama,%salate od jabuka sa maslinovim uljem i ružmarinom, a jabuka je bilo dovoljno za oboje. Klod je bio snužden što su morali da večeraju tako rano. Činilo mu se to varvarski. Žizel i on nisu nikad raspravljali o tome, ali su oboje shvatili potrebu. Nijedno nije že-le!o da bude otkriveno. U ovo doba postojali su slabi izgledi da ih neko vidi. Čak je i restoran »Mali brodić«, koji su našli za vreme šetnji u početku zabavljanja, postao mesto gde su se sastajali zato što se nalazio u toj mračnoj, zapuštenoj, sporednoj ulici, ulici de Fose-St.-Bernar. Premda su tu povremeno navraćali i neki od najprobranijih sladokusaca i ljubitelja restorana u Parizu, najveći deo posetilaca sastojao se od bolje plaćenih radnika i činovnika vinarskog predu-zeća koje se nalazilo preko puta restorana. Klod i Žizel bili su uvereni da nijedan od tih posetilaca po svoj prilici neće prepoznati uglednog hemičara Pasterovog instituta ili manekena Balensijaga.

Žizel je završila s kolačem. Brisala je usta. – Kafu? – upita Klod-.

15

Žizel odmahnu glavom. . .

– Ne, ali bih da zapalim cigaretu.

Klod nađe u džepu tanku srebrnu tabakeru, izvadi dve engleske cigarete, zapali jednu, zatim zapali drugu na prvoj i prvu pruži Ž/zeli koja je prinese ustima i duboko povuče.

– Savršeno – reče ona.

– Jer sam je najpre poljubio – reče Klod.

Žizel se nasmeši i nagoniski ispruži svoju dugu kao sveca tanku ruku preko stola i dodirnu njegovu. On okrete ruku, dlan nagore i obuhvati njenu.

– Volim te, Žizel.

– I ja tebe volim – odgovori ona meko, ali je na njenom licu i dalje ostala ona njena profesionalna maska lepotice nameštene za javnost, hladna, na oko odsutna, a njega je to uvek činilo trenutno nesigurnim.

U želji da se razuveri, da povrati poverenje, po obredu koji će mu vratiti to poverenje, Klod upita:

– Hoćemo li u šetnju?

– Samo dok popušim.

– Dobro.

Sedeli su ćuteći. Žizel se igrala s palidrvcima, gledala ih je, nedokučiva, a on nije mogao da odvoji pogled s njenog zvaničnog lica. Bilo je to neobično lepo lice, ponovo je došao do toga uverenja, a sad je to lice pripadalo njenu. Proučavao ga je prepuštajući se samopohvalama. Kosa joj je bila bujna, boje pepeljasto-plave, obrve iscrtane tamno i visoko, a same oči ledeno blede-plave boje, široko usađene. Nos joj je bio prav, kao na onim grčkim statuama u Luvru, a usne pohotne, pune, meke, s najtamnijim tonom crvene boje. Jagodice su joj bile visoke i ostavljale su osenčeno udubljenje na obrazima. Usled velikih briljantskih minduša, što ih je uvek nosila, lice joj je izgledalo još uže.

Iznenada ona ugasi ostatak cigarete, odgurnu stolicu od stola i ustade. Uzimajući torbicu, ona reče:

– Odmah ću se vratiti. Ostani ovde.
– Svakako.

Pratio ju je očima dok je išla pored stolova. Primetio je da je posmatrali i tri kelnera. Kretala se kao maneken, s lepršavom Ijupkošću, visoka, vitka, uskih bokova, dugih bedara i nogu, sva otmena, kao da lebdi, kao da klizi. Pri hodu su njene noge, sasvim jedna uz drugu, izazivačke, gazile pravo, lake i plitke cipelice oštih vrhova jedva su pri-metno iskrenute napolje, zadnji deo njenog tela talasavo se

16

ljuljao kao kod svih obučenih manekena. Naposletku je napravila piruetu oko ugla i nestala. Pravo iz modnog časopisa »El« ili »Ot'isijel«, mislio je Klod, najnovija moda, haljine, lice, pojava, sve kao staklo, ništa preterano i prejako. Možda je to bilo ono što ga je u samom početku privuklo, izazov da je bila ili da je izgledala neosetljiva i nedostiživa i tako blizu savršenstvu. Da, to ga je privuklo u samom početku, znao je pouzdano, a što ga je zadržalo konačno, uprkos svojoj opreznosti i rasuđivanju jednog naučnika, bilo je ne njen nastup pred javnošću, no njeno ponašanje kad su bili sami. Već prvog puta ona je postala druga osoba. Pre dve nedelje, razdražila ga je kao nikad nijedna žena pre nje, svukla se pred njim, smelo, gotovo podrugljivo, u početku polako, cipelice, duge tanke čarape, haljinu, kratki kaputić, a zatim sve brže grudnjak, pojas i gaćice. Potpuno naga, pred njim pretvorila se u neko drugo stvorenje. Kad je ostala bez modnih haljina i pretvaranja, kad se videlo samo belo meso i dojke povelikih oblika ali lepe, istaknute njenim izduženim koščatim telom, postala je kao neka životinja. Skinula je sa sebe odeždu svih sujeta i smišljene sofistike. Nije preostalo ničeg veslačkog. U svojoj nagosti ništa nije zadržala, postala je sažeta slika francuske kurtizane, iskazujući požudu bez ustezanja i potpuno je uživala u polnom snošaju, ne prikazujući svoje podavanje kao neki poseban poklon, no pokazujući strastvenu zahvalnost zbog onoga što je primala, i premda mu se već podala pet-šest puta za poslednje dve nedelje, u očekivanju toga, njen preobražaj ga je ponovo uzbuđivao više no ikad ranije, i on je žudio da mu se ona što pre vrati i pođe s njom. Dok je zvao kelnera da plati, u duši je još uvek mislio na tu njihovu čudesnu vezu. Ali je i on bio ponosit. Nije to bila samo njena pohotnost i le-pota, koje, na kraju krajeva, on nije ni mogao da prikaže svetu, nego činjenica što je i ona uživala u njemu. Klodu je bilo četrdeset šest godina, a njoj dvadeset sedam; Klod je bio intelektualac i naučnik od najranije mladosti. Suviše je dugo bio zauzet epruvetama, bočicama i vagama koje su mirisale na kiseline, i suviše je bio predan samoposmatranju, a da bi mogao da se smatra za sladokusca ili privlačnog čoveka, mada je sada, u toku ovih poslednjih nekoliko nedelja, osetio da je privlačan. Kosa mu je bila valovita i proseda, široko lice nije još bilo mesnato, bilo je pravilno, izuzev usko usađenih očiju i orlov-

17

skog francuskog nosa, međutim težio je ka gojaznosti i kako su u jednim novinama kazali, telo mu je bilo »krupno«, ali još uvek snažno i čvrsto, te je i dalje igrao tenisa jedanput nedeljno, a dva puta nedeljno odlazio bi na kuglanje u Bultonjsku šumu. Žizel je mogla naći mlađeg muškarca, veselijeg, bogatijeg i u svakom slučaju neoženjenog. Ali ona je izabrala njega i nije ništa drugo želela. Ovde je postojala još jedna hemijska tajna koju će on i Deniz morati da ispituju. Shvatio je, istoga časa, da je podsvesno u mislima nazvao svoju ženu njenim imenom. To nije bilo lepo, i on je izbrisao njeno ime. Večeras neće misliti na nju. Nije bio raspoložen da razmišlja o svojoj krivnji.

Ponovo, u želji da vidi sebe kroz Žizeline oči, pokušao je da odmeri svoju vrednost. Vrline: inteligencija, osetljivost, skromna slava. Nedostaci: godine, izvesna suvoparnost, oženjen.

Upravo u času kad je nameravao da nastavi sa svojim otkrićima, ugledao je Žizel kako prilazi, raskošna, usana koje su ličile na luk boje vina, dugih nogu kako se ukrštaju u lakom koračanju u toj uskoj purpurnoj suknji. Pokušao je da ustane kao mladić, izvadio je novčanik i prebrojao potrebne franke u nameri da ih razdeli, i pored toga što je napojnica već bila uračunata, osoblju, koje će shvatiti zašto je potkupljeno.

Dohvatio je njen dugi prirodno smeđi krzneni kaput od minka, raširio ga je otmeno kao ogrtač, i ona se ljupko uvukla u krzno, otklanjajući hladnoću i povećavajući lepotu. Napolju, u mekoj pariškoj noći, stajali su u mračnoj, uskoj ulici posmatrajući veliku vinarsku radnju, dok je njena ruka počivala u njegovoj.

– Voleo bih da jedne noći uđem unutra i probam sva vina – reče on.

– Nama to nije potrebno – reče ona stežući njegovu ruku.

– Još uvek želiš da se malo prošetáš?

– Oh, da, pored Ssne.

gf. U tome se krila mala opasnost, znao je to, ali je ovo fJrla novembarska noć, slična onoj kad su se oni zaista sreli, u septembru. Stoga je pristao.

Ona ispreplete svoje prste s njegovima i oni pođoše lagano preko ulice Šantijer ka bulevaru St. Žermen, zavirujući u kafanicu na uglu da vide sedi li tu neko poznat, a zatim pređoše i pođoše uz blok kuća do obale Turnel. Ponovo pre-

2 NAGRADA 1

18

doše na drugu stranu kod niskog kamenog zida i/nad Sene, prodoše pored više zatvorenih drvenih prodavnica knjiga i zastadoše da malo posmatraju mirnu reku. Na vodi im se približavao, kao neki zapaljeni svećnjak, jedan od onih izletničkih brodića sa čudnom staklenom kupolom svom sjajnom pod polumesecom. Iza brodića prelevale su se gradske svetiljke, a na levo su mogli da vide sjajnu masu tornja crkve Notr-Dam.

Pokazujući glavom na izletnički brodić, Klod reče:

– Nikad nisam bio na jednom izletničkom brodiću, A ti?

– Više puta. Divna je to šetnja.

– Uvek sam pretpostavljao da su to brodići za turiste . . .

– Oni su na prvom mestu za nas, kao i Sena, uostalom.

– Da, moraćemo jedne noći da se provozamo. Osećam se gotovo kao turista, u svakom pogledu . . . sve mi je novo . . .

Ponovo su pogledali brodić, a zatim, nagonski, bez ijedne reci ili stiska ruke, nastaviše da idu prema crkvi Notr-Dam. Sad je vazduh izgledao hladniji, a Kloda je to podsećalo na onu noć kad je sreo Žizel. Zapravo, Klod je nju viđao i jpre no što su se upoznali. Video ju je kasno tog leta. * Bilo je to u vreme kad mu je život postao besciljan i dosadan i kad ga je uhvatio neki čudan nemir.

Prethodnih šest godina bilo je drukčije, postojao je blistav cilj i potpuna predanost postizanju toga cilja. Vraćajući se natrag u tih šest godina, setio se da je cilj postignut zahvaljujući slučajnoj primedbi koju je Deniz učinila jednog dana za vreme ručka.

Deniz i on su se zainteresovali, po svoj prilici kao pod-svesna reakcija na njihovu ličnu nesposobnost da začnu potomstvo, za genetiku i biološke procese održanja rase, a posebno na dejstvo hemikalija na hromosome i gene. Vršili su oglede, kao i mnogi naučnici pre njih, s mušicom latinski zvanom drosofila.

Pokušavali su da dovedu do veštačkih promena kod gena u nameri da predodrede budući pol potomstva. Taj rad na mutaciji nije mnogo napredovao, a nije bio ni nov, pa su se Klod i Deniz osećali obeshrabreni tog sudbonosnog dana kad su se pridružili za ručak nekim drugim naučnim radnicima u prostoriji pored laboratorije. Za vreme jela neko je pomenuo jedan ruski časopis u kome je

19

pisalo o napretku učinjenom u presađivanju ženskih jajnika, a to je potaklo sve prisutne na vatrenu raspravu o nasleđu, spermii i oplodnim jajima. Deniz je u jednom od svojih ret-kih čudljivih raspoloženja, do kojih je dolazilo kad je bila očajna, veselo primetila: »Pretpostavimo da je moguće sačuvati žive spermatozone Karla Velikog, ili Erazma, ili neo-plođena Kleopatrina jaja, pa ih oploditi danas, savremenim načinima, stotinama godina posle smrti njihovih

donosilaca? Mašta je delovala kao električna varnica. Klod i Deniz su nastavili da razmatraju tu mogućnost, najpre romantično, a posle i naučno. Prva godina bila je ispunjena napornim prikupljanjem podataka. Na osnovu tih nekoliko činjenica, izgrađivali su hipotezu, a zatim su nastavili s grubim ogledima na nižim vrstama životinja. Za vreme tih oglada napravili su čudesna otkrića, čija je verodostojnost uskoro dokazana statističkim podacima skupljenim u masovnim ogledima. Pošto su Klod i Deniz zajednički pročitali opis rezultata tog svog rada i objavili ga, doživeli su svestrana priznanja i mnoge napise u novinama. Kratko vreme opsedali su ih predstavnici svih vidova obaveštavanja javnosti, a zatim su se iznenada našli sami u čudnom ćor-sokaku svog postojanja. Šest godina potpunog usredsređivanja na jednu stvar, bez ikakvog života ili društvenih susreta osim onih u laboratoriji, sami sa spermatozonima, ostavili su ih iznurenim, iscrpenim do kosti i bez snage da se ponovo zainteresuju za bilo šta drugo. Zamoreni od rada posle pobede, napustili su daljna uproštena istraživanja drugim svežijim duhovima u svetu. Za njih je sada nastupio odmor u jednom vakumu dostignuća. Posle razgovora o više novih zamisli, koje su odmah i odbacili, oni su se prećutno složili da se opuste, da zadovoljavaju svakodnevene zahteve u vezi sa svojim otkrićem i da fatalistički iščekuju neko novo nadahnuće. Prvi put posle više godina Deniz je počela da se stara o njihovom starom stanu, da sređuje, popravlja, zamenjuje, a zatim je počela da odgovara na pisma rođacima i malobrojnim preostalim prijateljima. Klodu je bilo mnogo teže da ispuni svoj vakum: tenis i kuglanje, da, svakako, i ručkovi na desnoj obali, nekoliko govora, novčana pitanja, napor da dostigne što je propustio dugim nečitanjem. Ali sve je to bilo glupo i nikako zanimanje za jednog muškarca. Baš u to vreme, sasvim slučajno, više njegovih kolega iz Oksforda, iz Engleske, došli su u posetu, a s obzirom da je

20

već bio kraj jula, vreme kad je pedeset pariških modnih kuća užurbano prikazivalo svoje nove tvorevine, žena jednog od njegovih oksfordskih kolega izrazila je želju da vidi takvu jednu priredbu. S obzirom na svoju nedavno stečenu slavu, Klod Marso nije morao da uloži mnogo truda da bi dobio potrebne pozivnice. Poziv je glasio za reviju Balensijaga, koja je trebalo da se održi u velikoj modnoj kući od ružičastog kamena u blizini Jelisejskih polja, a s obzirom da Klod u tom trenutku nije imao ništa pametnije da radi, nevoljno je pristao da prati Deniz, koja takođe nije prisustvovala takvoj jednoj reviji, zajedno s engleskim parom.

Klod je predao svoju pozivnicu glavnoj prodavačici na trećem spratu, a zatim je produžio sa svojom ženom i gostima u glavnu dvoranu. Dva reda pozlaćenih drvenih stolica nalazilo se raspoređeno u dvorani za prikazivanje modela. Klod je sa svojim društvom zauzeo mesta ispred velikog ogledala na jednom kraju dvorane. Iznenada prosut mlaz svetlosti iz jednog ugla na tavanici, kao i desetak svetiljki na udubljenom središtu tavanice bio je znak za kupce da poskidaju kapute i Klod je sav blažen počeo da oponaša ostale.

Odmah zatim je počelo prikazivanje modela. Klod je posmatrao s mlakom pažnjom živahne manekene, njih deset, koje su radile i kretale se kao neki lanac, pojavljivale su se na zavese na drugoj strani dvorane, prošetale bi preko dvorane u svojim božanstvenim kaputima, kaputićima i haljinama, u desnoj ruci nosile su kartone s brojevima svojih haljina, okrenule bi se na časak ispred njega, vratile se pored tri prozora ka izlaznom mestu i zatim nestajale kroz jedan sporedan prolaz.

U samom početku za Kloda je sve to predstavljalo zamornu i dosadnu besmislicu, a zatim, da nije postao ni sve-stan toga, našao se gotovo uspravan na samoj ivici pozlaćene stolice. Iznenada su se sva njegova čula probudila. Zagledao se u manekena čija je besprekorna lepota, otmenost i predivno držanje elektrificiralo tu poslovnu modnu dvoranu. Bila je to, kako je docnije saznao, Žizel Žordan. Odlazila je i dolazila, s devet drugih devojaka, a Klod kao da je bio opčinjen. Samo jedanput, možda za vreme njene dvanaeste pojave, dok je klizala podrugljivo ispred njegovog društva, praveći gotovo piruete pred ženama, odlažući Krzno da bi se videla smela koktelska haljina, njene plave sci zadržale su so na njegovima. U tom pogledu nije bilo ni-

kakve poruke, samo izazov. Ili bar je Klod tako mislio. Docnije, za vreme vožnje kući, setio se tog trenutka, bilo mu je drago i prepustio se tome, ali je zatim ponovo zavladao ono suvo naučno razmišljanje. Taj trenutak bio je prosto varka, izmišljena zbog njegovih potreba, pa je stoga čvrsto odlučio da je sve to bila zabuna i ludost.

Ali svega dva meseca docnije, još uvek u potištenom stanju, šetajući u sumrak po Jelisejskim poljima, u želji da se nadiše svežeg vazduha, saznao je da to nije bila ludost. U prolazu pored »Fukea« slučajno je zavirio u lica za stolovima i jedno je lice odmah prepoznao. Svakako nikad neće saznati šta mu je dalo hrabrosti da joj priđe. Ali je prišao; zastao je, prišao je njenom stolu i predstavio se. Na njenom licu se videlo da ga je odmah prepoznala – da, setila ga se, jer se njegova slika pre nekoliko meseci nalazila u svim novinama, znala je i njegovo ime, sad već slavno. Pozvala ga je da sedne za njen sto, on je primio poziv. Govorila je s lakoćom. Shvatio je da je Balensijaga blizu, u aveniji Zorž Senk. Objasnila mu je da često navraća kod »Fukea« na čašu šampanja, posle rada, a pre večere. Uglavnom dolazi sama, ali ponekad i sa svojim agentom za modni časopis, gospodinom Favrom, suvonjavim i gizdavim, potajnim homoseksualcem, koji ju je voleo posesivno, te koji je vrlo mnogo značio za njenu poslovnu budućnost.

Narazgovarali su se, a dva sata docnije večerali su kod »Televana«, u ulici Lamene, nedaleko od Jelisejskih polja. Posle su pošli u šetnju, zastajkujući, duž Fobur-St.-Onore pa sve do Madlene. Bila je skoro ponoć kad ju je taksijem odvezao kući. Posle toga je ceo taj put prešao peške sve do svog stana, mlad u duši, oživeo i uznemiren. Deniz je slušala radio i nije bila nimalo uznemirena zbog njegovog ovako kasnog povratka, a on je našao nepripremanu ispriku hitro i vesto, bio je veseo i šalio se sa svojom ženom i prvi put posle godinu dana nije osećao ni umor ni potištenost

U toku idućih nedelja, u početku jedanput nedeljno, zatim dva puta, sastajali su se oprezno, s neposrednošću slučajnih susreta, nesigurni jedno u drugo, a svako od njih svesno postojanje Denize i gospodina Favra. Ali posle svega šest nedelja oboje su istovremeno nagonski osetili da ti po-verljivi razgovori, to samo-otvaranje, držanje ruke i poljupci nisu dovoljni, i tako ga je ona pozvala, naposletku, popuštajući pred tim neizbežnim klimaksom i bez njegovog navaljivanja, u svoj mali dvosobni stan, znalački namešten. Svi

22

predmeti u dnevnoj sobi poticali su iz najboljih radnji sa starinama na Buvljoj pijaci, u ulici di Bak, nedaleko bulevara Sen Žermen. I tamo, bez mnogo uvoda, ona mu se podala, sva meka ispod te staklene spoljašnosti, i te noći on je bio razdražen, moćan i ponovo privlačan. Te noći prvi put posle šest godina, nije nijedanput pomislio na spermatozoide, bar ne klinički, kao ni na Deniz, svoju saradnicu. Oživljavajući sve to sada, za vreme šetnje duž Sene, za tren je zaboravljao na stvarnost. Žizelin glas, neočekivan, predstavljao je iznenađenje.

– Klode, šta te to brine?

– Brine? Bože, ništa. Sećam se našeg prvog susreta. Žizel ga čvršće steže.

– Nikad ne mislim o prošlosti. Samo o sadašnjosti. Klod klimnu glavom.

– Da, to je bolje.

Ispred njih video je taksi kako izbacuje neke vrlo otmeno odevene muškarce i žene u svetinu – Tur d'Aržan – i znao je da je to bio kraj s puno gužve na ulicama i opasan, u koji ne srne da zađe da se nebi izložio opasnosti.

Zastao je.

– Žizel, hoćeš li? Želim te. Zastao joj je dah.

– Šad odmah?

– Što pre.

– I ja te želim.

Čekali su strpljivo na uglu. Pozvao je prvi slobodan taksi koji se odvojio od Tur d'Aržana, a kad su se našli unutra, naredio je da vozi u ulicu di Bak.

Sedela je podalje od njega na svoj ugladen javni način i držala ga je za ruke na sedištu između njih.

Klod je odsutno gledao kroz prozor na kolima, a stare uske ulice na levoj obali promicale su pored njih. Pitao se šta će se naposljetku dogoditi s njima. Bilo je prosto nemoguće zamisliti život bez nje, a ipak bilo je isto tako nemoguće zamisliti razvod od Denize posle dvanaest godina braka. Ali i pored svega toga, pitao se, a zašto ne? Deniz i on nisu imali dece, pa prema tome nema nikakvih teškoća. Posle ovog otkrića imali su dosta novaca, pa ni u tom pogledu nije bilo teškoća. Deniz je bila dovoljna sama sebi, možda i previše, mislio je ponekad Klod. Imala je snage da to prebrodi i da se snađe. Nije bila opasno ženka, a on je

23

tumačio da to znači kako ona mje neki emotivni bespomoćni histerik, neki opsesivni neurotik.

Pa ipak, zašto se tako plašio da bi ona mogla saznati za ovu njegovu vezu? Razmišljao je o tome. Da li je to bilo stoga što je bio i suviše osetljiv i nije želio da povredi jednog starog prijatelja? Ili – nije li to bilo zbog toga što je ona bila više no običan prijatelj i supruga? Da li možda zato što je bila učesnik u njegovom radu, pa stoga i od bitnog značaja za njega? Da li bi Bomon bio Bomon bez Fle-čera? Ili Gilbert bez Salivena? Da li bi Čangovo ime ostalo bez Enga? Možda su oni kroz dvanaest godina postali sijamski blizanci, a onda bi odvajanje jednoga značilo smrt za oboje.

Po svoj prilici bi razvod bio greška. Ali zašto ne održati ovaj status kvo? Eto, kao Viktor Igo, koji je mogao da provede ceo svoj vek upravo tako, sa ženom u jednom stanu i sa Žilijetom Drue negde drugde. Koliko je godina Igo javno vodio svoj dvostruki život? Klod je počeo da računa: Igo u trideset i prvoj, sreće 1833. godine Žilijetu u njenoj dvadeset sedmoj godini (iste godine kao Žizel), i ona mu ostaje ljubavnica celog njegovog dugog života, jer je umrla tek 1883. Bila mu je ljubavnica pedeset godina, a kad je umrla, rekao je: »Mrtvi nisu odsutni, oni su samo nevidljivi«. Ali je pitanje da li je Žizel jedna Žilijet Drue? I da li je Deniz bila jedna gospođa Adel Igo? Mi će se to ipak završiti razvodom, kao skandal? Da li su Kirijeji ikad pomišljali na razvod? Pitanja, pitanja. Đavo da ih nosi. Sad je bilo večeras, Žizel se nalazila pored njega, a večeras je bilo stvarnost. Obratio je pažnju na ulicu. Upravo su zaokretali u ulicu di Bak.

}

U trenutku kad su se našli u njenom stanu, u Žizelinoj dnevnoj sobi, Klod je zagrlj, steže i poče da joj ljubi vrat, uvo, kosu, čelo, usta. Sva drhtava, osećajući njegovu požudu, a i svoju, ona ga odgurnu, bez reci, i gotovo utrča u svoju spavaću sobu.

Klod zaključa vrata, a zatim priđe do mesta gde se nalazio poslužavnik s konjakom na mermernoj ploči stare čene komode. Nasuo je konjak u čašu koju je držao iz-Ju prstiju i ljuljao u čaši tečnost boje ćilibara, zagre-vajući je toplim dlanom. Zatim je bez žurbe ispio konjak. Pri tom je gledao po sobi. Tu je vladala nenameštena otme-nost. Žizelin prefinjeni ukus došao je do izražaja u pisaćem stoliću od egipatskog sikamora ukrašenog porculanskim pio-

bo.

24

čičama, u postoljima svetiljki iz doba Luja XV, u pepeljarama nađenim na Buvljoj pijaci, u magličasto osvetljenim manuskriptima uokvirenim na zidovima.

Nije mogao a da ne uvidi suprotnost u ljupkosti i uku-snosti između ove dnevne sobe i njegove neukusne dnevne sobe, velike, neodređene, neuredne, sa somotnom sofom i stolicama koje se nisu slagale sa tapetama izvedenom u imitaciji stila direktoar, kako je to Deniz namestila. Ali istini za volju, Deniz nije imala više vremena od njega da na-mešta stan. Kao i on sam, Deniz se sva bila posvetila nauci. Ali se taj njen slab ukus proširio i na oblačenje. Posmatrao je Žizeline besprekorne haljine i kostime, a mogao je da se seti kako je Deniz nosila izmrljani laneni laboratorijski ogrtač, ili u najbolju ruku obične bluzice, široke suknje i plitke cipele koje su obično bile iskrzane. Mislio je o

držanju svoje žene, i ona ga je podsećala na opis neke žene za koju je Džonatan Svift rekao da je nosila haljine kao da su na nju bačene račvama.

Konjak ga je nadahnuo i potakao i na druga poređenja, pa, premda je to bilo odvratno, stavio je jednu ženu pored druge, ljubavnicu i ženu, potpuno nage. Nastojao je da bude pravičan. Tehnički rečeno, lišena odeće, žiže! nije dostigla pravo savršenstvo. Neodevena bila je dosta mršava, koščasta, getovo kosturasta. Bilo je to telo građeno za manekena, svi manekeni koji su zarađivali 20.000 franaka ne-deljno imali su takvo telo, znao je on to, jer su srazmere takvih tela bile stačunate da prikazuju haljine. U punom ruhu Žizel je bila neuporediva; nagoj, nešto je nedostajalo. Ali ono što je nadoknađivalo njen telesni nedostatak u na-gosti bila je Žizelina nepresušna žudnja za ljubavlju, a to je Klod shvatao i cenio. U poređenju sa Žizelom, Deniz je bila niža, punija, oblija. Njeni nedostaci su bili njena kosa, muškarački podsećena, nos i suviše oštar, preširoki kukovi. Potpuno odevena nije bila, što bi se kazalo, negovana, a bila je suviše temeljna i suviše istaknutih oblika da bi po-sedovala šik jednog manekena. Ali naga, bila je dvaputa privlačnija. Istini za volju, Klod je sebi i sada priznavao, imala je izvesne prednosti u grudima. Deniz je imala povelike kruškaste dojke, i sve do danas, do njene četrdeset i druge godine, nisu se nimalo smežurala. A ipak, morao je da prizna sam sebi, više su mu se sviđale Žizeline male dojke, kao i njeni uski kukovi i bedra. Ti delovi njenoga

25
tela nisu bili upadljivi, ali su ga više uzbuđivali, jer ga je i Žizel više uzbuđivala.

Nije li to bilo prosto praviti takva poređenja u postelji? Nasuo je konjaka. To nije bilo lepo, ali u duši on to nije mogao da shvati. Spavanje s Denizom, tako mesnatom, umornom, nepokretnom, izgledalo je kao neko uvlačenje u matericu. Bilo je to bezbedno, lako, sigurno, nikad neočekivano. Bilo je to veoma prijatno. Ali sa Žizelom, do-teranom, drhtavom, napadački raspoloženom, s blistavim mesom čije se divlje podavanje nije zaboravljalo, bilo je – pokušao je da nađe jedan staložen opis koji bi odgovarao jednom naučniku – prejako? Ne. Podjarmljanje? Ne. Osvajanje, da, više, još više od osvajanja, zasićavanje, i neopisivo uzbuđenje.

Pomisao na ono što će se uskoro ponoviti, sad ga je uzbuđivala. Ispio je konjak, a zatim se brzo svukao, odlažući kaput i pantalone na stolicu, a zatim gužvujući čarape u cipele na zemlji. Go, otišao je do ormara da uzme keste-njasti svileni ogrtač što mu je Žizel nedavno kupila, pa ga navuče i olako veza pojas.

Upravo u času kad je ušao u sobu i stao pored stolića za ulepšavanje, Žizel je izišla iz kupatila. Pogasila je sve svetiljke sem jedne zastrte iza telefona na svom noćnom ormariću. Dok se kretala, posrnatrao je glatke obrise njenih ravnih bedara i kukova kroz prozračnu sobnu haljinu boje sleza. Kad mu se okrenula i ugledala njegovo lice, nasmešila se i namerno ispravila tako da su joj se nabubrele bradavice videle kroz prozirnu tkaninu.

Zatim se bacila na postelju, zbacila papučice s nogu i zavalila se u jastuke šireći ruke prema njemu.

– Šta čekaš, seri?

Klod priđe postelji, spusti se pored nje i, kao i uvek, mogao je da čuje kako mu srce snažno lupa, a i ona je to mogla da čuje.

Žizel ispruži ruku i odveza pojas na njegovoj sobnoj haljini.

– Mili, – prošaputa ona – jedini ... – a zatim dodade: – vijen vit ...

ei Klod zbacila svoju sobnu haljinu i leže pored nje. Žizel zatvori oči glasno dišući, raskopča svoju sobnu haljinu i razgoliti se. Klod pritište svoj obraz na njene grudi, i ona ga poljubi u kosu, a zatim ga privuče i oni na već poznat, a ipak nov, način postaje jedno.

26

Na noćnom stočiću telefon počeo da zvoni.

Njih dvoje se prosto slediše u zagrljaju, ukočeni, nepomični, skamenjeni kao satir i nimfa na onoj poznatoj zidnoj freski u Pompejima.

Osluškiivali su. Telefon zazvoni drugi put, još jače, a zatim i treći put, prosto kao grmljavina.

– Pusti ga neka zvoni – prošaputa Klod.

– Ne smem – reče ona iznenada. – Mogao bi da bude gospodin Favr . . . Žizel pipajući počeo da traži slušalicu, nađe je upravo kada je telefon četvrti put zazvonio, i prinese je svom zajapurenom licu.

– Alo...

– Gospođice Žordan? – Bio je to ženski glas. – Ovde gospođa Marso. Želim da govorim s mojim mužem.

Žizel je ležala kao skamenjena, zurila je sva zabezegnuta u Klodovo lice iznad sebe.

Telefon je bio otvoren. Žizel pokušava da povрати glas. – Ali ... pa ovde nema nikoga . . .

– Dajte mi ga. Ovo je vrlo važno, – glasilo je naređenje.

Žizel je bila zbunjena, bespomoćna. Njenog samopouzdanja je nestalo. Pokrila je rukom slušalicu i molećivo gledala Kloda.

– Tvoja žena . . . ona zna . . .

– Ne, ne mogu. Kaži joj bilo šta – molio je Klod. Žizel nije htela više da govori u telefon.

– Kaže da je vrlo važno . . .

Za vreme tog razgovora njih dvoje su se malo ohladili, i on je to znao. Sav jadan odvojio se od Žizele, uzeo slušalicu koja ga je tako progonila i seo na postelju prekrste-nih nogu.

– Deniz? Slušaj me . . .

– Slušaj ti, prljava svinjo, . . . obuci pantalone i odmah dođi kući.

Novinari te čekaju . . . upravo su javili da smo dobili Nobelovu nagradu.

Bilo je 5,07 popodne kad je telegram iz švedske ambasade u Vašingtonu zazujao kroz električnu mašinu telegrafskog ureda u Vest Pičtri ulici u Atlanti, u državi Džordžiji.

Devojka s kosom mišje boje i tiroidnih očiju, koja je u to vreme radila na mašini, izvuče poruku s buntovnim uzvikom.

27

– Pogledajte ko je dobio Nobelovu nagradu – uz-viknu ona.

Druge dve devojke pritrčase sa svojih mesta, a vika privuče pažnju i trojice momaka raznosača telegrama, koji su igrali kockice u zadnjem delu prostorije. Ti uzvici i buka od uzbuđenja izazva gospodina Džensi, upravnika, da iziđe iz svoje prijatne sobice. Upravo je čitao Ustav grada Atlante i pio koka-kolu pored grejača, a to mu je bilo najomiljenije zanimanje za prljavih kišnih popodneva kao što je bilo ovo.

Izašao je zakopčavajući pantalone i .zatežući kaiš oko struka s uzvicima:

– Šta je to? Šta se dešava? šta ima novo?

Jedna od devojaka pruži mu traku i on, čitajući, raz-vuče usta u osmeh.

– Gle, gle, pa ovo je veliki dan za prestonicu Juga. – Premda je dobitnik bio rođen čitave tri hiljade milja od Atlante, i ovde se naselio tek za poslednje tri godine, ipak je pola miliona građana Atlante, gladno da vidi jednog heroja u svojoj sredini, smatralo da je veliki čovek njihov usvojenik. – Najveći događaj otkako je Ž. S. Pemberton izmislio koka-kolu – reče gospodin Džensi. – Najveći događaj od vremena Margarete Miče!.

– Dajte mi da odnesem telegram – uzviknu jedan od momaka.

– Ni za živu glavu, sinko, ni za živu glavu – reče gospodin Džensi. – Ovo je suviše svečana prilika. Ovo je nešto što samo ja lično mogu da uradim.

– Kladam se da vam je samo stalo do toga da ponovo vidite gospođicu Emiliju – reče dosta smelo devojka s kosom mišje boje.

– Jezik za zube, devojčice, – reče gospodin Džensi. – Ovaj telegram je suviše važan. Zalepi ga.

On mahnu trakom.

– O, bože moj, – uzviknu on, a zatim, pre no što joj je vratio traku, ponovo pročita:

U ZNAK PRIZNANJA ZA VAŠE OTKR1ČE I PRONALAZAK FOTOHEMIJSKOG PRETVARANJA I SISTEMA ČUVANJA SUNČANE ENERGIJE I ZA VAŠ PRONALAZAK PRAKTIČNE PRI-MENE SUNČANE ENERGIJE U PROIZVODNJI SINTETIZOVA-NIH ČVRSTIH RAKETNIH GORIVA NOBELOVA

ZADUŽBINA U ŠTOKHOLMU U IME KRALJEVSKE ŠVEDSKE AKADEMIJE NAUKA SA ZADOVOLJSTVOM VAS IZVEŽTAVA DA VAM JE

28

DANAS DODELJENA OVOGODIŠNJA NOBELOVA NAGRADA ZA FIZIKU STOP NAGRADA SE SASTOJI OD ZLATNOG MEDALJONA I ČEKA NA PEDESET TRI HILJADE DOLARA STOP SVEČANOST PREDAJE NAGRADE ODRŽAČE SE U ŠTOKHOLMU DESETOG DECEMBRA STOP POJEDINOSTI SLEDE STOP NAJSRDAČNIJA ČESTITANJA STOP.

Poruka je bila upućena na adresu: DOKTOR MAKS STRATMAN HILJADU ČETRDESET ČETIRI PONS DE LEON AVENIJA ATLANTA DŽORDŽIJA . . .

Maksu Stratmanu, kome je tada bilo šezdeset i dve godine, uvek je bilo posebno zadovoljstvo, a to je vrlo malo sveta moglo da shvati, da leži na tvrdom stolu u polumračnoj sobi pored zamršenog elektrokardiografskog uređaja, dok je sposobna, sva u belo odevena medicinska sestra razmazivala mast po njegovim grudima, nogama i rukama, a zatim stavljala elektrode sa pet olovničkih žica – jednu na grudi, dve na ruke i dve na noge. Taj postupak, kome se on podvrgavao dvaputa godišnje na zahtev vlade Sjedinjenih Američkih Država, bio je za njega nešto što ga je odmaralo i delovalo kao neko ublaženje, i uz to mu uvek pomagalo da za to vreme jasno misli.

Ovo popodne, međutim, Maks Stratman ležao je ispružen

– na stolu razgolićenih grudi, ruku i nogu posmatrajući kroz ^{TM} poluzatvorene oči visoku, lepu medicinsku sestru s naočarima, kako stavlja na njega hladne elektrode i prvi put u njegovom sećanju to je zadovoljstvo bilo pomračeno nekim slutnjama. Razmišljao je da li su te slutnje došle kao posledica ovog pregleda koji je imao neobičan značaj za njega.

U toku poslednje tri godine, naime, otkako je prihvatio vladinu ponudu da radi na važnim pronalascima u Institutu za osnovna ispitivanja, koji se nalazio na periferiji Atlante, dolazio je na ove preglede redovno dva puta godišnje – u januaru i julu. Ali sad je bila sredina novembra i do idućeg redovnog pregleda bilo je još vremena, puna dva meseca, pa ipak je on ležao ispružen na stolu, s elektrodama i žicama, ali ne na uobičajenom pregledu, no na vanrednom, na svoje traženje.

Maks Stratman je bio pragmatičan kao i svi njegovi tevtonski preci po očevoj porodičnoj liniji. Retko je kada razmišljao o nekom položaju, već je događaje dočekivao onako kako su dolazili. Tačno je znao zašto je juče telefonirao Dr Fredu Ilmanu, u Losonovu opštu bolnicu, svega jednu

29

milju udaljenu od Instituta i zašto je zamolio da ga odmah primi. Pre svega, došla je iznenadna i uzbudljiva ponuda iz Vašingtona. Ponuda je bila vrlo važna za Stratmana, jer bi u toku iduće dve godine mogao u potpunosti da resi sva svoja lična pitanja, da odgovori izvesnim obavezama koje su mu visile nad glavom. Međutim, shvatio je da bi prihvatanje te ponude moglo da znači promenu u njegovom načinu života, da bi se novi naponi nagomilali na stare i da bi njegovo telo moralo da podnese nove terete. Pa ipak, ova pro-mena bila je nešto poželjno, bogom poslani dar, koji će mu omogućiti da se resi svoje velike brige. Posle telefonskog razgovora sa Ministarstvom rata postavio je sebi pitanje da li on sme da se upusti u tako nešto?

Ne bi se uopšte postavilo pitanje da preduzme tako nešto da se nije setio rezultata poslednjeg kardiografskog pregleda od jula meseca. Tom prilikom ga je dr Uman vedro obavestio, razgledajući traku na kojoj su bile ucrtane krivine otkucaja njegovog srca, da su se pojavile neke manje nepravilnosti. Ali to su bile manje nepravilnosti, rekao je tada dr Uman, bez nekog većeg značaja, pod uslovom da Stratman ne unese neke bitne promene u svoj način života. Ako Stratman nastavi da živi bez velikih napora, bez uspinjanja i poniranja u svojim uzbuđenjima, bez preteranih delatnosti, kasnih sati i preteranih pritisaka, onda će moći da vodi i dalje svoj život – ako se eratična dijeta, svakodnevno pivo, lula od morske pene, svako odsustvo telesnih vežbi može nazvati život – i da tako živi možda i večito.

Na kraju krajeva, ti nisi više mladić, dragi moj Makse, – rekao mu je Fred Ilman tom prilikom. Da si ti neki mlađi čovek i da si mi došao s ovom malom nepravilnošću na srcu, ja bih ti predložio poseban način života u budućnosti, ah, znaš i sam, laka hrana bez masti, bez pića, smanjeno pušenje, umereno kretanje. Ali tebi je šezdeset i dve godine i uvođenje nekih oštih promena da bi se brod uputio drugim pravcem, bilo bi gore no da te pustim da ploviš kako si ranije plorio, umerenom brzinom, onako kako ploviš sada. Stoga se vrati svome stolu za crtanje i svom kvantumu besmislica i sunčanim opsenarskim veštinama i nemoj da mi dosađuješ pre idućeg januara. Ostaj mi dobar kao što si i pre bio i mnogo pozdravi Emiliju.

Međutim, sada se ukazala iznenadna potreba da brod promeni pravac, i stoga je Maks Stratman došao na kardio-grafski pregled u novembru, a ne u januaru, jer je morao

30

da donese odluku do kraja nedelje. Medicinska sestra je završila svoj posao sa elektrodama i prišla je EKG uređaju. – Sve je u redu, profesore Stratmane, – reče ona. – Sad ćemo početi. Strpite se samo nekoliko trenutaka. Aparat iza njega počne da zuji. Traka s grafikonom, koja je slikala njegovo srce, počne da izlazi sa svojom šifro-vanom pripovetkom. (skrenuvši glavu na jastuku, Stratman je trenutak posmatrao, neobično zadovoljan što mu se medicinska sestra obratila s »profesore«, na stari evropski način, a ne s »doktore«, na manje dostojanstven američki način. Pre su ga oslovljavali her profesor. To je trajalo sve do 1945. godine, kad ga je Valter prebacio Amerikancima. Pa ipak nije imao ništa protiv te nezvaničnosti Amerikanaca, jer su oni nadoknađivali taj svoj društveni nedostatak istinskim prijateljstvom, poštovanjem njegovog malog genija, a iznad svega što su ga oslobodili. Nije više morao, kao nekad u Nemačkoj, da pazi na sve strane da li ga neko ne prisluškuje.

Medicinska sestra je pomerila elektrodu na njegovim grudima s jednog mesta na drugo kao da igra šaha, a Stratman ju je mirno posmatrao. Posle izvesnog vremena, kad se zamorio, zagledao se u belu tavanicu i staklom pokrivenu sijalicu. Sve njegove brige uvek su bile duhovne prirode, iznad njegovih ramena, a vrlo malo pažnje je posvećivao svome telu. Ali sada je obratio pažnju na telo, premda je njegov mozak i dalje ostao mlad kao i uvek, bez obzira na to izdajničko, već staračko telo.

Razmišljajući o tome, Stratman je pokušao da se seti da li je ikad mislio na svoje telo kao mlado, mlado kao što je bio njegov mozak i s teškoćom je mogao da se seti i jednog takvog trenutka. Onda se odjednom setio više takvih trenutaka. Bio je mlad onog Božića u Frankfurtu kad je trčkarao po snegu iza oca i otkrio novog konjića kako drhti od zime iza očeve destilane. Bio je mlad i docnije kad se čela porodica skupila u letnjikovcu van Berlina, jednog divnog popodneva, kad su se svi dovezli do hladnjaka, u kome su bile smeštene pomoćne stolice i kad su skakutave prilike počele da se kreću po platnu, kad je čuo kako svi hvale taj novi pronalazak koji se zvao bioskop. A bio je mlad i onog dana kad je držao Valterovu ruku u masi sveta oko sebe i kad je posmatrao blistavu kajzerovu priliku na belom konju u pratnji vojske koja je išla paradnim korakom s čeličnim žlemljavima na glavama.

31

Posle toga, činilo mu se, osobito u gimnaziji I docnije na univerzitetu u Berlinu, uvek je bio star i nikako nije mogao da se seti da je ikad izgledao drukčiji no što je danas izgledao samom sebi, ovako ispružen na stolu. Pogledao je niz svoje grudi na ostali deo tela i u sebi se nasmešio: ispruženo morsko prase na EKG pregledu.

U američkim dnevnik listovima objavljene su mnogobrojne njegove fotografije, ali ga one nisu uzbuđivale, premda je na svima bilo jasno koliko je bio ružan. U stvari, kako izgleda, Amerikancima se takav više sviđao. Bio je slika i prilika nemačkog her profesora, ili doktora, ako hoćete, stare škole. Maks Stratman bio je visok pet stopa i sedam inča, ali je izgledao manji, sitniji, jer je bio grbav. Glava mu je bila velika, suviše krupna za njegovo telo, a njegovo čelo kao da se gubilo u beskonačnosti, jer je bio ćelav, sem

nešto malo sede kose po ivici glave. Lice mu je bilo okruglo, crveno, naborano, dok mu je nos bio kao babura. Za stolom je nosio debele čelikom uokvirene naočare i kratkovidno je žmirkao kad ih nije nosio. Lice mu nije bilo naročito upadljivo, ali je na njemu bilo nečeg pametnog i blagonaklonog, uvek je bio spreman na osmeh, da uoči smešnu crtu u svemu, a pre svega u samom sebi. Bio je debeljušan i uvek izgužvan – »odelo na njemu izgleda kao da je pozajmio od nekog strašila triputa većeg od njega« stajalo je nedavno u jednom časopisu. – Tako je on sebe video za univerzitetskih dana, a takav se činio sam sebi i sada. Očigledno ništa na njemu nije sta-rilo u toku decenija sem njegovo srce. Možda. Videćemo, mislio je.

Čuo je sestrin glas iza sebe.

– Gotovi smo, profesore Stratmane, – reče ona izvlačeći traku iz mašine i stavljajući smotak na stolić.

– Hvala vam – odgovori učtivo doktor Stratman.

– Bilo je to za mene čast, profesore, – reče ona, i pritom poče da skida elektrode s njegovih grudni, ruku, nogu, kao i da briše mast s kojom je bila namazala njegovo telo.

Gledao ju je ljubopitljivo. Kazala je, s toliko poštovanja, da je to bila čast za nju. Pomislio je da je dobro poznat svima ovde. Posmatrajući je sada primetio je da je ona nova u Losonovoj opštoj bolnici, ili bar da nije radila kod doktora llmana kad je on bio prošlog leta. Bila je nova. Divio se njenoj visini, kratko podsečenoj kosi, živahnom inteligentnom licu, lepo krojenoj beloj odori.

Svakako, nije ona bils

V W

30

da donese odluku do kraja nedelje. Medicinska sestra je završila svoj posao sa elektrodama i prišla je EKG uređaju. – Sve je u redu, profesore Stratmane, – reče ona. – Sad ćemo početi. Strpite se samo nekoliko trenutaka. Aparat iza njega poče da zuji. Traka s grafikonom, koja je slikala njegovo srce, poče da izlazi sa svojom šifro-vanom pripovetkom. (skrenuvši glavu na jastuku, Stratman je trenutak posmatrao, neobično zadovoljan što mu se medicinska sestra obratila s »profesore«, na stari evropski način, a ne s »doktore«, na manje dostojanstven američki način. Pre su ga oslovljavali her profesor. To je trajalo sve do 1945. godine, kad ga je Valter prebacio Amerikancima. Pa ipak nije imao ništa protiv te nezvaničnosti Amerikanaca, jer su oni nadoknađivali taj svoj društveni nedostatak istinskim prijateljstvom, poštovanjem njegovog malog genija, a iznad svega što su ga oslobodili. Nije više morao, kao nekad u Nemačkoj, da pazi na sve strane da li ga neko ne prisluškuje.

Medicinska sestra je pomerila elektrodu na njegovim grudima s jednog mesta na drugo kao da igra šaha, a Stratman ju je mirno posmatrao. Posle izvesnog vremena, kad se zamorio, zagledao se u belu tavanicu i staklom pokrivenu sijalicu. Sve njegove brige uvek su bile duhovne prirode, iznad njegovih ramena, a vrlo malo pažnje je posvećivao svome telu. Ali sada je obratio pažnju na telo, premda j^njegov mozak i dalje ostao mlad kao i uvek, bez obzira na to izdajničko, već staračko telo.

Razmišljajući o tome, Stratman je pokušao da se seti da li je ikad mislio na svoje telo kao mlado, mlado kao što je bio njegov mozak i s teškoćom je mogao da se seti i jednog takvog trenutka. Onda se odjednom setio više takvih trenutaka. Bio je mlad onog Božića u Frankfurtu kad je trčkarao po snegu iza oca i otkrio novog konjića kako drhti od zime iza očeve destilane. Bio je mlad i docnije kad se čela porodica skupila u letnjikovcu van Berlina, jednog divnog popodneva, kad su se svi dovezli do hladnjaka, u kome su bile smeštene pomoćne stolice i kad su skakutave prilike počele da se kreću po platnu, kad je čuo kako svi hvale taj novi pronalazak koji se zvao bioskop. A bio je mlad i onog dana kad je držao Valterovu ruku u masi sveta oko sebe i kad je posmatrao blistavu kajzerovu priliku na belom konju u pratnji vojske koja je išla paradnim korakom s čeličnim šlemovima ne glavama.

.31

Posle toga, činilo mu se, osobito u gimnaziji i docnije na univerzitetu u Berlinu, uvek je bio star i nikako nije mogao da se seti da je ikad izgledao drukčiji no što je danas izgledao samom sebi, ovako ispružen na stolu. Pogledao je niz svoje grudi na ostali deo tela i u sebi se nasmešio: ispruženo morsko prase na EKG pregledu.

U američkim dnevnim listovima objavljene su mnogobrojne njegove fotografije, ali ga one nisu uzbuđivale, premda je na svima bilo jasno koliko je bio ružan. U stvari, kako izgleda, Amerikancima se takav više sviđao. Bio je slika i prilika nemačkog her profesora, ili doktora, ako hoćete, stare škole. Maks Stratman bio je visok pet stopa i sedam inča, ali je izgledao manji, sitniji, jer je bio grbav. Glava mu je bila velika, suviše krupna za njegovo telo, a njegovo čelo kao da se gubilo u beskonačnosti, jer je bio ćelav, sem nešto malo sede kose po ivici glave. Lice mu je bilo okruglo, crveno, naborano, dok mu je nos bio kao babura. Za stolom je nosio debele čelikom uokvirene naočare i kratkovidno je žmirkao kad ih nije nosio. Lice mu nije bilo naročito upadljivo, ali je na njemu bilo nečeg pametnog i blagonaklonog, uvek je bio spreman na osmeh, da uoči smešnu crtu u svemu, a pre svega u samom sebi. Bio je debeljušan i uvek izgužvan – »odelo na njemu izgleda kao da je pozajmio od nekog strašila triputa većeg od njega« stajalo je nedavno u jednom časopisu.

Tako je on sebe video za univerzitetskih dana, a takav se činio sam sebi i sada. Očigledno ništa na njemu nije sta-rilo u toku decenija sem njegovo srce. Možda. Videćemo, mislio je.

Čuo je sestrin glas iza sebe.

– Gotovi smo, profesore Stratmane, – reče ona izvlačeći traku iz mašine i stavljajući smotak na stolić.

– Hvala vam – odgovori učtivo doktor Stratman.

– Bilo je to za mene čast, profesore, – reče ona, i pritom poče da skida elektrode s njegovih grudi, ruku, nogu, kao i da briše mast s kojom je bila namazala njegovo telo.

Gledao ju je ljubopitljivo. Kazala je, s toliko poštovanja, da je to bila čast za nju. Pomislio je da je dobro poznat svima ovde. Posmatrajući je sada primetio je da je ona nova u Losonovoj opštoj bolnici, ili bar da nije radila kod doktora llmana kad je on bio prošlog leta. Bila je nova. Divio se njenoj visini, kratko podsečenoj kosi, živahnom inteligentnom licu, lepo krojenoj beloj odori.

Svakako, nije ona bila

32

Emilija, ali se ipak divio ljupkosti mladih američkih žena, a osobito onih s Juga.

U času kad se okrenula od elektrokardiografa on klimnu glavom prema aparatu.

– Vrlo zanimljiva i korisna igračka, gnediges frojlajn, – reče on. – Jednog dana imaćemo bolje aparate, s dubljim ispitivanjem, pouzdanije. Ali je za sada, sa svim svojim nedostacima, i ovaj dobar. U stvari, vrlo sam dobro poznavao čoveka koji je izmislio EKG.

– Zar ste ga stvarno znali? – Na nju je to tako de-lovalo kao da joj je kazao da je poznavao Pastera.

– Da, ... da. Viljem Ajthoven, Holandanin. Jednom prilikom proveo sam s njim više nedelja u Roterdamu. Dobio je više nagrada za ovu napravu, pa čak i Nobelove pare.

– Kladila bih se da vi svakoga poznajete, profesore. Doktor Uman kaže da ste se znali i s Ajnštajnom.

– Istina je. Alberta sam vrlo dobro znao. Prvi put sam ga video u Berlinu, ah, kakva su to bila vremena, a zatim sam ga ponovo, povremeno, viđao u Prinstonu. Bio je to strahovit gubitak, ne samo za nauku, nego i za čovečanstvo. Znaite, gospođice, nema puno dobrih ljudi na svetu. Većinom, ljudi su dobri, da, ali uvek, uvek, iz nekog razloga; međutim, Albert je zaista bio dobar čovek, čist i jednostavan. To je bilo duboko usađeno u njemu.

– Jeste li ga razumeli kad je govorio?

– Razumeo? – Stratman se ispravi. – Pa njega je tađo da razume i osnovac, samo ako ga je slušao. Sećam se jednom prilikom da ga je neko, neki običan

čovjek, zamolio da mu objasni teoriju relativiteta, o vremenu, zašto su sva kretanja u svemiru relativna, a ne apsolutna, a znate li šta je Albert rekao? Odgovorio mu je: »Dragi moj prijatelju, kad vi sedite s nekom lepom devojkom jedan sat, vama izgleda kao da je to bio jedan minut. Ali kad sedite jedan minut na vrućoj peći, vama to izgleda kao ceo sat. To je relativno.« Nasmejali su se i Stratman i sestra, a zatim ju je zamolio da mu dohvati lulu i kesu sa duvanom. Dok je sestra tražila po njegovom izgužvanom kaputu, Stratman je nastavio da puca.

— Kazaću vam nešto iz Ajnštajnovog života. Neki gospodin Goldberg je želeo da čuje nešto o Ajnštajnovoj teoriji, a kad mu je to objašnjeno, klimnuo je glavom i uzviknuo: »Pa zar on može da živi od toga?«

33

Sestra se veselo smejala. Stratman se smešio i bio radostan. Naposljetku se spustio sa stola bosih nogu i počeo da puni lulu.

— A sada, ako dozvolite, dosta sa Albertom Ajnštajnom. Potrebno je da se posvetimo Maksu Stratmanu. Ja bih da se obučem.

— Ne, molim vas, profesore. — Ona dohvati traku sa EKG i dodade: — Doktor Uman mora najpre da vidi rezultat. Ponekad mi traži da ponovim. Hoćete li biti dobri da još malo pričekate dok mu ne pokažem? Izvinite . . .

Sestra je izišla. Maks Stratman sleže ramenima, primače zapaljeno palidrvce svojoj ispušenoj luli od morske pene i oseti da mu je hladno na nogama, i pored njene opomene da se ne oblači, ipak je odlučio da sedne i navuče čarape i obuče cipele. Dok je to lagano radio, sedeći na stolici pored stola, razmišljao je o svim pojedinostima jučerašnjih događaja.

Telefonski poziv iz Vašingtona poslao je lično ministar odbrane. Uvodne učtivosti bile su kratke. Ministar ga je upitao, sasvim neosredno, da li bi prihvatio jedan krupniji, mnogo značajniji posao, s dvostrukom Diatom od one koju je primao u Institutu. Mada je Stratman bio poznat u međunarodnom svetu, plata koju je primao za razmišljanje i proučavanje u Institutu za osnovna istraživanja bila je dosta skromna. Novi iznos, koji mu je ponuđen, od njegovom mišljenju bio je vrlo visok, i on je odmah shvatio da bi na taj način mogao u otklonosti da se oduži Valteru i resi svoj problem u pogledu Emilije. Odmah je shvatio svoj interes. »Poznato mi je da ste se vi potpuno predali daljnim istraživanjima u pogledu mogućnosti upotrebe sunčane energije« rekao je ministar »i to je vrlo korisno. Video sam vaše izveštaje, ali to je sve daleko u budućnosti.«

Stratman je smatrao da mu je dužnost da brani ta osnovna istraživanja u celini i stoga je odgovorio:

»Sva istraživanja su snovi za budućnost, gospodine ministre. Rakeete su nekad bile daleka budućnost, a isto tako i nuklearna fizika. Čak i ovaj moj rad o pretvaranju i čuvanju sunčane toplote za energiju, nekad je bio samo budućnost. Ali da ja nisam o tome razmišljao pre nekoliko godina . . .«

Ministar nije želeo da nastavi razgovor u tome pravcu. »Znam, profesore Stratmane, i mi s blagonaklonošću gledamo vaše napore. Međutim, činjenica je da ste vi uspeli . . .«

34

da upregnete sunčanu energiju. To je sada stvarnost. To je nešto veliko i naša je dužnost da to razrađujemo. Želimo da idemo napred. Namera nam je da iskoristimo prednost koju imamo pre nego što naši neprijatelji učine . . .«

Stratman je uzdahnuo u pogledu celishodnosti ovoga, ali se setio ogromnog novčanog iznosa koji mu je ponuđen i stoga više nije prekidao razgovor.

Ministar je odlučno nastavio. Kazao je da postoji u zemlji čitav niz sposobnih fizičara koji danonoćno rade da

- bi razradili Stratmanovo nedavno otkriće. U ministarstvu od-
- brane proučili su ceo program i uvideli da su ti radovi suviše razbacani, nepovezani i da će nedostatak pravca i povezanosti biti sudbonosni za buduće uspehe. Predsednik je upoznat s tim činjenicama i on je lično preporučio da Maksi Stratmanu postave za koordinatorku tog obimnog programa, kao i da ga dobro nagrade iz slobodnih sredstava Ministarstva odbrane.

Pod utiskom toga Stratman je postavio pitanje: »A u čemu bi se sastojao taj moj zadatak?« »Neprekidno putovanje po zemlji. Vaše sedište moglo bi da bude u Pentagonu. Ali mi bismo želeli da vi budete u Palo Altu, Ki Vestu, Bostonu, Mrtvoj Dolini, Feniksu, El Pasu, tamo u Libiji kod Azizija, ma gde naši ljudi radili na sunčanoj energiji, a sve u cilju da biste pospešili rad, da bistrih upravili pravim putem, podstakli gde je potrebno, ukazali na nedostatke, poterali kad je to potrebno. Vi i sami znate kakvi su to ljudi i vama je poznato da ste vi jedini čovek na svetu koga će oni slušati. To bi moglo da ubrza ostvarenje našeg programa, i time biste mnogo doprineli vladi. Vi biste bili odgovorni jedino predsedniku i njemu biste svakog meseca podnosili izveštaj.« »Koliko dugo bih vam bio potreban?« »Dve godine.«

Stratmanu se nije sviđao taj posao. Shvatio je on pravo stanje kroz taj izgovor. Bio je to u stvari, iako u zvezde kovan, ipak samo posao trgovačkog putnika, posao koji bi mogao da radi neki političar, neko vojno lice ili pedagog. Međutim, ono što je vlada zapravo tražila, bilo je njegovo ime, po svojoj prilici da bi pomoću njega uticala na mlade ljude koji su radili na tom projektu, po svojoj prilici da bi izvukli što više novaca od Kongresa. Želeli su njegovo ime, a on je želeo . . . najn, njemu je bio potreban . . . njihov novac. Bio je neodlučan. Bio je neodlučan, jer je rad koji je radio

35

u Institutu, a koji oni nisu mogli da shvate sve dok ne postane stvarnost i počne da se koristi, bio daleko značajniji. Stratman se nalazio pred novim pronalaskom u pretvaranju sunčane energije, ali on nije monao da im da nikakav rok i to stoa za njih nije predstavljalo nikakvu vrednost. Sem topa, ukotvljen u Institutu monao je da živi na svoj stari način, neometan, slobodan da diše i misli. Taj novi posao svakako će zahtevati snage i volio koiu on nije oosedovao. Ovo poslfdnie ga ie i podsetilo na iulsku posetu doktoru llmanu, i odmah mu je bilo jasno da njeaova odluka o tome neće biti presudna, no će zavisiti od proročanstva koje će izreći elektrokardioqraf doktora llmana.

»Moći ću da vam odgovorim šta sam odlučio tek krajem nedelie« – rekao je naoosletku ministru odbrane.

»Potrebno je da to saznamo do subote« – odgovorio je ministar.

»Saznaćete.«

»Molim vas imajte na umu da je lično predsednik predložio da vi preuzmete tai posao.«

»Svestan sam toga, aospodine ministre.«

Kad ie spustio slušalicu, bilo mu ie iasno da će morati da primi tu ponudu. Posle tona podinao ie slušalicu s vilinske na aaratu i telefonirao doktoru Fredu llmanu, zamolivši ga da cm primi.

Primetio ie, iznenada, da su se vrata iza njegovih leđa otvorila i da medicinska sestra stooi na pragu.

– Možete da se obučete, profesore, – reče ona. – Doktor Uman će vas primiti u svojoj ordinaciji.

Posmatrao je njeno bezizrazno lice u želji da sazna rezultat, ali na licu nije bilo odgovora. Ustao je, uzeo svoju košulju s vešalice i počeo da se oblači. Nekoliko minuta docniie ušao je u malu sivu ordinaciju doktora llmana. Lekar je sedeo nagnut nad stolom i pisao. Bio je jedva nešto malo viši od Stratmana, vitak, žilav Misurac blizu pedesete, kratko podšišane kose, odvažna pogleda i poznat po svojoj otvorenosti. Mada više nije služio u vojsci, radio je za vojsku kao irurq-ortoped u Losonovoj opštoj bolnici, jednoj od većih ca za amputacije, a nekoliko dana u nedelji lečio je vladino osoblje i naučnike iz obližnjeg Instituta za osnovna Istraživanja.

Istog časa kad je Stratman ušao na vrata, doktor Uman je odložio pero, skočio na noge i pružio ruku u znak pozdrava.

36

– Makse, kako si?

Stratman je srdačno primio pruženu ruku. . . . .

– Na tebi je to da kažeš, Frede.

Doktor Uman pokretom ruke ponudi Stratmanu stolicu s tvrdim naslonom s druge strane stola.

– Sedi, zapali lulu i onda ćemo sve raspraviti.

Stratman se zavalio u stolicu i ponovo zapalio ugašenu lulu, dok se doktor Uman smestio u svoju okretnu stolicu za stolom.

– Neobično me interesuje, Makse, ali zaista mnogo me interesuje, šta te je nateralo danas ovamo. Trebalo je da dođeš tek u januaru. Šta će ti kardiogram danas? Zar se ne osećaš dobro? Imaš li kakve bolove u grudima: Sta je s tobom?

– Mislim da sam ti kazao na telefonu. Želeo sam pregled.

– Ali zašto? Mora da postoji neki razlog. Prvobitno Stratman nije nameravao da objašnjava bilo

šta doktoru llmanu. Nije želeo da ga ovaj navede na objašnjenja i primora ga da mu ispriča porodičnu istoriju i tajne. Pa ipak, Uman je bio njegov prijatelj, sretao je llmana i njegovu ženu u društvu bar jedanput mesečno, i znao je da bi to bilo gubljenje vremena okolišavati pred tim osetljivim i prodornim čovekom.

^ – Znam, Frede, da je uzalud okolišavati – reče on. – Postoji izvesan razlog.

Doktor Uman je strpljivo čekao.

Stratman je zatim nastavio.

– Vlada m/ je ponudila jedan krupniji posao, bolji. Bio bi to rukovodni posao, i od mene se očekuje velika pokretljivost. Na tom položaju morao bih mnogo da putujem, a svakako bi tu bilo više posla i odgovornosti. Stoga sam pomislio da me najpre pregledaš, pa tek posle da donesem odluku.

– Zašto ti je potreban takav posao, Makse? Pa ti si zasut počastima . . .

– Ah, počasti. Da li si ti ikad skuvao ručak od počasti? Novac, Frede, tamo ću imati dva puta veću platu, a to je ono što mi je potrebno.

– Mislio sam da ti udobno živiš . . .

– To nije dovoljno. Moram da mislim na budućnost .. , na Emiliju.

37

– Po mom mišljenju ti si se lepo poneo prema tvojoj sinovici. A kad te ne bude više ovde, uveren sam da će ona i sama znati da se snađe. Mogu da mislim da i ona ima svojih teškoća, bez obzira kakve one bile, ali ona je sposobna, privlačna, više nego privlačna, i dovoljno mlada da se sama snađe, kad i ako to bude potrebno. Nikako mi ne ide u glavu kako odluka koju sad donosiš može da bude u vezi s njenom budućnošću.

Doktor Uman je čekao odgovor, ali je uskoro video da Stratman ne namerava da mu odmah odgovori. Umesto da traži objašnjenje, doktor Uman je pronašao cigaru u donjoj ladici, odgrizao joj vrh i počeo s opširnim pripremama da je zapali. Stratman je sedeo zamišljen, gledao je kroz zavesu, zanet kišom koja je dobovala po prozoru i u potočićima lagano oticala preko prozorskog naslona. Pitao se kako bi mogao da iznese istinu lekaru koji je bio samo njegov prijatelj, ali u kome nije tekla njegova krv.

Da li bi mogao da kaže llmanu sve o događaju iz 1943? Njegov stariji brat Valter, a i on sam, smatrali su sebe agnosticima. Premda je njihova majka, koju je on obožavao, bila Jevrejka, Stratmanov otac bio je luteran. Stratman je odrastao između dve vere, ili, kao sporazum, van njih, pa je usled toga znao vrlo malo o mojsijizmu ili protestantizmu. Kad je odrastao, nije se opredelio i nije pokazivao nikakvo interesovanje za veru, zanimala ga je samo nauka. Nije ve-rovao u stvoritelja, stvaraoća svemira, ali je verovao, ako je svemir zaista zasnovan na nekom redu, onda je to po-sledica prirodnih sila. Smatrao je da je pripisivanje početka svemira, planeta, Zemlje, čoveka, nekome, zapravo bio dokaz nedostatka čovekove mašte. Čovečanstvo je u svom lutanju izmislilo reč »Početak«. Da li je zaista morao da postoji početak? Zar svemir nije uvek mogao da se nalazi ovde? Zar nije njegovo postojanje bilo van dohvata slabih ljudskih shvatanja i semantike? Ako treba tražiti objašnjenje, onda ga treba tražiti samo u nama. U međuvremenu neka se glup čovek zabavlja svojim duhovnim igračkama: svetim knjigama, relikvijama, crkvama, hramovima, Jehovama, Zevso-vima,

Budama, obožavaocima sunca, sinom čoveka, prorocima i svim drugim mogućim sredstvima za umirenje.

Ali se 1943. izmenio jedan vid mišljenja Maksa Stratmana. Od čistog naučnika pretvorili su ga u naučnika-Jevrejina. To su uradili fanatici Hitlerovog nacizma. Pronašli su

38

da je nečist, ali ipak koristan za državu i stoga su ga uklonili s položaja profesora berlinskog univerziteta i premostili u Institut kajzera Viljema u istom gradu. Najbolji nemački fizičari, inženjeri i hemičari mukotrpno su radili da stvore uranovu fiziju. Stratman je dobio zadatak da radi sa teškom vodom koju su uvozili iz okupirane norveške fabrike u Rjukanu, a u cilju da stvori bateriju s lančanim reagovanjem. Njegovog starijeg brata Valtera, nuklearnog inženjera s manje mašte, ali mnogo metodičnijeg od njega (čiji je jedini manji uspeh bio naučni rad o kugi ili crnoj smrti kao epidemiji u istoriji, što ga je napisao u doba mladičkog oduševljenja), opozvali su iz industrije i poslali na rad s mašinom za sirov uranijum – takva mašina u Americi je dobila ime nuklearni reaktor. Radio je u staji iza Instituta. Valterova žena Rebeka i njihova mala kćerka Emilija prošle su mnogo gore. Odvedene su obadve u Ravensbrück, u ženski koncentracioni logor, koji je bio sagrađen za dve hiljade neprijatelja Rajha, a posle se u njemu nalazilo dvadeset pet hiljada duša. Maksu i Valteru Stratmanu rečeno je da se ništa nepovoljno neće desiti ni Rebeki ni Emiliji dok god budu sarađivali u radu na unapređenju nemačkog atomskog programa, pa su oni stoga sarađivali, najmanje što su mogli, a kao nagradu za sve to Rebeka Stratman je svakog meseca slala jedno kratko pismo.

Svega, toliko godina posle, dok je sedeo i trepćući po-smatrao kišu na prozoru ove bolnice u Džordžiji, Stratman se pitao može li lllmanu da kaže sve o događajima i/ 1945. Valter je tada stupio u tajnu vezu sa američkim jedinicama, koje su radile pod tajnim imenom ALSOS i koje su došle u posed arhiva nađenog u Strasburgu, sa svima podacima o ne-mačkim naučnicima zajedno sa njihovim adresama. Američkim agentima je pošlo za rukom da izbave Maksa Stratmana, ali se u kritičnom trenutku pokazalo nemoguće da se izvuče i Valter. Maks Stratman je u početku odbijao da se on sam spase, ali je naposljetku pristao, pod uslovom da agenti posle izvuku i Valtera. Tek posle je saznao da nije bilo nimalo nade da se spase i Valter, a da je sam Valter uporno tražio da umesto njega spasu njegovog brata, koji je bio u mogućnosti da više doprinese nauci i slobodnom svetu.

Posle te Valterove žrtve Maks Stratman je shvatio da je ostao živ i slobodan zahvaljujući svome bratu. Posle svog izbavljenja, na uporno traženje, ostao je u američkoj okupacionoj oblasti Nemačke, a vlasti su mu pomagale u tra-

39

ženju Valterove žene Rebeke i kćerke Emilije. Sovjetske vlasti, koje su zauzele logor Ravensbrück, javile su da tamo nisu zatekle ni Rebeku ni Emiliju, pa se Stratman stoga plašio najgoreg. Nastavio je s traženjem i posle nekoliko nedelja saznao je da su šesnaestogodišnju Emiliju pronašli o Buhenvald. Bilo je to pravo čudo, s obzirom da je Himler ranije naredio da se logor Ravensbrück raščisti i svi jevrejski zatvorenici u vagonima za stoku prebace u Aušvic, logor užasa, jugozapadno od Varšave, u Poljskoj. Iz razloga koje će Stratman docnije doznati, Emilija je bila jedina Jevrejka koja je preživela taj premeštaj u Aušvic i pred kraj rata su je poslali na jug, u Buhenvald. Međutim, Rebeka Stratman nije imala tu sreću. Nekoliko meseci pre oslobođenja, s ružičastim komadom hartije, odvedena je u Aušvic i postala jedna od tri miliona golih žena, dece i muškaraca koje su pogušili u gasnim komorama u tom logoru.

Tako je mlada Emilija jedina ostala na brizi i savesti Maksa Stratmana, i još više zbog svega što je doznao od jednog američkog vojnog psihijatra koji je zaplenio, netaknutu, celu logorsku arhivu o njenom životu u ženskom paklu kakav je bio Ravensbrück. Emilija je bila emotivno oštećena u tolikoj meri da joj nije više bilo pomoći. Stratman je to saznao na način koji on ni do današnjeg dana nije mogao da oživi u svom sećanju. Njoj je bio potreban njen stric ne samo

tada, nego i sada, i Stratman je odlučio da mora da je obezbedi za život i posle svoje srnrtri.

Pošto je našao svoju sinovicu, Stratmana su smestili zajedno s ostalim nemačkim naučnicima u jednu staru kuću u blizini Kembridža, u Engleskoj. Tu je saznao i za smrt svog brata Valtera. Tako je Emilija ostala sama na svetu sa svojim stricem.

Ti su se događaji desili pre mnogo vremena. Ali je taj duhovni potres iz davne prošlosti još uvek bio živ.

Proteklo je svega minut ili dva, ali su za Stratmana to bile pune dve decenije. Svratio je svoj pogled s prozora i pogledao doktora llmana u oči.

— Odlutao sam — reče on izvinjavajući se. — Možda to senilnost. Zaboravio sam šta si me pitao, Frede.

Doktor Uman pažljivo odloži svoju cigaru na pepeljaru. Glas mu je bio mek.

— Pitao sam te samo zašto je toliko važno da izmeniš svoj način života, da zaradiš više novaca, zbog Emilijine budućnosti. Po svoj prilici imaš svoje razloge . . .

40

— Imam. — Maks glavom pokaza na uvijenu traku na lekarovom stolu. — Još mi nisi kazao rezultat kardiografskog pregleda.

— Ne, nisam. — Doktor Uman dohvati uvijenu hartiju, razvi je na stolu i poče da čita krivudave linije. — Makse, neću ti dozvoliti da preuzmeš bilo kakav posao gde je potrebno putovanje, gde ćeš morati da se brineš, uzbuđuješ ili naprežeš, bez obzira koliko novaca to donosilo. — Podigao je glavu. — Ti možeš da poživiš još mnogo godina, i moja je dužnost da se postaram da ne proćerdaš te godine.

Stratman odmahnu rukom pokazujući na traku.

— Ne govori mi u zagonetkama, Frede. Nisam ja neka od tvojih starih žena-bolesnica koje traže da ih držiš za ruku. Sta ne valja kod mene?

Doktor Uman se ispravi u svojoj stolici. Glas mu je sada bio oštar, zvaničan.

— Pojavile su se izvesne promene na T talasima na ovom elektrokardiogramu, izvrnuti T talasi, oni jasno ukazuju na početnu koronarnu slabost. Shvataš li me?

— Mislím da shvatam.

— Bez panike. Ponašaj se kao i do sada i ostaće ti dovoljno godina da pronađeš još deset upotreba sunčani energije. Ali ako se primiš ovog novog posla, a slušaj me, Makse, ne bih se kladio ni sa jedan prema deset da ćeš

II izdržati više od dve tri godine.

Stratman je sedeo nepomičan.

— Nije mi potrebno više od dve ili tri godine, Frede, •— reče on mirno.

— Tebi je potreban ceo ljudski vek, kao i svakom stvorenju — reče oštro doktor Uman. — Veruj mi, Makse, da je mnogo važnije za Emiliju da si ti živ nego li da dobije neko nasleđe posle tvoje smrti.

Stratman odmahnu glavom.

— Oprosti . . . Frede, ti ne razumeš, ti ne znaš. — Stratman odgurnu stolicu od stola i ustade. — Hvala ti. Želiš li da me ponovo vidiš?

— Da, redovno. Da počnemo od iduće nedelje. Stratman se nevoljno nasmeši i pođe prema vratima,

ali kad je hteo da iziđe, zaustavi ga glas doktora llmana.

— Makse, u pogledu onog posla, šta nameravaš da učiniš?

•— Razmisliću o tome.

41

•— Lepo, sedi gde si i budi srećan; mnogo je lepše sedefi živ na miru, nego li biti mrtav globtroter.

Čim je izišao napolje, Stratman požuri po kiši do mesta gde su bili parkirani automobili i gde ga je čekao njegov šofer Crnac u državnom automobilu. Rekao mu je da ga vozi do zgrade Instituta. Dok su brzo prolazili pored beskrajnog niza niskih, ružnih, drvenih baraka u kojima je bila smeštena Losonova opšta bolnica, Stratman je razmišljao kako je to čudno što je to bilo jedino mesto gde je

Emilija mogla da dođe u dodir s muškarcima. Približavala se već tridesetoj godini, a on se ne seća da je ikad izišla na neki sastanak s mladićem, ni za vreme dok je išla u gimnaziju, a ni za vreme studiranja ili onih godina što su proveli u Njujorku. A to se nije dogodilo ni u Atlanti, gde je bila još povučeniya i gde se sva predala svojim knjigama, gramofonskim pločama, klaviru, šivenju i televiziji. To mu JG bilo utoliko čudnije što je ona bila telesno vrlo lepa i duhovno neobično bistra.

Dok su se vozili kroz kišu, Maks je pokušavao da u mislima stvori sliku o Valterovoj Emiliji, o svojoj Emiliji, onako kako ona izgleda njenim vršnjacima. Imala je smeđu kosu, sjajnu, pozadi podšišanu, ne suviše kratko, ali dugu na čelu i kovrdžavu na obrazima. Lice joj je bilo nežno, egzotično, s nečim orijentalnim, što su pojačavale malo ukoso postavljene zelene oči i oboren pogled kad bi govorila nekom gostu, mali prčast nos, bled vazdušast izgled. Njena krhkost nije bila u skladu s njenim nemačkim poreklom i negde u porodičnom stablu, Stratman je bio uveren, postojao je neki sijamski doseljenik. Telo joj je bilo vitko, ali pu-nije no što bi to na prvi pogled izgledalo: grudi sveže i oble dok joj je zoljin struk naglašavao punoću bokova. Oko nje kao da je lebdeo oreol one koja se povukla iz svetskog meteža, neokrznuta i neobeležena od života, s nedodirnutim i neupotrebljenim savršenstvom jedne još nove lutke u prirodnoj veličini. Bila je duhovita i hitra u opaskama, ali se retko otvarala, a njen bojažljivi humor kao da se plašio da izbije na površinu. Stratman je zapažao da su ljudi oduševljeni Emilijom. Želeli su je. Emilija nije želela njih. Imala je više načina za odbranu. Kad bi joj se suviše približili, izmicala je kao srna. Kad bi se otvarali pred njom, ona bi se zatvarala u oklop ćutanja ili bi ponekad pribegla sarkazmu. Bila je stvorena za muškarca, ali muškarci nisu bili stvoreni za nju.

42

Njen jedini dodir s drugim polom dolazio je do izražaja u Losonovoj opštoj bolnici. Nekako uskoro po dolasku u Atlantuu odvezla je svog strica dr llmanu. Dok je lekar pregledao njenog strica, nju je medicinska sestra povelala da obiđe centar za amputirane bolesnike. Nekoliko meseci doc-nije javila se dobrovoljno da radi u bolnici, tri puta ne-deljno, kao pomoćna sestra, i to je još uvek činila. Naučila je i jezik amputiranih bolesnika: amp je bilo ime kojim su se oni međusobno nazivali, pa je i ona počela da ih tako zove. Saznala je da se veslačke noge ili ruke zovu »proteze«, ruke su bile »gornji udovi«, a »!K« bilo je ime za vojnika kome je noga bila odsečena ispod kolena, dok je »kopito« bilo ime za nogu kojoj su odsečeni prsti ali ne i peta. »Giljotiniranje« značilo je surovo hitno odsecanje noge ili ruke na bojnom polju. Združila se s mladim ljudima koji su nosili otvorene košulje, kratke pantalone, vetrovke, metalne proteze, radila je s njima, ozbiljno je razgovarala s njima, oni su obožavali nju, a ona je obožavala njih, i oni joj nisu bili strani. Ako Emilija nije shvatila svoju naklonost prema Losonovoj opštoj bolnici ili nije htela da pogleda u lice pravim razlozima, njen stric je to potpuno shvatao. To nisu bili mužjaci, a ona nije bila ženka. To su bili ampovi, fizički invalidi, a ona je bila takode jedan amp, duševni invalid, i taj sklad bio je prirodan.

—41Stigli smo, profesore. — Sofer je to rekao i zaustavio kola pred zgradom Instituta. Stratman je napustio svoje sanjarije, otvorio vrata i video da je kiša prestala. Letimično je pogledao olovno nebo, zatim je zalupio vrata za sobom, popeo se uz četiri kamene stepenice i ušao u foaje zgrade Instituta. Čuo je nekoga da izgovara njegovo ime baš u času kad je ulazio. Telefoniskinja skide slušalice i reče:

— Profesore, već tri puta vas je tražila vaša sinovica. Izgleda želi da vas hitno nađe.

Stratman je prosto osetio kako mu je srce prestalo da kuca. Emilija je zvala tri puta. Neobičajeno i puno neke pretnje. Zamolio je devojkku da mu da vezu i dok je išao prema telefonskom pregradku osećao je da mu srce lupa i da dr Uman to ne bi odobravao, jer su njegovi T talasi bili izvrnuti i jer je kod njega sad postojalo jedno »stanje«. Pošto je zatvorio za sobom vrata, digao je slušalicu i

slušao. Čuo je samo znak da je onaj drugi telefon zauzet. Otvorio je vrata i provirio napolje, upitno.

43

Devojka je samo slegla ramenima.

• f

– Zauzeto.

Stratman je izišao iz pregradka.

– Pokušavajte i dalje da dobijete vezu.

Punih deset minuta, dok je Stratman šetao dole-gore, telefoniskinja je pokušavala da dobije vezu i svaki put, u odgovor, čuo se znak da je telefon zauzet. Stratman je počeo da se brine. Onesvestila se, a slušalica je ostala da visi; neko telefonira i zove kola za spašavanje; policija telefonira i naređuje svim patrolnim kolima da stupe u akciju.

Naposletku nije mogao više da izdrži to iščekivanje.

– Zovite mog šofera da dođe s kolima – rekao je telefoniskinji.

Posle nekoliko minuta automobil je stajao pred vratima. Vožnja od zgrade Instituta duž Pičtri puta do peto-sobnog stana na aveniji Pons de Leon u kome su stajno-vaii, nije bila duža od petnaest milja. Ali js Stratmanu sada izgledalo kao da je to pedeset milja, to više, što vozač nije hteo da ubrza na klizavom asfaltu.

Do stana su stigli posle dvadeset pet minuta. Još dok su prilazili, video je Emiliju. Stajala je na malim vratnicama s maramom oko glave i u kožnoj vetrovki koju je navukla preko bluze i suknje. Osetio je kako mu se razvezuje čvor u crevima. Bila je živa. Izgledala je dobro. Ništa ga se drugo nije ticalo. Otpustio je vozača čim su stigli. Dok je izlazio iz kola, video je Emiliju kako trči niz stazu prema njemu.

– Čika Makse, ... – vikala je.

Zatvorio je vrata iza sebe i čekao ponovo zabrinut. Ali je video da joj lice šija, što je takode bilo neobično.

– Čika Makse. -- Dotrčala je do njega gotovo bez daha i jedva izrekla: – Dobio si Nobelovu nagradu.

Stajao je, glave iskrivljene ustranu, ne shvatajući.

– Šta, šta? Ne shvatam . . . ponovi, molim te ...

– Dobio si nagradu. Telegram je stigao pre jednog a. – Zavukla je ruku u vetrovku i pokazala mu telegram.

Držao ga je obema rukama, uza sam nos, jer su mu naočare bile u džepu.

– Oh, čika Makse, . . . zamisli . . . Nobelova nagrada. Spustio je telegram i zagledao se u nju, sav zanet.

– Ne ... ne mogu da verujem – reče on.

1

44

– Ali to je istina. U redakcijama svih novina to znaju. Čekaju te u sobi za prijem, tamo u kudi . . . novinari, fotoreporter . . . kažu da je to objavio radio Stokholm.

Pokušao je ponovo da čita telegram.

– Pedeset tri hiljade dolara – mrmljao je. – Gospode!

– Ti si sad bogat. . .

– Mi smo bogati – ispravi je on, pažljivo. A zatim je, u jednom času, shvatio da sad može da telefonira ministru odbrane i da odbije ponuđeno mesto; sad mu to više nije bilo potrebno; sad je našao zaštitu za Emiliju, Valter će sad moći mirno da počiva, a on će moći mirno da čuva svoju malu sobicu u Institutu i da se sav posveti istraživanju; znao je takode da će i dr Uman biti zadovoljan.

Iznenada mu je nešto palo na um.

– A gde se prima nagrada? U Štokholmu?

– Oh, da. Moraćeš da ideš tamo. Novinari tako kažu. Pravilo je da podigneš novac u toku jedne godine, sem ako si bolestan, inače ga nećeš primiti.

Nekolicina Nemaca nisu mogli jednom da ga podignu, zbog Hitlera, a docnije nisu mogli da ga dobiju.

Stokholm je daleko, mislio je Stratman. Taj put, sve pripreme, svečanost, sve će to biti naporno. Ali svejedno, moraće najpre da se posavetuje sa dr

llmanom. Onda se tek setio šta ga je čekalo u Štokholmu, video je Emilijino oduftvljeno lice i znao je da ga nikakav srčani napad ili kap ne bi mogli sprečiti da primi nagradu kojom će resiti sva svoja pitanja.

Uhvatio je čvrsto Emiliju za mišicu i pošao prema kući.

– Kaži mi, drago dete, – reče on sav srećan – kakvu ćeš haljinu nositi pred kraljem?

Bilo je 1,51, jednog toplog sunčanog popodneva, kad je telegram iz švedske ambasade u Vašingtonu automatski otkucan na traci električnog prijemnog aparata u telegrafskoj sobi u ulici Kolorado, u Pasadeni, u državi Kaliforniji. Zamorena debela devojka za aparatom jedva da je i pročitala telegram dok ga je izvlačila. Spretno, upotrebljavajući sekač na prstu, isekla je traku na kraće delove, namočila je i uredno zalepila na blanket. Kad je telegram tako zvanično spreman za isporuku stajao ispred nje, shvatila je iznenada sav značaj sadržaja.

45

– Bože, – uzviknula je glasno – dvadeset pet hiljada dolara.

Dvojica ljudi za stolom čuli su kad je uzviknula. Jedan od njih, mršav čovek u iskrzanom plavom odelu, koji jt radio kao nameštenik u telegrafskom uredu, okrenuo se od ispisanih reci što ih je upravo prebrojavao i upita:

– Ko se obogatio?

Čovek koji je predavao telegram s druge strane stola, srednjih godina, s cvikerima na nosu, sličan nekom nižem bankarskom činovniku, takođe se zainteresovao.

Debela devojka gundajući ustade od stola.

– Ovde piše da je neko u Pasadeni, nikad nisam čula za njega, upravo dobio Nobelovu nagradu.

Prišla je stolu i pokazala telegram mršavom namešteni-ku. Dok je čitao, on zviznu. Pružio je telegram čoveku s druge strane stola i ovaj, namestivši naočare bolje na nosu, reče:

– Da sam na vašem mestu, ne bih ni trenutka čekao da odnesem ovako značajan telegram. Telefonirao bih ovoj stranci.

Dostojanstveno, on poče da čita telegram.

ZA VAŠE UČEŠĆE U OTKRIVANJU ANTIREAKTIVNIH SUPSTANCIJA KAKO BI SE PREBRODILE IMUNOLOŠKE PREPREKE PRI TRANSPLANTACIJI SRCA I ZA VAŠE UVOĐENJE HIRURSKJE TEHNIKE ZA USPEŠNO OBAVLJANJE HETERO-GRAFTA SRČANOG ORGANA U LJUDSKI ORGANIZAM NOBE-LOVA ZADUŽBINA U STOKHOLMU U IME KRALJEVSKOG KAROLININOG MEDICINSKO-HIRURSKOG INSTITUTA ŠVEDSKE SA ZADOVOLJSTVOM VAS IZVEŠTAVA DA VAM JE DANAS DODELJENA OVOGODIŠNJA NOBELOVA NAGRADA ZA FIZIOLOGIJU I MEDICINU STOP VAŠ UDEO U NAGRADI SA-STOJI SE OD ZLATNE MEDALJE I IZNOSA OD DVADESET PET HILJADA I STO PEDESET DOLARA STOP SVEČANOST PREDAJE NAGRADA ODRŽAĆE SE U STOKHOLMU DESETOG DECEMBRA STOP POJEDINOSTI SLEDE STOP NAJSRDAČNIJA ČESTITANJA STOP.

Poruka je bila upućena na adresu: DOKTOR DŽON GA-RET BROJ ČETIRI HILSAJD TERAS PASADENA KALIFOR-NIJA . . .

Kao i obično, za vožnju od Pasadene na uvek krcatom putu do dela Mirakl Maji u Los Anđelosu trebalo je dr Džonu Garetu više no što je on očekivao. To putovanje je tog po-

46

podneva još više usporila zabrinutost dr Garetu u pogledu novog govora koji je nameravao da odriž te večeri.

U času kad je stigao na ugao Zapadne avenije i Vilša-jerskog bulevara i kad je parkirao crni jaguar, a to inu je bila prva velika kupovina koju je učinio od plate, posle neočekivanog uspeha, kod poznate petrolejske pumpe, resio je, bez obzira na sve sa.vete dr Kelera, da će svoj novi govor održati onakav kakav i jeste bez doterivanja i bilo kakvih ispravaka.

Dok je išao pored bloka kuća do sedmospratne bolničke zgrade, Garet je posmatrao svoj lik u više prozorskih okana. Nije bio nimalo nezadovoljan onim što je video: privlačan, odlučan i snažan mlad čovek. Gotovo je zaboravio zadovoljstvo što ga je osetio pre deset godina kad mu je Šarali pokazala članak zasnovan na podacima što hi je skupio američki Institut za javno mišljenje o prosečnom američkom muškarcu i kada je saznao da gotovo u potpunosti odgovara

tom opisu. Prema tim podacima prosečni američki muškarac visok je 176 centimetara, težak je 72 kilograma, ima smeđu kosu, nosi naočare, ima prosečno jednu i po prehladu zimi, puši cigarete, pije alkohol u društvu, više voli smeđe nego li plavuše, zahteva da mu žena bude pre dobar drug nego dobra kuvarica, od svih sportova koje gleda najviše uživa u bejsbolu, voli biftek i francuske pržene krompiriće više no bilo koje drugo pojedinačno jelo, budi se u šest i trideset radni danom, a ide spavati u deset naveče i od svih mesta na svetu najviše voli da živi u Kaliforniji. Neverovatno, ali Džon Gareth je našao da je ovaj opis gotovo pravljen po njemu. – Jedini izuzetak u svemu tome bio je što je on više voleo pržene francuske lukčice nego krompiriće. U toku poslednje dve godine, međutim, Džon Gareth je sve manje uživao u mišljenju da je on tipični Amerikanac, a na Saralino veliko čuđenje zbog te iznenadne promene stava. Sve češće i češće Gareth je uživao da misli o sebi kao o jedinstvenoj jedinki, posebnoj, koja nema veze s drugima i koja je donekle odvojena od obične vrste poznate pod nazivom homo Americanus. Gareth nije znao da kaže da li je ta njegova lična pobuna protiv prosečnosti bila posledica njegovih nedavnih uspeha u naučnom radu ili posledica razgovora s dr Kelerom. S druge strane, njegova žena Šarali mogla bi da kaže, ali ona je to kazala jedino samoj sebi: Džon zaslužuje s vremena na vreme da se malo izdvoji iznad ostalih, jer je otkrio nešto od koristi »ljudskoj zajednici« – ovo

poslednje ona je pročitala u časopisu – ali u njenim očima, a većim delom vremena i u njegovim, ona je pomišljala da je Džon Gareth ipak visok 176 centimetara, da je težak 72 kilograma, da mu je kosa smeđa i pored četrdeset devet godina i da je još uvek bojažljiv i nesiguran i zavisn od nje kao i ranije, hvala bogu.

Pošto je stigao do ulaznog svoda mesta svog oprede-Ijenja, Džon Gareth je ubrzao korak, hitro je ustrčao uz ono nekoliko stepenica i našao se licem u lice sa staklenim vratima na kojima je crnim slovima pisalo dr L. K e l e r. Kao i pre, pitao se zašto psihoanalitičari ne stavljaju kod imena PSIHIJATAR umesto DOKTOR. Ali je ipak zaključio da dok god postoji strah i neprijateljski odnos prema analitičarima, diskrecija predstavlja najbolji deo poštenog odnosa.

Pošto je otvorio vrata, Gareth je ušao, a zatim je zastao da bi što tiše zatvorio vrata iza sebe. Prošao je kroz praznu plavu čekaonicu i ušao, što je mogao neupadljivije, u prostranu ordinaciju. Odmah je video da su svi ostali prisutni sedeli, prisilno i neurotično, na istim stolicama kao i pre i seansa je bila u toku. Niko se nije okrenuo da pozdravi Gareta dok je na vrhovima prstiju prilazio svojoj stolici, jer su svi znali da on uvek zakašnjava. (Dr Keler je tako jednom prilikom primetio da zakašnjavaње može da bude otpor prilikom raspravljanja o tabu stvarima u prisustvu drugih). Ali je ovoga puta dr Keler iza svoje hrastove tvrđave od stola lakim treptajem očiju pozdravio njegov dolazak.

Gareth je trenutak sedeo ukočen, a zatim je pogledao na sat. Ova grupna terapija uvek je trajala tačno jedan sat i dvadeset minuta. S obzirom da je Gareth platio deset dolara za svoje nedeljno prisustvovanje, znači da je plaćao dvanaest i po centa za svaki minut. A kako je došao šesnaest minuta docnije, ostalo mu je da prisustvuje još jedan sat i četiri minuta. Ovo zakašnjavaње stajalo ga je dva dolara. A ipak, ostalo mu je još vremena u vrednosti od osam dolara. Danas mu je bio potreban deo tog vremena, osobito danas, ali bilo je šestoro drugih kojima je takođe to trebalo. Možda će mu bliže ispitivanje lica njegovih su-druocva-bolesnika, zaključio je, kazati da li su njihove po-traBeveće od njegovih. Sedeli su u nepravilnom polukrugu ispred stola dr Kelera, i Gareth počeo da čita s leva na desno. Na divanu svetio mišje bole, na krajnjem levom krilu, sedeli su g. Lovato i gospođa Perin. Gospodin Lovato, mršav, homoseksualac,

48

umetnik koji je postajao sve čuveniji po svom slikanju dece u stilu slika na kutijama za bombone, a po ugledu na To-masa Geinslaroa, sedeo je čudno prekrštenih kolena. Gareth se setio da je g. Lovato, kad ga je video prilikom svog prvog dolaska na grupnu terapiju pre četiri meseca, uvek sedeo

kolena pripijenih jedno uz drugo, kao neka mala devojčica u verskoj školi. Ali pre mesec dana, očigledno nešto oslobođen, zahvaljujući analizi, počeo je da ukršta noge na muški način. Gospođa Perin, teška matrona pedesetih godina s purpurno sedom kosom, sedela je stisnutih usana i gužvala u rukama mali novčanik. Ona se oporavljala posle jedne nerv-ne krize. Mada je bila udata za nekog bogatog građanina u mestu Van Nujs, njen problem se sastojao u neurotičkoj nesposobnosti da potroši i jednu paru, čak i za životne potrebe, bilo za pranje rublja ili komad hleba, a da pritom ne postane uzbuđena. Retko je govorila, možda jedanput u tri nedelje, ali kad bi progovorila, onda je to uvek bilo o njenim uspesima da nešto kupi za pedeset centa ili jedan dolar. Gareth skrete svoj pogled na sledećeg bolesnika, lepog i mladog Adama Ringa, glumca, pred kojim je stajala budućnost, a koji je sada sedeo leno opušten u naslonjači i jednolično klatio amajliju koja se sastojala od zečije šape. Ring, s bronzanim licem u profilu sličnim glavama na grčkom kovanom novcu, dolazio je na terapiju zbog seksualnih tešk<đfa. Govorio je o tome bezbrižno, šaleći se, ali nije mogao da prevari dr Kelera. Polna snaga Adama Ringa bila je neverovatna kad je osvajao mlade žene druge rase ili boje: Indijanke, Meksikanke, Crnkinje, žene s Orijenta – ali je ta njegova snaga dolazila u pitanje i gubila se kad bi se našao pred pripadnicom bele rase.

Neposredno s Garethove leve strane, u jednoj uspravnoj stolici, sedela je čudna gospođa Zejn. Obična i pegava domaćica, oko trideset pet godina, odevena u običnu kockastu suknu u bluzi i donekle bespomoćna, žalila se uporno, bar za vreme otkako se Gareth nalazio u toj grupi, na seksualnu preteranost na koju su je prisiljavali. Katolkinja, s petoro dece u nižim razredima, otkrila je da se njen krst sastoji od jednog privredno nesposobnog muža, koji je bio toliko nespretn, da nije mogao da se zadrži na nekom poslu ni mesec dana. Naposletku je pukim slučajem taj njen muž uspeo da nađe dobro plaćeno mesto kod jednog proizvođača odela. Ali kad je izgledalo da će i taj posao izgubiti, gospođa Zejn je očajnički pokušala da spreči tu katastrofu

49

i pozvala je poslodavca svog muža zajedno s njegovom ženom na večeru. Ishod te večeri bio je vrlo čudan, jer je poslodavac, koji je već pre duže vremena izgubio svaku želju za svojom ženom, a bili su mu dosadili golf i veliki finansijski problemi, osetio da ga gospođa Zejn dovoljno privlači da od nje stvori jednu vanposlovnu aktivnost. Umesto da otpusti gospodina Zejna, on ga je unapredio za glavnog trgovačkog putnika, sa znatno većom platom, a morao je četiri puta godišnje da ide na veća putovanja van grada. U zamenu za to, mada oko toga nije bilo potrošeno mnogo reci, poslodavac je očekivao od gospođe Zejn da bude blagonaklona prema njegovom udvaranju. Povitljiva i plemenita mlada žena nije se mnogo opirala. U toku te zadnje godine ona je redovno posećivala poslodavca svoga supruga, a s obzirom da je on bio nezasitan, njena sećanja na njega bila su čudno vodoravna. Njeno osećanje greha zadavalo je mnogo posla ispovedniku u njenoj crkvi, a njene sumnje su je dovele čak do dr Kelera. Džon Gareth je obično s uživanjem slušao gospođu Zejn, ali danas ipak nije bio za to raspoložen. Činilo mu se da je ona danas imala izgled nekog ko ima mnogo na duši i da s nestrpljenjem čeka svoj red, a Gareth je znao da će imati teškoća da dobije vreme koje mu je bilo potrebno da i on iskaže što mu je na duši. Okrenuvši se malo u svojoj stolici, ugledao je gospodina Armstronga, dežmekastog, s velikim obrvama, kako se lagano meškolji, sav izgubljen u svojim brigama. Gareth je uvek smatrao kockara za rđavo igranog Brenvelt Bronteja, poklopljenog prilikama. Voleo je da zamišlja gospodina Armstronga u stilu veselih opereta: Vil Armstrong sa svojim novim načinom igranja na ruletu uništava jednu kockarnicu u Nevadi. Hoće li on spasti svoj posao u poslednjem času? Hoće li spasti svoju prezaduženu kuću? Hoće li sačuvati poštovanje svoje nezadovoljne žene, dece i rođaka? Hoće li uspeli da se spase od dugova i propasti? Sam, jedini među njima, gospodin Armstrong je beležio i glasno čitao svoje fantastične noćne snove.

Pored gospodina Armstronga, usredsređena, nagnuta na-pred, sedela je gospođica Duđinski, koja je imala glavu ždrebeta i koštunjavo telo, a koja je govorila s

brzinom nekoga ko se plašio da bi mogli da ga prekinu. Gospođica Duđinski približavala se tridesetim godinama i nesumnjivo je izgledala kao stara devojka. Živela je u trosobnom stanu sa svojom slabom, hipohondričnom majkom, koja je imala

* NAGRADA i

50

slabo srce i rđavu bešiku, a sprovodila je divlju tiraniju, što je u prirodi slabih i starih. Gospođica Duđinski izdržavala je sebe i majku kao stenografkinja u jednom uredu za prodaju nekretnina. Lečila se grupnom terapijom, jer se nalazila u vrlo čudnom trouglu: ličnost koja je dramatisovala to stanje bio je neki stidljivi neženja, činovnik u nekoj trgovini, te koji se osećao dovoljno usamljen da dođe na pomisao kako je gospođica Duđinski lepa; druga osoba u tom trouglu bila je sama gospođica Duđinski, koja je ceo svoj život provela tražeći stidljivog neženju koji radi kao činovnik u nekoj trgovini; a treća osoba bila je gospođa Duđinski, koja je proživela punih četrdeset godina očekujući smrt. Posmatrajući gospođicu Duđinski sada i zamišljajući jezivu sliku čoveka željnog da spava i živi s njom, Džon Garet je iznenada shvatio da se ona nagnula napred u želji da govori i po svoj prilici da je već i govorila neko vreme. S naporom, jer je i on imao svoj problem, možda nešto značajniji od tih njenih problema, Garet se pravio da sluša.

— ... eto, kažem vam, doktore, ja sam na ivici snage. Prosto ne znam kuda samo da se okrenem. — Gospođica Duđinski je govorila, a reci su joj se spoticale jedna o drugu. — U strahovitoj sam nedoumici. Klarens mi je prošle noći nedvosmisleno rekao da neće čekati još šest meseci da bi saznao hoću li se resiti da se udam za njega ili r.eću. Bio je vrlo govorljiv za osobu koja je povučena u sebe kao što je on. Rekao mi je, ako ne nameravam da mu odmah otvoreno kažem, on će napustiti svoj posao i vratiti se u Klivlend. Rekao mi je da moram da biram između moje majke i njega, ili tako nešto, ali to je uglavnom bio sadržaj njegovog govora. Kazala sam mu da je to lako za njega, ali da ja imam izvesne odgovornosti prema majci, da je ona ljudsko biće. Nemoguće je da jednostavno odbegnem i udam se za njega i mislim samo na sebe. Šta će se desiti s mojom majkom? Ako ona umre, ja to sebi nikad ne bih mogla da oprostim. Griza savesti pratila bi me sve do groba. A s druge strane, tu je Klarens . . . Pogledala je oko sebe gotovo molećivo druge, ali pre no što je iko mogao i da progovori, ona je nastavila, obraćajući se celoj grupi, a istovremeno i dr Keleru.

— Svi me poznajete. Nije potrebno da lažem. Međutim, nama je svima poznato da muškarci najviše pažnje posvećuju izgledu, ali Klarens, nije me sramota da to priznam, a mislim da sam vam već i kazala, zapravo je prvi čovek koji

51

mi je predložio brak, sem toga on je mio, i ja želim da imam pristojnog muža, uostalom kao i druge devojke. — Progutala je nešto, a zatim nastavila: — Ali šta da radim s majkom?

Zavalila se na stolici i zagledala u prisutne puna nade. Dr Keler se nešto ispravio u stolici, odložio olovku i počeo po svom širokom nosu.

— Znate, sada, gospođice Duđinski, ova vaša mora . . .

Ali pre no što je psihijater mogao da nastavi, progovorio je Adam Ring, duboko zavaljen u naslonjači, još uvek obrćući u ruci zečiju šapu:

— Da ja vama kažem šta da uradite sa vašom majkom.

Eto, udavite je.

Gospođica Duđinski se zabezegnuto zagleda u njega, prosto kao da traži vazduha, a Ring je bio zadovoljan, jer je voleo da zadaje takve udarce. Pomoću nepoštovanja obraćao je pažnju na sebe i tako stvarao neku zaštitnu ogradu, a to mu je dr Keler u više mahova i rekao. Međutim, pre no što je gospođica Duđinski mogla i da kaže nešto protiv toga, Adam Ring je nastavio:

— Vaša stara majka se ne razlikuje nimalo od drugih, gospođice Duđinski. Ona vas drži na lancu i neće vam dati da ga raskinete. A zašto bi i dala? Pa vi

ste njena hrana. Vi ste njena bolničarka i pratilica. Slušajte me. Oduvajte je. Nabijte je u neki sanatorium, vaš muž će platiti samo da je ne vidi. Na kraju krajeva, ona će biti srećnija, a vi ćete imati svog momka. Slušajte, devojčice, sami ste kazali da niste gospođica Venera Miloska. Na ovoj zemljinoj lopti za svaku devojku ima bar jedan momak. Vi mislite da je to jedini za vas. E pa dobro, momak je tu. Zgrabite ga. Držite ga čvrsto kao potvrdu sa kladionice. Pustite li ga da ode, šta će vam ostati? Da slavite do kraja svog života Majčin dan.

Gospodin Lovato odmahnu uzrujanom rukom i počeo da govori ljubaznim, ženstvenim glasom:

— Premda mislim da je gospodin Ring izneo svoje mišljenje na grub, pa čak i neprijatan način, ipak moram da kažem da se slažem s njegovim izlaganjem. Kao što je
• IF Keler često govorio, mi ne možemo da sačuvamo naš kolač fi da ga istovremeno pojedemo. Po mom mišljenju bilo bi potrebno, gospođice Duđinski, da vi donesete svoju odluku hladno i logično. Ako vi napustite svoju majku zbog tog mladog čoveka, njoj preostaju i druge mogućnosti. Možda će ona moći da nađe neku drugu stariju ženu da živi s njom,
52

da ode u neki sanatorium ili da se na neki drugi način sredi. Sem toga, ona je proživela svoj vek i nije potrebno da sad grize vaš, što je uostalom i moja majka pokušavala. S druge strane, ako vi ostavite tog mladog čoveka, vama ne preostaje ništa drugo, a možda ćete ostati neudati do kraja života. Po mom mišljenju, vi prosto nemate izbora i morate prihvatiti ponudu tog mladog čoveka. Slušajući tako, Džon Garet se odlučio da i on kaže svoje mišljenje, koje nije bilo različito od drugih, a to je nameravao da učini samo zato da bi mogao, iskazujući svoje mišljenje o toj stvari, da pređe na ono što je njega tištalo i da na taj način dođe u priliku da govori. Ali pre nego što je i zaustio, gospođa Zejn, koja je sedela levo od njega, počela je žustro da govori:

— Sumnjam da je to lako za bilo koga da odluči. Lepo je to što samci, kao što su gospodin Ring i gospodin Lovato, stoje na strani Klarensa i zaboravljaju njenu majku, ali majka gospođice Duđinski predstavlja jednu odgovornost, ljudsku odgovornost, i to je potrebno uzeti u obzir. Svi vi znate da ja po ovoj stvari mogu da govorim s puno osećanja, jer sam u mogućnosti da sagledam problem sa svih strana. Problem gospođice Duđinski upravo je kao i moj. Ja se takođe nalazim uklještena između dve osobe. Misli li vi da je to lako? Misli li da ja uživam što sam prisiljena da imam polni snošaj s poslodavcem gospodina Zejna gotovo svake noći kad se gospodin Zejn ne nalazi u gradu?

— E pa lepo, svedite to na dva puta nedeljno — veselo dobaci Adam Ring.

— Oh, molim vas, gospodine, — odgovori gospođa Zejn — nije ovo za šalu. Znam ja da vi mislite kako sam ja seksualno zbunjena . . .

— Moja jedina primedba protiv tog vašeg odnosa bila bi što vi ne delite i bogatstvo, čudesna ženo, — reče Ring s osmehom. — Zaista sam postao ljubopitljiv šta li se nalazi pod tim gaćicama. Voleo bih kad biste našli malo vremena i za mene . . .

— Ne bih vas htela, vi impotentni sebičnjače, — odvrati mu gospođa Zejn. Zatim se ponova okrenula prema stolu: — Doktore, kažite mi zašto je on neprijateljski raspoložen prema meni?

Dr Keler, namrgođen, neosetljiv za sve to, sedeo je mirno, a Ring je zadržao svoj osmeh na licu.

53

Gospođa Zejn odmahnu glavom.

— Znam ja, doktore, da i vi tako mislite. Vi ste to jasno i kazali da bi trebalo da savladam svoje spoljne impulse za vreme lečenja. Vi mislite da ja povećavam svoj polni život samo da bih se suprotstavila vama.

— Nije potrebno da me ljutite, gospođu Zejn, — reče psihijatar mirno. — Nemojte pokušavati da govorite u moje ime. Kad je to potrebno za vaše dobro, ono što je najbolje za vas, kad je potrebno da ja iskažem za vas izvesna uzbuđenja

koja vi ne razumete, ja ću biti manje bezličan, ja ću govoriti. A sada ... vi ste hteli da kažete, gospođo Zejn . . . ?

– Htela sam da kažem da sam neprekidno uznemirena zbog ovog mog stanja. – Sad se obraćala prisutnima s preklinjanjem, njena plahovitost se povlačila. – Svi vi znate kako mi je. More me iste brige kao i gospođicu Duđinski. šta da radim? Šta je pravo? Ako prekinem, gospodina Zejna će otpustiti. To ja znam. Biće uništen. Ako nastavim, lepo, ostaje mi osećanje da grešim. Ležim budna noćima, iz jedna u drugu, i postavljam sama sebi sva ta pitanja. Da li sam ja nepoštena prema gospodinu Zejnu? Ili možda ja njega istinski pomažem po cenu velikih žrtava? Molim se gospodu i molim ga za odgovor. Bog sveti zna da ja nimalo ne uživam u tom snošaju. Vidim kako mi se gospodin Ring pod-smehuje, ali, verujte mi, ja zaista ne osećam nikakvo uživanje. Iscrpna sam. Imam petoro dece i muža i povrh toga još i poslodavca svake noći. Daću vam samo jedan primer. Dozvolite rni da vam ispriповедam šta se desilo prošle noći . . .

Džon Gareth je znao da je gospođa Zejn učinila ono što je on nameravao da učini – upala je da bi došla u priliku da govori o sebi. Njegovo divljenje izmešalo se s dosadom. S negodovanjem je slušao prolifične i mučne akrobacije gospođe Zejn, njena tajna zadovoljstva i prigušenu krivicu i želeo je da iznese svoj sopstveni neodložni problem. Ponovo je pogledao na sat. Preostala su još trideset i četiri minuta do kraja terapije. Nadao se da će molba za oprost grehova gospođe Zejn, grehova što ih je počinila prošle noći, biti kratak, tih, hedonističan, ali je sumnjao.

Očekujući svoj red, u mislima se vratio unatrag, u vreme kad je došao u ovu prokletu skupinu. Sve je to počelo sa sve češćim potištenostima i upornim glavoboljama, pritiscima u čelu i na potiljku koji su se svakodnevno po-

54

navijali, koji su ga ometali u radu, koji su ometali izgled na uspeh i kvarili domaći život. Posetio je svoga lekara, a zatim specijalistu za uvo, neurologa, prošao je kroz sve preglede, ali nije nađena nikakva patološka promena. Lekar mu je naposletku predložio, premda je to on nevoljno primio, da poseti jednog psihoanalitičara u Pasadeni.

Tri meseca je ležao na kauču, sve je bilo smešno, a vreme izgubljeno. Jednog jutra psihoanalitičar mu je preporučio grupnu pishoterapiju. Lekar mu je naveo kao razloge za tu vrstu lečenja, premda je Gareth smatrao da je to besmisleno, da se osobe kao što je on, osobe koje mrze i koje se povlače iz društva, osobe koje slabo dolaze do izražaja u društvenim odnosima, najlakše lece grupnom terapijom. Sem toga, Gareth je saznao da je zbog neprijateljskog odnosa prema psihijatru, a to je bio neki nastavak starog nezadovoljstva s njegovim ocem, koga je njegova majka obožavala i kome je ona posvećivala sve svoje vreme, ovo le-čenje lekar-bolesnik vrlo otežano. Garethu je rečeno da će, ako se priključi jednom skupu čiji članovi pate od istih nelagodnosti i mora, možda i njegovo stanje da se izmeni i krene na bolje. Ovaj psihijatar iz Pasadene savetovao mu je da ode kod dr Kelera, u Los Anđelos, s obzirom da je smatrao da je to jedan od najboljih psihoanalitičara, l tako je, Aosl nedelju dana kolebanja, Gareth počeo s grupnim lečenjem.

Istini za volju, posle nekoliko meseci grupne psihoterapije, i pored srama što je morao javno da govori o svojim ličnim morama i zbog napora koji je bio primoran da čini da bi došao u priliku da govori i da bi stekao naklonost ili pažnju dr Kelera, pritisci u glavi su se prorodili, ponekad su izostajali i više dana uzastopce. Ali mu je izvor glavobolja i dalje ostao delimična tajna. Premda mu je dr Keler povremeno govorio o protivnom, Gareth je ipak smatrao da je uzrok njegovoj nelagodnosti pojava dr Karla Farelifa u njegovom životu.

Svakako, u vreme pre pojave dr Farelifa, Džon Gareth je dostigao vrhunac lične sreće, najvišu tačku zadovoljstva o kojoj nikad nije ni sanjao da će je dostići. Sada, u toku ovoga dnevnog sanjarenja u ordinaciji dr Kelera, nije imao teškoća da sklizne u nedavnu prošlost, do onih događaja koji su vodili do njegovog uspeha i do časa kad je sve počelo da strmoglave ide na gore. Jednostavno pritisnete dugme u sećanju i skliznete natrag . . .

55

Bio je, a sad je i znao, jer je sad mogao da dozvoli sebi izvesne iskrenosti, običan, bezbojan, odbačeni istraživački radni konj u Rozentalovom medicinskom centru u Pasadeni. Imao je školsku titulu, znanje i tehniku, ali nije bio stvaralac, niti je imao mašte. Ništa se na njemu nije isticalo. Hiljade njegovih kolega složili bi se s epitafom koji je mogao da se izrazi jednom rečju: stručan.

A ipak, zbog nekih neobjašnjivih emotivnih razloga, pokazao je interesovanje za neke dramatične oblike mede-cine, naime, na medecinu koja se bavila transplantacijom ili prenošenjem tkiva, tehnikom zamenjivanja izgubljenih ili oštećenih delova ljudskog teia s novim delovima. Prelistavajući stare medecinske časopise, Gareth je saznao da to polje rada nije nimalo novo. Skoro pre dve hiljade godina neki hinduski hirurg, po imenu Susruta, upotrebio je kožu s lica da bi napravio novi nos kod svojih bolesnika. Mnogo docnije, tačno 1870. godine, dr Ž. L. Reverden, iz Pariza, uveo je nov savremen način prenošenja kože. Početkom dvadesetog veka dr Čarls Gitri, iz St. Luisa, s uspehom je pre-neo glavu jednog psa pored glave drugog jednog psa i tako napravio dvoglavog psa. U prvom oduševljenju Garethu je izgledalo da je na tom polju sve moguće. Ali tek kad je prestao sa čitanjem i počeo sa opitima, u potpunosti je shvatio prirodu prepreka koje su se gomilale na putu ka uspehu. Te teškoće nisu bile hirurške prirode, jer je tehnika dovoljno napredovala da omogući zamenu nekog starog dotrajalog organa u ljudskom telu s nekim novim organom, još svežim. Teškoće su bile biohemijske prirode. U odbrani od klica, ljudsko telo stvara jednu imunološku ogradu, koja ne samo onemogućava napadačke bolesti, nego takode uništava i svako strano tkivo koje bi moglo da bude i korisno. Kad je shvatio u čemu je problem, Gareth je sve više svoje snage i vreme posvećivao proučavanju toga problema. Slikovito rečeno, Šarali je postala udovica, a deca siročad, s obzirom na taj njegov rad. Tamo, gde su njegove kolege bili zadovoljni sa osam sati istraživačkog rada, Gareth nije bio zadovoljan ni sa dvanaest, četrnaest, pa čak ni šesnaest sati. Medicinska laboratorija postala je njegova »Santa Marija« »Pinta«, »Ninja«, spojene zajedno, i on je mislio samo na jedno u svojim istraživanjima, uostalom kao i što je i njihov admiral imao samo jedan cilj.

56

57

Uskoro je bio prezasićen znanjem o tim odbacivanjima ljudskog tela ili o mehanizmu imuniteta. Bio je to retiku-loendotelijalni sistem. Taj sistem se sastojao od antitela i moćni belih ćelija, poznatih pod imenom limfociti, koji su se nalazili u krvi i koji su štitili čoveka ubijajući bakterije, viruse i sve druge čudne i strane ćelije koje su ulazile u organizam. Taj odbacivački mehanizam zapravo bio je prijatelj svakog čoveka, ali je Gareth počeo da smatra taj mehanizam za svog ličnog neprijatelja. Jer je taj odbacivački mehanizam uništavao bolesne ćelije, ali je takode ubijao i zdrave nove ćelije, jer nije pravio razliku između njih. Prema tome, u ovome se i sastojala sva teškoća. Kad je neki čovek umirao što nije imao nove bubrege, creva, pluća ili srce, bilo je nemoguće preneti na njega zdrav organ i na-domestiti bolesni zbog tog odbacivačkog mehanizma, neprijateljski raspoloženom prema svim stranim tkivima, koja je ubijao, a s njim zajedno i domaćina.

Cilj Garethovih napora postao je baš taj odbacivački mehanizam. Izuzetak od pravila samo je potvrđivao njegovo mišljenje. Naporno radeći sa svojim kolegama u medicinskom centru, došao je do saznanja da prenošenje delova arterije, kosti ili rožnjače nije nova stvar i da se vrši već dugo vremena bez ikakvih teškoća od strane odbacivačkog mehanizmi Nova rožnjača na mestu stare s uspehom se prilagodi sredini, jer antitela i napadačke ćelije ne mogu da dopru do nje. Sto se tiče zamene krvnih sudova i kostiju, za njih nije ni potrebno da nadžive, jer su oni upotrebljeni prosto kao skele preko kojih će domaće tkivo da Izrasle.

Međutim, Gareta je zainteresovao još jedan izuzetak. Bilo je mnogo slučajeva uspešnog prenošenja organa kod isto-vetnih blizanaca. Hemijski rečeno, istovetni blizanci bili su zapravo jedna osoba. Oni su nastali iz istog oplođenog jajeta. Njihova tkiva nisu bila strana jedno drugom. Bubrege jednog istovetnog blizanca

mogao je sa uspehom da se prenese na njegovog obolelog brata i taj bubreg bi se održao, jer odbacivački organizam nije pravio nikakve razlike i nije ga napadao. Ali u istom trenutku kad bi se pokušao isto takav prenos na neistovetno ljudsko biće, onda bi bubreg, ili bilo koji drugi organ, zakržljao i čovek umro. Godine 1958, u Bostonu, kao poslednje sredstvo, lekari su pokušali prenos jednog takvog neistovetnog organa. Neka mlada žena iz države Ohajo izgubila je svoj jedini bubreg i nalazila se na samrti. Jedna srčana grupa lekara izvadila je zdrav bubreg nekog četvorogodišnjeg deteta i prenela ga u mladu ženu. U nastojanjima da spreče delovanje odbacivačkog organizma, lekari su primenili obimno rendgensko zračenje. Mlada žena je ostala u životu dvadeset i osam dana. Lekari su zaista uspeli da ponište delovanje odbacivačkog organizma, ali je preterano zračenje bilo sudbonosno.

Neko kratko vreme Gareth se osećao obeshrabren. Zatim je zabeleženo nekoliko krupnijih uspeha. Australijanac ser Mekferlejn Barnett i dr Piter B. Midvor, Englez, pokazali su da je moguće priviknuti odbacivački mehanizam u ljudskom telu da prihvati preneto tkivo s nekog drugog organizma, pod izvesnim uslovima. Opiti napravljeni sa glodarima pokazali su jedno, naime, ako su u embrion jednog miša, pomoću inekcija, ubačene ćelije neistovetnog darodavca-miša, onda je bilo moguće, docnije, kad se od toga embriona razvio odrastao miš, prenositi kožu s darodavca bez odbacivanja. Za taj svoj uspeh Barnett i Midvor dobili su Nobelovu nagradu 1960. Tad je Džon Gareth, zajedno sa stotinama drugih radnika na tom polju, imao ipak malo nade da će uskoro biti moguć prenos nogu, bubrega, pluća i srca na ljudska bića.

U tom optimističkom vremenu dr Robert A. Gud, profesor s univerziteta u državi Minesoti, najavio je: »Premda će biti potrebno još mnogo istraživanja, do pr/og uspešnog prenošenja organa između neistovetnih ljudskih bića mogla bi, ako bude sreće, da se desi već sutra.« Tako je Gareth, jedne noći, u postelji pored Šarali, počeo da joj priča kako on veruje, potpuno veruje u to i da i on namerava da bude jedan od onih koji će to pokušati, ali sa živim srcem. Dani su se beskrajno nizali, a on nije mogao da odredi ni dan, ni nedelju, pa čak ni mesec kad će izvršiti takav opit. Činilo mu se kao da ga rastežu na točku. Odvojio se od svojih kolega, jer više nije imao vremena za čavrljanje i odmor. Krenuo je sam na svoga neprijatelja, nastojao da nađe oruđe s kojim će prebroditi imunološku pregradu, odbacivački mehanizam. Vršio je opite sa snažnim rendgenskim zračenjem, sa steroidima, s azotnim gasovima. Sve ga je to Jtovodilo u šlepu ulicu. Bez obzira kako male ili krupne izmene vršio, ta oruđa, koja su odista poništavale svako dejstvo odbacivačkog mehanizma, uništavala su takode i proizvodnju belih ćelija, onemogućavala imunitet tela prema bolestima, ubijala na druge načine ono što je on, na kraju krajeva, hteo da spase. Problem je i dalje ostao nerešiv:

otkriti lečenje ili serum koji bi selektivno delovali, koji ne bi uništavali taj reaktivni ili imunološki mehanizam, koji bi poništili sve one sile koje su odbacivale strana tela, a ostavljala netaknuta ona tela koja su štitila organizam protiv bolesti. Jednom prilikom, već obeshrabren zbog luta nja po tom nemogućem lavirintu, Gareth je pokušao da nađe okolišni put. U to vreme pomišljao je da bi prosto mogao i da ne obraća pažnju na odbacivački mehanizam, obilazeći ga, pronalaženjem nekog jedinstvenog veštačkog srca od pla-stične materije, koje bi moglo da se presadi u plućnu šupljinu s dobrodošlicom i bez reagovanja. Ta misao ga je mese-cima uzbuđivala. Plastično srce, koje bi zamenilo obolelo ili oštećeno prirodno srce unutar ljudskog tela, dalo bi bolesniku, bukvalno rečeno, novi život.

Metodično je proučavao sva mehanička srca koja su u to vreme postojala. Znao je za srčanu pumpu i oksigenator koji je napravio dr Klarens Denis 1951. godine, a isto tako i za dvokomornu pumpu, koju su pokretale baterije. Ova pumpa bila je delo grupe stručnjaka s univerziteta u državi Ilinois, a zahvaljujući kojoj jedan pas je održan u životu punih devet sati. Gareth je primetio da su sva ta mehanička srca-pluća, naime, sve te naprave imale jednu zajedničku crtu: upotrebljavana su van bolesnikovog organizma, a u cilju da bi ta^ organizam održali u životu za vreme operacije srca. Međutim, Gareth je mislio na jednu takvu napravu unutar tela – uklonjeno prirodno srce i zamenjeno mehaničkim srcem

– postavljenim tačno na isto mesto: orto-tropozna transplantacija, ali sa jednim spoljnim izvorom energije. Međutim, tu se postavljao čitav niz pitanja, a jedno od najznačajnijih svakako da je bilo kako održati da se ta plastička vrećica, između dva plućna krila, skuplja i opušta bez prekida. Gareth je mislio da će se to resiti u budućnosti, a hteo je najpre da se uhvati u koštac s onim što mu je stajalo pod rukom i što je bilo moguće.

Nimalo raspoložen vratio se u svoj lavirint. Bilo je potrebno da se snađe na tom bojištu gde mu je poznati neprijatelj, a njega je sada zaista dobro poznao, onemogućavao da izvrši prenos živog srca, bilo životinjskog ili ljudskog. Napustio je pokušaje sa zračenjem, azotnim gasovima i bacio se na nepoznate sporedne puteve. A zatim se i to desilo, sinulo mu je nešto prosto i jednostavno kao što su buđenje, šetnja ili smeh.

59

Jutro je već bilo poodmaklo. Bavfo se sa svojim laboratorijskim primercima, miševima, psima, telićima. Provera-vaio je, beležio, ponovo beležio, menjao i tako je otkrio novu supstanciju koja je očigledno, da, bilo je to jasno, potpuno očigledno, poništavala odbacivački mehanizam, a istovremeno nije uništavala sav imunitet. Punu sedmicu dana on je bio gotovo potpuno uveren. Sad je raspolagao serumom i taj serum je s nekom linkolnovskom jednostavnošću i neposrednošću krstio antireaktivna supstancija S.

Kad je tako naposljetku došao do seruma i kad ga je ispitao na nižim vrstama sisara, ali ne još na čoveku, obratio je uporednu pažnju na hiruršku tehniku prenosa organa. Razmotrio je sve vidove prenosa organa s jednog ljudskog stvorenja na drugo, i učinilo mu se da je to nešto gotovo neverovatno. Činilo mu se mnogo logičnije, mnogo verovatnije, a u tome su ga pomagali njegovi nastrani miševi, prilagodljivi psi i pentravi majmuni, prenos životinjskog srca u čoveka. Zatim su došli mnogi uzbudljivi meseci i on se naposljetku odlučio za srce teleta, teleta koje bi težilo koliko otprilike i sam bolesnik, jer je smatrao da tu ima najviše izgleda na uspeh.

Dva puta je preneo srce teleta u psa. Jedan pas je ugi-nuo, a drugi je neko vreme živeo. Izvršio je mnoge izmene u serumu i hirurškoj tehnici i jedne mračne i neprijatne zimske večeri u Pasadeni, a prethodno je već telefonirao Šarali da neće doći na večeru 1 da ga ne čeka, izvršio je sve pripreme za svoj treći prenos srca jednog teleta u plućnu šupljinu jednog krupnog psa. Sad je već imao i pomoćnike i u osam sati sve je bilo spremno. Davaočevo teleće srca ležalo je spremno. Pas u koga je trebalo preneti srce, tretiran je sa poboljšanom antireaktivnom supstancijom S i već su ga povezali s veštačkim srcem-plućima. Preostalo je samo još da se izvrši hirurški zahvat. Ali Gareth to nikad nije izvršio, bar ne na tom psu.

U to isto vreme u drugoj jednoj prostoriji u Medicinskom cajiru hitno je dopremljen neki stariji vozač kamiona, docnije –poznat u naučnim radovima pod imenom Henri M. – koji je patio od ozbiljnog srčanog zastoja. Već kod ukazivanja prve pomoći njegovo srce je počelo da popušta i nije bilo nikakve nade da će preživeti. U tim strašnim trenutcima, a po nagovoru dežurnog hirurga, jednog od Ga-retovih obožavalaca, rasplakani članovi bolesnikove porodice, počeli su da mole Džona Gareta da pokuša prenos srca irva-

60

denog iz teleta u grudi ovog čoveka, koji se tako iznenadno našao na hirurškom stolu, umesto u grudi onoga psa.

Odgovornost nije bila mala. Gareth nije nikada ranije pokušao da unese u ljudski organizam antireaktivnu supstanciju S i sad mu se ukazala prilika za jedan heterogeni pre-r.os. Ali u to vreme Gareth je već fanatično verovao u taj svoj samo delimično proveren nalaz. Onaj unutrašnji nagon, koji ga je gonio da izvrši opit nad psom, sad se potpuno automatski preneo na ovog vozača kamiona koji je ležao bez svesti. Što se tiče Gareta, ova gomila tkiva na stolu pred njim mogla je da bude neki čovek, a isto tako i životinja. Sva njegova savest ležala je sad u njegovim prstima. Henri M. lebdio je između života i smrti i dobio je ubrizgavanjem antireaktivnu supstanciju S. Povezali su ga sa kardiopulmo-narnom mašinom. Hirurška operacija je počela. Taj heterogeni prenos sa svim svojim

zamršenostima izvršen je pouzdano i brzo. A zatim je nastalo pitanje: hoće li bolesnik ostati živ?

Kad su skinute sve štipaljke i kateteri, Gareth se setio jednog starog naučnog rada koga je nekom prilikom pročitao. Godine 1934 ruski fiziolog dr S. S. Brijukonenko pri-menio je veslačko srce i pluća na nekom samoubici, čoveku koji se obesio, i mašina ga je povratila u život. Bolesnik je otvorio oči. Bio je svestan da vidi lekara i okupljeno osoblje, a zatim je zauvek zatvorio oči. Premda je ovo bio drukčiji slučaj, spasonosni serum, srce od sisara, Gareth se ipak plašio da će se to ponoviti i kod vozača kamiona, ali je on u samu zoru otvorio oči, zatrepao najpre od čuđenja, a zatim od zahvalnosti. Međutim su oči Henrija M. ostale otvorene, i tada i posle i on je nastavio da živi sa svojim snažnim telećim srcem, bez ikakvih smetnji sa strane od oocivačkog mehanizma, a Gareth je u medicinskim krugovima, a uskoro i u štampi, postao Isus koji je digao Lazara iz mrtvih.

U toku idućih nekoliko meseci Gareth je saznao da samo jedan od dvadeset srčanih bolesnika ima odgovarajuću krv i tkivo koji mogu da prime čuveni serum, koji je u stanju da poništi odbacivački mehanizam i omogući telu primanje ovako radikalne transplantacije. No i pored toga, ohrabren i podstaknut ovim slučajem, Gareth je uspeo da prenese svoja teleća srca u šesnaest ljudskih bića, čija su krv i tkiva prethodno pregledani. Svi su ostali živi. Uspeh je bio neverovatan.

61

Kad je Gareth pročitao svoj završni izveštaj pred društvom hirurga iz zapadnih krajeva, u Denveru, počeli su da ga slave naučnici u celom svetu, i pored skučenih mogućnosti ovoga otkrića, svi su predosecali da je učinjen prvi džinovski korak ka drugom životu, pa čak i besmrtnosti. Bilo je to kao da je u aveniji Pons de Leon otkriven izvor mladosti i sad se ta voda prodaje u bocama. Od nepoznatog čoveka s jednim neverovatnim snom, Džon Gareth je postao jedinstveni spasilac. Ali je on taj svoj neobično retki položaj zadržao svega deset dana. Desetog dana zatražili su od njega da se ukloni od tog položaja. Pojavio se drugi čovek koji je želeo da deli s njim tu slavu.

Telegrafске agencije iz cele Amerike prenele su dugu i dramatičnu vest iz Rima i američki listovi su je preneli na prvim stranama. Na osnovu tih izveštaja saznalo se da je dr Karlo Fareli, ugledni talijanski lekar, upravo objavio sjajan naučni rad u kome tvrdi i dokazuje da je otkrio isto što i Gareth. Fareli je takođe otkrio serum, sličan antireaktivnoj supstanciji S, a pomoću njega je mogao da vrši he-rogeno prenošenje tkiva i s uspehom je preneo srca sisara kod dvadeset i jednog bolesnika iz Italije, Svajcarske i Austrije.

Tako je preko noći broj Lazara umnožen, a Isus nije bio više jedan, nego dvojica.

Javnost se u celom svetu obradovala. Džon Gareth je ostao zbunjen. Njegova slava, mada nimalo ugrožena, činilo se kao da je malo potamnela, s obzirom da je morao da je deli. Naučni radnici iz drugih zemalja nisu se sad samo raspitivali za Gareta, u nastojanjima da unaprede rad na tom polju, nego i za Farelija. U štampi su pominjali ne samo Gareta, nego takođe i Farelija, a Talijana su pominjali češće s obzirom na njegovu blagoljublju i sposobnost da se prikaže u lepom svetlu pred javnošću, a osim toga i bio je velik naučnik. Pored toga, Fareli je umeo bolje od povučenog Džona Gareta da uspostavi dodir i pogodi jezik običnog čoveka.

Glavobolje Džona Gareta počele su nekoliko meseci posle Farelijeve pojave.

I sad sam tu, rekao je Gareth samom sebi, ponovo svestan svoje okoline i da se beskrajna pohotna ispovest gospođe Zejn ipak približava kraju.

— ... sve dok on nije zaspao — govorila je gospođa Zejn glasom koji je postao hrapav. — Možete li da žarni-

slite dva puta za jednu noć? Mislim, ne bih imala ništa protiv, nisam stara, ali kad se neko brine za petoro dece preko celog dana, e pa znate, onda je to ipak previše. U svakom slučaju obukla sam se i našla taksi, ali je ipak prošla ponoć kad* sam raščistila tanjire i presvukla Džonin krevet, ona još uvek mokri noću, te naposletku legla da spavam. Nalazim se na rubu snage, to je ono što sam htela da vam kažem. Mislim da sam ja najpokvarenije stvorenje na svetu.

Zamukla je, naposljetku, smestila se u stolici, a ta užasna snaga o nevernosti izvukla se na površinu i sad se njeno telo opuštalo s obzirom da je napetost popustila.

— Naći ćete svoj put, gospođu Zejn, — promrmlja dr Keler, dok je brižljivo pravio neke zabeleške na komadu hartije ispred sebe. — Mnogo više ste napredovali no što mislite.

Digao je pogled ispod svojih čupavih obrva, dok su mu se grudi nadimale i splašnjavale pri udisanju i izdisanju. Posmatrao je svoju grupu. Niko nije uzimao reč. Izgledalo je kao da je to bila najkrupnija stvar toga dana i niko nije hteo da je kvari nečim sitnijim.

U tom je času Džon Garet shvatio da je to jedina prilika. Digao je desnu ruku, dslimično kao neki plašljivi učenik, ^r Keler je primetio pokret i klimnuo glavom.

— Znete, mislim da i ja imam jednu malu moru — reče Garet. Pri tom se s poštovanjem naklonio gospođi Zejn koja je sedela pored njega. •— Možda to nije tako emotivno kao ono što smo sada čuli, ali je neobično značajno za mene. — Pogled mu se susreo s psihijatrovim. — Kao što vam je poznato, večeras moram da održim govor na Ujedinjenom forumu. Kazali su mi da će sva mesta biti zauzeta i da će doći i predstavnici štampe. Tako mi se ukazuje zaista jedinstvena prilika da me svi čuju i da izrazim svoje gledište o mome problemu. Napisao sam svoj novi govor, kao što sam vam uostalom i najjavio. Međutim, još uvek ostaje pitanje da li da održim taj svoj novi govor i u njemu kažem šta želim da objavim? Ili da se opredelim za onaj stari govor, koji vam je poznat, o Hipokratu i ljudskom srcu? Šta vi mislite?

— Po mom mišljenju, ta odluka ne bi trebalo da bude moja — reče dr Keler istog časa. — Vama je vrlo dobro poznat analitični proces. Ako ja donesem vašu odluku, vi

63

s tim nećete ništa dobiti. Potrebno je da vi naučite da sami odlučujete i da sami donosite odluke.

Garet se namrgodio, jer je smatrao da je to ukor, mada je on to bolje znao. Psihijatar je uvek govorio da svi moraju da shvate sami sebe, od samih sebe. Psihijatar služi samo kao vodič, katalitički agent, katkada tumač. Ponekad mu polazi za rukom, rekao je tako jednom prilikom, da kaže bolesniku šta ne valja kod njega posle dve ili tri posete. Međutim, to saznanje ne bi bilo ni od kakve koristi bolesniku, ako on do tog obaveštenja ne bi došao sam. Put do toga je vrlo često naporan, ali na kraju krajeva, izlečenje je mnogo bolje i trajnije.

— Mislim da sam odlučio — reče Garet. — Čini mi se da sam doneo tu odluku pre nego što sam danas došao ovamo. Pretpostavljam da sam želeo samo da čujem šta ćete vi kazati. — Zastao je. — Odlučio sam da održim novi govor. Neće ostati ni kamen na kamenu od tog Farelija.

Pogledao je levo, zatim desno, i naposljetku se okrenuo prema dr Keleru, očekujući odobravanje. Postojalo je inte-resovanje za njegovu odluku, ali ne i očigledna podrška.

— Da, — reče on koristeći tu potvrdnu tišinu — mislim da je to moja dužnost. Otkriće sam učinio ja, napravio sam jednu korisnu stvar u životu, sam, potpuno sam, pa stoga smatram da ne bi trebalo da izgubim pola zasluge samo zbog toga što se u inostranstvu pojavio neki Kaljioastro koji se bavi gusarenjem i plagijatima.

•— Jeste li vi sigurni da se dr Fareli bavi, kako vi to kažete, gusarenjem i plagijatima? —• upita dr Keler blago.

— Imam i dokaza. Ne baš tako pouzdano, ali ipak dokaza. Porota često osudi krivca i sa manje dokaza. Kao što sam vam više puta rekao, jedva da sam nešto čuo o tom Fareliju, ne mogu da kažem da znam bilo šta određeno o njemu. Nikad nije objavio nikakav naučni rad, sve dok nije objavio taj doslovni prepis — gotovo doslovni, ovog mog naučnog rada. Docnije sam saznao da je on više propagator nauke, nego li čisti naučnik. Njegovo najveće otkriće sastojalo se u tome da nađe nove načine da sebe unovči. Oh, ftvorio je antireaktivni serum sličan ovome mom. Izveo je •ste takve heterogene

transplantacije i sa tim uspesima se on hvališe. Sve je to provereno. Pitanje je samo kako je on došao do ovog otkrića? Kazaću vam kako. Saznao sam da le u posedu svih mojih objavljenih radova, vama su poznati moji raniji izveštaji o napretku koji sam postigao na tom

4* I f/1 t>0
64

polju. Sem toga, strani naučnici, koji su s vremena na vreme dolazili u posetu mojoj laboratoriji u Pasadeni, pa se zatim vraćali u Evropu, namerno ili nenamerno, otkrivali su njemu tačno ono što sam ja radio i kako sam radio. Mogao bih da vam navedem više sličnih slučajeva. Fareli mora da je saznao šta ja radim, a zatim je sastavio dva i dva zajedno i kad sam ja bio spreman da objavim svoje delo, on je ta-kođe bio spreman da kaže o svom. Mislim da to nije pravično, da je to čak i nemoralno i da to mora da se osudi. Gareth je govorio Keleru oštro, uzbudljivo i sad je ostao bez daha. Psihijatar je, kuckajući lagano olovkom po svojim zabeleškama, iskoristio tu priliku da dade svoje tumačenje.

— Možda ste vi u pravu u toj svojoj pretpostavci. Ne mogu ništa da kažem. Međutim, u isto vreme ne vidim nikakav stvarni dokaz protiv dr Farelija. Vama je vrlo dobro poznato, kao što i mi svi znamo, da je mnogo češće slučaj da se velika naučna otkrića ne prave iznenada, na dramatičan način, u jednom trenutku, kao neka eureka — evo ga. To se dešava, ali više u bioskopima i na televiziji, nego li u samom životu. Većina otkrića su posledica dugotrajnog rada. Desetine ljudi u toku mnogih godina doprinose parče po parče, beznačajni nalazi, a zatim jednog dana, jedan ili više ljudi, zasnivajući svoje nalaze na prošlosti, povezuju te sitnice u korisnu celinu i tako svet dobije otkriće. Vi ste sami više puta u ovoj istoj sobi priznali doprinose vaših prethodnika: Brijukonenka, Denisa, Klerka, kao i mnogih drugih, a da i ne pominjemo one koji su proučavali probleme srca, kao što su Medavar, Barnet, Bilingem, Brent, Ovn, Meril, Vudraf, pionir Gutri, Samvej, Kaplan, Nosal i mnogi drugi, a koji su radili na prenosu tkiva i rektivnim mehanizmima. Vi ste mogli da dođete do izveštaja svih tih naučnika. U neku ruku oni su bili vaši naučni saradnici, mada ste vi završili veliki i završni zadatak. Zašto i dr Fareli u Italiji nije mogao da dođe do istih radova i da na osnovu njih doplovi do mesta do koga ste vi stigli? Zar to ne bi bilo moguće?

— Ne, to nije moguće — uzviknu Gareth vatreno. Bio je pokoleban i uzbuđen i sad je prešao u odbranu. — Nikad ja nisam tvrdio da sam to ja sam uradio, da nikome ništa ne dugujem. Svakako da dugujem. Svi mi dugujemo uvek. Ali je slučaj sa Farelijem drukčiji. Podudarnost u tom slučaju prosto bode oči i postoji više njih koji se slažu sa mnom. U slučaju da se sve to desilo na umetničkom polju, obeležili bi ga kao precrtivača ili krivotvorca i nigde ga ne bi bilo.

65

Mislim da mu se ne bi smelo dozvoliti da prenosi moju misao u svoju i da ga se zbog toga obožava.

Dr Keler je ostao miran, ali začudo uporan.

— Još od vremena kad ste počeli da nam govorite o toj svojoj opsesiji sa Farelijem, potudio sam se da pročitam nekoliko istorijskih knjiga o nauci. Prosto da znam. — Nasmehio se gospođi Zejn i g. Lovatu, pa zatim dodao: — Zapravo, kad osetim da moram i mogu, ja to činim u većini vaših slučajeva. — Okrenuo se ponovo prema Ga retu. — Uzmimo slučaj otkrića insulina za šećeraše. Neobično važno otkriće. Frederik Banting i Džon Meklod dobili su 1923. godine za to otkriće zajednički Nobelovu nagradu. A kakve su činjenice? Još 1901. godine L. V. Sobolev radio je na tom polju. Zasnivajući se na njegovim radovima nastavili su Banting i Meklod, a isto tako C. H. Best i J. B. Kolip. Tako imate petoricu ljudi. Godine 1923. samo su njih dvojica podelili slavu i novac. Da li je to bilo pravo? Banting nije smatrao da je pravo. Bilo mu je krivo što je Meklod dobio pola slave i novca, s obzirom da nije bio prisutan ni kad je izvršen presudni opit. U želji da na neki način izrazi svoje negodovanje, Banting je dao pola svoga novca Bestu, koji uopšte nije bio počastvovan. U znak odmazde, Meklod je dao pola svoga novca Klipu, koji ta-kođe nije

ni na koji način bio pohvaljen. Međutim, niko nije spomenuo Soboleva. Ovo se ne bi moglo u celosti pri-meniti na vaš slučaj, ali sam uveren da ste shvatili šta sam hteo da kažem – da je pitanje naučne nagrade kao Gordijev čvor . . .

– Jeste li vi time hteli da mi kažete da večeras ne održim onaj govor? Dr Keler odmahnu glavom u želji da se izmakne toj zamci.

– Ne. Ponavljam vam da je ta odluka potpuno vaša. S moje strane želim samo da vam osvetlim stanje. Vi možete da izazovete međunarodnu sablazan sa tim što bi mnogi mogli smatrati za nedovoljne dokaze. Pokušavam samo da vam pomognem da budete što je više moguće objektivni – u pogledu Farelisa i da ne upotrebljavate njega kao dečaka za šibanje i za razloge i neuroze koje mogu da idu i dublje no što je obično sumnjičenje za plagijat. Doktore, Fareli nije vaš otac.

•– Vi me prosto oneraspoložujete ... s NAGRADA i

l

– Nadam se – reče dr Keler neposredno. – Ali ja želim da vi razmislite. Razmislite, pre no što učinite nešto.

– Održaću taj govor.

– E, pa onda vrlo dobro.

Garet, pokoleban, postao je tmuran i ćutljiv. Dr Keler odvрати pogled od njega i pogleda po sobi. Adam Ring se uspravi u naslonjači i poče da govori.

– Voleo bih kad bih mogao da se uznemiravam zbog nekog makaronaša – reče glumac. – Ja volim makaronaše. Gali se ponašaju na poznat način i s njima mogu da idem čitave milje. Oni imaju američku širinu ... – On odmahnu glavom, steže šake i nastavi: – Od našeg poslednjeg skupa, doktore, video sam onu devojkicu u kojoj sam vam govorio. Zagrejana je za mene. Nije potrebno da vam kažem šta ja osećam za nju. Našli smo se, ona i ja, u našim odelima u kojima smo rođeni, i možete zamislite – bez bodova. Da to nije bilo tako glupo, smejao bih se. Dva sata docnije, podavljena repa, telefonirao sam onoj japanskoj pevačici. Bilo je uzbudljivo. Pitanje je samo. To je zagonetka, kažem vam, i ja ne vidim još uvek kakva mi je pomoć odavde. Ali sam mislio o nečemu što ste vi kazali prošle nedelje. Podsetili ste me na vreme kad mi je bilo sedam ili osam godina ... i na onu staru gospu . .

fon Gareth jedva da je i čuo duboki glumčev glas. je patio, jer je verovao da ga je psihijatar ukorio. Bio je uveren da će održati taj govor, ali ipak, za trenutak, nije tako čvrsto stajao na zemlji. Nastojao je da pobroji sve razloge svoga negodovanja i neprijateljstva prema Fa-reliju. Zašto ga taj nepoznati daleki Rimljanin tako one-raspoložuje? U času se setio deiića nečega što je dr Keler jednom prilikom rekao i to mu je obasjalo ceo slučaj. Njegova ljutnja nije bila upravljena samo na Farelisa, nego i na ono što je Fareli predstavljao. Gareth nikad u životu nije imao ništa sam, samo on. Devetoro braće i sestara delili su s njim njihove usamljene roditelje. Na univerzitetu, na izborima, uvek su ga pri glasanju vezivali još s nekim za blagajnika, tako da su bili dvojica. Pa čak je i njegova žena Šarali bila ranije udata. Kad je tako ovom prilikom u životu iz njega sinuo genije, – a koliko takvih genija čovek može da očekuje u svom životu? – kad je , dobio takvo nadahnuće i kad je zaslužio sve počasti, njegov najveći uspah pomračen je zbog tog dalekog kradljivca u Itaiji. Ovo je bio zaista udarac po glavi. Kad mu je na-

67

posletku bila potrebna pomoć, naterali su ga u ovu grupnu terapiju. Uvek je bio manji od celog čoveka. Ova analiza u množini bila je poslednja koja ga je smetala. Ono što ga je naročito peklo, bio je Fareli, simbol Garethovog gubitka ličnosti. Postao je pola čoveka, a to nije bilo pravo. Ali ovoga puta, razmišljao je, neće biti popustljiv. Odgo-voriće na udarac, povratiti ugled i ličnost.

Ta njegova razmišljanja prekinuo je glas dr Kelera, zvonak i jasan:

– Vreme je. Ovo je bio zaista koristan sastanak. Nadam se da ću vas sve videti iduće nedelje.

Ostali su poustajali i počeli da napuštaju prostoriju. Gareth je poslednji ustao. Išao je iza drugih prema vratima. Dok je odlazio, čuo je kako zvoniti telefon dr Kelera. Uvek je neko zvao po završetku sastanka. Očigledno da su ga onda zvali da mu prenesu primljene poruke, poruke na koje će dr Keler morati da odgovori u toku idućih slobodnih deset minuta.

Napolju, na pločniku ispred zgrade, učesnici ovog skupa su se pozdravljali. Gospodin Lovato, gospođa Zejn i gospođica Duđinski ostali su zajedno da se pozdrave sa ostalima. Nastavili su zatim, kao što im je bio običaj i protiv negodovanja dr Kelera, do kafanice, da popiju kafu, pojedu pogačice i nastave zajedno naknadne samoanalize. Gospođa Perin požurila je do autobuske stanice, još uvek nedovoljno oslobođena da uzme taksi, mada je mogla da podnese taj trošak. Gospodin Armstrong nastavio je peške do svog iznajmljenog kućerka, svog u neredu, svega dve milje udaljenog. Adam Ring popeo se u svoj divni aston-martin automobil parkiran na ulici.

— Dobra sreća za večeras — doviknu on Garethu. — Dobro ošinite toga makaronaša.

Premda je na ovaj izraz Gareth malo ustuknuo, ipak je ova glumčeva podrška povratila Garethu smisao za šalu.

— Želim isto i vama — dobaci on, jer je znao da Ring ima negde na bulevaru Sumraka stan s nekom mulatkinjom. Glumac uđe u svoja inostrana kola, mahnu rukom i ode. Gareth počeo da se kreće prema benzinskoj pumpi.

Došao je do prelaza i upravo je čekao da se upali zeleno svetlo, kad je čuo da ga neko zove po imenu.

— Hej, doktore, Gareth, . . .

Okrenuo se i ugledao dr Kelera kako kaska prema njemu. Psihijatar je bio krupan čovek, naoko trom i bilo

68

je čudno videti ga u pokretu. Kad mu je psihijatar došao na dohvata ruke, tek onda je Gareth primetio da je lice dr Kelera neobično uzbuđeno.

— Vaša žena na telefonu, gore, — govorio je dahćući.

— Ima divnu vest za vas . . . dodeljena vam je Nobelova nagrada za medicinu.

Gareth je pustio da se te reci slegnu, primio je to kao nešto prirodno gotovo bez uzbuđenja, jer je potajno već duže vremena pomišljao na taj trenutak. Ali ga je izne-nadnost duboko pogodila, osećao je kako se ježi po rukama i kako mu se rumene obrazi.

— Jeste li sigurni? — upita on gotovo neverujuć.

— Potpuno. Gospođa Gareth primila je telegram iz švedske ambasade. — Pružio mu je svoju mesnatu ruku.

— Mogu li da budem prvi koji vam čestita?

Gareth tupo prihvati psihijatrovu ruku, zatim je otpusti.

•— Ne znam šta da mislim — reče on nemoćno. — Šta to sve znači?

— Vaše otkriće je zvanično priznato. Obezbeđena vam je slava.

— Nobelova nagrada — reče on napola za sebe, uživajući u recima.

— Vaša žena je na telefonu . . . Čeka vas.

Vratili su se natrag, išli su brzo pored žena koje su bile u kupovini. Unutar zgrade, penjući se još jedanput uz stepenice, Garethov melodični mozak počeo je odmah da pretvara nagradu. Tu je uvek bio i novac, putovanje i ono što je najviše značilo, iznad svega, međunarodno priznanje za njegovo delo. Po prvi put odbacio je Fareliju ustranu. Naposletku on sam prima pune, isključive počasti što ih je i zaslužio. Njegova ljubav prema tim nepoznatim Šveđanima, koji su bili dovoljno mudri da vide istinu i da je kao takvu prikažu celom svetu, bila je bezgranična.

Kad su se popeli na sprat, dr Keler je gurnuo Garetha u svoju kancelariju, dok je on ostao pun poštovanja da sačeka napolju.

Gareth je požurio do psihijatrovog stola i zgrabio slušalicu.

Šarali?

— Mili. Zar to nije divno? — Njen uobičajeni meki milozvučni glas sad je bio gotovo piskav.

– Nije li to neka greška?

69

– Ne, nije. Telefonirali su iz telegrafskog ureda, pa sam ja pomislila da je to neka šala i zatražila sam da mi pošalju telegram. Učinili su to odmah i sad ga imam. Pokušavala sam da dobijem vezu s tobom, ali mi je služba dr Kelera tek sad uspostavila vezu. Istina je. Novinari iz Los Anđelosa već su telefonirali . . .

– Pročitaj mi telegram.

Očigledno da ga je imala u ruci, jer je odmah počela da čita. Gareth je slušao, nem, a zatim ju je zamolio da ga ponovo pročita, ali sporije.

Kad je završila s čitanjem, on reče:

– Ići ćemo u Stockholm. Baš se pitam šta ćemo s de-com ...

– Možemo da ih ostavimo sa tetkom Me. Džone, pa to je izvanredno. Toliko sam sanjala o tome. Nikada se nisam usudila da ti kažem. Ali ti zaslužuješ to, i sad si to dobio ... za uvek . . . nosilac Nobelove nagrade . . .

– Šta još ima?

– Telefonirao je Din Filbrik. Već svi na univerzitetu, u školi i u bolnici znaju. Žele da to proslave . . . posle tvog govora . . .

Gareth je gotovo zaboravio na govor. Hteo je da se podseti na taj govor.

Ponovo je čuo Šarali kako govori.

– Samo trenutak, neko je na vratima.

– Pusti to ...

Ali ona je već bila otišla. Držao je slušalicu u ruci i uživao u slavi uspeha u sebi. Nikad više neće se ponoviti jedan dan kao ovaj, potpuno njegov, tako ispunjen.

Šarali se vratila.

– Još jedan telegram. – Čuo je cepanje hartije, dok je ona otvarala telegram, a zatim mrtvu tišinu, i naposlet-ku njen čudni glas. – To je ... to je telegram iz Rima . . . Italije ... – Glas joj se gubio.

– Od koga? – Pitao je on glasno, da bi i ona progovorila glasnije.

– Pročitaću ti. Evo. »Upravo sam obavешten od švedske ambasade da nas dvojica delimo ovogodišnju Nobelovu nagradu za medicinu. Neobično sam počastvovan što je naš rad tako priznat, a dvostruko više počastvovan što delim tu nagradu s jednim američkim kolegom koga poštujem. vas primite moje najsrdačnije čestitanje. S nestrplje-

70

njem očekujem priliku da vidim svoju drugu polovinu u Štokholmu. S najboljim željama. Karlo Fareli.«

Gareth je ostao kao skamenjen. U njemu nije bilo sad nikakvog besa, samo ogromno osećanje poraza u ovom času pobede. To njegovo osećanje teško da bi moglo da se izrazi recima. Znao je, naposietku, da je vezan za ovoga podlog Talijana za ceo život, pa i posle. U duši se setio bezbola i svoje mladosti . . . besmrtnog para . . . Tinkera, Eversa i Čensa . . . kako su Tinker i Evers mrzeli jedan drugoga, kako nisu razgovarali, ali su uvek bili prisiljeni da na javnim istupima igraju u skladu do kraja njihovog profesionalnog igranja.

U slušalici je čuo tanki Sarelin glas:

– Džone, ovo valjda neće pokvariti sve . . .

Ne, rekao je sam sebi, neće dozvoliti da ovo pokvari bilo šta. Otići će u Štokholm, za onu svoju polovinu vremena, i suprotstaviti se Fareliju, i ceo taj trenutak zaokružiti i napraviti svojim. Na neki način odbor za Nobeiovu nagradu i ceo svet saznaće istinu o tome ko je genije, a ko je samo nametljivac. Ali ne večeras, naposietku je shvatio, ne večeras, na ovaj dan.

Uzdahnuo je. O ovom govoru nije bilo više ni reci. Večeras, večeras će ponovo govoriti o Hipokratu i ljudskom srAju. Ali to će biti drukčija noć, idućeg meseca, u Švedskoj, bio je u to uveren . . .

Bilo je tačno četiri i trideset jednog hladnog popodneva kad je telegram iz švedske ambasade u Vašingtonu stigao u nekadašnju radnju s mešovitom robom, koja se nalazilo odmah pored »Nedeljnih nezavisnih novina«, a koja je sada,

preuređena, služila kao telegrafski ured u malom seocu na Milerovom Nasipu, u državi Viskonsin.

Ali je prošlo još punih četrdeset pet minuta, a poruka je zajedno sa više drugih telegrama stajala na električnoj prijemnoj mašini. Čovečje oko još nije videlo, ljudska ruka još nije dodirnula, još je to bilo mrtvo slovo na hartiji.

Usamljena činovnica, koja je radila punih osam časova, Eldora Flajšer, osamnaestogodišnja kćerka jednog mesnog poljoprivrednika, koji je prodavao mleko, obično je po-delila svoje radno vreme na posao i čitanje jevtinih knjiga i filmskih časopisa ili sanjarenje o Milvokiju ili Čikagu, gde ju je čekao, kako je zamišljala, neki bogati kneževski udvarač i nagovarao da pobegne s njim.

71

Poneki put, kad je bila radno raspoložena, onda su ta sanjarenja poprimala druge oblike. Zamišljala je da radi u nekoj kancelariji. Zamišljala kako On ulazi. Zamišljala je kako se Njegov veliki automobil marke kontinenta! pokvario, kako je morao da ostane u ovom gradiću i kako je primoran da pošalje telegram, po svoj prilici nekom guverneru ili nekoj drugoj važnoj ličnosti. On je bio bogat. Izgledao je kao neki knez, mlad i lep, a kad je ugledao Eldoru, prosto je zaboravio da pošalje telegram. Zanet, zaljubljen na prvi pogled, odmah ju je zaprosio. U samom početku sramežljiva i neodlučna, Eldora je naposietku pristala da je On nagovori. Odmah su otputovali velikim kontinentalom, koga su na sreću popravili, te je tako ona pobegla da iznenadi monarhiste u Starom svetu. S obzirom da je uvek bila spremna da joj se taj san ostvari, Eldora je uvek nosila ukrase za tu priliku, a bila je takođe i udešena. Njena duga kosa bila je uređena, a šminka na svom mestu umet-nički primenjena, tako da je njeno palačinkasto okruglo lice uvek bilo spremno za novinarske fotoaparate. Nosila je svoje najbolje, najpripijenije i najtanje haljine, čak i u vreme hladnih dana, a izrezi na grudima bili su uvek upadni. Eldora je bila oniska, mlečnog izgleda, jedra, svakako privlačna i tako je ona strpljivo radila i čekala.

Međutim, tog popodneva u četiri i petnaest bila je već umorna od čekanja.

Nedelju dana ranije upoznala se s novim dečakom koji je tek došao u grad. Kosa mu je bila kovrdžava, a lice dosta privlačno i pored bubuljica. Bio je upadno visok. Na Milerov Nasip došao je iz Beloita, ipak grada i pored svega. Bilo mu je dvadeset i dve godine. Radio je kao trgovački pomoćnik, a bilo je izgleda i za napredovanje. Zvao se Rodžer. Međutim, njegovo prezime bilo je neobično teško za izgovor. Utisak koji je ostavio bio je sledeći, naime kad ga je Eldora ugledala, zatreptala je i svidelo joj se to osećanje.

U četiri i petnaest sedela je u svojoj kancelariji. Rodžer je tog dana bio slobodan. Pokazao joj je nekoliko zabavnih igara, zaista vesto, a zatim joj je predložio da zajedno popuše jednu cigaretu. S obzirom da Eldora nije smela da puši javno, neki od baptista, prijatelja njenog oca, mogao bi da je vidi, pa je predložila Rodžeru da se povuku u malu sobicu koja je služila kao ostava. Retko je ko posećivao telegrafski ured u to vreme, a čak i da neko naiđe, zvonce nad vratima opomenulo bi Eldoru.

72

Sad je bilo pet i petnaest, a Eldora se još uvek nalazila u ostavi sa Rodžerom. Popušila je dve cigarete, a Rodžer tri. Za celo to vreme zvonce na vratima nije ih nijedanput uznemirilo. Razgovarali su, i on ju je naposletku privukao na kolena, dok se ljuljao u staroj stolici-ljuljašci. Poljubio ju je u vrat i u izrez između grudi i ona je mislila da će umreti od uzbuđenja u času kad je osetila njegovu ruku pod svojom haljinom.

— Ne, Rodžere, — kazala je.

Skočila je iznenada s njegovog krila, otrčala u kancelariju i zaključala vrata iznutra. Više nije brinula za zvonce, izmisiće neku ispriku, ako je neko prijavi, a zapravo nije joj bilo ni stalo. Sad je mnogo smelije njegova ruka zašla pod njenu haljinu, milovala oblu butinu, dok mu prsti nisu dodirnuli porub na gaćicama.

Oči su joj još uvek bile zatvorene.

— Rodžere, — šaputala je — samotomeš, ali ništa više.

— Oh, srce, ... Otvorila je oči.

— Rodžere, zaista i mislim tako. Ja sam devojkica.

– Dobro, dobro, slatka moja . . .

Poljubio ju je u udubinu na vratu i ona je ponovo zatvorila oči i čvršće ga zagrlila, a njegovi prsti su sad lagano klizili ispojl njenih gaćica.

Niko cfe njih nije čuo zvonce.

Vrata na kancelariji su se ipak otvorila, zvono je zazvonilo i unutra je ušao Džejk Bininger, tvrdoglavi, kratko-vidi, nasrtljivi novinar, koji je prepravljao članke, isecao iz novina i primao oglase u »Nedeljnim nezavisnim novinama«.

Uvek je izgledao nekako uzbuđen, a sad je ostavljao utisak kao da ga je zahvatio neki novi oblik tog uzbuđenja. U ruci je držao isečak iz teleprintera s veslima iz cele zemlje. Gledao je po sobi tražeći Eldoru, ali nje nigde nije bilo.

– Eldora!

Nije bilo odgovora. Odmah je zaključio da je ona po svoj prilici otrčala negde da popije solju kafe. Bio je čvrsto rešen da ne izlazi dok ne dobije potvrdu za vest koju je držao u ruci. Prema tom izveštaju u Milerov Nasip stigao je tog dana jedan neobičan telegram i on je želeo da dobije potvrdu te vesti. Mora da postoji kopija telegrama. Džejk Bininger želeo je potvrdu, vest koju je čuo bila je najveća koja je ikad stigla u Milerov Nasip, najveća još od vre-

73

niena ubistva na Štukinom Potoku, pre deset godina. Stoga je želeo da dobije tačan sadržaj telegrama.

Obišao je oko stola i našao popis Eldorinih telegrama. Tog dana bilo je svega šest telegrama i nijedan od njih nije bio onaj koga je on tražio, a zatim, kao da mu je nešto palo na um, počeo je da čita telegrame u teleprinteru.

Našao je odmah ono što je tražio i radosno je uzviknuo, a zatim je njegova olovka brzo počela da radi. Prepisivao je reci koje su se nalazile na dnu teleprinterske trake.

U ZNAK PRIZNANJA ZA VAS SNA2NI KNJIŽEVNI DOPRINOS HUMANITARNIM IDEJAMA I OSOBITO U ZNAK PRIZNANJA ZA VAŠE EPOHALNE NOVELE SAVRŠENA DRŽAVA I ARMA-GEDON NOBELOVA ZADUŽBINA U ŠTOKHOLMU U IME ŠVEDSKE AKADEMIJE NAUKA SA ZADOVOLJSTVOM VAS OBAVEŠTAVA DA VAM JE DANAS DODELJENA OVOGODIŠNJA NOBELOVA NAGRADA ZA KNJIŽEVNOST STOP VAŠA NAGRADA SASTOJI SE OD ZLATNE MEDALJE I ČEKA NA PEDESET TRI HILJADE DOLARA STOP SVEČANOST PREDAJE NAGRADA U ŠTOKHOLMU DESETOG DECEMBRA STOP POJEDINOSTI SLEDE STOP NAJSRDAČNIJA ČESTITANJA STOP Telegram je bio upućen na adresu: GOSPODIN ENDRJU KREG SEDAMDESET SEDAM VITON PUT MILEROV NASIP VISKONSIN

. . .
Bilo je 5.20, a oni su još uvek igrali i razgovarali, kad je Lušijus Mejk shvatio da će njegov sagovornik zadremati.

Dugi prsti Endruja Krega drvenasto su držali karte, raširene kao lepeza. Pažljivo, vrlo pažljivo, položio je karte na sto s licem nadole i potražio petu čašu viskija. Ispraznio ju je do poslednje kapi i kad je odvajao čašu od usta nekoliko kapljica kanulo je na sto. Iskrenuo je bocu i zatim podigao čašu s jednim prstom viskija u čaši i zagledao se u njen sadržaj.

Lušijus Mejk je shvatio da je Kreg u takvom stanju da nije više mogao da prinese ni čašu ustima.

– Mislim da mi je dosta, Endrju, – reče Mejk s puno

e- – Mogli bismo igru da nastavimo i sutra. Moram

> vratim na posao.

Kreg je s naporom digao glavu i pokušao da usred-sredi svoj pogled na prijatelja.

Neko bi morao . . . morao ... da zaustavi industrijski napredak – promumlao je s naporom. Pošlo mu je nekako za rukom da proguta i poslednje kapljice iz čaše.

74

Mejk odgurnu stolicu od stola i ustade. •-- Hoćeš li da prilegneš malo?

– Ništa ne bih voleo kao to, draga moja Floranso Najtingel, – reče Kreg. – Nema više igre. Odrvenio sam. Mi to obojica znamo i ... i meni se to sviđa.

Mejk obide oko stola i priđe Kregu, spreman da mu pomogne da se izvuče iza stola, ali Kreg odmahnu rukom stavljajući prijatelju do znanja da može i sam da to uradi. Oslonivši se o sto pošlo mu je nekako za rukom da se uspravi. Tako stojeći nesigurno se ljuljao i, da ne bi pao, pružio je ruku prema zidu.

Stisnuo je oči da bi bolje video Mejka i zatim se nasmešio.

— Dobar si ti momak. — A zatim, setivši se da je domaćin, Kreg dodade: — Zaista nećeš više da piješ?

— I suviše sam pio, s obzirom da mi predstoji rad cele noći.

— Voleo bih da jednog dana i ja mogu to da kažem . . . baš to . . . i suviše sam pio s obzirom da mi predstoji rad cele noći.

— I moći ćeš, Endrju, veruj mi.

Kreg je, u nameri da priđe postelji, odvojio ruku od zida, ali se zaljuljao.

Mejk ga je čvrsto uhvatio za ruku i pomogao mu. Kreg je naposljetku priznao da je pobeđen.™ — Vrta mi se. Ovo me je dobro oborilo.

Mejk je lagano vodio pisca prema postelji, a zatim mu je pomogao da sedne. Ali u času kad je dodirnuo ležaj, Kreg se svalio na jastuk. S lakoćom, hitro, kao da je to radio više puta u prošlosti, Mejk je podigao duge noge svog prijatelja s poda i smestio ih na postelju. Skinuo mu je kožne mokasine i postavio ih jednu pored druge kraj noćnog stolića.

Zastao je časak više Krega i posmatrao ga. Ispružena prilika, duga i čudno mišićava za čoveka koji je želeo da sam sebe uništi, ležala je odevena u staru sivu košulju i meke platnene čakšire. Mejk je zaključio da će se njegov prijatelj ovako mnogo ugodnije osećati nego li u pidžami. I pored toga što je toplota zračila iz peći, jesenja hladnoća uvlačila se kroz pukotine na prozoru. Stoga je pomislio da bi Kregu moglo biti hladno.

Lušijus Mejk vratio se do stola da pospremi čaše, jer je znao da Kregova svastika Li, koja se nalazila sprat niže, neće biti nimalo oduševljena. Pokupio je karte za igranje

75

i strpao ih u kutiju. Praznu bocu viskija spustio je u korpu za otpatke. Dve čaše je odneo u kupatilo, oprao ih je i osušio, a zatim odneo i stavio na Kregov zeleni ormarić s knjigama.

Pošto je to učinio, Lušijus Mejk stao je nasred sobe i osvrnuo se da vidi da li je sve u redu. Sviđala mu se ova uska, smeđa, čudno nameštena soba na mansardi i učinilo mu se da je ova soba toliko slična njegovoj sobi u Perkin-sonovom pansionu. Bacio je pogled na starinski sto s ro-loom i pokrivenom pisaćom mašinom koju toliko dugo niko nije upotrebljavao, a zatim na pet polica knjiga, uglavnom priručnika ili istorijskih knjiga. Najgornja polica bila je puna Kregovih knjiga, četiri njegova romana u američkom, engleskom i čudnim stranim izdanjima.

Lušijus Mejk dobro je poznao Kregove, ili još bolje Krega. Znao ih je pet godina, a već pune dve godine prijateljevao s Kregom. Tako brzo je prošlo tih osam godina od dana kad su Endrju i Harijet Kreg, — izgledao je ondn tako dečački, objavio je bio svega dva romana u to vreme, a treći je pisao, — stigli i nastanili se u Milerovom Nasipu. Kupili su Hartogovo imanje, ovo na kome sada stanuju, na Viton putu, obnovili su ga i u prvo vreme živeli su tu sami, kao na svadbenom putovanju. Lušijus Mejk sreo je Harijetu Kreg jednog jutra, prvog meseca po njihovom dolasku, kad je svratila da preda oglas za poslugu. Sećanja obično tamne u toku godine, ali Mejku se duboko useklo u sećanje stvorenje što ga je tog jutra video: tamnoplava žena, mirna i dostojanstvena, s prijatnim, gotovo veselim slovenskim licem, punačka, ali ipak lepo građena. Nagađao je da su njeni preci bili Litvanci. Bila je srednje visine, možda nešto čak i viša, a ipak je izgledala malena kad se nalazila pored Krega, visokog punih šest stopa. Puna vrlina, prava žena u svakom pogledu, ženstvena a ipak njena izvesna čvrstina odlično se slagala s tom okolinom u Viskonsinu.

Nedelju dana docnije Mejk je uputio pismo Kregu i zamolio ga za intervju, a Kreg je, u odgovor na pismo, došao sam. U to vreme Mejk je bio vlasnik »Nedeljnih nezavisnih novina«. Sledio je pravila svih novina koje su izlazile u malom gradu, naime, da svakoga barem jedanput u toku godine pomene u novinama, ali, ako se ukaže prilika, i više puta. To je bilo dosta teško, s obzirom da su većina građana bili dosta tupi. Dolazak pridošlica sa Istoka, a osobito Jednog pisca sa objavljenim knjigama i s ugledom koji

76

je sve više rastao, davali su prilike Mejku da oživi stranice svojih novina.

Ono, čega se izdavač novina najviše sećao prilikom prve Kregove posete, bili su tamna kosa i žive oči, vesele, koje su sve obuhvatale. A sećao se i nekog malog cinizma u njegovom smešku, kao i opšteg utiska koji je ostavljala ta duga mršava prilika. Kreg je predstavljao zahvalnu temu za pisanje, a s njim je bilo lako i razgovarati. Harijeta i Kreg bili su već pet godina u braku. Na svadbeno putovanje pošli su u inostranstvo. Bio je to put od Skandinavije do Italije. Pobacila je na Istoku. Živeli su na Long Ajlandu punih pet godina i tu je Kreg objavio svoja dva romana. Jednom prilikom, na putu u Medison, gde je studirala mlađa sestra njegove žene, zvala se Li, prošli su kroz Milerov Nasip. Docnije su oboje počeli da sanjare o kupovini kućice u takvom malom mirnom gradiću i želji da se jednog dana, kad steknu dovoljno novca, tu presele. Oboje su i dalje živeli u Njujorku, u tom pretrpanom gradu u kome milioni ljudi žive usamljeno. Posle izlaska Kregove druge knjige, njegov izdavač je resio da mu da poveći iznos na ime predujma za njegovu treću zamisao. Bez imalo predomišljanja Endrju i Harijeta Kreg preselili su se u Milerov Nasip.

Sećajući se sada tog prvog intervjua, Lušijus Mejk se setiA kako je Kreg onda bio zanimljiv u razgovoru. Većina ljudi imaju jedno ili dva interesovanja, u najbolju ruku nekoliko interesovanja i pokazuju neznanje ili neinteresovanje za sve drugo. Ali to nije bio slučaj sa Endrjuom Kregom. Naprotiv, Kreg je pokazivao da ga sve zanima, a znao je mnogo toga i o najčudnijim stvarima. Prilikom prvog intervjua, na svoj živahni način, raspravljao je o francuskim jezuitima koji su štitili oca Marketa, o putanji Troprste Braunove krive lopte, seksualnosti gospođe Marije Reynolds, ljubavnice Aleksandra Hamiltona, čudnom geniju Čarsa For-ta, radostima piramidologa i o osnovanosti Kazencevih nagađanja da je meteorološka eksplozija kod Tunguske reke u Sibiru 1908. godine zapravo bila nuklearna eksplozija bombe poslate iz svemira.

Tako je bilo pre osam godina. A sada?

Stajao je u sredini sobe i s ljubavlju posmatrao priliku svog prijatelja ispruženog na postelji, kako duboko diše, blaženo obrvan snom. Sem naborane kože ispod očiju i oko usta, Kreg je izgledao isto onako kao onda, premda mu je sad bilo trideset i devet godina, l pored toga što je

77

bio šesnaest godina stariji od pisca, Mejk se odmah sprijateljio s njim i osećao kao da ne postoje ta razlika godina između njih. Možda su imali izvesne srodnosti, što su valjda i osetili posle tog prvog sastanka, jer su bili slični. U mislima su jurili preko zemlje i svemira, nasuprot onima koji su bili vezani za zemlju cenama svinja i žitarica, usamljeni i usredsređeni samo na knjigu o »Unapređenju poljoprivrede«.

Gotovo svake nedelje, u to prvo vreme, Kreg bi navratio u redakciju da nešto popije s Mejkom, da priča i sluša, i priča. Ali posle Kregove nesreće, posle povrede, posle sloma i napuštanja borbe, Mejk bi navraćao kod svog prijatelja četiri ili pet puta nedeljno. To je obično bilo popodne, pre no što bi se Kreg napio. Ručali bi zajedno, boca bi stajala između njih. Dok bi Mejk popio jednu čašu, Kreg bi popio šest, a zatim bi se udubljivali u razgovore sve bezbrižnije i sve bezobzirnije, ukoliko su više pili. Ponekad bi besciljno igrali remija. Tako je to trajalo gotovo cele poslednje tri godine, i uvek se to završavalo tačno kao što se završilo danas.

Lušijus Mejk uzdahnu i pokupi svoje cigarete koje su su nalazile pored Kregovog plavog ovlaživača vazduha. Čuo je Krega kako duboko diše na postelji i posmatrao ga je odsutno. Kreg je ležao sada postrance, ispružene jedne ruke, skupljenih nogu. Čvrsto je usnuo. Mejk se pitao da li nešto sanja. Nadao se da ne sanja, ne sada, ne ovih godina.

Izišao je nečujno iz sobe i sišao pažljivo niz dva zaokreta drvenih stepenica. Dnevna soba bila je bleštavo osvet-Ijena tog mračnog dana, a Li Deker, s licem na kome se jasno videlo neodobravanje, sedela je u uglu na sofi i vredno plela. Kad je Mejk ušao u sobu, podigla je pogled i upitala:

— Kako je?

— Spava.

— Koliko je popio danas popodne?

— Ah, svega nekoliko čašica, ne više.

– Kladim se da je više.

Strpljivo, Mejk zapali šibicu i prinese cigareti. Uvukao je duboko i dunuo dim, a zatim je pustio išbicu u obližnju * zemljanu pepeljaru.

– Slušajte, Li, već sam vam toliko puta kazao, – govorio je bez ogorčenja – Endrju je doživio gadne časove, gorke trenutke i to je način na koji on beži od njih. Nije on kao toliki drugi ljudi. Kreg je stvaralačka osoba, oset-iiiv koliko to može samo da bude ...

78

– Ali to mu ne daje pravo da se ponaša kao Edgar Alan Po. Čak i da dokaže da je Po. Nije to dobro – piti celog božijeg dana i ležati mrtav-pijan svake noći . . .

– Nemojte, Li, znate vrlo dobro da se stvari kreću u ciklusima ...

– Sve je gore – reče ona oštro. – Pre je to bilo dve nedelje nagore i dve nedelje nabolje. Sada je tri ne-delje nagore i jedna nedelja nabolje.

– Ali mi to za sada moramo da podnosimo. Kad čovek izgubi ženu, udarac . . .

Li odloži pletivo.

– Ubio je Harijetu svojim pićem, a sad pokušava da ubije i sebe. Ne želim da prisustvujem dvama ubistvima.

Ustala je i trljala šaku jedne ruke dlanom druge. Okrenula je za to vreme leđa Mejku, a zatim ga je ponovo pogledala u lice.

– Za ime božije, Lušijuse, zar mislite da ne znam kakvo je to osećanje? Pa ona je bila moja sestra – upravo isto toliko koliko njegova žena. Ali vi niste videli mene, ili bilo koga drugoga, da se ponaša tako, da se opija danju i noću, da pola dana leži bez svesti od pića, sredstava za umirenje i potištenosti. Harijeta za mene predstavlja veliki gubitak, ali posle žaljenja i razmišljanja opet sam se smirila. Dobri bože, pa prošle su pune tri godine. Život teče. Ide. Zwot je za življenje, l onako imamo malo od njega. Svi ćemo mi doći na red, kladim se. – Zastala je. – Hoćete li kafu?

Uvek su zajedno pili kafu, posle svake njegove posete Kregu. Klimnuo je glavom.

– Da svakako, ako nemate ništa protiv

Li Deker je otišla u starinsku kuhinju. Mejk je pošao za njom i seo na stolicu za stolićem za ručavanje. Posma-trao je cvetove na stolnjaku i Li kako kuva katu. Razmišljao je kako je Li u svakom slučaju lepa žena. Imala je Hanjetin slovenski izgled, samo je bila nekako strožija, oštrijja, a kosa joj je bila smecla, a ne tamnoplava, začesljana i zavijena na potiljku. Telo joj je bilo više, uspravljenije nego u Hanjete, i privlačno, premda je bila kruca i ne tako pristupačna. U njoj je bilo nešto one veselosti i razdraganosti koju je imala Harijeta. bila je spretna, osetljiva, a u poslednje vreme sve češće svadijiva. Mejk joj je opraštao ovo poslednje, jer ni njoj nije bilo lako. Posle nesreće došla

je da pomogne, da sahrani Harijetu l da se stara za Krega,

79

i jednostavno je ostala, l pored svih grešaka, bila je nesebična u svojoj odanosti Kregu i uvek nekako mekša i ženstvenija u njegovom prisustvu. Ona njena tvrđa strana, njene žalbe, čuvala je za druge.

Mejk je znao da ona ovde živi usamljena. Kreg je i suviše retko bio trezan, pokretan i društven. Mejk je ta-kođe znao da ni materijalna strana nije bila baš tako sjajna. Kregove mršave ušteđevine mora da je već i nestalo, dugovi su se gomilali, a bilo je malo nade za izlaz iz tog teškog stanja. Kreg je napisao oko stotinu strana novog romana, »Povratak u Itaku«, ali za poslednjih šest meseci dodao je svega nekoliko stranica. Postojala je takođe i mogućnost da preuzme nastavnički položaj na školi Džolijet, četiri milje od Milerovog Nasipa. Dostojanstveni Aleks Inglis, nastavnik za literaturu, nekad i sam pisac, sada u pedesetim godinama, obožavalac Kregovih knjiga, nastojao je da njegov idol dođe kao nastavnik u školu. Međutim se i to raspalo kad je Inglis, da bi privoleo školski savet, doveo Krega da održi predavanje na školi i kad je Kreg došao tako pijan da nije mogao ni da govori.

Kregovo domaćinstvo nekako je životarilo, a Mejk je bio uveren da za to glavna zasluga pripada štedljivoj i vrednoj Li, koja se starala da sačuva ono što je preostalo. Prihodi od jevtinih izdanja Kregovih novela, kao i prihodi od stranih izdanja, i televizijskih prilagođavanja bili su sve redi i tanji i s njima je Li rukovala. Zahvaljujući njoj, održavao se i mali kult o Kregu u zemlji, kao i malo intereso-vanje za njegovo delo. Li je podsticala kritičare da pišu o Kregu i gonila Kregovog očajnog agenta da juri, nagovara izdavače da izdaju nova izdanja četiri Kregove knjige. Tako je održavala Krega, a i sebe, da ne potonu. Međutim, postavljalo se pitanje, koliko će dugo to trajati.

A i zašto? Ovo poslednje pitanje najviše je intereso-valo Lušijusa Mejka. Zašto se Li Deker, privlačna mlada žena, kojoj je bilo svega trideset i četiri godine, posvetila ovom pozivu? Zar joj je bilo žao muža svoje sestre? Da li je možda blizina ove nekad darovite književne ličnosti, koja je toliko obećavala, ulepšavala njen nezanimljivi život? Da li je to bio možda mazohizam? Ili je možda, a Mejk je o orne često razmišljao, ona potajno želela muža svoje sestre, bezbednost za sebe i ugled koji bi on mogao da joj Pruž', pa možda čak i ljubav? Mejk se pitao.

— Biće začas gotovo — reče Li preko ramena stojeći pored peći.

— Ne žurite.

Dok je posmatrao Li, Mejk se pitao još nešto. Kad god su Mejk ili neki drugi bliski prijatelji bili prisutni, a Krega nije bilo tu, Li je uvek osuđivala to Kregovo opijanje. Izazivala je naklonost i divljenje. Pa ipak, Mejk se pitao. Na neki način u Kregovoj sobi uvek se nalazila po neka boca viskija, a Kreg ih nije kupovao. Kreg je pio pre Mejkovog dolaska, a i posle. Mejk se pitao, nije li zapravo Li na neki način podsticala Krega da pije ili pomagala da se skrši njegova volja kao čoveka. Na taj način ona bi ga primorala da se veže za nju delimično kao bolničarku, delimično kao majku, pa i kao ženu. Bez pića, kao što je nekad bilo, Kreg bi se možda odlučio da napusti Milerov Nasip, da napusti Li, a tad bez njega, ona bi se našla sama i osuđena da ostane stara devojka. Ali ipak, teško je bilo dokazati da je takvo postupanje bilo namerno, s obzirom na činjenicu da je njegovo pijančenje značilo njegovo udaljavanje od umetnika, a to ga je siromašilo, što je posredno pogađalo i samu Li. Šta je onda bila istina o Li? Li je stavila na sto dve šoljice vrele kafe, a zatim je donela zagrejane pogačice i maslac i sela preko puta Lušijusa Mejka.

4pok je mešala šećer u kafi, Li reče:

— Znaite, u poslednje vreme pokušala sam u više navrata da razgovaram s njim. Pokušala sam da ga nagovorim da svakog dana malo piše ... da nešto radi. — Zagledala se u kašičicu. — Volela bih da mu i vi govorite. Možda će vas poslušati.

Mejk nasu nešto mleka u kafu i zatim srknu.

— Razgovarali smo o tome više puta, Li. A šta mislite o čemu razgovaramo? Uveren sam da će doći i taj dan. Sada je zahvaćen tim svojim samouništenjem. Ali u osnovi on je isuviše žilav da bi mogao da se ubije. Kreg je pisac. Ima on nešto u glavi. To će jednog dana preovladati u njemu. Trgnuće se on jednog dana i boca će mu postati odvratna. Tada će on sam sebi kazati: Za ime bozi je, pa šta si radio do sada? A zatim će sam sebi odgovoriti: Došlo je vreme da ponovo živim. •! tada će postati ponovo onaj nekadašnji čovek.

— To se ponekad ne desi. Edgar Alan Po ... -

— Glupost. Zaboravite Poa.

81

— Pa ja čekam taj dan. Tri godine su neobično dugo vreme. — Gurnula je tanjir s pogačicama prema Mejku. — Probajte. Biće vam potrebno. Kao da je želeo da se ne raspravlja o ovom savetu, telefon na zidu u kuhinji zazvoni.

Tih dana malo se ko javljao. Li je hitro prišla telefonu. Digla je slušalicu. Slušala je časak, a zatim je razočarano kazala onome na drugoj strani žice da pričeka. Pružila je slušalicu prema Mejku.

— Za vas — kazala je. — Džejk Binger iz redakcije. Mejk ustade i priđe telefonu. Naslonio je slušalicu

između ramena i obraza i slušao. Takav je bio njegov običaj. Sedeći za stolom, Li, sva zauzeta svojim mislima, nije ni obraćala pažnju na njegov razgovor. Srkala je kafu i gotovo ju je prosula na Mejkov iznenadni uzvik. Pogledala je iznenađena i videla njegovo naborano lice zajapureno od zadovoljstva.

– Jesi li siguran, Džejk? – vikao je. – Da nije to neka šala? Pročitaj mi još jedanput ... sve ... lagano .... hajde.

Čulo se samo zujanje frižidera, dok je Lušijus Mejk stajao pored telefona, a Li ga radoznanlo posmatrala. Mejk naposljetku prekide tišinu.

– Dobro . . . dovoljno je to ... kakav dan! A sad slušaj, Džejk, ostavi sve drugo i skoči ovamo sa svim tim materijalom.

Bučno je spustio slušalicu i okrenuo se.

– Li, pa to je vanredno . . ; upravo je stigla vest ... Endrju je dobio Nobelovu nagradu za književnost.

Na licu joj se videla zbunjenost.

– Šta to znači? Ne razumem . . .

Mejk je uhvati za ramena, gotovo ju je odigao od zemlje i drmao ju je od oduševljenja.

– Nobelova nagrada . . .

– U Švedskoj? – upita ona zabezeknuta.

– Najveća nagrada na svetu. Preko pedeset hiljada srača za Endrjua Krega.

– Objasnite mi to, Lušijus. Ne razumem. Zbunjena sam.

– Znete . . . znate . . . godišnja nagrada najboljem Piscu sveta ... a sad su upravo objavili u Stokholmu . . . dodelili su tu nagradu Kregu.

6 NAGRADA i

82

– Oh, ... zar je to moguće? – Nije mogla da govori.

– Džejk je upravo uhvatio vest Asošljeted presa. Pro-verio je vest. Telegram iz Stokholma upravo je stigao na poštu u Glavnoj ulici.

– Pa šta sad da radimo? – upita ona zbunjeno.

– Probudićemo Krega, i to brzo. Novinari iz Cikaga tek što nisu doleteli. Svi će poslati svoje izveštače. Večeras će svi stići ovamo.

Svakako da će novine iz Milvokia i Medisona poslati svoje posebne izveštače. Proveravali su vest u našoj redakciji. To je velika vest, Li, velika vest.

– Ali, Endrju ... pa on ne može.

– On može i moći će – reče Lušijus Mejk. Zgrabio je Li za lakat i vukao je iz kuhinje, a zatim je iznenada stao. – Ne, čekajte. Biće bolje da napravite lonac vruće crne kafe, dok ga budem budio. Potrebno je da bude trezan.

Li je nagoniski klimnula glavom u znak odobravanja i ponovo se uputila u kuhinju. Mejk je protrčao kroz dnevnu sobu, ustrčao uz stepenice i uleteo u Kregovu spavaću sobu.

Endrju Kreg je sad ležao na leđima, raširenih ruku, ispunjavajući postelju kao da je razapet. Disao je na nos i dosta teško. Hvatajući dah, Mejk mu priđe i sede na ivicu (^stelje.

Nn^ bilo nikakvog odgovora. Uhvatio ga je za ramena i počeo da drma.

– Probudi se ...

Kreg počeo da se meškolji, a zatim otvori zakrvavljene oči. Gledao je Mejkovo lice i pokušavao da se snađe. Na-posljetku je počeo da shvata, prepoznao je Mejka više sebe i u kakvom se stanju nalazi. Liznuo je rastavljene usne.

– Sta se desilo? – promrmljao je. – Za ime bo-žije, pusti me na miru.

Okrenuo je glavu na jastuku na drugu stranu, ali mu je Mejk uhvatio lice obema rukama i okrenuo ga prema sebi.

– Endrju, ali ovo je važno ...

– Spava mi se...

– Ne, slušaj . . . čoveče, slušaj sad, . . . upravo je stigla vest. Dobio si Nobelovu nagradu ... ne šalim se. Navode »Savršenu državu«, »Armagedona« i tvoje pisanje u prilog humanitarnih ideala.

Endrju, istina je, čekaju te pedeset hiljada jezerače.

Endrju Kreg je ležao nepokretan kao les, otvorenih očiju i zurio je negde iza Mejka, nastojeći da u svom uspavanom mozgu prokljuvi značenje te vesti.

Mejk je ponovo uhvatio svog prijatelja za ramena.

— Jesi li razumeo šta sam ti kazao. Endrju?

— Čuo sam. — Nije se uzbuđivao. — To je šala, zar ne?

— Sve je to istina. Džejk Bininger mora da stigne svakog časa s telegramom i novinskim izveštajem. Kroz nekoliko sati skupiće se ovde novinari iz cele zemlje.

— A zašto ja? — Kreg je postavio ovo pitanje iznenada. — Pa ja nisam ništa napisao za poslednje četiri godine ...

— Otkud ja da znam ... ne znam ni kako . . . Znam jedino da se to desilo. Stari Zevs mora da je sišao s Olimpa da kruniše svog izabranika. Endrju, shvataš li šta to znači ... Znaš li ti kakav je ovo dan? Ti si danas postao dobitnik Nobelove nagrade ... pridružio si se najvećima . . . postao si velikan.

— Prosto ne znam šta da kažem.

— Osvesti se, i to brzo. Biće potrebno da mnogo govoriš . . . celom svetu . . . večeras.

— Lušijuse, pa ja sam pijan.

— Otreznićeš se. Li je u kuhinji.

-----Sta je kazala?

•*'''.''* ;

— Zanemela je.

— Milo mi je zbog nje. — Pokušao je da se uspravi na jastuku, uzdahnuo je, prineo ruku do čela i ponovo pao na jastuk. — Uh, zaista sam se napio. Ne mogu da se dignem. Pusti me da još malo spavam.

— Ne, nikako. Nisi ti više stanovnik Milerovog Nasipa. Ti sad pripadaš vekovima. Ustaj!

Mejk dohvati Krega za ruku i povuče ga, pomože mu da se uspravi i Kreg se naposletku uspravi, ali s mukom. Spustio je noge na zemlju, a Mejk je klekao i navukao mu mokasine.

•— Moram li da se obučem?

£?•— Mislim da ne moraš. Sad si ti poznat pisac. Niko ne daje ni pare na to kako se ti oblačiš. Meni je stalo samo da se ti otrezniš. Biće bolje da se isprskaš hladnom vodom ' očešljaš.

Gundajući, Kregu je nekako pošlo za rukom da ustane, a Pri tom se držao obema rukama za glavu kao da hoće

«*

..lan

84

da je pričvrsti za vrat. Išao je nesigurno, posrtao i napc-sletku nestao u kupatilu. Čulo se kako voda teče, a zatim je izišao, izgledao je bolje, ali je još uvek osećao glavobolju.

— Ne mogu, Lušijuse. Vidim trojicu na tvom mestu. Ovaj krevet mi izgleda kao dvostruki i želim da spavam u obadva. — Drhtave ruke dohvatio je lulu sa stola. Gledao je trenutak u Mejka. — Kažeš Nobelova nagrada. Sta to znači?

— Rekao sam ti, preko pedeset hiljada dolara.

— Znam to ... u redu, ali šta ja moram da činim?

— Pa znaš i sam, večeras će doći novinari. Kroz tri nedelje putuješ u Štokholm ...

— Štokholm? Nikad ja neću moći da odem tamo.

— Svakako ćeš moći.

— Ne. Jedanput sam bio tamo, ali to je bilo sa Ha-rijetom. — Rekao je to gotovo nečujnim glasom. — Sad sam sSm. — Pokušao je da iziđe iz sobe, ali su mu kolena klecala i on se osloni na Mejka. Po osmehu se videlo da je bolestan. — Čini mi se da mi je potrebna pomoć, Lušijuse, pomози mi.

Sišli su niz stepenice, lagano prošli kroz dnevnu sobu i naposletku stigli u kuhinju. Džejk Bininger se već nalazio tu. Njegov kaput od jagnjeće kože bio je

sav naopako zakopčan. Brisao je debela stakla svojih naočara, dok je po-sflUtrao Li kako čita telegram i teleprinterske vesti što ih je upravo doneo.

U času kad je Endrju Kreg ušao u kuhinju, Džejk Bininger je u dva koraka skočio do Krega i počeo da drma njegovu mlitavu ruku.

– Gospodine Kreg, pa to je divno. Ponosan sam što vas poznajem. Hiljadu čestitanja.

– Hvala vam, Džejk.

Li je stajala u pozadini. U času kad se novinar izmakao, ona je prišla, popela se na prste i olako poljubila Krega u obraz.

– Srećna sam zbog tebe – kazala je.

– Hvala ti, Li.

– Evo potvrde. – Predala mu je telegram i teleprinterske vesti. Kregove ruke su drhtale dok je primao hartije i gotovo je posrnuo prilazeći najbližoj kuhinjskoj stolici. Pažljivo se zadubio u čitanje.

– Mirišiš kao neka vinara – reče ona Kregu. – Ne možeš se takav pojaviti.

Napij se crne kafe, mnogo ...

85

Kreg je čitao telegram i gotovo odsutno rekao:

– Ne sada.

– I da se obučeš – reče ona. – Dobitnik Nobelove nagrade u znojnoj košulji, platnenim pantalonama i prljavim mokasinama .. .SI i kace te.

Lušijus Mejk, koji je još uvek stajao na ulazu u kuhinju, prekide je:

– Ja sam mu rekao da ne brine za odelo. Oni i očekuju da jedan pisac bude tako odeven.

– Oni očekuju dostojanstvenost. – Okrenula se prema Kregu i njen glas je bio nežniji: – Molim te, Endrju, .. .

– Ali ja nisam u stanju da se ponovo uspnem, nikad neću stići dole. – Spustio je telegram i teleprinterske iz-veštaje na sto. – Ovo zvuči zvanično. Ali ja nemam pojma o Štokholmu. – Gledao je molećivo u Li. – Neću izdržati večeras bez nekog sredstva za dizanje. Tamo u ormaru ima još jedna boca.

Li se nije ni pomakla.

– Samo crnu kafu – reče ona.

– E pa dobro, đavo da nosi i kafu, napravi je.

U času kad je Li prilazila peći, telefon na zidu počeo da zvoni. Mahnula je glavom Džejku Biningeru, koji je odmah skočio do telefona.

Javljao se Kregov izdavač iz Njujorka. Bilo je to prvi put da se javlja u toku ove godine. Izdavač je čestitao od sveg srca. Javljao je dobre vesti za Krega. Sutra će početi da se štampa raskošno izdanje u kome će biti tri od četiri Kregove knjige. »Upotrebićemo staru štampu, tanju har-tiju i ovog puta slike, a u naslovu će stajati kao natpis 'No-belovsko izdanje'«. Nadao se da će knjige stići za proleće. Izdavač, koji je već davno otpisao Krega kao i predujam koji mu je dao za novi roman, sad se raspitivao da li je Kreg nastavio da piše.

– Ako mislite da me pitate da li sam prestao da pijem, mogu da vam kažem da nisam – bio je grub Kregov odgovor. – Izdavač je uzeo taj odgovor kao šalu.

Ponavljao je da veruje u Krega. Opipljiv dokaz toga predstavljao | je ček koji će poslati ove nedelje, predujam za nobelovsko izdanje i novi predujam za očekivani roman. Bio je ponosan što je zastupao dobitnika Nobelove nagrade. Nadao se da će videti Krega pre puta u Štokholm. Kreg nije bio mnogo ljubazan i obesio je slušalicu čim mu se ukazala prilika. Lopov – promrmljao je. Li je opomenula Krega. Izda-

SS

vač je bio u pravu da postupi tako kako je postupio pre i kako je postupio sada. Kako bi se Kreg osećao u izdavače-voj koži da se nađe pred jednim piscem koji samo uzima novac i ništa ne piše. Za časak vratilo se Kregovo raspoloženje: – Menjam svoju izjavu – reče on. – Mali lopov. Ali pre nego što je mogao i da se udalji od telefona, čulo se opet zvonjenje. Sad se javljao Kregov literalni agent iz Konektikata, s kojim nije imao veze već vize meseci, ali kome je Li uporno pisala. Kreg je mrzovoljno slušao to upućivanje dobrih želja. Agent je takođe javljao. Tri filmska preduzeća iz Njujorka, povezani sa

Holivudom, pokazuju interesovanje za Krega po povratku iz Švedske. Očigledno da su sva tri želeli da stupe u vezu s Kregom, ali su ss istovremeno raspitivali za njegovu zdravlje. Krega je to više zabavljalo no ljutilo.

— Kažite im — reče on — da ću raditi za njih s pla-tom od pet hiljada dolara i pet sanduka viskija nedeljno. Smeh s one strane žice iz Konektikata nije bio od srca. Deset minuta docnije, upravo kad je Kreg ispio jednu solju kafe i Li mu sipala drugu, opet se čuo telefon, ali ovog puta iz Bostona. Kreg je uzeo slušalicu od Džejka Bi-ningera i ovaj put se našao pred najuglednijim agentom za priređivanje predavanja. Nasuprot svima drugima, ovaj čovek je bio grub i neposredan.

*— Ova Nobelova nagrada pretvara vas u nešto što se može prodati. Vi postajete roba. Mogu da vas angažujem za čitavu godinu dana, za ženske klubove za sto hiljada dolara. Naša provizija iznosi polovinu tog iznosa. Ostalo pripada vama, da li vam je jasno. Mi plaćamo sve troškove, putovanja, upućivanje, hotele, hranu, propagandu. To je vaše pod jednim uslovom.

Kregov glas bio je oštar, dok je pitao kakav je to uslov.

— Članovi ženskih klubova su osetljivi — nastavio je agent. — Uslov je da naši predavači budu trezni. Čuo sam da vi malo naginjete. Da li je to istina?

Kregu se svideo taj čovek, pa je i odgovorio:

— Istina je.

— E pa lepo, kad prestanete da pijete, javite mi se. U svakom slučaju čestitam vam. Na putu ste da se iz vučete.

Kad se vratio za sto, Kreg je osećao kao da su izvukli i poslednju snagu iz njega. Nikako nije mogao da se sabere. Popio je drugu solju kafe, dok su ga ostali posmatrali.

87

— Kako se osećaš? — upita ga Mejk.

— Gadno. Pola bunovan, a pola mamuran. Misliš li da se tako osećao Ullis Grand kod Apomatoksa?

čulo se zvono na vratima. Neko je stajao pred vratima. Li nervozno protrlja ruke i pođe prema vratima. Međutim joj Lušijus Mejk preseče put.

— Pričekajte česak. — Dodirnuo je Krega po ramenu. šta kažeš, Endrju? Ako su napolju novinari, jesi li u stanju da razgovaraš s njima?

— Nisam — odgovori Kreg.

— Dobro onda. — Okrenuvši se ka Li, on reče: — Ako su novinari, zadržite ih pred vratima. Kažite im da ima groznicu, da se prehladio i da će možda moći da ga vide ujutru. Isto tako im kažite da ću vrlo rado da im pružim sve druge podatke. Jeste li shvatili?

— Ako ste mogli da se borite s Endrjuom Kregom ove tri godine, uverena sam da ćete moći i sa celim svetom — reče ona oštro i pođe.

Mejk je česak posmatrao Krega. Pisac je držao ruku na šolji od kafe i lagano se ljuljao na stolici, zatvorenih očiju. Tada se Mejk okrete Džejku Biningeru.

— Džejk, — reče on — ovo je velika vest i sve će novine upraviti oči u nas. Siđi dole u biblioteku i pokupi sve podatke koje nađeš o Nobelovoj nagradi, a zatim se vrati u redakciju i gledaj da što brže složiš taj materijal. Čim Endrju bude mogao da govori, izvući ću od njega ono što mi treba. Ču'Jnc, toliko dugo poznaješ čoveka, a ne znaš ni one najosnovnije podatke o njemu. Eto, ne znam ni gde si se rodio.

— Kedrovi Brzaci — reče Kreg sedeći za stolom.

— Eto vidiš, nisam znao — reče Mejk. Okrenuo se ponovo Džejku. — Iziđi na zadnja vrata i baci se na posao. Docnije ću i ja navratiti.

Čim je Binger izišao na zadnja vrata, Mejk je napeo sluh da čuje ko to govori na ulazu. Čekao je i uskoro čuo korake na tepihu. Prvo je ušla Li, a odmah za njom Aleks Inglis, profesor sa škole Džolijet. Inglis, sa svojim anglo-saksonski rumenim licem od zime i nekim izrazom koji se prosto zamrzao na njegovom licu, ušao je u kuhinju kao »to bi valjda ušao u radnu sobu Lava Tolstoja u Jasnoj Poljani.

— Uopšte nisu bili novinari — reče Li okrećući se Kregu-----Ovde je Aleks Inglis, nastavnik ... ,

Kreg širom otvori oči i klimnu ljubazno svom obožava-ocu. Brzo, nespretno, u teškom crnom zimskom kaputu i šalom oko vrata, Inglis je seo preko puta svog idola.

– Prosto ne mogu da vam kažem koliko smo uzbuđeni – reče Inglis pun poštovanja. – Čela škola je na nogama. Zamislite, dobitnik Nobelove nagrade nalazi vam se tu, ispred nosa ...

– Hvala vam – promrmlja Kreg.

– Svega nekoliko američkih pisaca dobili su tu počast – nastavi Inglis. – Sinkler Luis, Perl Bak, Judžin O'Nil, Vilijam Fokner, Ernest Hemingvej, T. S. Eliot – ako smatrate da je on Amerikanac – i sada Endrju Kreg. Kreg nije uopšte reagirao, a Inglis je pogledao Li i Mejka u želji da podeli s njima svoje oduševljenje. Zatim je nastavio:

– Zamislite. Gospodin Kreg se sada nalazi među Nobelovcima kao što su Kipling, Rolan, Anatol Frans, Tomas Man, Golsvordi, Čerčil ...

– I Dželerap i Pontopidan – promrmlja Kreg. – Da li vam je bilo to poznato? Oni su to osvojili hiljadu devetsto ... uh ... sedamnaeste. Zovite me Dželerap i dobro promislite pre nego što izgovorite moje ime.

– Molim te ... reče Li.

Inglis se zbunio.

– Ali, gospodine Kreg, vama nije dobro?

– Profesore, ja sam pijan.

– Ah da, ne mogu da vas osudim ... Zaista ... potrebno je i proslaviti nagradu. – Promeškoltio se na stolici, a zatim je nastavio: – Došao sam ovamo u prvom redu da vam čestitam ...

– Oprostite mi – reče Kreg. – Vi ste divan čovek, profesore.

– ... ali sam došao takođe da vam kažem još jednu dobru vest. Nalazio sam se upravo u društvu sa članovima školskog odbora kad se sve to desilo. Zamolili su me da vam kažem. Naime dobili smo jednu novu veliku zadužbinu i sad možemo da proširimo, i to na vrlo širokoj osnovi, delatnost istorijskog društva, koje će sad moći da radi potpuno nezavisno od škole. Do idućeg leta biće završene sve pripreme. Otvoreno je mesto kuratora – slično položaju Arčibalda Mekliša u Kongresnoj biblioteci – a to bi mesto bilo idealno za vas, gospodine Kreg. Mislím da bi to bilo idealno za vas, jer bi taj položaj bio počastan. Vi

89

biste podigli ugled društva i pomogli na taj način u prikupljanju priloga. Sav kancelarijski posao vršilo bi osoblje biblioteke. Vaša dužnost bi se sastojala u tome da jedanput mesečno prisustvujete sastancima i da povremeno održite poneki govor u našu korist, dok biste lično bili slobodni da nezavisno od biblioteke radite kod kuće na svojim romanima. Nagrada iznosi petnaest hiljada dolara godišnje. Znam, sav taj novac koji dobijete kao nobelovac . . .

– Do januara neće mi ostati ništa od tog nobelovskog novca – reče Kreg, koji je sad pažljivije posmatrao Inglisa. – Ovo je dobra ponuda.

– Milo mi je što mislite tako. Školski savet je potpuno na vašoj strani. Na njih je neobično uticalo ovo nobelovsko priznanje. Svakako . . . – Ustezao se da nastavi i Kreg je, otreznivši se za časak, pažljivo pogledao svog posetioca.

– Svakako . . . šta?

– Školski savet želi da to postavljanje objavi zvanično tek posle primanja Nobelove nagrade. Hteo sam da kažem tek pošto primiti nagradu i održite govor.

– A zašto ne sada, profesore? Zar se oni plaše da bih mogao da ih osramotim ... da dozive još jednu sramotu, kao onda kad su očekivali da održim ono predavanje u školi? Kladić se da ti sedokosi starci sumnjaju da ću dobiti Nobelovu nagradu ili stići u Stokholm trezan. Plaše se neke javne sablazni, zar ne?

Izgledalo je kao da se Inglis sav uvukao u svoj ogromni zimski kaput, da ga je nestalo koliko se zbunio.

– Nije to tako, gospodine Kreg, . . .

– Pa do đavola, a šta bi drugo moglo da bude? Ja se nalazim na probi. Kreg, otiđi u Stokholm, iskazi se pred cei im svetom, pokaži da znaš šta

je to akademsko dostojanstvo, pokaži da si pročišćen, popravljen, pa se onda vrati k nama ne samo sa svojim nagradama nego i kao nov čovek. Ja sam na probi. To li je dakle, profesore?

— Endrju, prestani da zbunjuješ profesora — reče Li. • — Gospodin Inglis čini ono što smatra za najbolje. Profesor je na našoj strani, uostalom kao i o, stali. Sada svi |f-fekuju više od tebe, u tome |e čela stvar.

— Ali ja se nisam promenio — reče on ratoborno. Ponovo je pogledao profesora i njegovo se raspoloženje tada izrneni. — Ovo je zaista dobra pounda i hvala vama i njima svima. Možda ću zaslužiti to ... ali ne govorite o noveu, ne meni.

90

— Gospodine Kreg, uveren sam da ćete uspeti. Vi ste velik čovek. »Savršenu državu« pročitao sam osam puta. Uveren sam da nećete nikoga razočarati u Stokholmu.

Kreg je zatvorio oči i trljao čelo. Nije slušao.

Li dade znak profesoru i on lagano ustade i nečujno, na vrhovima prstiju, iziđe za njom iz kuhinje. Mejk ja pošao za njim.

Endrju Kreg je ostao sam.

Osećao se neobično umoran, glava mu je bučala i bila puna, a njegovi odrveneli nervi gonili su ga ka nesvestici. Stavio je obe ruke na sto i naslonio glavu, nastojao je da ne misli o tom iznenadnom obrtaju događaja. Međutim, njegov umorni mozak nije spavao. Mislio je: zašto su ti Šveđani ukazali prstom na mene i ponizili me, naterujući me da umrem javno? Mislio je: sad sam besmrtn, ušao sam u knjige istorije, ali ja sam bolesni smrtnik koji se nimalo ne razlikuje od onoga koji se probudio tog jutra. Setio se zajedljive primedbe Džordža Bernarda Šoa kad je dobio Nobelovu nagradu u šezdeset devetoj godini: »Novac je pojas za spašavanje dobačen plivaču koji je već stigao na obalu.« Mislio je: u mom slučaju to je obratno . . . pojas za spašavanje dobačen je čoveku koji se udavio. Mislio je: ništa nije mislio. л Endrju Kreg je zadremao.

..... . ' , •

II

Bilo je oštro srebrnasto rano popodne bez i zračka sunca. U Stokholmu je temperatura bila petnaest stepeni celzijusovih tog prvog dana decembra, kad je grof Bertil Jakopson, sav zvaničan, s cilindrom i u ogrtaču, sa smeđom palicom ispod miške i srebrnastih kamašni na cipelama, izišao iz Nobelove zadužbine u ulici Sturegatan 14 i pošao prema kadilaku koji ga je čekao uz pločnik. Švedsko Ministarstvo spoljnih poslova stavilo mu je tu limuzinu na raspolaganje za ovu priliku. Kola su stajala u svom sjaju. Zadnja vrata su bila otvorena i pored njih se nalazio plavokosi vozač u odori. Čim se Jakopson pojavio, vozač ga je s poštovanjem pozdravio poklonivši se olako i prinevši po vojnički ruku do oboda na kapi. Jakopson mu je klimnuo glavom u znak pozdrava i ušao u kola. Smestio se u uglu na zadnjem sedištu, na kome su već sedeli Ingrid P^ol i Karl Adolf Kranc. Na povratku Kranci on sedeće na prednjim sedištima u zadnjem delu kola, dok će njihovi gosti sedeti zajedno sa Ingrid Pol na mekšim zadnjim sedištima.

—• Dobro veće, dobro veća — uzviknu grof Bertil Jakopson. _ Divno veće za naš početak.

92

— Dobro veće. Zaista divno — reče Ingrid Pol malo nervozna.

Kranc, koji je uvek izgledao zabrinut, promrmljao je samo nešto u znak pozdrava i to je bilo sve.

Vozač je zatvorio prednja vrata i seo za upravljač. Jakopson se nagnuo malo napred, gurnuo staklo koje ih je delilo od vozača i rekao:

— Aerodrom Arlanda, molim vas. — Zatim je pogledao na sat i dodao: — Još je rano, pa možete lagano da vozite.

Ponovo je povukao staklo iza vozačevih leđa i kola su se lagano odvojila od pločnika. Grof Jakopson se zavalio u svoj ugao i okrenuo svojim saputnicima.

— Čemu tolika dostojanstvenost, dragi prijatelji, — upita on. — Uvek smatram da su ti prvi sastanci puni svezi ne.

– Nikad ne znam šta da kažem – reče Ingrid Pol.

– Mi smo u povlašćenom položaju – nastavi Jakopson. – Imamo priliku da ih primimo i da se neposredno upoznamo s tim genijima čovečanstva.

– A koje smo mi napravili čuvenim? – prekide ga zajedljivo Kranc.

– Ne tako, Karl, ne baš tako. Oni su bili slavni, svi, preno što smo im mi ukazali priznanje i krunisali ih. – Razmišljao je trenutak objektivno, a zatim je izmenio svoj sud. – Ne baš uvek, ali u većini slučajeva. – Posmatrao je trenutak svoga sagovornika. – Nadam se da niko od vas ne žali što učestvuje u radu ovog odbora za doček? Nije to samo moj sud. To je sud raznih akademija ...

– Nama je ukazana počast – reče Kranc oštro. Zagledao se za trenutak kroz prozor, a zatim dodade: – Možda se ja još uvek ustežem kod glasanja. Izuzev u slučaju profesora Stratmana ...

– Svakako da nemate ništa protivu dr Gareta i dr Fa-relija? Njihova otkrića uzbunila su ceo svet.

– Štampa, štampa, – reče Kranc. – Nas su odgur-nuli u stranu. Mislim da bismo mi morali da budemo razboritiji. Možda njihovo presađivanje srca, bez obzira kako bilo ograničeno, ipak predstavlja veliko medicinsko otkriće našeg vremena. S druge strane to može da bude i cirkuska tačka. Po mom mišljenju odbor instituta »Karolina« ipak je trebalo da pričeka još godinu ili dve, na nove ogledе i više rezultata. Sto se tiče Marsoovih, ja još uvek ne delim

93

mišljenje ostalih. Sperma u frižideru. Kome je stalo do toga? Bilo je tu pet šest vrednijih otkrića da ih nagradimo, što se tiče književne nagrade onom Amerikancu, ne bih hteo ni da govorim o tome ...

Bradica Ingrid Pol počela je da podrhtava od Ijutine.

•.– Oh, molim vas, Karl, ne počinjite iznova. Vi sto fizičar, a ne književni kritičar. Uverena sam da niste pročitali nijednu knjigu gospodina Krega . . .

– Jesam jednu. To mi je bilo dovoljno.

– Znaite, vi uopšte nemate kriterijuma u tim stvarima. Ja se uopšte ne mešam, kad vi donosite odluke o herniji ili fizici i mislim da vi ne biste smeli da se mešate u naše poslove u akademiji. Svake godine se ponavlja isto. Pravili ste iste primedbe kad smo birali Sinklera Luisa, Perl Bak, Ernesta Hemingveja. Zašto se vi uvek protivite kad mi biramo jednog Amerikanca. Kako to da ste vi presrećni kad nagradu dobije Euken, Hejse ili Hauptman, vaši dragi Nemci?

Krancove usne bile su stisnute.

– Na taj način ne želim dalje da raspravljam o toj stvari.

Kranc se okrenuo prema prozoru. Ingrid Pol otvorila je svoju torbicu i tražila cigaretu da bi se nekako stišala. Jakopson, koji je sve to zabrinuto slušao, resio je da ostane po strani.

Kad su stigli na periferiju Štokholma, prvi deo njihovog puta od dvadeset dve milje do aerodroma Arlanda nalazio se iza njih. Jakopson je shvatio da ne može da ostane po strani, ne bar u sebi. Njegov je zadatak bio, kao najstarijeg u Nobelovom odboru za doček, da se poštura da oni budu jedinstven ljubazan front u svakom pogledu. U toku idućih deset dana, od ovog popodneva pa sve do po-podneva kad će se održati svečanost, desetog decembra, njih troje živeće zajedno, nalaziće se zajedno s uglednim gostima dobitnicima nagrada. Bilo kakav tračak nesporazuma ili neslaganja među njima troma, a pred gostima, štampom i javnošću, odjeknuo bi neprijatno. Jakopson je »Uv'deo, ako bi se tako nešto desilo, da bi morao da se umeša i preseče to odmah, a ne da ostane iznad toga.

Krivio je samog sebe što je uticao na akademijinu odluku da Ingrid Pol i Kranc uđu u odbor za doček. Zauzet pripremama u toku poslednjih šesnaest dana, naime od dana kad su poslali telegrami u Francusku, Italiju i Ameriku,] potpuno je zaboravio na njihovo neslaganje. Kao l uvek, bilo je uzbuđenja pri tim pripremama. Dobitnicima nagrada slali su pisma sa svim pojedinostima. Tu su se nalazili programi i uputstva, a takođe i obaveštenja o rezervisanju odaja u »Grand hotelu«. U te obaveze spadali su i novinari.

Pored svega toga na Jakopsona je palo i to da preporuči akademijama dvojicu svojih članova koji će ući u odbor za doček dobitnika zajedno s njim. S obzirom da nije imao mnogo vremena za razmišljanje, Jakopson je na brzinu predložio Ingrid Po! i Kranca. Akademije su automatski taj njegov predlog prihvatile. U to vreme, pre nekoliko nedelja, smatrao je da je taj njegov izbor više nego odličan, naime, uzevši ih kao odvojene ličnosti, a ne kao sarad-nike na jednom poslu zajedno s njim. Oboje su bili neobično ugledni na svojim poljima delatnosti, pa mu se učinilo da će ta njihova saradnja biti bez teškoća.

Sad je, bacivši jedan pogled postrance na njih dvoje, u želji da bi podržao svoj raniji sud, pokušao da ih vidi onako kako će ih videti strani gosti. Ingrid Pol, koja je sedela pored njega, uporno je odbacivala dimove s cigarete džon silver u muštikli od ebonovine. Šeširić od cveća pokrivaio je veći deo njene prosede kose. Ogromno lice ravnih debelih oblika ličilo je na neko ružičasto testo. Ispod njene opuštene bradice visilo je više nizova ogrlica od raznobojnog kamenja. Ta žena, koja je neobično ličila na puding, strpala je svoje bezoblično telo u plavu haljinu sličnu šatoru. Ličila je, često je mislio Jakopson, na gospođu Helenu P. Blavacki, rusku teozofkinju, s kojom se njegov otac slikao u Londonu krajem prošlog veka. Premda je njeno lice sada bilo mračno, još više zbog ovog nesporazuma sa Kran-com, ona je ipak bila u običnim prilikama prijatna, učtiva. – naivna švedska jednostavnost i umiljatost.

S obzirom da je Jakopson želeo da jedan od članova odbora bude upoznat sa književnošću, kao odraz poštovanja prema Endrju Kregu, izabrao je bez razmišljanja Ingrid Pol. Ne samo što je ona bila mnogo čitana, nego i stoga što je ona bila jedini živi dobitnik Nobelove nagrade za književnost koja je pripala Švedskoj. Zbog toga je ona uvek bila ^ korisna. S druge strane, zbog toga je ona, kako je Jakopson pronicljivo shvatio, često puta bila sramežljiva i bezrazložno povučena u društvu uglednika, pisaca kojima je nagrada tek sada dodeljena. Naime; Ingrid Pol, koja je nagradu dobila jednoglasno pre deset godine, uvek je smatrala da

95

Je nije zaslužila. Njeni romani, ljupka prozna poezija, sva posvećena njenoj voljenoj Švedskoj, sočni opisi prirode, bez ljudi i života, doživeli su tu počast ispred mnogih značajnih dela drugih stranih pisaca. Ta nagrada, Jakopson je dobro znao, toliko je zbunila Ingrid, da se ona nikad nije oslobodila osećanja, što ga je imala, da se šepurila pred svetom pod lažnim perjem. Jakopson je mislio da su to opasnosti nacionalnog nepotizma. Poneki put nepravično nas kritikuju, ali poneki put potpuno opravdano, a tada su žrtve i onaj ko daje i onaj ko primi. U književnosti je desetak skandinavskih pisaca, pored Ingrid Pol, primilo Nobelovu nagradu. Međutim, nisu je dobili Marsel Prust, Džordž Meredit, Tomas Hardi, Džozef Konard. Jadna Ingrid, mislio je sada Jakopson, eto, sad je primorana da se sastane sa Endrjuom Kregom, čije stvaralaštvo ona obožava i za koga se ona tako žestoko borila.

Jakopson je sad bacio pogled na trećeg člana svog odbora za doček. Karl Adolf Kranc bio je u svemu suprotan Ingridi Pol. Telesno, bio je pravi patuljak. Duhovno, bio je pravi džin. Lično je izazivao, gundao, pravio neprilike, bio neprijatan, protivio se svemu, kipteo je zajedljivošću, ali ipak podsticajnom, zanimljivom, blistavom. Kad je sedeo, kao sada, izgledao je još patuljastiji no obično. Ono nekoliko čuperaka kose, obojene crno, masne, ležalo je na njegovoj četvrtastoj glavi. Oči su mu bile kao tačkice, a nos kao neko majušno rilo. Imao je napućene usne, kao da je iz njih upravo tog časa izvučen zapašač. Četkasti brkovi bili su crni kao i crna šiljasta bradica. Odelo mu je uvek bilo tesno, a sva dugmeta zakopčana. Nosio je leptirastu umet-ničku mašnu.

Na njemu je bilo nečega ukočenog i zvaničnog, nečeg nemačkog, premda je bio rođen u Sigtuni u Švedskoj. Ponosio se time što ga je njegov otac, niži diplomatski činovnik, podigao i vaspitao u Nemačkoj, u jednom narodu kome se on divio, bez obzira na vlade, preko svake mere. Njegova najsrećnija sećanja potiču iz studentskih dana na getingen-škom univerzitetu, a zatim sa univerziteta u Virzburgu. Kad se vratio s roditeljima u Švedsku, osećao se kao stranac i to

osećanje ga nikad nije napustilo. Posle čitave decenije rada u industriji, gde je radio kao fizičar, a neki od njegovih radova dobili su i manje pohvale u inostranstvu. Ponuđeno mu je mesto ne Institutu za teorijsku fiziku

V6

Univerziteta u Upsali. Držao je predavanja i pomišljao na katedru za fiziku na univerzitetu. S dolaskom Hitlera na vlast počeo je da zaboravlja na fiziku i da misli na politiku. Naturalizam njegove zemlje činio mu se sraman i on se poistovetio s Rajhom koji se rađao. Koristio je svaku priliku da poseti Berlin, gde je odsedao u hotelu »Kajzer-hof« i družio se sa Kajtleom, fon Ribentropom i Rozenbergom. Za vreme drugog svetskog rata u štokholmu je pro-povedao i pisao u korist nemačke stvari, – obraćao se svojim sunarodnicima, koji punih sto pedeset godina nisu videli rata i čiji je opstanak zavisio od neutralnosti. U toku tih napetih godina Karl Adolf Kranc predstavljao je spornu i neprijatnu ličnost za Šveđane. S padom Rajha, na neki način, pao je i on.

U hladnijim naučnim krugovima Krancova vrednost nije bila oštećena.

Ali u višim krugovima nisu ga više ce-nili. U toku onih deset godina pre rata nalazio se u Kraljevskoj švedskoj akademiji nauka i kao njen član bio je jedan od one dvojice koji su imali pravo da glasaju pri određivanju Nobelove nagrade za fiziku, kao i nagrade za herniju. Posle rata to njegovo mesto u Nobelovom odboru ostalo je i dalje neizmenjeno. Ali se na univerzitetu stanje ipak pro-menilo. Kad je naposljetku katedra za fiziku otvorena, Karla Adolfa Kranca su, i pored njegovog ugleda, mimoišli i opre-delili se za mlađeg čoveka. Taj šamar, ta javna osuda bila je nešto s čim se on nije mogao pomiriti. Odmah je dao ostavku na mesto predavača na univerzitetu. U toku idućih godina posvetio je dobar deo vremena Institutu za radio-fiziku u Štokholmu, dok je u poslednje vreme posvećivao sve više pažnje svojim delatnostima u Nobelovom odboru. I pored Krancove umrljane prošlosti i čudne ličnosti, Jakopson se ipak opredelio za njega kao trećeg člana svog odbora za doček s obzirom na njegovo ogromno znanje. Gotovo sam, bar u početku, bez obzira na političke razlike, poveo je unutrašnju borbu da bi profesor Maks Stratman dobio Nobelovu nagradu za fiziku. Premda je Kranc bio protiv dodeljivanja nagrade Marsoovima, njegov položaj su-dije pri dodeljivanju nagrade za herniju pomogao mu je da uđe u odbor za doček i da ih primi isto onako kao što je nameravao. da primi Stratmana. Jakopson je pomišljao da zatraži od Instituta da mu stavi na raspolaganje jednog svog člana za odbor, ali mu se činilo da bi četvrti član učinio ceo odbor glomaznim i da bi to bilo nepotrebno s obzirom na

9?

ogromno Krancovo poznavanje fiziologije i medicine. Tako je, naposljetku, odlučeno da u odboru ostanu samo Kranc, Ingrid Pol i Jakopson. Međutim, posmatrajući tog zlovoljnog i srditog fizičara, Jakopson je za časak osetio da je pogrešio.

Neosetno uzdahnuvši, Jakopson se malo ispravio i tad se video u jednom delu stakla. Proučavajući svoju svetlu-cavu, gotovo avetinjsku priliku, iznenada je pomislio da nije on možda ništa bolji od Kranca i Polove da predstavlja volju Alfreda Nobela, ili da bar ovo dvoje nisu ništa manje vredni od njega. Kao hipnotisan, posmatrao je svoju priliku u staklu i pokušavao da zamisli kako će novi dobitnici videti njega, šta? Vrlo star čovek. Zastare!! aristokrata. Osetljivi naučnik. Lice kao namreškani pergament, plavičastobelo, gotovo prozirno, providno. Okviri tela bili su sada nešto niži, mišići ukočeniji, umotani u toliku odeću da bi izgledali puniji, snažniji, strasniji. »Ja sam mizantrop, ali preterano dobroćudan« pisao je Nobel o samome sebi. Možda je to baš moj opis – pomislio je Jakopson. Zatvorio je oči i slike je nestalo. Svoju mladost proveo je još u prošlom veku. Setio se toga s iznenađenjem. Svet današnjeg popodneva zapravo je svet sutrašnjice. Da li on pripada današnjici? Pa ipak, ko je više pripadao od njega. Rekao je samom sebi da on predstavlja kontinuitet. Na kraju krajeva koliko njih je još živo od onog vremena kad su prvi naučnici dobili nagrade: Rentgen, Marsoovi, Fareli, Kreg? I ko je taj drugi koji bi mogao da navede izgovorene

reci, reci što ih je lično čuo, koje su mu se urezale u sećanje, reci što ih je izgovorio Alfred Bernard Nobel?

Isticao se kao mladić u društvu svoga oca za vreme raznih misija u kraljevoj službi i bio je više puta u društvu Alfreda Nobela, prvi put u Parizu, zatim u onoj usamljenoj vili u San Remu 1896, poslednje godine Nobelova života. S obzirom na činjenicu da je Jakopson bio nadaren jednom urođenom stručnošću, bio je u mogućnosti da u Nobelovoj zadužbini nađe mesto za sebe još 1900, naime, one godine koja je prethodila dodeljivanju prvih nagrada.

U toku poslednjhi godina, s obzirom da je počeo da pridaje veći značaj tom svom jedinstvenom položaju i s obzirom da je osećao da nešto duguje budućim pokolenjima, Jakopson je počeo da piše svoje zabeleške. To su bila njegova sećanja iz prošlosti, koja su se mešala sa ovim sada-

7 NAGRADA i

§8

šnjim. Iznosio je svoja sećanja na tajne sednice i glasanja u Nobelovim odborima, svoje utiske i anegdote o raznim dobitnicima, opise događaja i svečanosti. Bilo je to nešto neocenljivo za istoriju. Jakopson je počeo da piše te svoje zabeleške pre kratkog vremena, a već je bilo ispisano njegovim škrabavim rukopisom sedamnaest zelenih knjiga. Prvi put je uneo zapis dan posle one noći u novembru kad su u švedskoj akademiji, na zatvorenoj sednici u Starom Gradu, dodelili nagradu za književnost nepoznatoj književnici Graciji Deledi, umesto Gabrijelu Danunciju, s obzirom da su većina članova osuđivali Danuncijeve ljubavne pustolovine i zbog prljavog postupka prema danskoj udovici da bi joj oduzeo njen dom u Italiji, da bi joj oduzeo vilu »Karnako«. To je bilo 1927. Od tog vremena, sem kad je bio bolestan, Jakopson je svakog dana unosio ponešto, neku činjenicu, neku priču. Uvek je zamišljao da će iz tog nastati knjiga, velika lepa objavljena knjiga, da bi na neki način opravdao svoj život. Ali je u toku poslednjih godina dolazio do saznanja da nikad neće napisati knjigu. Sto se njega tiče, biće dovoljno ako ostavi i ove zabeleške. Jednog dana, ko zna kad, neko drugi napisće knjigu.

Jakopson se iznenada trgao i oslobodio tih svojih misli i ponovo vratio u sadašnjost, u društvo Ingride Pol i Karla Adolfa Kranca, koji su sedeli u limuzini. Književnica je sad drečala pored njega. Kranc je razmišljao o nekom problemu. Uvek je rešavao neki naučni problem.

Jakopson je leno gledao kroz prozor i posmatrao periferiju Štokholma koja je u staklu proletela pored njega, l pored hladnoće, tamo iza auto-puta redali su se blagi brežuljci bronzano zelene boje. Tu i tamo javljale su i nestajale drvene staje poljoprivrednika, većina golubije boje, ali s veselim crvenim krovovima. Kako se on radovao po-smatrajući tu zemlju s bezbrojnim blistavim jezercima, brezama i gajevima, koji su ležali razbacani na otvorenom prostoru pod tim plavim skandinavskim nebom beskonačno stopljenim sa zelenkastom zemljom. Sad se setio da je to bilo carstvo Ingride Pol. U svojim malim knjižicama ona je s ljubavlju podvukla da je to njeno carstvo. U biti, Jakopson je znao da je on gradsko stvorenje. Tu gradsku ljušturu napuštao je samo u decembru, u takvim prilikama, a uvek je bio iznenađen kad je video čuda okolne prirode i sva zadovoljstva u njima. Svake godine, svakog decembra, zaklinjao se da će se vratiti, na izlet, na

99

odmor, ali u januaru bi sve te odluke izvetrile i on se opet uvlačio natrag u svoju gradsku ljušturu.

— Bertilel — Bio je to glas Ingride Pol koji ga je trgao.

Okrenuo se iščekujući. Bila je sad potpuno budna i uvlačila je novu cigaretu u svoju muštiklu. Čekao je da zapali.

— Bertile, — ponovila je i pritom se zakašljala od dima — stigli smo, a ja pojma nemam šta se očekuje od nas. Hoće li biti naporno?

– Mislite na ove naše prijeme? Nimalo. – Zavukao je ruku pod svoj zimski kaput, a zatim pod kaput od odela i odatle izvukao komad hartije presavijen i boje luka. Dok ga je otvarao, video je da i Kranc pokazuje interesovanje. – Sve je tu – reče Jakopson. – Mogu li da vam glasno pročitam.

– Molim vas – reče Ingrid Pol. – Ne mogu da čitam u kolima.

Jakopson je primakao hartiju bliže licu.

– Prvi decembar. To je danas. U dva sata i dvadeset i pet minuta, popodne. Dr Denis Marso. Dr Klod Marso. Dolaze Er Fransom na aerodrom Arlanda. Večeras. Sedam časova. Dr Karlo Fareli i gospođa Fareli. Dolaze avionom Skandinavskog vazduhoplovnog društva. Takođe na Arlanda. Drugi decembar. To je sutra. Osam ujutro. Profesor Maks Stratman i ...

– Osam ujutro – progunđa Ingrid Pol.

– Njega je vredno dočekati u bilo koje doba dana

– izbací Kranc.

... i njegova sinovica -- pročita Jakopson žureći. – Vozom iz Geteborga. Glavna stanica. Dvanaest trideset pet sutra popodne. Dr Džon Garet i gospođa Garet. Dolaze avionom skandinavskog vazduhoplovnog društva. Aerodrom Arlanda. Istim avionom iz Kopenhagena stiže gospodin Endrju Kreg i njegova svastika.

Kranc progunđa:

^, – Svastika. Eto, sad i za nju plaćamo? V – Pa on je udovac

– ljutilo odgovori Ingrid Pol.

– Zar ste hteli da dođe sam?

– Molim vas – umeša se Jakopson. Gledao je još uvek u hartiju, a zatim ju je spustio i presavio. – Kao što sam kazao, gospodin Kreg dolazi istim avionom s Garetovima. Tako ćemo imati priliku da ih zajedno dočekamo. Kao što

7*
100

vidite, Ingrid, vaše dužnosti u pogledu dočeka završavaju sutra rano popodne. – Vratio je hartiju u unutrašnji džep. – Svakako, posle toga dolaze druge naše dužnosti. Ali sam uveren da će one biti mnogo prijatnije. Sem toga, Ministarstvo spoljnih poslova staviće nam na raspolaganje nekoliko mlađih diplomatskih pisara da vam prema potrebi pomognu.

– Nemam nikakvih podataka o francuskom paru koga sad dočekujemo – reče Ingrid Pol. – Sta je potrebno da znamo o njima, Bertile?

Jakopson sleže ramenima.

– A šta tu ima i da se zna? To dvoje su poznati i predani hemičari. I pored Karlovog neslaganja, njihovo otkriće dobilo je opšte priznanje. Sem isečka iz pariških novina, uglavnom podaci i razgovori o njihovom radu, nemam nikakvih drugih pojedinosti o njima lično. – Mahnuvši glavom prema drugom sedištu, Jakopson dodade: – Mislim da to više spada u delokrug Karlovog odeljenja.

Istog trenutka Krancovi debeli prsti prestali su da re-šavaju metalnu zagonetku.

– Njih su predlagali prošle godine, a i ove godine, između pet stotina ostalih. Najpre je nastalo opšte pročišćavanje, a zatim je naš odbor od petorice predložio Marso-ove sa pola tuceta drugih. Pročitao sam duge izveštaje o njihovim istraživačkim radovima, koje su podneli naši he-mij[^]ki stručnjaci i svi su bili njima u prilog, kao što vam je uostalom poznato.

Međutim, u tim izveštajima ima vrlo malo o ličnostima dobitnika. Koliko je meni poznato, oboje su četrdesetih godina. On je stariji nekoliko godina. U braku su oko deset godina. Mislim da na toj idiotskoj spermi rade šest ili sedam godina. Oboje su se nalazili na radu u Pasterovom institutu, mada nisu zvanično povezani. Čini mi se da nemaju nikakvih drugih interesovanja sem za nauku, uostalom kao i većina učenjaka. Pretpostavljam, s obzirom da su bračni par i da rade zajedno, da su nerazdvojni, a isto tako da su istomišljenici. Po svoj prilici da su tup svet.

– Oh, baš se pitam da li je to tako – reče Ingrid Pol. – Neobično me zanose bračni drugovi koji rade na istom poslu. To se često dešava u nauci. Pitam se zašto do toga ne dođe i na umetničkom polju. Da li biste mogli da zamislite pozorišni komad od Ane i Vilijama Šekspira? Ili možda roman koji su napisali Katarina I Carls Dikens? Sta biste kazali kad bi neku sliku naslikali zajedno Mete Sofi

101

i Pol Gogen? Pretpostavljam da do toga ne dolazi zbog toga što je stvaralaštvo u čistoj umetnosti mnogo individualnije.

– Besmislica – reče Kranc.

Jakopson je ponovo pokušao da spreči sukob.

– Bez obzira kakav razlog bio, nauka je dala nekoliko uglednih bračnih parova. – U mislima se vratio na svoje zabeleške. – Odmah mi na um padne Marija i Pjer Kiri. Oni su podelili nagradu za fiziku . . . kad je to bilo? . . . ah da, 1903, s profesorom Henrijem Bekverelom. Koliko se sećam, Kirijeji su dobili po četvrtinu nagrade, a Bekverel jednu polovinu. Dobro pamtim naše razočaranje, kad smo saznali da su Kirijeji tako iscrpeni radom da neće moći da prisustvuju svečanosti. Francuski poslanik u Švedskoj primio je nagradu.

– A zar se to ne protivi pravilima? – upita Ingrid Pol. – Uvek sam mislila da je potrebno da oni lično prisustvuju ili ovlaste nekoga . . .

– Da, potrebno je da to urade u roku od deset meseci. Ako se dobitnik nagrade ne pojavi pre prvog oktobra sledeće godine da naplati novčani iznos nagrade na način kako to predviđaju pravila, onda se taj iznos vraća glavnici. Tako glasi propis – reče Jakopson. – Međutim, Kirijeji su se pojavili u toku idućeg leta da prime novac. Došli su u predviđenom roku. Kao što vam je poznato, osam godina docnije, a tad je Marija Kiri bila udovica, dodeljena joj je druga nagrada, ali ovog puta za herniju. Mislim da je ona jedina koja je primila dve Nobelove nagrade.

– Druga nagrada joj je dodeljena za najveće otkriće u herniji posle otkrića kiseonika – reče Kranc. – Moglo bi se kazati da nam je ona dala atom.

– U svakom slučaju tog drugog puta, premda bolesna, Marija Kiri prisustvovala je svečanosti – reče Jakopson. – Karl, sećate li se njene posete? Ah ne, to je bilo pre vas. Bilo joj je oko četrdeset, usamljena žena, ali divna i sva odana svom pozivu. Došla je sa svojom sestrom i kćer-

i kom i kazala mi je da je svečanost na nju ostavila dubok utisak.

– Ali mi smo dali nagradu i njenoj kćerki, zar ne? – "Pita Ingrid Pol.

– Da. Irena Kiri udala se za jednog od mlađih sarad-nika svoje majke u Institutu za radium, jednog siromašnog čoveka po imenu Frederik Zolio-Kiri. Oni su dobili nagradu

102

za herniju 1935. – Zastao je. – Pokušavam da se setim da li je postojao još neki bračni par . . .

– Koriijeji 1947. – izbaci hitro Kranc.

– Ah da, – složi se Jakopson. – Gerti i Karl Kori. Medicina. Oni su bili iz St. Lujsa, država Misuri, a primili su pola nagrade, dok je drugu polovinu primio Argentinac Husej. Radilo se nešto o hormonima . . .

Oni su otkrili kako se glikogen katalitički konvertira – reče Kranc u želji da bude tačan.

– U svakom slučaju mi povremeno blagosiljamo plodove bračnih napora – reče Jakopson. – Baš me zanima da vidim Marsoove.

– Mislim da je to tačno – reče Ingrid Pol. Jakopson je pogleda iznenađen.

– Čudno! Sta je čudno?

– Da bračni par dobije Nobelovu nagradu – uzviknu Ingrid Pol. – Zapravo, da bračni par osvoji nešto u vezi s radom. To braku daje samo jednu dimenziju. Laboratorija je dom, a dom je laboratorija. Nikakvih promena, uvek isti korak, i suviše sklada. Osim toga, kakve to ima veze s ulogom muškarca? On izlazi, s močugom u ruci, da ubije medveda za večeru i da ga donese svojoj ljubljenoj ženki. Međutim, u ovom slučaju, ona je s njim i

zaslužuje istu napadu za ubijanje medveda kao i on. Gde je sada njegovo mesto, a gde njeno?

– Uveren sam da Marsoovi nikad nisu mislili na tako nešto – reče Jakopson nekako izveštačeno. Pogledao je na svoj sat, a zatim kroz prozor automobila. Stići ćemo tačno na vreme. Još dvadeset minuta.

Sad su svi troje sedeli, ćutali – Kranc, koji je bio oženjen i razveden pre toliko vreme, a Pol i Jakopson koji nikad nisu bili u braku, i razmišljali o braku i nagradama . . .

Jedva su izmenili po koju rečenicu ili neku reč uljudnosti otkako su napustili Pariz na putu za Stokholm.

Deniz Marso zavalila se u kožnu naslonjaču pored prozora. Osećala se neudobno u crno-belom vunenom kostimu od tvida, sašivenom u poslednjem trenutku, a bila je sva ukočena zbog prisilne blizine njenoga supruga. Gledala je nezainteresovano raskošnu unutrašnjost aviona. Neko vreme je posmatrala dve mlade Francuskinje, stjuardese, plave kose smelo začesljane nagore, samouverene u svojim belim bluzama i uskim plavim suknjama, kako klize između na-

103

stonjača s putnicima, i stjuarda koji se tek ponekad pojavljivao. Zatim je obratila pažnju na Kloda, skrupčanog nisko na sedištu pored nje, prekrštenih nogu, kako puši cigaretu i prevrće stranice nekog romana Emila Gaborioa. Nije ga posmatrala neposredno. Nije se usuđivala da to učini. Nije ni mislila da ponese nešto za čitanje, jer je bila i suviše zauzeta sa svojom uskomešanom dušom. To joj je zadavalo dosta briga.

Izvukla je što je mogla nenametljivije američku filter cigaretu iz svoje torbice. Nije želela da joj Klod pripali cigaretu ili da joj ukazuje bilo kakvu pažnju. Hitro je izvukla upaljač i primakla ga cigareti. Tako je postigla još jednu malu pobedu u svojoj usamljenoj nezavisnosti.

Pre svega nekoliko sati, tri, četiri ili pet najviše, dovezli su se autostradom od Pariza do Orlija u konvoju automobila s kolegama sa instituta i dostojanstvenim vladinim službenicima. Ukrkali su se na mlažnjak Er Fransa u 10.40 ujutru uz bučne manifestacije prijatelja i velikog broja novinara. Dok su se penjali u avion, čuli su povike za poslednju fotografiju. Dozvolila je Klodu da je uzme za ruku – posesivna fasada braka – dok su stajali pred fotoaparatom. U istom času kad su se našli unutar mlažnjaka, ona je trgla i oslobodila svoju ruku.

U bešumnom periodu posle uzletanja izmenjali su samo nekoliko reci. Osećaš li se udobno, Deniz? Da. Šampanjca? Ne. Hoćeš li neku od mojih knjiga? Ne. Divan avion? Da. Prozirne zavese između njih, kao mreža koja odvađa dva mužjaka, dve sijamske borbene ribe, postala je podnošljivija činjenicom da su se oni zaista nalazili u akva-rijumu, da su ih svi posmatrali, zagledali, posluživali zajedno sa ostalima. Drugi putnici, kad su čuli o njihovoj slavi i putu, navraćali su da porazgovaraju s Klodom. Stjuardese i stjuard kao da su lebdili nad njima očekujući neki nalog. Više puta dolazili su piloti da se raspitaju kako se osećaju. Sad je Deniz Marso videla da ona viša stjuardesa govori preko glasnogovornika. Najpre je progovorila francuski, zatim engleski.

– Sad su tačno dva sata – najavila je. – U Stokholm stižemo po redu vožnje, kroz dvadeset pet minuta. Hvala vam.

Posmatrajući ovu stjuardesu, čije su se male grudi nazivale ispod bele bluze, Deniz je postala bezrazložno ljuta. Ona je bez ikakvog razloga pomešala tu anonimnu devojkicu

sa Žizel Jordan i mržnja koju je osećala prema mužu pela joj se do grla. Skoro je prasnula za vreme kraće stanke u Kopenhagenu, kad nisu napustili avion, ali je ipak na kraju ostala sedeći f mirna. Sad su se njena Ijutina i bes povećali. Gotovo zaslepljena besom, okrenula se prema Klodu.

– Kog đavola ne pustiš već jedanput tu prokletu knjigu i ne kažeš nešto u svoju odbranu? – upita ona, nastojeći da govori što tiše.

Klod je gotovo ustuknuo, nagonski, pred žestinom tog njenog iznenadnog napada, a zatim je, savladavši se, stavio oznaku među strane, zatvorio knjigu i uspravio se.

– Sta želiš da kažem? – upita on. – Pokušao sam u više navrata da razgovaram. Ali ti i dalje nastojiš da me kazniš ćutanjem.

– Nije uopšte ni trebalo da krećem na ovaj prokleti put. Ne želim da me viđaju s tobom. Pretprošlu noć si proveo s onom kujom i nemoj da opovrgavaš to.

Za časak se zbunio.

– šta misliš, Deniz, . . .

– Mislim da si namerno otišao da je vidiš, da večerate zajedno, da odete u neki stan i tamo legneš s njom.

– Uzbuđena si. Fantaziraš . . .

– Dosta s tim, dosta. Znam sve.

. Nije htela da mu kaže otkud zna, premda Je on možda vec» nagađao. Još uvek nije želela da govori o tome ili o nekoj drugoj pojedinosti tog ponižavanja što ga je pretr-pela za poslednje tri nedelje.

– Ta tvoja prljava stvar je zaista ružna – govorila je.

– Čudim se uopšte kako mogu i da te pogledam ponovo. Da me lažeš i posle toga . . . namerno lažeš . . . da mi obećavaš, da me gladiš po kosi . . . nešto prolazno, greška, nikad više . . . i zatim da drsko nastaviš dalje. . .

– Deniz, – reče on s naporom, osvrćući se da vidi da li ih neko gleda.

– Ništa više nije bilo među nama. Prosto sam morao da je vidim još jedanput . . . da joj kažem . . .

– Video si je više no jedanput, l spavao si s njom. Izgubio si sav svoj ponos i razum. Za mene ti ne daješ ni koliko za staru paru, za nas, za naš ugled . . . tvrdoglavo srljaš napred . . . kao neki dečarac na trgu Pigal, kad se ljubaka s nekom prostitutkom.

Nije mogla da se savlada, video je. Bila je čudna, divlja i sposobna zaista na sve. Nije želeo da dođe sada l osobito na ovom mestu do neke svađe.

105

– – Deniz, molim te, – preklinjao je. – Sačekaj dok ne stignemo u Stokholm i ne ostanemo sami. Tada ću ti sve objasniti. To je naša stvar. To ćemo nas dvoje sami resiti.

– Ne, . . . sada . . .

– Desetak puta sam pokušao da razgovaram s tobom u toku poslednjih nedelja – reče on očajno. – Ali ti si uvek izigravala veliku ranjenicu . . . patnicu. Nisam mogao od tebe da izvučem nijednu reč. Sada želiš da se raspravljaš ovde, u prepunom avionu. Budi razumna, svi nas gledaju. Gde ti je osećanje dostojanstva, pristojnosti? Mi smo još uvek u braku . . .

– Zar? – upita ona. – To mi se sviđa! Gle samo ko govori o pristojnosti i dostojanstvu, a pored sebe drži jednu drolju.

– Deniz, molim te. Svi slušaju.

Ovog puta njegova molba je naišla na odziv. Ujela se za usnu i pogledala putnike oko sebe, a zatim ponovo zapala u tupo ćutanje.

– Naći ćemo rešenje – reče on blago, sav očajan što ne može da je smiri. – Čim ova svečanost s Nobelovom nagradom prođe . . .

– Đavo da nosi Nobelovu nagradu, – upade ona – a đavo da nosi i tebe.

Naglo se okrenula na drugu stranu, sklupčala na sedi-štu, skrstila ruke i napravila kao da spava. Ali Deniz Marso nije spavala.

Pozorišni komad u njenoj glavi odigravao se na sle-deći način: prvi čin otkriće, drugi čin potvrda i suočenje, treći čin oni su nesrećno i dalje živeli zajedno. Čin prvi. Pustila je igrače da igraju. Nije se mešala u njihovu igru. Ona je bila u glavnoj ulozi. Da bi izbegla iluzije, stvarnost, zamenila je sadašnjost sa prošlošću.

Pošto su objavili svoj naučni rad, koji im je obezbe-dio uspeh, počela je Klodova uznemirenost. Deniz je osećala isto što i on. Mali stan bio je i suviše prazan posle toliko godina provedenih u prepunoj laboratoriji. Međutim, ona j. se brzo privikla i prionula na ženske poslove i tako je bila uskoro zadovoljna. Klod je ostao bez društva i neraspoložen i kad je počeo da dolazi dockan kući, ona na to nije obraćala pažnju. Ljudi su različiti po svojim potrebama i

načinima da se uravnoteže. Bila je u pravu u pogledu svoje popustljivosti, bar tako je verovala, jer su se uskoro vratili Klodovo odu-

106

ševljenje i živost. Opravdavala ga je, premda je pokazivao sve manje interesovanja za njeno telo. Šest godina napornog rada ostavilo je i svog traga. Ali i pored toga, Klod je bio pažljiv i nežan i to je bilo prijatno. Jednog dana, pretpostavljala je, odmoriće se potpuno i tada će biti u stanju da joj pruži više. Ponekad, procenjujući njegovo dobro raspoloženje posle večere provedene u restoranima ili u klubu s drugim ljudima, zaključila je da on razmišlja o nekom novom radu, novom poduhvatu, a to je ono što je ona najviše želela. Premda nije mogla to sebi da razjasni, nešto u njoj govorno joj je da su u toj naučnoj saradnji njih dvoje uspeli da se pnoizize jedno drugom mnogo više, mnogo strastvenije i mnogo uspesnije, nego n mnogi drugi smrtnici KOJI imaju samo onu teiesnu vezu meau sooorn, a ta veza u svaKom siucaju ona je manje značajna. Nastojala je aa oonovi stara prijateljstva i počela je da poziva prijateljice, gotovo već zaboravljene i Koje nije tonKO uugo vremena viudia. Mesna je za njen Koiace, raz-govdidid s njiiiiid, isia i u Kupovinu. otoga nije ona nimalo iziiciidueiid Kdd joj je jednog dana teieiumraia neka prija-teijicd, s Kojom je ona na oorum i s KOJOP je neaavno oziveia secdnja na stara vremena, i pozvala je na čaj za sutra oan popoune Kod »Kurnpirnajera« u unci Kivoli. Po-«usaia je aa ouyoai taj sastanaK za neKonko dana, jer je na ncouicno zauzeta oiranjcin ridmestdj d za svoju novu trpezariju, dii je njena prijateljica Una uporna i tarto je popustila, sutradan popoane, tacno u četiri sata, Uemz je sreła svoju pnjdteijicu, gospouu iesniju /viore, u roajeu Kod »Kurnpmidjerd«. csesinja more, oaiucna mala ženica, s na-ocarirna za sunce, ridpuuerisanin ooraza, nosna je majustu beiu pudiu u naručju jeane гике. Poveia ju je između stolova za Kojima su seaeie пакшаигеге irancusKe i engiesKe matrone, do jednog izdvojemjeg ugia u pozadini. Tu su na-šie siooouan sto. oesmja je vezdia povoaniK svoje pudie za nogu od stonce, daia joj šećera i pomnovala ju. PosKidale su Kapute i zapanie cigarete, a zatim naručile čaj. Sesnija je uzeia i Karu, a uemz maie Koiacice.

Razgovor je vodila Sesilija. Oduševljava se što je našla bombuaz ulje u ulici Sena i torbice za izlete u ulici La boe ti. uemz je učtivo slušala i pitala se samo zašto li je odustala da bira nameštaj za svoju trpezariju i došla ovamo. U istom času kad su bile poslužene i kad su se kelne-

107

riče udaljile, Sesilijin glas prestao je da bude frivolan i postao je nekako zaverenički.

– Sta je novoga sa Klodom? – počela je Sesilija da ispituje, dok je cedila krišku limuna u bleđi čaj.

– Ništa naročito. Nastoji da započne nešto novo, bar tako mislim.

– Radite li nešto zajedno?

– Zapravo ne radimo. Mislim da je ovo odmor za nas oboje, posle šest godina napornog zajedničkog rada. Pokušavam da se odomačim kod kuće. Klod izlazi dosta i obilazi preostale prijatelje.

– Hm, – reče Sesilija More s nekim finim skepticizmom, tako da je to zainteresovalo Deniz i ona je počela mnogo pažljivije da posmatra svoju prijateljicu.

Sesilija je dodirnula svoje usne s papirnatim ubrusom, izgledala je nekako zamišljena i kad je naposljetku uklonila ubruščić, skinula je tamne naočare kao da je želela da otkrije iskreno i prijateljsko lice.

– Deniz, imam nešto da ti kažem. To ti niko drugi ne bi rekao. Ali ja mislim da je to moja dužnost. To je za tvoje dobro, a meni je stalo do tebe. Ako ne mogu otvoreno s tobom da razgovaram, a ko bi onda mogao i čemu bi prijateljstvo moglo da služi.

Zainteresovana, Deniz ju je pogledala stisnutih očiju.

– Imaš li kakav razlog da sumnjaš u Kloda, naime, da se ne ponaša kako treba?

– Nikako ne mogu da shvatim na šta misliš?

–: Biću iskrena s tobom, jer se ne sramim da budem iskrena u pogledu mojih problema. Znaš, pre osam godina, moj verni Gaston, kad je došao u godine tvoga muža, eto, imao je vrlo prljavu aferu sa nekom devojkom iz Lida.

O tome sam saznala u ovoj istoj prostoriji, na isti način, od jedne starije prijateljice i bila sam joj vrlo zahvalna. Možeš biti uverena da sam vrlo brzo stavila tačku na tu pustolovinu. Nije to bilo prijatno, uveravam te, ali smo Gaston i ja danas zaljubljeniji jedno u drugo nego li ikad pre

1 ono sad izgleda kao da se nikad nije ni desilo. Za svoju današnju sreću mogu da zahvalim činjenici što sam bila u mogućnosti da na vreme prekinem njegovo skretanje, pre no što je to otišlo suviše daleko. – Zastala je da udahne, a zatim je nastavila: – Što se tiče tvog slučaja ...

Deniz je prosto osetila kako su joj se obrazi zajapurili.

– Sesilija, o čemu ti to govoriš?

\Q9

Mislim da se Klod upleo u nešto. Imam i razloga da verujem u to ...

– Kako je strašno čak i misliti na to!

– Slušaj me, Deniz. Prošlog petka naveče uhvatili su me neki Amerikanci, prijatelji mojih prijatelja da im pokazujem Pariz i život na levoj obali Sene. Odlučili smo da se malo prošetamo, tako da bi oni mogli više da vide. Upravo sam nameravala da im pokažem Sen Žermen de Pre. Nalazili smo se u ulici di Bak. Lagano smo hodali i pričali. U tome je naišao taksi i zaustavio se ispod svetiljke. Nisam ni obraćala pažnju na taksi sve dok nisam videla Kloda kako izlazi. Bio je okrenut prema meni. Nije me video, ali sam ja videla njega. Nalazio se upravo ispod svetiljke, nije bilo nikakve sumnje. Gotovo sam htela da ga zovnem, ali baš u tom času iz taksija je izišla druga osoba, jedna mlada žena. Nisam mogla dobro da je vidim sem da je visoka, mlada, neobično elegantna, u ogrtaču. Klod je platio vozaču i taksi je otišao. Zagrlio je devojkicu oko struka i poljubio je u obraz, a zatim su ušli u zgradu. Zapamtila sam broj 53 ulica di Bak. Ne mogu da ti kažem koliko sam bila uzbuđena posle toga. Bilo je to tako teško i poverovati, da Klod, tako povučen i sada tako čuven, želi da se izlaže takvim opasnostima. Pomišljala sam onda na tebe i na sve krf šta sam ja prošla. Kažem ti, celog vikenda sam razmišljala šta da učinim. Nisam znala da li da ti kažem ili ne. Sad znaš kakvu sam odluku donela i možeš da učiniš isto kao što sam ja uradila nekad. Deniz je sedela kao ukočena. Prosto nije verovala za celo vreme tog izlaganja. Nije mogla da progovori.

– Bilo je to negde oko devet sati u petak veče – dodade Sesilija. – Da li je bio napolju?

Deniz se osećala vrlo nelagodno dok je brojala dane unatrag. Petak veče u devet časova. Kaloovo venčanje. Ne. To je bilo u četvrtak veče. Devet časova petak veče, petak veče. Da, da, paviljon Armenonvil u Bulonjskoj šumi. Večera dockan navečer i sastanak s jednim bivšim kolegom iz Lijona, koji je radio nešto na strukturi proteina.

– Da, bio je napolju – reče Deniz, a jedva je čula svoj glas. – Imao je sastanak, s nekim hemičarom, istraživačem.

– E pa lepo, moramo biti pravične. Možda je ta de-vojka koju sam videla bila taj hemičar-istraživač.

– Oh ne, njegov prijatelj je star čovek s bradom.

i-

– Mogu da ti potvrdim da ovaj prijatelj nije imao bradu.

– Sesilija, prosto ne mogu da verujem – reče Deniz sva slomljena. – Klod nikad nije bio takav. Bili smo srećni. Znaš, sada, kad je postao slavan, uvek ima takvih priča o čuvenim ljudima, da su neverni ženama, homoseksualci ili da upotrebljavaju droge. Svet nema šta da slavi radi. Ljudi ne podnose suviše dugo vremena idole. Njima je potrebno da slavne ljude svuku na svoju razinu. Sesilija je videla da joj je prijateljica očajna i nije bila zbog toga uvređena.

– Deniz, – reče ona u želji da je smiri – nije to neka pričica iz druge ruke. Ja sam svedok. Videla sam svojim očima.

Deniz iznenada odgurnu stolicu od stola.

– Hajdemo odavde. Potrebno mi je da udahnem malo svežeg vazduha. Šetale su. Pudla je išla ispred. Prošle su ispod arkada u ulici Rivoli. Otišle su sve do ulice Kastiljone, a zatim su okrenule nadesno i uputile se do trga Vandom.

Deniz nije videla, ni čula, ni uopšte obračala pažnju na skupe izloge, na pešake, na pričanja njene prijateljice o Ga-stonu i o muškarcima uopšte, kao i o svim opasnostima bračnog života.

Kad su se našle na trgu Vandom, na putu prema hotelu »Ric«, Deniz je osetila kako je noge izdaju i znala je da neće moći dalje da hoda. Želela je da bude sama, u svojoj spavaćoj sobi i da razmišlja.

– Sesilija, biće bolje da pođem kući. Danas je de-vojčin slobodan dan. Moraću da spremim večeru za Kloda.

– E pa lepo. Zapamti njegovo ime, on je pravo čudo – reče Sesilija.

Deniz ju je posmatrala začuđena.

– Čije ime?

Sesilija odmahnu glavom.

– Pa ti me uopšte nisi slušala. Jadna moja prijateljice! Ne krivim te. Sećam se kako sam se ja osećala tog dana. Htela sam samo da ti kažem da sam pre razgovora s Gastonom pokupila sve podatke, tako da on nije mogao ništa da izvrda. Našla sam ovog privatnog detektiva. Gospodin Žan Saro. Nalazi se u blizini Etoala na bulevaru Osman. Vrlo poverljiv i stručan. Pre je radio za službu bezbednosti. Svakako, skup je. Negde oko sto pedeset novih franaka dnevno, koliko se sećam. Iznajmila sam gospodina Saroa za

110

dve nedelje. Ono što mi je javio, predstavljalo je pravo otkriće. Kad sam izvukla izveštaj gospodina Saroa, Gaston nije mogao da progovori nijednu reč. Savetujem ti da uzmeš tog čoveka, saznaš pravo stanje stvari, a zatim možeš da pozoveš Kloda na odgovornost. Uverena sam da ćeš pobe-diti. Kroz nekoliko godina bićeš mi zahvalna. Stigle su do stanice taksija.

– Sesilija, ali ja ne mogu da iznajmim detektiva. Mislim, u redu je to u bioskopima, ali Klod je moj suprug.

– Učini što sam ti ja kazala, inače ti on neće biti više muž.

Bilo je hladno kad se Deniz vratila u svoj stan. Ukopčala je grejalicu. Bila je suviše uzbuđena da kuva. Čitav sat je šetala sva uznemirena po dnevnoj sobi, sećajući se nedavne prošlosti i tražeći dokaze za Sesilijinu čudnu pri-povetku. Neki od tih dokaza izgledali, su joj tako beznačajni da ih je odbacila. U sedam časova, pošto se prethodno pre-obukla, resila je da počne spremati večeru. Ali pre no što je mogla i da počne, zazvonio je telefon. Javljao se Klod. Bio je sav med i mleko. Rekao je da je slučajno naleteo na nekog starog prijatelja s tuskog univerziteta, da taj njegov prijatelj radi nešto u vezi sa genetikom i da bi bilo vredno provesti s njim ovo veče. Praveći se da je naučno intere-suje, Deniz je upitala ko je taj čovek i Klod joj je odgovorio da ga ona nikad nije srela i da se zove dr Latast. Kao slučajno, Deniz ga je upitala gde će večerati i Klod joj je odgovorio da idu odmah kod »Mediteranea« gde su ranije zauzeli sto, a da će se posle povući u hotelsku sobu dr La-tasta u želji da nastave razgovor. S naporom je Deniz postavila pitanje u kom hotelu je odseo dr Latast, a Klod joj je odmah odgovorio da je to hotel »Kalifornija« u ulici Beri. Deniz je pričekala da prođe otprilike jedan sat, za to vreme je palila cigaretu za cigaretom, a zatim je pustila da prođe još pola sata da bi bila sigurnija. Onda je telefonirala u restoran »Mediterane«, premda nije znala šta će kazati, ako Klod dođe na telefon. Kad se neko u restoranu javio, upitala je da li je za to veče kod njih rezervisan sto za dr Marsoa ili dr Latasta. Kazali su joj da nijedan sto nije bio rezervisan ni za jednog od ove dvojice. Pretpostavljajući da je možda bila greška u pogledu rezervacije, zamolila je da pitaju da li se dr Marso nalazi među gostima. Čekala je. Naposletku su je obavestili da se dr Marso ne nalazi u restoranu.

111

Pa ipak, pomislila je, to još nije dokaz. Često puta su ona i Klod u poslednjem trenutku promenili odluku u pogledu restorana u kome su nameravali da večeraju.

Sačekala je još jedan sat, ne vadeći cigaretu iz usta, a zatim je drhtave ruke podigla slušalicu i okrenula broj hotela »Kalifor-nije«. Zamolila je da je spoje sa sobom dr Latasta. Dugo je čekala. Slušala je kako telefonistkinja zove, stišavala je svoj strah. Nije bilo odgovora. Čuo se piskav glas telefonistkinje. U hotelu »Kalifornija« nije odseo niko po imenu dr Latast. Deniz je tupo zahvalila i spustila slušalicu.

Sledeći korak bio je neposredan i jednostavan. Uzela je telefonski imenik osmog kvarta, počela je da ga prelistava, ponovo ga odložila na policu, a zatim okrenula broj telefona g. Saroa, privatnog detektiva, i nije bila nimalo iznenađena što ga je u ovo doba našla kod kuće. Izrazila je želju da ga poseti idućeg dana u njegovoj kancelariji i zakazala je sastanak.

Sve se to desilo predveče osmog novembra. Sedmicu dna docnije, gotovo u isti čas, petnaestog novembra, ponovo se javio preko telefona g. Saro. Rekao je svojim ravnodušnim basom da je dobio robu koju je naručila i upitao je da li je spremna da je primi kroz pola sata. Srce joj je udaralo, kazala je da je potpuno sama večeras i da očekuje isporuku.

Dvadeset minuta docnije tanki manilin omot, dobro zatvoren i zapečaćen, doneo je neki mlad čovek, kome je Deniz dala dvesta starih franaka. Odmah po njegovom odlasku Deniz je zatvorila i zaključala vrata i nesigurna koraka pošla do stolića s kafom gde je stajala čaša sa još neispi-jenim viskijem. Sela je na ivicu sofe i otvorila detektivov omot. Izvukla je tri stranice ispisane mašinom, čiste, s proredom, kratke i recite, pa ipak materijal za deset hiljada romana.

Čitala je i prečitavala i ponovo čitala još jedan put taj nemilosrdni izveštaj. Ljuljala se na sofi kao neka stara gospa koja je iznenada postala udovica i ucveljena, dok rečenice nisu počele da se dižu kao mačevi. »Pratila su ga l^rvorica agenata naizmenice . . . dva puta u šest dana sreo se i večerao s istom mladom ženom u restoranu »Mali brodić« u ulici Fose-Sen Bernar i u oba slučaja povukao se docnije u stan mlade žene na trećem spratu kuće broj 53 u ulici di Bak. . . Prvi put se desilo desetog novembra. Sreli su se u restoranu u 7.22 popodne. Izišli su u 8.47. Prošetali

\

112

su belevarom Sen Žerrnen. Šetnja je trajala sedamnaest minuta. Držali su se za ruke. Čovek u pitanju pozvao je taksi. Stigli su u ulicu di Bak u 9.21. Ušli su zajedno unutra. Čovek u pitanju izišao je u 11.43 te večeri. Otišao je peške do kioska, video da je zatvoren i vratio se u svoj stan taksijem.

Drugi put se desilo dvanaestog novembra. Čovek u pitanju stigao je u »Mali brodić« u 7.50 naveče. Mlada žena stigla je osam minuta docnije. Izišli su zajedno u 8.59. Razgovarali su na ulici. On ju je poljubio. Hodali su, držao joj je ruku oko struka i tako su došli do obale Turel, a zatim su čekali četiri minuta dok nije naišao taksi. U kuću broj 53 u ulici di Bak stigli su u 9.16. Vrata su bila zaključana. Mlada žena je zvonila vrataru. Čekali su i grlili se. U zgradu su ušli u 9.19. Čovek u pitanju izišao je sam u 12.04 posle ponoći. Očigledno da su telefonirali po taksi. Sačekao je i kad je taksi došao odvezao se pravo kući . . .

Naši agenti su se raspitali za najosnovnije podatke o mladoj ženi u pitanju ... Ime: gospođica Žiže! Žordan, mesto rođenja: Ruan. Starost: dvadeset sedam. Zanimanje: maneken. Mesto zaposlenja: Balensijaga, avenija Zorž Senk u blizini Alme. Boja kose: plava. Visina: 167 cm. Težina: 51 kg. Ostale mere: grudi 80 cm, struk 58 cm, kukovi 80 cm. Bračno stanje: nije se udavala. Razno: posao napušta u 5.05, uzima autobus 63 na mostu Alma. Pri odlasku na

posfeo uzima autobus na uglu bulevara Sen Zermen i ulice di Bak. Kući stiže obično u 5.25. Ima dugoročni ugovor za stan. Kirija iznosi 580 novih franaka mesečno. Stan se sastoji od dnevne sobe, spavaće sobe, kupatila, ali bez kuhinje. Mali reso u prostoriji. Dekor Luj petnaesti . . . Ako želite druga obaveštenja o ženi u pitanju, možemo vam ih lako pribaviti.«

Ove hladne činjenice kao da su sledile Deniz i dovele je u stanje ukočenosti. Činilo joj se kao da se sve muti oko nje. Do ovog časa živela je zaštićena bezbednim osećanjem nestvarnosti, nekako uverena da je to sve neka niska galska komedija grešaka i da će na kraju krajeva sve ispasti lepo. Ali pred njom su se sad nalazile činjenice, hladne kao i sperme s kojima su ona i Klod toliko dugo radili. Ona druga osoba bila je stvarna, mlada, raskošna, skladna. Sve je bilo stvarno, vreme, mesto. Taj veliki neprijatelj zvala se Žizel. Njen Klod. Denizino uzbuđenje vrtelo se u uobičajenom krugu tog velikog bola: na čas se bunila, bila preneražena, užasnuta, uzbuđena, poplašena. Dok je Deniz tako

113
sedela i drhtala, taj krug se okretao od zaprepašćenja do žalosti i od žalosti do straha. Sada nije osećala samo sažaljenje, i stoga nije ni pila. Prosto je sedela, zaneta, nepomična, bez misli, kao kamen.

Nije znala koliko je dugo tako sedela. Mnogo docnije, kad je čula kako zvonice zvoni, pokušala je da se sabere, očekujući da će doći Klod spreman da se brani. Međutim, kad je otvorila vrata, našla se pred jednim starijim lepo obučenim gospodinom. Posle joj se učinilo da je imao cvikere. U ruci je držao crvene ruže i telegram. Predstavio se kao švedski ambasador u Francuskoj. Došao je, kako je kazao, kao nosilac dobrih vesti.

Prikupila je onaj ostatak osećanja za društveno ophođenje i pozvala ga u dnevnu sobu. Uzela je telegram i pročitala ga. I napola je čula njegova čestitanja. Malo čega se posle sećala. Sve ostalo će ostati bela stranica u istoriji. Da li mu je odgovorila? Da li mu je ponudila nešto da popije? Da li je pokazala da je srećna? Svega se toga nije sećala. Ostao je možda pet minuta. Svakako da je shvatio njeno čutanje kao uzbuđenje koje se obično vidi u takvim slučajevima. Divan, otmen čovek, koji je nestao pun razumevanja. Ali tek što je on otišao, telefon je počeo da zvoni. Figaro. Frans soar. Mač. Njujork herald tribjun. Nisu tražili obaveštenja, hteli su samo da čuju da li se ona i njen suprug nalaze kod kuće. Već su polazili, pola tuceta, možda i više novinara i fotografa. A ona je bila sama.

Pribrana dr Deniz Marso u laboratoriji nikad ne bi do-nela takvu odluku. Ali sada je ona bila zbunjena, u jednoj neutvrđenoj kući. Potražila je telefonski imenik i u njemu omrznuo ime. Kad je čula njen glas i kazala ko govori, njena osetljivost je putovala brzinom zvučnih talasa. Znala je da se on nalazi tamo. A zatim njegov glas, glas uhvaćenog učenika, potvrdio je njegovo neverstvo . . . Pojavio se pola sata docnije. Kad je stigao, ona je već sedela na sredini sofe, popila dovoljnu količinu da povratiti . . . sigurnost i dostojanstvo, a oko nje u polukrugu sedeli su ^{TM} novinari i fotografi. Pričala im je o laboratoriji i za to joj nije bilo potrebno da se usredsredi. Ali sad su pitanja počela da se sve više vrte oko ličnosti. Uznemiravala su je ta pitanja i ona je osećala nesigurnost. Klod je došao na vreme, kao konjica u onim strašnim američkim filmovima sa Divljeg zapada. Tako je bila izbavljena.

8 NAGRADA t

114

Izbegavala je da pogleda muža u oči, a znala je da je on posmatra, u želji da oceni njeno raspoloženje, da vidi kako će se ona ponašati. Stajala je mirna u tom odvratnom trenutku, kad su njegove usne dodirnule njen obraz, pobedo-nosni pozdrav za fotografe. Privukao je svu njihovu pažnju, odgovarao na niz njihovih pitanja živo i s puno pojedinosti. Za vreme tog razgovora Deniz je dodirnula svoje čelo, promrmljala nešto o glavobolji, uzbuđenju i otišla u spavaću sobu. Zaključala je vrata iznutra i jedan sat docnije, kad je on pokušao da ih otvori, video je da su zaključana.

Nije spavala dobro, ali se odmorila i rano ujutru, kad je izišla potpuno odevena, u džemperu i suknji, videla da je on proveo noć na sofi. Srela ga je u trpezariji kako jede pecivo i pije kafu. Bio je spreman da se brani. Dok se , oblačila, mislila je da će ostati mirna kad ga vidi, ali za vreme tog kratkog prizora, koji je počeo odmah po njenom ulasku, ona je očajnički nastojala da uljudno govori i da ne postane histerična. U njenim optužbama videla se njena povreda, sram i pogođeni ponos. Klod je sa svoje strane pokušao da se opravda tvrdnjom da je to bilo slučajno, beznačajno. Bilo je malo toga što je mogao da

kaže u takvim prilikama, ali je ipak kazao mnogo, analizirajući samoga sebe, taj svoj korak, osuđujući samoga sebe. Ono što je rekao, bilo je tačno ono što je ona očekivala da će on kazati, mi je ona bila duboko povređena. Shvatio je to i obećavao joj je da će to prekinuti, da je to prekinuto i da se neće kajati ako mu poveruje. Deniz se povukla u spavaću sobu, očiju naduvenih od suza, a on je izišao i tako se taj prizor završio.

U toku idućih nekoliko sedmica ta Nobelova nagrada pomogla im je da život bude snošljiviji. U toku popodnevnih časova gotovo i nisu bili sami. Dnevna soba bila je uvek prepuna gostiju. Jednog dana tu su bili kolege. Drugog dana došli su vladini predstavnici. Trećeg dana naišli su profesori s fakulteta. A zatim štampa. Svake noći, kad bi se on vratio, ona je već spavala, zahvaljujući praškovi-ma. Svakog jutra, kad bi se on probudio, ona se već nalazila u gradu. Te rane časove posvećivala je pripremanju za Štokholm.

Izveštaj g. Saroa, koji je on slao svakog trećeg dana, predstavljao je za Deniz najglavniju tačku njenog intereso-vanja. U svemu su stigla četiri takva izveštaja pre polaska za Štokholm. Drugi i treći izveštaj pokazivali su da je Klod

115

držao svoje obećanje. Nije viđao Žizelu. S trećim izveštajem Denizine nade počele su da bujaju. Još uvek nije video Žizelu. Očigledno da je to bilo besmisleno muško skretanje, kako je to Sesilija kazala, i onda je došao kraj. Četvrti i poslednji izveštaj Deniz je dobila dve večeri pre polaska u Švedsku. Taj izveštaj kao da ju je udario posred lica.

Kao i uvek, izveštaj g. Saroa o nevernosti bio je uglađen. Puno toga ostalo je između redaka, puno toga prepušteno je mašti. Deniz je želela da vrišti. U toku poslednja tri dana Klod je prekršio obećanje ne jedanput, nego dva puta. Nisu se više nalazili u »Malom brodiću«, nego u dve različite mračne kafanice na Mon Martru. Nisu se više sastajali u kući broj 53 u ulici di Bak, nego u stanu neke prijateljice mlade žene u pitanju. U svakom od ovih slučajeva čovek u pitanju ostao je sa ženom u pitanju u stanu preko tri sata.

Ako je Denizina rana u jednom trenutku i počela da zaceljuje, sad je opet bila na divljački način otvorena, sveža i bolna. Deniz je ovoga puta jasno mogla da vidi kroz suze: alkoholičar nije mogao da se odvoji od boce bez obzira na posledice. Poznati bol učinio ju je razumnom. Počela je da razmišlja. Da li je to bio samo seks ili i ljubav? U svakom slučaju odgovor nije mogao da je uteši. Pomisao da je to bio samo Žizelin seks koji ga je privlačio, činila ju je još nesrećnijom. U tom slučaju njena nesposobnost bila je još veća. Bilo je nemoguće da ona to prebrodi. Sva se naježila pri pomisli na taj životinjski poraz. A ipak, uvek se kaže da je to manji poraz. Na kraju krajeva muškarac može da se zamori u tim snošajima, kad nestane promene, da se za-rnori od saučesnice i da se vrati očišćen kući.

Ali je taj poraz bio primitivan i dubok bez obzira na sve. Ako je to bila ljubav, istovremeno pomešana sa seksom, koja ga je vukla Žizeli, onda je Deniz znala da ona nema nikakvog oklopa da se brani. Ako je taj njegov odnos bio emotivan, obuhvaćajući i seks kao jednu stvar, a uključujući sva druga osećanja, onda je ona bila izgubljena. Da li je on znao šta je na stvari? Možda nije, ne bar sada. Pla-|pra se njegovog saznanja.

Nalazila se tu, oboje su bili tu i sad šta da radi? Da mu zapreti razvodom? Ali šta ako on prihvati to, bez obzira na javnu sablazan? Šta ako ona izgubi? šta će da radi ako se tako brzo povuče sa bojnog polja, da ga prepusti posle toliko godina toj mladoj suvonjavnoj kuji. To je još pove-

116

ćalo njenu ljutnju. Da ostane sama, sama i besplodna u toj proklesoj laboratoriji, presečena veza, to je bilo nemoguće i zamisliti. Ali i da ostane ovako, žena samo po imenu, vređana od te kuje i njega, a i sebe same, bilo je takođe nepodnošljivo. Sta da čini? Za trenutak joj je bila dovoljna sama ta mržnja koju je osećala prema njemu. Pomislila je i na reč koja bi joj pričinila neograničeno zadovoljstvo. Ta reč bila je osveta.

Međutim docnije, kad je tromo počela da se skida u želji da legne, praškovi su već počeli da deluju, znala je da nije sposobna za osvetu. Nekako, negde, nešto

će joj se desiti. Kako je uopšte moglo i da dođe do te more? Bili su tako bliski, radili su zajedno, danju i noću, tolike godine uživali su toliko mnogo u tom radu, smešili su se potajno i počinili su takva čuda. Dovoljno je to da su postali dobitnici Nobelove nagrade. A sve je pošlo naopako, jer su prestali da rade. Završili su ono što su imali zajedničko. Gde čovek može da se popne kad se ispne na Everest? Skrivena jama predstavljala je pobedu, Pirovu pobedu, koja je značila kraj stremljenja, zapadanje u nerad.

Kad se našla u postelji, sanena, radosno iščekujući lažnu smrt noći, pokušala je da zamisli neprijatelje. Sta je pisalo u prvom verodostojnom izveštaju g. Saroa? Balansi-jagin Model. 167 visoka, grudi 80. Kao daska. Kako je Klod rrrrogao da napusti nju i uhvati se za tako nešto? Zatim je, pre no što je zaspala, odlučila da sama proveri sve to.

Klod je još spavao idućeg jutra kad je zamolila jednu prijateljicu da joj nabavi poziv za reviju kod »Balansijage«. Nije to bila Sesilija koju je to molila. Nju neće moći nikad više da pogleda u lice. Bila je to jedna prijateljica dosta nastrana i koja je mnogo znala o haljinama. Pristala je da joj pomogne da izabere večernju haljinu za svečanosti u Štokholmu. Deniz zapravo nije imala potrebe da kupuje takvu haljinu. Nedavno je nabavila jednu. Ali je očajnički želela da vidi svoju neprijateljicu.

U svojoj užurbanosti Deniz je stigla deset minuta ranije na taj popodnevni sastanak. Sva nemirna, posmatrala je indokineske figure, nakićene poludragim kamenjem, u prozorima Balansijage. Na njeno zaprepaštenje ono što je dolazilo već sad je poprimilo oreol tajanstvenosti. Deniz je naposletku ušla unutra. Lutala je između stolova u stilu empira, sa izloženim šalovima, rukavicama, čarapama. Ob-

jasnila je prodavačici u crnoj haljini da ne želi ništa da kupi i da čeka jednu prijateljicu.

U trenutku kad je njena prijateljica stigla, Deniz je ušla u raskošni lift postavljen ružičastom kožom. Na trećem spratu jedna postarija dostojanstvena prodavačica, koju je direktorka dodelila Denizi u ime modne kuće Balansijaga, očigledno svesna ugleda mušterije, vrlo je usrdno pozdravila dve prijateljice i uvela ih u dvoranu za reviju, raspitujući se za potajne želje gospode Marso. Deniz joj je kazala da želi svečanu večernju haljinu.

Sedela je u zlatnoj stolici ispod velikog ogledala, tačno na istom mestu gde je sedela prošlog leta kad je došla ovamo sa engleskim posetiocima. Deniz je iščekivala da se pojave manekenke. Ta napetost bila je nepodnošljiva. Izgubila je preko pet kilograma otkako su počele te neprijatnosti i osećala je da lepše izgleda zbog toga, ali je i pored toga osećala neku neugodnost, neprijatnost i sve veću nervozu. Nastojala je da povрати poštovanje gospodarice kuće, koja je pozvala pred sebe jadnu i grešnu devojkicu za koju je utvrdila da ju gospodar štira. Ali sada, kad su se zavese na drugom kraju dvorane razmakle i -prefinjene manekenke počele da klize preko dvorane prema njoj, svaki put bi zapitala prodavačicu, šapatom, za ime i ocenu modela haljine, a usput i za ime slavne manekenke koja je nosila haljinu. Njeno poverenje se lagano vraćalo.

Kad je četvrta devojkica ušla na vrlo stilizovan način i kad je prodavačica šapatom kazala da je to gospođica Zizel Žordan, tako poznata po modnim časopisima, Deniz je gledala sva ukočena, dok je visoka prilika sa tigarom na glavi i u beloј satenskoј dekoltovanoј haljini, pripijenoј uz telo i s rukavicama pastelne boje navučeniј preko laktova, prilazila sve bliže. Nekim čudniј trikomi očnog vida Deniz je vi-dela samo devoјčine grudi bez prslučića ispod haljine. Možda je i nesvesno obratila prvo pažnju na grudi, jer se baš u tom pogledu osećala mnogo nadmoćnija.

Od prvog dana njihovog braka Klod je pokazivao divljenje prema njenim grudima. Deniz je imala punih devet, * deset i jedan centimetar i osećala je da se Klod ne bi mogao iskreno diviti grudima kao daska, grudima od svega osamdeset centimetara. Iznenadilo ju je što su te grudi, koje se približavale i ljupko ljuljanje, bile zaista velike koliko je rečeno. Bile su neobično okrugle, a mere g. Saroa su ipak varale, jer su te grudi imale punoću. Istina, bile su ravne,

malene u pogledu veličine, ali okrugle i sočne. Ona raspoloženja zbog gubitka te zamišljene prednosti, posramljena zbog tog svog prodornog pogleda, Deniz je obratila pažnju na čeli oblik mladog stvorenja koje se okretalo ispred nje. Srce joj sa u jednom času zgrčilo. Životinja je bila lepa. Pepeljasto plava kosa, blede plave oči, visoke jagodice, prokleta mesečaste grudi, dugačke butine i noge, sve je to bilo zaista savršeno. Pre no što je stvorenje moglo da ode, Denis je zamolila prodavačicu da bolje vidi tu satensku haljinu. Žizela je dobila naređenje da kruži još po dvorani i da stane ispred gospođe.

Žizel, i suviše daleko u mislima, gledala je hladno iznad svoje mušterije, gledala je u ogledalo. Deniz, osećajući kako joj se krv penje u lice, posmatrala je svoju suparnicu. Nastojala je da bude laboratorijski objektivna. Imala je mikroskop i pred sobom žive ćelije. Šta li je Klod video u svom mikroskopu? Mladost, na prvom mestu. Koža je bila zategnuta, mlada i sveža. Ali je Deniz kazala samoj sebi da je i ona takođe mlada. U više prilika mladi saradnici na tom istraživačkom poslu pokušali su da joj se približe. Zatim se, nerado, setila da su te prilike bile pre petnaest godina i da ona punih deset godina nije više mlada. Još jednom je primakla oko mikroskopu. Ćelije su otplovile. Meso je ostalo. Primeiek je bio veličanstven u svakom pogledu, a ona to nije bila. Primerak je bio egzotičan, a ona nije bila. A ipak, šta je taj primerak imao što je njoj nedostajalo? Gledala je: dve ruke, dve dojke, dve noge, jedna vagina ! kao naučnik i student spermatozoida znala je da na kraju krajeva nema velike razlike između ženke i ženke, razlike su tehničke, majušne, neznatne. Naučno govoreći, šta bi ovaj primerak u postelji mogao da učini za Kloda, što već nije bilo učinjeno? Bilo je samo mnogo reci da se izgovori, toliko mnogo pokreta, toliko mnogo položaja i, naposljetku, na red dolaze spermatozoidi, a ona ih je videla na hiljade, svi različiti, a u isto vreme jednaki po osećajima koje izazivaju.

Njene oči su napustile mikroskop i u celosti se predale posmatranju stvorenja što ga je g. Saro diskretno nazvao žena u pitanju. Tajna seksa, ta večita enigma. Deniz je postavila sebi pitanje: šta je ta žena mogla da ponudi bolje Od mene? Jer je mlađa? Nikad? Različita po osećanjima? Ili je to možda magnetizam čele njene ličnosti, a što nije lo-kalizovano u njenom organu? Da li je ona zanimljivija, zabavnija, življa, energičnija, Ijupkija, strastvenija?

11\$

Gledala je obrise divnih dugih udova stegnutih ispod satenske haljine i omrznuta slika joj se ponovo nametnula. Mislila je kako se Klod zabavljao s tim divnim ženskim telom, kako je Klod izgubljen za uvek, izgubljen za nju. Deniz je bila slomljena, skršena i nije mogla da izdrži više nijednog trenutka. Dala je znak da je dovoljno razgledala tu haljinu i pravila se kao da ne vidi kako njena pobednica odlazi.

Čula je samo glas. Bio je to glas prodavačice koja joj se obraćala:

– Šta gospođa misli? Zar nije divna?

– Jeste, – odgovorila je – ali ta haljina nije za mene. Hvala vam. – Osećala se sirotica u sebi. Okrenula se svojoj prijateljici i kazala: – Ne želim sada ništa da kupim. Hajdemo.

Izenada se prekinulo to bolno sećanje i Deniz je shvatila da se ne nalazi u salonu kod Balensijage, nego u mlažnjaku na putu u Švedsku.

Čuo se glas sa glasnogovornika. Govorila je stjuardesa, najpre na francuskom, a zatim na engleskom, s naglaskom.

– Spuštamo se kroz pet minuta. Molim vas prestanite da pušite. Molim vas pričvrstite pojaseve. Molim vas pričvrstite pojaseve. Hvala iepo.

Deniz se ispravila na svom sedištu. Sela je i povlačila je svoju haljinu na mestima gde se ova zgužvala. Van prozora nije se videlo nikakvo kretanje.

Napolju se širilo monotono prostranstvo čelično sive boje, kao i u njenoj duši. Našla je krajeve pojasa i pošto je neko vreme pipkala, naposljetku joj je pošlo za rukom da ga pričvrsti oko struka.

Videla je Kloda kako zatvara roman, đavo da ga nosi, bio je u stanju da čita i u ovim trenucima, i kako gricka kraj svoje cigarete. Sad je i on pričvrstio svoj pojas.

Pogledao ju je.

– Jesi li dremala?

– Kao malo dete – reče ona zlobno.

Nije više rekao ni reci, strpao je u torbicu knjigu J|(? natpisom Er Frans i povukao zatvarač, a zatim je istu sta-vio između nogu.

Sedela je uspravna, čekala je, ponova je prezirala ćelu tu zamisao o putovanju s tim prisilnim boravkom s Klodom. Godinu dana ranije ta počast predstavljala bi nešto najviše što su mogli da postignu u njihovom životu. Danas, ovo popodne, počast je bila prazna, ne, ne prazna, nego nešto

120

pakosno i podrugljivo. U Stokholmu će provesti nešto više od sedmice dana. To će biti podnošljivo, moguće, ali samo ako budu beskrajno zauzeti. To će joj omogućiti da ne bude sama s Klodom i dati joj vremena da povрати svoje mirno držanje i da misli samo na neposrednu budućnost. Kroz dve sedmice vratiće se kući i tada će ih opet biti troje i tada će morati da donese odluku koja će biti samo njena.

Osetila je slab trzaj mlažnjaka pri spustu, a takođe je osećala i trenutnu paniku pred onim što je stajalo pred njom. Pokušala je da zamisli šta će sad tražiti od njih. Pitala se da li će ona i Klod morati da izvrše zajedno ceo obred. Bilo joj je odvratno mučenje kroz koje će morati da prođe kao slavni par, sjedinjen u srećnom braku i srećnoj saradnji, kako je to svet zamišljao. Marija i Pjer Kiri bili su ono što je svako želeo. Ironija nije bila nimalo zabavna za nju. Marija, Pjer i Žizel Žordan.

Čuo se šum grebanja, podskakivanja, mlažnjak je na-posletku dodirnuo zemlju i sad je počelo bučno kočenje da bi se zaustavio na stazi dugoj tri i po kilometra. Kroz prozor je videla komad šume, parkirane avione i kamione, moderne zgrade, jedan hangar s futurističkim, izdignutim krovovima i svet kao tamne mrlje. Najviše se plašila sveta. Taj svet jz izmislio izvesnu slavnu hemičarku po imenu dr Deniz Marso, hladnM, predanu, odsutnu, duboku, a ona je zapravo ulazila u njirrove živote kao prevarena, srednjevečna žena po imenu gospođa Kloda Marsoa, uzdrmana, iskidana, ljuta i skršena. Ko bi od njih ikad mogao i da pomisli da Balensijaga može da zbriše Nobela? Ovo iskušenje biće njen izvor snage. Da li će ona moći da nadživi ovu nedelju punu izlaganja, a da ne ubrza javnu sablazan?

– Hajdemo – reče Klod. – Stigli smo.

Kad su sišli niz nameštene stepenice na stazu, odmah ih je opkolilo mnoštvo bućnog sveta. Klod ju je držao za ruku braneći je od pritiska i Deniz je u jednom času ose-tila da drži buket cveća u ruci. Nejasno je čula imena odbora za doček: grof nešto Jakopson, Ingrid nešto i nešto Kranc.

Grof nešto Jakopson nalazio se između Kloda i nje i govorio je:

– Najavili smo konferenciju za štampu za sutra. Hteli smo da to sve bude na svom mestu. Ali su novinari nekako aoznali . . . pokušavaju da vas uhvate ovde. Nije potrebno da sada odgovarate na pitanja ... ne sada.

121

Gurao se s njima kroz mnoštvo, dok su fotoaparati, dignuti visoko, snimali, a novinari im vikali na četiri jezika.

Žureći, vučena i vođena istovremeno od strane članova odbora, s mnoštvom sveta iza sebe, nekako je prošla kroz vrata i pošla prema limuzini. Grof nešto

Jakopson govorio joj je na uvo:

– Smeštaj . . . Grand hotel ... odmarajte se do sutra ... a zatim . . .

Gotovo bez daha stigla je do otvorenih vrata limuzine. Upravo u času kad je ulazila, čula je glas jednog od novinara, promukliji od drugih, kako joj viče:

– Gospođo Marso, preporučujete li svima bračnim parovima da rade zajedno ... što više zajedno ... što više . . .

Glas se izgubio kad je ona ušla u kola. Borila se da ne zaplače i ne zajeca. Za njom je ušao Klod, a za njim nešto nešto i još dva nešto nešto, koji su seli na pomoćna sedišta. Automobil je krenuo, samo Denizi Marso to nije izgledalo kao automobil nego kao čamac koga vozi Haron preko reke St i ks ...

Kad su ostavili dr Deniz Marso i dr Kloda Marsoa u njihovim odajama u »Grand hotelu«, odbor za doček Nobelove zadužbine imao je taman toliko vremena da nešto

na brzinu prezalogaji i da se vrati na aerodrom Arlanda da bi pozdravili dr Karla Fareliju i njegovu ženu Margaretu, koji su u sedam časova naveče karavelom dolazili iz Rima.

– Uverena sam da su presrećni što odlazimo. Izgledali su mi tako iscrpljeni i nervozni – kazala je Ingrid Pol i preporučila jednom pisaru Ministarstva spoljnih poslova da se brine za njih.

Tri člana odbora završavali su tu večeru na brzinu u restoranu »Katelin«, odmah iza kraljevskog dvorca, u starom delu grada, ali nisu razgovarali o Fareliju.

– U koliko časova večeras stiže brod sa profesorom Maksom Stratmanom u Geteborg? – To je želeo da sazna

, Karl Adolf Kranc.

– Ne znam tačno – odgovorio je na to Jakopson. – Znam samo da će to biti vrlo dockan. U svakom slučaju mi ćemo ga dočekati na glavnoj železničkoj stanici sutra ujutru u osam časova.

– Nadam se da je imao dobro more – promrmlja Kranc u svoje pivo,

:

pljivo. U Štokholmu će provesti nešto više

To će biti podnošljivo, moguće, ali samo

no zauzeti. To će joj omogućiti da ne bude

dati joj vremena da povрати svoje mirno

samo na neposrednu budućnost. Kroz dve

e kući i tada će ih opet biti troje i tada

;se odluku koja će biti samo njena.

ib trzaj mlažnjaka pri spustu, a takođe je

u paniku pred onim što je stajalo pred

i da zamisli šta će sad tražiti od njih. Pi-

ona i Klod morati da izvrše zajedno ceo

odvratno mučenje kroz koje će morati da

par, sjedinjen u srećnom braku i srećnoj

:o svet zamišljao. Marija i Pjer Kiri bili su

želeo. Ironija nije bila nimalo zabavna za

Žizel Jordan.

grebanja, podskakivanja, mlažnjak je na-zemlju i sad je počelo bučno kočenje da

stazi dugoj tri i po kilometra. Kroz prozor me, parkirane avione i kamione,

moderne lar s futurističkim, izdignutim krovovima nrlje. Najviše se plašila

sveta. Taj svet ja vnu hemičarku po imenu dr Deniz Marso, dsutnu, duboku, a ona

je zapravo ulazila o prevarena, srednjevečna žena po imenu soa, uzdrmana,

iskidana, ljuta i skršena, mogao i da pomisli da Balensijaga može Ovo iskušenje

biće njen izvor snage. Da nadživi ovu nedelju punu izlaganja, a da szan?

– reče Klod. – Stigli smo. ϕ iz nameštene stepenice na stazu, odmah što bučnog

sveta. Klod ju je držao za pritiska i Deniz je u jednom času ose:-veća u ruci.

Nejasno je čula imena od-f nešto Jakopson, Ingrid nešto i nešto

opson nalazio se između Kloda i nje i

> konferenciju za štampu za sutra. Hteli na svom mestu. Ali su novinari nekako

ju da vas uhvate ovde. Nije potrebno na pitanja ... ne sada.

121

Gurao se s njima kroz mnoštvo, dok su fotoaparati, dignuti visoko, snimali, a

novinari im vikali na četiri jezika.

Žureći, vučena i vođena istovremeno od strane članova odbora, s mnoštvom sveta

iza sebe, nekako je prošla kroz vrata i pošla prema limuzini. Grof nešto

Jakopson govorio joj je na uvo:

– Smeštaj ... Grand hotel ... odmarajte se do sutra ... a zatim ...

Gotovo bez daha stigla je do otvorenih vrata limuzine. Upravo u času kad je

ulazila, čula je glas jednog od novinara, promukliji od drugih, kako joj viče:

– Gospođo Marso, preporučujete li svima bračnim parovima da rade zajedno ...

što više zajedno ... što više ...

Glas se izgubio kad je ona ušla u kola. Borila se da ne zaplače i ne zajeca. Za

njom je ušao Klod, a za njim nešto nešto i još dva nešto nešto, koji su seli na

pomoćna sedišta. Automobil je krenuo, samo Denizi Marso to nije izgledalo kao

automobil nego kao čamac koga vozi Haron preko reke Stiks ...

Kad su ostavili dr Deniz Marso i dr Kloda Marsoa u njihovim odajama u »Grand hotelu«, odbor za doček Nobelove zadužbine imao je taman toliko vremena da nešto na brzinu prezalogaji i da se vrati na aerodrom Arlanda da bi pozdravili dr Karla Fareliju i njegovu ženu Margaretu, koji su u sedam časova naveče karavelom dolazili iz Rima.

— Uverena sam da su presrećni što odlazimo. Izgledali su mi tako iscrpljeni i nervozni — kazala je Ingrid Pol i preporučila jednom pisaru Ministarstva spoljnih poslova da se brine za njih.

Tri člana odbora završavali su tu večeru na brzinu u restoranu »Katelin«, odmah iza kraljevskog dvorca, u starom delu grada, ali nisu razgovarali o Fareliju.

— U koliko časova večeras stiže brod sa profesorom Maksom Stratmanom u Geteborg? — To je želeo da sazna Karl Adolf Kranc.

— Ne znam tačno — odgovorio je na to Jakopson. — Znam samo da će to biti vrlo dockan. U svakom slučaju mi ćemo ga dočekati na glavnoj železničkoj stanici sutra ujutru u osam časova.

— Nadam se da je imao dobro more — promrmlja Kranc u svoje pivo.

*^

122

— Šta se toliko brinete o Stratmanu? — upita Ingrid Pol okrećući se Krancu. — Nisam vas videla da se toliko uzbuđujete zbog jednog fizičara još od vremena Hajsenbergovog dolaska iz Lajpciga. — Nedužno se nasmešila, ali je u tom osmehu bilo malo zlobe. — Na kraju krajeva, Stratman je Amerikanac.

Međutim, Kranc je uhvatio udicu.

— Stratman je Nemač.

::• — Stratman je Jevrejin — reče Ingrid Pol zabavljajući se.

— Pa ipak je on ugrabio prvu priliku da odleti u Ameriku — reče Ingrid Pol zadovoljno.

Kranc se namrgodio.

— Vidim, začikavate me. Što se mene lično tiče nije mi stalo kakvog je porekla . . . jedino što je on . . . a on je danas u svetu najčjuveniji fizičar. Imate li uopšte pojma šta je on učinio?

— Čitam novine — reče Ingrid Pol. — Stratman je otkrio da sunce ima mnogo više upotreba negoli što je da pocrnite na njemu?

— Vi ste beznadežan slučaj. — Kranc ispi svoje pivo i okrete se Jakopsonu. — Ne sviđa mi se što će profesor Stratman stići u Geteborg i što ga tamo niko neće dočekati. Voleo bih, da pošto otpratimo Fareliju, telefoniram profesoru — u Stratmanu u Geteborg. Imate li nešto protiv toga?

—* Kako želite — reče Jakopson.

— Pa dobro, — reče Kranc — poželeću mu dobrodošlicu preko telefona. — Pošto je prošao prstima kroz bradicu, dodao je: — Nadam se da je imao mirno more.

Docnije, a i mnogo vremena posle toga, Emilija Stratman sećaće se večeri tog drugog decembra, a bio je šest sati i osamnaest minuta, kao presudnog trenutka samo-otkrića u njenim zrelim godinama. Čudno, ali ma kad ona mislila na to, ona će se setiti takode da je negde pročitala da većina lažnih časovnika, koje američki časovničari upotrebljavaju za oglašavanje, pokazuje ili je naslikano na njima vreme 8.18, a sve u verovanju, što je netačno, da je to bio trenutak kad je poginuo Abraham Linkoln. Uporno povezivanje ovih dveju ideja, to će ona naknadno na kraju zaključiti, bilo je razloga što su obe značile kraj života. Ali trenutak samootkrića, iako je blizu, nije pod rukom. Tek je prošlo četiri sata drugog decembra. Veličanstveni brod švedsko-američkog društva pre nepun čas osta-

123

vio je iza sebe nejasnu obalu Norveške i sad je sekao nemirno more prema švedskom pristaništu Geteborg. Emilija Stratman, u kaputiću od jelenske kože boje šartrez, koji je nosila preko vunene bluzice takode boje šartrez, odmarala se zadovoljno u naslonjači pored pletenog stolića na gornjoj A palubi. Kroz stakleni otvor, koji je gledao na beskrajno more, mogla je da vidi usamljene ribarske barke s tri jedra. Nebo više njih bilo je mračno i preteče. Ali i pored ružnog vremena, ona još nije bila spremna za iskrcavanje. Tih devet dana na moru

bili su njen najradosniji događaj u toku toliko godina i ona je želela da doživi što više takvih dana, samo da bi mogla da iskušava sebe.

Neizbežno u mislima vraćala se Marku Klebornu. Očekivala ga je. Nisu zakazali sastanak, ali je bila uverena da će on doći. Pa ipak, zažalila je što nije zakazala sastanak, čak nije htela da naruči ni neko piće dok on ne dođe.

Kad je čula korake iza sebe, živo se okrenula nasme-janog lica u nameri da pozdravi Marka. Ali je posetilac iza nje bio njen stric Maks. Nije pokušala da sakrije svoje razočaranje.

– Ti si očekivala nekog mlađeg, draga? – upita profesor Maks Stratman smešeći se.

– Mlađeg da, ali ne lepšeg.

– Ah, ti si naučila da upotrebljavaš lepe reci. – Seo je u pletenu stolicu preko puta od nje. – Uskoro ćemo stići.

– U koliko sati pristajemo?

– Večeras u deset. Voz za Štokholm polazi u jedanaest. Imamo dosta vremena. – Digao je pogled. – Gadno vreme. Čujem da pada kiša u Geteborgu. Zašto li se ta svečanost predaje Nobelovih nagrada održava u decembru?

– Pa to je godišnjica smrti Alfreda Nobela – odgovori Emilija.

– Baš mi je milo što neko u našoj porodici čita isto-riju. – Stresao se. – Brr. Hladno je. Hoćeš li da popiješ nešto sa mnom?

– Pa, dobro ... – Razmišljala je časak, a zatim je čila da će popiti još jedno piće ako Mark dođe. – Dobro, jedan snaps.

– Snaps? Vidim da se već prilagođavaš švedskom načinu života. Znaš li ti od čega se to pravi?

– Da, alkohol i alkohol pomešan s kimom. Dva snapsa i gotov si.

– Ako moja sinovica može, mogu i ja.

124

Mahao je rukom dok to mahanje nije primetio jedan kelner na palubi. Naručio je piće.

Kad je kelner doneo piće, Emilija nije svoje popila u jednom gutljaju, no je polako pijuckala. Stratman je po-smatrao svoju čašu s nekim osećanjem grešnosti. Pred polazak je u nekoliko mahova posetio dr Freda llmana i ovaj se otvoreno izjasnio protiv pića. Preporučio mu je što manje uzbuđenja, što manje sveta oko sebe, što manje napora, jela i pića. Stratman mu je objasnio kako je uslov za dobijanje novčanog dela Nobelove nagrade da je dobitnik lično primi. Dr Uman je istakao da su više dobitnika, a među njima Džon Golsvordi i Andre Zid primili svoje novčane nagrade a da nisu putovali u Štokholm, s obzirom da su bili bolesni. No i pored toga Stratman je ostao uporan. Iz više razloga nije hteo da se u javnosti čuje o njegovom srčanom oboljenju. Ta vest bi uznemirila Emiliju i na neki način mogla bi da bude opasna. Emilija je i bez toga bila izložena osećanju neobezbeđenosti. Sem toga i oni u društvu za osnovna istraživanja mogli bi da se ozbiljno uznemire i uskrate svoju pomoć. Nije želeo da ga se ograničava u poslovima, a osobito sada kad je trebalo toliko toga učiniti. Stoga se zarekao dr llmanu da će biti dobar, naime, da se neće uzbuđivati, naprezati, piti.

JJigao je čašu i rekao: == Skol.

– Samo pola – odgovorila je Emilija pokazujući da je njena čaša sada samo napola puna.

Ispili su piće, a zatim su ostali mirno sedeći, kao što su to često činili, uživajući u blagom Ijuljuškanju broda. Profesor Stratman je posmatrajući Emiliju kako se odmara, uživao u onom što je postignuto ovom promenom na moru. Onako povučena, ona je ovo želela i plašila se toga. Znao je on to. Ali negde, u jednom času, između njihovog ukrcavanja na gatu 97 na Nort Riveru u Njujorku u jutro 24. novembra i njihovog ulaska u spojene spavaće sobe na B palubi, izgleda kao da je Emilija donela neku odluku u pogledu same sebe.

Sa snapsom u ruci on se pitao kako je ona izrazila tu svoju odluku u pogledu sebe. Nikad nije pokušavao da iznađe to, nikad nije želeo da se umeša u njen privatni svet, ali u toku ovih devet dana na moru primetio je kako je ona izgrađivala svoju odluku. Još od vremena kad ju je izbavio, jedinicu svog brata, iz Buhenvalda, po završetku

rata, ona se držala po strani od zdravih i normalnih muškaraca. Nije mogao da se seti nijednog izuzetka. U društvu s njim ona je bila uljudna s muškarcem, ili što se češće dešavalo, s muškarcima u grupi, ali nikad je nije video samu s jednim muškarcem. S obzirom da je znao uzroke njene nastranosti, Stratman nije nikad pokušavao da to ispravi. AKO se ukaže potreba da se ta mana prebrodi, onda je bilo na hmiliji da ona to sama prebrodi. Očigledno da je ona na ovom švedskom brodu pokušavala da baš to učini.

Još od prve noći Emilija je s naporom nastojala da ne ostaje u svojoj kabini. Odlučila je da ovoga puta bude društvena kao i svih ostalih devetstotina pedeset putnika. Svakog jutra je učestvovala u brodskoj trci. Popodne se odazivala na lovački rog za konjsku trku na palubi, i šest puta je izišla kao pobednik. Svake večeri sedela je desno od kapetana broda, na njegovo zadovoljstvo i pila belo i crveno vino i uživala u čudima hladnih jela na poslužavniku. Svake večeri svirala je bingo u muzičkoj dvorani ili prisustvovala bioskopskim predstavama u blagovaonici. Posle večere pila je s drugima kafu na palubi, a iza jedanaest dolazio bi na red neizbežni poslužavnik s raznim hladnim jelima.

S nekom usiljenom veselošću slavila je zajedno s brodskom posadom prolazak pored rta Peskovitog ostrva. Trećeg dana plovidbe na vidiku je bio rt Rejs, na Njufaulandu. Zatim su četvrtog jutra ugledali Orknijska ostrva, a Škotsku osmog dana. Jutros je uživala s prijateljima kad je videla obrise Norveške.

Stratman je primetio s ponosom i olakšanjem, pome-šananim donekle sa zabrinutošću, da su njeni prijatelji, što ih je sad izabrala, bili mladi ljudi, njenih godina, tridesetih ili, oni nešto stariji, četrdesetih. Bila je nervozna u njihovom društvu. Ustezala se. Pa ipak, premda naviknuta na sve to, hrabro se držala s njima. Nimalo neočekivano, muškarci na brodu želeli su da se nađu s njom nasamo. Njeno ljupko lice, s crtama s Dalekog istoka, sočne pune lepe grudi ispod zategnutog džempera i oble butine izazivale su maštu iza-jK-ranih muškaraca. Premda ona nije imala ni pojma o tome, mnogo se raspravljalo o njenoj nevinosti. Njenu povučenost i stidljivost, njena želja da bude u društvu, ali nikad sama s jednim muškarcem, stvorila je kod muškaraca jednodušno mišljenje u pogledu njene nevinosti. Svi su smatrali da je ona devica. Stoga je i njena privlačnost bila tako velika.

1

Stratman je bio ponosan zbog uspeha svoje sinovice. Mislio je da bi to s pravom moglo da se nazove njeno uvođenje u društvo. Njega su slavili na brodu, ali su se njoj divili. Možda će, mislio je, ubuduće kod nje nastupiti preokret.

Sada, sedeći preko puta od nje, pijuckao je piće i uživao u njenom lepom profilu. Mislio je kako bi se Valter i Rebeka sad radovali. Posmatrala je more, bele vrhove talasa i bledu izmaglicu i on se pitao šta li ona sad misli. U ovom trenutku Emilijine misli zaista nisu bile daleko od nagađanja njenoga strica, i ona je razmišljala o tim danima provedenim na brodu. Nije bila nezadovoljna rezultatima svojih napora da stekne izvestan stepen normalno-sti. Pa ipak, u isto vreme, nije bila ni potpuno zadovoljna. Emilija je sad odlučila da dokaže samoj sebi, kao i svima drugima, da je ona žena kao i sve druge žene, koristan član svog pola, normalna i ženstvena kao i sve njene savremenice. Delimično je u tome imala i uspeha, ali ne u potpunosti i to je bio jedini uzrok njenog nezadovoljstva. To je bio i uzrok što se popela na palubu u vreme kad su se većina drugih odmarali ili presvlačili. Želela je da ostane sama s jednim čovekom koji je želeo da bude s njom. Tačno u kome cilju nije znala. Ali, na neki način, ispunjenje toga moglo bi da bude neobično značajano. Stoga se ponovo u mislima vratila Marku Klebornu.

Srela ga je ili još bolje rečeno primetila ga je kad su jedno popodne prvi put vežbali spašavanje. Na vežbu ja stigla sa zakašnjenjem od nekoliko minuta. Dok se uvlačila u red, pokušala je da namesti svoj kaputić boje plute, ali joj to nije polazilo za rukom. Mlad, tamnoput muškarac iza nje, s osmehom joj je pomogao, i tako je ona uskoro bila spremna da dočeka »nesreću«. Tek kad je vežba završila i kad je primetila da odlazi, zapazila je da je zgodan.

Posle toga vidala ga je više puta, neki put kako igra ping--pong ili neku drugu igru s mlađim svetom, a poneki put kako seta s mladim Švedankama i Dankinjama. Dva puta joj je učtivo, ali nenametljivo, klimnuo glavom. Zaključila je da je među svima muškarcima na brodu on najprivlačniji. Bio je srednjeg rasta, grgurave tamne kose kao i njena, pravilnih crta na četvrtastom licu, istaknutih vilica i mišićavog vrata. Ramena i grudi bile su mu atletski razvijene i sužavala su se ka uskim bokovima. Nosio je skupe sportske košulje i džempere uz svoje platnene pantalone.

iff*

127

Pitala se hoće li se ikad sresti s njim i sreli su se petog dana. Sedela je na palubi pored prostirača kraj zelenog trkačkog konja, s kartama u ruci, dok je posmatrala dve putnice kako bacaju kockice, jedna na broj drvenog konja, druga na broj pokreta. Neko je dohvatio praznu stolicu pored nje, gurnuo je u red i seo.

– Ne ljutite se? – Bio je to on.

Nagonski se sva ukočila, kao što je to uvek činila, i bila je manje ljubazna no što je nameravala da bude.

– Pa ovo je javno mesto – kazala je pokazujući na ostale putnike.

– Zovem se Mark Kleborn. Po zanimanju sam advokat, u Čikagu.

– Kako je to divno.

Pomišljala je da se predstavi, ali pre no što je i uspela nešto da kaže, on je resio ceo problem.

– Vi ste gospođica Emilija Stratman, iz Atlante, na putu u Štokholm, da pomognete svom stricu za vreme svečanosti,

– Lepo, ali ja to ne bih tako kazala . . .

– Ne, ne, šalim se. Vaš stric je ostavio vrlo veliki utisak na mene, a u isto vreme on je zapravo jedini pravi genije koga sam ja video izbliza, premda sam, dok sam još bio dete, jedanput video u prolazu Klerensa Derua. Međutim, vaš stric . . . uvek pokušavam da stojim što bliže njemu, kad ga opkole, ne bih li uhvatio koju pametnu reč.

– Ko vam je kazao kako se ja zovem?

– Pitao sam. Ovo je dug put, za mene prvi put na brodu, da vam kažem istinu, ne računajući izlete na Velika jezera, gde sam bio pre dve godine. Da li je i vama ovo prvo putovanje?

Razmišljala je šta da odgovori.

– Ne izvestan način i jeste. Zapravo, rođena sam u Nemačkoj . . .

– Zaista? Nikad ne bih pomislio.

– Dovedi su me u Sjedinjene Američke Države kada sam bila vrlo mlada. – Nasmešila se. – Oh, sada sam prava Amerikanka. Odrasla sam u vremenu Trumana, Tenesi Vilijamsa, Stena Mjusijela, Rodžersa i Hemerstajna, dr Džona Salka, Roki Marsijana, Džozefa Mekartija . . . kao što vidite.

– Položili ste s odličnom ocenom. – Posle kraće pauze on nastavi: – Kuda idete posle Štokholma?

– Kući.

Na njegovom licu videlo se razočaranje.

128

– Zao mi je. Neću biti u Stokholmu. Idem u Kopenhagen, Pariz, Rim. Na odmoru sam. Nadam se da ćemo se opet videti.

– Bojim se da nećemo. On klimnu glavom.

– Izgubili ste ovu trku. Smem li da kupim kartu za iduću trku? Koji broj želite?

Posle toga su se redovno viđali, ali uvek s drugim svetom. Popili bi nešto u baru. Išli su u bioskop. Obilazili brod. Igrali su bingo. Poslednje noći proveli su uz hladnu zakusku. Bio je zabavan i ljubazan. Imao je svakako i mana. Vrlo je malo čitao, sem Blekstona. Retko je kad bio ozbiljan. Nedostajala mu je dubina i osetljivost. Ali je bio privlačan i zabavan. Sada, ovog poslednjeg dana, želela je da bude sama s njim. Sedeći na drugoj strani stola njen stric je iznenada ispio ostatak iz svoje čaše. Rekao je nekako neodređeno:

– Moram da popunim još neke podatke.

Intuitivno je osetila zbog čega on odlazi. Okrenula se i videla Marka Kleborna kako prilazi.

– Striče, pa možeš i ti da ostaneš.

– Ah, samo sam zagrejao sedište za ovog momka. Videćemo se za vreme večere. – Mahnuo je Marku rukom i otišao.

Mark Kleborn obišao je oko stola i seo u Stratmanovu stolicu.

– Kako ste, Emilija? Pitao sam se gde ste. Sta radite?

– Posmatram more i ježim se na pomisao da ću morati uskoro da napustim ovaj brod. Sviđa mi se ovde. Volim kišne dane i noćni život.

– Niste vi neka vrećica puna sreće.

– Ali ipak jesam. Volim i zimu. Da li ste ikada čitali Koupera?

– Zao mi je, ali nisam.

– I on je voleo zimu. – Ustezala se malo, a zatim je počela da deklamuje:

»Krunišem te kraljem unutrašnjih radosti, radosti kraj vatre, i domaće sreće.«

– Ne slažem se s tim. Za mene zima znači prehladu.

– Digao je pogled. – Bio sam slobodan da naručim piće za nas. Sta vi pijete?

– Snaps.

– To sam i naručio

– Telepatija.

– Ne. Emipatija – i pored zime. – Zatim je dodao:

– S obzirom da stižemo suviše dockan, služiće punu ve-

129

zeru. Ima nekoliko posebnih stolova. Da li biste hteli da •večerate za jednim od tih stolova sa mnom?

– Zašto da ne. Nećete biti grubi?

– Kapetan nikad ne večerava poslednje noći. Večerali ste osam puta za njegovim stolom. Moći ćete valjda jedan za mojim.

– Pa dobro, biće mi milo da večeramo zajedno. iKelner sa palube doneo je snapse.

Mark Kleborn uzeo je svoju čašu.

– Popijmo ovo na švedski način. Sećate li se? Setila se. Barman ih je naučio. Svečano su digli čaše

<do grudi i držali ih kruto. Mark je nazdravio za njihov sle-deći sastanak.

Pogledali su se u oči i zatim ispili do dna. Spustili su prazne čaše ponovo do grudi, gledajući se još uvek u oči, zatim su spustili čaše na sto.

– Divan običaj – reče on. – Ovako vam jedna zdravica vredi kao hiljadu reci.

– Jedino stoga što vas ostavlja nemim – reče Emilija. – To mora da je neka zavera kartela proizvođača snap-sa. – Osetila je kako su joj se slepoočnice zažarile od pića i kako joj se ta toplina širi kroz grudi i dojke. U toku idućeg sata njih dvoje popili su još po dva snapsa, a zatim je Emilija kazala da je dosta.

– Nisam pijana, – kazala je – ali nisam znala da ćete vi dovesti i jednog prijatelja. Biće bolje da prestanemo. Ne bih volela da budete primorani da me odnesete na večeru.

– To bih najviše voleo.

– Ali ja više volim da stojim na svojim sopstvenim nogama.

– Uveren sam da volite, ali je pitanje da li možete

– poče on da je zadirkuje.

– Uvek – odgovori ona pogledavši ga. – Vidite i sami. – Ustala je i stala mirno.

–• Klanjam se pred vašom trezvenošću, – reče Mark

– ali ne pred vašom nezavisnošću. Nasmešio se. – Đavo da nosi devetu zapovest.

Ostavio je novac na stolu i uzeo je za ruku. Otpratio ju je do njene kabine na palubi B. Nisu govorili sve dok 'nisu došli do vrata kabine.

– Doći ću po vas u sedam časova – reče on. Naslonila se na vrata malo zbrkane glave.

– Mislim da bi trebalo da vas poslužim nečim pra večere. Južnjačko gostoprimstvo.

9 NAGRADA 1

- Zaista biste mogli.
- Imam u sobi bocu burgona. Neko mi je to poslao na brod. To bi moglo da se izmeša sa snapsom. :
- Pa ovo je švedsko-američko društvo.
- Dođite u šest. Imaćete vremena da se presvučete?
- I suviše.

Pošto je ušla u kabinu, Emilija je zastala trenutak na sredini sobe. Osećala je ritmičko ljuljanje broda ispod sebe i osluškivala škripu drveta. Zaključila je da nije pijana, ali da nije ni potpuno trezna. Pokušala je da odmeri svoja osećanja. To osećanje bilo je blaženstvo i neodgovornost. Osećala je neko beztežinsko stanje duše i tela. Zbacila je sandale i bacila se na postelju. Ispružena, pokušala je da misli. Ali joj to nije polazilo za rukom. Odustala je stoga od toga i zaspala.

Kad se probudila, iznenadila se kako je zaspala. Pogledala je na časovnik. Bilo je sedam minuta do šest sati. Kroz sedam minuta neće biti više sama. Logično je bilo da se što pre presvuče u večernju haljinu i našminka. Ali je ona bila nelogična, ničeg se nije plašila, u njoj je bilo nešto smelo. Htela je da se okupa i resila je da to učini.

Skočivši iz kreveta, ustala je, skinula suknju i bluzu. Otkopčala je najlonske čarape i smotala ih, a zatim skinula prsMčić i bacila ga na stolicu. Odlepršala je u kupatilo. Pomislila je da spusti metalnu rezu. Zatim je pomislila da je to glupo. Ušla je u kadu i pustila tuš punom snagom. Skinula je gaćice i bacila ih na zelenu stolicu. Ulazeći u kadu videla je sebe u celoj dužini, u ogledalu, kroz delimično otvorena vrata. Nije to bio narcizam, kao što je to obično čitala u romanima, pomislila je, no neka vrsta vraćanja pove-renja poznatog jedino njoj samoj. Njena nagost bila je bez greške. Svaki muškarac, Mark ili bio koji drugi, kad bi video to telo, morao bi da prizna da je to divota.

Ušla je u kadu i navukla zavesicu kao neku zaštitu oko sebe i stala pod tuš celim telom sklanjajući jedino glavu. Osetila je mlaz vode na sebi i počela da se trezni.

Nije čula kad su se vrata na kabini otvorila, a nije čula takode ni svoje ime, kako ga neko izgovara.

Mark Kleborn je kucao i kad nije dobio nikakvog odgovora, pokušao je da otvori vrata i video da nisu zaključana. Emiliju nije nigde video, sem njenih haljina koje su ležale u neredu. Viknuo je i nije dobio odgovora. Čuo je zatim pliuštenje vode, Otišao je do vrata kupatila i zavirio u

131

unutrašnjost punu pare. Video je njene obrise iza zavese, i to je bilo dovoljno izazivački.

S osmehom na usnama vratio se u spavaću sobu. Na satu je bilo šest i pet minuta. Kazala mu je da dođe u šest. Obećala mu je da će ga s nečim poslužiti. Ta rečenica bila je dovoljno široka. To je nešto značilo. Bio je to poziv. Skinuo je hitro svoj kaput, razvukao mašnu i počeo je da otkopčava košulju. Mark je bio mlad čovek, s dovoljno iskustva s mladim devojkama. Ovo će biti nešto nezaboravno.

Uporedo sa skidanjem povećavalo se i Markovo uzbuđenje. Čekala ga je. Posmatrao ju je. Pojurio je u kupatilo. Zatvorio je vrata, spustio rezu i skočio u kadu. Jedva se savlađivao. Napipao je zavesu, našao kraj i razgrnuo je.

Emilija je stajala naga, okrenuta njemu leđima, dok je voda spirala sapun s njenih udova. Na taj šum okrenula se tako naglo da je skoro izgubila ravnotežu. Ono što je vi-dela prosto ju je skamenilo. Pred njom se nalazio Mark, sladostrastan, ogromne maljave grudi, strašna krupna ljudina.

- Oh, srce, - šaputao je - znao sam da si divna, ali ...

Pokušala je najpre da sakrije grudi, a zatim je spustila jednu ruku dole. Zanemila je. Oči su joj bile širom otvorene. Prosto nije verovala da je Mark pred njom.

Naposletku joj se glas povratio. Bio je piskav.

- Jeste li poludeli? Odlazite!

- I da propustim ovakvu priliku.

Stao je ispod tuša i zagrlio je. Sva uzdrhtala, otrgla se i skočila iz kade. Kako je stala na pod u kupatilu mokre noge su joj se okliznule i ona je pala na tepih. Ležala je, mokrog tela, na pločicama i pokušala da se pokrije tepihom. Dok je nastojala da to učini s nedovoljno velikim tepihom oko struka, osetila je Markovu ruku na ramenu kako je gura na pod.

– Pustite me – uzviknula je. – Sta vam je?

– Prestanite da se igrate.

Ruke su mu bile na njenim dojčkama. Sva užasnuta ispu-
«f stila je tepih i pokušala da ga uhvati za ruke i skloni ih sa svojih dojki. S lakoćom oslobodio je jednu svoju ruku od njenih mokrih prstiju, izvukao tepih i bacio ga na zid.

– A sada . . . sada . . .

Teško dišući držala je noge čvrsto skupljene, dok se on penjao na nju.

132

– Srce, – govorio je – budi dobra devojčica, srce. Ništa nećemo uraditi s tvojim nogama tako stisnutim. Hajde, opusti se, pusti se ...

– Nikako. Ne želim to.

Jedna njegova ruka ležala je na njenim butinama, dok je s drugom držao njene šake. – ... svakako da želiš, svakako ... želela si da doživiš to na ovom putu ... to si mi govorila i bez reci.

Držala ga je za ruku i molila: – Ne, Mark, ne... ne mogu ...

– Pa zar ne vidiš kako si uzbuđena, kako dišeš . . .

– Poplašena sam.

– Dosta s tim. Volećeš, uveravam te, svideće ti se još više.

Imamo vremena ...

Iznenada mu je pošlo za rukom da je zagrlji oko leđa tako da ju je s druge strane dohvatio za dojku. Pokušala je da se odbrani od te ruke, pokušala je da ustane, da se uspravi i pritom su joj se noge i butine odvojile. U tom času on se našao između njenih nogu, iznad nje.

Bila je iscrpljena, srce joj je tuklo i sad je trebalo doneti odluku: podati se ili boriti se. Bila je svesna tog trenutka. Leći na leđa i pustiti ovo snažno nago telo iznad nje da uđe i da je uzme ili da se bori i da odbije ovu strašnu opasnost.

4 Sa svom snagom oprla se obema rukama o njegove grudi. Mark se za trenutak zateturao iznad nje i malo pri-digao, istinski iznenađen i zaprepašten.

Iskoristila je to da se potpuno oslobodi.

– Izidite ili ću vikati.

Sedeo je pred njom trenutak, posmatrajući je, nezgrapan i smešan.

– To dakle želite. – Bila je to jasna izjava. Ustao je. – Nije potrebno da vičete, l prestanite da se tresete kao neki zečić. Silovanje mi nije u prirodi, ali ste me zaista prevarili. Nikad mi se nije desilo da se prevarim .

. . .

– Sad ste se prevarili. – Ponovo je dohvatila tepih i još uvek sedeći, pokrila je donji deo svog tela. – Molim vas idite.

S nekim preostalim dostojanstvom okrenuo se, digao rezu i otišao u spavaću sobu. Emilija je, sva drhteći, ustala i prišla vratima. Stavila je ruku na bravu. Čula ga je kako se oblači. Upravo je na-meravala da zatvori vrata, kad je čula njegove reci.

133

– Još uvek mislim da nisam pogrešio. Samo se pitam šta se desilo u međuvremenu, naime, kad ste vi sami sebi kazali da i kad ste meni kazali ne. Šta se desilo?

– Ništa se nije desilo – reče ona kroz vrata. – Piće me je malo smutilo, a vi ... vi ste to pogrešno protumačili.

– Možda, srce, ali kažite mi nešto među nama. Čekala je.

J – Jeste li vi nevini?

– Jesam.

– Eh, pa to objašnjava sve. – Zastao je. – Sad idem. Žao mi je zbog oboje. Nemojte se ljutiti. Videću vas docnije.

Čula je kako je zatvorio vrata, provirila kroz vrata kupatila i videla da je kabina prazna.

Pošto se malo smirila, zatvorila je tuš i obrisala se. Sredila je kupatilo, a zatim je otišla u kabinu i prosto mehanički obukla ono isto odelo što ga je maločas skinula. Kad je zakopčala zatvarač na suknji, osetila je vrtoglavicu. Spustila se na postelju i naposljetku legla na jastuk. Rukama je pokrila oči da joj ne smeta prejaka svetlost lusteru.

Dvadeset minuta docnije, na putu za svoju sobu, Marksu Stratmanu se učinilo kao da čuje jecanje. Prislonio je uvo na vrata i video je da se nije prevario. Hitro ih je otvorio i ušao.

– Emilija, o nebo, šta se desilo?

– Ništa, striče, kunem ti se ništa.

– Pa zašto onda places?

Pokušala je da se uzdrži od plakanja i sad je samo tiho jecala.

– Vidiš da ne plačem više.

Privukao je stolicu do njene postelje i nagnuo se nad njom, kao neki dobri domaći lekar.

– Nešto se ipak desilo. Među nama nema tajni. Okrenula se na desnu stranu i zagledala se u venac kose

koji je okruživao njegovu ćelavu glavu. Videla je zabrinute oči iza debelih stakala u čeličnom ramu i brigu na njegovom pametnom staračkom licu. Eto, ovde se nalazi jedan od velikih mozgova sveta, genije kome se svi dive i ukazuju sve počasti, a ona, neurotično stvorenje, uznemirava ga svojim sitnim brigama.

– Nije ništa – odgovorila je nimalo, ubedljivo.

– Molim te, kaži mi. Neću otići dok mi ne kažeš. Pokušala je da zamisli svog oca, i nije mogla. Iznenada

je uvidela da postoji samo stric Maks i želela je da sve njemu kaže.

Sramežljivo, izbegavajući njegov pogled, isprl-

134

čala mu je događaje koji su se desili za poslednjih nekoliko sati, čak i više, od vremena kad ju je Mark otpratio do vrata, pa sve do trenutka kad ju je ostavio nagu u kupatilu, na podu, i kad je otišao da se obuče.

– Da li je to sve? – upita Stratman, kad je ona završila. – Nisi ništa ispustila?

– Kunem ti se, nije me ni dodirnuo ...

– Mislim napao?

– Ali, striče, ja znam. Stratman je ustao uzbuđen.

– U svakom slučaju to je strašno. Niko nije više bezbedan.

Otići ću odmah kapetanu ...

– Oh, ne! – uspravila se i prebacila noge na pod.

– Ne želim da ima bilo kakvih nepravilnosti ...

– Da li ti je mnogo stalo do njega? Da li je to u pitanju.

– Nije mi uopšte stalo do njega – reče ona odlučno.

– Taj čovek ništa ne znači za mene. Ali nisam potpuno uverena da li je sva krivica do njega.

– Sta to znači?

– Eto, ... popila sam malo više ... pozvala sam ga ... pogrešno je shvatio.

Tako nešto dešava se svakog dana. – Spustila je glas.

– Nemoj da pravimo od toga veliku buku. Ne bih želela π da se uplićem u to. Tako nešto bi me pomelo. Čini mi se da bi bilo lakše zaboraviti sve to. Uskoro stižemo. Napusti-ćemo brod i nećemo misliti više na to.

– Jesi li uverena da je to tako jednostavno?

– Oh da. Bila sam uzbuđena, prirodno. Ali sad se dobro osećam, vidiš i sam. Ne želim nikakvih nepravilnosti. To je sve.

Posmatrao ju je.

– Mogao bih da pozovem broskog lekara. Hoćeš li neku injekciju za smirenje ...

– Ne, čak ni to. Prosto me pusti malo na miru i na jedan sat pre pristajanja dođi po mene. Biću spremna. – Pokušala je da promeni temu razgovora. – Misliš da će biti priređen neki doček u Geteborgu?

– Sumnjam. Sve je spremno u Štokholmu. Pravila se kao da je oduševljena.

– Prosto ne mogu da sačekam. Ovo je zaista veličanstveno putovanje.

Spustila se na jastuk. Sačekao je dok se nije smestila, a zatim je dodao:

135

– Ako me zatrebaš, biću u svojoj sobi. :-). – Šta ćeš za večeru?

– Nisam gladan. Naručiću sendvič. Uskoro ću se vratiti. A sad se odmaraj.

Otišao je u svoju kabinu. Bio je uznemiren. Nije mogao da objasni, ali je osećao da na neki način nije u stanju da zameni Valtera. Ono što se sada desilo Emiliji ne sme se nikad više ponoviti. Precenio je svoju sinovicu. Za vreme boravka u Štokholmu neće je puštati samu. Šetao je pored svoje postelje. Osećao je kako mu srce snažno kuca. U toku svih ovih godina nikad ga nije čuo, nikad nije obraćao pažnju na srce, upravo isto onako kao što nije obraćao pažnju na disanje. Ali sada, sve češće, bilo je potrebno da obraća pažnju i na srce. Na levoj strani grudi osećao je težinu, ne bol, nego pritisak. Otvorio je mali kovčežić, pronašao bočicu sa dražejima što mu ih je dao dr Uman i uzeo je dve s pola čaše vode.

Zazvonio je i naručio da mu kelner donese sendvič sa sirom i šumskom. Kad se kelner vratio, dao mu je dva omota, u svakom je bila napojnica od po petnaest dolara i zamolio ga je da drugi omot preda sobarici. Stratman je vrlo dobro znao da su ove napojnice i suviše velike za njegov budžet, ali mu je isto tako bilo dobro poznato da posluža zavisi od tih napojnica, osobito na liniji Njujork–Geteborg. Sem toga, s obzirom da Nobelova nagrada donosi i pozamašan svima dobro poznat iznos, od njega se očekivalo više, kao od jednog među dobitnicima. Pustio je stujarda da odnese kovčege. Kad je čovek otišao, Stratman je seo i počeo da jede sendvič.

S obzirom da je u mislima bio uz Emiliju, resio je da ode u njenu kabinu.

Emilija je još uvek ležala, isto onako kako ju je ostavio, zatvorenih očiju.

Dremala je. Seo je na stolicu pokraj nje, izvukao je neko džepno nemačko izdanje biografije Imanuela Kanta i nastavio da čita. Kad je došao do Hajneovog opisa Kanta, ponovo ga je pročitao: »Teško je opisati život Imanuela Kanta, jer on u pravom smislu reci i nema života ni biografije. Živeo je nekim apstraktnim, mehaničkim životom starog momka u jednoj mirnoj sporednoj ulici u Kenigsbergu . . .«

Stratman je razmišljao. Mislio je, eto, zahvaljujući Emi-'iji i ja tako živim.

Ona unosi jedinu razliku. S obzirom da deli s njim život, ona je u njegovu usamljenost unela nešto normalnoga, a ipak, ironično, nije uspela taj element

'136
normalnoga da sačuva za sebe. Ovaj strasni događaj, koj'i se večeras desio, podvukao mu je, na način koji on nije mogao da objasni dr Ilmanu, kako Emilija zavisi od njega. Bez njegove podrške, kad njega nestane, ona će upasti u vrtloge događaja. A on je već odavno naslućivao da ona neće moći da ga nadživi. Čovek ne može očekivati od osobe bez ruku da sama sebe hrani. Kakva je sreća bila ova Nobelova nagrada. Kad jedanput bude imao taj iznos u ruci, Emilijina budućnost biće obezbeđena.

Nastavio je da čita svog omiljenog Kanta, zanosio se raznim razmišljanjima, čak je više puta klimnuo glavom, jedva primećujući kako prolazi vreme, pa čak nije prirnetio ni to da je brod prestao da škripi i da se sada manje ljulja.

Trglo ga je kucanje na vratima, a istovremeno se pro-budila i Emilija.

Stjuard je provirio kroz vrata.

– Došao sam da uzmem preostali prtljag. Doplovili smo ispred Geteborga. Kroz manje od jednog sata počće iskrucavanje.

Ali tek što je otišao stjuard s kovčezima, došao je dečak u beloj uniformi s trakom telegrafskog ureda na ruci. Dobio je četiri telefonska poziva iz Štokholma. Stratman je izrazio želju da govori iz Emilijine sobe. Dečak je . . . otišao do telefona i uspostavio vezu sa telegrafskom sobom.

™ Nekoliko trenutaka docnije predao je slušalicu Stratmanu i blagodarno primio napojnicu.

Prvi poziv, zatim i ona druga dva, bili su od švedskih novinara. Veza nije bila dobra i Stratman je s teškoćom čuo. Na pitanja koja je razumeo, odgovarao je kratko, tačno i svakom je dopisniku obećao da će dati dužu izjavu u Štokholmu. Četvrti poziv bio je od dr Karla Adolfa Kranca. Stratman se setio imena i razgovarao je prijateljski. Zahvalio je Kranču na obilatim čestitkama i dobrodošlici. Da, putovanje je bilo ugodno i nije bilo zamorno. Da, on i njegova sinovica stižu u osam časova ujutru. Da, raduju se susretu s odborom za doček i učestvovali u programu i na svečanostima.

Za vreme tih razgovora Emilija se umila i našminkala i sad je stajala u blizini prozora, napola slušajući, dok je gledala u kišnu noć. Velike svetiljke obasjale su pilotski čamac i motornjak koji je uskoro za njim došao. Brod je lagano plovio, kako izgleda između desetak ostrva. Svetlosti Geteborga širile su se sve više.

•• „ •

\

\

137

U 10.20 Emilija se odvojila od prozora i prišla svom stricu, jer je čula kucanje na vratima. U tili čas našli su se opkoljeni mnogim posetiocima. Prvi je ušao sekretar švedskog Ministarstva spoljnih poslova, koji se dovezao iz Štokholma da bi pomogao Stratmanovima na carini i do voza. Došli su i nekolicina gradskih većnika Geteborga. Pošto su promrmljali svoje zvanične pozdrave, sad su radozno posmatrali Stratmana. Posmatrali su ga valjda s istim onim interesovanjem s kojim su nekad drugi neki odbornici posmatrali Vilhelma Rentega.

Za Emiliju, koja se nikad nije udaljavala od svog strica, ono što je sledilo, predstavljalo je neprekidnu traku događaja. Odveli su je u muzičku dvoranu, gde su dvojica Šveđana i dve Šveđanke udarali pečate na pasoše i prove-ravali izjave o novčanim iznosima. Emiliju i njenog strica dočekali su s tihim poštovanjem i oni su brzo prošli kroz tu odaju. S ograde otvorene palube, kiša je još lagano padala, Emilija je posmatrala kako brod pristaje uz ogromni gat, videla je gomile Šveđana s cvećem, od nekud je čula muziku »Zvezdana zastava«.

Išla je iza prvog sekretara i svog strica niz stepenice uz koje su stajali predstavnici Geteborga, a pitala se hoće li ponovo videti Marka Kleborna. Nadala se na ga neće vi-deti i osećala se lakše kad su stigli na početak staze i kad se on nije pojavio. Sa ostalima sišla je niz stazu i pošto je prošla kroz carinsko odeljenje prepuno posetilaca, nosača i činovnika, stigla je do ogromne tezge pod velikim slovom »S« gde su se nalazili njihovih pet kovčega. Carinik se smešio. Zapečatio je kovčege a da ih nije ni pregledao. Po njegovom osmehu moglo se zaključiti da je mislio kako dobitnik Nobelove nagrade ne može da bude sumnjiv zbog krijumčarenja.

— Sad će biti bolje da požurimo — reče prvi sekretar Stratmanu. Dvojica nosača poneli su njihove kovčege i sledili su ih niz stepenice na ulicu. Kiša je sad jače padala. Mercedes prvog sekretara, koga su čuvali dvojica policajaca, nalazio se svega nekoliko koraka dalje. Emilija i Maks Stratman zahvalili su se gradskim odbornicima i požurili su, praćeni kišom, do kola. Zavalili su se na zadnjem sedištu.

Prvi sekretar je seo za upravljač i oni su krenuli. Zbog kiše Emilija nije mogla da dobije nikakvu sliku o Gete-borgu. Pristanište na ušću reke Gete imalo je četiri stotine hiljada stanovnika. To je izgledalo neverovatno. Mokre hladne

138

ulice bile su puste. Upravo su prolazili kroz ulicu koja se zvala Sedra Hamnagatan, i tu se nalazila Milsova fontana posvećena Posejdonu, na Geta trgu, a malo dalje nalazio se Rehski muzej primenjene umetnosti. Dok je njen stric izražavao divljenje, Emiliji su se od svega svidela dva para koji su izgledali privlačni ali pusti na kiši i niz svetiljki u poslovnom delu grada. Došli su na jedan od dva štokholmska broda za prevoz vozova sedam minuta pre polaska.

Prvi sekretar bio je neobično spretan čovek. Odveo ih je u njihova odeljenja, jedno pored drugoga. Prebrojao je njihov prtljag. Rekao je nešto tihim glasom sprovodniku voza, očigledno o tome ko su ovi putnici. Ovaj je na rukavu imao crno-žutu traku na kojoj je pisalo »Kola za spavanje«. Rukovao se zatim najpre sa Stratmanom, a onda s Emilijom i rekao im da će ih videti u toku sutrašnjeg dana u »Grand hotelu«. Hitro je otišao, a odmah zatim su krenuli i oni. Pre no što su Emilija i Maks Stratman mogli da napuste hodnik, crno uniformisani sprovodnik se ponovo pojavio.

– Vaše postelje su spremne – rekao je biranim engleskim jezikom. – Žao mi je što ovde nemamo kao u Ame-ricLklozet u svakoj kabini. Ali jedan se nalazi na kraju va-gorm. Nemamo momka u svim kolima, ali ako zazvonite, ja ću odmah doći. U vašem odeljenju nalazi se mali lavabo za spuštanje, ako želite da operete ruke. Nadam se da ćete se udobno osećati.

U času kad je Emilija ulazila u svoje odeljenje, bučni voz je počeo da hvata brzinu. Odeljenje je bilo malo, ali, ona je bila uverena, raskošno za švedske pojmove. Izgleda kao da je sve bilo napravljeno od drveta sem sjajnog čeličnog zatvarača na vratima.

Bila je mnogo umornija no što je mislila. Otvorila je svoj noćni kovčežić, izvadila pribor za toaletu i zatim spustila umivaonik. Hladna voda potekla je i na toplu i na hladnu česmu. Bilo joj je svejedno. S jednim ubrusom oori-sala je šminku s lica, zatim je oprala zube, umila se i našla drugi ubrus na krevetu da se obriše. Kad je ponovo podigla umivaonik na njegovo staro mesto, potražila je češal i dvadeset puta prošla s njim kroz svoju kratku kosu.

Brzo se skinula, navukla je belu pletenu spavaćicu, stavila noćni kovčežić na pod i uvukla se između tesnih

139

pokrivača i postelje. Međutim, kad je položila glavu na jastuk, nije našla mira. Jastuk joj je bio pretvrđ i previsok. Pipajući po madracu našla je drugi tvrdi okrugli jastučić. Šveđani su Spartanaci, pomislila je. Odlučila je da ne sklanja okrugli jastučić. Biće i ona Spartanac.

Upravo u času kad je htela da pogasi svetlosti, čula je svog strica kroz vrata odeljenja:

– Emilija, kako si?

– Da, uđi.

Ušao je ogledavajući se oko sebe.

– Osećaš li se ugodno, Emilija?

– Savršeno – šlaga ona. Naslonio se na zid.

– Sve to ide tako brzo. – Pogledao ju je. – Nije li ti žao što si došla?

– Svakako da nije. Kako si došao na tu pomisao? Gorim od nestrpljenja da što pre stignem u Štokholm. /lar ne vidiš?

Stratman je tada pokušao da još više podstakne to njeno oduševljenje.

– Mislim da će to biti nezaboravna nedelja. Ne toliko ta svečanost prilikom prijema nagrade, nego uzbuđenje, nova lica. Najveća mi je želja da se ti lepo provedeš.

– I hoću Ne brini se. Idi da se odmoriš.

– Dobro.

Međutim, nikako mu se nije išlo. Posmatrao je svoju sinovicu, tako malenu, tako detinjastu, na prostranoj postelji.

– Emilija, žao mi je što se ono sinoć desilo. – Slegnuo je ramenima. – Dešava se. Takav je život. Ali to ne sme da se ponovi. – Ustezao se.

– Pitao sam se, znaš, imaš li možda još nešto da mi kažeš?

– Na to sam već i zaboravila, striče.

– E pa dobro, mila moja. Nadam se da ćeš lako zaspati?

– Uzela sam prašak.

– Laku noć. Sprovodnik će nas probuditi na vreme. – Kad je došao do vrata, ponovo je zastao. – Zaključaj vrata kad iziđem.

– Dobro, striče. Laku noć.

Kad je on izišao, Emilija nije više mislila na rezu. Pogasila je svetiljke i ostala na leđima s jednom rukom

ispod glave. Voz je truckao, ali to nije bilo ono što je otežavalo san. Po prvi put posle više godina mislila je na svoju prošlost, na vreme pre Amerike, na svoje devojaštvo. Zatim je mislila na nezanimljivi mirni period vremena boravka u novoj zemlji. U mislima se setila i svoje odluke, koju je donela kad se popela na brod, odluke da postane potpuna žena, i zatim poraza. Ta odluka osvetljavala je događaje oct prošle noći.

Mislila je na jadnog mladog čoveka s broda. Taj čovek bio je njen ogledni kunić, i nije to ni sama znala. Jedva da se setila i njegovog imena. Ali u svakom slučaju zaslužio je mnogo više. Nikad on neće saznati kako je bio upotreb-ljen i u kolikoj je meri njen ogled bio neuspeo. Znala je psihijatre, a čitala je Frojda i Adlera, i poneki put bila je dovoljno objektivna da njihove zaključke primenjuje na sebe. Sad joj je bilo potpuno jasno da je ona, nesvesno, u celosti, izazvala taj nemili događaj. Opila se namerno. Pozvala ga je za šest časova. Činjenica da je bila potpuno naga u kupatilu u šest sati i da su oboja vrata bila otvorena, jasno je govorila o njenoj nameri. Težila je da doživi onaj slatki čin, a da to nije ni znala svesno. Očekivala je da će on doći, kao što je i došao, a da nije ni znao da je ona sve to pripremila. Istovremeno, kako je to sve zbrka-Лпо, njeno zdravo svesno ja nije sve to želelo, plašilo se i preziralo je to. Rezultat je bio neizbežan. Znala je da će uvek ostati neizbežan.

Telo, koga je ona htela da se oslobodi, bilo je njeno telo i dobro je znala da ga se ne može osloboditi. To joj se nije sviđalo ove noći, isto tako ni bilo koje druge noći u njenom sećanju. Bila je sakata iznutra i uprljana spolja i želela je da to ne bude njeno telo.

Često je nagađala u Atlanti da je poneki Crnac želeo da postane beo i da nije mogao da shvati Boga koji je na taj način pokazao svoje nezadovoljstvo. Kao i oni, i ona se bunila protiv prokletstva, želela je da bude normalna, ma šta to bilo normalna, što znači pripadati, podavati se, bez straha.

Bilo je 6.18 kad je onaj mladi čovek izišao iz njene kabine. Niko to ne može da shvati, ali to je bilo tačno ono vreme kad je umro i poslednji deo Emilije Stratman. Znaju li ti delioci Nobelovih nagrada da njihov laureat za fiziku dolazi s jednim lesom? Čuveni profesor Maks Stratman i jedan les. Štokholm. Igrala se igre asocijacije na osnovu

141

reci. Šta vama znači reč Štokholm, gospođice Stratman? Odgovorite brzo, šta? I ona je brzo odgovorila: uzrujanje, užas, moru, strah, muškarce. Dakle uvek isto – muškarci.

Moja luda pamet, mislila je lutajući u mislima. Oh, gde je taj divni lek za spavanje, zašto ne deluje, zašto ne uspavljuje? Kad ću zaspati? ...

Jednog kasnog sunčanog jutra drugog decembra Karl Adolf Kranc, grof Bertil Jakopson i s njima Ingrid Pol, našli su se još jednom, drugi put tog jutra, četvrti put u toku dana, na zadnjem sedištu limuzine Ministarstva spoljnih poslova, a na putu za aerodrom Arlanda. Istim avionom, u 12.35, stizala su dvojica dobitnika sa svojom rodibnom – dr Džon Garet sa svojom ženom Šarali Garet i g. Endrju Kreg sa svojom svastikom Li Deker. Zbog toga je iz Kopenhagena poslala još jedna limuzina Ministarstva spoljnih poslova, koja je stigla na aerodrom pola sata ranije.

Ali, da bi tih sedamdeset minuta vožnje učinio što podnošljivijim, Jakopson je seo namerno između Kranca i gospođe Pol. Nije želeo da dođe do novih prepirki. Hteo je da budu jedinstveni dok krajnja svečanost ne bude završena.

No i bez obzira na ovo, tog kasnog popodneva Karl Adolf Kranc nije bio raspoložen za bilo kakve prepirke. Bio je neobično oran, oči su mu sijale, bradica je lepo začesljana i on je nastavio u sebi razgovor koji je počeo sa Stratmanom i njegovom sinovicom posle doručka, kad ih je ostavio u »Grand hotelu«.

Najpre je bez ustezanja hvalio Stratmanove nalaze na polju sunčane energije, a onda je usredsredio sve svoje pohvale na fizičarevu prošlost i karakter.

– Da li ste ikad sreli nekog značajnijeg čoveka? – pitao je i nije čekao na odgovor na to svoje pitanje.

– Mudrost mu šija s lica. Sav je oličenje skromnosti. To je tako retko naći kod čuvenih ljudi. Pre bih rekao da je to obeležje veličine, možda poniznosti koja priznaje: »Da, učinio sam toliko, ali ostaje toliko zavesa da se podigne, hajdemo napred, još dalje.« Kažem vam ne mogu da se setim nijednog drugog dobitnika koji je na mene ostavio snažniji utisak.

– Očigledno – reče Ingrid Pol.

– Da, sviđa mi se – složi se Jakopson. – Nadam se da mu nije bilo neprijatno što smo ostali na doručku.

– Svakako da nije – reče Kranc.

..i

142

– Sumnjam, imao sam neodređeno osećanje da jo umoran . . .

– Nije on momak, – reče Kranc – a putovanje je bilo naporno. Sem toga, nije bio zamor koji sam primetio na njemu. Meni je više izgledao kao genije koji se još nije odvojio od svog rada. Na kraju krajeva, kao što nam je kazao, on i dalje nastavlja sa istraživanjem sunčane energije. Ovo je tek početak. Mi smo tek onako upali i prekinuli ga ...

– Meni je izgledao vrlo dobro – reče Ingrid Pol. – Međutim, ta njegova sinovica izgledala mi je nekako čudna.

– Kako to? – hteo je da sazna Jakopson.

– Usamljena i, oh ... poplašena. – Ingrid Pol je razmišljala o tom svom sudu i nastavila. – Odmah u samom početku odvojila se od njega za trenutak baš u času kad su prišli fotografi i učinilo mi se kao da ju je uhvatila neka panika. Videla sam njeno lice. To je bila samo jedna stvar, sitnica. Inače celo vreme izgledala mi je nekako odsutna. Ne znam . . . kao da nije bila deo te grupe, kao neki stranac ...

– Pa ona i jeste stranac – reče Kranc.

– U svakom slučaju ona je vrlo zanimljiva mlada žena. Proučavala sam njeno lice. Savršeno. Ona će uskomešati ovo naše malo društveno previranje. Ingrid Pol se nagnula prerre Jakopsonu. – I ona mi nimalo ne liči na dr Stratmana. – Ova poslednja rečenica bila je upućena Krancu.

– Pa i nema razloga da liči – reče Kranc. – Ona je dete njegovog brata.

– Šta se desilo s njegovim bratom? – upita Ingrid Pol.

– Otkud bih ja to morao da znam? – odgovori tvrdoglavo Kranc.

Ingrid otvori svoju ogromnu torbu i pronađe cigaretu džon silver i muštiklu. – Njih smo smestili. A sad, Bertile, šta ćemo sa ovim podnevnim gostom? Sve mi je poznato o Endrju Kregu. Ali ovaj dr Gareth . . .

– Pročitali ste ono što sam vam dao? – upita Jakopson.

Ingrid Pol upali cigaretu, ugasi šibicu i spusti je na pod.

– Dvaputa sam pročitala. Sve se odnosi na njegovo delo. Ali šta o čoveku? Sta tu možemo da očekujemo?

– U tom pogledu mogu vrlo malo da vam kažem – reče Jakopson. – Živi u jednom malom mestu u blizini Los

143

Andelosa, u Kaliforniji. Ima troje dece. U akademskim krugovima nije bio poznat sve dok on i dr Fareli nisu izvršili ova prenošenja srca. Mislim da nije bogat, ali da je imućan. Pročitao sam nekoliko izvadaka njegovog govora u štampi. Izgledaju dosta obični. Stekao sam sliku čoveka dosta jednostavnog, predanog poslu, koga vrlo malo stvari van toga zanima.

– Mislite tup? – upita Ingrid Pol.

Na Jakopsonovom licu pojavilo se nešto slično nezadovoljstvu. Po njegovom mišljenju nijedan dobitnik Nobe-love nagrade ne bi mogao da bude tup.

– Ne bih želeo da ga obeležim na taj način. Pre bih rekao da je on čovek kome je njegov rad zapravo njegov svet. Možda on nije tako zanimljiva ličnost kao dr Fareli, ali je tipični, poslovni američki naučnik koji je sarađivao i stvorio jedno čudo.

Ingrid Pol podiže obrve u znak čuđenja.

– Sarađivao? Nisam znala da su on i dr Fareli radili zajedno.

– Ne, ne – požurio je Jakopson da izmeni svoju izjavu pred Ingrid Pol. – Upotrebio sam tu reč u njenom najširem smislu. Oni su nezavisno istraživali i učinili su svoja otkrića o istoj materiji potpuno nezavisno, ali u isto vreme. Nije to ništa novo u nauci, kao što će vam uostalom i Karl kazati. Setite se da je dr Farelili rekao da se on i dr Gareth nikad nisu sreli, a niti dopisivali.

– Prema tome ovaj susret u Štokholmu biće prvo viđenje? – zaključila Ingrid Pol.
– Baš me zanima šta će oni jedan drugome kazati.

– Provešće čitave sate raspravljajući o mehanizmu imuniteta, – reče Kranc, – kao i o mogućnosti čuvanja srca, pankreasa i džigerice. Vrlo ukusno.

– U svakom slučaju oboje ćete imati prilike da čujete ove njihove razgovore – reče Jakopson. Nagnuo se preko Kranca da bi bolje video kroz prozor. – Nismo daleko. Pretpostavljam da će Gareth i Kreg imati prilike da se upo-

iaju u toku ovog poslednjeg sata vožnje do Kopenhagena, r se nadam. To će nam uštedeti zvanično upoznavanje . . . , Francuski mlažnjak karavela poletela je s aerodroma Kastrup u Kopenhagenu tačno u 11.20 tog jutra i sad se nalazila u vazduhu punih pedeset pet minuta i svega dva-deset minuta udaljena od Stokholma, Sad je bilo tačno 12.14 prema ručnom platinskom ča-sovniku gospode Šarali Gareth. Taj časovnik dobila je na poklon od Džona prilikom nedavne petnaestogodišnjice ven-čanja, a ona je očajnički želela da su već 12.25 i da su se oni već iskricali. Želela je da što pre prođu kroz sve te zva-nične dočeke, tako da bi njen muž prestao da se muči sa svim tim opsesijama koje su mu stvarale čir u stomaku. Sitna i slabašna kao kolibri, ta Saralina spoljašnjost odavala je i njenu unutrašnjost. Ali u toku ovog poslednjeg časa sa Džonom pokazalo se da je već bila potpuno iscrpljena. Iz uglova očiju posmatrala je svoga muža kako ponovo čita tri kopenhagenska dnevnika i znala je da se uzrujao. Dr Gareth bio je zaista uzrujan. Nije hteo čak ni da se zavali u naslonjaču, da se udobno namesti u mekanom avionskom sedištu. Umesto toga nagnuo se sav napred, napet, u stavu nekog boksera koji se nalazi pred nekim strašnim protivnikom i očekuje prve udarce. Nervozno je prevrtao troje novina na svom krilu, kao da su one predstavljale njegovog protivnika, a zapravo i jesu, jer se Farelijevo na-smejanje, zadovoljno, latinsko lice rugalo sa fotografija na naslovnim stranicama svih tih novina.

Još od onog popodneva pre sedamdeset dana, kad je podignut na tu visinu objavom da mu je ukazana čast Karolinjog instituta u Štokholmu zbog njegovih uspeha i zatim kad je bačen u najdublju jamu razočaranja saznanjem da će morati da podeli taj uspeh s arhineprijateljem, koga nije ni poznavao, mentalno i patološko stanje dr Džona Gareta potpuno se poremetilo.

Velike pohvale njegovih kolega iz Pasadene, iz Los Anđelosa, celog naroda, pa zatim slavlje koje je zatim sledilo, nije bilo dovoljno da ga potpuno smiri. Svuda su sve te pohvale bile pokvarene saznanjem da je primoran da deli tu pobedu. Istina, časopis »Lajf« objavio je posebno pola stranice njegovih i Farelijeve fotografije, ali su časopisi »Tajm« i »Njusvik«, premda su njemu posvetili polovinu teksta, doneli samo Farelijeve fotografije. Međutim, to je bilo još gore s opisima u časopisima »Sajans njus leter«, :»3jentifik Amerikan« i »Sajans«. Svi ti časopisi poslali su svoje posebne dopisnike da ga intervjuišu u Rozentalovom medicinskom centru u Pasadeni. Ti dopisnici bili su ljubazni i strpljivi. Gareth je bio upotrebio svu svoju ljubaznost. Bio je uveren da je zaneo svoje posetioce. Pa ipak, kad se vest pojavila, tako značajna za njega u ovim popularnim poslov-

nim časopisima, sedamdeset do osamdeset posto teksta bilo je posvećeno uspesima dr Karla Farelija. U svakom od tih napisa, premda je on možda bio preosetljiv, imao je jasan utisak da su mu dali ulogu siromašnog rođaka.

Neprekidno se pitao zašto? Bilo mu je gotovo nemoguće da bude objektivan prema samom sebi, pa ipak je pokušao da analizira rezultate kao neko nezainteresovano lice. Pre svega, kako je dosta iskreno kazao njegov analitičar dr L. D. Keler, on je bio po spoljašnjosti manje zanimljiv od svog suparnika. Jednostavno rečeno, Džon Gareth je bio običan, prosečan, svakidašnji po svom izgledu. Njegova

smeđa kosa kao da se zaverila zajedno s njegovim cvikerima da ostavi utisak o jednom običnom čoveku. S druge strane, kao što su to fotografije obilato pokazivale, Karlo Fareli ostavljao je utisak nastranog genija. Njegova tamna grgurava kosa, zamršena, visila je iznad njegovog mudrog čela. Prodorne fanatične oči, klasični rimski nos, bezbrižni osmeh belih zubi, habsburška vilica, sve se to isticalo na njegovom jedva primetno setnom licu i maslinastoj boji celog njegovog izgleda.

S druge strane, Garetova istorija bila je obična i nekako poznata. Rođen u državi Illinois, vaspitan u državi Me-sačesuts, sva svoja istraživanja vršio je u Kaliforniji. Naprotiv, Fareli je bio rođen u Milanu, školovan u Đenovi, Londonu i Hajdelbergu, a većinu svojih ogleda izvršio je u Rimu. Garet je smatrao da je to bilo mnogo više kosmopo-litski, pa prema tome da je bilo i teže odupreti se tome. Na kraju krajeva sve Garetove sjajne transplantacije izvršene su nad nepoznatim bolesnicima srednjeg staleža. Gotovo polovina Farelijevih bolesnika, njih dvadeset i jedan, uspešno su izlečeni, a svi su bili čuveni na svoj način: kardinal katoličke crkve, austrijski državnik, francuska glumica koja je bila čuvena na početku ovoga veka i jedan poznati pozorišni pisac. Da je Garet video sebe kao Vilijam Hervi ili Džozef Lister, ili barem kao Ambruaz Pare, video bi Farelija kao bledu indigo kopiju samoga sebe, koja je pojtola čitljiva, čak i malo nakindurena, zahvaljujući meter Finiša Barnema. Činjenica da svet ili barem svetska štampa nije to jasno videla, kao što je to on video, dovela je Garetu gotovo do paranoje.

Pre svoga polaska za Švedsku posetio je još jedanput onu terapijsku grupu u ordinaciji dr Kelera, na bulevaru Vilšajr. Tog dana on nije očekivao rasvetljenje, pomoću sa-

TO NAGRADA i

radnje, njegovih sadašnjih verovanja. Prijem, prilikom te jedine posete posle najavljivanja da je dobio Nobelovu nagradu, bio je u najmanju ruku koristan. Tom prilikom gospođica Dudinski ostavila je svoju majku po strani, a gospođa Zejn pričala je svega deset napetih minuta o svojoj gimnastici sa poslodavcem gospodina Zejna. Adam Ring bio je neprirodno nem i pun poštovanja, s obzirom da je zaključio, bez ikakve sumnje, da je nagradu, koju je on dobio od Akademije, prevazišao drugi jedan član grupe.

Neobično uzbuđen, Garet je optužio Karolinin Institut u Stokholmu što mu je oduzeo pola nagrade i dao je tom makaronašu. Okomio se na Farelijevu taktiku u novinama, njegov neetički standard, njegovo drsko samoljublje što je pristao da učestvuje u podeli nagrade koja mu zapravo ne pripada. Dr Keler, koji je inače retko govorio, činio je nadljudske napore da urazumi Garetu. Rekao mu je, da ako je Fareli zasnovao svoja otkrića na Garetovom stvaralačkom geniju, da će to jednog dana biti otkriveno i da će Garet dobiti zaslužen priznanje. Dalje je rekao da su najbolji stručnjaci Nobelovog odbora za dodeljivanje nagrade proučili i utvrdili Farelijevu vrednost. Kao razuman čovek, Garet-tova je dužnost da prihvati taj sud. Ove godine učinjena mu je čast kao nijednom čoveku na polju medicine. Svakako da^ia tom vrhu ima mesta da pored njega još neko stoji. To nimalo ne umanjuje njegov uspeh i on može da bude ponosan na svoj doprinos za poboljšanje i produženje života ljudske rase.

Adam Ring je iz dubine svoje naslonjače ovako izrazio svoje mišljenje:

– Doktore, kad dobijete Oskara, vi ne postavljate nikakva pitanja. To vam je zlatna medalja za ceo život. Do kraja vašeg života vi ste plemić, posvećeni ste. Niko ne obraća pažnju na to da li su tu dva pobednika ili deset. Svi znaju samo jednu stvar da ste vi pogodili cilj. To je daleko bolje nego li neki iznos u gotovom. U buduće nema više čekanja u redovima, niko više neće proveravati vaše čekove, ništa više nećete morati da dokazujete. Na više mesto ne možete da se popnete. Budite srećni. Odmah bih svoje mesto zamenio s vama, bez pitanja, bez novčane nagrade, ovog istog časa.

Garet je napustio tu seansu donekle stišan.

U 11.30 juče popodne, kad su on i Šarali ulazili u avion Skandinavskog vezduhoplovnog društva, mlažnjak

U7

DC-8, u Los Anđelosu, na međunarodnom aerodromu, i pored svih koji su došli iz Pasadene da ih isprate sa najboljim željama, Garetovo raspoloženje opet je poprimalo onaj stari vid suzdržavanog nezadovoljstva. Prijatna monotonija za vreme leta preko pola, kao što se Šarali i nadala, doprinela je mnogo da se on smiri. Trinaest časova iznad Kanade, Labradora, Islanda i Norveške, prekinuto je samo jedan jedini put radi uzimanja goriva. Čelo to vreme Garet je proveo u čitanju, razgovoru, ručku i večeri. Jeo je pečenu jagnjetinu, uzeo je lak obrok pred spavanje, a pio je burbon i martini.

Isprekidano su spavali, uživali su u ranom doručku i bučno su aterirali na betonsku pistu aerodroma Kastrup u 8.59 po kopenhaskom vremenu. Jedna činovnica američke ambasade, raspoložena društvena žena, koja još nije bila zašla u srednje godine, došla je da ih pozdravi. Tu su ostali nešto preko dva časa, očekujući karavelu da ih prebaci i preko poslednje deonice njihovog puta do štokholma. Za to vreme činovnica iz ambasade povela ih je na vrlo kratku šetnju kroz grad i okolinu. Posetili su Gradsku kuću, a zatim, u centru grada, provezli su se kroz zakrčenu ulicu poznatu pod imenom Streget. Videli su kip Kristijana V, zatim novi kanal, zamak Rozenborg i naposletku, na kraju šetališta Langelini, skulpturu u prirodnoj veličini »Male morske vile« po priči Hansa Kristijana Andersena. Pre odlaska na aerodrom, pojeli su nekoliko sendviča na uličnoj terasi kafane hotela »Engleska«.

Garet koji je uživao u obilasku grada, znatno se smirio posle prvih utisaka koje je stekao u tome užurbanom Kopenhagenu. Izgledalo je kao da je sad prvi put bio svestan činjenice da se nalazi na putu i u stranoj zemlji. Kad su se vratili na aerodrom Kastrup, deset minuta pre polaska, on je već potpuno zaboravio na postojanje Karla Farelja. Ali tada, baš u času kad je prolazio kroz vrata koja su vodila na pistu, u prolazu pored prodavnice novina, Garet je na naslovnoj strani danskog dnevnika »Politiken« ugledao fotografiju, preko tri stupca, na kojoj je prikazan Farelja kako silazi iz aviona, maslinastog lica obasjanog osmehom, izdignute desne ruke u znak pozdrava.

Činovnica iz američke ambasade, i pored slabog protesta od strane Šarali, kupila je te i još dvoje drugih novina, sve sa slikama Farelja na prvoj strani. Dok su išli prema karaveli, koja ih je čekala, Garet je zamolio činovnicu iz

1

148

ambasade da mu prevede naslove i delimično sadržaj, i ona je to učinila, nedužno. Dok je slušao šta su danski dopisnici iz Stokholma javljali, Garet je bledeo, a na Šarali se očigledno videlo kako pati, dok je posmatrala muža pod udarcima tih izveštaja: »Talijanski spasilac ljudskih srca«, »Genije s velikim srcem«, »Dobitnik Nobelove nagrade za medicinu stiže pobedonosno u Šotkholm«. Pre ulaska u mlažnjak Garet je zgrabio novine od činovnice, ovlaš joj je zahvalio na ljubaznosti i uskoro se izgubio na svom sedištu.

Šarali je primetila kako on zuri u te novine, koje nije micao s krila, kako ne odvaja oči od naslovne strane sa slikom Fareljevog omrznutog lica.

Stoga je Šarali sada resila da prekine tu moru.

— Džone, pa ti nisi ni pogledao kako izgleda ovaj avion iznutra. Zar nisu divni ovi ukrasi? Obožavam pastelne boje. — Mrzovoljan, Garet nije ni podigao glavu. U ovom času nije imao nikakvog interesovanja za pastelne boje.

Ali ni Šarali nije popuštala.

— Ostaje nam još dvadeset pet minuta. Mogli bismo nešto da uzmemo za piče. Popila bih jednu čašicu, ali ako i ti hoćeš. Hajde da popijemo čašu pravog francuskog šampanjca.

— Ako baš želiš.

— Ja samo mislim šta bi to bilo bolje za tebe. Sem toga, i prilika je za to. Gotovo smo stigli. Ti si dobitnik Nobelove nagrade.

— Dobro, Šarali, molim te. Zapravo, to je dobra ideja. Ustala je.

— Pozovi stjuardesu, l ne udvaraj joj se meni iza leda. Videla sam ih kako izgledaju. Idem da se umijem. Hoću da se osvežim. — Pokušala je da prođe kroz prolaz, udarila ga je u koleno i oborila sve novine na pod. — Vraćam se odmah.

Garet je pokupio novine i ponovo ih složio na svom krilu. Uzeo je cigaru iz unutrašnjeg džepa svog kaputa, a cigare su mu bila poslednja navika u saglasnosti s njegovim položajem, ovlažio je, odgrizao vrh i prineo upaljač. Odbacivao je nezadovoljan dimove. Zatim je ispružio vrat da vidi šta se nalazi iza prozora. Na sve strane prostiralo se plavo nebo. Setio se da se nalaze na dvadeset osam hiljada stopa. Tu je bio podjednako daleko od raja kao i kad je čovek ne zemlji. Ništa nije srećniji.

149

Učinilo mu se kao da čuje nekoga da izgovara njegovo ime. Okrenuo se prema prolazu i pokušao da vidi kroz oblak dima koji je ispustio. Ugledao je ozbiljnu mladu ženu kako stoji pored njegovog sedišta i posmatra ga. I pored njene nemoguće frizure, kratkih šiški, suviše devojačkih i preostalog dela kose sklopčanog vertikalno na neopisiv način, ona ipak nije bila neprivlačna. Lice joj je bilo mladoliko, dvadeset pet do dvadeset osam godina, zaključio je, a neposredan ukupni utisak bio je nekog oštrog stvorenja. Svetlosmeđe oči bile su uske, nos oštar, bradica tanka i mala. Vrat joj je izgledao neobično dug i utisak koji je ostavljao onako provirujući iz okovratnika bio je utisak kao da neka žena viri iz neke rupe. Debela haljina potpuno je sakrivala njen oblik tela.

– Da li ste vi dr Džon Garet? – upitala je.

– Jesam – odgovorio je pomerajući se, ali još ni sam ne znajući da li da ustane ili ne.

– Ja sam Sjue Vili, »Ujedinjene novine«, Njujork.

– Milo mi je – reče on učtivo.

– Jutros sam stigla u Kopenhagen. Bila sam u Berlinu, da nešto napišem o zatvoru Spandau. Poverili su mi da pišem o vama ... – Pokazala je prazno sedište na kome je sedela Šarali. – Mogu li da sednem za trenutak? – Samo izvolite. Izvinite ... – Ustao je i prešao na Saralino mesto, a prepustio je svoje gospođici Sjue Vili.

– Pišem članke o dobitnicima Nobelove nagrade. Uve-rena sam da ste ih već videli.

Nije imao pojma o čemu ona govori, ali je neodređeno klimnuo glavom.

– Četrnaest članaka, hiljadu reci u svakom – reče ona. – Pune dve nedelje izlaziće u pedeset tri dnevnik. Biće to ogromna stvar objaviti tako nešto odmah posle svečanosti. Vi ste iz Los Anđelosa, zar ne?

– Iz Pasadene – ispravi je on.

– Nema tu razlike. Izići će to svuda, u Los Anđelosu, Frišku, Čikagu, Njujorku, gde god se okrenete. Kad sam ušla u ovaj avion, nisam imala šta da radim i do malopre sam uređivala nokte. Ali kad mi je stjuard čas pre doneo piće i šapnuo da se u avionu nalazi i jedan dobitnik Nobelove nagrade, ostala sam bez reci. Mislila sam da se svi već nalazite u štokholmu.

– Kao što vidite, nismo još svi stigli – reče on oprezno. – Upravo, koliko je meni poznato, stižemo ranije

ISO

no što je zapravo potrebno. U toku poslednjih godina va-ćina dobitnika stizali su nekoliko dana pre završne svečanosti. Ali mi je poručeno da bi bilo potrebno da ove godine stignemo ranije. Program je velik.

Trepnula je očima, a on je uskoro uvideo da je to njena nesvesna navika kad je uznemirena. Nastavila je.

– Sreća je moja što sam vas našla ovde. Do sutra neću ispuštati pero i hartiju. Ali vi biste mogli da mi mnogo olakšate posao.

– Ostaje nam svega petnaest minuta, gospođice Vili.

Zar ne bi bilo bolje pričekati?

– Gospodine Garet . . . oprostite mi, doktore Garet, . . . ne želim da se hvališem, ali od petnaest minuta mogu da napravim petnaest časova, a sem toga, uveravam vas, da vam neću mnogo smetati.

– A šta biste vi želeli da saznate?

– Od prvog dana. Ali ne obične stvari. Ne želim one dosadne stvari. Želim da vas celog pročitam. Na kraju krajeva vi i nemate šta da krijete.

Dobro vam je poznato: s bogovima kao i sa običnim smrtnicima. A ja to činim isto i sa dobitnicima Nobelove nagrade. Šta se dešava unutra? Želim da saznam sve. – Otvorila je svoju torbicu . da izvuče olovku i hartiju. – Da počnemo.

™ Ali Gareth je u svojoj glavi doneo drukčiju odluku. Kao čovek bez mašte, van svoje laboratorije, nije bio spreman na kršenje pravila. U drugom pismu, koje mu je uputio grof Bertil Jakopson u ime Nobelove zadužbine, dala su tačna uputstva u pogledu štampe. Bio je slobodan da govori novinarima kako želi i koliko želi u svojoj rodnoj zemlji. Međutim, očekivalo se od njega da, kad krene na put u švedsku i dok se bude nalazio u Švedskoj, izbegava pojedinačne susrete s novinarima što više može. Ali i ako bude primoran da odgovara na pitanja dok se nalazi bez pratnje u Kopenhagenu ili Štokholmu, očekivali su od njega da to bude bez obavezivanja i kratko. Ovaj savet je upućen, jer su poslednjih godina nepažljivo date izjave završile sa senzacionalnim člancima. Zahvaljujući svome iskustvu, predstavnici Nobelove zadužbine predvideli su niz zvanič-nih sastanaka dobitnika nagrada sa štampom, u Štokholmu, trećeg decembra popodne. Te izjave biće zvanične pa prema tome i mnogo povoljnije.

– Vrlo mi je zao, gospođice Vili, ali ja ne bih smeo da sada dajem bilo kakve izjave – reče on.

151

Pogledala ga je. Oči su joj oštro zatreptale. " "

– Šalite se? Otkad su naučnici postali primadone?

– Nemojte pogrešno da me shvatite, gospođice Vili, – reče on brzo – ali ja samo ne želim da prekršim pravila, koja propisuje Nobelova zadužbina.

– Kakva pravila? – počela je ona da ga izaziva. Pokušao je da joj objasni obaveze kojih je morao da se pridržava, i to ne samo on, nego i svi dobitnici Nobelovih nagrada.

– To su gestapovske besmislice – prasnula je ona kad je on završio. – Žele da vas zavaraju, sve dok švedske novine ne dobiju prednost. Mi smo Amerikanci, vi i ja, i mi drukčije mislimo, zar ne? Zašto ne bismo mogli odmah da počnemo? Svakako da ćete vi hteti . . .

Njena upornost ga je ljutila.

– Ne – reče on odlučno. – Žao mi je, ali ne mogu. Sutra za vreme zvanične konferencije . . .

– Đavo da nosi cirkus. – Gledala ga je oštro. – Vi zaista nećete da mi pomognete?

– Ovo postaje neprijatno.

– Ovo i jeste neprijatno. Šta se napravilo od slobode govora? Pa dobro, doktore Gareth, hajde da razgovaramo o nečemu drugom.

– Ne.

Zatvorila je svoju torbicu, Ijutito, zavalila se i posma-trala ga stisnutih očiju.

– Vi svakako shvatate ovo što činite? Rekla sam vam da ovo nije običan izveštaj. Ovo je veliki, značajan, lični izveštaj, iza paravana. – Zastala je nekako preteći. – Ne volim da tražim druge izvore, da čujem od drugih nešto o vama. Ja sam već pokušala, znate. Naša dopisništva u celoj zemlji već rade. Vide sve, ali ja ne želim da unosim sve to što potiče iz druge ruke. Više volim da čujem od vas lično. To je pravo novinarstvo. Na taj način je Neli Blaj počela da govori. – Zastala je po drugi put. – Vi valjda ne želite da te podatke o vama skupljam s drugih strana.

Slegnuo je ramenima.

– Ne znam šta više da vam kažem. Razgovaraću s vama kad budem mogao, a ne sada.

– E pa dobro, doktore Gareth, – završila je ona. Ustala je. – Ali vi znate dobro, kladim se, da će dr Keler i vaša terapijska grupa biti nezadovoljni s vašim ponašanjem.

Bledo se nasmešila, okrenula u prolazu i otišla.

•".1

152

153

Caret je ostao sedeći. Neverica mu se videla na licu. Ličio je na čoveka kome su dali u ruku granatu kojoj su pre dve i po sekunde stavili upaljač u pogon i koju on sad nema gde da baci. Bio je potpuno nesposoban za bilo šta. Pokušao je nekako da shvati ovo što se desilo. Dr Keler je uvek bio obavljen tajnom. Grupna terapija bila je tajna. Gareth nikad nije bio dovoljno slobodan da o tom svom leče-nju razgovara bilo s kim, sem sa svojom ženom. Ko je znao o toj grupnoj terapiji? Njegov lekar, koji ga je poslao psihijatru, pa zatim ovaj psihijatar koji ga je poslao dr Keleru. I na kraju Šarali. Ali ko još? Onda je tek shvatio da su mnogi drugi znali tu tajnu: Lovato, gospođa Perin, Ring, gospođa Zejn, Armstrong, gospođica Duđinski. Ko li je od njih progovorio? Na koji je način Sjue Vili ili njena novinska služba došla u posed ovog ličnog podatka? Pokušao je da misli razumno. Pa šta bi bilo u tome da u novinama iziđe da se on grupno lečio? Očigledno, to je stvar između Sjue Vili i njega. Dobacila mu je to kao pret-nju, neku vrstu učene, I on je to primio kao nešto eksplozivno i destruktivno. Šta je tu destruktivno? Kako će istraživačko osoblje gledati u Pasadeni svoju zvezdu, kad čuju I|a se on grupno lečio? Šta će misliti njegov odbor za do-aeljivanje Nobelove nagrade? A javnost? I najgore od svega, šta će misliti njegov arhineprijatelj, Karlo Fareli? Na neki način Fareli će na taj način, pomoću tog obolenja, da umanji Garethovu stručnost, da smanji Garethovu nepogrešivost, da ga učini manjim. Da li su Pare, Hervi, ili Lister bili u grupnoj terapiji s jednom ženom preljubnicom, polupotent-nim glumcem i bolesnim homoseksualcem? Nemoguće.

Pogledao je svoj časovnik. Preostalo je još deset minuta do Štokholma. Bio je poplašen i znao je to i ništa ga se nije ticalo. Bio je spreman da se preda, samo ako je to bila cena za ćutanje. Skočio je sa svog sedišta upravo u času kad je nailazila Šarali hodnikom iz umivaonika.

— Kuda ćeš, Dožne, — upitala ga je.

Nije imao vremena da joj opširno objašnjava.

— Tu je neka novinarka . . . obećao sam joj ... želim da razgovaram s njom. Sedi i pričekaj me.

Promakao je pored nje, otkasao ni/ prolaz ne obzirući se na druge putnike i našao Sjue Vili kako s dosadom gleda kroz prozor. Sedela je na poslednjem sedištu i, kao što se moglo očekivati, sačuvala je mesto pored sebe prazno. Seo je, a ona ga je pogledala i nasmešila se zmijskim osmehom.

ff*

— Kako je to lepo što ste došli — reče ona.

— Od koga ste čuli ono o meni? — hteo je Gareth da zna.

— Grupna terapija? Ah, pa mi imamo velike mogućnosti.

— Ali kako?

— E, to ne bi bilo lepo da vam kažem. Znae vi dobro staro pravilo: novinari nikad ne odaju izvor svojih oba-veštenja. Ako im njihovi poverenici ne bi verovali, oni ne bi saznali ni polovinu onoga što znaju. Samo da znate, gospodine Gareth, doktore Gareth... ja sam se u tom pogledu jednom prilikom proslavila. Baš u vašem lepom gradu. Našla sam se u društvu ljubitelja opojne droge marihuane, gotovo sve same filmske zvezde i o tome sam napisala članak ne pominjući imena. Policija za borbu protiv narkotika uhvatila me je i tražila je imena, ali sam kazala da su me pozvali pod uslovom da ne kažem nijedno ime, i ja sam se držala toga. Sudija me je osudio na mesec dana, ali su se digle »Ujedinjene novine« i celokupna ostala štampa u zemlji i tako su me pustili posle pet dana. To vam je odgovor.

Garetu sad nije bilo do ponosa. Hteo je samo da se spase.

— Vi nećete objaviti ono . . . ono pričanje o mojoj terapiji ...zar ne?

Sjue Vili pokazala je istinsko iznenađenje.

— Mislila sam da većina onih koji se psihijatrski lece naprotiv žele da govore. To je znak poboljšanja, zar ne? Čega se vi stidite, gospodine Gareth?

— Nema tu ničega zbog čega bih morao da se stidim — reče on živo. — Na prvom mestu, to je lična stvar i niko na ovom svetu nema pravo da se mesa. Na drugom mestu, što bi mogli pogrešno da shvate. Javnost nije tačno oba-veštena. Ljudi misle da svi koji se nalaze na otomanu, ja nisam na otomanu, ali da su svi koji se nalaze na otomanu manje ili više neuravnoteženi, bolesni.

Širom je otvorila oči.

– Ali vi niste?

– Svakako da nisam. Meni je potrebno ,.. potrebno malo saveta ... to je sve. Ali ako vi to naduvate preko mere ... – Nedostajale su mu reci. Međutim, ona je našla reč.

– Čitaoci bi mogli da pomisle da ste vi neka drtlina? Neko za koga bi ss teško moglo poverovati da je u stanju

154

155

da izvrši transplantaciju srca. Onaj beznačajniji pri podeli Nobelove nagrade s dr Farelujem.

– Tako nešto. Ali to ne bi bilo pravično, i vi znate da ne bi bilo. što se tiče Farelija, niko ne misli da sam ja manje vredan od njega da delim tu nagradu. Naprotiv, u mnogim krugovima veruju da je nagradu trebalo dodeliti samo meni. Dok je ovo slušala, Sjue Vili je postajala sve zadovoljnija. Nanjušila je nešto bolje i želela je da što pre dođe do toga zalogaja. Hitro se preobrazila. Sad je postala mekša, puna razumevanja, volje da mu iziđe u susret. – Slušajte, gospodine, ... doktore Garet, ... šta vi mislite da sam ja madam de Faž ili tako nešto? Nemam ja nameru da povre-dim jednog velikog čoveka kao što ste vi, ili bilo koga drugoga. Svakako da neću pominjati vaše lečenje, ako vi to ne želite. To sam samo pomenula da bih vam stavila do znanja koliko smo mi upoznati s događajima. Ako vi ne želite da ja pišem o tome tečenju, svakako da neću pisati. Garet je prosto želeo da poljubi ovu mladu ienu, koja je tako iznenada postala ljupka.

– Bi^i vam mnogo zahvalan, ako to zaboravite.

– Dobro. Zaboravljeno je. Sad ste zadovoljni?

– Hvala vam.

– Želela sam da porazgovaramo samo nekoliko trenutaka da bi moj izveštaj bio što tačniji.

– Rado ću vam pomoći na svaki način, pod uslovom da ne dođem u sukob s odborom za podelu Nobelovih nagrada.

– Kazala sam vam ... mi poštujemo naše izvore.

– E, pa lepo, – reče Garet s olakšanjem. – Sta želite da čujete?

U jednom deliću sekunde došla je u iskušenje da mu kaže. Sva je buktala od želje da nekome kaže. Bila je ponosna na tu svoju ideju, isključivo svoju, ali joj neki unutrašnji znak, koga ona obično nije poštovala, upozoravao da ćuti, da bude oprezna, i ona se ovog puta povinovala. Uspeh njenih članaka zavisio je od ploda koji ubere od dobitnika Nobelovih nagrada. Greška s jednim od njih, recimo sa Garetom, mogla bi da ih okrene protiv nje, i sve bi pošlo naopako. Ako joj pođe za rukom da s prvim svrši kako valja, to bi onda mogla da bude preporuka za sve ostale.

Njen instinkt u pogledu ovoga posla, gotovo nepogre-

šno tačan, govorio joj je da je ovo prekretnica u njenoj

-- »trt ifi rnogla da i odgovori na ovo pi-

tanje, videla je Garetu kako ustaje i kako ga stjuardesa upoznaje s dvojicom Šveđana, lekara, koji su želeli da ga predstave njihovim ženama. Izvinjavajući se Sjue Vili što mora da je napusti za trenutak, Garet je pošao sa Šveđa-nima niz prolaz.

Premda joj je preostalo vreme bilo dragoceno, Sjue Vili se nije ljutila zbog ovog prekida. Značaj ovog njenog novog zadatka naterao ju je da se zamisli i sad se radovala ovom prekidu, jer je imala vremena da razmotri sve okolnosti, pobedonosni hod kroz tolike godine, koji ju je doveo do ovog značajnog trenutka. Sjue Vili bila je rođena i odgajana u vrlo sumnjivoj oazi po imenu Čejn, u državi Joming i bila je proizvod roditelja bez ljubavi i njihovog braka ispunjenog mržnjom. Devojaštvo je provela u bedi i nemaštmi. Kod kuće je nisu želeli, a u školi nije niko obraćao pažnju na nju. Tek kad je malo poodrasla, u višoj školi, i kad je pokazala dara za pisanje i novinarstvo, ukazali su joj više pažnje i poštovanja. U tom vremenu, možda nekim slučajem, pročitala je životopis Neli Blaj. Kao i ona, Neli Blaj bila je proizvod malog grada i pošla je u svet da zarađuje. Opisala je užasne poslastičarnice u Pitsburgu, pravila se

ludom da bi mogla da uđe i piše o ludnici na otoku Bleksvel, postala je slavna i zarađivala je 25.000 dolara godišnje, a za »Njujork verld« opisala je put oko sveta od 24.899 milja za sedamdeset dva dana. Sjue Vili, ohrabrena uspehom svog pismenog sastava u višoj školi, počela je da smatra Neli Blaj kao svoju majku, kao svog oca, božanstvo. Za Sjue Vili kocka je tako bila bačena.

Bilo je tu nekoliko teških godina, kojih se nerado sećala, godina oskudice, rada kao novinarčić, a zatim je došlo do osnivanja »Ujedinjenih novina«. Tu je Sjue Vili iskočila preko noći. Bilo joj je tek dvadeset i osam godina. Njen obrazac za rad nije bio jedinstven, ali je predstavljao izraz njenog stremljenja i štampe njenog vremena. Njen obrazac bio je vrlo jednostavan: zbuni tvrđenjem da nije kad svi 'l^*ažu da jeste. Nju bi iznenadilo kad bi znala da je ona bila manje zainteresovana za istinu, a više za senzaciju.

Sjue Vili bila je neosetljiva za sve oko sebe. Kad je bila na tragu nečeg krupnog, istina nije predstavljala nešto značajno za nju. Ako kopate za istinom, nećete otkriti nikakvo blago, nego čete, umesto toga, naići na glupe neborive činjenice, a nećete dokazati ništa i nećete postići

156

ništa. Bfla je šlepa za vrednost istine, jer je ono što je tu mogla da dobije bilo neodređeno. Čitaoci nisu toliko cenili istinu. Naprotiv, izgledala im je čak donekle i neprijatna. Rasvetljavanje nečega nije samo po sebi bila vrlina. To je bilo možda dosadno i vređalo je. A na kraju krajeva, kome je i bilo stalo do toga? Vama? Onome o kome pišete? Da, možda . . . Međutim, vi pišete za nepoznatu masu čitalaca, i to je vaš zadatak. Oni žele raznolikost, pričanje, uzbuđivanje, bez obzira kako to bilo površno. Dovoljno je da se oni dive. Jednom prilikom o tome je pročitala uputstvo na oglasnoj tabli u Herstovoj uredničkoj sobi i to je bilo ono što je vredelo nešto, a đavo neka nosi činjenice. Govorkanje, apo-kritifna anegdota, iskrivljeno navođenje, šaputanje o nekom skandalu, pa ma to bilo samo pola istine, čak i manje, više vredi od suve istine, osobito ako je ta suva istina uspavljivala. Trebalo je uzbuđivati, raspirivati, prodavati novine.

Sjue Vili nije bila nepoštena, ali nije imala ni mnogo veze s moralom. Bila je suviše zauzeta sa samom sobom da bi predvidela nekome nanesenu povredu ili da bi se o tome posle brinula. Nagonski nije bila zlonamerna, premda je njena tehnika bila štetna. Ona je bila zbir svoje kulture, a publika ju je hrabrila, nagrađivala i obavijala svojim pogrešno zasnovanim vrednostima.

Sjue Vili usavršavala je svoju tehniku čitanjem biografija. Nije ofa ranije mnogo čitala, osim novina, ali je kroz biografije proveravala samu sebe, podvlačila je i prepisivala ono što je privlačilo njenu pažnju. Nije uživala u saznanju

o raznim poduhvatima Julija Cezara, no u činjenici da je on nosio krunu od bršljana da bi sakrio svoju ćelavost. Na-ppleonove pobjede nisu je uzbuđivale, ali obaveštenje da je on imao neobično mali »reproduktivni organ« zagolicalo je njenu maštu. Nije bila zainteresovana za činjenicu da je Frensis Skot Ki napisao američku himnu, ali joj se sviđala činjenica da je on bio nemuzikalan. Za nju je bio nezaboravan dan kad je saznala da je mesar Danijela Vepstera tužio istog zbog neplaćenog računa. U to vreme pročitala je 1 žalbu dr Viliijama Lajoma Felpsa da moderni biograf/ biraju žrtvu umesto da biraju predmet svog pisanja. Zbog toga su se pošteni ljudi plašili čak i da umru. Međutim, ova žalba dr Felpsa nije imala nikakvog uticaja na nju. Zaključila je da bi on bio vrlo rđav novinar.

Kao i njen idol, ona je otkrila svoj put da traži vesti i stvari ih, a ne da čeka na njih. Bilo je potrebno elektri-

157

ficirati čitaoce i zaslužiti njihovu pažnju. U hiljadama uredništva deset hiljada reportera sedelo je mediokritetski i trulilo s malim platama, lošim pivom, ustajalim sendvičima i sanjalo o velikim poduhvatima, romanima i pozorišnim komadima, koje nikad neće napisati. Sjue Vili nije htela da bude jedna od njih i u svojim »Ujedinjenim novinama« želela je da to i dokaže.

Međunarodni Crveni krst bio je sveta krava. Sjue Vili uhvatila se za onaj jedan posto rđavog u njemu da osudi ćelu organizaciju. Skauti u Americi bili su

neoborivi. Sjuje Vili se bacila blatom na njih. Dan majke predstavljao je nešto svetio. Sjuje Vili ga je uprljala. Postepeno je ubedila Herolda Finegana, urednika »Ujedinjenih novina«, da joj dozvoli da proširi svoje polje napada. Na putu oko sveta okomila se na razvrat koji vlada na raskošnim krstarenjima, o nesposobnosti američkih ambasada i podmitljivosti bezbrojnih carinika. Našla je šta da prigovori Tahitijima, Izraelu, Gani i Lurdu. Prilikom tog puta napravila je i svoj najveći podvig. Zloupotrebila je preporuke što ih je dobila za dr Alberta Švajcera, koji je živeo u mestu Lambarne, u ekvatorijalnoj Africi. Bezobzirno je prešla preko blistave karijere i nesebičnosti velikog lekara. Za ona dva sata što ih je provela s njim, kad ga je posle opisivala u svojim novinama, prikazala ga je kao sebičnog, tevtonskog tiranina, koji nesposobno rukovodi jednom nehegijenskom bolnicom u džungli.

Njena plata bila je sada veća, a s platom i njen ugled. Zelela je neku veliku međunarodnu žrtvu, na osnovu čega bi mogla da dobije ugovor za svoju rubriku u novinama. Već je mislila kako da nazove tu rubriku: »Među najnižima i najvišima«, 1. jednog dana, posle toga puta, dok je pisala članak o Svajceru, shvatila je da je ovaj bivši Olimpovac dobio Nobelovu nagradu za mir 1952. Ovo ju je nateralo da razmišlja o krhkosti i drugih dobitnika Nobelovih nagrada i tajanstvenom oreolu svetosti koji prati nagrade. Ovo je bila najveća nagrada čovečanstva. Javnost je bez prigo-vorađffimala sud o besmrtnosti koju su dodeljivali nekoliko Šveđana i Norvežana. To je bilo bez pogovora. Javnost je posmatrala pobednike kao božanstva. A da li je ikad novinarski skalpel upotrebljen nesentimentalno i bezobzirno? Da li su sudije i osuđenici ikad bili sekcirani? Da li se ikad iko usprotivio toj hagijolatriji? Sta je zapravo bila istina koja se krila iza Nobelovih nagrada, postavljala je pitanje Sjuje Vili.

158

Gorela je od uzbuđenja i naterala je izmučenog Herolda Finegana da ruča s njom u jednom čuvenom restoranu u Četrdeset sedmoj ulici. Trepćući, s čitavim morem reci, Sjuje je iznela svoju zamisao i Finegan je odmah shvatio sve mo gučnosti. Dozvolio joj je pristup u sva dopisništva »Ujedinjenih novina« u celoj zemlji i dve nedelje docnije njihovi podaci o dobitnicima Nobelovih nagrada, u prošlosti i sadašnjji, ležali su na njenom njujorškom stolu.

Finegan joj je stavio na raspolaganje velika novčana sredstva i poslao je u Švedsku.

Sada je, posle jedne diverzije u Berlinu, plovila prema štokholmu u ovom bezvučnom mlažnjaku, na sedištu iza jednog dobitnika Nobelove nagrade, koji je pustio pred njom, i sad se njeno rodno mesto Čejn nalazilo daleko iza nje, a njena budućnost bila je obezbedena. Ovo će zapravo predstavljati poslednju trku ka slavi.

Iznenadila se kad je videla da Gareth ponovo sedi pored nje i nastavlja da se izvinjava. Gotovo se zacrvenila i bilo joj je prijatno što joj ukazuje ovoliku pažnju. Pokušala je da se seti šta ju je pitao pre ovog prekida. Ah da, selila se. Pitao je šta bi ona želela da sazna o Nobelovim nagradama o kojima je htela da piše.

Više je grizao cigaru, no što ju je pušio, a ona mu je bila zahvAia na neki način i odlučila je da s njim nežno postupa.

— Kao što sam vam kazala, doktore Gareth, ovo će biti veliki niz članaka. Na kraju krajeva i nema većeg predmeta za pisanje. Svi žele da čuju kako funkcioniše ta mašinerija koja dodeljuje nagrade, a zatim i sve o tim velikanima kojima se ukazuje počast. Zelim da o svemu tome pišem. Prirodno, pisaću najpovoljnije. A zašto i da ne pišem? Mi smo prokopali sve tajne o vama dobitnicima, jer želimo da prenesemo pravu sliku ljudskih idola, a ne prazne rečenice o kamenim bogovima. Neću napisati nijednu stvarčicu o vama, koju vi ne biste s ponosom pročitali svojoj deci.

Gareth nije krio svoje zadovoljstvo.

— Milo mi je što tako govorite. Ovo bi onda moglo da bude vrlo korisno. To bi moglo da nadahne masu novih naučnika. Šta bih mogao da vam kažem? Želite li da saznate kako sam došao do otkrića?

— Možda, ali drugi put. Onda ćemo ući u sve pojedinosti. Kako je bilo sa vozačem onog kamiona, kako se ono zvao . . . Henri M . . . ?

Garet je pritom prosto poskočio. Sad se nalazio na svom bezbednom terenu i počeo je da priča, često je ponavljao rečenice, razlažući dramu one istorijske noći. Sjue Vili je napola slušala. Kuckala je olovkom nemirno po hartiji i ne-primetno pratila veliku skazaljku na svom satu. šest minuta i dvadeset sekundi.

Sisavčeno srce upravo je bilo preneto i on je sav sijao, ali je Sjue brzo upala.

– Vrlo zanimljivo. Želela bih da sve to ponovo čujem od vas. – A zatim, kao slučajno, uhvatila se za raniji konac koji joj je on nehotice pružio. – Da, zbilja, vi i Talijan Fareli sečete taj medicinski kolač na pola, zar ne? Kako je došlo do toga? Da li je on vaš saradnik?

Garet je zapao u iskušenje, ali nije bila grupa dr Kelera. Odmahnuo je glavom.

– Ne, mi se nikad nismo sreli.

– A ja sam mislila da ste vi usko sarađivali.

– Nikako. Ja sam svoje otkriće napravio potpuno sam. Zapravo bih mogao da kažem da sam ga napravio nekoliko dana pre njega, ako moram već da govorim o tome.

Kao slučajno, njena ruka nažvrlja stenografski nešto na hartiji, dok su njene treptave umilne oči počivale na njemu.

– Ali malopre ste mi kazali da ima sveta koji smatra da je vama trebalo dodeliti ćelu nagradu. Da li i vi tako mislite.

– Ne bi to bilo tačno, kad bih tako nešto kazao.

Ali se na njegovom licu jasno videlo drukčije ubeđenje. •– Vi ćete svakako videti dr Farelija u Štokholmu ...

– Pretpostavljam da ću ga videti, barem za vreme zvaničnog dela.

– Da li nameravate u buduće da uspostavite s njim neku vrstu zajedničkog istraživanja? Mislim, s obzirom da ste obojica . . .

– Sumnjam u to – prekide je Garet. – Ja imam svoj način rada i metode, a on ima svoje. Ali ipak nameravam da za vreme ovog putovanja vidim i šta su drugi radili na mom polju. Osobito me interesuju radovi jednog lekara u Insti-tuUj^Karolina« u Štokholmu. To je dr Erik Eman. Sjajan mlati istraživač koji vrši transplantacije srca i čije su zamisli srodne s mojima. U neku ruku mogli biste da kažete da je on jedan od mojih učenika. Njega su privukli moji naučni napisi i obilno se dopisivao sa mnom. Od tog vremena on je s uspehom izvršio sedam transplantacija srca, kako on voli da

1

160

kaže, po Garetovom načinu. Nedavno me je obavestio da se pod njegovim nadzorom nalaze još tri slučaja. Nestrpljiv sam da vidim šta je učinio i da mu dadem bilo kakav savet, ako bude potrebno. Međutim, ako tražite materijal o meni, onda je dr Erik Eman pravi čovek. Mislim da bi on mogao da govori s manje ustezanja o mom delu, nego li što sam ja to u mogućnosti. Razumete li?

Sjue Vili nije bila raspoložena da krene tim drugim ko-loseekom, da krene s dr Emanom. Možda je to s Garetove strane bio pokušaj izvrđavanje, premda je ona sumnjala da je on tako spretan. Fareli je bio njen momak. O njemu je ona želela da sazna više, o njemu i Garetu ili još bolje o njegovom stavu prema Garetu.

– Vrlo zanimljivo, zaista vrlo zanimljivo – reče ona.

– Ali da se vratimo za trenutak na Farelija. Taj čovek me opčinjava, uostalom kao i ostalu štampu. Kako je on uopštc upao u vaš komad? Kao što ste malopre kazali, a što po mom mišljenju svi znaju, vi ste bili prvi čovek koji je s uspehom izvršio prenos srca. Ne važi li za nauku kao i za sve ostale

– ko prvi devojci, onome i devojka, ili još tačnije da kažem: ko prvi nešto otkrije, onome i prva počast?

– Tako izgleda. Međutim, uveren sam s obzirom na sva ta vaša istraživanja, da ste pročitali izjave dr Farelija.

Dle biste mogli kazati da je preskroman.

– Hoćete da kažete da je on možda uticao na sudije? Pravio se kao da se užasnua na tu pomisao.

– To ne bih želeo čak ni da pomislim. On je ... kako da kažem . . . takva vrsta čoveka . . . ističe se. On je vrlo privlačan čovek.

Sjue je želela da ga pogladi.

– Ali vi ste suviše skromni da biste se branili. To mi je jasno. Jasno mi je i to da danas ipak nije dovoljno biti miran, povučen, nauči predan radnik, koji radi svoj posao i radi ga sjajno. Svet rado voli da previdi takve ljude. Njihovu pažnju s lakoćom može da privuče neki drugi naučnik, koji misli samo na sebe, bučan je i pun glume. – Nije ga pitala da li je to i bilo tako. Drsko je pretpostavila da se slažu. – Sramota, zar ne? Koliko puta je samo javnost bila zavedena.

Garet se skromno smešio. Ta čudna mlada žena uspjela je da ga zagreje svojim nagađanjima.

– Da, sramota je.

Umešao se sistem za opštenje s javnošću. Oboje su digli pogled. Jedna od stjuardesa je govorila.

161

– Kroz pet minuta stižemo u štokholm. Molim vas ugashite cigarete. Molim vas vežite pojaseve. Hvala.

Među putnicima u avionu nastalo je komešanje. Garet podiže dlanove nemoćno u vis.

– Mislim da nemamo više vremena.

Međutim, Sjue Vili je dobila ono što je želela i to je bilo dovoljno. Saznaće više u Štokholmu i proširiti procep.

– Ne znam kako da vam zahvalim – reče ona. – Svaka sitnica pomaže. Ovo mi je omogućilo divan početak. Vaš prvi slučaj, onaj vozač kamiona, predstavljaće sjajnu pripovetku.

– Vi ste divni – reče Garet.

– I diskretna – dodate ona, u želji da se s njim čvršće poveže.

Garet ustade.

– Videćemo se onda u Štokholmu.

'.. • t' ''

– Nadam se.

Garet se vratio na svoje sedište i pričvrstio pojas. Njegova žena se iznenadila kad ga je videla veselog i dobro raspoloženog.

Karavela je naposljetku dodirnula pistu na aerodromu Arlanda uz bučno kočenje. Sa zvučnika se čuo muški glas.

– Govori vaš kapetan. Upravo smo se spustili u Štokholm. Mesno vreme je tačno 12.36.

Garetovi su bili među poslednjima koji su izišli iz mlaznog aviona. Silazili su niz stepenice iza ostalih putnika i našli se u gomili naroda. Rukovali su se s grofom Bertol-dom Jakopsonom, Ingridom Pol i Karlom Adolfom Krancom. Šarali je sva blistala zbog buketa cveća koji joj je predala gospođica Pol. Stali su ispred fotografa, dok je Jakopson odlučno držao po strani švedske novinare. Upravo su se spremali da pođu prema limuzini, kad je Jakopson iznenada primetio da neko nedostaje.

– Gospodin Endrju Kreg? Gde je on? – Jakopson je povukao Garetu za ruku. – Dobitnik Nobelove nagrade za književnost nalazio se u istom avionu. Gospodin Kreg. Da li ste ga videli?

Garet odmahnu glavom. Nije nikoga sreo. Nije pomenuo Sjue Vili.

Dok su Kranc i gospođica Pol vodili Garetove kroz prolaz do limuzine, Jakopson se gurao i bezuspešno tražio Krega među ostalim putnicima. Naposljetku mu je pošlo za rukom da dođe do kapetana aviona i stjuardese. Pokazali su mu

M NAGRADA 1

spisak putnika. Zajedno sa Jakopsonom pregledali su pažljivo imena svih putnika. Na spisku se nije nalazio Endrju Kreg, a isto tako ni Li Deker.

Potpuno zbunjen, Jakopson je pošao prema kolima. Bio je to star čovek, koji je živeo po planu. Svi su uvek govorili da niko ne može da nadmaši njegove organizatorske sposobnosti. Taj dar bio je jedan od njemu najmilijih. Prema poslednjem izveštaju, starom svega nekoliko sati, Kreg je morao da stigne u Kopenhagen u devet časova ujutru avionom Skandinavskog društva. Dobro se sećao, bio je to let broj 912. Za Štokholm je leteo avion koji je polazio iz Kopenhagena u 11.20. Da li je moguće da je let 912 u zadocnjenju? Bio je uveren da bi ga o tome obavestili. Ovo je predstavljalo tajnu, zaista tajnu. Bilo je to

ujedno i prvi put, koliko se on sećao, da jedan dobitnik nagrade ne stigne kako je predviđeno.

Otpustio je vozača druge limuzine i popeo se u prvu. Seo je pored Kranca i odlučio da s takvim brigama ne zamara dr Gareta i njegovu ženu.

Ali je i pored toga za celo vreme puta do štokholma mislio šta li je to moglo da se desi Endrju Kregu.

Tek u 4.30 to popodne dobio je grof Bertil Jakopson odgovor na tu tajnu. Jedino njemu, među svima članovima odbora za doček, bio je pridodat i jedan pisar Ministarstva spoljnih poslova. Jakopson je bio nestrpljiv za vreme tog oduženog ručka u čast Garetovih u »Grand hotelu«. Zeleo je da se što pre vrati u svoju kancelariju u Sturegatan 14, da uzme telefon i da pronade izgubljenog dobitnika Nobe-love nagrade.

Sada je, nervozno mašući svojom palicom po zelenom tepihu u prijemnom odeljenju Zadužbine, išao prema telefonu. Prigušeno tupkanje njegove palice najavljivalo je njegov dolazak i na vratima prijemnog odeljenja pojavila se njegova sekretarica Astrid Sten. Držala je u ruci jedan omot.

— Gospodine, stigao je za vas telegram.

Uzeo ga je od nje, pocepao omot i prineo očima. Telegram je bio iz Kopenhagena. Počeo je da čita:

ZBOG NEPREDVIĐENIH TEŠKOĆA ODLOŽIO LET ZA ŠTOKHOLM STOP PRIMORAN OSTATI OVDE ČELI DAN STOP POLAZIM VEČERAS SEVERNIM EKSPRESOM I STIŽEM SA

163

SVOJOM SVASTIKOM OSAM ČETRDESET PET SUTRA UJUTRO STOP IZVINITE ZBOG NEPRIJATNOSTI STOP POŠTOVANJE ENDRJU KREG

Čuo je gospođu Sten kako se raspituje.

— Nešto nije u redu?

— Ne ... ne ... ništa. Gospodin Kreg bio je sprečen da dođe. Stiže sutra ujutru.

Jakopson je otišao u svoju kancelariju, skinuo kaput i zaboravio, koliko je bio uzbuđen, da pozdravi starog kralja Gustava na zidu.

Zavalio se u okretnu stolicu za stolom. Ispravio je telegram na mapi za pisanje. Tajna je bila rešena, a ipak na neki način nije bila uopšte rešena. »Zbog nepredviđenih teškoća« Endrju Kreg nije mogao da otputuje. Kakve teškoće? I šta je to bilo nepredviđeno?

— Šta se to na kraju krajeva desilo Endrju Kregu? Grof Bertil Jakopson imao je neko neodređeno ose-

ćanje da ove godine stvari ne idu tako glatko kao prošle godine ili kao što su išle pretprošle. Program još nije ni počeo, a već je nešto pošlo naopako.

Jakopsonu se to nije sviđalo. To mu se nikako nije sviđalo.

Telegram koji je grof Bertil Jakopson pročitao u Stokholmu, u 4.30, bio je otposlani gotovo pet časova ranije, u 11.43 tog jutra, iz Danske, iz jedne raskošne spavaće sobe na šestom spratu hotela »Tri sokola« u Kopenhagenu. Premda je na telegramu stajao potpis Endrjua Krega, on ipak nije imao nikakve veze s njim. Telegram je bila napisala i poslala njegova svastika Li Deker.

Endrjua Krega iz njegovog mamurluka probudio je piskavi glas njegove svastike iz druge sobe. Glasno je čitala telegram nekom njemu nepoznatom. Čitala je sadržaj da bi dobila odobrenje i nepoznati je odobrio. Kreg je zaključio da je taj nepoznati zapravo bio g. Gejt, prvi sekretar američke ambasade u Kopenhagenu. Čim se dovoljno »a,* raz'udio, Kreg je zaželeo da se snađe u novoj sredini.

Ležao je na crnom prekrivenom otomanu. Noge su mu visile preko ivice. Nalazio se u suviše zamračenoj i čudnoj sobi boje limuna, s nameštajem oštarih uglova, od tikovine, očigledno proizvodom neke fabrike prepune kubista. Soba je bila lepa, vrlo čista i mirna. Shvatio je da mu je neko skinuo kaput, a isto tako i cipele. Glava ga je bolela, a

jezik mu je bio odrvenio i ličio na jezik lovačke cipele. Pretpostavio je da se opio. Ni sad nije bio trezniji. Mučile su ga posledice pića i bio je žedan.

Slušao je dva glasa što su dopirala kroz mali hodnik koji je vodio u drugu sobu. Stigao je hotelski momak i primio telegram zajedno sa uputstvima da ga hitno pošalje. Li se plašila da možda neće naći mesta u vozu, s obzirom da su mesto u avionu već bili otkazali. Gospodin Gejts ju je uveravao da će dobiti mesto u

vozu, ali ako ga i ne dobije, još uvek može da se nađu mesta u drugom avionu. Li nije želela da propusti i drugi let. Nije htela ni tako brzo da krenu, jer je znala da Endrju neće moći tako brzo da se razbudi. Njemu je iznad svega bio potreban odmor. Preklinjala je g. Gejtsa da ponovo telefonira glavnoj železničkoj stanici, i on je na-posletku udovoljio toj njenoj želji. Rekao je činovniku u uredu za rezervacije da je iz američke ambasade i da su mu hitno potrebna dva mesta u severnome ekspresu. Nastala je stanka, čulo se nekoliko promrmljanih rečenica i naposletku se ispostavilo da su mesta ipak rezervisana. Razgovor u drugoj sobi bio je nerazgovetan, a Kreg se nije ni trudio da ga čuje. Iznenada je začuo lake korake, pomislio je da bi to mogla da bude Li, pa je odmah doneo odluku. Okrenuo se prema zidu, čvrsto je zatvorio oči i pravio se Ada spava. Međutim, da bi sve to bilo uverljivije, počeo je teško da diše. Za trenutak mu se učinilo da se Li nalazi više njega. Čuo je kako je šmrknula, iskašljala se i kako se naposletku udaljila. Sad su se ponovo začuli glasovi u drugoj sobi, ali ovoga puta jasnije. Ponovo je otvorio oči i počeo da sluša. – Čvrsto spava – kazala je Li. – Neće se buditi nekoliko sati. – Onda možemo da pođemo?

– Uverena sam da mu ništa neće trebati.

– Vrlo dobro. Uzećemo karte na glavnoj železničkoj stanici. Zatim ćemo ručati kod »Oskara Devidsena«. Ako nam preostane vremena, odvešćemo se do Elsinora, to je svega dva sata daleko, zajedno sa povratkom. Jeste li uvereni da gospodinu Kregu neće ništa trebati?

– Njemu je potrebno samo da se ispava. Ništa me drugo ne brine. Danas popodne i večeras u vozu sumnjam da će mu biti dovoljno. Nadam se da se zbog ovog odlaganja neće raspasti Nobelova zadužbina.

– Biće oni zadovoljni da vas dočekaju kad vi stigli da stigli.

•– I ja se nadam.

167

Zatim je govor postao nerazgovetan, čuli su se samo pokreti i šum zatvaranja i zaključavanja vrata.

Endrju Kreg je mirno ležao. Resio je da im dade dovoljno vremena da odu. A nije mu se ni ustajalo. Želeo je da mu što pre popusti bol u slepoočnici. Nadao se da će s vremenom i to biti. Osećao je strašnu žeđ, ali je ipak resio da pokaže kako ima volje. Čekaće deset minuta. Pokušao je da ovlaži jezik na nepcima, ali mu to ništa nije pomoglo. Naposletku je počeo da prelazi jezikom preko unutrašnjih strana obraza. Deset minuta je prošlo. Još je čekao.

S teškoćom se sećao onih nekoliko nedelja u Milero-vom Nasipu, neposredno pre puta. Vest o dobijanju No-belove nagrade zatekla ga je na samom početku njegovog ciklusa. Posle Harijetine smrti, dok se oporavljao, nije mnogo pio, ne više no što je pio dok je ona bila živa. Međutim docnije – kad bi se obukao i kad nije imao kuda da ide, zar nije to bilo ono staro opravdanje – viski mu je omogućavao da olakša dan. U toku prve godine pio je bez svake mere, neprekidno. Ali kad je taj bol zamenila svesna praznina, zapadao bi u cikluse. Lušijus Mejk mu je rekao da su to ciklusi. Ili je to možda bila Li? Dve neđelje pijan i dve neđelje trezan, uglavnom trezan. Prošle godine, međutim, bio je tri neđelje pijan i jednu neđelju trezan. U tom međuvremenu dodao je svega dvadeset stranica mršavoj gomilici rukopisa što ih je nazvao »Povratak u Itaku«. Upravo se nalazio u razdoblju tronedeljnog pijanstva, kad je stigla vest; a kako je nagađao, još uvek se nalazio u tom razdoblju.

Kad neko neprekidno pije, onda mu je gotovo nemoguće da pohvata iz prošlosti, bez obzira kako ta prošlost bila blizu, ma i nekoliko iskidanih pojedinosti. Boca viskija predstavljala je sve za njega. U tu bocu možete strpati pisanje, putenost, nade, osećanja. Sve to možete namočiti i rastvoriti tako da je nemoguće prepoznati. Od one večeri, kad je primio telegram, do jutra kad se odvezao u Čikago, nije mogao gotovo ničega da se seti. Neka su mu lica bila donekle vidljiva, kao lice Lušijusa Mejka i Džeka Biningera, dvojice prijatelja, koji su se nalazili između njega i novinara; zatim Li, koja se uzmuvala oko njega, nego-vala ga, žalila se; pa žalim profesora Aleksa Inglisa, iz koledža Džolijet, koji ga je nemo obožavao i tako isto nemo proklinjao.

Juče ujutru, da juče, Lušijus Mejk ih je odvezao u svom karavanu do Čikaga. Li je bila neobično raspoložena.

168

Imala je na sebi kao mahovina zelenu novu pletenu haljinu, i kaput nov, koji joj je Kreg poklonio za srećan put. Istina nije on to lično kupio. Sedeo je u jednoj krčmi u Milvokiju, dok je Lušijus kupovao za svoje pare, kao predujam na primanja od Nobelove nagrade. Delimično je bila vesela i zbog onog obećanja što ga je prošle noći izvukla od Krega, obećanja da neće piti, sem u društvu, do završne svečanosti u Štokholmu. Ti pokloni i uzbuđenje pomogli su joj da se opusti njeno napeto slavensko lice i ukruženo telo. Poprimila je ženstveniji izgled i njen ponos zbog njega, u prošlosti to mu je izgledalo kao neki nežni pritisak, podigao je i njegov ponos, istina samo za kratko, ali na način kako je to nekada Harijeti često polazilo za rukom.

Ručak u restoranu benzinske stanice bio je oproštajna svečanost dostojna Lukulusa, dok je Lušijus Mejk mrzovoljno računao koliko će oglasa morati da proda da bi platio svako od ovih posluženja. Posle su se odvezli na aerodrom i ukrkali u avionu za Njujork. Dva pića što ih je popio u restoranu i druga dva pića u avionu, omogućili su mu da nekako podnese dva i po sata puta. Tamo su ih dočekali Kregov izdavač, literarni agent i omiljeni recenzent. Odvezli su se u neki restoran u kome su gorele svece, skup i čuven raj, u kome se Kreg osećao jadnim. Nije ga zanimao nika-lav književni razgovor, a isto tako ni razgovor o njegovoj budućnosti. Njega je interesovalo samo piće za osveženje. Dobio je dozvolu da popije dupli viski, a prilike nisu dozvoljavale drugo i treće piće. Tu zaveru protiv njega smislio je izdavač, koji je naručivao i koji je bio odlučio da ga podmladi, zatim agent, koji je imao čir u stomaku, i na kraju urednik koji se plašio jednog serija, a da i ne govorimo o Kregovoj svastici, koja je lebdila iznad njega kao neki preobraćeni nepoznati alkoholičar.

Za vreme noćnog leta, u mlažnjaku Skandinavskog društva, DC-8C, izgledi su bili veći. S obzirom da je Li bila zadovoljna i da se smeškala, pristala je da popiju po čašu šampanjca iznad Kanade i drugu iznad Njufoundlenda. Kreg je s puno nade predlagao i treću, ali odbijajući da i sam popije treću. Tako ju je potpuno razoružao negde na početku Atlantika. Ispila je i odmah zaspala u svojoj nagibnoj stolici. Kreg se na taj način spasao.

Endrju Kreg bio je već čuven, i ta slava ga je pratila i u avionu. Kad je došao u mali restorančić da bi porazgovarao i našalio se sa stjuardesima, kelnerom i ono nekoliko

169

putnika, svi su ga dočekali kao počasnog gosta. Dok je većina putnika spavalo, neki nemirno, a neki čvrsto kao Li, Kreg je počeo svoj ciklus. Odbio je šampanj, kao nešto za turiste kako je rekao, i bacio se na viski. U toku te vesele noći Kreg je pio. Pio je sve do zore koja je brzo došla. Nije prestao da pije ni iznad Škotske i Engleske.

Novi dan, mračan i tužan van zamagljenih prozora, zatekao ga je u stolici, spuštenih zastora prema Harijeti i njegovoj umetnosti, spremnog da se prepusti snu. Čuo se glas iz zvučnika, i Li se probudila. Otrčala je do umivaonika i uskoro se vratila kose začešljane na potiljku, doteranog lica i neizgužvane pletene haljine.

Kad se zavalila pored njega, odmorna, upitala ga je:

– Jesi li spavao?

– Divno – promrmljao je.

Kad je stjuardesa najavila da je pušenje zabranjeno i da je potrebno da pričvrste pojaseve, Kreg je zapalio lulu i zaboravio na pojas. Niko to nije ni primetio.

Pristali su. Li je čestitala sebi što su ponovo stigli na zemlju, a on je teturao iza nje dok su izlazili. Čim je stao na stepenice i pokušao da napipa prvi stepenik, popustila su njegova omlitavela kolena. Uhvatio se za ogradu, i Li ga je spasla da ne padne. Stala je ispred njega zajedno s još dvojicom putnika.

Dok su mu pomagali da siđe niz stepenice, Li je osetila njegov dah. Lice joj se skamenilo. Sad je primirje bilo raskinuto.

Kreg se ostalog jedva sećao. Neki čovek, obučen kao mesar u nedelju pre podne, dočekao ih je na aerodromu. Crna kafa u restoranu na aerodromu. Nekoliko reci iz razgovora između Li i domaćina. Čuo je samo reci da on nikad ne pije. – »Nije navikao. Svi su ga slavili, želeli su da ga pročaste, da proslave, a on nije znao kako da kaže ne. Bilo je to suviše.« – Docnije na kasi, dodala je: »Ne možemo sad nastaviti put. Ne mogu dozvoliti da ga takvog vide u Stokholmu. Nije on takav. To bi bila nesreća«. Zatim su dugo telefonirali. Domaćin se ponovo našao uz njih. Našao im je sobe u hotelu. Vozili su se beskrajno dugo u nečijem automobilu. Bio je to sjajan hotel s vijugavim prilazima preko kojih su došli do ulaza sličnog ogromnoj garaži. Ušli su u prepun foaje. Nalevo se nalazila portirska loža. Liftovi su bili nadesno. Šesti sprat, molimo vas ovuda.

170

Sve te pojedinosti rasplinulo su se u alkoholu. Jako piće prati slabo pamćenje, rekao je samom sebi. To je vrlo jednostavno. Podigao se na otomanu. Prošlo je više od dvadeset minuta otkako je Li otišla. Obuo je cipele. Našao je nekako kupatilo i lice isprskao hladnom vodom. Zatim je nakvasio kosu i očešljao se. Razvezao je kravatu i ponovo je vezao. Obukao je tamno sivi kaput i otišao u sobu u kojoj je spavala Li. Bila je to soba bliznakinja njegovoj. Jedan kovčeg bio je otvoren, a ostali, još zaključani, ležali su na podu. Vratio se u svoju sobu da uzme trenčkot. Tek onda je primetio parče hartije zakačeno na stolici pored otomana. Dohvatio je hartiju i pročitao je:

Endrju, pišem ti, u slučaju da se probudiš pre mog povratka, da sam otišla na ručak s činovnikom američke ambasade. Otkazali smo avion za štokholm, jer : si bio pijan. Uzeli smo sobe u ovom hotelu da se odmoriš i polazimo vozom za Svdesku večeras iz istog razloga. Vraćam se oko pet. Urazumi se. Li. Čitao je zaglavljje na hartiji. Odseo je u hotelu »Tri sokola«, 9 Falkoner aleja, Kopenhagen.

Zgužvao je hartiju u lopticu i bacio u korpu za otpatke, pa se zatim uputio prema liftu. Pritisnuo je dugme, a 'i seAJekanje odužilo. Izvukao je lulu i tek što je odbio prvi dim, otvorila su se vrata na liftu. Nije bilo dečaka. Spustio se bez zaustavljanja.

Upitao je momka u foajeu gde se nalazi bar i ovaj ga je odveo kroz foaje, nalevo, i pokazao mu. Izdužena konjska potkovića u trpezariji bila je sad prazna, a iza nje nalazio se plav mlad čovek, uvučene bradice, u crnom odelu i sa belom pregačom.

Dok se Kreg približavao, primetio je kako ga barman pažljivo posmatra. Popeo se na visoku stolicu.

– Dupli viski. Barman se ustezao.

– Izvinite, gospodine, jeste li vi gospodin Kreg iz sobe 607 i 608?

– Da.

– Neobično mi je žao, gospodine, ali imam strogo naređenje da vas ne poslužujem.

Kreg je bio više iznenađen, nego li ljut. T

– Otkud znate da sam to ja? , . . . ,

– Vaša žena vas je opisala. ....

171

– To nije moja žena.

– Onda gospođa. Kazala je da ste vrlo bolesni, izvinite, a da je lekar tako naredio . . . nikakvo piće.

– Jeste li vi poludeli? Ovo je javno mesto. Ja sam potrošač. Želim da pijem. Molim vas poslužite me.

Barman se ustezao, ali je ipak odbio.

– Mogu da nas tuže, gospodine, ako se vi razbolite. Po hotelskim propisima možemo da služimo goste ako to mi želimo. To piše i u vašoj sobi, gospodine.

Kreg nije besneo na ovu ludu, nego na Li. Nije hteo da čuje ni za kakvo opravdanje. Želeo je da pije.

– Znaš šta, momče. Nisam bolestan, a ona se šalila, ali pustimo to sad. – Ustao je. – Daj mi samo jednu čašicu, za put. Niko neće videti. Barman se ustezao. Želeo je jedno, a to mu se videlo na licu, da se ovaj čovek što mirnije udalji. Klimnuo je glavom, dohvatio bocu i nasuo u čašu koju je izvadio ispod bara.

– Ne bih smeo – reče on i gurnu čašu prema gostu. Kreg je iskapio čašu. Tečnost je okvasila usta, zapalila grlo, zagrejalno grudi, oživela ga.

– Koliko sam vam dužan?

– Ništa gospodine. – Samo ga je podsetio. – Zapamtite, niste pili. Kreg se gorko nasmeši.

– To je bilo najbolje piće koje sam popio. – Izmakao se od stolice. – Koliko ima do grada?

– Dvadeset minuta, gospodine, do centra. To je trg pred Gradskom kućom. Ne možete pogrešiti. Naći ćete taksi ispred hotela, a možete uzeti i autobus. Ne zaboravite da promenite dolare u krune.

– Hvala, druškane.

U foajeu portirske lože, našao je ženu koja je menjala novac. Sedela je pored mašine za računanje. Dao joj je dvadeset dolara i primio punu šaku krana. Strpao ih je u svoj novčanik, dok je posmatrao izložene američke, nemač-ke, engleske i francuske novine i časopise, a zatim je izišao.

Dan se prolepšao, ali je vazduh bio hladan. Video je nekoliko parkiranih automobila, ali nijednog taksija. Čekao je malo, a zatim je prišao vrataru koji je užurbano razgovarao s jednim slabo odevenim nosačem.

– Gde se nalazi autobus? – upitao je Kreg.

– Autobus? – začudio se vratar. – Ah, da, autobus. – Pokazao mu je. – Eno tamo. Uskoro kreće. ..

1

172

Kreg mu je zahvalio i požurio do velikog plavobelog autobusa koji je stajao pred ulazom u jedan ogromni bio-skop. Popeo se u autobus. Zdepasti vozač s naočarima brisao je ogromni volan lanenom krpom i u znak pozdrava klimnuo mu glavom.

– Kartu molim.

– Nisam znao.

– Možete da platite i ...

Kreg je izvadio novčanik, izvukao gomilu danskog novca i pružio. Vozač je izabrao nekoliko i Kregu vratio ostatak.

Kad se okrenuo prema unutrašnjosti autobusa, Kreg je ugledao puno sveta i video da su sva mesta zauzele mlade Skandinavkinje. Otišao je na kraj autobusa i spustio se na jedno usko sedište, gde mu je ostalo vrlo malo mesta za noge. Kroz nekoliko minuta autobus je krenuo. Motor je zujao. Autobus se odvojio od pločnika, otkotrljao dva bloka i zatim okrenuo nalevo u jednu saobraćajnu arteriju punu vozila.

Kreg nikad ranije nije bio u Kopenhagenu. Kad su Harijeta i on pošli na šestomesečno bračno putovanje odmah posle rata, oni su udobno putovali brodom do Geteborga, proveli nedelju dana u Štokholmu, odleteli u Amsterdam i zatim produžili vozom u Pariz. Nisu želeli da napuste Pariz čak ni posle šest nedelja, ali su na kraju iznajmili jedan sitroen i odvezli se do San Sebastijana, Madrida, Barcelone, Niče i zaustavili se u Speciji. Okušali su i brdske puteve i spustili se do Rima. Docnije su se odvezli do Milana i Berna i ostavili sitroen u Parizu. Na putu kući bili su prepuni divljenja za to svoje veliko putovanje i govorili su o povratku idućeg leta. Ali je život hteo drukčije i oni se nikad više nisu vratili, bar ne zajedno, a sad je došao on sam u Kopenhagen i nije ni gledao kroz prozor, jer mu nije bilo ni stalo do toga.

Čuo je pucketanje više glave, a zatim vozačev glas kroz zvučnik.

– Dobro došli na ovo dnevno zimsko putovanje krpz Kopenhagen – govorio je zvanično vozač. – Sad je jWb popodne. Obilazak traje tri sata. Završićemo ga na Gradskom trgu, mestu koje mi Danci zovemo Rahunpladsen, u 4.30. Zaustavićemo se pet puta da bismo dali prilike onima koji žele da upotrebe svoje

fotoaparate. Staćemo kod crkve Grundvig, fontane Gefion, male morske vile u pristaništu

173

Kopenhaga, na Lengelini i kod zamka Amalijenberg. Među ostalim značajnim istorijskim spomenicima . . .

Kreg je pobledio kad je naposletku shvatio. Mislio je da se nalazi u običnom gradskom autobusu. Glupo je ule-teo u autobus za razgledanje grada. U prvi mah hteo je da zaustavi autobus ili da priđe vozaču i da mu objasni svoju grešku i zamoli ga da ga pusti da iziđe kod prvog crvenog svetla. Ali je odmah zatim shvatio da nije bilo potrebe da se uznemirava. Želeo je prosto da ode do nekog bara, bilo kog bara i na ovaj smešan način otići će do nekog bara isto tako brzo kao i na bilo koji drugi način.

I pored osećanja nelagodnosti i žeđi, još uvek je bio dovoljno razuman da ga ovo zabavlja. Odlučio je da uskoro uspostavi svetski rekord u slobodnom stilu kao turista koji se najkraće vozio u analima danskog turizma.

Vozili su se beskonačno dugo i naposletku su stali. S glasnogovornika se čulo:

— Zamak Amalijenberg, prebivalište kralja i kraljice, iz osamnaestog veka.

Putnici mogu da iziđu. — Gotovo svi su ustali da iziđu. Kreg je pošao za ostalim putnicima.

Mlade žene okupile su se napolju oko vodica. Kreg je čuo uvodne reci.

— Kraljevski dvorci spadaju među najlepše primerke rokoko stila u Evropi

...

Dalje nije čuo, jer se već udaljavao. Ogledao se oko sebe. Nalazio se na ivici velikog trga, potpuno zatvorenog s četiri sasvim jednaka dvorca s kulama. Na straži su se nalazili kraljevski gardisti s kapama od medvedih koža na glavama. Nigde na vidiku nije bilo nijedne zgrade koja bi ličila na bar, krčmu ili kafanu.

Kregovog raspoloženja je nestalo. Osećao se pogružen kao neka ličnost iz Kafkinih romana. Bacivši ponovo pogled na okolinu, primetio je još nekoga kako se odvojio od drugih turista i sad se naginje na nekoliko metara od njega, upravljajući fotoaparat, koji je ličio na rolejfleks što ga je imala Li, na kraljeve gardiste. Pošto ih je snimila, zastala je ozbiljno zauzeta navijanjem filma,

Kreg joj je hitro prišao. Odmah je video da je to bila mlada devojka, po izgledu ne starija od dvadeset i jedne godine. Beli šešir koji je imao oblik palaćinke, bio je opasno nagnut na njenoj glavi, dok joj je zlačana kosa padala preko ramena. Debeli, nešto preveliki džemper koralne boje, nezakopčan napred, pokrivaio je belu bluzicu i gornji deo

1

174

175

njene suknje marinsko plave boje. Kad joj je Kreg prišao, video je da mu ona stiže do grudi.

Pogledala ga je iznenađeno. Lice joj je bilo široko i lepuškasto, očiju svetloplavih s borama od smeha na spolj-nim stranama, pravilna i široka nosa, visokih jagodica i koščata kao što je bila Harijeta, ispucanih usana, nabubrelih i ružičastih. Tamni mladež kao obeležje lepote, nalazio se nadesno od gornje usne.

Kreg je bio svestan devojčine lepote, ljut i neraspolo-žen zbog toga, jer su mu misli lutale za nečim mnogo značajnijim.

— Izvinite, gospođice, — reče on — ja sam od putnika iz autobusa. . .

Ona klimnu glavom.

— Da li biste hteli da mi kažete ima li ovde negde u blizini kakav bar?

— Bar? Vi mislite neki restoran za samousluživanje?

— Ne, . . . ne, . . . Mesto gde mogu nešto da pojedem . . '. kakvo piće . . . viski.

— Ah. — Mahnula je rukom prema dvorcima. — Ovo je Amalijenberg.

— To mi je poznato.

— Ovde nema nikakve kafane. ^— Ali negde u blizini?

Ona slegnu ramenima. — Ne poznajem ovaj trg. Možda ćemo naći docnije.

Iznenada se nasmeši s nekim zavereničkim oduševljenjem i reče. – Kazaću vam kad ugledam.

– Biću vam vrlo zahvalan.

Zavukao je hladne ruke u džepove trenčkota, skupio ramena i odvukao se natrag do autobusa. Kad je ulazio, primetio je da ga ona posmatra. Nadao se da će održati reč.

Što se tiče Krega, to razgledanje postajalo je sve dosadnije. Vozačeve zvučne rečenice odbijale su se od Kregovih ušiju. Sedeo je poguren na sedištu i čekao, dok su mu pred očima prolazili dvorci sa francuskim i danskim slikama, sedište policije, zamak Frederiksberg, u kome se nalazila škola za oficire, zoološka bašta, zatim dvorac koga je pre tri stotine godina sagradio kralj Kristijan IV. Slike su dolazile i odlazile.

Ponovo su se zaustavili, izišli iz autobusa i u polukrugu okupili oko vozača, na obali pristaništa, pred kipom morske vile, Kreg je, oslanjajući se čas na jednu, a čas na

drugu nogu, stajao malo podalje, u trenčkotu, žaleći se u sebi na hladnoću.

Neko ga je povukao za rukav. Okrenuo se, i ona je stajala ispod njega, s belim šešikom kao palačinka na zlaćanim pramenovima. Široki osmeh je privlačio, a njen džemper boje korala bio je još uvek nezakopčan i pored niske temperature. Srčana mala morska vila, kazala mu je. Ali u tom času primetio je da ona ipak mora da oseća hladnoću, jer su se bradavice na njenim dojčkama skupile i sad su se jasno videli oblici na beloj bluzi. Tek sad je primetio veličinu njenih grudi, od kojih se bluza nadimala tako da su školjkasta dugmeta izgledala kao da će popucati.

Pokazala mu je rukom.

– Tamo.

Njegov pogled pratio je pravac njenog prsta i tamo je ugledao nekoliko radnji.

– Biće vam zabavno u najbližoj – dodade ona. Hteo je da dodirne svoj šešir u znak pozdrava, ali je

zastao kad mu je ona zaverenički namignula. Gledao ju je kako odlazi i pridružuje se ostalim devojkama. Prešao je preko ulice i ušao u prvu radnju. Tu se nalazio i bar s nekoliko stolova i stolica, prazan. Iz kuhinje se pojavila krupna žena. Brisala je ruke o svoj ubrus. Zatražio je dupli viski na brzinu. Nije razumela engleski. Pogledao je na niz boca iza nje i pokazao joj prstom na bocu s viskijem. Nasmešila se, skinula bocu i počela da sipa, kad ju je on uhvatio za ruku i pantomimom pokazao da želi sam da sipa i da mu ostavi bocu na stolu.

Ispio je tri čaše jednu za drugom, dok je vlasnica po-smatrala i brojala iz jednog tamnog udubljenja. Tek onda je shvatio da nema potrebe da se žuri. Dan je bio pred njim. Napunio je majušnu čašu i četvrti put. Mišići su mu popustili i sad je pio lagano, sa zadovoljstvom.

Čuo je kako se otvaraju vrata i zvonce iznad vrata i okrenuo se da pozdravi nekog sudruga. Odmah je shvatio da je ona, bela palačinka nakrivljena na zlaćanoj glavi.

– Autobus polazi – reče ona. – Čekaju samo na vas. Odmah je shvatio da ne može da pobegne iz Stranačke

legije. To bi bilo nekako neamerički. Rđava propaganda. Svi čekaju na njega. Ako odbije da im se pridruži, izabere da ostane u krčmi, umesto da nastavi obilazak, to bi predstavljalo namerno anti-danski čin, udarac u leđa Beloj kući za njenih deset godina napora. Bio je očajan što je morao

176

da popusti, ali je osećao kakve su obaveze Amerikanaca u inostranstvu. Sem toga već je osećao pomalo dejstvo pića.

– Idem – reče on.

Iskapio je do kraja čašicu, nasuo petu i popio je u jednom gutljaju, a zatim je izvadio svoj novčanik. Krupna žena odvojila je koliko joj je pripadalo. Gurnuo joj je još jednu novčanicu, za gostoprimstvo, pokupio je ostatak, strpao ga u džep od kaputa i pošao za zlaćanom devojkom do autobusa.

Sad su sedeli zajedno, na poslednja dva sedišta, ona do prozora, a on sa svojim dugim nogama u prolazu.

Glavna njegova telesna potreba bila je privremeno zadovoljena i on je sad mogao da je proučava s nezaintereso-vanom pažnjom, široko lice bilo je lepo. Pojedini delovi lica bili su odvojeni, ne pretrpani, kao lepo raspoređena umetnička dela u nekoj dobroj galeriji. Onaj krajnji utisak bio je mešavina s jedinstvenim utiskom — nordijsko savršenstvo, pa ipak ne nordijsko po svojoj mekoći, nedostatku oholosti i lakoći osmeha. Ništa veslačko nije kvarilo to lice, sem svežeg ruža da bi sakrio ispucane usne i možda mladeže iznad gornjeg ugla usana.

— Da li je to veštački mladež? — upita on.

Vozili su se već pola sata, i najveći deo tog vremena ona je gudala kroz prozor, prateći reci sa zvučnika, i samo bi mu se povremeno nasmešila. Ali na ovo pitanje se okrenula.

— Svakako je pravi. Sta ste vi mislili?

— Zene ponekad to nose da bi izgledale lepše.

— Meni to nije potrebno. — U njenom odgovoru nije bilo ljutnje. Jednostavno tvrdnja.

— Ne mislim ni ja — požuri on da se složi. — Vi ste vrlo lepi. — Dodao je: — I ... vrlo ljubazni.

Nije mu ništa odgovorila, ali se zagledala u njegove oči sve dok nije trepnuo.

— Zašto morate da pijete? — upitala je.

Zbunila ga je neposrednost ovog pitanja. Nikad mu ranije niko nije postavio takvo pitanje.

— Bio sam bolestan — reče on. Bilo je stotinu odgovora, izgovora, opravdanja, ali se sve to u svakom slučaju svodilo na jedno.

Klimnula je glavom zadovoljna.

— To sam i mislila — reče ona. — Jeste li sada srećniji?

177

— Bolje je.

— Milo mi je zbog vas.

Kreg je bio oduševljen. Prvi put posle toliko meseci on se zainteresovao za nekog drugog.

— Hteo bih da se opravdam, — reče on — ali mislim da vi sada razumete. Vidite i sami da nemam ništa protiv toga da razgledam grad ... ništa protiv vaše zemlje ...

— Ovo nije moja zemlja — reče ona. Ja sam Šveđanka.

— Nisam znao ... Nasmešila se.

— U mraku sve Skandinavke izgledaju jednake. To je ružna izreka koju sam jednom prilikom čula od nekog engleskog dečaka. Vi niste Englez? Amerikanac?

— Tako je.

— Iz kog mesta?

— Viskonsi.

— Nije li to u blizini Kalifornije.

— Daleko od Kalifornije. To je između Njujorka i Kalifornije, jedna država, pokrajina ako hoćete, na Velikim jezerima.

— Ah, Čikagol

— Blizu.

— Tamo valjda nema gangstera?

— Ne onako kao u bioskopima. Ali ih ima. Isto tako ima i kauboja i Indijanaca, ali ne tako mnogo. Tu većinom živi svet sličan vama Šveđanima. Iz kog ste vi kraja Švedske?

— Iz Štokholma. Tamo je lepo.

— Znam.

— Bili ste u Švedskoj? Kreg klimnu glavom.

— Da, pre mnogo vremena. Hteo je da govori o nečem <drugom. — A šta vi radite ovde?

— Nedelju dana zimskog odmora — reče ona. — Prošle godine moje prijateljice i ja bile smo zbog zimskih sportova u Dalarni.

— Sta ste radile tamo?

V1 – Sankale smo se, skijale, vozile na bob saonicama^ 'Ove godine one su zaželele da vide Dansku. Lepa je, a'li ja više volim Švedsku. Više vđlim športove', hecjo li katedrale; dvorce i kipove. Uvek volim da nešto radim, a ne da gledam; Kreg jedva i da je slušao Ita oni govori-, toliko s* zagledao u njen<3 lice; •>,.....

'2 NAQRADA 1

178

– Sad znam na koga vi ličite – reče on iznenada. – Znao sam da sam vas viđao pre.

– Na koga?

– Sećam se jednog ulja Andersa Zorna. Video sam ga kad sam prošlog puta bio u štokholmu. Mlada devojka stoji ria steni . . . naga je ... zlačana kosa, zapravo crvenkasta, vetar joj duva u lice . . . potpuno smirena, dok stoji i gleda preko plave reke . . .

– Možda sam ja pozirala za tu sliku – reče ona za-čikavajući ga.

– Mislim da ste vi u to vreme bili samo odsjaj u oku vaše bake. Zorn je slikao tu sliku 1904. Sviđa li vam se Zorn?

– Nikad nisam čula za njega – reče ona jednostavno. Šumska vila, pomislio je, priviđenje sadašnjosti, bez prošlosti, bez opterećenja istorije i znanja, slobodan izdanak. Njega su mučile veze sa istorijom i on joj je zavideo. Primetio je da se autobus zaustavio i da su putnici s prednjih sedišta pošli prema vratima.

– Stroge – reče ona. – To je glavna ulica. To nije uobičajena peseta, ali možete da iskoristite petnaest minuta za kupovinu uspomena.

Oni ustade i pritom poravna svoju pletenu suknju. On ustade "naže se ka njoj.

– Želite li da kupite neku uspomenu – upita on.

– Ne baš naročito.

; – Hoćete li da popijete nešto sa mnom? •

Pogledala ga je, a izraz joj je bio ozbiljan. •– Napićete se.

– l hoću.

– Da li vam je to potrebno?

– Jeste.

Na ovo pitanje bilo je više odgovora, neki su bili ne bai pošteni, a neki pošteni i laskavi.

– Pijem mnogo sporije u društvu – reče on. Ona se nasmeja.

– To je najbolji razlog koji ste mogli da date. – Izvukla se između sedišta i nasmešila mu se. – Pa dobro onda. – Pošla je ispred njega ulicom Stroge.

Išli su jedno pored drugog kroz tu poslovnu ulicu, gurajući se i sudarajući se sa mnoštvom kupaca, dok napo-sletku nisu izbili na prostrani trg prepun kula i to je bio Radhuspladsen,

179

Pokazala je ustranu.

– Tamo je hotel »Palas«. Moje prijateljice i ja smo tamo svratile prve večeri samo da nešto popijemo. Vrlo je ugodno.

– Hajdemo onda u hotel »Palas«.

Pošli su lagano u tom pravcu, prošli su otprilike jedan blok kuća i zatim ušli u hotel »Palas«. Kreg je imao utisak da je došao na neko staro aristokratsko mesto, mirno i nenametljivo i sviđalo mu se kako je sve bilo uređeno.

– S ove strane je zimska bašta, – reče ona – a tamo lepa prostorija za manje društvo.

– Gde biste vi više voleli?

– U ovu prostoriju.

Prošli su kroz predvorje i ušli u bar obložen starim drvetom i koji je delovao ozbiljno, mesto gde zamišljate da uvek bukti vatra. Odveli su ih u jedno malo odeljenje izdvojeno iza jednog stuba i tu su seli jedno prema drugom.

Uzela je što i on, samo što je ona uzela jedanput, a on je uzeo dva puta. l tako nije propustio svoj ciklus.

Otprilike posle pola časa on pogleda na sat.

– Znate li da smo izgubili autobus?

- Znam.
- Neće li se vaše prijateljice zabrinuti?
- A što? Nisam ja dete.
- Koliko vam je godina.
- Dvadeset tri.
- PTetpostavljam da niste udati.
- Nisam. A vi?

Primetio je da je njegova čaša prazna i pozvao je kel-nera. Naručio je još jedan viski za nju i dvostruki za sebe.

- Bio sam oženjen – reče on naposletku. Kad bi se malo napio, bilo mu je lakše da to kaže. – Umrkla je ... poginula je ... pre tri godine. Automobilska nesreća. Ja sam vozio. Pio sam. Mislim da biste mogli kazati da je bila moja greška.
- Nikad niko nikoga nije ubio na taj način. Bila je to saobraćajna nesreća.
- .. – Kiša je padala. Nisam mogao da savladam kola. Čr
- Bila je to saobraćajna nesreća – ponovi ona. On klimnu sav smućen od pića.
- Jeste li uvereni da nećete žaliti što niste pošli na obilazak grada?
- Već sam vam kazala da ne volim katedrale. Više volim da stvaram nešto.

178

- Sad znam na koga vi ličite – reče on Iznenada. – Znao sam da sam vas viđao pre.
- Na koga?
- Sećam se jednog ulja Andersa Zorna. Video sam ga kad sam prošlog puta bio u štokholmu. Mlada devojka stoji na steni . . . naga je ... zlačana kosa, zapravo crvenkasta, vetar joj duva u lice . . . potpuno smirena, dok stoji i gleda preko plave reke . . .
- Možda sam ja pozirala za tu sliku – reče ona za-čikavajući ga.
- Mislim da ste vi u to vreme bili samo odsjaj u oku vaše bake. Zorn je slikao tu sliku 1904. Sviđa li vam se Zorn?
- Nikad nisam čula za njega – reče ona jednostavno, šumska vila, pomislio je, priviđenje sadašnjosti, bez prošlosti, bez opterećenja istorije i znanja, slobodan izdanak. Njega su mučile veze sa istorijom i on joj je zavideo. Primetio je da se autobus zaustavio i da su putnici s prednjih sedišta pošli prema vratima.
- Strobe – reče ona. -- To je glavna ulica. To nije uobičajena poseta, ali možete da iskoristite petnaest minuta za kupovinu uspomena.
- Ona ustade i pritom poravna svoju pletenu suknju. On ustade*! naže se ka njoj.
- Želite li da kupite neku uspomenu – upita on.
- Ne baš naročito.
- Hoćete li da popijete nešto sa mnom? Pogledala ga je, a izraz joj je bio ozbiljan.
- Napićete se.
- I hoću.
- Da li vam je to potrebno?
- Jeste.

Na ovo pitanje bilo je više odgovora, neki su bili ne baš poštteni, a neki poštteni i laskavi.

- Pijem mnogo sporije u društvu – reče on. Ona se nasmeja.
- To je najbolji razlog koji ste mogli da date. – izvukla se između sedišta i nasmešila mu se. – Pa dobro onda. – Pošla je ispred njega ulicom Strobe.

Išli su jedno pored drugog kroz tu poslovnu ulicu, gurajući se i sudarajući se sa mnoštvom kupaca, dok napo sletku nisu izbili na prostrani trg prepun kula i to je bio Rad h u sp lad sen.

Pokazala je ustranu.

- Tamo je hotel »Palas«. Moje prijateljice i ja smo tamo svratile prve večeri samo da nešto popijemo. Vrlo je ugodno.
- Hajdemo onda u hotel »Palas«.

Pošli su lagano u tom pravcu, prošli su otprilike jedan blok kuća i zatim ušli u hotel »Palas«. Kreg je imao utisak da je došao na neko staro aristokratsko mesto, mirno i nenametljivo i sviđalo mu se kako je sve bilo uređeno.

– S ove strane je zimska bašta, – reče ona – a tamo lepa prostorija za manje društvo.

– Gde biste vi više voleli?

– U ovu prostoriju.

Prošli su kroz predvorje i ušli u bar obložen starim drvetom i koji je delovao ozbiljno, mesto gde zamišljate da uvek bukti vatra. Odveli su ih u jedno malo odeljenje izdvojeno iza jednog stuba i tu su seli jedno prema drugom.

Uzela je što i on, samo što je ona uzela jedanput, a on je uzeo dva puta. I tako nije propustio svoj ciklus.

Otprilike posle pola časa on pogleda na sat.

– Zna li da smo izgubili autobus?

– Znam.

– Neće li se vaše prijateljice zabrinuti?

– A što? Nisam ja dete.

– Koliko vam je godina.

– Dvadeset tri.

– Postavljam da niste udati.

– Nisam. A vi?

Primetio je da je njegova čaša prazna i pozvao je kel-nera. Naručio je još jedan viski za nju i dvostruki za sebe.

– Bio sam oženjen – reče on naposietku. Kad bi se malo napio, bilo mu je lakše da to kaže. – Umrula je ... poginula je ... pre tri godine. Automobilska nesreća. Ja sam vozio. Pio sam. Mislim da biste mogli kazati da je bila moja greška.

– Nikad niko nikoga nije ubio na taj način. Bila je to saobraćajna nesreća.

– Kiša je padala. Nisam mogao da savladam kola.

– Bila je to saobraćajna nesreća – ponovi ona. On klimnu sav smućen od pića.

– Jeste li uvereni da nećete žaliti što niste pošli na obilazak grada?

– Već sam vam kazala da ne volim katedrale. Više volim da stvaram nešto.

I

1*^N\$/'

180

– Ali ovo nije baš neki zimski sport. Ona se nasmeši.

>

– Ali me veseli.

Doneli su piće i kad je Kreg popio svoje, naručio je da mu odmah donesu još jedan veliki viski.

– Meni je skoro četrdeset godina – reče on.

– Skoro četrdeset znači trideset devet. Zašto ne kažete da vam je trideset devet?

– Ali se ja osećam kao da mi je četrdeset – pedeset – šezdeset. U redu meni je trideset devet. Zašto ste pošli s nekim ko ima trideset i devet godina? To je donekle kao obilaženje grada, posećivanje starih istorijskih mesta.

– Vi ste zabavni.

– Zašto ste pošli sa mnom? Izigravate li majku . . . žalite me?

– Zašto bi trebalo da vas žalim?

– Ne znam. Zašto ste pošli?

– Mislila sam da je zabavno biti sa vama. Volim zabavu i zato sam ovde.

Ta ocena »zabavan« bila je van Kregove mogućnosti shvatanja ili verovanja.

– Vi se šalite.

– Šalim? Oh . . . kao šala? Ne. Zašto se tako pot-

– Zar se potcenjujem? Da, možda je tako. Vi dobro delujete na mene. Trebalo bi uvek da budete uz mene. – Ispio je preostalo piće i u istom času stiglo je novo. – Kako ono kažu kod vas?

- Skol.

- Skol.

Ispio je čašu i odmah opet zatražio novu.

- Koliko je sati? - upita ona.

- Oko četiri.

- Moram da se vratim u hotel. Nisam još spremila svoje stvari za put. Večeras se vraćam u Štokholm.

- Odvešću vas. - Ispio je čašu i platio. Uhvatio je za ruku i tako su zajedno prošli kroz hotel i zajedno izišli na ulicu.

Kad su bili u taksiju, ona ga upita:

- Kako se osećate?

- Pijan. Dobro. Pijan i dobro, dobro i pospano.

- - • Srećna sam. Ostaviću vas pred vašim hotelom. Gde »te odseli?

. . . . .

181

j- Ne. To ne bi bilo u redu. Pa dobro »Tri . . . sokola«. Taksi je vozio brzo i bezobzirno i kroz manje od dvadeset minuta stigli su pred hotel »Tri sokola«.

- Hoćete li da uđete? - upita on zbunjeno.

- Neću, bolje se vi odmorite.

- Imate pravo.

Izišao je iz taksija uz pomoć vratara, a zatim se ponovo vratio natrag do otvorenih vrata taksija.

- Kako se zovete? - upitao je.

:l . ' .- Lili

Hedkvist.

f

- Kako?

- Lili.

- Ja se zovem Endrju . . . Endrju . . . Endrju Kreg.

- Milo mi je što sam vas upoznala, gospodine Kreg.

- I meni je milo.

Tek što je taksi otišao, on se setio da nije platio ni za sebe ni za nju, a nije znao ni njen hotel, niti se mogao se-titi njenoga imena, sem Lili.

Sav ukočen odvukao se do lifta i kad se našao u kabini, pritisnuo je dugme na šesti sprat. Kad su se vrata na liftu otvorila, izišao je, našao svoju sobu, ključ mu je bio u džepu, otključao je vrata i ponovo ih za sobom zatvorio.

Skinuo je trenčkot i kratki kaput. Dovukao se do otomana, zbacio je cipele i svalio se na krevet i pao u zaborav.

Nije znao koliko je dugo spavao, biće više od tri i po sata. Kako je docnije saznao, trglo ga je iz dremeža neko drmanje. Otvorio je oči i ugledao je iznad sebe Li.

- Kako si? - pitala je ona zabrinuto. Usta su mu ponovo bila suva, a oči su ga strahovito pekale. Osećao se dobro.

- Dobro mi je - reče on i pridiže se.

- Spavao si dosta časova. Znaš li gde se nalaziš?

- Svakako da znam. Bio sam u kupatilu i našao sam tvoju poruku.

- Uskoro će osam. Voz polazi u devet sati i sedam minuta. Odvešće nas gospodin Gejts. Hoćeš li jedan sendvič?

- Neću.

Gledala ga je zabrinuto.

- Kako se upopaštavaš. Morala sam da otkažem rezervaciju.

- Hvala ti Li. Biće bolje da se spremim.

Stigli su na glavnu železničku stanicu, sličnu nekom hangaru, punih petnaest minuta pre polaska voza. Dok su

i L.

išli iza nosača ka severnom ekspresu, Kreg se za trenutak zaustavio kod prodajnog belog vagona da kupi kikirikija i neki američki časopis koji je donosio skraćene članke. Kod njegovih kola za spavanje jedan omanji ljubazan kondukter s kleštima za bušenje karata proverio je njihova imena i uzeo im pasoše.

Kad su se našli u kolima, Kreg je video da je prtljag bio podeljen između dva susedna odeljenja – broj 16 i 17, isto tako je primetio da su kreveti već namešteni, i da nije bilo mesta za sedenje.

Pošto je ponovo izišao u hodnik, spustio je prozor za Li i drugi za sebe. Gejts se nalazio ispod njih, na peronu s diplomatskim osmehom na licu, kao da se zastavica ambasade leprša na njegovom licu. Li mu je zahvaljivala za ručak i večeru, za Elsinor, a Gejts je tvrdio da je to za njega bilo zadovoljstvo. Kako izgleda želeo je da razgovara sa Kregom.

•– Neobično se ponosimo s vama, gospodine Kreg. Pra-tićemo svaku reč u vezi sa svečanostima prilikom podele nagrada.

– Neobično cenimo što ste učinili za nas – reče Kreg. – Kad budem imao vremena, pisaću ambasadoru i preporučiću vas za unapređenje.

§ Gejts je otklonio to skromnim odmahivanjem glavom.

– Nemojte ni misliti na to – reče on. – Učinili biste nam mnogo jednom sitnicom. Moja žena Ester vam se divi, kao i ja. Neobično bismo cenili kada biste nam poslali jedan primerak vaše nove knjige s potpisom.

Bato moj, to će stići za tvoje unuke, hteo je Kreg da mu kaže. Ali sad je bio trezan i želeo je da bude ljubazan.

– Setiću se toga – reče on.

– Ja ću se za to pobrinuti, gospodine Gejts, – do-dade Li odlučno.

Kreg se već bio zamorio od gledanja kroz poluotvoren prozor.

– Služe li ovde neku večeru? – upita on.

– Žao mi je. – Javi se Gejts – Ali u evropskim vozovima nema barova. To je zapravo najveći varvarizam. Ako vam je postelja već nameštena, možete da spustite preklopno sedište u hodniku i čitate . . . Kreg je gotovo i zaboravio. Preklopno sedište nalazilo se kod njegovog kolena.

183

– A što se tiče večere, – nastavi Gejts – u ovom vozu nema restorana. Pretpostavljajući da su svi večerali, a vi u Štokholm stižete u osam i četrdeset pet ujutru, bal u vreme doručka. Ali ću vam nešto kazati, gospodine Kreg. Ako ste gladni, kroz petnaest minuta, svega petnaest minuta posle polaska, počete da utovaruju vagone u feribot u me-stu Malme. Taj put preko vode do Švedske dug je sedamnaest milja i obično se putuje dva sata. Za to vreme možete da izađete iz kola za spavanje na feribotu i ako se malo prošetate, naći ćete dva, tri mesta za večeru. Tako bih ja uradio.

– Zamisli – uzviknu Li. – Voz na prevozu. Teško mi je da to i zamislim.

– I to je događaj – reče Gejts. Pogledao je oko sebe. – Zatvaraju se vrata. Sad ćete i vi da krenete.

– Hvala vam za sve što ste učinili – dobaci Kreg. Zatvorio je prozor i povukao se u svoje odeljenje, prepuštajući Li da uputi poslednje pozdrave. Sedeo je na svojoj postelji i gledao u bogato ukrašene smeđe drvene zidove male kabine. Napunio je i zapalio lulu i nekoliko trenutaka docni-je severni ekspres je krenuo.

Li je prišla njegovim otvorenim vratima.

– Krenuli smo – reče ona.

– Hvala bogu.

– Nisi li pomalo uzbuđen?

– Jedino zbog toga što ću dobiti onih pedeset jezerača.

– Kako možeš da budeš tako piljarski raspoložen?

– A šta bi htela da kažem, Li? Nisam više osnovac.

– Pa to je najveća počast na svetu.

– Stoga sam i počastvovan. Ali ja takođe znam da već godinama nisam napisao nijedne knjige. Čini mi se kao da dobijam ovu nagradu s lažnim opravdanjem.

– Nemoj to da kažeš. Pročitala sam biografiju Alfre-da Nobela. Tamo piše da je on želeo s nagradom za književnost da pomogne mladim ili srednjovečnim piscima da nastave svoje idealističko stvaranje . . .

– Lepo, ali se bojim da je taj tvoj Alfred Nobel ovog puta slabo uložio.

Li je ovaj put očajno kazala:

– Zašto se uvek potcenjuješ.

Pogledao ju je oštro. Setio se da je ona mlada Šveđanka, zlačane kose, upotrebila gotovo iste rečt nešto ranije tog dana.

"184

– Ja se nimalo ne poteenjujerfi *•»- reče bh braneći se. Ja stvarno cenim svoju vrednost ... i svoju budućnost.

– Nadam se da se nećeš ovako ponašati u Štokholmu. Oni mnogo očskuju od tebe, jer te mnogo cene.

Osećao se nekako uznemiren, nije bio raspoložen da prima savete od svoje svastike.

– Obećavam ti, draga Li, da ću biti primer književnog džina u Štokholmu.

– Nemoj da se šališ.

– Ne šalim se. Samo me pogledaj. Spremale se da pođe.

– Uskoro ćemo stići na feribot. Hoćeš li da pojedješ nešto?

– Ne znam.

– Ako pođeš povedi i mene. Volela bih da budem s tobom.

Svakako, bolnička sestra, hoće da bude sa mnom, đavola ćeš biti sa mnom, mislio je u sebi.

– Pa dobro. Li, – reče on – kucnuću ti ako pođem. Kad je ona izišla i zatvorila vrata za sobom i kad je

čuo čegrtanje vešalica za odelo u susednom odeljenju, izišao je u hodnik.

Posmatrao je kroz prozor niz svetiljki u daljini, i prosto su mu se grčili i

stomak i grlo koliko je želeo da nešto popije. Naposletku je spustio sedište i

sec postrance, ispruživši noge. Pušio je. Pitao se zašto zapravo nije rekao Li

da ide do đavola, pa zatim napunio kovčeg bocama viskija tako da nema nikakvih

muka. Možda je to bio strah da je ne izgubi – premda to nije izgledalo ve-

rovatno. A usamljenost mu je izgledala strasnije od treznog stanja. Možda je to

bilo nešto drugo. Svet je živeo od malih prekretnica: ovog praznika počće da

jede dijetalno; onog rođendana počće da štedi: na Novu godinu doneće program za

rad. Sve su to bile mala podmladivanja, igre simbola, veslačke nade s kojima se

svet zaluđuje. U želji da se oslobodi pića, da ostavi iza sebe nepokretnost i

neuspeh, on se uhvatio za Nobelovu nagradu kao za jednu takvu prekretnicu.

Polupijan, one noći posle telegrama, uveravao je sebe da će u Štokholm

otputovati trezan, da će trezan primiti nagradu i da će posle isto tako trezan

preuzeti odgovornosti kao nedavno odsutni član ljudske zajednice.

Ali sada je, vrlo jasno, video lažnost toga sna. Na zemlji nije bilo nikakvog

razloga da on ne pije. Ko bi imao od toga nešto da on otputuje u Stokholm trezan

i tako isto

Iff*

\III

•'da ako primi nagradu trezan? Sta bi to značilo kad bi se on ponovo vratio ljudskoj zajednici, počeo da radi, glasa, pravi prijeme, prisustvuje drugim prijemima, čita, lovi ribu-, ljubi? Zašto i za koga? Mnogo snažniji su bili razlozi za neprekidno pijanstvo zahvaljujući alkoholu. Bila je to vračeva dobra medicina da ostrani Harijetin duh i krivnju koju je osećao zbog Harijete, sećanje na nenapisane knjige i na neiskorištene mogućnosti u životu.

Voz je stajao. Kroz prozor je video neko slagalište, gvozdenu ogradu, žute

svetiljke i gomilu Danaca. Voz trže na-pred i zatim još jedanput. Kreg ustade i

otvori prozor pustivši preklopnu stolicu da odskoči i lupi o zid s treskom.

Naježio se od hladnog vazduha, ali je ostao kraj prozora. Tek kad je ugledao

ogradu i odsjaj vode iza nje, shvatio je da se ukrcavaju na feribot u Malmeu.

Ponovo se čuo metalni trzaj i ponovo je voz stao. Kreg je mirno prošao pored

odeljenja u kome se nalazila Li i pošao niz hodnik do izlaska iz spavaćih kola.

Konduktar mu je pomogao da siđe na usku brodsku palubu. Našavši se tako između

voza, tako ogromnog iznad njega, i drvenih baraka na desno, Kreg je iznenada

osetio klostro-fobiju i potištenost. Bio je zaboravio trenčkot, i noćni va-zduh

uvlačio se kroz njegovo odelo tako, da mu je izgledalo kao da je ono napravljeno od leda.

– Gde bi mogao da odem da nešto popijem i da se zagrejem? – upitao je konduktera.

– Popnite se na gornju palubu – reče kondukter. – Restoran i piće naći ćete u trpezariji prve klase. Na pramcu.

– Imamo li dva sata vremena?

– Jedan sat i pedeset minuta. Morate se vratiti kroz jedan sat i pedeset minuta.

Zajedno s kondukterom bio je pritisnut uz voz, dok je reka sveta, svi u zimskim kaputima ili džemperima, gurala prema stepenicama broda. Tu je bila i jedna visoka žena s dugačkom cigarom u zubima. Prolazili su promukli mladići, većina je pušila. Bilo je tu i lepo obučениh muškaraca.

– Ko je taj svet? – upita Kreg. – Putuju li »ni ovim vozom?

– Oh ne. Naš ekspres dolazi iz Pariza – odgovori kondukter. – Ceo ovaj svet je iz čekaonice tamo gore. Ovi mladi su bili na izletu, Šveđani koji se vraćaju u švedsku

186

posle odmora ili Danci koji idu u Švedsku na izlet. Ovi stariji putuju poslovno.

Kreg se ugura u gomilu i poče da se penje uz male stepenice do vrha gde su se jedna vrata otvarala i zatvarala. Prošao je kroz ta vrata i našao se na vetrovitoj gornjoj palubi prepunoj putnika, Danaca i Šveđana, koji su sedeli na klupama, stajali u grupama, šetali ili se smejali i raspravljali.

Brod je počeo da se kreće i škripi, dok se Kreg provlačio kroz gomilu sveta na palubi. Osvetljen znak ispred njega označavao je restoran prve klase i Kreg se gurao ka svom cilju. Jedna staklena vrata vodila su u predvorje, udobno kao kabina za smanjivanje pritiska posle napora i naprezanja na hladnoći i u gomili putnika, a druga staklena vrata vodila su u ogromnu sveže ukrašenu trpezariju. Tu je bilo puno stolova i stolica na sve strane, ali ih je vrlo malo bilo zauzetih. S leve strane Kreg je video polu okrugli sto s velikim izborom sendviča i slatkiša. Posluživao je sedi Danac zajedno sa jednom mladom ženom, oboje u odori.

Kreg im je prišao.

– Kazali su mi da ovde mogu nešto da popijem.

– Kafu ili čaj? – upita sedi čovek.

– Viski. π – Viski?

– Da, dvostruki, dvostruki s ledom. Bez sode. Još bolje sipajte mi dva pića, oba dvostruka. – Za ovo je bilo potrebno objašnjenje. – Očekujem nekoga – dodade.

Feribot se lagano ljuljao, i on je pošao raširena koraka, da bi održao ravnotežu, do stolica kraj levog prozora. Kroz taj prozor nije mogao da vidi Švedsku, ali je mogao da vidi pramac ispod sebe i odsjaje brodskih svetiljki na vodi.

Sad su se oba pića nalazila pred njim, jedno ispred njega, a drugo njemu na suprot. Njegove potrebe bile su strahovite, on je ispraznio najpre prvu čašu kao da pije vodu, a zatim je tu čašu zamenio sa onom na drugoj strani stola i ovu ispio nešto laganije. Pošto je to učinio, počeo je da se oseća nekako lagodnije i opuštenije. Dejstvo viskija osećao je u glavi i prvi put mu se tada učinilo verovatnije ono što ga je očekivalo u Štokholmu. Pa ipak, još nije bio dovoljno razoružan da zaboravi opasnost koja je ležala pred njim. Mrkla noć nalazila se pred njim, a on nije želeo da misli.

Sedi kelner nalazio se u blizini, nameštao je sto i Kreg mu dade znak.

187

–r- Prodajete li boce viskija na brodu?

– To nije običaj, gospodine.

– Ja putujem severnim ekspresom. Tamo je malo društvo. Da li biste mogli da mi pomognete?

– Morao bih da uzmem iz našeg stovarišta. Šta želite? Kreg kucnu po čaši.

– Isto, bilo koje marke.

– Videću šta mogu da nađem.

Dok je čekao, Kreg napuni lulu i odsutno pogleda po dvorani. Ugledao ju je pre nego što ga je prepoznala. Još uvek je nosila beli šeširić kao palačinku na svojoj zlačanoj kosi, belu bluzu zategnutu preko grudi i raskopčan džemper boje koral. Imala je dugu suknju. Umesto tamnoplave, sad je nosila sivu, vunenu i

puniju. Stajala je unutar staklenih vrata nemirno se osvrćući kao da nekog traži.

Ustao je i prešao preko dvorane. Tek kad se našao na svega nekoliko metara od nje, ona ga je prepoznala.

– Kako ste? – uzviknu on s iskrenim zadovoljstvom. Ni za šta na svetu nije mogao da se seti njenog imena.

– Kakvo iznenađenje, gospodine Kreg. – Pružila je zvanično ruku i rukovala se. – Mislim da se ne sećate mog imena. Ja sam Lili Hedkvist. Nasmešio se.

– Mislim da nisam bio tada u mogućnosti da zapamtim vaše ime.

– Tražim neke prijatelje. Mora da su dole u restoranu druge klase.

– Ne biste li hteli najpre da popijete nešto sa mnom? Dok je govorio, pogled mu je odlutao pored nje kroz

staklena vrata na spoljna vrata prema palubi i tamo je ugledao Li Deker. Držala je vrata od palube otvorena, napola je stajala u predvorju, a napola na palubi, tražeći iza sebe neki trag koji je ostavila gonjena zver.

Kreg se prosto skamenio kad ju je ugledao. Stegao je Lili tako čvrsto za ruku da je ona skoro vrisnula.

– Ne možemo da ostanemo ovde. Hodite sa mnom. Pokušavam da se sakrijem od nekoga.

Hitro ju je odvuкао oko polukružnog stola i gotovo izgurao na vrata na drugoj strani dvorane.

– Gde bismo mogli da se sakrijemo – upita on pre-klinjujući.

• • • • •
– Ne znam.

– Pođite za mnom, • • • • • ;

188

Izišao je na palubu, Lili za njim. Ona pića su ga malo zagrejala. Tako je sada lakše podnosio ledeni vazduh. Pogledao je niz palubu, očigledno da je otkrio nešto, zgrabio je Lili za ruku i odveo ju je do znaka iznad restorana druge klase. Ušli su. Sve stolice i naslanjače bile su zauzete. Stali su uza sam zid. Lilina zabrinutost videla se u njenim očima.

– Ali šta se dešava? Jeste li vi zločinac?

– Nije tako romantično. Imam čuvara.

– Ko je to?

– Moja svastika. Putuje sa mnom i pazi na mene. Ne slaže se s mojim pijančenjem. Ona je amater-reformator. Dok smo stajali tamo u restoranu, ugledao sam je. Ne bih želeo da me nađe ovde.

– Ali zašto se bojite svoje rođake?

Pokušao je da nađe neki odgovor, ali mu nije polazilo za rukom.

– Isuse, ne znam ni sam zašto se bojim. – Pogledao je oko sebe. – Ovo je druga klasa, zar ne?

– Da. Nije ona takvo njuškalo da bi me od prve našla ovde. Ali će me naći pri drugom pokušaju. Slušajte, mila moja, da li biste hteli da učinite nešto za mene?

– A šta?

–>uga je ova noć u vozu . . . putujem severnim eks-p resom . . .

– Ja ta kode.

– U kojoj kabini?

– Nisam u kabini. To je vagon drugog razreda. Ima nas šestero. Sedimo.

Ali vi biste mogli da spavate u mom krevetu. Ja ću naći negde drugde mesta . . .

– Oh ne. Ja sam s mojim prijateljima. Mogu da spavam bilo gde. A šta ste želeli?

– Baš pre no što ste vi došli, poručio sam sam bocu viskija ... u restoranu. Potreban mi je. Mislio sam . . .

– Doneću vam ga.

Predao joj je sve svoje preostale krune.

– Bog neka vam pomogne.

Kad je otišla, naslonio se na zid, nervozno je pušio, čekao je, a istovremeno bio je na oprezu i plašio se da će se svakog časa pojaviti Li. Posle pet minuta Lili se vratila. Nosila je omot, i jasno se videlo da je to uvijena boca. Primio je bocu i ostatak novca.

189

– Poljubio bih vas – reče on. – Želite li još uvek da potražite svoje prijatelje?

– Ponudili ste mi da nešto popijem – reče ona.

– Ponuda još uvek stoji. Ali gde?

Obrve su joj se malo skupile, a zatim se opet razva. drila. Nasmešila se, bila je zadovoljna sama sa sobom.

– Znam ja gde možemo da se sakrijemo.

– Bili ste već na ovom brodu?

– Nisam, ali bili su moji prijatelji. Pođite za mnom. Čudno je to mesto.

Pošao je za njom iz restorana na vetrovitu palubu. Čekala je dok je on gledao nije li tu negde Li. Klimnuo je glavom. Uхватила ga je za ruku i vesto povela između grupa putnika, pa zatim niz malene stepenice na donju palubu. Kola za spavanje stajala su visoko i nepomično. Mesto je bilo vlažno, prljavo i pusto.

Pustila mu je ruku i požurila napred. On je brzo išao za njom. Ušli su u potpun mrak na pramcu broda. Ispred samog voza nalazila su se u dva reda četiri automobila.

Stajali su drhteći, i ona veselo mahnu rukom prema kolima.

– Koji želite?

– Ne razumem vas.

– Poslovni ljudi se voze i dovoze automobile na brod. Suviše je hladno da ostanu dva sata u kolima. Vlasnici idu u restorane. Automobili ostaju prazni.

– Izaberite jedan. To je savršeno mesto za sakrivanje.

– Đavolski dobra ideja – reče on. Ovo je počelo da ga zabavlja.

– Šta bi moja gospa više volela?

– Volvo.

U sredini prvog reda nalazio se jedan sedan, sakriven pomrčinom i drugim kolima i manje izložen vetru. Pošao je ispred nje, otvorio prednja vrata i pomogao joj da uđe. Zubi su mu cvokotali, držao je čvrsto bocu, obišao je oko kola i seo za upravljač. Samo je s jedne strane prozor bio otvoren, na strani vozača, i on ga je podigao.

– Kao u kutiji sardina – reče on. – Baš me zanima li grejač.

Nije mogao da ga otkrije. Odmotao je bocu, polomio pečat noktom na palcu i izvadio zapušač.

– Posle vas – reče on. Uzela je bocu. Oči su mu se privikle na pomrčinu i sad je mogao jasno da je vidi. Bila *e sva skupila od zime, ali se sad ispravila i podigla bogu

i podigla bogu

190

do usta, zabacivši glavu. Njen džemper boje koralna razma-kao se na grudima, i on nije mogao da ne gleda ono što mu je privuklo pažnju tog istog dana rano popodne – njene nabubrele bradavice, ukružene od hladnoće, nabrekle ispod bele bluze.

Spustila je bocu i videla njegov pogled.

– Ne nosim prslučić – reče ona. – Zar ne valja? Bio je iznenađen tom njenom nezbušnjivom iskrenošću.

– Ne valja? Pa to je divno. – U nedostatku boljeg odgovora povukao se na razmišljanje. – Za vreme Francuske revolucije velike gospođe su shvatile to. Neko vreme na haljinama su nosile otvore kroz koje su pokazivale grudi. A u Francuskoj, za vreme Napoleona, grudi su se izlagale da bi im se svet divio, kad god je to bilo moguće. Marija Antoaneta imala je čašu za piće napravljenu od gipsanog odlivka jedne od njenih dojki. Sad je ta čaša izložena u Sevru.

Slušala je zbunjena, zatim mu je predala bocu.

– Ne nosim prslučić zbog toga da bih na taj način izlagala grudi ili izazivala muškarce – reče ona ozbiljno. – Ne nosim ga prosto iz

zdravstvenih razloga. Pogledala se po bokovima. – Ne nosim ni pojas za čarape iz istog razloga. *

– Kakve veze ima zdravlje sa svim tim?

– Pripadam jednom nudističkom društvu, kao i moji prijatelji. Zdravlje dolazi od sunca spolja, a ne postiže se umotavanjem tela veslačkim tkaninama.

– Hoćete da kažete da idete okolo bez ičega na sebi.

– Dva puta mesečno, u nedelju, ceo dan u toku leta. Kolonija se nalazi na ostrvcu na jezeru Melaren.

– Moram da kažem da se slažem s vama. – Ustezao se. – Niste li zbunjeni?

– A zašto bih bila? Posedujem telo. Drugi takođe imaju telo.

Nas interesuje naše zdravlje. Nudizam je vrlo popularan u Švedskoj. To je ujedno jedan od razloga što smo mi zdravi kad ostarimo.

– Ne bih mogao da kažem da se ne slažem s vama.

– Zar se slažete?

– Svakako. Mislim da je to divno.

– Čula sam da se svi Amerikanci veoma prenemaju. Čak i ljudi.

– Neki da. Ali ne svi.

191

– Vaša zemlja je opsednuta seksom, kao i Engleska, jer ga se stidite i plašite. Jedan američki profesor psihologije posetio je neke švedske i nemačke nudističke kampove i rekao, ako je samo jedan deo tela pokriven da bi se sakrio, ne zaštitio, to izaziva loše seksualne misli u svačijoj glavi,

– Vi ste lepa mlada žena.

– Ja samo ponavljam ono što čujem na predavanjima u našem društvu. – Zato je iznenada, uznemirena, rukom podigla dojku i zavirila u bluzu. – Bradavice više nema, znači da mi je toplo i da je ovo piće dobro. – Pustila je dojke i kucnula po boci. – Ali vi ne pijete, gospodine Kreg.

– Mislim da sam zaboravio.

Nije mogao da se seti kad je poslednji put zbog razgovora zaboravio da pije. Podigao je bocu do usta, nagnuo je i bio je razdragan zbog oštrog osećanja u grlu i grudima.

– Oh – uzviknu on. – Ovo je bilo dobro. Toplina pića širila se kroz njegove žile i on zavali glavu na sedište, zatim pogleda u stranu i primeti da ga ona posmatra.

– Mogu li da vam postavim jedno lično pitanje, gospodine Kreg?

– Samo pitajte.

– Vaša žena je poginula pre tri godine? On klimnu glavom.

– Šta jedan čovek kao vi čini za ljubav? – upita ona. Ispravio se. Trgao se i pomislio da se našali s njom,

ali je video da je njeno lice ozbiljno u pomrčini.

Sta bi mogao da kaže pošteno ovom ozbiljnom detetu? Da li bi mogao da joj kaže da pune tri godine nije spavao ni sa jednom ženom od želje ili ljubavi? Da li bi mogao da joj kaže da je jedanput mesečno, one nedelje kada je bio trezan, odlazio do jedne kuće trideset milja van grada, gde je gospođa Risten stanovala sa tri devojke na stanu i da je tu na poslovan način, gledajući u sat, smanjivao svoju napetost sa jednom od te tri devojke? Da li bi mogao da joj kaže da se jedva i seća lica bilo koje od tih triju de-vojaka, jer je plaćao dvadeset dolara za svaku posetu da bi ih upotrebio kao posude i ništa više. Da li bi mogao da joj kaže da nije osećao strast ni prema jednoj ženi posle Harijete?

– Čovek kao ja ide bez ljubavi – reče on jednostavno/

•– Kako je to moguće za ljudsko biće?

1

192

Rukom je odmeravao bocu. – Piće vam omogućava sve.

– Ali vi spavate s nekom devojkom?

– Da, ali ne iz ljubavi. Ne možete ljubav platiti.

– To je gadno. – Crte lica su joj se ublažile. – Žao mi vas je.

– Onda nas je dvoje koji to činimo – reče on veselo. – A sem toga, šta vi znate o svemu tome, Lili? Zar mi niste kazali da su vam svega dvadeset i tri godine? Vi ste još žutokljuni.

– Dovoljno sam stara da imam osmoro dece.

– I da znate bolje.

Ona se veselo nasmeja. – Da, i ja znam bolje. Sad pijte, pa ću posle ja.

On je pio, pružio joj je bocu i zavalio se u sedište. Lagano ga je zahvatio meki plašt opijenosti.

– Da li je lepa ta vaša svastika?

– Ne kao vi, ali je na svom mestu.

– Kao vaša pokojna žena?

– Ne potpuno. Ima nečega, ali joj nešto nedostaje.

– Jeste li spavali s njom?

To pitanje visilo je neko vreme iznad njegovog mozga i tek onda prodrlo unutra.

– Kakvo je to pitanje?

A – Potpuno normalno pitanje.

– Ne, Lili, – reče on veselo – nisam spavao sa Li.

– Kako vi živite? Jeste li bogati?

– Siromašan sam, ali trošim više no što imam.

– Čime se bavite? Jeste li vi advokat?

– Ja sam pisac, Lili. Pišem . . . pisao sam.

– Znala sam – lice joj se razdragalo. – Mislila sam, ali nisam bila sigurna.

– Kako ste to pogodili? – upita on umorno.

– Na osnovu mnogih činjenica. Mladi ste, a izgledate stari. Čudni ste. Lula.

Uglavnom zato što pijete. Strindberg je takođe pio.

– Izgledate mi kao neka osoba koja poznaje pisce.

– Neke.

Posmatrao je laku presvlaku na tavanici automobila i slušao kako pramac broda razbija talase. Čitali su neko Vreme.

– Lili.

– Da?

•– A šta vi radite? Živite li sa svojim roditeljima?

193

– Moj otac je umro. Imao je radnju s čipkama u Vadstenu. Moja majka se preudala i sad živi u Lundu. Ne sviđa mi se njen muž, jer voli sve da opipa – pa sam ss tako pre četiri godine preselila u Štokholm. Imam lep jednosobni stanić s kuhinjom i malim kupatilom. Plaćam sto pedeset krana mesečno.

– Koliko je to u dolarima?

– Trideset dolara.

– Gde radite?

– Prodajem haljine u robnoj kući »Nordijsko društvo«. Nije mogao da zapamti.

– Šta je to?

– Jedna od najvećih robnih kuća.

– Jeste li srećni?

– Jesam. Zašto ne?

– Zašto se niste udali?

– Udaću se kad uvidim da ću tako biti srećnija.

– Nema drugog razloga?

– A zar postoji neki drugi razlog za stupanje u brak? Okrenuo se prema njoj.

– Lili, ako ste vi Švedska, onda počinjem da volim tu zemlju.

– Vi ćete zavoleti Švedsku.

– Zavoleo sam je prošlog puta, ali tada sam bio suviše mlad. Bio sam na bračnom putovanju. Tada mi nije bilo stalo do toga.

– Svideće vam se. – Čitali su neko vreme, a zatim ga ona povuče za ruku. –

Gospodine Greg, vreme je da izidemo iz kola. Uskoro ćemo stići.

Pridigao se, protrljao oči i s naporom pogledao kroz staklo. Svetlost ispred njih poticala je od svetiljki iz Malmea.

– E pa dobro – reče on. Upravo se spremao da otvori vrata, kad mu je nešto palo na um. – Lili . . . još jednu ljubaznost.

– Ponovo vaša svastika?
– Tako je. Ne bi mi pošlo za rukom da ovu bocu pro-vučem bez svađe. Da li biste hteli da je uzmete?

Ona uze bocu.

– Pokazaću vam moj vagon u prolazu. Moja kabina je broj 17. Hoćete li se seliti?

– Sedamnaest.

– Čim napustimo Malme i voz krene, donesite mi je. Hoćete li?

!3 NAQRAOA !

M

194

– Svakako.

t ,.

– Izgledam li strahovito pijan?

– Ne baš tako mnogo.

– Vrlo dobro. Hvala vam za društvo.

Izišli su iz volvoa i pošli po oštrom vetru, koji je prestao tek kad su zašli između voza i kabine. Mnoštvo putnika stajalo je na putu i trebalo im je dugo vremena dok su stigli do Kregovog vagona.

Pokazujući na vagon, on reče:

– Ovaj sedamnaest.

Ona klimnu glavom i reče nešto na švedskom.

– Šta to znači?

– Hvala vam, bilo mi je vrlo prijatno. Kreg se nasmešio.

– Kako vi kažete do viđenja uskoro?

– Jas hopas.

•– E pa lepo, jas hopas.

Ali nje je već nestalo u mnoštvu.

Kreg pozdravi konduktera i nesigurno se pope uz stepenice kola za spavanje. Li ga je čekala u njegovom odelje-nju, uzbuđena, uostalom kao što je on i očekivao.

– Za ime božje, pa gde si bio? – uzviknu ona. – Mislila sam da si pao preko ograde. Bila sam svuda, i gore i dole . . . A

– Ogladneo sam – reče on blago. •– Pojeo sam nešto u restoranu druge klase.

– Zavirila sam i tamo, ali te nisam našla.

– Sigurno sam bio tamo. Prebukao sam se u Danca. Dobro sam, Li. Nikad bolje. Sve je spremno za gospodina Nobela.

Gledala ga je sumnjičavo, ali nije imala snage da mu priđe bliže i pomiriše njegov dah.

– Nisi pio?

•– Na časnu reč.

– Mislim samo na Harijetu. Nепрекидно mislim na nju. Želela bih da postupam prema tebi kao što je ona postupala. – U glasu joj se prosto osećala molba da je shvati. – Mislim i na tebe, Endrju. Želela bih da te poštuju i da se ponosiš sa sobom.

– Vrlo si ljubazna, Li.

Osetili su tup udarac broda i jedva su održali ravnotežu.

– Šta je to? – upita Li poplašeno,

195

– Malme. Kroz nekoliko minuta stižemo na obalu. Idem da još malo odspavam. Zastala je na vratima.

– Nemoj misliti da zakeram, Endrju. Kad ti je bilo potrebno da nešto popiješ, ja sam bila prva da ti donesem, neka mi Bog oprost. Ti to dobro znaš. On zahvalno klimnu glavom.

– Ali ja osećam da ti sada to nije potrebno i ako tako izdržiš, poći će ti za rukom da pobediš svoju slabost. Sad je i suviše toga u pitanju.

– Pustila ga je da legne, a zatim je izišla. – Ja znam šta ti jesi i šta ti možeš da budeš, bolje nego iko na zemlji. Mislim samo na to.

– Zahvalan sam ti za to, Li. – Pitao je samo šta će se desiti ako se Lili iznenada pojavi sa bocom.

– Kad budeš stajao na pozornici u Štokholmu, uspravan i dostojanstven, – nastavi Li – kad budeš primio nagradu, ja ću zaboraviti na sve što se ranije desilo.

Sad je otišla dalje no ikad ranije i on je izbegavao da pogleda u oči svom tužiocu. Mislila je na ubistvo, to mi je govorila ne pominjući to. Ja, Li Deker, čuvar sam supruga svoje sestre i čuvaću ga dok ne odleži kaznu i ne postane ponovo odgovoran i pustiću ga tek po isteku kazne, ako ikad dođe do toga, govorila je.

– To će biti novi dan za nas – zaključila je. : :';•

– Laku noć, Li.

– Laku noć, Endrju.

Neraspoložen, zatvorio je vrata, skinuo kaput, odvezao kravatu i čekao da voz krene i da se pojavi Lili Hedkvist. Osluškiavao je kako vagone vezuju za lokomotivu i uskoro su krenuli. Neko je zakucao na vrata, ali to nije bila Lili. Na vratima je stajao kondukter. Lice mu je sijalo.

– Rekao sam carinicima ko ste vi – reče on. – Bili su iznenađeni. Nisu hteli da vam smetaju.

– Hvala vam, prijatelju.

– Pročitao sam sva dela Džeka Londona i Aptona Sin-klera, ali mi je žao što moram da priznam da nisam pročitao nijedne vaše knjige. Jesu li one prevedene na švedski? f* – Jesu.

– Moja žena će ih kupiti kad čuje.

– Žao mi je što nemam nijednog primerka uza se, ali nije bilo mesta.

– Ne ne, moja žena će ih kupiti. – Nije pokazivao volju da ode, ali je video da je Kreg nestrpljiv. – Ako vam

13»

196

zatreba nešto u toku noći, zazvonite. Nalazim se na kraju hodnika, za stolom. Želite li da vas probudim ujutru?

– Probudite me jedan sat pre dolaska.

– Neću zaboraviti, gospodine Kreg.

Pošto je kondukter otišao, Kreg je ostao kod otvorenih vrata. Nagnuo se i gledao kroz prozor. U daljini iza mraka koji je okruživao voz, neko švedsko mesto osvetljeno uličnim svetiljkama, projurilo je ispred prozora i ubrzo nestalo. Uskoro zatim pojavilo se drugo švedsko mesto, takođe osvetljeno fluorescentnim svetiljkama, pa je i ono nestalo. Pošto je i treće mesto tako došlo i nestalo, Kreg je zatvorio vrata.

Klečeći, otvorio je noćni kovčežić, izvukao pidžamu, četkicu i pastu za zube i položio ih pri dnu kreveta. Skinuo je cipele i seo na postelju ljuljajući se zajedno s vozom i naposletku se zavalio na leđa. Nije mu se spavalo, ali nije bio ni budan. Bio je nekako zbunjen, nije se snalazio ni u vremenu, ni u mestu, ali je bio nekako zadovoljno odsutan. Popio je bio više iz boce no što je mislio. Pitao se kad li će Lili doneti ono što je ostalo i kako će se on poneti prema njoj. Da li bi to bilo lepo ili možda ne bi da je pozove da popije čašicu s njim . . . Sviđala mu se – da sviđala mu se i to bi bilo zaista prijatno piti s njom, onako kao što su pili u Automobilu, na pramcu broda. Pa ipak, nije mu se govorilo. Želeo je njeno ženstveno prisustvo, a iznad svega je želeo da joj otkopča belu bluzicu.

Iznadila ga je erotika tih njegovih misli. Osećao je kako je nezreo, posramljen i neveran Harijeti. Pokušao je da joj to objasni i vratio se u prošlost kao što je to često činio, a u- toj prošlosti osećao se mnogo udobnije, jer je u njoj sve -bilo rešeno, sve je imalo početak, sredinu i kraj, dok mu je sadašnjost nudila samo početke i enigme. Bilo je tako lepo vratiti se ponovo kući, gde se već sve desilo, gde je već sve bilo učinjeno, a gde nije postojao teret dokaza, nikakvi zahtevi, nikakve tajanstvenosti, jer je sve već bilo gotovo.

Bilo je to u zimu pri kraju svetskog rata, i Njujork je bio pokriven snegom. Dva dana pre toga otpušten je s poča-šću iz puka za vezu u tvrđavi Diks, Nju Džersi, i sad se nalazio u jednom starom hotelu u Četrdeset četvrtoj ulici, u blizini

Šeste avenije, očekujući da sezona odmora prođe, bilo je to između Božića i Nove godine, tako da bi mogao da

197

poseti urednike časopisa i da onda napusti grad u kome se uvek osećao nesiguran i nezadovoljan.

Tog dana je, uživajući u svom civilnom položaju, pu-šeći na novokupljenu lulu marke danhil, gledao na ulicu ispod hotela. Ovde je čak i sneg bio prljav, i nikako nije mogao da shvati one koji su veličali i opevali ovaj grad. Šta je tu bilo da se preporučiti? Ovde nije bilo neba, zemlje, cveća i zelenila, čistog vazduha da čovek nadiše, prave lepote, susedstva, mesta za sanjarenja ili dokoličenja. Ali su oni zvanični govornici sa iskvarenim snobizmom, smatrali te nedostatke za vrline. Bilo je to živo mesto puno podstreka, središte civilizacije. Središte čega? Pitao se. Pozorišni komadi bili su osrednja brbljanja, proizvod ličnosti o kojima se previše pisalo, ali koje nisu bile pravi talenti, a držali su se u mračnim prljavim stajama. Ni koncerti nisu bili bolji, s malim glasovima i beznačajnim orkestima koje su veličali lažni stručnjaci i hvalili estete, koji bi ih odbacili da su ih čuli negde privatno. U poslovima je bilo najgore, jer su se ovde takmičari gomilali jedan preko drugog kao neki džinovski sendviči, a očekivalo se od njih da se ljubazno ponašaju jedan prema drugome za vreme ručkova i večera, što je bilo neprirodno i ne bi bilo razloga za statistike o ispijenim martinijima, čirevima u stomaku i uspehu psihijatrije.

Kreg nije želeo da postane stalni član toga neprirodnog kluba. Pre rata, dok je radio u jednim novinama u St. Lujsu pokušavao je da piše kraće priče. Kad je naučio formulu i napravio dovoljno kompromisa sa svojom maštom, kratke priče počele su da se prodaju. Odlučio je da radi samostalno, ali ga je Perl Harbor odveo na drugo zaposlenje. Za vreme tri godine službovanja, osobite za ono vreme u Engleskoj i Francuskoj, nastojao je da što manje vremena posvećuje bludničanju, a što više pisanju. Kratke priče što ih je pisao, bile su bolje i bolje su se prodavale, a sada, kada je bio slobodan, znao je šta će raditi. Sredio je sve da sedmicu dana posle Nove godine provede na Menhetnu, zajedno sa svojim agentom, razgo-«л**ra s urednicima i razloži im svoje misli. S ugovorima pod miškom vratiće se na Kedrove brzake, gde je irnao bolesnog °ca, snažnu tetku, teču i mnogo prijatelja, i tamo će se zakopati i pisati. Kad dobije više novaca, krenuće prema Zapadu. Živeće skromno, ali kraljevski, u Taosu ili Monteriju i pisaće romane koji su se razbuktili u njemu i za vreme tih ratnih godina.

1

198

Postojala je još jedna mogućnost. Možda će posetiti Peru i ostati tamo godinu dana. Čuo je da je tamo u Peruu jevtino. Otići će u Peru radi istraživanja. Imao je više zamisli, a osobito jednu u pogledu Franciska Pizara. To bi trebalo da bude istorijski roman o Pizaru i čudnoj skupini od sto osamdeset i tri čoveka što ih je on pokupio u Panami. Opisaće sve promene kod vođe i njegovih ljudi, njihove sukobe i pokvarenost, kao i njihovu snagu, od dana njihovog iskrcavanja u Tumblezu, pa sve dok nisu otplovili kući. Razgolitiće u ljudskim pojmovima neverovatnu pri-povetku kako je mala, smrtna, fanatična banda, naoružana sa svega tri muskete i dvadeset strela osvojila Atahualpu i deset miliona Inka i zauzela jedno ogromno carstvo. Ta zamisao postojala je sve snažnija posle pojave i propasti Adolfa Hitlera i njegove prvobitne male bande, ali su nacisti bili i suviše novog datuma a da bi o njima pisao, i tako će ova uporedna pripovetka o Pizaru moći da stavi ovu sa-vremenu tragediju u perspektivu.

A zatim je zazvonio telefon, i Kreg se odvojio od prozora i svojih zamisli da bi digao slušalicu i kad je završio razgovor, znao je da je svršeno sa Taosom, Monterijem i Peruom, ali tada je samo on to znao. Međutim, u tom času nije ci pomislilo da se i on zapravo pridružio njujorškom kluboz»za najveći deo od predstojeće četiri godine.

Telefonom je bio pozvan na doček Nove godine kod jednog druga iz vojske, nekog Vilsona, s kojim je otpušten iz tvrđave Diks. Heruvimski Vilson nije mu bio neki blizak prijatelj. Bio je površan i bogat, bar njegova majka je to bila, a Kreg

je prihvatio, jer se nadao da će hrana biti dobra; sem toga, to mu je bio i jedini poziv za doček Nove godine.

Ohrabrivši se sa dve čašice pića, stigao je u okićeni stan posle deset časova. Hrana je zaista bila dobra, ali ono što je bilo još bolje, bila je gospođica Harijeta Deker. Kad ga je Vilson upoznao sa najbližim pijancima u blizini, Harijeta je ležala ispružena na sofi, samo s čarapama na nogama, s glavom u nečijem krilu, kao što je i bilo u modi u to vreme godine. Ona je bila jedna od mnogih gostiju koji su ležali vodoravno, ali ujedno i jedini gost potpuno trezan. Pozdravila ga je skupljajući oči i odmeravajući njegovu mršavu priliku recima:

— Zdravo, ti tamo.

Došao je na doček sam, ali kada je odlazio u tri sata ujutru, s njim je bila Harijeta. U pet sati ujutru prvog dana te potpuno Nove godine sedeo je sa Harijetom u automatskom bifeu i već je znao da ona ima roditelje i mlađu sestru u Springfildu, u državi Illinois, da je prebrodila jednu mastoidnu operaciju, da je tri puta pročitala knjigu »O ljudskim vezama« kao i knjigu Franka Herisa »Moj život i ljubavi na mimeografu«, da je napustila koledž Barnar u trećoj godini da bi počela da piše za jednu veliku oglasnu kuću i da je zaljubljena u njega isto toliko koliko i on u nju.

Sad je video da ga Njujork ne pritiskuje toliko; u toku dana je pisao pripovetke, a svake večeri viđao je Harijetu i četiri meseca posle prvog susreta postali su muž i žena. Iznajmili su prostran nenamešten stan na Long Ajlandu i udešavali ga da bude udoban, a ne da ga pokazuju pre kraja prve godine, kad je Harijeta pobacila i kad je on imao dovoljno novca da joj pruži zasluženi medeni mesec u ino-stranstvu.

To putovanje bilo je divno. Bili su mlađi no ikad i ko bi mogao da kaže za taj za njih novi svet da je Stari svet? Osećali su se bogatim zamenjujući novac na uličnim uglovima po crnoberzijanskim cenama i kupili su smeđu stolicu od kože i tikovine u Štokholmu, nanule u Amsterdamu, Pi-kasov crtež olovkom i stari bide u Parizu, toledo čipku i kožu Bota u Madridu i kristalni luster u Veneciji. Prvo popodne u Rimu hteli su da naprave jedno hodočašće. Iz krutog modernog hotela »Mediterrana« uzeli su jedan stari taksi da ih odveze do protestantskog groblja, gde su otpustili vozača. Čekali su dok im nije otvorio vrata crnooki dečak, a zatim su pošli pošljunčanom stazom, peli se, a zatim krenuli na levo i pošli do najvećeg uzvišenja u blizini starog rimskog zida i tu su našli komad belog kamena uronulog u zemlju. Persi Bis Seli — ili ono što je preostalo od Šelija posle lomače na obali Vijaređa — a pored njega, tako željan da leži pored njega, onaj koji ga je i sahranio ovde, stari gusar, Edvard Džon Triloni. Dok su Harijeta i Endrju Kreg stajali žaleći, sunce je prodrlo kroz veliko mirno drveće i pomiovalo svaki grob, s prijatna tišina tog dana učinila je da je smrt postala ljupka i moguće, miran odmor posle duga puta. Posle su pošli ruku pod ruku, pored Cestijusove piramide i naposletku su stigli do onog drugog ugla groblja, gde je stajao divan

200

spomenik, bez imena, kao pismo na vodi — ! mesto pokoja Džozefa Severna.

seli i Kist. Tog dana Kreg je osećao neku bliskost s njima, imao je osećanje istorije kao što su ga i oni imali, osećao je da nije jedan od onih bezobličnih u svetu, od onih nepoznatih koji dolaze, kratko se zadrže i nestaju u ništavilu, zaboravljeni i kojih se niko ne seća, kao što niko ne misli na leteći pesak na vetrovitoj obali. On će takođe ostaviti spomenik na zemlji, dok god ljudi budu stajali ili mogli da se klanjaju pred njim. Tog dana u Rimu osećao je snagu i smisao i sav je bio ispunjen jedinstvenošću te svoje misije.

To osećanje, koje ga je uhvatilo na protestantskom groblju, proširilo se i učvrstilo u toku idućih nekoliko dana, dok je išao pored Harijete po gradu. Jednog popodneva, dok su obilazili Koloseum i Venerin hram, prošli su ispod Konstantinovskog slavoluka i ušli na Forum, čije su se ruševine pekle pod nemilosrdnim suncem. Pred sobom, a iza tih iskrzanih ostataka nekad moćne i svirepe civilizacije i vremena, Kreg je mogao da vidi polomljene stubove i razbacano kamenije nekadašnjeg carskog dvorca. Sad je preostalo još samo

nekoliko stubova iza kojih je Julije Cezar, previjajući se kao nemoćna životinja u podnožju kipa Pom-pejeje, zadobio dvadeset tri uboda, od kojih je izgubio život. Veličina i ništavilo ljudi, i još više od toga, kontinuitet i večnost ljudi, naterala je Krega da čuti. Nekoliko trenutaka docnije, još uvek pogleda upravljena prema stubovima. Uhvatio je Harijetu za ruku.

— Mislim, bar, da znam kako se osećao Edvard Gibon — kakvo je to bilo nadahnuće kad je mogao da ceo život posveti jednom delu.

Harijeta je klimnula glavom i mirno izdeklamovala Gi-bonove reči: — Bilo je to u Rimu 15. oktobra 1764, kad sam sedeo razmišljajući među ruševinama Kapitola, dok su bosonogi kaluderi pevali večernje molitve u Jupiterovom hramu, kad mi je pala na um misao da opišem slabljenje i propast grada.

Četiri nedelje docnije Kregovi su se vratili u Njujork. Pet nedelja docnije Endrju Kreg napisao je prve stranice svog prvog i najboljeg romana »Savršena država«.

Roman je imao svoje korene u istoriji. Kreg je negde bio pročitao da je filosof Platon, propovedajući svojim učenicima radikalne ideje o Utopiji, u jednom šumarku u

201

predgrađu, poznatom pod imenom Akademija, imao jednom prilike da primeni ono što je toliko dugo propovedao u svojim trideset i šest dialoga. U Sirakuzi, prestonici Sicilije, novi, dvadeset i petogodišnji diktator, Dionizije II, pristao je da pozove Platona da preobrazi diktatora i njegovu vladu. Godine 367. pre naše ere Platon je otputovao u Sirakuzu da uspostavi Utopiju. Ne samo što je pokušao da uspostavi ustavnu monarhiju, no je pokušao da uvede savršenu socijalizovanu državu, republiku, u kojoj će ljudi vršiti pojedina zanimanja na osnovu testova izdvajanja. Oni najsajjniji moraće da nastave proučavanje filosofije do pedeset godina, kad će postati upravljači i moraće da žive u zajedničkim prostorijama bez ličnih prednosti ili koristi. Decu će oduzimati od roditelja i njih će podizati država. Žene će biti emancipovane i biće im dozvoljeno da stiču položaje, a moći će da se udaju jedino pod eugenističkim rasnim nadzorom. Spoljna trgovina biće ukinuta. Zarade će biti potisnute tako da nijedan pojedinac neće moći da zaradi više od četiri puta onoliko koliko poseduje jedan pro-sečan čovek.

To je bila savršena država koju je Platon želeo da sprovede u Sirakuzi. Te zamisli starog filozofa užasnule su Dio-nizija II. Pobunio se, prodao je nesrećnog Platona kao roba i vratio se svojoj omiljenoj autokratiji, piću i bludu. U međuvremenu Platona je otkupio iz ropstva jedan njegov učenik po imenu Aniseris i on se vratio u Atinu, u Akademiju, dosta razočaran i rešen da ubuduće svoju Utopiju smatra kao teoriju.

Na osnovu tih nekoliko činjenica Kreg je izradio zaplet za svoj prvi roman. Ispričao je sve to kroz oči mladog učenika Aniserisa, koji je pratio svog učitelja i junaka Platona u Sirakuzu da osnuje zvaničnu Utopiju. Odstupajući od istorije, Kreg je napisao da je Platon sproveo svoju reformu. Vesto je prikazao da nije Dionizije II podriao Utopiju, nego sam narod. Platonov filozofski komunizam vodio je izgublenu bitku protiv ljudske prirode. Ljudi nisu želeli da nji-v. hov životni rad bude prisilan i nerastegljiv i nisu hteli da f im se postavljaju bilo kakva ograničenja u pogledu pod-streka i zarade. Žene nisu želele da ljubav bude pod naučnim nadzorom, a isto tako nisu želele da im država oduzima i podiže njihove izdanke. U tom romanu, dok se Utopija raspada svuda oko njega, poljuljava se i učenička vera u učitelja i Savršenu državu. Na kraju, pošto je spasio Platona

202

od razbesnele gomile, Aniseris se vraća u Sirakuzu i time simbolizuje čovekovo stremljenje ka individualnoj slobodi i pored svih zala koja je prate. Premda je ova novela zamišljena da se dešava 367. pre naše ere, Kreg je namerno napravio svoju oštricu na društvo dvadesetog veka. Iako je sadržaj ove pripovetke drama iz starih vremena, ona je ipak bila savršeno sredstvo za Krega da prenese svoja najdublja uverenja u pogledu rasprostranjenih ideja Marksa i Engelsa. Roman je objavljen uskoro posle Kregove druge godišnjice braka. Kritičari su ga pozdravili kao jedno manje klasično delo, ispričano s ume-renom duhovitošću,

sjajnom ironijom i izlivom strasti. Ali sama postavka romana iz tako dalekih vremena, kao i njegova fina alegorija, nisu bile baš mnogo privlačne za čitaoce. Izišla su dva izdanja, ukupno 7.500 primeraka i ništa više. Kreg je sad imao svoje književno uporište, svoju veru i mršavi štedni račun.

Kregu je trebalo pune dve godine da napiše drugu knjigu, jer je neprekidno zastajao i počinjao iznova, primoran da piše jednolične priče u međuvremenu, da bi Hari-jeta i on imali od čega da žive. Drugi roman zvao se »Divljak«. Ponovo je Kreg ulepšao stvarnu ličnost i događaje. Radnja se dešava 1782, a glavni junak je Simon Gerti, po-noltt i ljutit američki graničar, koji je napustio ljude među kojima je živeo da bi postao Beli Indijanac i posle indijanski poglavica, te da bi vodio crvenokošce iz plemena Souni u pohode preko Ohaja, Kentakija, Pensilvanije i Virdžinije. Gerti je u istoriji poznat kao svirepi otpadnik. Kreg je u njemu video nešto drugo, jednog nekonformistu i branitelja izgubljene stvari. Kad je pisao o Gertiju, Kreg je pisao o svim ljudima, o svim vremenima, a osobito o ljudima svog vremena i svim patnjama u borbi protiv nepravde.

Međutim, Kregu nije pošlo za rukom da tom knjigom postigne ono što je želeo. Ni njegov agent, ni izdavač, ni kritičar, ni čitaoći, niko nije shvatio šta je on hteo da kaže. Svi su oni videli samo površinsku uzbudljivu pripo-vetku, grubog junaka, živ zaplet, delić američke istorije, superiornog zapadnjaka, a to je bilo više no dovoljno. Roman je prodat u dvadeset i dve hiljade primeraka u tvrdim koricama. Za skroman iznos prodao je prvo štampanje u mekom izdanju, a za 50.000 dolara prodao je pravo snimanja velikog igranog filma.

203

Ukupni prihodi od romana »Divljak« nisu predstavljali neko bogatstvo, ali po odbitku poreza preostalo je dovoljno da oslobodi Krega pisanja zamornih kratkih pripovedaka. Stvaralački, bio je prepun zamisli. Jedna mu se zamisao osobito sviđala. Kad bi mogao da je sprovede, znao je da bi to predstavljalo nešto zaista snažno. Nazvao je tu zamisao »Crna jama«. Rekao je to svom izdavaču. Objasnio mu je da se zaplet romana zasniva na jednom istorijskom događaju. Godine 1756. Indija se pobunila protiv Britanaca. Indijski vladalac, devetogodišnji Siraj-ud-daula, suviše mlad da bi bio milostiv, zarobio je 146 engleskih begunaca iz garnizona i zatvorio ih je u jednom zatvoru u Kalkuti, koji je bio veliki svega šest metara sa četiri i po. U svom romanu Kreg je želeo da dramatiizuje pakao jedne junske noći u »Crnoj jami« u Kalkuti, šta je kalvarija učinila od karaktera i duša tih -ljudi, zato je dvadeset i troje tih ljudi, zašto je dvadeset i troje tih preživelo tu noć i kako ju je preživelo i zašto je sto dvadeset i tri čoveka nisu preživeli i kako su umirali. Kreg je samo toliko kazao svom izdavaču i ništa više. Ono što mu nije kazao, a što je izviralo ispod maske istorije, bila je zapravo polemika protiv kolonijalizma i bele nadmoći. Izdavačeve oduševljenje bilo je ogromno i ponudio mu je zaista veliki iznos unapred.

Iznenadna sreća sa Gertijem oslobodila je Krega rada za časopise, a ovaj predujam oslobodio ga je Njujorka. Hari-jeta i on su se zamorili od Njujorka i oboje su bili ispunjeni željom za novim životom, ona sa čedom koje je nosila i koje nije želela da podiže u gradu, a on sa zamisli o novom romanu koji je nosio u dušu. Sem toga, njega je bio zamorio i njujorški književni krug u kome se kretao. Na-posletku se složio sa primedbom Džordža Bernarda Soa, upućenom Džonu Goisvordiju, da »književnici ne bi smeli da se druže jedni s drugima, i to ne samo zbog klika, mržnji i zavisti, nego i zbog toga što u duši gaje i proizvode pobačaje«.

Mesecima su Harijeta i on govorili sa čežnjom o gra-diću u državi viskonsm, koji su jednom prilikom posetili na putu u meaison da posete rianjetmu sestru Li, koja se tamo niazna na univerzitetu. Hosie četiri godine u Njujorku, Mi-lerov i Nasip izgieaao im je kao raj ispunjen vuama. Čim je stigao novac od »i_rne jame«, Kreg je nagonski doneo oaiuku i vratio se na irednji zapad odakle je i počeo.

1

204

Milerov Nasip nalazio se šezdeset milja severozapadno od Milvokija. Idući od obala Mičigenskog jezera, okolina se sastojala iz blagih brežuljaka koji su više ličili na duge, iene, okeanske talase. Ta zemlja je bila bogata i obrađena, a svaki brežuljak ličio je na nešto živo, ispunjeno neviđenim stvorenjima. Predeo je ove godine bio blistav, jasan i nepromenljiv, sem što su se ponegde videle oglasne tabla i putni znaci koji su pokazivali gde se nalazi benzinska stanica ili restorančići. Ti su znaci štrcali među bezbrojnim vetrenjačama, crvenim stajama, žutim senicama, poljima s oborenim stabljikama kukuruza i krdima šarolikih krava, koje su lepo pasle na zelenim obroncima. Iznenada su počele da se javljaju kuće, i posetioci bi se našli u Milerovom Nasipu sa hiljadu četiri stotine sedamdeset i pet stanovnika, radnjama, prehrambenim trgovinama, sedištem šerifa, hotelom, bankom, kafanom, pozori-štem, sve okupljeno oko auto-puta s malobrojnim saobraćajem. U samom gradiću ljudi su radili, ali nisu tu stanovali, sem nekoliko poznatih trgovačkih putnika u hotelu i nekoliko starih bračnih parova koji su boravili iza svojih radnji. Gotovo svi su živeli na ivici gradića, gde je bilo puno slobodne zemlje, u dvospratnim kućicama ili bungalovima sa terasama ili još i dalje na obradivoj zemlji. Harijeta i Endrju Krlg prilagodili su se tome, i bilo im je milo, jer su i oni želeli što više prostora. Kupili su Hartogovu kuću, veliku malterisanu građevinu, na dva jutra zemlje, udaljenu tri milje severno od Glavne ulice na Viton putu.

Od prvog dana osećali su da pripadaju tom pustom, idiličnom rnestu i njihovo osećanje da su se ponovo vratili kući ostalo je jako i posle bola nastalog zbog Harijetinog drugog pobačaja u petom mesecu. Uskoro posle tog tužnog događaja pošlo im je za rukom da ponovo uspostave pre-đašnji, prijatni i radni način života. Kreg je užurbano kucao svakog jutra i posle ručka sve do dva sata posle podne. Zatim bi čitao nešto u društvu, igrao golfa, bavio se živinom ili okopavao cveće u bašti. Često bi se odvezao u gradić da bi porazgovarao malo sa Lušijusom Mejkom, ili bi zavirio u Randolphovu kafanu da sazna rezultate bezbola u Čikagu ili da i sam igra nešto, ili da pronade dr Marksa i da zajedno s njim ode da se okupa u jezeru Louson. Ho-rijeta je radila u ženskom dobrotvornom društvu ili bi raz-menjivala posete sa ženama sa fakulteta Džolio, a ponekad bi radila u letnjoj prodavnici na jezeru Louson u pokra-

205

jini Market. Pripadali su pokrajinskom klubu Louson, i redovno su dolazili na igranje petkom naveče, a kad bi se zaželeli veće rasonode, odlazili bi da provedu kraj nedelje u Milvokiju ili Čikagu.

Harijetini roditelji dolazili su im često u posetu sva dok se nisu preselili u Springfield. Zamenila ih je Harijetina sestra Li, koja je završila univerzitet u Viskonsinu i koja je sada predavala u jednoj školi severno od Čikaga. U toku četiri godine tih njenih poseta Kreg je imao vrlo malo veze s njom. Znao je da je osećala strahopoštovanje prema njemu kao profesionalnom piscu. Znao je da obožava svoju sestru. Nije imao pojma da je Li bila nesrećna, sve dok mu to Harijeta nije kazala. Mrzela je da predaje. Mrzela je svoj život u Čikagu. Mrzela je što živi sama, a nikako nije mogla da se resi i da se uda za snebivljivog, stidljivog mladića po imenu Hari Bilzi, koji je takođe bio nastavnik i s kim je bila verena više od godinu dana.

Kreg je plodno pisao u Milerovom Nasipu. »Crna jama« bila je gotova za godinu dana, i Kreg je bio ponosan. Izdavač je polagao velike nade u taj roman i ponudio je da ga štampa u prvom izdanju u deset hiljada primeraka. Međutim, čitaoci nisu pokazali veliko interesovanje i ostalo je tri hiljade neprodatih primeraka. Imao je dve ponude za film, ali se nijedna nije ostvarila. Međutim, to nije mnogo uticalo na Krega, jer je on već razrađivao i pisao novi roman pod imenom »Armagedon«.

Radnja u ovom romanu odnosila se na vulkansku erupciju tropskog ostrva Krakatoa u Holandskoj Istočnoj Indiji u avgustu 1883. Eksplozija, koja je izbrisala to ostrvo sa geografske karte, izazvala je osamdeset stopa visok talas koji je obišao ceo svet. Taj talas doneo je čitave blokove plovućca na obale Australije. Potopio je ribarske brodiće u Lamanšu. U Teksasu se čula grmljavina. U Moskvi je polomio igle da barografima. Uništio je sto pedeset i tri sela i odneo sa sobom

trideset i šest hiljada tri stotine i osamdeset života. Kreg je opisao ponašanje čitavog niza ljudi, koji na prvi pogled nisu imali nikakve zajedničke veze i kou^lK) bili razbacani od moreuza Sunda i Singapura do Vasmgtona, ali su svi bili pod pritiskom ove prirodne katastrofe, snažnije od lave koja je pokrila Pompeje ili zemljotresa koji je porušio San Francisko.

Rornan je izišao za vreme četvrte godine boravka na Milerovom Nasipu. Niko nije izgubio iz vida sličnost. Kre-

206

katoa je najavljevala hidrogensku bombu i nuklearni rat. Roman je predstavljao strahovitu opomenu i nauku iz prošlosti i pozivao čovečanstvo da razmisli dok još ima vremena. Knjiga je otišla u četrdeset hiljada primeraka. Kreg je dobio veliki iznos od izdavača jeftinog izdanja u mekom povezu. Izišlo mu je devetnaest prevoda, a prodao je pravo i jednoj televizijskoj mreži za dva ista prikazivanja.

Novac je počeo da pristiže baš u času kad mu je bilo najpotrebnije. Kreg je ceo novac uložio u akcije i obveznice da bi se obezbedio u budućnosti i omogućio rad na novim romanima, obojio je i popravio kuću, složio se da Hari-jeta kupi novi nameštaj, a sebi je kupio poslednji model najjeftinijeg karavana.

To je uostalom bila i najsrećnija godina na Milerovom Nasipu i najlepša od njihovih osam bračnih godina. Mesec dana pre svog rođendana, krajem te godine, na Harijetin podsticaj, Kreg je odlučio da poslušaj jedan unutrašnji glas koji ga je već dugo vremena mučio. Uznemiravalo ga je to što se uporno vraćao u prošlost u svim svojim knjigama. To mu je nekako izgledalo kao nesvesno izbegavanje grube stvarnosti sadašnjice i neprekidno skrivanje pred sadašnjim svetom i njegovim problemima, pa čak i bežanje od samog sebe. Novi roman trebalo je da bude savremen. Nazvao ga III »Povratkom u Itaku«.

Ujutru na svoj rođendan pokazao je Harijeti prvu glavu. Tog popodneva šetali su po livadama i razgovarali i na-posletku odlučili da usvoje neko dete. Uveče je padala kiša i Harijeta ga je protiv njegove volje izvukla iz kuće i odvušla u klub u Lousonu. Bio je vrlo prijatno iznenađen kad je tamo našao društvo što ga je Harijeta prethodno skupila. Jeli su, on je presekao kolač i otvorio mnoge poklone. Igrali su. Kreg je popio četiri čaše, Harijeta dve. Retko je kad pio, izuzev u društvu, a to je bilo dvostruko više no što je on uobičavao da pije. Osećao se srećno i rekao je Harijeti da jedva čeka da stigne kući, koliko je želi. Oko ponoći su pobegli sa tog rođendanskog slavlja i u karavanu pojurili klizavim putem kući i u krevet. Deset minuta docnije Harijeta Kreg bila je mrtva, a sam Endrju ležao je bez svesti preko polomljenog upravljača svog novog karavana.

Li Deker sahranila je Harijetu i negovala Krega u bolnici Džolijet. Li ga je dovela natrag u praznu kuću. U toku meseci provedenih u postelji, a zatim na štakama, na Kre-gu se nije videlo da je potišten ili neraspoložen. Bio je od-
207

sutan, bez misli i radio je mehanički. Li je uvek bila prisutna, čistila je, šila, kuvala i slušala šta je on želeo da kaže. Jednom prilikom, kad se on već gotovo oporavio, kazala je da neće doći cele noći i dovela je Lušijusa Mejka da ostane s njim.

Kad se Li vratila, on se setio da je upita gde je bila.

– U Čikagu – odgovorila je ona.

– A šta si radila tamo?

– Otkazala sam stan, popakovala svoje stvari i donela ih ovamo.

– A šta je s tvojim zaposlenjem?

– Oh, napustila sam ga dve nedelje posle nesreće. Nisam ga volela.

– A šta je sa onim mladićem . . . Bizlijem . . . Harljem Bizlijem?

– Snaći će se.

– A zar nisi bila verena s njim?

– Zapravo i nisam. Harijeta je to tako zvala. Hari je dobar momak, ali nisam uverena da je za mene. U svakom slučaju može da navrati ovamo letos, na nedelju dana, kad se završi škola.

– Ne valja to, Li. Ne želim da te vezujem.

– To nije vezivanje. Ja to zapravo želim. Potrebna sam ti.
– To je tačno. Ali nema razloga da se ceo tvoj život preokrene.
– Ja radim ono što želim.
– To mi se ne sviđa. Nije to pravično. Nikad to ja neću moći da ti vratim.
– Gledaj da se oporaviš i da ponovo počneš da pišeš. To je sve što želim. U toku iduće tri godine oni više nikad nisu progovorili ni reci o njenom odlasku. U toku tih godina Greg nije bio sasvim siguran da li mu je Li potrebna, jer on je imao potrebe za nekim, ali je ona sebe učinila nezamenljivom s obzirom da je njoj neko bio potreban. U svakom slučaju, kad je ostavio štake, nije ih ostavio potpuno, jer je, slikovito rečeno, zadržao dve štake. Jedna je bila Li. A druga je bila viski.
Najgore vreme je nastalo kad mu je dr Marks oduzeo praškove za spavanje i kad je Gregu bilo tako dobro da je mogao da se kreće. Tek je onda u potpunosti shvatio šta je izgubio. Harijetin odlazak iz njegovog života bio je i su-

I

208

više nestvaran, da bi mogao da ga shvati. Međutim, sada je on opet bio spreman da živi s njom, ozdravio je, postao bistar, a ona nije dolazila kući. Bez obzira kuda gledao, nje nije bilo. Nalazila se u jednoj jami, u zemlji, nepomična i ukočena kao i sanduk u kome se nalazila i tamo će ostati do kraja njegovog života i za večna vremena. Stvarnost je bila tako neverovatna, da je želeo da plače. Nije mogao da spava, a kad bi zaspao nije mogao da se probudi. Disao je prosto zato što nije znao kako da obustavi disanje i živeo je tek da mu prolaze sati i dani. Nije imao strpljenje za svoj rad, Li, svoje prijatelje i stari način života.

Li je donela prvu bocu viskija u kuću i u toku prvih meseci pila ga je s njim. Docnije, s obzirom da nije volela alkohol, ustupila je to mesto Lušijusu Mejku. U početku taj viski nije mnogo pomagao, jer je Greg pio samo toliko koliko se pilo u društvu i brzo se treznio. Ali postepeno mogao je da pije sve više i tada se bolje osećao. To mu je davalo nešto za čime bi mogao da teži kad bi se ujutru digao iz postelje. Zahvaljujući piću Harijetin nestanak ponovo je postao nestvaran, ali to je na jedan način bilo korisno, na više načina nemilosrdno. U toku prve godine samoće, posle dana prvih opijanja, pokušao je s dugim šetnjama. Često puta bi se vraćao kući polupijan polu trezan i odvuкао bi se u svoju sobu, gde A bi seo za svoj sto i buljio u njenu fotografiju u kožnom ramu. Gledao bi u njeno lice i želeo da s njom podeli nekoliko trenutaka zadovoljstva novog dana, nešto što je video, čuo, pročitao ili osetio, pa bi zatim počeo u mislima da joj govori, ali bi onda s unutrašnjim bolom uvideo da ona ništa ne shvata, ništa ne čuje, da je to samo ravna slika, crnobela na sjajnoj hartiji, veličine 20 x 30.

Posle toga zahvatio bi ga beskrajni očaj u pogledu životnog smisla. Ponovo bi počeo da pije, za stolom, da zuri u nju, shvatajući da oni nemaju više ništa zajedničko, nikakvih priča ni vesti; nju više nisu interesovali izveštaji iz Vašingtona, Moskve i Pekinga, vesti o novim otkrićima, novi filmovi i knjige, da je rasprodala zbirka svetskih romana. Ništa od onoga što je on znao, ona nije znala i neće nikad saznati.

Ova priviđenja javljala su mu se i ujutru. Ponekad, kad bi čitao novine, pogledao bi kao da žeil da joj čita glasno da bi je oraspoložio, a nje nije bilo preko puta njega da uživa zajedno s njim, jer ona nije bila tu i ni-

209

kada neće ni biti. On je vodio čitav jedan poseban život od njene smrti, sav ispunjen nepodeljenim veslima i osećanjima i mrzeo je svaki delić tog života. Ponekad, kad bi pio više, a retki su bili predasi kad je pio manje, kao mala oaza treznoga dana, zaželeo bi da snažnije živi. Bila je to čudna nastranost. Tih dana postajao bi neurotičan i obuzimao bi ga strah od smrti – trljao bi zube četkicom dvanaest puta, ni više ni manje, uroka radi, ili bi paslu za zube poslavo pod izvesnim uglom, uroka radi, ili bi dugme na vralima dodirnuo dva puta na istom mestu, uroka radi. U takvim časovima pitao bi se odakle mu ta

strepnja za životom. Svesno bi prekidao sa tim obaveznim malim činima i čudio bi se što je još uvek u njemu lepršala mala nada da će postati koristan sebi i drugima. Ali kad bi zaželeo da se približi toj nadi, da je prouči, možda da počne da je ostvaruje, poplašio bi se i vraćao se viskiju. Nije želeo da umre, ali se još više plazio živola.

Sa slraham, i mrzeći samog sebe zbog tog straha, došlo je i novo procenjivanje vrednosti mesla na kome je živeo. Sa Harijetom uz njega, to je bio raj. Za njega samog, to je bio pakao. U toku treznih nedelja svakog meseca kritički je posmatrao Milerov Nasip i pitao se da li on uopšte pripada tom mestu. Bilo je nečeg arhaičnog u tom malom raskošnom mrtvom naselju na Srednjem zapadu.

Snabdevali su velika gradska Iržišla, lo je istina, i uvek je bilo razgovora o važnosti poljoprivrednih glasanja i pomoći poljoprivrednicima; učeni pisci govorili su o poljoprivrednoj politici, ali ispod svega toga provlačilo se osećanje da je sva ta gužva zapravo oko muzejskog načina života. Kreg se pitao šta će se desiti kad se proizvodi zemlje ne-izbežno budu zamenili proizvodima hemijskih laboratorija. Da li će tada Milerov Nasip prestati da postoji. Kako će svet, koji je u Milerovom Nasipu živeo – sakrivao se bila bi zapravo bolja reč – opravdati svoje lebdenje van glavnog toka zemlje?

Pokušao je da se ne zavarava. Hteo je da bude grub sa samim sobom. Hiljade ili milioni onih koji su nastanji-i vali Milerove Nasipe u zemlji činili su to, jer su' se plašili.: života. To je bio razlog. Oni su bili protiv života. Moždane Toro ne bi složio s njim. Možda bi Toro; koga je drs-obožavao, rekao da je ovo suština života, sa; nebom 4; zemljom tako bližu, s mirisom polja} & potočićima i slobedem razmi-

'< NAGRADA 1

II

210

sijanja. Ali o čemu je u stvari taj svet imao da razmišlja? Ni o čemu, bio je uveren da je u pravu i da je onaj jadni dovedeni prijatelj s Voldnove Mlake na pogrešnom putu. U dvadesetom veku Milerov Nasip je antiživot, savršeno skri-valište od takmičenja, prosuđivanja, radnje, grubosti gradskog života, Milerov Nasip zapravo je bio sklonište za kukavice. Ljudi su ostali ovde, jer su bili poplašeni od života, plašili su se onoga što bi mogli da saznadu o samima sebi, a ova poljska utroba bila je odlična priprema za umiranje bez razočaranja.

Neprekidno se pitao: pa zašto sam ja ovde? Odgovarao je: jer se ovde ne postavljaju pitanja i zahtevi. Ovde se nalazi groblje slonova, gde životinja može da umre sama, da je niko ne gleda i ne sažaljeva.

Iz tih misli o Milerovom Nasipu u tren oka trglo ga je oštro kucanje na vratima i vratilo u stvarnost voza koji je jurio prema Stokholmu. Lili! Skočio je s postelje i začas se je otreznio. Došla je na vreme, i on ju je blagosiljao. Sećanja su ga suviše obuhvatila, suviše se zagledao u sebe, a još više će to činiti u toku noći, ukoliko ga nešto ne skrene s puta. Lili i viski javljali su se kao spasioci.

Prišao je vratima i otvorio ih je. Nikoga nije bilo na viclfcu. Pogledao je niz hodnik vagona. Bio je prazan. Pogledao je u drugom pravcu i ugledao konduktera na kraju hodnika, gologlavog, kako drema iznad svog preklopnog stola. Zatim je kraj svojih nogu ugledao bocu viskija.

Digao je bocu i vratio se natrag zatvorivši vrata. Pogledao je bocu i ugledao komad hartije pričvršćen gumenom trakom. Skinuo je to parče hartije i otvorio ga. Pisalo je: »Dobro došli u Švedsku. Lili Hedkvist. Polemsgatan 172C, Štokholm«.

Pomislio je da je potraži. Ali to sad nije bilo važno, jer je bio umoran. A u boci je bilo još dovoljno viskija. Još uvek je bilo pola boce. Naslonio ju je na krevet, smotao hair-tiju i stavio je u džep, a zatim navukao pidžamu i oprao zube. Upotrebio je hartiju umesto čaše i dok je sipao viski, posmatrao je začuđeno kako hartija propušta tečnost. Odbacio je tu glupu čašu, seo nasred kreveta, prekrštenih nogu i počeo da pije iz boce. Svaki napeti nerv radovao se teč-nosti, i on je nastavio da se odužuje telu neprekidnim pićem. Kroz jedan sat boca je bila prazna, a on zadovoljan. Hvala ti za mene, zahvalio je boci bez reci, a hvala ti i za

moje telo. Gurnuo je bocu pod krevet, ugasio je svetiljku i zavukao se pod pokrivač.

Ispružen tako, ravan i nepomičan, on je trenutno ose-tio gađenje, a iz kapaka njegovih očiju prizori su se nizali, brzina je bila umerena, jer je auto-put bio mokar. Krivina, oštra, na koju je naišao i koju je prošao stotinu puta. Ne misleći okrenuo je upravljač i karavan ga je napustio, skliznuo je ispod njega kao što skliznu dečije noge prvog dana hoda na koturaljkama. Harijeta, glave zabačene na sedištu, zadovoljno je govorila: »Imala sam lep dan, a ti?« Ali on nije mogao da odgovori, jer mu se baš u tom času događalo nešto nepravilno, užasno. Otklizali su se potpuno u krug, polomili su ogradu duž nasipa, otkotrljali su se odjednom niz strminu i smrvili se kao neki gejzir metala, drveta i stakla udarom o hrastovo stablo. To se desilo i to je bilo sve. Posle se selio da je popio četiri čaše, i da je nameravao da odgovori Harijeti: »Da, da, mila ovo je bio najlepší dan u mom životu s tobom.«

Mučnina je prestala, a s njom i prizori i on se okrene na stranu i zaspao. Nije to došlo trenutno. Zapravo, sećanje koje mu je nedostajalo plivalo je po površini. Poslednji put je spavao sa Harijetom tri dana pre rođendana, ujutru, kad je s poljupcem hteo da je probudi i kad ga je ona privukla.

U duši je nemoćno hteo da se seti pojedinosti tog po-slednjeg ljubavnog prizora. Odbacio je pokrivač, a ona je podigla spavačicu do grudi. Soba je bila hladna od noći i on je tražio njeno telo da se zagreju i ležeći iznad nje ugledao je kako su joj se bradavice na dojčkama stvrdle kao tačke od hladnoće, i hladnoća se širila preko pramca broda i ulazila u kola. Hteo je da vidi lice i nije se iznenadio kad je video da je to Lilino lice.

Zagnjurio je glavu u zlačani jastuk i nije se sećao ničega više sem . . .

Dobro došli u Švedsku

IV

Sedmospratni »Grand hotel« u Štokholmu, na keju S. Blasijeholmska 8, nalazio se tačno preko puta sjajnog kraljevskog dvorca, s one strane kanala Stromen, i bio je zaista ravan dvorcu.

Malo je hotela u Evropi, a nijedan u Skandinaviji, koji bi prevazišao »Grand hotel« u Štokholmu. Zgrada je podignuta 1874, kad je Ullis S. Grant bio predsednik Sjedinjenih Američkih Država, a Bendžamin Disraeli predsednik vlade u Engleskoj. Sem nekih izmena u sobama i apartmanima po-slednjih godina, sve je ostalo nepromenjeno, ponosno na svoje godine, i neobično cenjeno.

Nasuprot mnogim hotelima, »Grand hotel« je bio pu-niji i svečaniji u mračnom decembru no za vreme letnjih rneseci. Dok su dva restorana na verandama bila zatvorena, jer su bila izložena hladnom vremenu, ukrašeni unutrašnji restoran, odmah do foajea, i ogromna trospratna zimska ba-šta sa kupolom od stakla i balkonima i stubovima sa lukovima, bili su prepuni posetilaca i njihovih gostiju.

»Grand hotel« raspolaže tačno sa 297 soba, čije pose-tioce bezprekorno poslužuje odlično uvežbano osoblje, koje

214

se sastoji od 550 muškaraca i žena, i ovog ranog jutra trećeg decembra sve sobe bile su zauzete, čak i ako gosti još nisu stigli. Postojalo je šest raskošnih apartmana, svaki sa dva predsoblja, dnevnom sobom, spavaćom sobom sa dva kreveta ili dve spavaće sobe sa po jednim krevetom i ogromnim kupatilom s umivaonikom, kadom, toaletom i bideom. Svake godine u ovo vreme ti su apartmani bili rezervisani za dobitnike Nobelove nagrade koji su pozvani da dođu u Stok-holm. Upotrebu tih odaja, zajedno sa kontinentalnim doručkom, plaćala je Nobelova zadužbina za vreme od sedam dana. Ove godine pet od tih šest apartmana bilo je rezervi-sano, i tog ranog jutra trećeg decembra četiri od pet apartmana već su zauzeli gosti Nobelove zadužbine iz Pariza, Rima, Džordžije i Kalifornije, a peti je stajao spreman za dobitnika nagrade za književnost iz Viskonsina . . . Glatka limuzina Ministarstva spoljnih poslova lepo je napravila zaokret u obliku potkovice, zaokrenula oko niza taksija parkiranih na keju i stala ispred ogromnog ulaza u »Grand hotel«.

Endrju Kreg, koga je ogromna prilika Ingrid Pol sa-bila u ugao na zadnjem sedištu, vukao je i odbijao dimove na lulu mnogo brže no što je mislio, i čekao. Za vreme celog puta do stanice malo je govorio. Odgovarao je na pitanje neposredno i kratko i koliko je mogao ljubaznije, a zatim bi zapadao u ćutanje, dok je Li, sva uznemirena, održavala razgovor iznoseći čudna objašnjenja zbog njihove promene plana i prekida puta u Kopenhagenu i diveći se prirodi i prizorima koji su se videli kroz prozor kola. Kreg jedva da je i bacio koji pogled kroz prozor. Njegovo neintere-sovanje i tišina poticali su ne toliko od viskija, što ga je popio u toku prošle noći ili docnijeg mamurluka, koliko od sve jasnije zebnje i protivljenja da ponovo vidi hotel u kome su Harijeta i on proveli prvu noć svog medenog me-seca u inostranstvu pre deset godina. Sad su stigli, i taj susret pun uzbuđenja bio je tu. Vratar u dugom gotovo vojničkom kaputu zbog koga je ličio na nekog izbeglog beloruskog oficira, otvorio je vrata i stajao ukočeno u stavu mirno s prstima na obodu kape. Kranc se prvi izvukao; a grof Bertil Jakopson je zatvorio Krancovo pomoćno sedište, a zatim i svoje i nekako se izvukao iz automobila. Za njim je izišla Li, pa Ingrid Pol i naposletku Kreg.

215

Dok su se nosači borili sa kovčezima, Kreg je stajao na drvenom podnožju i gledao na sjajnu okolinu koje se tako dobro sećao. Kanal Stromen ležao je miran i nesmr-znut na bledom suncu. Na jednom kraju nalazila su se dva bela izletnička brodića usidrena ispred Nacionalne galerije. Na drugoj strani, kao neki starinski lav, na odmoru, ispruženih šapa, ležala je poznata građevina kraljevskog dvorca iz osamnaestog veka, a još dalje, iza njega virili su vrhovi crkve Ridarholm. Preko kanala, kao veze između novog i starog dela grada, pružao se most poznat pod imenom Strem-bron, pun pešaka i majušnih automobila pored svetlopla-vog tramvaja. U daljini se dizalo ogromno pozorište – kraljevska opera, a iza nje bio je sakriven, sećao se Kreg, vrlo živ trg nazvan Gustav Adolfs Torg.

Pored njega je stajao Jakopson i duvao zgusnut va-zduh u dlanove svojih ruku s rukavicama od jelenske kože.

– Zaista mi je žao što nismo mogli da poručimo toplije vreme za vas, gospodine Krege. Sunce je varljivo. Sada je deset Celzijusa iznad nule. Ali srećom nije pao sneg, kažu da ga neće biti još mesec dana.

– Navikao sam ja na ovo vreme, čak je i gore tamo odakle ja dolazim – reče Kreg.

– Pomenuli ste da ste ranije bili ovde?

– Jesam. Nekoliko godina posle rata. – Okrenuo se i prepoznao ogromna okretna vrata. – Ništa se nije promenulo.

– Lepo, mogli bismo i da uđemo i da isteramo ovu hladnoću iz kostiju.

Kreg je video kako je Li u društvu druge dvojice članova odbora za doček već ušla, i za to je pošao sa starim grofom kroz otvorena vrata. Lagano se uspeo uz osam kamenih stepenica, a gumene prostirke utišavale su bat njegovih koraka, i uskoro se našao u foajeu.

Dok je Jakopson pošao za ostalima do portirove lože, Kreg je ostao nepomičan na vrhu stepenica.

Ništa se nije izmenilo, apsolutno ništa. Glavno predvorje bilo je neobično prostrano, a između dva stuba nalazile su se fotelje. S obe strane stubova nalazili su se li-i. Pošavši lagano nadesno, napravio je krug kroz glavno predvorje. Tu se nalazila manja soba za čitanje s mekim naslonjačima i blistavi stakleni izlozi s mirisima marke gerlen, sa šalovima, peharima i nakitom. Odmah u blizini nalazila su se ogromna vrata s natpisom »Veranda grande«, a to je bila prostorija za doručkovanje. Duž zidova nalazili

"216

su se izlozi s vazama i srebrom i zatim prodavnica slatkiša, a odmah iza nje naišao je na prodavnicu novina s izborom stranih listova i časopisa. Tu je Harijeta dolazila svakodnevno, svako popodne pre koktela da kupi pariško izdanje »Nju-jork herald tribjuna« od dan ranije.

Nije bio uzbuđen. Nije osećao nikakvu nostalgiju. Nije ga iznutra peklo nikakvo gorko sećanje. Pa ipak, ništa se nije izmenilo osim njega.

Kad je stigao ostale kod portirske lože, Li je stajala pred njim.

– Nema pošte, sem čudnog telegrama Lušijusa Mejka i nešto o novom omnibus izdanju od tvog izdavača. Želiš li da ti pročitam?

– Docnije.

Čelo joj se naboralo.

– Ogledao si se malo po hotelu. Da li je sad drukčije?

– Oh jeste. Gotovo sam sve zaboravio. Na kraju krajeva, mi smo ovde proveli svega nedelju dana.

– Endrju, neobično sam uzbuđena. Nikad ranije nisam bila na jednom ovakvom mestu.

Jakopson im je prišao okrenuvši leđa portirskoj loži

– Žao mi je što vas zadržavam, – reče on ljubazno – ali je nastala zbrka oko vaših soba. Dali su vam apartman broj 225. To je jedan od najlepših apartmana s pogledom na kanal, ali ima samo jednu spavaću sobu sa dva kreveta. Mislili su da ste vi bračni par.

Li se sva zarumenila.

– Šta ćete učiniti?

– Objasnio sam im. Zadržaćete, razume se, isti apartman, ali oni sad hoće da oslobode susednu sobu s jednim krevetom. Sve će biti gotovo kroz jedan sat. Biće povezana s vašom dnevnom sobom. U međuvremenu apartman je spreman.

– Želim što pre da otvorim kovčege – reče Li. U pratnji Jakopsona i Kranca pošla je prema liftu, a zatim se okrenula: –Zar ti nećeš s nama, Endrju?

– Doći ću odmah. Hteo bih samo da kupim nešto za čitanje.

– Bojim se da nećete imati puno vremena za to – dobaci Jakopson s osmehom. Pošli su prema liftu. Ingrid Pol, pričvršćujući svoj šešir sa cvećem, žurila je od odeljka za obaveštenja da im sa pridruži, ali joj je Kreg presekao put.

– Oh, – užviknu ona – mislila sam da ste vi već gore.

– Gospođice Pol, hteo sam da vas upitam gde bih mogao nešto da popijem.

– Mislite na kafu?

– Mislim na viski.

Nije nimalo sakrivala svoju zbunjenost, a Kreg je to i shvatio s obzirom da je bilo 9.40 ujutru.

– Kako da ne, gospodine Kreg, ...

– Putovanje je bilo naporno i još mi se čini kao da je večer u Viskonsinu. Ništa mi nije tako odvratno kao viski pre doručka, ali mi je potrebno nešto za ohrabrenje.

Ovo objašnjenje je zadovoljilo.

– Ovamo, dozvolite da vam pokažem – reče Ingrid Pol i uhvati ga za ruku. – Nemate ništa protiv, ako i ja pođem s vama? Mogla bih da popijem jedan topao kakao.

Našli su sto neposredno pored prostora za igranje, na jednom kraju zimske bašte. Sem još nekoliko parova, u toj mamutskoj sobi, a Kregu se uvek činilo da je ličila na školsku dvoranu ukrašenu za zabavu, nije bilo života. U ovo doba dana većina gostiju doručkovala je u svojim sobama ili u predvorju.

Ingrid Pol je čeprkala po svojoj čipkanoj torbici dok nije naišao kelner. Kreg je naručio kakao i pržen hleb s ma-slacom za gospođicu Pol i dvostruki viski s vodom za sebe.

– Kad sam ovde bio prošlog puta, bilo je mnogo mučnije dobiti piće – reče on tek da započne razgovor.

– A kad je to bilo?

– Pre deset godina.

– Ah, da, onda su pića bila pod nadzorom, sećate se tog užasnog Bratovog sistema. Znae, da nema smisla lagati, mi smo narod pijanica, u svakom slučaju ljudi koji mnogo piju. Mislim da su za to krive duge zimske noći, vlaga i mračna raspoloženja, u to vreme godine, koja nateruju ljude da počnu da piju. Ali dr Ivan Brat, premda je kao što znate doneo zakon za nadzor nad prodajom pića još 1919. godine, ništa time nije resio i šta više stanje se pogoršalo. Da biste dobili kartu za snabdevanje alkoholnim pićem, morali ste u

opštini da iznesete istoriju celog svog života. Bilo je to užasno mešanje u tuđ život. A zatim je bilo potrebno da stanete u red kao ovce da bi ste primili sledovanje, da biste dobili tri litre mesečno. Možete li da zamislite to? A sem toga nije bilo ni ravnopravnosti. Udate žene nisu mogle da dobiju sledovanje uopšte. Tako su nastala mnoga zla. Karte za

218

sledovanje prodavane su na crnoj berzi. Krijumčarilo se iz Finske. Destilerije su radile po kućama. Zlo kako Švedska ranije nikad nije upoznala. Još je gore bilo dobiti neko piće u restoranu. Mislim da se sećate, gospodine Kreg.

— Nejasno. Mogli ste da dobijete koktel samo ako ste poručili nešto za jelo.
— U restoranima mogli ste da dobijete neograničene količine vina i piva; a da li ste ikad probali to pivo? Destilirana voda uveravam vas. Pre podne nije se posluživalo nikakvo piće. Zena nije mogla da popije nikakvo jače piće pre tri sata. A zatim, kao što vi kažete, da biste dobili piće, morali ste da poručite jelo, bili gladni ili ne, nema jela — nema ni pića. U mnogim restoranima doselili su se i donosili su vam zajedno sa pićem jedno prastaro jaje koje su neprekidno upotrebljavali, i bez obzira na vaše potrebe, ograničavali su vas na četiri čašice dnevno. To nije ništa pomoglo. U toku deset godina pre završetka rata ovde je bilo četvrt miliona osoba osuđenih zbog izgreda čiji je uzrok bilo pijančenje. Čak su i prohibicionisti bili protiv Brata i ako iz drugih razloga. Osnovano je trezvenjačko društvo, Plava grupa, koje je stavljalo prigovor što su zbog tog zakona ljudi razbacivali dragocenu hranu da bi dobili piće, i to u vreme kad je pola Evrope gladovalo. Znao, mi smo razumna zerfflja i ljudi nisu mogli da se s tim slože. Sve je to predstavljalo našu nacionalnu nagrđenost. Brata su lično toliko napadali, da je otišao u izgnanstvo u Francusku. Tako je 1955. parlament ogromnom većinom ukinuo taj zakon. I ja sam ponosna zbog toga. Nemoguće je staviti u okove žed čitavog jednog naroda. Ja ne pijem, uzimam samo kao medicinu gutljaj ili dva, pred spavanje, da bih se oraspoločila, ali se ponosim. Ako želite da kupite bocu nekog pića, možete da odšetate dva ili tri bloka odavde, do prve radnje

i naručite što god želite. Bez karata, bez pitanja, mada se kupcu, na kome se vidi da je pijan ne prodaje piće. Doduše sad je nastala nova nejednakost. S obzirom na porez cene alkohola su vrlo visoke. Mislim da i to nije pravično. Dizanjem cena, tako da je teško kupovati alkohol, stvara se lažna trezvenost i samo bogataši mogu sebi da dozvole da piju koliko žele, dok radnici i siromašni to ne mogu. Svi, koji čitaju moje knjige, misle da sam ja nastrana stara gospođa koja živim negde u unutrašnjosti i razmišlja samo o lepoti prirode i pevanju ptica, ali ja sam nešto više, go-

219

spodine Kreg. Borim se protiv svake nepravde. S gnušanjem gledam nepravdu, ma gde ona bila.

— Ja sam na vašoj strani — reče Kreg. Čitao je o Ingrid Pol, ali nikad nije pročitao nijednu njenu knjigu i nije znao šta da očekuje. Sad ju je zavoleo.

— Stiglo je vaše piće — reče ona. — Uverena sam da ste sada strašno žedni.

Kelner ih je poslužio i posle kraćeg objašnjavanja Kregu je ipak pošlo za rukom da potpiše račun.

Ingrid Pol diže solju kakaoa.

— Dole Brat i neka živi skol — reče ona. •' • ••"'"• ; — Skol i dole Brat — reče Kreg i diže čašu.

— Kod mene je vaš program — reče ona i pokaza presavijenu hartiju koju je našla preturajući po svojoj torbici i stavila je ispod poslužavnika. — Želite li da ga vidite?

— Pročitacu docnije. Šta su glavne tačke?

— Prvi važniji događaj biće danas u dva sata u švedskom novinarskom klubu. Predstavnici štampe iz celog sveta danas će imati prvi zvanični intervju s vama i ostalim dobitnicima. Večeras, u sedam, koktel i večera u kraljevskom dvorcu sa

kraljem. Večernje odelo samo za plemstvo. Sutra je veliki obilazak grada. Grof Jakopson i jedan ataše poslužiće vam kao vođe. Prekosutra zvanična večera koju priređuje Ragnar Hamarlund, veoma bogati industrijalac. Nije obavezno, ali kao pisac ja to ne bih propustila. Posle toga sledi puno manje događaja do završne svečanosti – predaje Nobelovih nagrada u Koncertnoj dvorani u pet časova popodne. Da li vam se vrti u glavi od svega toga?

Kreg se nasmešio.

— Malo. — Pogledao je na sat. — Zar ću kroz svega četiri sata morati da se sretmem sa svim tim novinarima?

— Bojim se da je tako.

Promućkao je led u svojoj čaši. — Biće bolje da se zadržim kod ove jedne čaše. — Pogledao je svoju sago-vornicu. — Kako izgledaju te konferencije za štampu? Jesu li oštre?

— Vrlo.

•*Hprineo je čašu do usta.

* — Predomislio sam se. Biće bolje da popijem još jednu čašu.

Bilo je 2.10 po podne i četiri konferencije za štampu Nobelovih laureata bile su već u toku.

J**-'

S uzdahom olakšanja grof Bertil Jakopson sedeo je u stolici s uspravnim naslonom, iza stola za primanje, u odvojenoj odaji na drugom spratu švedskog kluba novinara. Pod njegovim rukovodstvom i pod rukovodstvom njegove sekretarice Astrid Sten klub je prethodno pripremio sve što je bilo potrebno za održavanje ovih konferencija. Ogromna dvorana, koja se nalazila iza zatvorenih vrata ove odaje, bila je odvojena s pola tuceta pregrada i podeljena u dve odvojene odaje. Supruzi Marso smestili su se u jednoj odaji, a profesor Stratman u drugoj. Iza dvorane nalazila se čitaonica koja je pripadala dr Fareliju i dr Garetu. Obližnja prostrana dnevna soba stavljena je na raspolaganje g. Kregu.

Bilo je zamišljeno da će se dobitnici međusobno zvanično te večeri upoznati prilikom koktela u kraljevom dvorcu. S obzirom da su se svi sakupili već danas po podne u klubu novinara, Jakopson je pomislio da bi to njihovo istovremeno boravljenje na ovom mestu, bez upoznavanja, moglo da izgleda malo čudno. Stoga je u poslednjem trenutku zamolio sve dobitnike da dođu u petnaest do dva umesto u dva sata, tako da bi imali prilike da se nezvanično upoznaju.

Tih petnaest minuta pre konferencije za štampu, kad su se svi dobitnici okupili u dvorani i međusobno upoznali i kad im je poslužen seri i viski s ledom, učinilo se Ja-kopsonu, a kako izgleda svim prisutnima, nekako čudno.

Pojedinačno, svaki od njih je izgledao društven, čak i prijateljski raspoložen, ali zajedno, kao grupa nisu mogli da se otkrave. Kako je to čudno, razmišljao je Jakopson. Možda bi bilo pametnije da smo ih pozvali zajedno sa ženama i rođakama, koje su se u ovom trenutku nalazile negde drugde na ručkovima sa ženama pojedinih članova Nobelovih akademija.

Izuzev dr Farelija, snažne i vesele ličnosti, niko drugi nije se upuštao s lakoćom u razgovor. Tu su se sastali kao stranci i ostali su još uvek stranci jedan za drugog i pored zajedničke pobede. Profesor Stratman popio je zajedno sa šerijem nekoliko pilula. Izgledao je zabrinut. Doktor Deniz i Klod Marso nisu međusobno izmenili nijedne reci – bilo je očigledno da je među njima postojalo neko neslaganje – a bili su tako napetih živaca, da se nisu mešali sa ostalima.

Dr Garet, koga je Jakopson prvoga upoznao s njegovim kolegom dr Farelijem, izgledao je kao zanemio. Promrmljao je nekoliko nerazumljivih reci Talijanu, a zatim se udaljio od njega kao da je ovaj okužen. Posle toga je začuteo,

221

a na njemu se videlo da je bio bezrazložno uzbuđen. Po-slednji je stigao g. Kreg. Ni on nije pokazivao nikakvo inte-resovanje za druge i najveći deo svoje pažnje posvetio je kelneru: za nepunih petnaest minuta popio je tri viskija s ledom. Svi su se neobično obradovali kad je Jakopson pozdravio prve pristigle novinare i zamolio gospođu Sten da povede dobitnike u odvojene odaje.

Udarajući nervozno prstima po stolu, Jakopson se pitao da li je to bila njegova greška. Možda bi bilo bolje da je odložio to upoznavanje do mraka kad je bilo predviđeno da se svi dobitnici nađu na večeri u kraljevskom dvorcu u prisustvu

Njegovog veličanstva. Bez napetosti uoči konferencije za štampu, oni bi nesumnjivo bili mnogo razgo-vorljiviji. Njegova je zamisao bila da se održi konferencija za štampu istovremeno sa svim dobitnicima. Bilo je to prvi put, i stoga su predstavnici nekih domaćih novina negodovali, jer je to značilo da moraju da odvoje četiri novinara, umesto jednoga, da bi mogli da prate celu ovu svečanost oko predaje nagrada. Ali je Jakopson bio odlučan. Po njegovom mišljenju, ukoliko bude prisutno više novinara ove godine, utoliko će štampa pridavati veći značaj Nobelovoj nedelji. Sem toga, smatrao je da će uporedno puštanje intervjua svih šest pobednika u četiri grupe ostaviti veći utisak na čitaoce u inostranstvu. Sad se nadao da nije pogrešio.

Taj preokret obećavao je mnogo. Vešalice u garderobi bile su prepune obešenih kaputa, muških i ženskih, svih boja i oblika. Otvorena knjiga gostiju kod njegovih prstiju jasno je govorila o njegovom uspehu. Prelistao je četiri stranice i ocenio da se preko stotinu dopisnika nalazi u dvoranama. Tu su bili upisani predstavnici svih dnevnih i periodičnih listova, a koliko je mogao da vidi i predstavnici velikih svet-skih časopisa: »Der Spigel« iz Hamburga, »Svijat« iz Var-šave, »Ekspres« iz Pariza, »II mondo« iz Rima, »Spektator« iz Londona, »Lajf« iz Njujorka i »Kruzeiro« iz Rio de 2a-neira. Ali pre svega tu su bili strani dopisnici velikih telegrafskih agencija kao što su: Asošijeted pres i Junajted pres iz Amerike, Tass iz Rusije, Rojter iz Velike Britanije, Ažans Frans pres iz Francuske, kao i mnogi drugi.

Podigao je glavu kad su se otvorila vrata iz hodnika. Gospoda Sten tiho je ušla i zatvorila vrata iza sebe.

– Kako napreduje? – upita Jakopsort radoznalo.

– Glatko, kakd meni izgleda.

1

222

– Ima li kakvih smetnji s obzirom na toliki broj pitanja? – upita Jakopson. Nije imao ništa protiv dobro-namernih pitanja. (Zajedno sa novinarima uživao je u konferenciji za štampu 1960. godine kad je mladi dr Donald Glaser, Amerikanac, dobio nagradu za fiziku. Put dr Glasera u Štokholm ispao je u isto vreme i medeni mesec, pa su zajedljivi novinari pitali gospođu Glaser da li je znala da će njen suprug dobiti Nobelovu nagradu i da li se zbog toga udala za njega.) Međutim, Jakopson je bio protiv toga da se slavnim ličnostima postavljaju nezgodna pitanja. Pokazalo se da svake godine nekolicina novinara izazivaju nelagodnost svojim grubim i ličnim pitanjima, a sve u na-meri da bi dobili materijala za bučne naslovne strane.

– Izgleda mi da su novinari dosta pitomi, – reče gospođa Sten –r- ali je još rano da se kaže bilo šta. Još nekoliko čašica i moglo bi svašta da bude. – 1 ona sleže ramenima.

– Kako su naši dobitnici? Jesu li oni smireni?

Pod tim je. Jakopson zapravo mislio da li je neko od njih na neki način planuo i rekao nešto neprilično. Upravo danas, za vreme one divne usamljenosti u svom stanu, dodao je bolnu zabelešku svojim »Zabeleškama«: »Septembra 1930, u Parizu, Judžin O'Nil, koji će svega šest godina docqije dobiti nagradu za književnost, rekao je Natanu, amerrckom kritičaru: 'Po mom mišljenju Nobelova nagrada, dok ne ostarite i ne podetinjite, staje vas više no što je vredna. To je kao sidro oko nečijeg vrata, od koga se nikad neće osloboditi. Žalosno.'«

– Svi su vrlo umereni – reče gospođa Sten. – Ali su i pitanja još uvek vrlo umerena. Novinari se raspituju kakvi su bili njihovi utisci kada su saznali da su dobili nagrade i prvi utisci u Stokholmu. Naime, u tom smislu. Međutim, ne bih mogla da kažem kako će se ponašati kad pitanja postanu smelija.

Jakopson je ustao.

– Možda će biti bolje ako i ja zavirim unutra, kad pitanja postanu smelija. Naši će se gosti osećati manje nelagodno, ako vide neko poznato i prijateljsko lice.

Sto je mogao tiše, grof Bertil Jakopson se smestio na preklopnoj stolici u zadnjem redu i gledao je preko glave nekih petnaest ili dvadeset predstavnika štampe da bi video kako se ponašaju dr Deniz Marso i dr Klod Marso.

Klod Marso je odgovarao na pitanja nekog novinara u prvom redu, odmeravajući i seckajući svaku rečenicu, dok je pri tom prevrtao cigaretu u ruci. Njegova bujna proseda kosa, ozbiljan, gotovo lep galski izgled, uredno tamno sivo odelo tkano kao riblja kost, odavalo je izgled samouvere-nosti i dostojanstva. Na suprotnom kraju divna, najmanje četiri stope udaljena od njega, sedela je Deniz Marso. Nije posmatrala svog supruga dok je ovaj govorio. Zapravo je izgledalo kao da ga i ne sluša. Sedela je napeto, uspravno i skupljenih kolena, dok je u rukama držala belu maramicu na krilu. Povremeno bi podigla ramena kao da je steže lepo sašiven kostim od tvida. Gledala je nezainteresovano napred.

Jakopson se pitato da li je iko primetio da je ona ne-srećna. Nadao se da je možda pogrešio i možda je ona bila stidljiva na javnim priredbama, a možda i nervozna. Hemičari su često puta vrlo čudan svet. Po svoj prilici da je to posledica mnogih časova provedenih među staklima, grejalicama i vakuumskim pumpama. Možda su ta njihova jedinjenja i kamfor depresivno delovali ha njih, a da ovi toga nisu bili ni svesni. Jakopson se nadao da će gospođa Marso ipak na kraju kazati nešto zabavno.

Sedeći na divanu, u takvom stavu i udaljena za neiskusno i neosetljivo oko, Deniz Marso je ipak donekle pratila izlaganja svog supruga. On ih očarava, mislila je. Ostavlja na njih dobar utisak, veliki genije pruža im izrezbarene rečenice i mišljenja s Olimpa. Zatim je pomislila: Sta li bi ovi novinari kazali kad bih im opisala stanje starog lišća kad sam ga obavestila da smo dobili ovu prokletu nagradu. Pitam se samo kako bi se ponašali kad bih ja iznenada ustala i doviknula Klodu: »Oh, govno jedno« i uputila se ka izlazu.

Ta iznenadna misao svidela se Denizi i naterala je da se nasmeši, ali je istovremeno primetila da je taj njen osmeh video i stari švedski grof u poslednjem redu i da joj se na-smešio u odgovor. Za trenutak njena muka je postala manje mučna. Govorila je samoj sebi da bi na kraju krajeva, u slučaju da se razvede od Kloda, i mada je mrzela tu pomisao, >ak joj se danas popodne činilo da nije bilo drugog izlaza, bila udovica, zapravo ne udovica nego raspuštenica, sama jedinka za sebe, i morala bi da stane na svoje sopstvene noge. Njena budućnost bi se zasnivala na njenoj slavi, kao kod jedne Kiri, a ne na dve. Ne srne da dozvoli Klodu da je Ostavi iza sebe zbunjenu, bepomoćnu, zavisnu od njega. Po-

224

trebno je da se sama uzdigne i pokaže svetu da joj nikad nije bila potrebna ta budala što juri za suknjama. Kratko rečeno, biće potrebno da bude praktična. Sad je bilo vreme za to. Nobelova nagrada je predstavljala stepenice ka besmrtnosti. Ako mu dozvoli da se on sam ističe, ceo svet će pomisliti da je ova čast ukazana samo njemu. Njena je dužnost bila da podvuče kako ova nagrada pripada i njoj i da se tako obezbedi za blisku budućnost.

Izbacila je iz svojih misli pomisao na Kloda i Zizel i njihovu buduću svadbenu noć, – pitala se samo kako je mogao da uživa u toj vreći kostiju, ali đavo da ga nosi, on je uživao – i usredsredila je svu svoju pažnju na priliku koja joj se ukazivala.

– ... i tako smo prekinuli istraživanja u pogledu koenzima A – govorio je Klod – i obratili smo svu pažnju na ovu novu mogućnost, naime, na zamisao da očuvamo i pohranimo muško rasplodne seme.

– A da li si im tačno opisao, dragi, kako smo došli na tu zamisao? – upita Deniz, dok joj je na licu igrao jedva primetan napet smešak.

– Pa, kao što si čula, rekao sam da smo se oboje zainteresovali ..

– Svakako. Ali ja mislim na ćelu pripovetku. Predstavnik štokholmskog lista »Ekspresen«, koji je se-deo u prvom redu, odmah se zainteresovao.

– Kakva je to pripovetka, gospođu doktor? – upita on. Deniz je prepustila Kloda njegovoj zapanjenosti i odlučno je uzela uzde u svoje ruke.

– Mislim da je to donekle zabavno, mala ironična svetlost sa strane, da je podsticaj za ovo naše otkriće, za koje dobijamo i nagradu, a koje se odnosi na muške spermatozoide, zapravo dala jedna žena. Kao što će moj suprug širokogrudno potvrditi, baš sam ja, slučajno, ali ko bi to mogao da

zna, jer ništa tome slično ne može da bude čista slučajnost, prva iznela tu mogućnost.

Novinar iz »Ekspresena« je osetio da je na dobrom tragu.

– Izvinite, gospođo Marso, hoćete li da kažete da ste vi sami naišli na to otkriće?

Deniz je prosto osećala kako se divan ljulja ispod Iju-titog Kloda i bilo joj je milo. Ali ne bi joj donelo ničije simpatije kad bi ispustila ovo iz ruke.

– Oh, ne baš tačno tako. Moj muž i ja smo radili z'ajedno, pošto sam ja ukazala na tu mogućnost. Neka vas
225

to ne buni, mi radimo kao grupa. Mi smo zajedno. Ono što smo dostigli, ma koliko to vredelo, ne može da se podeli na dvoje, bilo sad ili ikad posle. Sve što sam htela da kažem to je, a nadam se da će to biti zabavno za vas, gospodo, neko mora da dade hipotezu, a u ovom slučaju bila sam ja.

– Da, u tom smislu to je tačno – reče Klod, suviše nelagodno, predosećajući opasnost i nastojeći da je izbegne i sačuva mir. – Pre šest godina . . . ručali smo s prijateljima . . . mnogo se pričalo o jednom novom elaboratu o ženskim jajnicima. U toku razgovora osvrnuli smo se na nasledstvo . . . kontrolu nasledstva . . .

– . . . I ja sam pogledala Kloda – prekide ga Deniz, rešena da zadrži pažnju štampe i okrećući se prema dopisniku lista »Mond« – i kazala sam . . . dobro se sećam reci koje sam izgovorila tog dana . . . kazala sam: »Pretpostavimo da je bilo moguće sačuvati žive spermatozoide Karla Velikog ili Erazma ili neoplođena jaja Kleopatre, pa ih oplodite sada na savremeni način, čitave vekove posle smrti njihovih davaoca?« To su bile moje reči i to je bio naš početak. – Ljupko se okrenula prema svom mužu i dodala: – Sećaš li se, dragi?

– Da, – reče on tupo – bila je to slučajna primedba. Na to sam ja predložio . . .

– (Ah, pomisli Deniz, uznemirio se. Vrlo dobro. Da bi bilo dobro malo više produbiti to pitanje.) – Okrenuvši se novinarima, dodao je: – I mi smo to radili, punih šest godina, zajedno.

Deniz se smešila prema čitavom skupu.

– Ja to nikad ne bih mogla učiniti sama. Moj muž je bio vanredan, bio je to rad pun odane saradnje. Među nama postoji telepatija, mogli biste to čak nazvati i mističnom vezom. Ja znam šta on misli, a on zna šta ja mislim i tako štedimo dragoceno vreme zahvaljujući tim čulima.

Klod se nelagodno migoljio na divanu i posegnuo je rukom da dohvati svoju čašicu sa šerijem, dok su novinari, glava nagnutih nad svojim beležnicama, hitro pisali.

Dopisnik agencije Frans pres podiže ruku i zatim postavi sledeće pitanje:

– Gospođo Marso, da li biste bili ljubazni da nam svima objasnite, ne sa naučnim pojedinostima, mi smo laici, na šta se odnosi vaše otkriće. Da li ste vi prvi bili na tem polju ili se neko pre vas bavio tim problemom?

– E, pa to su dva pitanja, ali ja ću se potruditi da odgovorim na obadva – reče Deniz, ljupko se osmehujući.

226

– Da odgovorim prvo na drugo pitanje. Naše otkriće bilo je omogućeno uspešnom primenom veštačkog osemenjivanja kod ljudi. Prvi pokušaj napravljen je u Londonu pre nekih sto pedeset godina. Najveći napredak na polju veštačkog csemenjivanja postigao je 1939. godine dr Gregori Pinkus, Amerikanac s univerziteta Klark, ako se tačno sećam. Dr Pinkus je presadio jaja iz jajnika jedne ženke kunića u drugu ženku kunića i izdanak je uspešno porastao. Međutim, sada, i pored otpora crkve, a ponekad i pravnih prepreka, ve-štačko osemenjivanje se obimno primenjuje. Kako su mi kazali, samo u Americi postoji oko pedeset hiljada dece na-stalih iz cvečice, naime, dece začete bez snošaja. Kad je veštačko osemenjivanje jednom postalo moguće, a zatim i prihvaćeno, sledeći korak bio bi kontrolisano nasleđe, naime, to je bilo polje na koje smo zakoračili moj muž i ja.

– Pri tome se okrenula prema svom mužu. – Pre no što sam te navela na tu misao, Klode, šta misliš koliko je njih vršilo ista istraživanja?

Klod nije želeo da odgovori neposredno na njeno pitanje ili da je udostoji pogleda. Okrenuo se prema novinaru iz Frans presa.

– U Francuskoj je još 1946. godine dr Zan Rostan očuvao ž^e semene ćelije jedne žabe. U Londonu su čuvali seme jedlog bika pomoću glicerina i ugljenog snega. Morate da shvatite, gospodine, da je problem u tom kako očuvati muške spermatozoide da ne uginu, tako da bismo mogli da ih prenesemo. Kod veštačkog osemenjivanja davao-čeva sperma je retko kad starija od dva sata. Teškoća je bila u tome kako očuvati živima te iste ljudske spermatozoide, ali ne dva sata, nego dva meseca, dve godine ili dva veka, a da još uvek sačuvaju moć oplodavanja ženskih jaja. Dr Pinkus, koga je moja žena pomenula, zajedno s drugim Amerikancem dr Hadsonom Hoglendom napravio je više značajnih eksperimenata na tom polju. Po njihovoj zamisli trebalo bi da bude moguće da jedan genije oplodi više stotina žena, i to čitav vek posle svoje smrti, ako ostavi za sobom sačuvane spermatozoide. Mogućnosti koje su se na taj način ukazale bile su zaista pune iznenađenja. Dr Rostan je primetio: »Zahvaljujući sistemu veštačke selekcije, broj ljudskih bića s višim osobinama znatno bi porastao i zapravo bio bi daleko veći no što je danas.« Naš problem sastojao se u tome da ovaj san pretvorimo u stvarnost i ponosan sam što smo u tome uspeli.

227

' ' – A način? – ponovo upade dopisnik Frans presa. – Obećala sam vam odgovor i na to pitanje – reče Deniz Marso, namerno upadajući u razgovor. – Pošto sam ubedila Kloda da to nije samo maštanje, – on je u duši skeptik kao i svi revnosni istraživači – pridružio mi se svim srcem da resimo taj problem očuvanja. Sledili smo puteve istraživanja drugih genetičara, naime, primenjivali smo glicerol da bismo zaštitili spermatozoide pre smrzavanja i docnije prilikom otkravljanja. Došli smo do zaključka da je korisnost glicerola jedva nešto preko 60 odsto. Svega šest od deset ljudskih spermatozoidnih ćelija preživelo je smrzavanje na četrdeset stepeni Celzija ispod nule. Naš problem se sastojao u tome da postignemo veći procenat očuvanih spermatozoida posle smrzavanja i da oni ostanu živi ne svega nekoliko meseci, čuvani na hladnoći, nego više godina. Posle bezbrojnih proba i grešaka, mislim da je Klod u više navrata hteo da digne ruke od svega, ali ja sam sa ženskom upornošću, potpomognuta, intuicijom, gurala na-pred, tako da smo na kraju došli do otkrića jedinjenja koje smo nazvali S-437. Za ono S smo u šali govorili da ja strpljenje, a naši eksperimenti su pokazali da smo u stanju da očuvamo muški spermatozoid u pohrani i živ u stanju mirovanja više od pet godina, možda čak i deset. – Veličanstveno – uzviknu dopisnik agencije »Frans pres«. Užurbano je nešto beležio u svoju beležnicu.

– Gospođo, – upade dopisnik lista »Svenska dagbla-det«, koji je sedeo u trećem redu – vi ste nam malopre nagovestili mogućnost da se sa živim spermatozoidima Karla Velikog ili Erazma začne plod kod jedne današnje žene. Gospođo Marso, vaš suprug govorio nam je o mogućnostima da mrtvi geniji dadu današnjem svetu novorođenu decu, porodice, na stotine članova, a pomoću sledenih spermatozoida. Da li vi zaista verujete da će se to ostvariti?

– Ja verujem – reče odlučno Deniz. – Naposletku, to je sada moguće. Svakako da postoje i praktične prepreke. Potrebno je oko pedeset miliona spermatozoida za jed-ncij|ljudsko veštačko osemenjivanje. No, na nesreću, većina gwiijalnih ljudi steknu to priznanje tek kad ostare, kad postanu manje plodni no što su bili u svojoj mladosti, ponekad postanu sterilni, pa čak i nemoćni u svojim posled-njim godinama.

– Ali Mocart je već u šestoj godini pokazao svoju genijalnost – reče dopisnik lista »Svenska dagbladet«.

228

– Pa evo – složi se Deniz. – Mocart je doživeo svoju trideset petu godinu. To je savršen primer. Samo da je naše otkriće bilo učinjeno u osamnaestom veku, kakvo bi nasledstvo čovečanstvo imalo od svojih Mocarta. – Da li ste vi pomišljali na tako nešto u toku ovih šest godina istraživanja? – upita dopisnik Rojtera koji je sedeo ispred Jakopsona. – Neprekidno – reče Deniz. – Istina, ja sam na prvom mestu naučnik, ali ja sam takođe žena i to romantična žena. – Deniz pri tom veselo pogleda u Klodovo namrgođeno lice. – Moj suprug, možda nam je to korist, manje je popustljiv pred romantičnim pripovetkama o vilama. Ceo njegov život sadržan je u epruveti. – Okrenula se prema dopisniku Rojtera. – Kad nam je ovo gotovo uspelo, bila sam sva van sebe od maštanja. Sada je to sve stvarnost i mene golica i uzbuđuje kao i ranije da vidim šta će čovek učiniti s tim. Pogledajmo samo. Da je nekim slučajem ovaj naš preparat, koga smo nazvali S-437, postojao u šesnaestom veku, En Hetvei možda bi nam pozajmila vašeg Sekspira za ovu svrhu. Sada bismo mogli da uzmemo prave šekspirove spermatozoide iz ostave ili banke u koju su bili pohranjeni, da ih zagrejemo i da njima osemenimo vaše engleske gospe; kroz devet meseci one bi donele na svet njegovu decu. Razmislite samo dalje. Da je ovaj naš preparat S-437 postojao u toku poslednjih pet stotina godina, sada bismo mi imali banku u kojoj bi bili očuvani reproduktivni spermatozoidi Galileja, Pastera, Njutna, Darvi-na, Voltera, Milтона, Getea, Balzaka, Gi de Mopasana, Ga-rika, Kazanove, Napoleona Bonaparte, Ničea, Bendžamina Franklina. I sutra ujutru mogla bih ja da odem do banke za pohranu i da uzmem žive spermatozoide bilo koga od tih genija i da njima osemenim odabrane žene u Švedskoj, Engleskoj, Americi ili u mojoj otadžbini Francuskoj i do iduće jeseni pištali bi sinovi i kćeri posejani pre više decenija ili vekova od strane Galileja, Getea ili Bendžamina Franklina. Da smo ovo otkriće napravili ranije, imali bismo u banci na pohrani žive spermatozoide Lutera Berbenka, profesora Ajnštajna ili Pederevskog, pa čak i Rudolfa Valentina.

– Ili možda Jude Iskariota – promrmlja ciriški dopisnik lista »Di veltvohe«.

– Oh, mislim da bi bilo bolje da njega uopšte ne vadimo iz banke – reče Deniz. – Ili bi možda bilo bolje kad bismo njegove spermatozoide zagrejali i bacili.

229

– Kad ćete početi da skupljate spermatozoide danas živih genija? – upita dopisnik Asošijeted presa.

– Ne još i ne suviše brzo, – reče Deniz. – Ali možda ipak dovoljno brzo. Potrebno je još mnogo toga uraditi, potrebno je da drugi izvedu još mnogo opita. Klod i ja smo završili svoj posao. Sad je red na drugima da nastave, da nađu granice do kojih može da se ide. Onda ćemo tek biti spremni.

– Šta ćete početi da istražujete posle ovoga? – upita dopisnik Asošijeted presa.

Deniz skromno pokaza na Kloda.

– Više bih volela da na ovo pitanje odgovori moj suprug. Klod nije očekivao ovaj odgovor.

– Ja ... ja ne znam šta ćemo sad početi. Imamo nekih zamisli, ali je i suviše rano govoriti o tome ... Vi-dećemo.

– Gospođo Marso, – diže se dopisnik Rojtera – želeo bih da se vratim za trenutak na vaše donekle optimističke nade u pogledu vrednosti pohranjivanja spermatozoida pojedinih genijalnih ljudi; nadam se da nećete imati ništa protiv?

– Samo nastavite, molim vas.

– Ne mogu, a da se ne setim jedne dobro poznate anegdote o Džordžu Bernardu Sou. Jednog dana, ona divlja i neukrotiva Isidora Dankan, predložila mu je da žive zajedno i dadu svetu jedno savršeno dete.

»Zamislite«, mislim da mu je tako kazala »naše dete imalo bi moju lepotu i vašu pamet«. So je odgovorio: »Ali pretpostavimo, draga moja, da bude obratno i da dobije moju lepotu i vašu pamet«. Svi su se u sobi nasmejali,

pa i Deniz. A zatim je dopisnik Rojterov nastavio: »Eto, gospođo Marso, u pogledu ovih vaših spermatozoida, šta će biti, ako se ne pokažu kako vi očekujete?

Kad se smeh stišao, Deniz je zauzela ozbiljno držanje.

— Da, razumem vas. To je zaista ozbiljno pitanje. Prirodno je da genije ne daje uvek ili ne baš često genijalnu decu. Tako, na primer, Linkolnov sin, Robert Tod, nije automatski nasledio sposobnosti svog slavnog oca. A kći lorda Bajrona, koja ga je preživela. Ada, šta je ona pokazala kad je sazrela? Izmislila je način za kladenje na konjskim tr-kama koji nije imao uspeha i umrla je u trideset šestoj godini, sva rastrojena. Međutim, s druge strane, Džon Adams, drugi predsednik Sjedinjenih Američkih Država, dao je svetu Džona Kvinsija Adamsa, šestog američkog predsednika. A setite se samo primera Dima Otac i Dima Sin. U ovom slučaju, genijalnost je prešla s jednog na drugog. Nema sumnje, to je kocka. Ali ipak, parenje pod nadzorom, kao što se primenjuje kod bikova i krava, daje vrlo lepe rezultate u Engleskoj. Sa tačke gledišta savremene nauke o nasleđu, mi možemo da poboljšamo ljudsku rasu pažljivim parenjem pedigriranih ljudskih bića — muškaraca i žena, fizički sposobnih i sa visoko izmerenom inteligencijom. Možda nećemo uvek dobiti genija. Pozajmljivanjem naslednih osobina jednog Erazma možda nećemo dobiti drugog Erazma nekoliko vekova kasnije, ali postoje ipak mogućnosti ... U svakom slučaju upotrebom spermatozoida blistavih ljudi ili fizički zdravih muškaraca i osemenjivanjem mladih žena istih osobina, povećaćemo mogućnosti da naselimo ovaj svet, jednog dana, u budućnosti, ljudima viših osobina. Tu nema nikakve garanti je da će tako biti, ali postoji nada, i što se mene tiče, ja verujem da će to uroditi plodom.

UToTncasiTu dvoranu je ušao kelner u belom kaputiću i sa poslužavnikorn punim čaša, neke su bile napunjene šs-rijem, a ostale viskijem. Pogledao je Deniz, a ona mu je klimnula slavom, radujući se odmoru.

Uzela je viski i zavalila se na divan, zadovoljna sama sobom. Videla ga je kako prolazi pored novinara, koji su držali čaše u rukama i šaputali nešto među sobom.

Izenada je primetila da joj Klod prilazi, a isto tako da mu lice odaje Ijutinu.

— Kao što vidim, ti si potpuno preuzela katedru — rekao joj je tihim, promuklim, iskidanim glasom. — Sta to do đavola želiš da mi učiniš?

Bio je to trenutak koji je ona nedeljama očekivala i sad se naslađivala.

Nasmešila mu se. Setila se jednog američkog vulgarizma i učinio joj se primamljiv. Čula ga je na kraju jednog prijema, pre više meseci, a ispričala ga je pijana i promukla žena nekog hemičara iz Pensilvanije, koja se nalazila na prolazu. Ako pristane da se odrekne prefi-njenosti, pomislila je Deniz, kako će divno moći da mu odgovori. U času se setila Klodovih grubih postupaka i u istom času je pomislila neka sve ide do đavola. Odrekla 52 prefinjenosti.

Još uvek se smešila.

"-!".""

".*!'"

231

— Šta želim da ti učinim? Eto, najmiliji moj, želim sasvim prosto da ti učinim ono isto što ti je učinila ona tvoja draga manekenka iz Balensijage. — Osmeħ joj se još više raširio na licu. — Želim da te iscedim.

Oduševljen ovom iznenadnom promenom raspoloženja gospođe Deniz Marso, tom njenom iznenadnom govorničkom pirotehnikom, grof Bertil Jakopson je iskoristio prekid i osveženje da pređe u dvoranu za konferencije u kojoj se nalazio profesor Stratman i koja je bila smeštena u zadnjem delu hola a iza čitavog niza pregrada.

Našao je mesto u krajnjim redovima skupa. Nije se iznenadio što je ovde bilo za čitavu trećinu više prisutnih, negoli na konferenciji za štampu, koju je upravo napustio. U toku poslednjih godina primetio je da fizika i književnost nadvisuju herniju i medicinu. Jakopson je pretpostavljao da je to zbog toga što se o fizici i literaturi govori i piše mnogo više i što na tom polju ima mnogo više suprotnosti, pa su zbog toga možda prihvatljivije za običnog čo-veka s ulice. Međutim, iznenadilo ga je, kad se lagano okrenuo u svojoj stolici da bi bolje pogledao krug novinara, primetio da sedi pored Karla Adolfa Kranca.

– Gle, kakvo iznenađenje, – reče on tiho. – Šta vas je dovelo ovamo? Pišete li vi za neke novine, možda? Mislio sam da ćete Ingrid i vi biti presrećni da ovo popodne budete slobodni.

Kranc, koji je držao u ruci i odsutno prstima rešavao neku metalnu igračku-zagonetku, dok je pažljivo gutao pitanja i odgovore, potvrdno je klimnuo glavom svom starijem kolegi. Prineo je prst ustima da bi dao znak kako treba ćutati na ovom svetom mestu.

– Nisam mogao da propustim priliku, a da ne čujem velikog Stratmana – šapnuo je.

– Kako se snašao? – želeo je Jakopson da zna.

– S razumljivom sigurnošću – odgovori Kranc. – Ali ga oni muče glupim pitanjima. Ovi naši švedski novinari POateli su suludi kao i Amerikanci. – Okrenuo se prema gworniku i preko ramena samo rekao: – Uskoro ćemo stići do onih bitnih pitanja.

Skrenuvši pogled sa Kranca, koji je sedeo pored njega, na profesora Stratmana, koji se gotovo nije video u nabo-rima ogromne kožne naslonjače, Jakopson se'zapanjio zbog

232

opšte sličnosti ovog njegovog kolege i dobitnika Nobelove nagrade. Obojica su bili dežmekasti ljudi, gotovo patuljasti, kao Čarls Stajnmec, elektroničar, s kojim se jedanput sreo; obojica su, ovako sedeći, ostavljali utisak ljudskog embriona sklupčanog u materici. Obojica su ličila na debeljuška-stu i naboranu decu, neobično staru. To je prvi i opšti utisak, – možda onaj koji je nesvesno privukao Kranca ka njegovom mnogo slavnijem parnjaku – ali je Jakopson mogao da vidi kako se ta sličnost topila kad se malo dublje razmisli o izrazitim razlikama. Kranc, u svom na-kindurenom odelu, ličio je na namrgođenog pedagoga. Strat-man, u svom vrećastom kaputu i pantalonama, izgledao je kao da se nalazi iznad kritikovanja ili mogućnosti da bude kritikovan. Krancova kosa, obojena crno, svinjski izraz njegovog lica, namćorasta usta između brkova i kozje bradice, ostavljala su utisak da se pred vama nalazi neko sa željom da raspravlja i žali se, analizira i beleži, ali nipošto neki stvaralac. Stratmanova ogromna lobanja, sjajno ružičasta i gotovo ćelava, njegove vesele i žive oči iza čeličnih naočara, njegov nos koji se isticao kao ukras na božićnjem drvцу, lice uvek spremno na osmeh, sve je to ostavljalo utisak da se nalazite pred genijem tako jednostavnim, samouverenim i sigurnim, kao da se on nalazi iznad svih ovozemaljskih za-kerala, kritičara i briga. Ovde se nalazio začetnik. Ovde se nalazio stv^alac. Nije bilo čudo što mu se Kranc divio.

Jakopson je pokušao da usredsredi svoju pažnju na dobitnika nagrade kao običnog čoveka, a ne kao stvaraoca, i na časak je zažalio što je morao da ga podvrgne toj niskoj radoznalosti štampe.

Pitao se kako Stratman može svoj bogati mozak da prilagodi ovom skupu i da se sa svojih visina spusti do običnih zemaljskih stvari kao što su telegrami iz štokholma, putovanje švedskim brodom preko mora, reakcija baltičkog društva? Međutim, da je Jakopson malo bolje poznao duhovni proces ovog dobitnika, znao bi za odgovor i bio bi iznenađen.

Profesor Maks Stratman, sav sklupčan u kožnoj naslonjači, jednom rukom trljao je lulu od morske pene, noge je držao udobno prekrštane i sav se bio posvetio stvarima koje nisu imale nikakvog kosmičkog značenja. Nešto pre toga, odgovarajući na pitanje u pogledu svog putovanja od Atlante do Njujorka i Geteborga, setio se da je ovo prvi put od završetka rata što se nalazi u jednoj stranoj zemlji,

233

na svega dva ili tri sata od zemlje u kojoj je rođen, od svoje rodne grude, gde je odrastao, učio i doživeo toliko žalosti. Ta blizina podstakla ga je da se seti nekadašnjih događaja. Setio se kako su Valter i on naizmenice gledali kroz ključaonicu u biblioteci da bi videli kako njihov otac, pregleda seljake u njihovoj kući u unutrašnjosti. Setio se kako su Valter i on trčkarali i skakutali pored oca kroz visoku travu do staje. Setio se kako su Valter i Rebeka i njihova majušna Emilija, ne, nije bila više tako majušna, bila je već starija, udarala je zvečkom o svoju visoku stolicu, došli za sto da bi jeli pečeno pile,

na Božić, kad ručak nije bio samo laka zakuska, već pravi ručak u podne, a on se nalazio tamo i blistao od ponosa zbog svoje porodice i zadovoljstva što ga je osećao zbog vunenog šala koji mu je Rebeka isplela.

U mislima se ponovo vratio na Emiliju – da li je mogao onda i da pomisli da će ona postati njegova Emilija? – i sad je usredsredio svu pažnju ponovo na nju, osobito od dolaska u Štokholm. Zbog Emilije, on je krenuo na ovaj dugi i opasni put, a možda i manje zbog Emilije, a više zbog Valtera i Rebeke i sećanja na ono božićnje podne.

Tek po dolasku u Štokholm, Stratman je zvanično saznao da ovaj njegov put nije bio potreban. Nobelova zadužbina činila je povremeno odstupanja od pravila da dobitnici moraju lično da dođu. Rečeno mu je da se Hemingvej, kad je dobio nagradu za književnost, oporavljao od naprsle lobanje i ozlede kičme prilikom pada avionom u Africi, i dozvoljeno mu je bilo da preko pošte primi nagradu od trideset pet hiljada dolara na Kubi. Da su oni koji dele Nobelove nagrade saznali nekim slučajem za stanje njegovog srca, oni bi mu, Stratman je u to bio uveren, ukazali istu pažnju kao i Hemingveju. Međutim, on je i po deseti put, uprkos dr Ilmana, uveravao sebe da se ipak isplatio ovaj put i da je bilo bolje što je postupio ovako i nije pokazao svojim kolegama, a ni Emiliji, kako mu se zdravlje pogoršalo.

^daj događaj na brodu bio je dokaz da je imao pravo. Ona poslednja noć na moru pokazivala je da je i ona slabašna Emilijina bezbednost bila nestalna. Sta joj je bilo da podstakne onog mladića da onako nasilno postupi prema njoj, kad je znala da nije voljna odgovoriti njegovim zahtevima. Ah, bila je to ona iskrivljenost ljudske duše.

5P-
234

koja uvek zamenjuje želju za stvarnošću. Nema sumnje, bio je to nerazuman Emilijin napor da stane na svoje noge, sazrela i nezavisna od svoga strica Maksa i da preseče i poslednju pupčanu vrpcu. Ova nesreća, koja nije bila neočekivana, predstavljala je za nju udar. Sada, u Štokholmu, bila je još oštija nego kod kuće, još povučenija, a sinoć je odbila poziv ljubaznog švedskog atašea da je prati u Operu. Da, onaj događaj na brodu bio je za nju udar. Taj događaj podsetio je Emiliju da je bespomoćna i svakako, rekao je Stratman sam sebi, da mora misliti na njene potrebe i na svoju odgovornost.

Nekako nejasno čuo je svoje ime i shvatio da ima i drugih dužnosti i da mora da se s pažnjom odnosi prema svojim švedskim domaćinima.

– Profesore Stratmane, – ponavljao je saradnik štokholmskog lista »Aftonbladet« – nećete li da kažete da ste Nobelovu nagradu dobili više za pronalazak negoli za otkriće?

– Ja bih to tačnije postavio ovako – prvo sam napravio otkriće, a onda pronalazak.

– Ali vi ste ipak nagradu dobili za pronalazak. •– Moguće.

– Verujete li da je to strogo u saglasnosti s Nobelovim željama? Činjenica je, da je uprkos njegovoj poslednjoj volji od 1895. godine, kojom je on odredio da se jedan deo ovoga novca dade »osobi koja učini najvažnije otkriće ili pronalazak na polju fizike«, švedska Akademija nauka tradicionalno prenebregavala pronalazke. Na kraju krajeva, pa i vaš Amerikanac, Tomas Edison, koji je umro 1931, nije zbog toga dobio Nobelovu Nagradu, šta mislite o tome?

Stratman je gledao neko vreme u svoju lulu od morske pene, a zatim je podigao glavu.

– Bilo bi preterano s moje strane, da kao gost i dobitnik po poslednjoj volji gospodina Nobela, raspravljam o tome kako Akademija nauka nalazi za shodno da tumači tu njegovu volju. – Zastao je, zamislio se, a zatim nastavio. – Mislim da bi bilo pravično da kažem i ovo. Koliko je meni poznato, nagrada za fiziku često se dodeljivala za pronalazke na polju fizike. Akademija nauka nije ni u kom pogledu prenebregavala želje gospodina Nobela. Pada mi na um više primera. Tako mislim na Guljelma Markonija. Godine 1895. Markoni je izumeo telegraf bez žica. Koristeći

235

jednog zmaja kao antenu, u Engleskoj, pokazao je da ovaj pronalazak vredi. Uskoro zatim, sagradio je radio stanicu za papu i zgrnuo za sebe bogatstvo od nekih dvadeset pet miliona dolara. Mislim da je 1909. dobio polovinu nobelove nagrade za »radove na razvoju bežične telegrafije«. Ovo je samo jedan slučaj. Daću vam još jedan slučaj, s drugog polja. Godine 1903. moj prijatelj Viljem Ajntovan počeo je da pravi jednu napravu u želji da beleži srčane otkucaje. Nobelovu nagradu 1924. dobio je »za otkriće elektrokardiograma«. Bio je to pronalazak, čist i jednostavan. Ali sad mi pada na pamet i jedan nedavni slučaj. Trojica Amerikanaca, Vilijam Sokli, Džon Bardin i Volter Breten, sva trojica namješteni u Belovoj telefonskoj laboratoriji, podelili su 1956. Nobelovu nagradu za fiziku »za svoje otkriće tranzistora«. Ovo je takode bio pronalazak, – pronalazak tranzistora koji smenjuje vakuum cevi. To je dovelo do preobražaja u svetu elektronike. U tom smislu može li se govoriti i o fo-tohemijском sistemu koji sam ja otkrio da pretvorim i sačuvam sunčanu energiju da je to pronalazak? Odgovor glasi da jeste. To je pronalazak. Spada li ovaj pronalazak u okvire Nobelovih nagrada? Ponovo, ceneći na osnovu onoga što se već desilo, odgovor glasi da spada.

Neko u sredini digao je ruku i počeo da postavlja drugo pitanje, ali je Stratman podigao lulu u znak da želi još da govori. Nije bio završio ono što je hteo da kaže i stoga se ponovo okrenuo saradniku »Aftonbladeta«, koji je vredno pisao. – Mogao bih da dodam, istini za volju, još nešto – nastavi Stratman. – Pomenuli ste kako Nobelov odbor nije obratio pažnju na Tomasa Alva Edisona. Ako pažljivo razmotrimo, Edison nije bio ni fizičar, i hemičar, a ni lekar. On je bio u pravom smislu reci pronalazač. Ne znam, ali po svoj prilici zbog toga i nije dolazio u obzir da dobije Nobelovu nagradu. Zeleo bih da kažem da je po mom mišljenju Edison jedan od najznačajnijih naučnika što ih je čovečanstvo ikad imalo. Zabeležio je preko hiljadu patenata. Izumeo je fonograf, električnu sijalicu, mineograf, alkalnu <jr*materiju, kinetograf, ali napravio je svega jedno naučno otkriće, takozvani Edisonov efekt, koji je toliko značajan za radio i televiziju. Možda ja govorim više nego što je potrebno, ali u mojim godinama dešavaju se i takve stvari. Po mom mišljenju, između 1901. i 1931, Edison je morao da dobije Nobelovu nagradu za fiziku. Ne mislim time da

236

237

kritikujem rad onih koji su o tome odlučivali u to vreme. Njihov zadatak nije bio nimalo lak. Naprotiv, oni su morali na postave sebi neke granice. Propusti su shvatljivi. Ovde ja izražavam samo jedno mišljenje, mirno gledajući sa strane. Trebalo je da Edison dobije nagradu.

– Eto tako, kad već govorimo o tim stvarima, da po-menem Vilbura Rajta koji je živeo do 1912, Orvila Rajta koji je umro, koliko se sećam, 1948. Obojica su dakle ži-veli u vreme podela Nobelovih nagrada i ja smatram da ih je trebalo odlikovati nagradom za fiziku zbog toga što su razradili prvi primenjiv avion. Ali ovoga puta ispružio sam glavu i suviše visoko. Kao što možete da vidite, ja cenim pronalazke u fizici isto toliko koliko i otkrića. Po mom mišljenju i švedska Akademija nauka stoji na istom stanovištu, jer inače, kako bih se ja nalazio ovde? I mislim da je njihovih propusta za čudo bilo neobično malo. Jedino bih podvrgao prekoru propust što je tako malo nagrada dođe-Ijeno čistim teoretičarima. Mislim na one kao što su Ajnštajn, Bor ili Sredinger. Eksperimentalisti, naime oni koji otkrivaju i pronalaze, suviše često dobijaju nagrade. Nesumnjivo su oni značajni, vrlo značajni, ali većina otkrića ili potvrđuje bilo Ajnštajnovu teoriju relativiteta ili stare teorije o pretvaranju momentuma. U isto vreme ti su apstraktni teoretičari elita među fizičarima, a vrlo često su previđeni.

Stratman je podigao glavu okrećući se saradniku »Aftonbladeta« i nastavio:

– Nadam se da sam odgovorio na vaša pitanja. – Pre-leteo je pogledom preko dvorane. – Eto, vidite i sami šta se dešava kad mi postavljate takva neprikladna pitanja. Vi ćete ostati ovde celog dana, pa i večeras. A sad sam spreman da odgovorim na druga pitanja, ako ih imate.

Saradnik štokholmskog lista »Dogens niheter« digao se prvi i Stratman mu je klimnuo glavom, nameštajući na-očare.

– Gospodine profesore, – počeo je novinar, – do sada smo raspravljali o raznim otkrićima i pronalascima uopšte, kao i o prošlosti, ali ja bih hteo da vam postavim pitanje o nečem određenijem i sadašnjem . . .

– Vrlo dobro – složi se Stratman.

– Vi ste dobili Nobelovu nagradu za fiziku za svoje otkriće i pronalazak fotohemijskog pretvaranja i čuvanja sunčane energije te za praktičnu primenu sunčane energije u cilju proizvodnje sintetičkog čvrstog raketnog pogonskog goriva. Sem što sam čitao, svuda, da ste ukrotili sunčane zrake, našli način da ih pohranite i prenosite i pokazali da ova vrsta energije može da pomogne kao zamena za druga raketna goriva, te da energija dobivena iz uglja i drugih fosilnih ostataka postaje zastarela, nigde nisam našao ili mogao da saznam tačno šta ste vi zapravo učinili.

U dvorani je nastao smeh pun odobravanja, pa se čak i Stratman blagonaklono nasmešio.

Novinar je usrdno nastavio.

– Nisam ja jedini koji želi da sazna taj vaš način, vaš instrument ili sud, sredstvo i zbog čega ste vi zapravo nagrađeni. Pitao sam i u Kraljevskoj švedskoj akademiji nauka i oni ili nisu znali ili nisu hteli da mi odgovore. Hoćete li vi da mi kažete?

Stratman je nekako sramežljivo gledao preko svojih na-očara.

– Nisu mogli da vam kažu, jer nisu znali tačno.

– Gospodine profesore, nemam nameru da izrazim bilo kakvo nepoštovanje, ali se pitam kako su mogli da vas nagrade za jedan pronalazak o kome tako malo znaju?

– Rečeno mi je da su švedski istraživači posetili Sjedinjene Američke Države i saznali od moje vlade i mojih kolega šta sarn ja učinio. Pruženi su im dokazi o mom delu. Pokazani su im i rezultati u fabrici goriva u pustinji Mojava. Ali zbog nacionalne bezbednosti nisu mogli da im pokažu kako se to izvodi i da im prikažu sam sistem čuvanja energije.

Digla se jedna žena, dopisnik Junajted presa i upitala:

– Profesore Stratmane, da i i biste mogli da nam kažete bilo šta o svom otkriću.

Stratman odmahnu glavom.

– Ne bih mogao. Vrlo mi je žao, ali ne bih mogao.

– Ni neki nagoveštaj? Bar nešto o čemu bismo mogli da pišemo.

– Ama baš ništa. Neobično mi je žao. To spada među vrlo čuvane vojne tajne. Dopisnik lista »Nojes Dojčland« iz Istočnog Berlina diže glavu.

– Čudi me što su vas pustili da iziđete iz zemlje. Stratman se smešio.

– Videli su da sam star čovek kome je potreban odmor. Sem toga, svi su se složili da sam ja rasejani pro-

J

fesor koji se i onako nikada neće setiti formule. – No iznenada se uozbiljio. – Postojanje cenzure nije baš najsretnije po čovečanstvo, ja se slažem s tim.

Međutim, to čuvanje tajne ne primenjuje se samo u mojoj novoj otadžbini.

Tajnovitost u izvesnim krugovima pretvorila se u način života, u potrebu da se nadživi, kako u vašoj Švedskoj, vašoj Engleskoj ili vašoj Rusiji. Naučniku nije više moguće da misli o sebi kao o građaninu sveta. Granice duha, koje su nekad bile bez okvira, sada su stegnute unutar nacionalnih međa. Bratstvo iz prošlosti, razmena misli i nalaza i sa-radnja, ne postoje više, a to je na štetu čovečanstva. Ali tako vam je to danas. Međunarodno bratstvo u nauci vra-tiće se opet čim napravimo zajednički napor da zaustavimo takmičenje i uništimo strah u našim dušama. Od toga će imati koristi svi ljudi i svi narodi. Nadam se da ću taj dan videti još u toku svog života.

Nastao je gromki pljesak među novinarima, i neko je uzviknuo: »Hoćemo, hoćemo«.

Profesor Stratman bio je iznenađen, ali mu je istovremeno bilo i mило.

– Gospodine profesore, – reče saradnik lista »Sven-ska dagblad« – ako ne možete da nam odate bilo koju tajnu o svom pronalasku možda biste mogli da nam

kažete nešto korisno u opštem pogledu. Zbog čega ste se pozabavili sⁿčanom energijom? Kakva je korist od ukroćivanja sunčanih zraka? Novinari su čekali, dok je Stratman odmeravao svoj odgovor. Naposljetku je mogao da kaže potvrdno.

— Da, u pravu ste. Ne bi bilo pravično vratiti vas vašim urednicima praznih ruku. Prema tome, pređimo na pitanja. Nastojacu da izbegnem vid predavanja i govoriću vam tako da biste mogli da shvatite što me je pobudilo na taj rad i što sam uradio? — Podigao je svoju lulu od morske pene prema prozorima. — Tamo napolju je sunce. Ono je od nas udaljeno dvadeset i tri miliona milja, a ipak sunčeva spoljna atmosfera obuhvata i našu zemlju; Njegovi atomski zraci, vodonikovi atomi pretvoreni u atome heli-juma, vladaju našim svakodnevnim životom. Kakvu vrstu moguće energije, govorimo zemaljskim jezikom, pruža sunce našoj majušnoj planeti? Kad bi čela naša zemlja bila pokrivena slojem leda debelim četiri sto dvadeset pet stopa, i kad bi taj led mogao da se otopi, a to nije moguće, sunčevi zraci istopili bi ga do poslednjeg grumena za dvanaest me-seci. Bilo bi potrebno dvadeset i jedna milijarda tona uglja

239

da se dobije sunčana energija koja pada na zemlju svakih šezdeset minuta. Samo u Saharl sunčana energija, koja ss utroši u toku jednog dana, samo jednog dana, tri puta je veća od one koja bi se dobila od upotrebe uglja na čitavom svetu za tri stotine šezdeset šest dana. Svaka dva dana surr-ce nam pošalje više energije no što bismo je mi dobili kori-šćenjem celokupne količine uglja i drugih fosilnih goriva još netaknutih ispod zemljine kore. Moguća snaga je neza-mišljiva, ali kako da je ukrotimo?

Stratman je zastao, dajući vremena prisutnima da shvate i zabeleže njegovo kazivanje. Nastavio je kad su glave počele da se dižu.

— Mnogi su pokušali da ukrote snagu sunca, i neki su u manjem stepenu u tome i uspeli. Godine 1864. francuski fizičar profesor Ogisten Mušo sagradio je napravu koja je za-grevana sunčanim zracima mesto uglja. Voda u tom kotlu pretvorila se u paru. Sunce je dovođeno kroz jedan konus do kotla i voda se pretvarala u paru i koristila u navodnjavanju. Džon Erikson, jedan Amerikanac švedskog porekla, sagradio je godine 1870. »Monitor« za borbu protiv »Meri-meka«, i koristio je za njega sunčanu energiju pomoću ogledala, ali su troškovi bili i suviše veliki po jednoj konjskoj snazi, pa je Erikson zbog toga odustao. Međutim, oni uporniji, neki sanjalice, a neki praktičari, nastavili su posao. Spisak je i suviše dug da bismo mogli da ga navedemo: Eneas 1901, Šuman 1907, posle prvog svetskog rata dr Abo i stotine drugih, sa parabolničnim ogledalima i pločastim skupljačima energije.

— Međutim, glavni problem ostao je uvek isti; očuvanje i prenos energije. Pod tim mislim na to da sunce šija jedino danju, pa i to ne svakog dana. Kako neko može da zavisi od tako mušičave snage? Problem je bio kako se osloboditi zavisnosti od svakog novog sunčanog dana, i skupiti svetlost, pretvoriti je u energiju i dobiti više od trideset posto efikasnosti, a zatim tu energiju pohraniti i koristiti prema potrebi.

Postavilo se pitanje kako pohraniti sun-(Š*<J energiju? Bilo bi mi potrebno više časova da vam iznesem sve načine koje su ljudi pokušali. Pojedinci su radili sa termokuplunzima, fotoelektričnim ćelijama i zatim hemij-skim ćelijama. Svi su imali uspeha, ali je izvodljivost bila slaba. Od jednog stotog dela sunčane svetlosti, samo je deset posto moglo da se pohrani i koristi. Taj pionirski posao bio je mukotrpan i privlačan, pa ni ja nisam mogao da mu

240

se oduprem. Bacio sam se na to polje rada. Posvetio sam veliku pažnju na to kako zeleno lišće, bilje, flora, pohranjuju ugljene hidrate. Pitao sam se da li je moguće taj isti prirodni proces izvesti mehanički i na sličan način. Nekim slučajem imao sam sreće. Pošlo mi je za rukom da popravim poznate načine sakupljanja i pretvaranja sunčane energije, i to kako prirodne načine, tako i čovekove. Ali ono što je bilo teže i važnije, pošlo mi je za rukom da pohranim s uspehom i na jevtin način ovu energiju i da je koristim prema potrebi. Vlada mi

je pomogla da primenim svoje nalaze u proizvodnji čvrstih goriva za pokretanje teških raketa.

Video je kako se diže jedna ruka. Bila je to ruka dopisnika »Berliner Morgenposta«.

– Profesore Stratmane, nameravate li da nastavite rad na tom polju?

– Svakako. Mi smo tek zagrebali površinu.

– A šta bi još moglo da se učini? – upita dopisnik lista »Jerusalim post«.

– Mogućnosti su bezmerne. Želimo da saznamo kako da koristimo sunčanu energiju u fabrikama i tako dobijemo jevtinu energiju i toplotu za domove pomoću jevtinih krovnih skupljača i pojedinačnih snabdevača energijom. Želja nam je da navodnjavamo pustinje, da noću osvetljavamo čitave gradd^e. Tome nema kraja. To se sve nalazi pred nama. Još uvek se nalazimo u onom primitivnom otpočinjanju. Čuo se glas saradnika »Aftenpostena« iz Osla.

– Da M i Sovjetska Rusija poseduje sličan pronalazak? Stratman odmahnu glavom.

– Nemam šta da kažem. – A zatim brzo dodade. – Svakako i oni vrše istraživanje na polju sunčane energije još od 1933. Poznato je da su sagradili jednu centralu u republici Uzbekistan. Danas imaju Institut za sunčanu energiju. U tom pogledu učinili su veliki napredak. Međutim, o tome šta su oni postigli u poređenju s nama, ne bih mogao da govorim. – Pogledao je po dvorani. – Ne bih želeo da raspravljam o politici. Odgovoriću vam vrlo rado na sva opšta pitanja o nauci ili o meni.

– Gospodine profesore, – bio je to dopisnik štokholm-skog lista »Ekspresn« – Vi ste radili u Institutu »Kajzer Viljem« u Berlinu u toku celog drugog svetskog rata. Zai nije tako?

– Istina je.

– A zašto niste napustili Nemačku?

241

– Nisam mogao. Ja sam Jevrejjin.

– Svi smo mi videli dr Frica Lipmana, biohemičara, kad je došao ovamo 1953. godine da primi Nobelovu nagradu za medicinu Lipman je takođe radio u Institutu »Kajzer Viljem«, a on je takođe bio Jevrejjin. Najpre je prebegao u Kopenhagen, a zatim je otišao u Boston. Nije radio za Hitlera. Mnogi su od nas novinara vrlo radoznali da čuju zašto je toliko vas jevrejskih naučnika ostalo u Nemačkoj.

Stratman je mirno sedeo. Poželeo je u jednom času da upita švedskog novinara: »Toliki moji američki prijatelji borili su se protiv Hitlera. Zašto se vi niste borili?« Ali je to bilo glupo. Ovaj čcvek je radio kao novinar. On je želeo da piše o nečemu. Izazovete nekoga i na taj način dobijete o čemu da pišete.

– Ne znam prilike u kojima je živeo dr Lipman u to vreme – reče Stratman lagano. – Ja znam samo prilike pod kojima sam ja živeo u to vreme. Moji najmiliji nalazili su se u koncentracionim logorima. Dok sam ja saradivao, oni su ih držali u životu. To je sve što želim da kažem o tom predmetu.

S izgledom lica pomalo radoznalim i uznemirenim, grof Bertil Jakopson stajao je unutar vrata čitaonice koja je bila donekle odvojena i posmatrao s pažnjom treću konferenciju za štampu, koja je već bila napola gotova.

Posle osam minuta boravka u čitaonici, Jakopson se uznemirio. Da je neko sa strane stajao na njegovom mestu l posmatrao ono što je on video, svakako bi zaključio da je svega jedna osoba dobila Nobelovu nagradu za fiziologiju i medicinu, a ne dve, i bio bi uveren da sad ovde novinari intervjuišu jednoga, a ne dvojicu dobitnika.

Grupa novinara koja se nalazila u ovoj odaji bila je malobrojnija od grupa u druga dva dela dvorane, jer su oba pobednika bili već toliko proslavljeni zbog svojih velikih otkrića, ali su gotovo sva pitanja bila upravljena na dr Karla Farelja, iz Rima, dok je dr Džon Garet, iz Pasadene, £ Kaliforniji, sedeo pored njega kao neka skulptura, bez ži-ita, koju je sad trebalo oprasiti.

Jakopson se pitao zašto je to tako, ali je ovo pitanje bilo čisto retoričko.

Prisustvo dr Farelja, dok se on naginjao unapred sedeći na sofi, srdačno govoreći prisutnima, služio je kao odgovor. Bio je to privlačan, dinamičan čovek. Krupan, ali ne u visinu, no U širinu lica, vrata, ramena,

t« NAGRADA !

grudi, u širinu pokreta. Dr Fareli zračio je prosto svojom snagom. Negde iz dubine svojih studentskih sećanja, Jakopson je vaskrsao lik dvadeset sedmog imperatora Rima, Mak-siminusa Prvog (235–238 n.e.), džina od osam stopa, koji je bio napola Got, a napola Alan, džina koji je oko svog palca, kao prsten, nosio narukvicu svoje žene i koji je dnevno jeo dvadeset kila mesa i pio pedeset litara vina. Poređenje nije bilo tačno, čak je bilo i nerazumno, ali mu je ipak palo na um.

Dr Fareli je imao zvučan bas, i činilo se kao da izbacuje rečenice na svoje poslušne slušaoce, kao da one poleću sa nekog katapulte. Njegove ovlažene crne kovrdže visile su mu preko čela i ljuljale se s pokretima njegove glave. Tamne oči su svetlucale, kukasti nos je treperio, beli zubi su sijali, a njegova isturena vilica pokazivala je da ništa nije nemoguće. Pored njega sedeo je doktor Džon Gareth, neugledan, kao neka mala mrlja što sve više nestaje u sofi, kao kad nešto tone u živom pesku. Smeđa kosa, naočari bez okvira i bezživotno lice gubili su se prosto u boji sofe na kojoj je sedeo, dok se naposletku nisu stopili i dok nije svima izgledalo kao da je Fareli sam.

Ipak, Jakopson je hteo da sam ispravno proceni taj fenomen. Ovaj dominantni stav nije Fareli zauzeo sam po C bi. Na to su ga naterali, ili još bolje rečeno, to su želeli setak novinara. Predosećali su da će u ovome Talijanu naći dovoljno materijala za uzbudivanje, pa su stoga želeli da iz njega izvuku sve što se može i ubace u svoje svakodnevne opise, ne bi li ti njihovi napisi postali isto onako živahni kao i čovek sa kojim su razgovarali.

Jakopson se pitao kakvi li će biti rezultati ovog zajedničkog intervjua. Da li je dr Gareth shvatio da je on izumro, kao ona australijska ptica dodo? Da li je on shvatio šta se to s njim dešava?

Na sofi, duboko uvaljen u tkaninu, gotovo se gubeći u njoj, dr Džon Gareth nije osećao bola. Od onoga časa kad su ga upoznali sa Farelijem, sav onaj njegov površinski bes i antagonizam prosto su nestali upijeni svemoćnim Talijanovim šarmom. Sva ona njegova opravdana ljutnja prosto je isparila, i on se pretvorio u automat.

Kad je intervju počeo, novinari su mu postavljali pitanja kao i dr Fareliju, i on je odgovarao na njih. Pitanja su se zatim proredila i naposletku prestala, kao da je skup izvršio izbor igrača koga želi da sluša. Sad su sva pitanja bila

243

upravljen dr Fareliju i on je davao sve odgovore. Čudno, ali Gareth je osećao neku vrstu apatije, bez ikakve želje da se pobuni. Kad bi se pridružio Fareliju i uzeo reč, to bi izgledalo kao da želi da se uvuče u neki blistavi Pirandelov dijalog. Postepeno, Gareth je osećao kako ga Talijanove reci i gluma uspavljaju i osećao je prosto kao da više i ne deli tu počasnu sofu s njim, kao da je izdvojen, kao da pripada tom skupu novinara, kao da sluša zajedno s njima. Čak i sada je slušao, još uvek nemoćno vezan onim istim hipnotičkim transom inferiornosti, kao da je njegov doprinos tom njihovom velikom delu zapravo bio neki mali slučaj i kao da je sav želeo da to svede na pravu meru svojim ćutanjem punim izvinjavanja.

— Čovek može da se pita, na kraju krajeva, kakav je organ to srce, što ga je tako teško zameniti? — Govorio je Fareli. — To je prosto jedna pumpa, šuplja mišićna vreća ne veća od teniske lopte ili moje šake, a nije teže od trista grama. Sedamdeset i dva puta ono kucne u jednom minutu, kuca neprekidno, a kroz njega svakog minuta prođe preko litar krvi. Na prvi pogled izgleda vam da je lako napraviti veslačko srce, zar ne? Ali neka vas ne prevari ta jednostavnost u građi srca. Šezdeset, sedamdeset, pa i osamdeset godina ono pumpa bez prekida. Gde bi čovek mogao da kupi napravu s garantijom da će pumpati šezdeset, sedamdeset, čak i osamdeset godina, a da ni za jedan časak ne prestane da radi. — Dr Gareth i ja, zajedno, upali smo u istu grešku pokušavajući da nađemo takvu napravu koju bi napravili ljudi, a koja bi nam služila kao model, tražili smo napravu koja bi bila ravna srcu ili koja bi prevazišla živo srce. Svakako, bilo je mnogo modela. Već decenijama naučnici rade veštač-ka srca koja bi trebalo da rade van tela. Sećate se valjda 1935. godine, kad je dr

Aleksis Karei izjavio da su on i pukovnik Čarls Lindberg održali živim organ jedne životinje s prvim veslačkim srcem napravljenim od jedne pumpe i zavojitih staklenih cevi. Setićete se i dr Džona Gibona, sa Džefersonovog medicinskog koledža u Filadelfiji, koji je bio rneđu prvima, po svoj prilici prvi da upotrebi veslačku na-pravu srce-pluća kod jednog bolesnika, a da bi ga održao u životu čelrdeset pet minuta, naime, toliko koliko je trajala operacija. Setićete se onda i dr Lelanda Klarka iz Jelou Springa, u državi Ohajo, kome je pošlo za rukom da nekog vatrogasca održi u životu punih sedamdeset pet minuta po-

le*

244

moću veštačkog srca-pluća dok je završena operacija na grudnom košu.

— Danas na svetu postoji oko trideset ili četrdeset takvih veslačkih srca-pluća. Postoje i druge značajne kardiološke naprave kao što je recimo elektronski merač ritma. Svi odmah vidite kako su blistavi ti naponi, kao i napredak koji je učinjen, ali ipak, čovek koji želi da bude savršen, ostaje očajan. Naime, sve ove naprave su privremenog karaktera i rade van ljudskog tela. Ni u kakvom obliku čovek ne bi mogao da ima poverenja u njih, kad bi se one nalazile unutar čovekovog tela i tako će to ostati dok god ne otkrijemo mogućnost neprekidnog kretanja. Dr Gareth i ja smo uvideli da praktično srce, takvo srce koje bi moglo da produži ili čak udvostruči čovekov život, mora da bude živo, od sisara i po obliku slično ljudskom srcu. Ovo bi bilo nešto za dr Frankenštajna — ali gde je tu, dragi moji prijatelji, u medicinskoj profesiji, jedna Meri Seli?

Fareli je raširio ruke s dlanovima na gore, kao da je hteo da pokaže nemoć, a ceo skup, gotovo u isti čas, uzdahnuo je kao da shvata njegov problem, upravo isto onako kao što gledaoci u pozorištu uzdišu kad se glavni junak nađe u nedoumici. Fareli je bacio prijateljski pogled na Gareta, koji je sedeo zapanjen, kao neki dečaćić, očekujući da ota^>reokrene list.

Fareli je i dalje zadržao pažnju prisutnih. Nije on hteo da pusti tu vezu tako uspostavljenju.

— Cilj je bio jasan, ali isto tako su bile i velike prepreke. Šta je nas sprečavalo da prenesemo srce nižih sisara u ljudsko telo? Ranije su činjeni pokušaji sa psima, u Engleskoj, u Americi, i životinje su živele i tri sedmice. Zašto ne pokušati sa muškarcima i ženama? Međutim, teškoće su bile u tome što je bilo teško naći srce slično po strukturi ljudskom srcu, naći mogućnost pohranjivanja takvog organa, iznaći prilagodljivu operativnu tehniku, onemogućiti oštećenje prenetog srca odbrambenim telima — mogao bih tako dugo da nastavljam. Sve su to bile prepreke, ali najkrupnija prepreka je ona o kojoj ću kao poslednjoj da govorim. Problem je ležao u tome da se nađe sredstvo za sprečavanje dejstva odbrambenog mehanizma ćelija, koje odmah krenu u napad da bi uništile svaku stranu materiju koja želi da se uvuče u telo.

— Svi mi, koji smo sanjali o večitom telu, provodili smo duge noći u iznalaženju takvih sredstava koja bi nam

ir*

245

omogućila da prebrodimo te prepreke. U Institutu za zdravlje u Rimu vršio sam ispitivanja i oglede U Rozentalovom medicinskom centru u Pasadeni, moj divljenja dostojan kolega, dr Gareth, vršio je istraživanja i opite. Nailazili smo na teškoće, godinama, i savlađivali smo ih. Bila nam je potrebna krv za moždane sudove za vreme operacije. U tu svrhu upotrebljavali smo plastično srce, pumpu kiseonika, koja se nalazila van tela. Zgrušavanje? Svakako, upotrebljavali smo sredstva protiv zgrušavanja. Zamena srca? Moglo se uzeti srce sisara po težini sličnog bolesnikovom. Pohrana srca za zamenu? Hlađenje samo po sebi bilo je korisno, jer je ipak održavalo krvotok više časova, ali je učinjen napredak i nađen lek koji zaustavlja metabolizam. Zamena krvnih sudova? a tu svrhu korišćeni su materijali kao ceflon ili daklon, a ponekad i krvni sudovi uzeti s nekog lesa. Tehnika zame-ne? Za tu svrhu korištene su majušne šivaće mašine koje su prvi put upotrebili Rusi na Institutu Sklifosovskoga. Ali šta sa odbrambenim telima? Borba je tu bila najduža. Koristili smo masovno zračenje, razne lekove i

sve smo to dbacili: na kraju smo našli kombinovano rešenje, dr Gareth u Pasadeni, a ja u Rimu, kako da poništimo delovanje neprijatelja naših prenetih srca. Našli smo sredstvo kome je moj kolega dao tako prikladno ime »antireaktivna supstancija S«. – Zastao je. – Bio sam možda i suviše govoriživ za vas, i možda suviše štur za mene, ali to je odgovor na ono što ste me pitali, eto, tako se odvijao ovaj naš dugi put do štokholma.

Fareli se zavalio u sofi i uživao je u toj stanci, dok su novinari beležili ono što je on rekao.

Garet, zbunjen i zanemio pred tom Talijanovom sjajnom govoriživnošću, posmatrao je Farelija kako traži svoje blistave rečenice i kako ih izgovara. Posmatrao je novinare kako pišu. Šta li su oni to pisali? Fareli je rekao, Fareli je rekao, Fareli je rekao, čuveni Fareli, neverovatni Fareli, genijalni Fareli. U srednjem redu digla se ruka jedne žene, njena narukvica je zazveckala.

Garet se trgao iz dugog sna.

– Da? – izgovorio je slabim glasom.

– Doktore Fareli, . . . čuo se krupan glas te žene. Njen zahtev sahranio je Gareta još dublje u mračni ugao sofe.

– Doktore Fareli, ja sam saradnik »Štokholm tidnin-gena« – reče ona. – Htela bih od vas lično da čujem kako ste izvršili prvi uspešan prenos.

246

– Svi ste vi o tome već čitali – reče dr Fareli uz pokret ruke, kao da želi da omalovaži tu stvar. – Bilo je to dosta romantično.

– Dobro, ali ipak kažite, makar i najkraće . . .

– E pa lepo. Nalazio sam se u Institutu, bilo je rano popodne, spremio sam se za prenos srca jednog sisara u telo jednog psa bernardinca, a po molbi nekih stranih lekara koji su dolazili u Milano na neki medicinski kongres. Usred tih mojih priprema, javili su mi za jedan neobično važan i hitan slučaj. Bolesnik, sedamdesetih godina, uživao je međunarodni ugled. Bio je izbeglica iz Engleske, pisac pozo-rišnih komada, čovek koji je poznavao Džemsa Mknila Uis-lera, Oskara Vajlda i Lili Langtri, koji je nekoliko godina živeo u Raveni. Sad se nalazio nekim poslom u Rimu i u jednoj kući nedaleko Instituta dobio je napad koronarne tromboze. Požurio sam da ga spasem, ali je bilo malo nade. Njegova žena iz građanskog braka, gospa iz jedne plemićke talijanske porodice, a koju sam znao iz društva i koja je dolazila na moja predavanja, znala je za moje snove i pre-klinjala me je da zamenim piščevo zavrlo srce srcom sisara, koje sam već pripremio za moj kongresni opit. Dok je ona potpisivala pristanak, i dok su moji pomoćnici pripremali op*-acionu dvoranu, pisac je izdahnuo na stolu. Nisam imao više od pet minuta vremena da otvorim njegov grudni koš i počnem sa masažom srca, dok je moj anestetičar pripremao uređaj za disanje. Kad je bolesnik uvezen na kolicima, na izdisaju, bio sam u prvi mah preplašen. Ali sada, kad je ležao mrtav preda mnom, nestalo je ustezanja. Radio sam kao deset demona. Masaža je povratila srce, disanje, te tako nije došlo do oštećenja moždanih sudova. Odmah zatim sam upotrebio napravu srce-pluća. Posle devedeset minuta pošlo mi je za rukom da prenesem u njegove grudi novo srce. Zatim sam povezao krvne sudove s novim srcem, zatvorio grudni koš i nastavio postupak s antireaktivnim lekovima. Tri meseca posle toga bio je na nogama i upravo pred polazak u ovaj vaš lepi grad primio sam od njega avionskom poštom prvi primerak njegovog poslednjeg pozorišnog komada, a moram da kažem i najboljeg.

Saradnica »Štokholm tidningena« zapljeska, a taj pljesak prihvatiše još nekoliko novinara.

Fareli obori skromno pogled, zatim ponovo pogleda prisutne.

247

– To je bio moj prvi slučaj. Posle toga sam izvršio dvadeset prenosa na ljudska bića, i mило mi je što mogu da kažem da nisam doživeo nijedan neuspeh. Toliko o mome delu. A sada, uveren sam, zaželećete da čujete mog kolegu, takođe dobitnika nagrade, da vam kaže nekoliko reci o svom slučaju. Fareli ispruži raširenu ruku prema svom kolegi na sofi.

– Molim vas, doktore Gareth, . . .

Ovaj iznenadni poziv da podeli čast i prostor u novinama našli su Gareta potpuno nespremnim. Sedeo je prosto očaran Fareljevom pripovedanjem, i osećao se nekako smušen i možda izgubljen posle pljeska. A sada, da sledi Fa-relija, bilo je isto tako nemoguće, kao da završi pripovetku koju je već do polovine ispripovedala Šeherezada.

— Ne znam ... ne znam da li ću ... počeo je da govori Fareliju i tek onda je shvatio da je to bilo pogrešno. Nalazio se pred novinarima i činilo mu se da vidi u njegovim očima nestrpljenje, pa čak i neprijateljstvo. Gotovo očajnički je pokušao da nekako poveže svoje pripovedanje.

— Nalazio sam se u Pasadeni, u bolnici ... to je u Kaliforniji ... Raspomagao sam sa srcem jednog teleta i radio sam na jednom psu ... bilo je dockan posle večere ... vozač kamiona ... šezdeset i sedma godina ... Henri M., tako sam ga nazvao u svojim naučnim radovima ... napravio sam heterograf njegovog organa ... i on je i danas živ. Bilo je prepreka, ali ...

Garet je video da ga nije slušao nijedan od novinara i da su mu gotovo svi okrenuli leđa, da su se nešto dogovarali, čuo je šuštanje hartije. Kašljucalo se više nego što je bilo potrebno. Noge jedne stolice zagrebale su po podu. Svi su oni želeli Šeherezadu. Garet je to dobro znao. Ta njihova nepažnja teško ga je pogodila. Bio je slomljen.

— ... u svakom slučaju, to je bilo jedno iskustvo, uspeh je bio tu i ja sam bio zadovoljan. — Igla je pukla na ploči i Garet je želeo da prestane da svira, i prestao je. — To je bio moj prvi slučaj — zaključio je nekako žalosno.

Kelner s poslužavnikom i čašama, pored cigareta, ušao je u dvoranu. Fareli je uzeo seri, a Garet, sav zbunjen, uzeo je takođe jedan, premda je mrzeo piće. Kelner se izgubio među novinarima. Fareli je ispio svoj seri, Garet je učinio isto.

Razmišljao je. Da li ja to Fareli želeo da mu pruži priliku da iznese svoj slučaj iz čistog poštovanja? Ili je to

248

možda Talijan učinio zbog toga što se sam najpre nametnuo, a zatim je osetio kajanje? Ili je možda Talijan hteo na taj način da pokaže svoju nadmoć, udostojavajući, kad on to želi i na način kako on želi, da se i ovo manje veličanstvo javi pred novinarima.

Razmišljajući o Fareljevom motivu, Garet se probudio iz svoga hipnotičkog sna i setio se da pored njega sedi nametnik, suparnik, neprijatelj, spretni makijavelista na polju medicine, koga je trebalo tući, reč po reč, do izdisaja. Imao je priliku, baš maločas, i rdavo je iskoristio tu priliku, jer je bio iznenađen i jer se sav uvukao u sebe. To ne srne više da se desi, i neće se desiti. Fareli je alhe-mičar, pričalo, spretnjaković. On, Garet, prvi je došao na to polje, prvo je njemu ukazano priznanje i prvi je bio priznat, a sada, zbog toga što je bio skroman i ljubazan, pustio je Talijana da preuzme vodstvo. Potrebno je da on izoštri svoja čula, postane priznati član na ovom sastanku novinara i kaže sve što ima dakaže. Iskapio je taj odvratni seri, seo na samu ivicu sofe, kao kod kriketa kad se očekuje udarac, i spremio se da odgovori na iduće pitanje.

Negde daleko video je kako se diže jedna ruka. Bio je to dopisnik rimskog »Mesadžera«.

— Doktore Fareli, da li ste vi i dr Garet radili zajedno j^ako jeste u kojoj meri?

* — Ja ću odgovoriti na ovo pitanje — zagrmi Garet, a zatim, prestrašen krupnoćom svoga glasa i tom iznenad-nošću s kojom je privukao pažnju svih prisutnih, on gotovo šapatom nastavi: — Mi nismo uopšte radili zajedno. Fareli je sačekao dok nije bio siguran da Garet nema više šta da kaže, pa je tek onda dao svoje tumačenje, okre- nuvši se prema novinarima.

— Na žalost, dr Garet i ja se nikad nismo videli, i sreli smo se prvi put pre jednog sata! Nismo se nikad ni dopisivali. Nije nam bio poznat napredak ili pojedinosti u radu, sem onoga što smo čitali u naučnim časopisima.

— Nije li to neuobičajeno? — upita dopisnik »Mesadžera«.

– Oh, ne, nimalo – reče Fareli. – U nauci ima više primera sličnog paralelnog istraživanja. Navešću vam samo dva primera. Pre nekoliko godina u Ročesteru, u američkoj državi Minesoti, biohemičar Edvard Kendal radio je na lučenju adrenalnih žlezda. U isto vreme, u Bazelu, u Svajcar-skoj, drugi jedan biohemičar, Tadeus Rajhštajn takođe je

Ž49

radio na istim žlezdama. Obojica biohemičara, godine 1936, nezavisno jedan od drugoga, otkrili su novi hormon, naime isti hormon, na osnovu koga su napravljene kortizonske injekcije za lečenje artritisa. Godine 1950, ova dva čoveka, zajedno sa još jednim trećim, Filipom Henčom, podelili su na tri dela Nobelovu nagradu za medicinu zbog »otkrića koja su dovela do hormona adrenalnog korteksa«. Na sličan način, 1956. godine, Nikolaj Semenov, iz Sovjetskog Saveza, i Ser Siril Hinšlud, iz Velike Britanije, koji su dobili nagradu za herniju za svoj rad s polja stepena reakcije, mehanizam hemijske reakcije, premda su radili odvojeno, daleko jedan od drugoga, ali radeći na istom polju istraživanja. – Zastao je. – Kao što vidite, dešava se. Ono što smo učinili dr. Gareth i ja nije tako neuobičajeno.

– Gospodo, mi se uvek pitamo za budućnost – reče dopisnik Asošijeted presa – šta će vaše prenošenje srca značiti za sve nas i za našu decu?

Gareth nije bio uveren da li je Fareli još jedanput prepustio njemu da govori, i ućtivo se povukao u stranu, ili je on sam prosto skočio da hitro odgovori. U svakom slučaju nije imao vremena da razmisli o pitanju pre davanja odgovora. Njegov jedini cilj bio je da što pre zauzme mesto na podijumu.

– To je teško pitanje za odgovor – reče Gareth, – jer je za to potrebno predviđanje. Hteo je da napravi šalu. To će ga izravnati s Talijanom. Napravio je šalu. – Na kraju krajeva, Nostradamus nikada nije dobio Nobelovu nagradu.

Očekivao je blagonakloni smeh koji bi trebalo da pro-prati ovu njegovu pošalicu. Ali ga nije bilo. Osetio se nekako ponižen i hteo je da se popravi.

– Još je prerano da nagađamo o budućnosti svog otkrića. Za sada prenos srca bio bi uspešan samo u ograničenom krugu krvnih grupa. Nas dvojica smo pokušali da izvršimo prenos u trideset osam slučajeva, i uvek s uspehom, ali još uvek, u nauci trideset osam slučajeva predstavljaju konzervativan broj. Mi smo i suviše zauzeti sa današnjicom, a da bismo posvetili više misli budućnosti.

Svidala mu se ova njegova poslednja rečenica i s poštovanjem je posmatrao skup u očekivanju da vidi hoće li je ovekovečiti. Međutim, to nije bio slučaj. Olovke su mirno stajale. Obeshrabren, povukao se i nije se nimalo iznenadio kad je čuo Talijana kako govori.

Želeo bih da na primedbe svog američkog prijatelja još nešto dodam, ako smem – reče Fareli. – Doktor Gareth je naučnik, uostalom kao i ja, i zbog toga po prirodi suzdržljiv. Svakako je tačno sve što je kazao. Naš rad je još uvek u pionirskoj fazi, ali i pored toga mislim da bi mnogo toga moglo da se doda. Mi obojica imamo svoje lične i slične poglede na budućnost. Stremimo ka istom cilju, a cilj je, s božjim blagoslovom, zapravo početak, to je čovekova besmrtnost San? Da, da, san. Ali sada više naučna mogućnost. S poboljšanjem našeg pronalaska ljudski vek biće udvostručen, utrostručen, a ko zna, neće li jednog dana čovek s raznim veslačkim organima moći večito da živi.

Fareli je zastao, olovke su brzo radile, a Gareth je ostao zbunjen. Gareth nije bio nesrećan zbog svog ličnog neuspeha. Njegov odgovor bio je suv i bezbojan, a Talijanov je ličio na neku vilinsku pripovetku. Sem toga, Gareth je bio zavidan Talijanu i zbog toga što je shvatio šta ti novinari žele da čuju. Farelijeva taktika, po Garethovom mišljenju, nije bila dostojna lekara. Da li je to bilo ispravno hraniti ljude s takvom kašicom, davati im takve optimističke dražeje, a ne moći to i podržati. Zar je sve to bilo učinjeno zbog naslova u novinama? Šta bi Keler i ona njegova terapeutska grupa u Los Anđelosu mislila o svemu tome? Psihijatri se možd* ne bi složili s tim i kazali bi možda da je potrebno da venki naučnici imaju veliku maštu da bi nadoknadili ono tapkanje po laboratorijama i da bi sebi dočarali daleke vidike umesto gledanja u vrh

skalpera u dvorani za operacije. Spremao se na raspravu sa svojim psihijatrom, ali ga je u tom prekinuo Fareljev bas, koji je iznenada zatutnjao.

– Ako nismo u stanju da budemo zadovoljni sa svojim načinom života i društvom, – nastavio je Fareli – ne možemo da budemo zadovoljni ni sa mamim sobom, sa samim čovekom. Nije nimalo cinično ili protiv vere, neka mi Gospod oprostí ako jeste, kazati da je čovek nesavršeni sisar. U veku mašina, u poređenju s mašinama, čovek je slabo i neprikladno sagrađen i opremljen. Zamislite neku tešku mašinu koja "s naporom stoji uspravna na dve noge. Zamislite mašinu koja bi morala da ima široke vidike, a poseduje dva mala oka na jednoj polovini glave, umesto da ima tri, četiri ili pet očiju svud naokolo. Zamislite mašinu s neupotrebljivim delovima mozga, slepim crevom, još jednim prstom. Ali najgore od svega, zamislite jednu mašinu čiji vam proizvođač ne daje nikakvu garantiju za njena potrebne delove

251

i koji vam prodaje svoju napravu za ogromne novce, a vi nemate mogućnosti ni da zamenite pojedine delove. Mi želimo da poboljšamo tu mašinu. Čovek je divan, ali mi moramo da ga napravimo i trajnijim. Suviše mnogo godina, ljubavi i novaca utroši se na jednog čoveka, da bi se on de-generisao, da bi deo po deo tela jedan za drugim, prestao da radi i da bi se zatim to telo odbacilo. Šopenhauer je tako jednom prilikom rekao: »Naš hod i nije ništa drugo no neprekidno izbegavanje da ne padnemo, a naš život je prosto neprekidno izbegavanje smrti, stalno odlaganje smrti«. To je istina, ali to je pogrešno, i mi u fiziologiji i medicini suprotstavljamo se tome. Naš cilj je besmrtni čovek, i taj cilj će uvek ostati.

Pljesak se ponovo začuo u maloj dvorani, pa se čak i Gareth pokrenuo i protiv svoje volje. Kad je pljesak prestao i olovke ponovo poletele preko hartije, Gareth je počeo da kudi sebe zbog nedostatka mašte. Zašto on nije mogao tako da govori? Zbog čega je on imao takav tunnelski pogled. Zašto nije bio pesnik kao što je bio naučnik? Međutim, odgovarajući na ovo poslednje pitanje, on je zapljeskao malo sarnom sebi setivši se da je njegov posao nauka, a ne pesni-štvo i da je to njegova snaga, a slabost njegovog suparnika.

Jedna žena, novinar, koja je pisala za »Svensku dagblad«^{det}, podigla je ruku.

– Da li i drugi istraživači na polju medicine dele vaše mišljenje u pogledu budućnosti? Da li i drugi pokušavaju da poboljšaju vaše nalaze u pogledu prenosa srca?

Garet, nadajući se da će uhvatiti tu drugu priliku, odmah je odgovorio.

– Mnogi su naučili našu tehniku. U šest raznih država, sem Sjedinjenih Američkih Država i Italije, već se radi na osnovu naše tehnike.

– Jedan od najuspelijih opita, – upade Fareli – vrši se baš ovde, u vašoj Švedskoj, u Štokholmu.

U dvorani je nastao žamor, uglavnom među švedskim novinarima. Jedan između njih uzviknu:

– Da li biste mogli da nam kažete nešto više o tome? lf^ – Milo mi je što mogu da istaknem čoveka koji je zaslužan za to – reče Fareli. – Među prvima koji je počeo sa prenošenjem srca po našoj tehnici bio je Erih Eman, član vašeg sjajnog Karolininog medicinsko-hirurškog instituta. Dr Eman je već Izvršio tri transplantacije i želi da nastavi ne tom polju. •

252

253

Caret je prosto podskakivao na sofi, sav se pušio od besa. Osećao je da ga je operušao i pokrao jedan bezobzirni poslovni ortak. Dr Eman bio je lična svojina Gareta, čak njegov štićenik. A sad se ovaj Fareli pojavio, krade njegovo vlasništvo i prisvaja ga. To nije bilo pravo, to je bila gruba prevara, otvoren trik da se zavede švedska štampa i da se on omalovaži pred javnošću, objavljujući toj istoj javnosti da ona poseduje svog hirurga. Gareth nije imao ništa protiv toga, njemu je bilo jedino stalo do toga da on bude taj koji će govoriti šveđanima i koji će povezati ime Eman sa svojim imenom, kao što bi Eman svakako i voleo. Zašto to nije uradio? Kako to da se nije odmah snašao?

– Poznajete li se vi s doktorom Emanom? – upita novinarka »Svenska dagbladet« dr Farelija.

– Moram da kažem da ga na žalost lično ne poznajem. Čitao sam o njemu u medicinskim časopisima i bilo mi je mило kad sam video da jedan lekar u Švedskoj ide našim stopama.

Garet nije mogao više da se suzdrži.

– Ja ga poznajem – uzviknu on.

– Jeste li vi sarađivali s doktorom Emanom? – htela je da zna saradnica »Svenske Dagbladet«.

– Sarađivao zapravo nisam, ali . . . л – Da li ste se sreli s njim?

™ – Još ne, ali . . .

– Kako ga onda poznajete? – prodorno je nastavila novinarka.

– Dopisivali smo se – reče Garet nešto slabijim glasom. – Nastojao sam da mu pomognem. – Shvatio je da bi to moglo da bude zanimljivo za švedske čitaoce. Stoga je hteo da se na tome izvuče. – Stavio sam mu na raspolaganje sve svoje nalaze . . . Da ih dopuni sa svojim . . . koji su bili vrlo dobro . . . mislim njegovim. Zaista mu se vrlo divim. Nadam se da ću ga videti ove nedelje.

– Doktore Garet, . . . – bio je to glas dopisnika lista »Ekspresen«.

– Molim, gospodine.

Garet je bio vrlo hitar, bilo mu je mило što mu napo-sletku pred Farelijm odaju priznanje.

– Uveren sam da ste vi vrlo dobro upoznati sa istraživanjima mnogih poznatih stručnjaka na polju medicine i to kako onih koji su danas živi, tako i onih iz prošlosti. Da li varn pada na um neko veliko ime, koje su prevldeli članovi Nobelovog odbora, nekog lekara koji je s pravom zaslužio da dobije nagradu, a nije je dobio?

Garet se setio više takvih imena, ali njegova urođena stidljivost sprečavala ga je da nešto kaže. Nobelova zadužbina bila je tako plemenita prema njemu. Nije želeo da uvredi sudije.

– Ne – reče on naposletku. – Ne znam da je vaš odbor prevideo i jedno veliko ime. Potpuno se slažem s njihovim odlukama. Od 1901. godine podelili su nagrade zaista onima koji su ih zaslužili.

Opustio se zadovoljan samim sobom. Izvršio je ono što je Fareli nameravao da izvrši, odao je priznanje Šveđanima za njihov sud i sve to iskoristio je za sebe.

– Doktore Fareli, – bio je to ponovo glas dopisnika lista »Ekspresen« – slažete li se vi s mišljenjem vašeg kolege?

Talijan se najpre nasmešio Garetu, a zatim novinarima.

– Mislim da se doktor Garet i ja slažemo u većini stvari, ali mi je žao što moram da kažem da se po ovom pitanju ne slažemo. Vi biste hteli da znate da li je vaš Odbor za dodeljivanje Nobelove nagrade prevideo nekog velikog lekara, zaslužnog da dobije nagradu, u prošlosti? Da, zaista su prevideli. Padaju mi na um dva takva slučaja. Po mom mišljenju Amerikanac doktor Hervi Kašing iz Bostona zaslužio je da dobije nagradu za uvođenje svoje tehnike pri operacijama mozga Karolinin institut imao je trideset osam prilika da ga nagradi, i propustio je da to učini. Drugi propust odnosi se na jednog Austrijanca. Taj propust je mnogo ozbiljniji. Ovom prilikom mislim na doktora Sigmunda Frojda, osnivača psihoanalize. Smatram da je neshavljivo što Nobelov odbor od 1901. do 1939. godine nije našao za vredno da ga odlikuje. Ne mogu sebi da objasnim zašto to nije učinio. Možda stoga što se nekad bavio hipnozom? Možda stoga što se medicinska nauka u Austriji okomila na njega? Možda i zato što psihoanaliza nije bila priznata kao egzaktna nuka? Sve su to gluposti. Frojd ostaje kolos našeg vremena. Njegova otkrića na polju psihologije i društvenih uznemirenja obogatila su medicinu. To su jedine crne tačke u prošlosti Karolininog instituta, a ta je prošlost inače u svakom pogledu više nego blistava. Mogu da kažem da sam ponosan što su me uvrstili u svoje izabranike.

Garet je slušao to s nekim povećanim osećanjem stida zbog svog intelektualnog nepos'tenja i nedostatka srčanost!.

Sa zavišću je pratio užurbane pisaljke prisutnih novinara. Gledao je Farelijev profil i mrzeo je više no ikada tu njegovu latinsku dovitljivost. Mrzeo je Farelija zbog svoje rođene slabosti i njegove spretnosti da sebe prikaže u lepom svetlu. Mrzeo je Farelija što je on kao Talijan veličao vrline jednog Amerikanca, dr Kašinga, čime je Gareth samog sebe obeležio kao nepatriotu. Mrzeo je Farelija što ga je pokrao i oduzeo mu dr Frojda, koji je pripadao njemu po svima pravima, jer je platio dr Keleru deset dolara za još jedno grupno psihijatrijsko lečenje.

Mrzeo je Farelija, premda je osećao da je to uzaludno, premda mu je to ličilo na borbu s nekom premoćnom prirodnom silom.

Gareth je zatvorio oči i zavalio se na sofu. U duši nije tražio pravdu, želeo je samo da izdrži do kraja. Moraće da slomije ovog Talijana ili će biti svršeno s njim, kao što se ovo desilo danas popodne. Bilo rnu je jasno da mora da dejstvuje, samo mu je bilo nejasno kako. A ipak, nalazio se ovde, otkrio je način kako da se prenese životinjsko srce, dobio je Nobelovu nagradu, priznat i slavljen šampion koji se nalazi prema jednom vijoglavom Kaljostru. Vrednost mora da pobedi. Šampion uvek na kraju triumfuje.

Otvorio je širom oči i u njima se videla sigurnost. Naći će on već način. Video je Farelijev profil i njegovu neiz-bežnu pr^ast i skoro mu je bilo žao tog čoveka . . .

Od svih konferencija za štampu dobitnika Nobelove nagrade, kojima je u prošlosti prisustvovao grof Bertil Jakopson, a tih konferencija bilo je veoma mnogo, uvek su mu se najviše sviđale one s dobitnicima književnih nagrada. Druge konferencije, na kojima su govorili fizičari, hemičari, le-kari, uvek su se isticale zbog vrednosti, podsticale su, imale visoke ciljeve, a ipak, njihov jezik i sadržaj imao je tako malo čega sa svetom običnih ljudi. Vi ste mogli da im se divite, ali niste osećali ničeg zajedničkog s njima. Ko bi i mogao da ima nečeg zajedničkog sa neutronima ili s načelom ekskluziviteta, koloidnim solucijama, encimima, mehanizmom aorte ili ciklusom citrične kiseline? Međutim, s književnošću je bio drugi slučaj. Gotovo svi su mogli da čitaju i ako neko nije čitao, mogao je da vidi tu knjigu prenosno, na pozornici ili filmu, preko radija ili televizije. Sem toga, svi su imali neke bliskosti s piscima, pesnicima, istoričarima, pa čak i ako neko ne piše knjige, on piše dnevnike ili pisma, zabe-

255

leške i telegrame, pa ako i ne može da čita, on priča svojoj ženi o svojim maštanjima ili deci vilinske priče pred spavanje. Ili, ako ste grof Bertil Jakopson, onda pišete svoje dra-gocene »Zabeleške«.

Te su se misli vrtile u Jakopsonovoj glavi, dok je izlazio iz dvorane gde se održavala konferencija za štampu s le-karima i dok je prelazio u prostranu posebnu dnevnu sobu, gde se takođe održavala jedna konferencija za štampu. Još nešto, rekao je grof Jakopson sam sebi: književni intervjui svakako da su bolji sport, jer su pisci često bili već slavni, dok se za naučnike vrlo obično malo znalo van njihovog akademskog kruga; sem toga, pisci su bili mnogo spretniji u dodiru s javnošću. Uz to, osim malog broja nespretnih, koji su retko i stizali do Štokholma, većina pisaca bili su dobri govornici, nisu se plašili, imali su šta da kažu i rado su započinjali diskusiju. Kod naučnika vrlo često bio je obrnut slučaj. Obično su se ponašali kao proroci božje reci i ohladili bi štampu punu poštovanja. Doduše to nije uvek bio slučaj. Po neki put desilo se da bi pisac počeo da se ponaša kao da drži propoved na Gori, dok bi naučnik bio bliži narodu i govorio s više ubeđenja. Međutim, u većini slučajeva, pisac je bio taj koji je osvajao.

Otvarajući vrata dnevne sobe, Jakopson se pitao kome krilu u savremenoj književnosti pripada novi dobitnik Endrju Kreg.

Jedva je i video Krega od njegovog dolaska. Piščeva svastika bila je dosta privlačna, premda je donekle ličila na Šekspirovu lukavu Katarinu Padovansku. Sto se tiče Krega, Jakopson još nije bio s njim dovoljno u društvu da bi stekao neko mišljenje. Posle izlaska iz »Grand hotela«, Kranc je brzopletu izneo svoje neodobravanje u pogledu Krega. Rekao je da je ta Kregova povučenost i ćutljivost zapravo snobizam. Međutim, bilo je poznato da Kranc zapravo nije voleo

Amerikance. S druge strane, Ingrid Pol, koja je doruč-kovala s piscem, bila je oduševljena preko svake mere. Ingridino oduševljenje za članove njene profesije bilo je često neopravdano i proisticalo je iz odanosti prema zajedničkom poziv^u ali ovog puta, mislio je Jakopson, njen sud bio je dublji.

Jakopson je ušao u dnevnu sobu u trenutku stanke. Kregova konferencija za štampu trajala je već čitav sat i četrdeset minuta i sad su pisac i novinari uzeli posluženje pre no što se zavesa konačno spusti. Nasuprot drugim dvo-

256

ranama, u ovoj su i stolice i prisutni bili nepravilno raspoređeni. Skup, premda veći od onoga u dvorani u kojoj se nalazio profesor Stratman, bio je vrlo nezvaničan i možda je sačinjavao jednu od najnezvaničnijih konferencija u klubu švedske štampe.

U krajnjem uglu dnevne sobe, ispred prostranog prozora, sedeo je Kreg sam na prostranom kauču svetle sobe. S punom čašom viskija u jednoj ruci i lulom od brijara u drugoj, prekrštenih nogu, prosto je ličio na neku ogromnu plavu čaplju, američke vrste. Izduženo lice, ispod tamne razbarušene kose, izgledalo je sada zadovoljnije no jutros, tako da su nabori mišića na licu, između obraza i vilice, došli više do izraza. Umoran je, – zaključio je Jakopson –: ali opušten. Izdržaće on to sve do kraja.

Svuda oko Krega, u nesimetričnom polukrugu, nalazili su se novinari, na stolicama koje su se podizale, pušili su, pili, međusobno razgovarali. Jakopson je nagađao da je spretna gospođa Sten nesumnjivo raspodelila stolice u pravim redovima, ali da su se za vreme ovog uzbudljivog intervjua, oni koji su sedeli na njima, porazmeštali po svojoj volji da bi mogli bolje da vide i čuju čoveka koga su inter-vjuisali.

Svega je nekoliko stolica bilo nezauzeto, i Jakopson * izabrao jednu u blizini izlaza, tako da njegovo prisustvo ne bude primećeno. Mirno je sedeo pored jedne mladolike žene koja je palila cigaretu za cigaretom, nosila šeširić po ugledu na Robin Huda i neprestano treptala očima. Jakopson je čekao da ponovo započne konferencija.

– Izvinite, gospodine, niste li vi grof Jakopson?

Pitanje je postavila mladolika žena, i Jakopson se potpuno okrenuo u svojoj stolici da bi pogledao svog sagovornika u lice. Bilo je to lice na kome nije bilo ni senke humora, lice na kome se isticala strogost u očima i u dvema crtama ruža na ustima, a ta usta nisu bila puna.

– Da, ja sam grof Jakopson.

Mlada žena okrete svoj blok i prebaci ga u levu ruku, a zatim ispruži desnu u znak pozdrava.

– Ja sam Sju Vili – reče ona. – Radim za »Ujedinjene novine« iz Njujorka. Pokazali su mi vas kad sam izišla iz aviona s Garetovim.

Jakopson se ljubazno pokloni.

– To je zaista zadovoljstvo za mene. Mi imamo preporuku za vas u Zadužbinl.

257

– Grofe, nisam došla ovamo da napišem samo jedan članak. Zadužili su me da napišem celu istoriju. – Na licu joj se videlo koliko je zagrejana. – Napisaću četrnaest članaka, četrnaest, o dobitnicima Nobelovih nagrada, ovima danas i onima u prošlosti. Sve će to biti štampano u pedeset i tri dnevna lista. To je nešto, zar ne?

– Neobično mi je milo – reče Jakopson. Pokušao je nekako da smesti negde »Ujedinjene novine«, pokušao je da ih nađe negde u sećanju i zatim se iznenada setio. »Ujedinjene novine« bile su novinski sindikat koji je prodavao zabavne članke novinama u Americi i Velikoj Britaniji, i najveću pažnju posvećivao je senzacionalnim intimnim pripovetkama i grubom iznošenju događaja. Jednom prilikom su pustili članak, koji je na nesreću objavljen u Švedskoj i u kome je navedeno da je dr Albert Svajcer, iz Lambarene, arogantan i prazan čovek, u osnovi nezainteresovan za pojedinca, a da je njegova bolnica u Africi nehigijenska. Jakopsona je uvredilo takvo pisanje. On se sećao Svajcera, s kojim je ručao u Stokholmu pre 1924, kad je ovaj svetski čovek svirao na orguljama i držao predavanja da bi prikupio dovoljno novaca za svoju bolnicu, a ta su sećanja bila veoma povoljna, švajcer je na Jakopsona

ostavio utisak kakav ostavljaju sveštena lica, nelagodnost u prisustvu nekoga ko je u dodiru s metafizičkim tajnama van našeg domašaja, neko varljiv u našim očima, a ipak za koga znamo da je ljubimac božji. Sada je Jakopson nastojao da se seti ko je tako nagradio ovog genija, ovoga svetog Franju s njegovim poštovanjem za život, ali je mogao samo da se seti da su iza toga članka stajale »Ujedinjene novine Amerike«. Ako je gospođica Vili pripadala tim istim novinarima, onda će biti bolje da se on malo pričuva. – Međutim, to bi gotovo bilo nemoguće izvesti bez vaše pomoći – kazala je ta žena, i Jakopson je shvatio da je propusti nešto u njenom govoru, da je nije slušao. – Nije to obična efermerična novinarska glupost – nastavila je ona. – Želela bih da sve bude dobro zasnovano, potpuno ispravno, da oni koji budu čitali, imaju osećanje da su * sad saznali sve što je potrebno da se zna o Alfredu Nobelu, vašoj Zadužbini, istoriji podele ove nagrade, podacima o mnogim dobitnicima, opisima svečanosti i slično. Želim da donesem celu sliku ovogodišnjih dobitnika. Razumete li, hoću "a ti članci budu senzacionalni. Želim da razgovaram sa svakim od dobitnika posebno. Da li biste vi to mogli da udesite.

17 NAGRADA i

258

– Vrlo mi je žao, gospođice Vili, ali to nije u mom delokrugu. Predložio bih vam da vi lično dođete s njima u dodir

– Ali ja bih želela da razgovaram i s vama, s mnogim članovima Odbora za dodeljivanje nagrada, službenicima i drugima. To je svakako u vašem delokrugu.

– To jeste. Jedina teškoća u tom pogledu je pitanje vremena. Razumete li? Imam suviše mnogo posla. Ovo je sedmica Nobelovih nagrada. Čitave godine sva naša stremljenja upravljena su na ovu sedmicu. Mi smo domaćini, imamo svoje dužnosti i obaveze. Vremena imamo premalo.

– Po mom mišljenju, ništa nije tako važno kao ono . što ja želim da učinim za vas.

Jakopson se hladno nasmeši.

– Mi to cenimo, gospođice Vili. Nemojte pogrešno da • me shvatite. Ovde smo da vam izađemo u susret. Predložio bih vam da mi se javite telefonom u Zadužbinu sutra ujutru, posle deset. Pokušaću da učinim sve što mogu za vas. – Jakopson je čuo svoj glas i shvatio je da su se svi u sobi smirili. Pogledao je uokolo. – Čini mi se da konferencija ponovo počinje.

Ispravljajući se u stolici, Jakopson se setio nečega i postao je radoznao. Ponovo se okrenuo ka Sju Vili i rekao:

– Kako je išlo do sada? Kako je gospodin Kreg? %Sju Vili je zatreptala, šmrknula i digla pogled:

– Ne sviđa mi se, izgleda mi nekako ohol.

Na drugom kraju dnevne sobe, odlažući praznu čašu na kraj stola pored kauča, Endrju Kreg se spremao za drugi deo konferencije. Nije osećao nikakvo uzbuđenje. Ako su neki, kao Sju Vili, pogrešno protumačili njegove brze i kratke odgovore, ili njegov lagan stav kao prezir, to gore po njih. te glupe novinare i njihova glupa pitanja; to je bio samo način njegovog ponašanja. Zapravo, Endrju Kreg, kad se istreznio i sabrao, bio je prijatno iznenađen inteligencijom svojih ispitivača i vrstom njihovih pitanja.

Ono što je osobito pogodilo Krega, neposredno po njegovom dolasku u Klub švedske štampe, nije bio prezir prema ulici Grab, no više neko samoočajanje. Ako se on nadao, kao što su se nadali Li i Lušijus, da će promena okoline i ovo visoko odlikovanje koje mu je ukazano, oživeti njegovo interesovanje za život, za stvaralaštvo, onda se on varao. Varali su se i oni. Dobitnik nagrade Kreg nije bio nimalo sličan čoveku koji je on nekad bio. Svi ti prijemi i počasti,

259

činilo mu se, kao da su upućeni nekome drugom, nekome ko je napisao »Savršenu državu« i »Armagedona«, a ne njemu, danas, nametniku, licu koje se izdavalo za Endrju Krega. Ovaj skup u Domu štampe izgledao mu je još besplodnijim. Pitanja koja su postavljena, tražena su od jednog čoveka i na njih je odgovarao neko drugi. Onom prvom čoveku možda je bilo stalo do toga. Njemu nije bilo stalo. Sve

mu je to izgledalo uzaludno, kao da daje podatke o jednoj priči koja nikad neće biti štampana.

Pomogla mu je nova čaša viskija. Prekrstio je noge i stavio u usta nenapunjenu lulu, nagnuvši se napred, s lak-tovima na kolenima. Nastojao je da pokaže kako se inte-resuje, rešen da odgovori najbolje što može u ime onog čoveka koji je napisao te knjige.

Svi su se smirili, svi su pažljivo iščekivali da počne in-tervjuisanje.

– Gospodine Kreg, – javi se za reč dopisnik štokholm-skog lista »Dagens niheter« – dali je istina da je vama svega trideset devet godina?

– Svega? – kao eho uzviknu Kreg iznenađeno. – Za trideset devet godina ne može se kazati »svega«.

– Za dobitnike Nobelovih nagrada to je zaista mladost. Mislim da ste vi najmlađi dobitnik do danas. Pre vas je to bio Radjard Kipling. Njemu je bilo četrdeset i dve godine kad je došao ovamo 1907, za njim dolazi Alber Kami, koji je drugi po mladosti, imao je četrdeset i četiri godine 1957.

– Lepo, ali veravam vas da nisam postavio rekord – reče Kreg. – Prepuštam Kiplingu da ostane u vodstvu. Uvek je on bio mlađi od četrdeset i dve godine, a ja sam uvek bio stariji od trideset i devet.

– Hvala vam u ime Britanskog carstva – javi se dopisnik Rojtera.

Svi su se nasmejali, pa se i Kreg bojažljivo nasmešio. Veselost se vratila u dvoranu.

– Pitam se – uzviknu dopisnik »Dagens nihetera« – zašto Nobelov odbor dodeljuje te nagrade tolikim mladim naučnicima, a starim piscima? Da li biste mogli da nam kažete nešto o tome?

– Ne bih rekao da vi cenite mlade naučnike – reče Kreg. – Teško mi je da to i zamislim. Kad vidim njihove slike, uvek su prikazani puni bora i pogureni kao da su izmislili starost da biste vi stekli poverenje u njihove mađije.

– Naprotiv – uporno nastavi dopisnik lista »Dagens niheter«. – Dobitnik Nobelove nagrade za fiziku 1960, Donald Glazer, bio je star svega trideset i četiri godine. Čen Ning Jang i Čung Dau Li, iz Amerike, koji su podelili nagradu za fiziku 1957, imali su trideset pet, odnosno trideset jednu godinu. Kanađanin, doktor Frederik Benting, koji je dobio nagradu za medicinu 1923, imao je u to vreme svega trideset i dve godine. Englez Vilijam Breg, koji je 1915. godine dobio nagradu za fiziku, imao je svega dvadeset i pet godina, i mislim da je to rekord. Vi ste prvi dobitnik Nobelove nagrade za književnost koji ima manje od četrdeset godina. Da li biste mogli da nam to objasnite?

– Po mom mišljenju, razlog za to trebalo bi tražiti u prirodi samih nagrada – reče Kreg. – Vi dajete sve svoje naučne nagrade za jedno otkriće. Čovek može da napravi neko otkriće isto tako lako u dvadesetim ili tridesetim godinama kao i u pedesetim ili šezdesetim. Međutim, nagradu za književnost ne dajete samo za jedno deio, no za čitav životni rad. Potrebno je dugo vremena da se napiše niz knjiga. Meni je bilo potrebno trideset devet godina da napišem četiri romana, a vi kažete da sam ja najmlađi. Većina pisaca su već starija gospoda u vreme kad su napisali dovoljno dela da bi o njima mogao da se donosi sud. Sem toga, *ГТММ!* se čini da pisci sazrevaju mnogo sporije od naučnika. Neki sjajni fizičar može da pokaže odmah svoju genijalnost, u bilo koje doba svog veka. Za njega je iskustvo manje važno, nego li strelovito poimanje i nadahnuće. Međutim, pisci, ma kako bili sjajni, nezreli su u mladosti. Reč nije dovoljna. Život im pruža materijal i obično oni ne vrede mnogo, dok ne prožive mnogo. – Nasmešio se. – A da biste doživeli mnogo, potrebno je vremena.

– Ali i pored potrebe ovog procesa starenja, ne mislite li da je suviše mnogo starih pisaca dobilo nagrade? – upita isti novinar. – Mnogi od nas veruju da je Alfred Nobel želeo da svojim novcem pomogne borbene i darovite mlade ljude, a ne da se on baca na one poodmaklih godina, koji su obično materijalno obezbeđeni, a možda više nisu ni plodni. Nobel je tako jednom prilikom rekao: »Po pravilu, više se staram za stomake živih, negoli za slavu onih koji su otišli.« Drugom jednom prilikom je rekao da želi da

pomogne »onima koji maštaju, jer se oni teško snalaze u životu«. Ne kažu li sve ove izjave da je Nobel želeo da pomogne mlađe umetnike kojima nedostaju sredstva?

«!*

26!

— Nadam se da je tako — odgovori Kreg zadovoljno. — Nadam se da je Nobel to želeo . . . jer, po vašem standardu, ja sam mlad ... a po mom standardu, nedostaju mi sredstva.

Dopisnik lista »Dagens niheter« nije hteo da odustane.

— Pa zašto onda naš Odbor — trpa sve te iznose u džepove staraca kojima nisu potrebni? Prvih sedam književnih dobitnika u prošeku su imali sedamdeset godina. Anatolu Fransu bilo je sedamdeset i sedam godina kad je dogegao ovamo na svečanost i po novac. Njegovom sunarodniku An-dreu 2idu bilo je sedamdeset osam. Vinstonu Čerčilu bilo je sedamdeset i devet godina kad je dobio nagradu za književnost. Zašto naša švedska Akademija tako postupa? Mislim da to nije pravo. Hteli bismo da čujemo vaše mišljenje, gospodine Kreg.

— To je u vezi sa ciljem dodeljivanja nagrada, — reče Kreg oprezno — a to nije odredio sam Nobel i nikad to nije bilo dovoljno razjašnjeno. Ne bih mogao da kažem potpuno sigurno da se slažem s vama da je raspoređivanje književnih nagrada nepravično, kako vi to tvrdite. Po mom mišljenju godine ne bi trebalo uopšte da dolaze u obzir, no samo zasluge, a stariji pisci, priznati pisci, obično imaju većih zasluga i zaslužuju veće nagrade. Istina, za ovakav stav moglo bi se reći da je igranje na sigurnu kartu. Ali ukazivanje počasti mlađima, prosto zato što su oni mlađi i obećavaju da će dati nešto od sebe, moglo bi isto tako da bude nepravično. Možda oni neće dati ništa, možda neće izdržati, štaviše, mogu da krenu i unatrag. Čuo sam da je vaša Akademija raspravljala o slučaju Sinklera Luisa. Teško je o tome svemu dati neki sud, ali mislim da vaša Akademija radi pravo. Žao mi je što ne mogu da se složim s vama, ali tako ja osećam. Ako želite, možete nazvati Nobelovu nagradu za književnost staračkom penzijom, ali mislim da je bolje i to nego li stipendiranje mladih ljudi. — Možda se ovim odgovorom nije stekla naklonost lista »Dagens niheter«, rekao je samom sebi, ali to nije ni važno. Sad je ^ijegovu pažnju privukla druga jedna izdignuta ruka.

Mladi novinar, s kratkom bradicom, ustao je i predstavio se kao predstavnik švedskog »Knjižarskog magazina«.

— Gospodine Kreg, dosadašnji dobitnici književnih nagrada, osobito poslednjih godina, često su kazivali, da li iz skromnosti ili da budu poštene, da su njihovi drugi savremenici zaslužniji. Tako je Sinkler Luis rekao u svom pozdrav-

1

262

norm govoru, a to je bilo 1930, da su zaslužniji da dobiju nagradu Džems Brenč Kelbel, Vila Kater, Teodor Drajzer ili Apton Sinkler; šest godina docnije, kad je nagrada dočleljena Perl Bak, ona je kazala da je to neverovatno i smešno i da nagrada zapravo pripada Drajzeru. Godine 1954. Ernest Hemingvej je rekao da je pre njega trebalo da dobiju nagradu Karl Sandberg, Bernard Berenson ili Isak Dinesen. Svega tri godine docnije, Alber Kami je rekao: »Da sam nekom prilikom ja bio u švedskom odboru, glasao bih za Malroa.« Sada dolazimo do Endrju Krega. Šta vi mislite koji bi živi pisac bio zaslužan ili možda zaslužniji od vas da dobije nagradu?

Kreg je za časak raspravljao to pitanje u svojoj sa-vesti. Li ga je molila da se ne ponižava. Međutim, poštenje zabranjuje izvrđavanje ili ćutanje. Sada je potrebno da imenuje. Bilo ih je toliko mnogo. E pa lepo, i bez potrebe da u potpunosti pokaže svoju manju vrednost, zašto ne bi mogao ipak da dade odlučan odgovor?

— Ne bih mogao da navedem pisca koji je zaslužniji od mene, jer bih u tom slučaju morao da navedem barem pedesetinu onih koji bi trebalo da dobiju ovu nagradu pre mene. Desetak njih živi u Sjedinjenim Američkim

Državama, petnaestak možda u Engleskoj ili Francuskoj, neki u Japanu, mnogi drugde. Više njih u Skandinaviji, a svakako jedan od njih živi u Švedskoj.

— Da li biste hteli da navedete ime švedskog kandidata? — upita mladi čovek.

— Ne volim da navodim imena, da ispravljam vašu Akademiju, ali kad već moram, kazaću da sam pročitao dve novele Gunara Gotlinga i po mom mišljenju, i bez obzira na njegovu buntovnost, izričitu putenost i sirovost, on je ipak darovit pisac.

— Ali njega mnogo ne cene u izvesnim krugovima.

— To mi nije poznato, — reče Kreg — i ja nemam ovde nameru da branim pisce koji bi trebalo da budu na mom mestu. Pitali ste me postojeli i drugi, po mom mišljenju, koji bi trebalo da se nalaze ovde mesto mene. I ja sam kazao da postoje. Uveren sam da ne postoji nijedan pisac koji bi bio siguran da samo on, iznad svih drugih, zaslužuje najveće svetsko književno priznanje. A isto tako sam uveren da nijedna godišnja nagrada ne može da zadovolji sve ljude u svetu.

Dopisnik lista »Svenska dagbladet« nastavi:

263

— Gospodine Kreg, pretpostavljam da ste vi upoznati s mehanizmom dodeljivanja Nobelovih nagrada. Bivši dobitnici nagrada mogu da imenuju kandidate. Francuska, španska i druge priznate akademije mogu takođe da imenuju svoje kandidate. Tako je i naša švedska Akademija našla za shodno da imenuje svoje kandidate. Ta imenovanja podnose se lično, telefonski ili u pismu. Uveren sam da je vama sve to poznato.

•• Nije — reče Kreg prostodušno. — Nisam imao ni pojma o svim tim prethodnim radnjama.

— Ovo je bio samo uvod u jedno pitanje — reče dopisnik. — Molim vas budite dobri i sledite me još malo. Koliko mi je poznato, početkom 1950. godine bilo je preko stotinu imenovanja za književnu nagradu samo iz inostranstva. Mnoga imenovanja su došla iz Amerike, a niko nije imenovao Vilijama Foknera iz Oksforda, u državi Misisipi. Tako je naša švedska Akademija imenovala Foknera i izglasala nagradu za 1949. baš njemu. Obavešten sam, a izvori su zaista verodostojni, da ste vi dobili nagradu na isti nači. Da li vam je to bilo poznato?

— Nisam znao.

— Vas nisu imenovali vaši sunarodnici ili neka druga zemlja. Vas su imenovali odavde iz Štokholma, od strane švedske Akademije, koja vam je docnije izglasala nagradu.

— Ponovo mogu samo da kažem da sam vrlo zahvalan, dvostruko zahvalan.

— Ono što sam hteo da pitam jeste, zašto je ostavljeno švedskom žiriju, koji je tako daleko od vaše otadžbine, da vas imenuje? Ukratko rečeno, zašto ste vi zapušteni, nece-njeni, ako mogu tako da kažem, u svojoj rođenoj Americi?

Kreg odmahnu glavom.

— Postavili ste mi pitanje na koje vam je teško dati odgovor. Ali ja ću pokušati sve što mogu. Već godinama Fokner je relativno u senci, jer je i njegova divna pokrajina Joknapataufa takođe u senci, kako u očima kritičara, tako i javnosti. No, na sreću, vaš švedski žiri, koji vidi i u daljinu, uspeo je da ga oceni. Moje delo je iz sličnih razloga u mojoj zemlji ostalo nezapaženo.

— Nezapaženo?

— Da, ja mislim tako. Ja pišem o sadašnjosti. Ali ja pišem o sadašnjosti izrazima prošlosti. Većina Amerikanaca priviknuta je da veruje kako istorijska beletristika mora da bude romančitna i zapravo begstvo. Za njih sam ja čudak,

264

čovek koji nema veze s vremenom. Moji istorijski romani se slažu s popularnim kalupom. Ti romani nisu ni romantični, a ni bežanje, no za čudo realistički i dodiruju njihov sadašnji život. To ih uznemirava. Zbunjuje ih. Nalaze da je moj način opskuran i okreću mi leđa. Na neki način, a to je tajna za mene, vaši švedski dodeljivači nagrade shvatili su šta ja činim, pa su izrazili i svoje

priznanje. Bio sam srećan što sam naišao na razumevanje na čitav okean i pola kontinenta daleko od mesta gde živim.

Predstavnik londonskog »Spektejtora« ustao je da kaže:

– Gospodine Kreg, podvučena su osobito vaša dela »Savršena država« i »Armagedon«. Akademija ih je nazvala »pisanje u prilog čovečanskih ideala«. Da li biste mogli svojim recima da nam osvetlite čovečanske ideale predstavljene u ovim dvema knjigama ...

– Svakako. U »Savremenoj državi« ja sam rekao da javna vlast ne može da opstane, ako se ne promeni priroda čoveka. Izrazio sam sumnju u mogućnost promene čovekove prirode, čak i kad je to potrebno. Rekao sam da je to bilo istinito u Platonovo vreme i da je to isto tako istinito i danas. U »Armagedonu« prosto sam podigao glas zajedno s drugima da podsetim čitaoce o bezmernosti katastrofe koja je moguća na ovoj planeti i o njihovoj mikrobskoj beznačajnosti i nemoći pred njom. Bilo je to kao da su mravi Haposletku izmislili svoj sposobni insekticid. Istakao sam da je zapravo čovek lomno, slabašno stvorenje i da nesigurno stoji na zemlji, .te je bolje ako on dva puta razmisli pre no što se baci na put da prevaziđe Stvaraoca u takmičenju ka uništenju. Možda je Stvaralac stavljao čoveka na probu s Pompejima, Herkulanumom, Lisabonskim zemljotresom, Krakatoom, ali ga ipak nije uništio. Oponašajući Boga, ali bez božije mudrosti i milosti, čovek može da uništi svoju vrstu zauvek pomoću nuklearnog oružja, svojim veštački napravljenim Krakatoima.

Dopisnik lista »La prensa« iz Buenos Airesa podiže glavu sa bloka i upita:

– Gospodine, radite li sad na drugom nekom delu?

– Na žalost, suviše dugo radim na njemu.

– Da li je to roman koji nosi "naslov »Povratak u Itaku«, naime, tako sam nedavno čuo.

– Tako je.

– Da li je i to roman u iston'jskim okvirima?

– Ne, to je savremen roman iz naših dana.

265

– Nije li to prvi put da vi pišete nešto savremeno? Sta vas je nateralo na tu promenu?

Kreg se ustezao da kaže. Uvek je želeo da bude deo vremena u kojem živi i uvek se plašio, a Harijeta je bila ona koja ga je hrabrila u tom pravcu. Sada je Harijeta bila mrtva prošlost, a oni su hteli da čuju o sadašnjosti.

– Ne znam – odgovori Kreg. – Na taj način mi se ukazala nova ideja, to jedino mogu da vam kažem. Možda sam i ja, kao većina pisaca, zašao suviše duboko u jednom pravcu i onda sam zaželeo promenu okoline. Po svoj prilici sam se zamorio od svojih balova u istorijskim haljinama, zaključio sam da su moje maškerate završile i stoga sam zaželeo da skinem masku i pokažem svetu svoje lice. Nisam ubeđen u to. Prosto ponavljam prve misli koje su mi pale na um.

– Gospodine, da li biste hteli da nam kažete o čemu se radi u novom romanu – reče Japanac, predstavnik lista »Jomiuri Sinbum«.

– Otrprilike odisejada dvadesetog veka, Odisej koji luta kroz lavirint života, bori se sa čudovišnim opasnostima, odbija napade, iznutra i spolja, napade na njegovu slobodu da govori i misli, njegovo pravo da se klanja stranim bogovima ili da im se uopšte ne klanja, da se bori s onima koji napadaju njegovu etiku i težnje da se suprotstavi siromaštvu. To je stara pripovetka, ali je potrebno da je svaka generacija kaže na svoj način. Nadam se da ću dovoljno dugo poživeti da je napišem.

Predstavnica lista »Aftonbladet« reče:

– Koji su pisci, za koje se danas smatra da su već klasični, imali uticaja na vas?

– Nisam siguran ni u kakav neposredan uticaj, aii znam vrlo dobro ko me je interesovao i uzbuđivao. Da li će to biti dovoljno? Za mene su značili vrlo mnogo Tolstoj, Stendal, Flober i ser Ričard Barton. Za mene je možda bilo značajnije kako je Seli živeo, negoli njegovo pesništvo.

– Da li je vama bilo poznato da je Seli bio jedan od ljubimaca Alfreda Nobela?

– Nije.

– Da, on je obožavao Šelijevu filozofiju i bunt. Jedina knjiga koju je Nobel objavio, tragedija »Nemesis«, nastala je po ugledu na Šelijevu dramu »Čenči«.

– Zaista bih voleo da pročitam pozorišni komad koji je napisao Nobel – reče Kreg. ,: „: ..

266

– Na žalost, čini mi se da je to gotovo nemoguće, – reče saradnica »Aifonbladeta«. – Pošle njegove smrti, njegovi rođaci uništili su svaki primerak tog komada do koga su došli. S obzirom da je to bila pripovetka užasa, smatrali su da nije dostojna legendarnog davaoca nagrada. Mislim da su svega tri primerka ostala.

Kreg klimnu glavom u znak zahvalnosti za ovo obaveštenje, a zatim se okrete dopisniku lista »Ekspresen«.

•– Gospodine Kreg, čuo sam da ste i ranije bili u Švedskoj?

– Jeste, bio sam posle rata.

– Bilo bi nam milo da čujemo mišljenje o našoj zemlji, dobro ili rđavo. Da li biste imali nešto da kažete?

– Kako da kažem, osećam da nisam pozvan . . .

– Šta vam se svidelo u Švedskoj?

Krega je zabavljala ova novinarska upornost.

– E pa lepo, svidelo mi se najviše ostrvo u Starom gradu, vodoskok na Trgu Hejmarketa koji je napravio Karl Mils, rakovi u sosu od pavlake, pripovetka koja se zove »Svenskt Ten,« vaše glumice Greta Garbo, Ingrid Bergman, Marta Norberg, . . . Osobito gospođica Norberg . . . zašto ona više ne igra? I šta mi se još svidelo? Ah, da, putovanje do Upswe brodom, Orefors staklo, vaš zadružni pokret, ukidanje siromaštva, i da, Ivar Krojger. Ne želim da vas razbe-snim, ali sam opsenjen veličinom tog čoveka. To je samo jedan deo sa spiska.

– As druge strane, gospodine Kreg, šta vam se nije svidelo u Švedskoj?

– To nije pošteno pitanje.

– Ali vi niste od onih kojima se sve sviđa.

– Svakako, i niko nije. E pa lepo. Biću kratak i neću ulaziti u pojedinosti. Mislim da suviše stvari nagomilavate, pravite veliku vrlinu od učtivosti i ponašanja; imate seks, ali vrlo malo romantičnosti; patite od sredine – ni u visinu, ni u nizinu, previše ste neutralni. Ja volim Švedsku, ali to su stvari koje ne volim mnogo. Ne bih govorio o tim stvarima, ali mi ovde postavljamo pitanja i odgovaramo na njih i ovo je moj odgovor.

Kreg je imao pola minuta odmora, dok su novinari pisali. Podigao je ruku da dohvati čašu, ali je video da je prazna, napunio je lulu, i zapalio.

267

Na drugom kraju dnevne sobe stajala je neka mlada žena sa šeširićem kao u Robina Huda. Čak i na toj udaljenosti, Kreg je mogao da vidi kako ona nervozno trepće.

– Ja sam Sju Vili, »Ujedinjene novine«, Njujork, – reče ona glasno. – Imate li nešto protiv ličnih pitanja, gospodine Kreg?

– Vrlo mnogo, to vas veravam . . . Nekolicina novinara se promeškoliše.

– . . . ali je vaše pravo da pitate – nastavi Kreg. – S obzirom da sam ovde, ja sam široka meta, bar tako pretpostavljam, I moram da priznam da me mnogo više zanima veza između Čarlsa Dikensa i Elen Ternan, nego li njegove junakinje iz romana. Pretpostavljam da su i vaši čitaoci isto tako zainteresovani. Pa prema tome, premda sam ja povučena osoba, gospođice Vili, molim vas nastavite.

Sju Vili je i dalje stajala.

– Kad govorimo o vezama, da li biste hteli da mi kažete ko je ona gospođa koja je s vama doputovala u Švedsku?

Kregu se nije dopao način na koji je postavljeno to pitanje, kao ni ono što se krilo ispod toga. Uspravio se.

– To je moja svastika, gospođica Deker, potpuno je bezopasna i ovde joj se mnogo dopada. Hvala na pitanju.

– Vaša supruga je poginula u automobilskoj nesreći pre tri godine. S obzirom da je to bila izjava, a ne pitanje, Kreg nije odgovorio. Međutim, njemu se nimalo nije svideo istražni ton gospođice Vili.

– Imate li nameru da se uskoro oženite – pitala je ona.

Bilo je to drsko pitanje, i Kreg je nastojao da se suzdrži.

– Nemam. Ali i kad bih imao, to bi bila samo moja briga.

£ Sju Vili je i dalje stajala drsko i trepćući. * – Htela bih da vam postavim neko pitanje u pogledu vaših radnih navika.

To je već bilo bolje i Kreg je osetio kako mu se mišići donekle opuštaju.

. :

– Vrlo dobro – reče Kreg.

– Smatrate li vi da jaka pića podstiču maštu?

268

U Kregu je počelo da kuva, i ®n se uspravio na kauču. Vesta neosetljiva kučka, pomislio je. Uvlačila ga je o oštru borbu na krv i nož, i on je to odmah osetio.

– Vas zanimaju moje radne navike – odgovorio je hladno.

– Da, gospodine Kreg, baš o tome govorim, raspolažem izvesnim podacima. To nije nikakva tajna, zar ne? Sretala sam i razgovarala s piscima koji upotrebljavaju droge, jer im one pomažu u radu. Pogledajte De Kvinsija. Čujem da i vi to činite i da pijete dok radite.

Nije hteo da na javnom mestu pokaže svoju zlovolju. Svi su ga gledali, i on se silom nasmešio.

– Gospođice Vili, ne bih mogao pisati, kad bih pio za vreme rada.

– Ali u tome i jeste stvar, vi uopšte niste pisali pune tri-četiri godine – pobedonosno mu dobaci Sju Vili.

Ovaj drski javni ispad, koji je napravila ova kučka, željna senzacija, naterala mu je boju u lice. Jedva se savlađivao.

– Slušajte, devojko, ... – počeo je.

Ali pre no što je mogao da nastavi, i ne znajući gde će sve to svršiti, neko ga je prekinuo.

– Gospodine Kreg, mogu li za časak da dobijem reč? Ovaj zahtev, izrečen jasno i sigurno, došao je od grofa

Bertila Jaiopsona, koji je sad stajao pored Sju Vili.

Kreg "e ujeo za donju usnu i prestao da govori.

Jakopson se odvojio od Sju Vili, tako da bi mogao da govori svima prisutnima, a ne samo njoj.

– Kad se neosnovane optužbe, kao što je ova, što ju je učinila ova mlada ženarinar, uprave na poštovane goste iz inostranstva, onda smatram da je moja dužnost, a ne napadnutoga, moja dužnost kao domaćina Nobelove Zadužbine i predstavnika Njegovog veličanstva da se umešam i odgovorim. – Jakopson je posmatrao ućutkani skup s nekom patrijarhalnom ozbiljnošću. – Da budemo odmah jasni. Mi, koji smo članovi Nobelove Zadužbine, ne sudimo o imenovanima i odlikovanima na osnovu njihovih ličnosti, karaktera ili nastranosti. Nas ne zanima da li su naši dobitnici pijanice, osobe koje upotrebljavaju heroin ili poligamisti. Naš sud se ne zasniva na ljudskom ponašanju. To je zadatak crkvenih nedeljnih škola. Naša odluka, u književnosti, zasniva se samo na tome da li mi smatramo da zadovoljavamo želju gospodina Nobela da se nagradi »najznačajnije delo sa idealističkom težnjom«.

269

– A sloboda štampe i želje čitalaca koji žele sve da znaju? – upita Sju Vili. – Mi smo u službi javnosti. Zašto ste nas onda uopšte i zvali na ovu konferenciju za štampu?

– Mi smo pozvali vas i sve ostale – reče Jakopson mirno – da biste se videli sa jednim dobitnikom, ali ne da ga zlorado napadate s podmetanjima, ogovaranjima i neprikladnim pitanjima. Nisu mi poznate lične navike gospodina Krega, a šta više, i ne zanimaju me. Mene interesuje njegova genijalnost i želim da i vas to isto interesuje i zbog toga sam vas i pozvao danas popodne. Posmatrao je članove švedske štampe, i osmeh mu se iznenada

razlio po naboranom licu. – Ali pretpostavimo da gospođica Vili može i da dokaže da je gospodin Kreg zaista najnepopravljiviji pijanac, a vi i sami možete da vidite da to nije istina, ali pretpostavimo da ona to može i da dokaže, šta bi ona na kraju krajeva dokazala? Većinu u ovoj dvorani predstavljamo mi Šveđani. Nagađam da među nama nema nijednog trezvenjaka. Da li bi i jedan pravi Šveđanin mogao da tvrdi da on povremeno ne potegne snaps ili čašu piva? Jesmo li mi deca? Ili mi posedujemo zrelu tolerantnost jednog Abrahama Linkolna? Sećate li se vi one dobro poznate Linkolnove anegdote? Do njega su stigla ogovaranja da je njegov najbolji general Ullis Grant zapravo pijana luda. »Kad bih znao koju vrstu viskija pije«, rekao je Linkoln »poslao bih čitavo bure, pa i više, nekolicini mojih generala.« Smeh se prolomio u dvorani, a Sju Vili besno je za-treptala.

S aristokratskom lakoćom, Jakopson je nastavio.

– Mogu da vam govorim s izvesnim autoritetom s obzirom da sam poznavao neke od ranijih Nobelovih dobitnika za književnost i sa dosta prikupljenog znanja što sam stekao u ličnom dodiru s dobitnicima koje sam visoko cenio. Nije ni potrebno da kažem kako ne bih smeo da tvrdim da su svi oni bili trezvenjaci. Sećam se kad smo saopštili jednom skandinavskom piscu da je dobio Nobelovu nagradu, taj se nije treznio pune dve nedelje. Takođe je činjenica da je Knut Hamsun, koji je dobio nagradu za književnost 1920, došao iz Norveške i bio potpuno pijan noć pred veliku svečanost. Povukao je za zaliske jednog starijeg člana švedske Akademije i pljesnuo je staru Selmu Lagerlef. Ponovo su svi prasnuli u smeh, beležili su, i pre nego što je Sju Vili mogla i da otvori usta, Jakopson je hitro nastavio:

– Mislim da smo dosta zamarali gospodina Krega i on je svakako ožednio. Dok nas dvojica budemo nazdravljali gospodinu Hamsunu, vi ćete imati dosta vremena da napišete svoje članke. To je sve. Konferencija za štampu je završena. Docnije, kad su iz kluba štampe otišli novinari, Marso-ovi, Stratman, Fareli i Garet pošli su sa Krancom i atašeima, dok je Endrju Kreg ostao iza njih, Piće je izneseno, i on se naslonio na zid u predsoblju i pušio posmatrajući gospođu Sten i grofa Jakopsona kako skupljaju svoje spise.

Pošto se gospođa Sten oprostila, Kreg priđe starom grofu.

– Hvala vam – reče on.

– A zašto? Sve što sam rekao njima, reći ću i vama. Sve je to istina.

– Mogli ste i da se okliznete. A šta onda ako sam ja zaista pijanac? Ispali biste smežni.

– Uveren sam da niste. Ali ako i jeste, to me se uopšte ne tiče. S vremena na vreme pojavi se tako poneki gad kao gospođica Vili, i tada je potrebno da ga ućutkamo. Trka za senzacionalizmom je opasna. Ona zamrači ono što je ovde najvažnije.

– U svakom slučaju, imali ste pravo u jednoj stvari – zaista sam žedan. Gde bih mogao kupiti neko piće da ga prenesem u hotel?

– Pokazaću vam. Hajdemo zajedno.

Sišli su niz stepenice i našli se na ulici. Bilo je kasno popodne i već se na grad spustila noć kao i uvek u zimsko doba godine. Prohladan vetar duvao je od kanala i obojica su zakopčali kapute. Prelazili su preko trga, Kreg je grickao praznu lulu, a Jakopson je vrteo svojom palicom u širokom luku i udarao njom po ciglom popločanoj ulici, zatim su ušli u Fredsgatan, prošli pored »Frica«, koji je oglašavao da je dvorski knjižar, i skrenuli u Malmskilnadsgatan, gde su naišli na prodavnicu.

Kreg je stao u red, iza nekolicine Šveđana, pored duge tezge u prodavnici.

Strpljivo je čekao posmatrajući polu-prazne pregrade. Kad je došao red na njega, zatražio je tri boce Belentajna.

Docnije, kad se vratio u »Grand hotel«, pored kanala, pitao se da li je istinita ona anegdota o Knutu Hamsunu, a Jakopson je tako uverljivo tvrdio da je bio prisutan. U jednom času, Jakopson je razmišljao da li da ispriča Kregu drugi jedan nedavni događaj, naime, kad je jedan stariji dobitnik književne nagrade stigao u Stokholm sa dve divne devojkice. Predstavio ih je kao sekretaricu i tumača, a pričalo se da su to dve njegove sadašnje prijateljice. Pretila je

opasnost da dođe do javne sablazni. Ali je Jakopsonu pošlo za rukom da to sakrije od štampe.

Međutim, Jakopson je odlučio da ipak ne pominje sladostrasnu pričicu. Umesto toga, pomenuo je da su pojedini o onom Hamsunovom ponašanju pažljivo zabeležene u njegovim »Zabeleškama«, a zatim je spomenuo Kregu da piše zabeleške i nije sakrio svoju zavist prema piscima koji pišu prave knjige. S ponosom je govorio o svom stanu, iznad Nobelove Zadužbine, kao i o svom ličnom muzeju, koji je zapravo bio njegova radna soba ispunjena fotografijama s potpisima i uspomenama vezanim za ranije dobitnike No-belovih nagrada. Izrazio je nadu da će i Kreg naći malo vremena da poseti njegov muzej, a Kreg, koji je osećao sve više naklonosti prema starom gospodinu, obećao je da će svakako doći.

– Mislite li da su vaše današnje konferencije za štampu bile uspešne? – upita Kreg.

– Među najboljima za poslednjih deset godina – odgovori Jakopson. – Svratio sam na svaku. Jeste li se upoznali sa doktorom Farelujem?

– Onim lekarom?

– Da. Napravio je vrlo zanimljivu primedbu u toku svog intervjua. Neko ga je upitao šta misli koji je najveći propust u istoriji Nobelovih nagrada za medicinu. Odgovorio je da je to Sigmund Frojd. Fareli očigledno ne zna pravu istinu. Možda će vas to zanimati.

– A šta je to?

– Sigmunda Frojda nikad niko nije zvanično predložio za nagradu za medicinu, ali je predložen jednom prilikom za Nobelovu nagradu za književnost. Da li ste znali za to?

– Govorite ozbiljno?

– Potpuno. To je činjenica. A zašto i ne? Po mom mišljenju, on ima sve uslove za nagradu, isto onako kao i VinstfW Čerčil. S našim nagradama za književnost želimo da nagradimo darovite amatere.

– A kad je Frojd bio predložen za tu nagradu za književnost?

– Bilo je to 1936, a njemu je tada bilo osamdeset godina. Znate, bilo je to predviđeno, ali više kao sarkastična

•ЛIII^H1

272

šala. Psihijatar i lekar Julije Vagner fon Jaureg dobio je 1927. godine nagradu za medicinu za cepljenje malarijom kod paralize. Tada su frojdovci, s kojima se on nije slagao, počeli da mu čestitaju, a fon Jaureg im je rekao: »Gospodo, jednog dana svi ćete vi dobiti Nobelovu nagradu, ali za književnost«, i to se gotovo ostvarilo. Romen Rolan i Tomas Man predložili su Frojda za Nobelovu nagradu za književnost. Te godine Frojd je bio ozbiljan kandidat, ali se Švedska Akademija ipak na kraju odlučila za Judžina O'Nilu, a protiv Sigmunda Frojda. To je još nepoznata pri-povetka za vas.

Stigli su do ulaza u »Grand hotel«. Tu se Jakopson oprostio od Krega. Prstom je pokazao na povelik paket sa tri boce u Kregovoj ruci.

– Pazite da vas ne vidi Sju Vili – reče on s osme-hom. A zatim dodade, gotovo nežno:

– I ne zaboravite da ste večeras gost kod kralja. Gledajući Jakopsona kako odlazi, Kreg je razmišljao o poslednjoj primedbi starog gospodina. Da li je sumnjao na ono što je ona kuja Sju Vili već znala? Nije li on, na ovaj posredan i ljubazan način želeo da opomene Krega i skrene mu pažnju na posledice javne sablazni?

Do đavola, pomislio je Kreg, ništa se nije desilo ni ^Cnutu Hamsunu, zar ne? Čvršće je stegao boce pod miškom. Za trenutak se osećao bezbedan, bezbedan koliko to pružaju tri boce. Ali za sada će se čuvati. Bilo mu je žao što nije umirio Jakopsona. Mogao je da mu kaže da će večeras sve biti kako treba kod kralja.

U jednom uglu svoje mirne biblioteke, osvetljene sto-nom svetiljkom, grof Bertil Jakopson sedeo je u uštirkanoj košulji obučen zvanično. Sedeo je za svojim stolom od ke-stenovine. Taj sto je bio čista suprotnost modernizmu novih generacija. Zamišljeno je tuckao vrhom pera po otvorenom dosijeu koji se nalazio ispred njega.

Gledao je u senke koje su padale po tavanici i zidovima s knjigama i po staklenom ormaru u kome su se nalazile njegove uspomene na Nobelove dobitnike. Setio se naposljetku da je dockan i da će limuzina uskoro stići, pa je ponovo posvetio pažnju »Zabeleškama«. Svojim oštrim rukopisom zapisao je:

» . . . Bila je to jedna od retkih prilika, kad sam morao da se umešam između dobitnika i štampe. Možda je istina da Kreg pije, ja to ne znam, ali ako je to istina, njegovo ponašanje moglo bi da ošteti nas i uništi njega. Još uvek se naježim kad se setim onog događaja sa Knutom Hamsunom. Videćemo šta će biti večeras.«

Ponovo je pročitao to što je napisao i upravo se spremao da odloži pero, kad je odlučio da doda još jedan pasus s manje nagađanja, a s više činjenica.

'8 NAGRADA 1

274

»Kraljevski banket određen je za večeras, 3. decembar i time će biti otvorena Nobelova nedelja. Sem ovog popodne-va, kad se održava velika svečanost i večera u gradskoj kući koja sledi posle toga, kraljevski banket, s vrlo biranim zvanicama, i ulepšan kraljevskim prisustvom, često je i naj-nezaboravniji društveni događaj u toku cele zimske sezone. Sećam se da je prilikom prijema nagrade za književnost 1923, irski pesnik Vilijam Batler Jeits napisao o banketu sledeće:

»Ja, koji nikad nisam bio na dvoru, našao sam se, pre no što se to veče završilo, kao ponet nekom verskom svečanošću.« Verujem da će ovogodišnji dobitnici steći slične utiske.«

Jakopson je zatim pažljivo upio mastilo, zaklopio zelenu knjigu i stavio je u srednju fioku stola.

Gotovo sa žaljenjem ustao je od stola, navukao kaput i otišao u spavaću sobu da uzme odlikovanja koja je morao da nosi. Znao je da će ga ta odlikovanja smiriti. Podsetiće ga na dugogodišnje iskustvo i primoran rad, u službi prestolu, pri dodiru s raznim ponašanjima i narodnostima. Nadao se da mu večeras neće trebati podsticaji ovih odlikovanja.

Bilo je skoro sedam kad je Endrju Kreg završio presvlačenje. Umesto tamnoplavog odela obukao je tek izglačano večernje ofplo, a to je bilo drugi put te večeri da se presvlačio.

Pod uticajem pola boce škotskog viskija, koju je ispio o toku popodneva, lagano i potajice u kupatilu, daleko od prekornog pogleda svoje svastike Li, Kreg je zaboravio na uputstvo o ponašanju za vreme kraljevskog banketa. Tek kada je otvorio vrata i pustio mladog atašea g. Mankera, koji je došao tačno na vreme i sjajno odeven, setio se protokola. Ovog mladog atašea dodelilo mu je švedsko Ministarstvo inostranih poslova.

Gospodin Manker skinuo je šešir i kaput i oboje pažljivo položio na kestenjastu stolicu i zatim seo ukrućeno na sofu. Kregova usta bila su prosto skupljena od pića, dok je nastojao da smisli temu za razgovor. Ovu nelagodnu stanku prekinula je Li svojim veselim izlaskom iz svoje spavaće sobe.

– O, kako ste gospodine Mankeru? Jeste li došli da nas pregledate? Kako vam izgledam? – Napravila je piruetu – veselo, dosta nespretno, kako je mislio Kreg. Svoju smeđu kosu začesljala je na potiljak i smotala mnogo čvršće no obično. Lice joj nije bilo nimalo sveže, već kruto

275

i bezizražajno zbog šminke, a večernja haljina od crvenog satena visila je na njenoj ukočenoj prilici.

Mladi ataše skočio je u znak odobravanja, a zatim galantno sastavio pete i nagnuo se nad njenom rukom.

– Predivno – šapnuo je. Kreg je sve to posmatrao. Njemu je bio odvratn i nije podnosio taj lažni profesionalizam. – Neobično je dosadan taj protokol, – reče g. Manker – ali tako vam je u monarhijama, bez obzira kako one bile demokratske. Međutim, ja se slažem s tim. To mi izgleda kao neka oaza dostojanstva u nekoj pustinji.

– I ja se slažem – reče Li sa zadovoljstvom. Pogledavši kratko Krega, donja usna g. Mankera poče da se pomiče:

– Za godišnji kraljevski banket, njegovo veličanstvo kralj nosi večernje odelo ...

– 1 krunu? – upita Li.

– Za ime božje, ne. Kruna je tamo, ali samo kao simbol – reče g. Manker. – Videćete i sami za vreme večere. Kraljeva porodica i rođaci i nekoliko viših članova kraljevske kuće, koji su pozvani, takođe će nositi večernja odela. Možda će neki biti u uniformama koje im po položaju pripadaju. Ambasadori zemalja koji su pozvani na podelu No-belovih nagrada, kao i članovi naše vlade, nosiće tamna, ali ne zvanična odela. Dvorske dame i građani nose slična odela: crni taft ili baršun sa dugačkim rukavima. To je učinjeno zbog toga da ne bude nadmetanja. Supruge ili rodbina dobitnika mogu da nose večernje haljine bilo koje boje ili nacрта. Gospođica Deker je divno izabrala. Dobitnici nagrada muškarci, kao i članovi naše vlade, nose obična tamna odela. Samo za vreme Nobelove svečanosti, na dan desetoga, očekuje se večernje odelo.

Kreg je shvatio da pod tim g. Manker misli na njega, i onda mu je tek sinulo šta ne valja.

– Ne bi trebalo da nosim večernje odelo za vreme te galame, zar ne?

– Nikome se to neće braniti, – reče g. Manker sa svo-jijalizveštačenim osmehom – ali bi neko mogao da vas zameni za nekog od članova kraljevske porodice. Znaete, bolje je obično tamno odelo.

– Presvući ću se – reče Kreg.

– Kako želite – reče g. Manker, a na licu mu se videlo olakšanje. – Ali pre no što odete, a još imamo vremena. Zbog toga sam i došao nešto ranije, dozvolite mi da

276

kažem nekoliko reci o protokolu koji nam predstoji. Nadam se da ne smatrate da sam nepodnošljiv, ali to mi je dužnost. Svake godine dajem uputstva dobitnicima nagrada.

– Nastavite – reče Kreg.

– Koktel će biti poslužen u jednoj od dvorana, ali ne u velikoj trpezariji. To će trajati otprilike pola sata do jedan sat pre večere. Cilj ovoga je da se dobitnici upoznaju s uglednim članovima naše vlade, a i međusobno.

– Ali ja sam se već upoznao s drugim dobitnicima u klubu novinara danas popodne – reče Kreg.

– Da, ali ovo je, bar tako se očekuje, više društveni i manje zvanični ukočeni susret: Posle koktela, a neposredno pre večere, pojaviće se kralj, princeze i prinčevi. Što se vas tiče, gospodine Kreg, dužnost vam je saimo da se rukujete s kraljem kad vam pruži ruku, da odgovorite kad vas bude pitao, i da ga oslovljavate s »Vaše veličanstvo« ili sa »Vaša kraljevska visosti«. Bilo koje od ovoga je dovoljno. Naš kralj nije neki nepristupačan čovek i njegova neposredna srdačnost svideće se i vama. Mesta za stolom su određena unapred. Ostaćete da stojite dok njegovo veličanstvo ne sedne, a tada možete i vi da sednete. Što se vas tiče, gospođice Deker, kad vas budu predstavljali kralju, vi ćete se duboko pokloniti ...

–5 Ja to nikad nisam učinila, neću znati kako da uradim, – uzviknu Li. Njena zabrinutost bila je istinita.

– Pa zato sam ja ovde – reče g. Manker mirno. – Pokazaću vam kako se vrši taj poklon, a zatim ćete rni vi to ponoviti, dok se gospodin Kreg bude presvlačio. Kreg je smatrao da je ovo upućivanje neka vrsta vre-đanja, ali mu alkohol nije dozvoljavao da to u potpunosti shvati. Izišao je iz dnevne sobe, navukao je zavese na ulazu u svoju spavaću sobu i počeo da se skida. Naposletku se našao pred ogromnim ogledalom u svom tamno plavom ode-lu i znao je da mu samo jedna stvar nedostaje. Jedna noga, rekao je samom sebi, još uvek je bila šuplja. Ušao je u prostrano kupatilo, pronašao polupunu bocu škotskog viskija na pločici iza bidea, odvrnuo je poklopac i gucnuo jedanput, drugi put, treći put. To je značilo skoro jedan deci, ali to je značilo takođe da se on osnažio i odskočio. Ponovo je sakrio bocu i vratio se u spavaću sobu. Za trenutak se spustio u stolicu preko puta dvostruke postelje. Želeo je da ga to prijatno osećanje prožme celoga i uvuče se u svaki njegov deo tela. Učinilo mu se da može da čuje

277

uzvike i pohvale koje su pratile umetnost klanjanja u sobi njegove svastike. Iznad svoje postelje primetio je, i to prvi put, sliku u ramu od mahagonija koja je zaista bila kraljevska. Napoleon Bonaparta igra se sa Orličem, svojim sinom, kome sudbina nije bila naklonjena. Slika je bila od Žila Žirardeta. Nije mu pala u oči kao umetničko delo, no kao uzdah za prošlom slavom, i predstavljala je anahroni-zam isto tako kao i noć koja je predstojala. Kreg podiže ruku i dohvati pozivnicu s ormarića pored postelje. Ponovo je pročitao.

»Njegovo veličanstvo kralj veoma je srećan što može da pozove dobitnike Nobelovih nagrada s njihovim suprugama ili rođacima na banket u 7.30 na večer, 3. decembra, u Kraljevskom dvorcu u Štokholmu.

Automobil će čekati pred hotelom u 7.10, a zvanice će doći u pratnji atašea. Odelo za ovo večer je . . .«

Slova su počela da mu se zamračuju. Kreg zgužva pozivnicu i u prijatnom sećanju na svog košarkaškog idola iz mladosti, nije li to bio Hjat iz Pitsburga, Marfi iz Pardjua ili MkKrakn iz Indijane, zavitla loptastu gužvu u korpu za hartiju koja je bila dosta daleko, i promaši.

Na njegovom satu bilo je 7.05. Ustao je neukočeno i stao pred ogledalo. Bio je zadovoljan, jer sad mu ništa nije nedostajalo.

Razgrnuvši zavese, ušao je u dnevnu sobu.

— Sad je sve u redu, gospodine Mankeru . . . Mankeru, — rekao je jakim glasom — sad možete da me vodite svome vođi.

Uskoro je njihova nečujna limuzina klizila preko Strem-bron mosta kroz oštro hladno predvečerje i brzo se približavala svečano osvetljenom ogromnom kraljevskom dvorcu na Skepsbronu koji je nadvišavao srednjevekovno ostrvo Starog grada.

— Kunglila Slotet — najavi g. Manker. Bez ikakve potrebe pomenuo je ime kraljevskog dvorca na švedskom je-
j, ziku. Vozili su se kroz ogromno glavno predvorje obasjano belilom zbog odsjaja bezbrojnih svetiljki. Straža je nosila čelične kalpake i crne kožne čizme, a njihove tradicionalne tamne uniforme bile su ukrašene belim epoletama. Neobično su ličili na Pruse, dok neko ne bi pogledao i video ta blaga švedska lica, kao lica miliona dečaka kojima nije bila potrebna dozvola za nošenje oružja za njihove igračke. Stra-
278

žari zauzeše stav mirno u času kad je Kreg izmilio iz svoje limuzine u pratnji Li i g. Mankera. Za trenutak Kregu se svidela ta nestvarna svečanost, njegovo predstojeće krunisanje, zažalio je što je došlo do Francuske revolucije i zaželeo je da nestanu oni sumorni vidovi demokratije.

Hitro, jedan blistavo odeven oficir pomogao je g. Man-keru da ih prevede preko neravnog kamenog pločnika, ut tri stepenika i iz surove hladnoće, oni su se odjednom našli o maloj dvorani za primanje kraljevske palate. Jedan lakej uze Kregov šešir i kaput, zatim kaput gospođice Li i nestade. Manker, koji je zadržao svoj zimski kaput i nosio ga sa sobom, uvede ih u jednu kancelariju gde ih je jedan ađutant u pukovskoj odori pozdravio sa puno dostojanstva.

Zatim je nastalo nerazumljivo dogovaranje između g. AAankera i ađutanta, na švedskom, a kada su oni završili, ataše se obrati Kregu:

— Vi ste prvi od dobitnika koji je stigao. Da li želite odmah da uđete u dvoranu, ili biste više voleli da dese-tak-petnaest minuta razgledate jedan deo dvorca?

Pošto mu je još bilo hladno, Kreg je zaželeo da odmah uđe u dvoranu i nađe utehe u piću, međutim, istovremeno, nije žefeo ni da bude prvi. Pre nego što je mogao da se odlučišLi ga uhvati za ruku.

— Oh, hajde da vidimo bar jedan deo dvora, kad nam se pruža prilika.

— Samo ako nema promaje — reče Kreg mrzovoljno. Manker ih povede zavojnim mermernim stepenicama,

koje su delovale veličanstveno sa dva ukrućena stražara pri dnu stepeništa, dok su im se srebrne toke blistale na uniformi iz doba Karla XII.

Penjali su se pored zidova ukrašenih starinskim požu-telim tapiserijama i kad su se ispeli i prošli kroz ogromne prazne hodnike i ukrašene muzejske sobe, Kreg je

imao utisak ogromnosti, osrednjosti i skupe tričavosti. Dok su tako hodali, tu, pored postelje kralja Oskara II, tamo pored postavljenog stola Karla IV, onde opet pored umetničkih predmeta koji su pripadali Gustavu III, Kreg je osećao koliko je to sve jednostavno i obično. Švedska je bila mala i usamljena zemlja, pa ipak, dala je lepša imena od ovih dvorskih lutaka; dala je Tiko Brahea i Emanuela Svedenberga, Dženi Lind, Karoludsa Lineusa, pa čak i njegovog zaštitnika Alfreda Nobela.

279

Dok su išli iz jedne sobe u drugu, sve prepune srednje-vekovnog nameštaja, francuskog rokokoja, tapiserija, porculana i klasičnih skulptura, koje je Gustav III za večna vremena pozajmio od Italije, g. Manker je nastojao da prožme tu šetnju neprekidnim objašnjavaњima. Govorio je bez ustezanja, čak i bez zastajkivanja u govoru, i Kregu je bilo jasno da je mladi ataše po službenoj dužnosti vodio mnoge druge dobitnike Nobelovih nagrada kroz ove iste odaje.

— Ovaj kraljevski dvorac je najveći nastanjeni dvorac na svetu — govorio je g. Manker. — Tu ima šest stotina osamdeset soba. Naš sadašnji kralj koristi trideset odaja kao svoje lično prebivalište. U XIII veku ovde se nalazio zamak. Kraljevska porodica preselila se ovamo 1754. Od tog vremena njihovi potomci žive neprekidno na ovom mestu.

— A šta će tu tolike Napoleonove i Jozefinine slike? — upita Kreg, zainteresovan po prvi put. A zatim se setio isto-rije. — Zbog Bernadotove porodice?

— Tačno — odgovori g. Manker.

Li, koja je prestala da čita istoriju onog dana kad je maturirala, upade:

— Zao mi je, ali ja ne znam o čemu vas dvojica govorite.

— Naša sadašnja kraljevska porodica — reče g. Manker — potiče iz Francuske.

Čudna je to pripovetka. Godine 1809. potukli su nas Napoleon i Rusija, a naš Gustav IV svrgnut je s prestola i poslat u Švajcarsku, gde je umro u bedi. Neki naši pobunjeni plemići, nezadovoljni naslednikom naše vladajuće porodice, želeli su da dovedu novoga. Jedan od tih plemića, grof Karl Oto Merner, dalji mi je rođak po liniji moga oca, i mило mi je što to mogu da vam kažem, otišao je s tim zadatkom u Francusku. Tamo je sreo jednog od Napoleonovih adutanata, njegovog ljubimca. Bio je to Žan Baptist Žil Bernadot, narednik koji je stigao do feld-maršala. On je ostavio neobično snažan utisak na grofa Mernerera koji je preuzeo sam inicijativu da nagovesti Bernadotovu mogućnost da zauzme švedski presto. Ne verujem da ga je Bernadot uzeo ozbiljno. Ali je grof Merner mislio zaista vrlo ozbiljno. Vratio se u Štokholm i počeo da radi za Bernadota. U samom početku, ta zamisao nije nailazila na odobravanje. Klasa, koja se nalazila na vlasti, želela je da na presto dovede jednog Danca. Bio je to princ Kristijari Avgust. Ali, pre no što je Danac i mogao da bude izabran, srušio se jednog dana sa svog konja i umro od moždanog

280

udara. Postojala je sumnja da je bio otrovan. Tako su vrata ostala otvorena za Bernadota i njegovo je ime postepeno bivalo sve omiljenije. Najzad, Bernadotu je ponuđen presto, izabran je za naslednika krune i usvojio ga je Karlo XIII.

Bernadot je promenio svoje ime i postao Karlo Jon i 1818. postao je kralj Karlo XIV, Jon švedski. Okrenuo se protiv svog bivšeg komandanta, Napoleona, opredelio se za Englesku i neutralnost i osvojio nam je Norvešku.

U stvari, Bernadotova žena bila je Dezire Klari, kći jednog marseljskog trgovca i prva ljubav Napoleonova. Kad je Bernadot postao naslednik našeg prestola i docnije naš vladar, Dezire je odbila da pođe za njim iz Pariza u Štokholm.

Obožavala je Pariz i smatrala je da je Štokholm primitivna predstraža civilizacije. Pošto je sama provela deset godina, pomislila je da bi ipak mogla da se uveri i kad se opet našla s mužem, otkrila je da joj se Štokholm dopada više od Pariza, bar za trenutak. Zatražila je, i bila je posebno krunisana kao kraljica Švedske. Nije poštovala nikakva pravila — često je lutala ulicama preodevena — preživela je muža i većinu svojih savremenika i najzad je umrla od starosti na nečijem pragu. Takvi su bili prvi Bernadoti, gospodine Kreg, i od onda oni vladaju našom zemljom. Naš sadašnji kralj je francuskog porekla.

41- To je veoma čudna priča - reče Li. Okrenula se Kregu. - Bila bi to divna knjiga.

Kreg odmahnu glavom:

- Ne, hvala. - Pripito, on se izvini g. Mankeru. - Bez uvrede. Sviđaju mi se vaši vladari, ali njihove vrline čine ih nemogućim za romanopisca. Svi su oni suviše veliki dobročinitelji, suviše ljubazni, suviše miroljubivi. Nema nikog da pravi nered.

- Molim te, Endrju, kako to govoriš - usprotivi se Li i zabrinu se da to nije možda zbog pića.

Međutim, g. Manker se ne osvrte na njenu upadicu i obrati se pravo Kregu.

- Nemate pravo, izvinite, gospodine Kreg. Vi ne znate našu istoriju. Nije to uvek bilo tako. Mi smo imali mnogo, veoma mnogo vrlo živopisnih vladara. Mogao bih odmah da vam imenujem trojicu.

- Imenujte mi odmah bar jednog - počeo Kreg da ga izaziva, pola u šali, a pola u zbilji.

Gospodin Manker pokaza na zid kome su se upravo približavali.

281

- Ovo je slika Gustava Adolfa. Naša Švedska imala je svega dva miliona stanovnika, kad ju je on napravio najvećom silom u Evropi. Posle njega došla je njegova kći kraljica Kristina ...

Kreg pucnu prstima.

- Zaboravio sam na nju.

- ... a za nju se nikako ne bi moglo kazati da je bila bezbojna. U svojoj osamnaestoj godini odbila je da položi zakletvu kao kraljica Švedske, ali je položila zakletvu kao kralj Švedske. Odbila je da se uda. »Radije bih umrla, nego se udala«, često bi govorila. »Nikad ne bih mogla da dozvolim nekome da me upotrebljava kao što seljak upotrebljava svoju njivu.« Obožavala je velike naučnike. Ona je dovela Dekarta u Stokholm, gde je i umro. Putovala je kroz evropske zemlje s toplim podnebljima zbog svog slabog zdravlja. Zaljubila se u Italiju, prešla je na katoličanstvo i dala ostavku na švedski presto. S neobičnim sjajem su je primili papa u Rimu i francuski kralj Luj XIV. Njena nastranost postajala je sve veća. Oblačila se kao muškarac, nameravala je da postane kraljica Napulja i dozvolila je dvojici članova svoje dvorske svite, Santineliju, svom ministru dvora, i Monalde-skiju, svom velikom konjušaru, da se takmiče za njene draži. Kad je Monaldeski navukao na sebe njen gnev, podstakla je Santinelijsa da ga ubije. Kraljica Kristina jedina je među našim monarsima koja nije sahranjena u ridarholmskoj crkvi - videli ste tu crkvu, nalazi se otprilike jedan kilometar odavde. Njen otac Gustav Adolf počiva, tamo, a i Karlo XII je takođe tamo sahranjen. To je druga ličnost za koju se ne bi moglo kazati da je bila bezbojna. U svojoj osamnaestoj godini, na čelu konjičkog odreda od četiri stotine konjanika, potukao je osam hiljada ruskih konjanika s Petrom Velikim na čelu. Svi su oni sahranjeni u toj crkvi, svi osim Kristine. Osiretela, umrla je u Rimu i tamo je i sahranjena.

Alkohol je počeo da deluje na Krega i on se sažalio na mladog atašea, koji je govorio s toliko usrdnosti, pa je počeo da popušta u svom peckanju.

- Možda sam ja malo preterao u svom sudu. Mnogi od nas znaju tako malo o vama Svedanima. Da, zaista, Kristina je bila ličnost. Kao pisac mogao bih da kažem najbolja među svima. Doduše, u izvesnom pogledu Kristina i nije zapravo bila Švedanka ...

282

- Kristina je bila Švedanka kao što sam ja Švedanin - nastavio je uporno g, Manker. - Nju je prosto zanela strast za latinštvom.

- Ali to je zanimljivo - upade Kreg. - To znači da vi ovde gore niste komadi leda. U svakom od vas tinja vatra. Dobro naložena, ona se rasplamti.

Li je počela da se mrgodi.

•• Mislim da nije lepo, Endrju, da tako nešto kažeš gospodinu Mankeru.

- Ne, ne, sve je to u redu, gospođice Deker, - upade mladi ataše. - Neobično cenim iskrenost gospodina Krega. Ona je puna podstreka, uostalom kao i njegovo pisanje. - Okrenuo se prema Kregu. - Nismo mi komad! leda kao što ste vi

to jednostavno kazali. Topli smo mi kao i građani bilo koje druge zemlje, pa možda i topliji. A mi smo takođe i upoznati s našim strastima. Deca u Švedskoj dobijaju seksualno vaspitanje već u osnovnoj školi. Đaci u višim razredima, oni koje vi nazivate omladinom, kod nas već uče kako se upotrebljavaju sredstva protiv začeca. Mi smo zdravi, govorimo otvoreno o svemu i prirodni smo u pogledu seksa. Na osnovu onoga što sam čitao, vi Amerikanci ste potpuno suprotni, vi krijete sve ono što se odnosi na seks.

J- Zaista, đavolski krijemo sve - uzviknu Kreg veselo. - Nijedan narod na svetu ne misli i ne govori toliko o seksu kao mi i ne čini toliko malo - po glavi, eto, u tome je čela stvar.

- Kakva je to uopšte vrsta razgovora. - Upade Li crvena u licu.

- Moja svastika je u pravu - reče Kreg okrećući se g. Mankeru. Pokazao je rukom prema drugoj jednoj grupi slika, tapiserija i starog nameštaja. - Nimalo nam ne pristaje da se prepremo o putenosti među kraljevskim veličinama. - Zastao je. - Gospodine Mankere, moja želja za znanjem je zadovoljena. Hvala vam. A sad pokušajmo da zadovoljimo one niže vrsti žeđi. Gde li se to održava gozba?

- Izvinjavam se što sam vas zadržao toliko dugo, gospodine Kreg. Idemo desno. Poveo ih je prema mermernim stepenicama, i pošao dole. Kreg se upravo spremao da krene za njim, kad je osetio Li kako ga zadržava.

- Endrju, molim te, - šapnula mu je - grubo se ponašaš, peckaš tog zlatnog čoveka. Jesi li pio? Jesi, svakako.

283

- Li, draga, ja sam presušio ... potrebno mi je navodnjavanje.

- Pijan si. Poznam ja kad ti govoriš tako suludo i nevezano. -- Na njoj se ogledao bol svih majki na svetu. - Molim te, Endrju, - preklinjala je - pazi kako ćeš se ponašati pred kraljem.

Reč ponašati podsetila ga je na zabavnu sliku kad je Knut Hamsun, njegov prethodnik, veselo pljesnuo gospođicu Lagerlef, drugog dobitnika nagrade. Nasmešio se u sebi na tu sliku.

- Ponašaću se kako treba - obeća Endrju. - Mile-rov Nasip moći će da se ponosi svojim sinom-herojern. - Pošao je niz stepenice. - Pripaziću na piće, a ti pripazi na dvorski poklon.

- Ne šali se. Ako ne zbog mene, a ono zbog Harijete. Čela tvoja budućnost zavisi od toga kako ćeš se ponašati ove sedmice, a ova sedmica počinje baš večeras.

- Ti pazi na dvorski poklon, a ja ću na piće - dobaci joj Endrju preko ramena - i nijedno se neće saplesti.

Gospodin Manker ih je odveo do ulaznih vrata u veliku dvoranu, koja se nalazila odmah pored kraljevske trpezarije, a zatim je prišao grofu Jakopsonu i oprostio se. Po svom položaju kao treći sekretar, g. Manker nije po činu bio dosta visoko da bi i on dobio poziv na banket.

Grof Jakopson poveo je Krega i Li u prostrani salon.

- Ovo je Vita Havet ili odaja Belog mora - objašnjavao je grof Jakopson. - Nekada je ova odaja služila za dvorske igranke, a Oskar II obično je u ovoj prostoriji delio poklone za Božić. Ono tamo je galerija Karla XI - trpezarija. Međutim ovuda, kroz malu sobu ili kabinet, ako prođete kroz uski hodnik, doći ćete u svečanu spavaonicu Sofije Magdalene. Imaćete docnije prilike da i tamo bacite pogled.

U tom trenutku Kreg je obuhvatio pogledom dvoranu zvanu Belo more. Ona je očigledno bila zidana u ampir stilu, plavo i belo, a sve je bilo nekako dostojanstvenije zahvaljujući zlatno-belim stgbovima, koji su bili osvetljeni svećama u sjajnim svećnjacima. Čelu dvoranu zagrevale su dve razbuktales vatre u otvorenim kaminima, 1 pored mnogobrojnih gostiju, Kreg je mogao da vidi velika, njemu nepoznata uljana platna, komade s mermernim pločama i blede divane, stolove i stolice. Jakopson je pokazao na tri tepiha koji su pokrivali pod - Gustav III dobio ih je na poklon

284

u Francuskoj pre punih dve stotine godina. Kreg je primetio mali balkon, pun gledalaca, iznad samog ulaza. Pitao je ko su ti gledaoci. Jakopson mu je odmah objasnio da su to najugledniji članovi novinarskog kora. Kreg je pokušao da među njima pronađe Sju Vili, ali nje nije bilo i on se osetio lakše.

Zatim je, s taktom ljudi iz Staroga sveta, Jakopson pokušao da umeša Krega i Li među ostale, predstavljajući ih tim izabranicima. Išli su od nekoga u zvaničnoj odori do nekoga u fraku, a onda nekome u žutoj dvorskoj odori, uvek se rukujući, dok su imena odzvanjala u Kregovim ušima i gubila se, ali su ostajale titule knez, biskup, baron, profesor Nobelovog odbora Kraljevskog Karolininog instituta, francuski ambasador, supruga predsednika vlade, švedski ministar spoljnih poslova, stalni sekretar švedske Akademije i desetine drugih.

U toku toga upoznavanja Li je prihvatila poziv jedne vrlo razgovorljive gospe, dvorske dame, koja je imala rođaka u Minesoti, da se pridruži razgovoru o staranju i deci u Švedskoj. Kreg i Jakopson su naposletku stigli do poslužavnika s penušavim francuskim šampanjcem i sada su u toj oazi, obojica s čašama u rukama, pijuckali i posmatrali svet oko sebe. ^pilo je tu otprilike četrdeset do pedeset osoba, sve razgovarajući u grupicama; i Kreg je mogao da vidi profesora Stratmana koga su njegovi obožavaoci gotovo sakrili od pogleda, a ipak, govor kao da se nije čuo. Čuo se žamor, delovi rečenica koje bi zazvonile i nestale, povremeno bi se začuo prigušen smeh, jedva čujan uzvik, ali u svemu odaja je više podsećala na neku čitaonicu.

— Eno tamo dvoje s kojima bi trebalo da se upoznate — reče Jakopson, pokazujući u pravcu iza Krega.

Kreg je pokušao da sledi očima pokret njegove ruke, ali nije primetio nikog poznatog.

— Koga? — upitao je.

— Onaj tamo čovek kao čačkalica s masnom riđom kosom, u fraku, to je Konrad Evang, Norvežanin, milionar, vlasnik robnih kuća u Skandinaviji. Pre nekoliko godina bio je u Ujedinjenim nacijama. Evang je poznat član Nobelovog odbora iz Osla, koji dodeljuje nagrade za mir. Ali s obzirom da ove godine neće dodeljivati nagradu za mir, njemu je ostalo dosta slobodnog vremena da predstavlja svoju zemlju u ovoj prilici. A čovek s kojim razgovara, onaj će-lavko u prugastom odelu, to vam je najbogatiji čovek u

285

Švedskoj, milijarder. Poznat je u celom svetu. To je industrijalac Ragnar Hamerlund. Vidite li ih?

Sad ih je Kreg video i začudio se da ih nije ranije uočio. Bio je to čudan par u prostoriji s tako jednolikim i dosadnim licima. Iznenada se setio Hamerlundovog imena, vesti i članaka u časopisima, premda nije mogao da se seti njegovog lica.

— Da, sećam se Hamerlundovog imena, — reče Kreg okrećući se Jakopsonu — ali nikako nisam mogao da zamislim kako izgleda.

— Ne voli da se slika — odgovori Jakopson. — On vam je kao neka ličnost iz bajki, gotovo tajanstven. Po mom mišljenju svako s prvom milijardom postaje tajanstven. Hamerlund nema nekog određenog doba starosti, ali verujem da mu je šezdeset. Nalazio se u hotelu »Pariz« u Monte Karlu i vodio je svoje prve međunarodne pregovore sa ser Bazilom Zaharovom, kad je umro ovaj kralj oružja 1936. Hamerlund se interesovao za velike finansijske poslove još u svojoj mladosti. Tad je kratko vreme radio kod Aivara Kroj-gera, kome se vi divite. Mislim da je to bilo 1928, četiri godine pre no što je Krojger izvršio samoubistvo metkom kroz srce u Parizu. On je postavio Hamerlunda za direktora »Ujedinjene industrije« u Kneževini Lihtenštajn. Bilo je to u vreme kad je Krojger pozajmio Francuskoj sedamdeset pet miliona dolara, raspolagao sa fabrikama u trideset četiri zemlje i proizvodio šezdeset pet odsto svih šibica na svetu. Ali ja mislim da je Hamerlund nanjušio opasnost. Smatrao je da je Krojger najveći svetski novčani mađioničar, ali je možda nagađao da je i veliki prevarant. Tako se izvukao na vreme i počeo da radi samostalno. Uživa da govori o Krojgeru i nekadašnjim vremenima, ali sam ga često čuo kako s ponosom govori da nije potrebno oponašati Kroj-gera da bi se čovek obogatilo.

Spretnost je bolja, čak i lakša nego li lopovluk. To je njegova česta misao. A i ja verujem da je on pošten čovek, možda bezbrižan, ali pošten, prirodno, koliko je to uopšte moguće čoveku koji je

^%zaradio tolike milione.

– Da li on proizvodi šibice?

– Ništa tako krhko. Taj vam je u svim mogućim poslovima, kako je meni rečeno. Njega ćete sresti u Skandinaviji, Americi, svuda u svetu. Nekad je posedovao deo Bofora zajedno s Akselom Vener-Grenom i Krupom. Sad je vlasnik hidro-električnih centrala, trgovačke flote, šuma, rudnika i i.

286

gvozda, više vazduhoplovnih društava, novina, petrolejskih izvora i banaka, bezbroj banaka. Nikad ne bih mogao da nabrojim sve njegove posede. Saznaćete više o njemu kad ga posetite u njegovoj vili u Đurgardenu – Park životinja, nedaleko odavde, šestog ovog meseca. Hamerlund tada priređuje večeru za dobitnike Nobelovih nagrada. Svakako ćete prisustvovati?

– Neću to propustiti.

– Mislim da bi bilo zgodno da se već sad upoznate. Međutim, moram da vas upozorim, s njim nije lako razgovarati kad je daleko od svoje vile. Kod kuće je mnogo prijatniji i govorniji. Drugde je povučen i na oprezu. Hamerlund vam svakako neće kazati mnogo večeras. Ali sam uveren da će vam biti vrlo prijatno s Konradom Evangom. To je divan čovek, ali ozbiljan. Zapravo on vam je prava enciklopedija u pogledu oslovske nagrade za mir – možda ga zbog toga i cenim toliko, jer je to i moje polje intereso-vanja. Želite li da se upoznate s njim?

– Svakako. Radovao bih se. Ali bih pre svega želeo da još nešto popijem. Na Jakopsonovom licu pojavila se senka zabrinutosti, ali je ipak odmah dao znak livrejisanom kelneru, koji se za tili čas*tvorio pored njih. Kreg je odložio svoju praznu čašu na poslužavnik i uzeo jednu punu šampanjca. Počeo je odmah da pije.

– Sad smo spremni – reče on naposletku. – Hajdemo da vidimo taj mir i novac. Njih četvorica su razgovarali oko pet minuta; ili možda još tačnije rečeno trojica su razgovarali, dok je Hamerlund najvećim delom slušao. Evang je vodio razgovor, prijatno raspravljajući i hvaleći Kregove novele, a samo bi povremeno Jakopson i Hamerlund ubacili poneku primedbu. Kreg je bio nekako otupeo od jutarnjeg i popodnevnog viskija i ove dve čaše šampanjca, pa se pravio kao da pažljivo sluša, ali je zapravo bio nezainteresovan.

Prikrivao je svoje nestrpljenje i očima je gledao gde li se nalazi kelner sa poslužavnikom, ali ovoga nije bilo nigde u blizini. Kreg je s velikim naporom pokušavao da se usred-sredi na razgovor koji je vodio Evang i koji je veličao zasluge Osla. Kreg je primetio da je Evangova riđa kosa malo beljena i da na cvikerima ima tanak zlatni lančić, dok mu se

287

na obrazima vidi čitava mrežica žilica, a na vratu mu se pojave žile čim progovori.

Gotovo neprimetno Kreg je počeo da posmatra Ragna-ra Hamerlunda. Nije mogao a da ga ne gleda. Nije mogao a da ne gleda tu belu lobanju i lice bez ijedne dlačice. Hamerlundova glava bila je glatka, a lice mu je bilo bez ijedne dlačice. Pažljivo posmatrajući, Kregu se učinilo kao da vidi jedva primetne obrve iznad očiju, ali nije bio potpuno uveren. Na tom licu nije bilo nijedne bore, bradavice, brazgotine i gotovo ničega ljudskoga, bar tako je izgledalo. Oči su mu bile kao utisnute u glavu i nisu bile ni konkavne ni konveksne. Izgledale su kao mala ravna ogledalca voden-kasto siva. Široki nos bio je bezobličan i prosto se stopio s licem tako da su se videle samo nozdrve. Usne su mu bile bledoružičaste. Za svega možda dva do tri centimetra ispod donje usne najavljivala se bradica koja se povlačila prema grlu, tako da je izgledalo kao da je uopšte i nema. Sve u svemu, ličio je na meku glatku larvu, na nekog belog puža. Trup ispod te velike glave bio je srednji po visini i širini i odeven u besprekorno i skupoceno staromodno krojeno

odelo.

Kreg je nastojao da nađe nečeg ljudskog u toj legendarnoj prilici. Ženstvene ruke izvlačile su svilenu maramicu više puta, i hitro, gotovo neprimetno, maramica bi dodirnula mesto gde mora da se nalazilo Hamerlundovo čelo. To čelo se znojilo i Kregu je bilo milo što je to primetio, a zatim se setio da se prilikom upoznavanja rukovao sa Hamerlundom i da je osetio kako je njegova troma ruka glomazna i

odvratna,

Kreg nikako nije mogao da zamisli kako je ovaj meku-šac, podignut na tradicijama komodora Vanderbilta, Gulda i Fiska, tih divljih kraljevskih razbojnika, zaradio svoju prvu milijardu. Čudio se kako je uopšte Hamerlund upao u te poslove. Kakve su bile njegove veze sa Nobelom? Ili sa kraljem? I kakav je uopšte bio njegov interes za dobitnike ovih nagrada.

** Primetio je da se Hamerlundova glava okrenula prema njemu, da ga gleda u oči, i on je hitro obratio pažnju na Konrada Evanga, apostola mira.

– Da, dragi moj prijatelju, – govorio je Evang svom prijatelju Jakopsonu – vi ste privukli svu pažnju na Stokholm. Prosta mi se čini da svet uopšte i zna da smo mi u Oslu odgovorni za možda najznačajniju od pet nagrada.

288

– Da ste vi želeli da skrenete pažnju na sebe, mogli ste da dodelite ove godine nagradu – bočnu ga Jakopson.

– Nije to tako lako, ne tako lako, dragi moj prijatelju – reče Evang. – Taj naš posao je vrlo opasan i daleko puniji neprijatnosti, politički, negoli što je rad oko četiri nagrade koje vi dodeljujete.

– A zašto ste onda propustili da ove godine dodelite nagradu? – umeša se Kreg.

– Našli smo se na mrtvoj tački i nikako nismo mogli da se resimo za jednog od trojice kandidata – reče Evang. – Nijedan od njih nikako nije mogao da dobije većinu glasova. Mislim da je to u stvari i pravo. Uostalom, kako i da dodelimo nagradu za mir u ovakvom vremenu?

– Ali ja mislim da nikad vreme nije bilo pogodnije – reče Kreg. – Ima toliko pojedinaca i organizacija koji čine ogromne napore da sačuvaju svet od raspada. Zašto im ne bismo odali priznanje i ohrabрили ih u tim naporima.

– Naši norveški susedi više vole da čuvaju mir, negoli da mu odaju priznanje – progovori naposletku Hamerlund, ali glasom koji se jedva čuo, tako da su se svi gotovo nagoniski nagnuli bliže da ga čuju. – Nagrada dodeljena bilo kojoj strani i bez obzira kako ta strana bila neutralna, mogla bi odmah da se protumači kao napad na Sovjetski Savez ili Sjedinjene Američke Države.

– Hajde, hajde, Ragnare, nije to baš tako – reče Evang bez imalo ljutnje u glasu. – Mi rasuđujemo, a ne plašimo se, i vi to vrlo dobro znate,

– Nisam baš tako uveren. – Hamerlundova maramica opet je prešla preko čela. –

Znam ja dobro vaše nagrade. Prvu ste dodelili sedamdesettrogodišnjem Svajcarcu, Hen-riju Dinanu, jer je osnovao međunarodni Crveni krst. Već sam čuo da on nije toliko zaslužio Nobelovu nagradu za mir, koliko nagradu za medicinu. Mogli ste vi da učinite i nešto bolje, ali ste hteli da budete na bezbednoj strani. Godine 1946, odmah posle drugog svetskog rata, počastvovali ste američku kvekerku Emiliju. Grin Balč, koja je glavni svoj posao uradila u prvom svetskom ratu i Džona Relej Mota, protestanta, koji se već bio povukao. Nikad vj ne biste dodelili nagradu nekom aktivnom radniku, jer se bojite nezgoda. Uvek se zavlačite u zaboravljenu prošlost. A što se tiče onoga da ste vi i vaše kolege razumni ljudi ...

– Dosta, dosta, Ragnare, – pobuni se Evang, Nemojte da počinjete ponovo.

289

– Ali ja govorim' gospodinu Kregu – reče Hamerlund mekim glasom. Obuhvatio je svojim pogledom Krega, ali je i dalje nastavio da govori Norvežaninu. – Godine 1906. dali ste trideset šest hiljada dolara i nagradu za mir Teodoru Ruzveltu, divljem jahaču, jednom podstrekaču na rat kao što su i svi ostali. Zar nije taj isti Ruzvelt jednom prilikom rekao: »Nikada slava mira nije tako velika kao pobednička slava u ratu.«

– Ali on je posredovao u rusko-japanskom ratu – reče Evang.
– Po mom mišljenju posrednici nisu toliko zaslužni – reče Hamerlund.
••– Po tome mogli biste da nagradite i sve izveštače i sportske sudije na zemljinoj lopti. Oni su takođe posrednici. Znam ja vašu listu divljih jahača. Tako ste nagradili Elihu Ruta, Aristida Brijana, Gustava Strezema-na, generala Džordža Maršala. Sve ste vi njih proglasili za prave pacifiste.
•– Ipak biste morali da budete pravedni – prekide ga Jakopson. – Naši norveški prijatelji počastvovali su Vudro-va Vilsona, Fritjofa Nansena. Alberta Švajcera, Ralfa Banča, Kordela Hala ...
– Znam ja sve o Halu – reče Hamerlund mirnim glasom. – Franklin D. Ruzvelt pisao je u Oslo svake godine između 1938. i 1945. i predlagao Hala, sve dok Odbor gospodina Evanga nije našao za potrebno da ga izabere. – Hamerlund se sada okrenuo prema Kregu. – Ovo će vas možda zanimati, gospodine Kreg. Godine 1937. Kuba je predložila Franklina D. Ruzvelta za nagradu za mir, a Hal je pomogao taj predlog. Bio je to izbor koji je Ruzvelt izgubio. Nagrada za mir dodeljena je Vajkauntu Sesilu Čelvudu, čoveku iz Društva naroda. Evang se okrenuo prema Kregu.
– Moj prijatelj Hamerlund voli da nas bocka. Njemu je poznata naša srčanost. Selite se samo 1961. Zar se nismo mi usprotivili beloju nadmoći naroda Južne Afrike i zar nismo dodelili nagradu Albertu Lutuli, jednom crncu i bivšem tjpoglavicu plemena Zulu, koji se borio protiv izdvajanja u svojoj zemlji,,
– To je bilo isuviše lako – reče Hamerlund. – Niste morali da se plašite Južne Afrike. Suprotstavili ste se nekom po snaziravnom vama.
– Dobro, dobro, – nastavi uporno Evang – sli možemo da govorimo i o nekom krupnijem. Godine 1946

19 NAGRADA 1
^^^^PP^ИPИИГ^
290

Finci su predložili Aleksandru Kolontaj, prvog ruskog ženskog ambasadora, zastupnicu slobodne ljubavi, zbog toga što je skratila rat između Finske i Rusije. Bilo je to izazivački, ruska propaganda. Odbacili smo to i pored pretnji u »Pravdi«. Mnogo vremena pre toga imali smo muke sa carom Rusije i kajzerom Viljemom, koji su takođe bili predloženi da dobiju nagradu za mir, ali smo mi odbacili te predloge.

– Ali kako su natovarili vama dodeljivanje tih nagrada? – upita Kreg. – Kako to da su samo tu jednu nagradu izdvojili?

– Nobel je nameravao da Šveđani dodeljuju i tu nagradu, zajedno sa ostale četiri, – reče Evang – ali je u poslednjem trenutku promenio mišljenje. U to vreme su Švedska i Norveška bile pod istim vladaocem, kraljem Oskarom II, a Nobel je želeo da još više veže naše dve zemlje. Sem toga, smatrao je da smo mi Norvežani mnogo nezavisniji u pogledu političkih odluka od Šveđana. Bilo je i drugih razloga, ali ovo su oni najglavniji.

Evang se iznenada okrenuo od Krega i pogledao Hamerlunda pravo u lice.

– Kazaću vam nešto, Ragnare, istina je da smo mi pravili greške, ali je isto tako istina da smo imali srčanosti i znali da pogodimo pravu ličnost za nagradu. Pomenuću jedno ime, a vi nas onda prosuđujte kako želite. Zastao je, zatim je lagano rekao: – Karl fon Osijetski.

Nastupila je tišina. Na Hamerlundu se nije videlo nikakvo uzbuđenje. Njegova maramica je zalepršala. Njegova ćelava glava jedva se pomicala gore i dole.

– Da, Konrade, – reče on Osijetski je zaista vaš slavan trenutak.

Zbog toga što ste dali nagradu njemu, ja vam opraštam sve drugo.

Kreg je pokušao da se seti ko je bio taj Osijetski, ali nije mogao, i upravo se spremao da upita koje to bio, kad se pojavio livrejisani kelner s poslužavnikom i sveže napunjenim čašama šampanjca. Pun zahvalnosti, Kreg je zamenio svoju praznu čašu za jednu punu. Ali kad se kelner udaljio, razgovor je već prešao na drugu temu.

Kreg se upravo spremao da kaže nešto Hamerlundu, kad je primetio kako ovaj pažljivo gleda prema jednom udaljenom uglu dvorane.

– Bertile, – promrmlja Hamerlund, i Jakopson se hitro okrete prema njemu, – Bertile, ono dvoje tamo, pored vatre, onaj privlačni čovek sa svojom Galkinjom u svetio

291

plavoj dekoltovanoj haljini, nisu li to Klod i Deniz Marso, vaši dobitnici nagrade za herniju? Jakopson pogleda u tom pravcu.

– Da, to su Marsoovi.

– Predstavite me – reče Hamerlund. Nije to bila molba, već naređenje. Predstavite me – ponovio je. – Oni me neobično zanimaju. Moram da ih upoznam još večeras. – Klimnuo je Kregu glavom. – Oprostite, gospodine Kreg. Bilo mi je mило. – Ponovo je bacio pogled prema Marsoovi-ma i zatim je tajanstveno dodao: – Uvek je bilo tako, naj-pre poslovi, a zatim zadovoljstvo. U trenutku kad ih je ambasador napustio i kad su se prvi put našli nasamo te večeri, pošto su otišli iz ođaja u »Grand hotelu«, Deniz Marso počela je da optužuje Kloda.

U tom istom trenutku, dok je on još zamuckivao, zaprepašten zbog njenih optužbi, Deniz je primetila dvojicu muškaraca kako im se približavaju. U jednom od njih prepoznala je švedskog grofa koji se nalazio u Nobelovom odboru za doček i koji ih je pozdravio na popodnevnoj konferenciji za štampu. Međutim, onog drugog, čudovišnog, ćelavog, belog, stranog, nikad pre nije videla. Iznenada, dok su im se približavali, grof je šapnuo onom drugom nešto na uvo i njih dvojica su promenili pravac i priključili se jednoj obližnjoj grupi.

Deniz je odmah shvatila šta je sprečilo dvojicu ljudi da priđu Klodu i njoj.

Videli su njeno lice, iskrivljeno od besa, dok je izbacivala svoje optužbe svome suprugu. Shvatili su da je u toku porodična svađa. S mnogo takta oni su se uklonili s bojnog polja. Hvala bogu, pomislila je Deniz, želela je da ovo resi sama sa Klodom, neometana, sada, ovde

i na ovom mestu.

– Nisi mi odgovorio – počela je ona da izaziva Kloda. – Jesi li ili nisi zakazao sastanak s onom devojkom u Kopenhagenu? – A zatim je, i ne očekujući njegov odgovor, Ijutito nastavila. – Nije ti bilo dovoljno što me vređaš u Parizu? Sad si potpuno odbacio svaku diskreciju. Potrebno fćje da tvoja miljenica ide za tobom kroz Evropu, da bude "uvek uz tebe, uvek pri ruci. Ne znam šta je to ušlo u tebe. Zaklela bih se da nisi pri najčistijoj pameti.

Klod je slušao te napade bez reci. Ono čega se najviše plašio, sad se upravo dešavalo. Deniz je bila isuviše uzbuđena da otkrije šta je to sada uznemirave. Izbacila je optu-

19*

292

žbe koje za njega nisu bile samo zagonetke, nego i potpune besmislice.

– Deniz, – molio je, plašeći se ponovo neprijatnosti – pa šta ti je sad?

– Nemoj da me lažeš. Dosta mi je tvojih leži.

– Deniz, kunem ti se, prosto ne znam o čemu ti govoriš, šta je to sve?

– Ah, da, mogu i da zamislim da ne znaš. – Otvorila je svoju večernju torbicu, izvukla zgužvan kovert i pružila mu. – Evo, pa mi sad kaži da li ne znaš.

Klod je pokušao da ispravi koverat na dlanu. Video je da je upravljn na njega.

Njegovo ime bilo je ispisano mašinom. U samom uglu stajala je francuska marka i pečat pariške pošte, a u drugom uglu stajalo je otisnuto AVIONOM. Okrenuo je koverat, nije nikako mogao da pogodi šta je u njemu i tek tada je primetio da je pismo bilo otvoreno. Zavukao je prst da izvuče pismo i našao svega jedan isečak iz novina. U samom vrhu, velikim slovima olovkom je pisalo: »Figaro«.

Plašeći se neke nepoznate pretnje, a ona se videla u De-niznim očima punim optužbe, Klod je počeo da čita isečak. Video je da je francuska vlada, u znak dobre volje prema Danskoj, resila da pošalje deset najboljih pariških manekenki ϕ poslednje francuske modele za zimski sajam u Kopenhagen. Manekenke će tri dana biti gošće danske vlade u hotelu »Angleter«, počev od 6. decembra. Pomenute su manekenke iz kuća Balmen, Dior, Balensijaga, Riči i La Roš. Četvrto ime na spisku deset manekenki glasilu je: gospođica Zizel Žordan, Balensijaga.

Vest o Žizelinoj blizini zbunila je Kloda. Buljio je u isečak, samo da bi dobio vremena da se smiri pre no što ispitivanje započne.

– E pa lepo, – reče Deniz – pre koliko vremena si udesio ovaj mali sastanak?
– Ništa ja nisam udesio. Zar ne znaš da čitaš? Sve je ovo udesila francuska vlada.
– I ti hoćeš da mi prodaš rog za svecu?
– Ne. Nemam nikakve namere da ti za crno kažem da je belo. Želim samo da kažem da nemam pojma o svemu ovome. – Odmakao je od sebe isečak kao da je kužan. – To je prvi put što čujem za ovo.
– Zaista.
– Žao mi j<->, ali to je istina.

293

– Pa ta mršava bludnica ti je ovo poslala. Ne možeš to da porekneš. – Deniz je zatim dodala: – Ili te možda obaveštava neki vratar?
Klod je počeo da razgleda koverat. Nije bilo nikakve sumnje da ga je poslala Žizel. Ovakva Indiskrecija nije ličila na nju. Pa ipak, nema nikakve sumnje, Žizel je pretpostavljala, kao svako ko živi sam, da se u svim brakovima poštuje lična tajna. Žizel je verovala da Klod otvara svoju poštu, a Deniz svoju. Nije ona mogla ni da zamisli da su u toku tolikih godina njihovog rada, kad su uglavnom primali pisma naučnog ili tehničkog sadržaja i koja su se odnosila na njihov zajednički rad, oni uvek otvarali jedno drugom poštu. Ovo je bila moja zla sreća, rekao je Klod samom sebi. Šteta je bila učinjena, i sad je trebalo nekako izvući se iz svega toga.
– Ne kažem da ovo nije poslala gospođica Žordan – reče Klod naposletku. – Niko drugi to nije mogao da pošalje. Ali te uveravam, Deniz, da nisam imao ni pojma o tome da ona dolazi u Kopenhagen. Pretpostavljam da je do toga došlo iznenada ...
– ... i sada ti je ona stavila do znanja da te čeka, ispružena na svojoj postelji, spremna, tvoja božanska miljenica.
– Sve mogu da podnesem od tebe Deniz, ali ne mogu surovost.
– A ja mogu da podnesem od tebe sve osim poniženja. – Denizine usne su podrhtavale. – Kad ste se dogovorili da se vidite?
– Molim te. Ništa se nismo dogovorili. Žizel će biti u Kopenhagenu, radiće sa svojim prijateljicama. Ja se nalazim u Štokholmu s tobom.
– Kopenhagen je svega sat ili dva odavde. To je kao podzemna železnica. – Zastala je. – Nameravaš da je vidiš, zar ne?
– Nemam namere da je vidim – reče Klod odlučno.
– Ako me poniziš još jedanput, dok smo ovde u Štok-u, moći ćeš sam da odeš na podium i podigneš tu prokletu nagradu.
– Sad si iznenada postala plemenita – reče Klod, za-moren od svog odbrambenog položaja. – Ali posle podne nisi bila takva.
– Šta to znači?

1

– Na konferenciji za štampu, +- reče Klod odlučno
– svakako si činila sve da me kastriraš.
– Ali ja to ne bih učinila recima . . . Rado bih to učinila jednom tupom kašikom, kad bih je samo imala, – prekide ga Deniz.
– I htela si od mene da napraviš budalu na javnom mestu – nastavi Klod. – Voleo bih da vidim zapisnik s te konferencije. Čovek bi prosto pomislio da si ti sama dobila Nobelovu nagradu i da sam ja samo došao da ti pomognem da poneseš odlikovanje.
– Kazala sam im samo istinu – reče Deniz.
– Mi smo radili zajedno, i ti to dobro znaš. Od kada smo počeli da govorimo da sam ja učinio ovo ili da si ti učinila ono? Kako smo uopšte došli na to da raspravljamo? Mi smo radili zajedno, nas dvoje . . .
– Mislila sam da nas je bilo troje. U prozivkama ja sam uvek bila treća.
– Gospode, prestani već jedanput.
– Udala sam se za tebe da saradujem s tobom ne samo u radu, nego i u zadovoljstvima, ali kad si ti preneo svoja zadovoljstva na drugu stranu, a ostavio samo rad kao zajednički, onda to nije bilo dovoljno za mene. Prepuštena sam sama sebi. Primorana sam sama da mislim o sebi, i sada i za budućnost, pa sam stoga tako i govorila.

– Deniz, kazao sam ti da ćemo to nekako izgladiti.
– Kako?
– Još ne znam, – reče on sav jadan – ali ćemo to izgladiti, uveren sam u to. – Pokazao je rukom na dvoranu.
– Ovo svakako nije mesto, a ni vreme, da donosimo odluku.
– Hoću da ti kažem ovo: ja ne očekujem odluke s tvoje strane. Od sada, ja sama odlučujem o sebi.
– E pa dobro, i odluči – reče on.
Gledala ga je i želela da kaže još mnogo grubih i odlučnih misli, ali je ipak prekinula bitku.
– Daj mi nešto da popijem – reče ona.
Okretao se po dvorani, dok nije ugledao kelnera i dao mu znak. Tek kad se poslužavnik našao pred njima i kad su uzeli šampanjac, primetila je Deniz ponovo dvojicu muškaraca koji su malopre pošli ka njima i skrenuli na drugu stranu. Sad su verovatno zaključili da je porodična svađa završena.
Grof Bertil Jakopson prišao im je i lako se naklonio.

295

– Nadam se da se prijatno osećate. Jedan od naših najuglednijih građana želeo bi da se upozna s vama. – Gurnuo je pred njih Hamerlunda kao da ga je izvukao negde iz rukava. – Doktor Deniz Marso ... doktor Klod Marso ... naš ugledni industrijalac gospodin Ragnar Hamerlund.
Hamerlund je prihvatio Denizinu ruku, spreman da je poljubi, ali s obzirom da je to bio način pozdravljanja kome se Deniz obično opirala u Francuskoj, smatrajući ga kao nešto zastarelo i neiskreno, ona je oštro povukla industri-jalčevu ruku naudole i pretvorila sve to u muško rukovanje. S obzirom da je snažno dohvatila njegovu ruku, osetila je kako se ova sva lomi pod njenim stiskom kao razbijen puž i stoga je brzo povukla svoju ruku. Hamerlund je tada pružio svoju ruku Klodu, koji se rukovao i ne obračavajući pažnju na to.
Tek tad se Hamerlund okrenuo prema Denizi.

– Grof Jakopson mi je rekao da ste se sjajno poneli na popodnevnoj konferenciji za štampu.

– Grof mi laska i bez potrebe – reče Deniz osme-hnuvši se prema Jakopsonu i pobedonosno pogledavši iskosa svog muža.

– Ali to je ipak bilo tako – odgovori Jakopson oduševljeno. – Čuo sam mnoge dobitnike za herniju, ali je malo njih znalo da govori kao gospođa doktor. – Okrenuo se prema Klodu. – Nadam se da se prijatno osećate večeras.

– Mislim da bi bilo još prijatnije, – reče Klod veselo – kad bih mogao da popijem neko švedsko piće ume-sto šampanjca. Za Francuze je šampanjac isto što i mleko za Amerikance.

– Svakako, možete dobiti sve što želite – reče Jakopson zbunjeno.

•– Da li biste mogli da mi kažete gde je umivaonik?

– upita Klod. Klimnuo je glavom prema svojoj ženi: – Mila – rekao je, a zatim se okrenuo prema Hamerlundu:

– Gospodine Hamerlunde, izvinite me za časak. Odmah ću se vratiti.

Okrenuo se i brzo pošao sa Jakopsonom.

Deniz ga je posmatrala dok je odlazio, kivna na njega više no ikad što ju je tako ostavio s jednim potpuno stranim čovekom; pitala se nije li mu možda bilo dosta njenog društva i nije li prosto želeo da se malo odmori od nje.

296

– Već godinama pratim vaš rad preko novina – čula je Hamerlunda kako kaže. – Nikad nijedan hemičar na svetu nije više zaslužio ovo priznanje.

– Ali i ja već godinama slušam o vama – reče De-niz sa naporom. – Nije li tačno da ste vi ponekad radili sa Aivarom Krojgerom?

– Bilo je to u početku, još dok sam učio. Tada sam se uverio da je poštenje zaista najbolja politika.

– Bila sam još devojčica u Parizu, kad je buknuła ta javna sablazan – reče Deniz. – Još se sećam kako mi je otac pokazivao zgradu u aveniji Viktor Emanuel gde se on ubio. Šta se desilo s vama posle toga? I šta se desilo sa svom Krojgerovom imovinom.

– Mi smo se razišli više meseci pre toga – reče Hamerlund. Napustio sam Krojgera i njegovo carstvo šibica i ušao u poslove s naoružanjem. U tim poslovima mnogo je teže propasti, a mnogo više se traže. Što se tiče Krojgerove imovine, preostalo je samo njegovo preduzeće kod kuće, švedsko društvo za proizvodnju šibica. Mislim da ono još uvek kontroliše stotinu fabrika u tridesetak zemalja. Međutim, mene šibice vrlo malo zanimaju, premda su moji istraživači godinama radili da pronađu večnu šibicu, šibicu koja će trajati dok traje i vek njenog vlasnika. Nisam znala da vas zanima i to istraživačko polje če Deniz, a s obzirom da je bila i suviše nestrpljiva da bi bila učtiva, dodala je: – Mislila sam da ljudi kao što ste vi imaju interesa samo za novac.

– Ali to je istina – složi se Hamerlund bez i malo humora. – Ljudi kao što sam ja imaju takođe i moć predviđanja. Na kraju krajeva, istraživanje znači novac. Samo u Švedskoj ja sam vlasnik devet industrijskih laboratorija. Dve imam čak i u vašoj rodnoj Francuskoj. Ne nose moje ime, ali ih ja pomažem.

– Pretpostavljam da to nije nikakav altruizam?

– Ni truni. Naš cilj je čisto praktičan. Većina alhe-mije zapravo je beznadežna i gubljenje vremena, ali jednog dana neka od mojih laboratorija proizvešće miris koji će se zadržati na koži beskonačno, ili će pronaći tkaninu koja se neće cepati, a možda će pronaći i automobilsku gumu koja će moći večito da traje. A tada će se isplatiti moja ogromna ulaganja u tu neizvesnost. Eto sad, mnogo me zanima sintetička hrana. Još uvek se u mojoj arhivi nalazi jedan stari naučni rad koji ste objavili vi i vaš suprug.

riče

297

Taj rad se odnosi na eksperimente o jednoj vrsti algi iz koje bi mogla da se izvlači hrana

– Da, bilo je to kratko vreme posle našeg venčanja.

– A zašto ste napustili taj rad?

-- Nismo videli u tome nikakve budućnosti, bili smo mladi i puni nada. Radili smo na desetak stvari, dok nismo našli jednu na koju smo se bacili.

– Ne bih mogao reći da ste pogrešili. Na kraju krajeva stigli ste ovamo da primite Nobelovu nagradu.

– To je istina.

– Ali s jedne sebične tačke gledišta više bih voleo da ste ostali kod sintetike. Po mom mišljenju, to je najbla-godarnije polje u neposrednoj budućnosti i na tom polju ima premalo genijalnih naučnika. Moram da kažem da neposredno pod mojim nadzorom radi jedan odličan hemičar--analitičar. To je doktor Oskar Lindblom. On radi u mojoj ličnoj laboratoriji odmah do moje vile. Doktor Lindblom je nepoznat mlad čovek, koji će jednog dana steći veliki ugled. Jutros smo nas dvojica zajedno pripremili jedan homogenat. Sintetička hrana je donekle moj hobi. Želite li da čujete zašto me taj problem tako zanima.

Deniz nije želela da sazna. Pogledala je okolo da vidi gde je Klod, mislila je na njega i tek onda se setila na pitanje svog sagovornika.

– Zbog čega ste se zainteresovali za to? Pretpostavljam da je to zbog novca.

– Pošteno da kažem ovoga puta ne, bar ne odmah. Vidite, gospođo Marso, ja sam bio vegetarijanac celog svog života i ne jedem meso.

Setila se njegovog čudnog izgleda i ovo je nije nimalo iznenadilo.

– A da li je to pametno? – upitala je.

– Oh, uživam u dobrom društvu. Plutarh je bio vegetarijanac, a takođe i Volter, Šopenhauer, Tolstoj i naš Svedenborg. Nikad nisam stigao Šelija, koji nije voleo da jede čajne kolačiće, jer je trebalo da ih maže maslacem. Ali ja prosto ne mogu da jedem ništa što mogu da mažem. Čudno, ali zbog toga sam počeo da razmišljam o sintetičkoj hrani, uključujući tu i alge, koje sam stavio u grupu sintetičke hrane, a zatim sam, postepeno, uvideo i

trgovački značaj takvih proizvoda i shvatio da je to značajnije od estetske koristi. Jednog dana, uskoro, na celoj zemlji neće biti gladi

a

't ':

; , » < * >

298

ili nedovoljno ishranjenih, samo zahvaljujući jevtinoj sintetičkoj hrani.

– Koju ćete vi proizvoditi?

– To je moj san. U svakom slučaju vrhunske hemičare obožavam kao heroje, a kad sam čuo da vi dolazite u Štokholm, zaželeo sam da vas upoznam.

– Vi ste vrlo ljubazni, gospodine Hamerlunde.

– Ne ljubazan, nikad nisam ljubazan. – Brisao je lice svilenom maramicom. – Ako ste pročitali program, svakako ste primetili da i ja priređujem ove nedelje večeru za dobitnike . . .

– Svakako. Gotovo sam zaboravila.

– Biće nam čast . . .

– Vi ste kazali »mi«. Jeste li vi oženjeni?

– Potpuno sam slm, po svojoj želji. Držim se one Ibzenove izreke: »Jak čovek je najjači kad je sam«.

– A jaka žena?

Zagledao se u nju, njegove kao ogledalo ravne očiće posmatrale su njeno nezadovoljstvo i ogorčenost.

– Nisam tako uveren u pogledu žena . . . žena je drukčija. – Očekivao je da ona nešto kaže, ali ona je ćutala. – Pod onim »mi« – nastavio je – mislio sam na svoje prijatelje i biću počastvovan da vas primim. Dr Lindblom Aiće takođe na večeri i uveren sam da će vas interesovati. A gospođica Marta Norberg će svojom Ijupkošću zameniti domaćicu.

– Marta Norberg . . . glumica?

– Baš ona.

– Ja nisam neki ljubitelj pozornice i bioskopa, ali kad god sam otišla na neku predstavu, to je vrlo često bilo zato da bih videla nju. Nisam je videla već više godina. Da li se ona povukla?

– Jedna glumica se nikad ne povlači. Prava glumica uvek očekuje svoju pravu ulogu. To vam je nekako kao kad biste glumicu pitali kad će ponovo da se vrati na pozornicu. Nesumnjivo bi vam odgovorila: »Da se vratim natrag? Ali ja nikada nisam ni otišla s pozornice.« Vi i vaš suprug bićete moji gosti?

– Ja nikad ne govorim za svog supruga – reče De-niz. – Moraćete sami da ga pozovete. A što se tiče mene, vrlo rado, biće mi mило, ali pod dva uslova, a to je da me ne primoravate da posetim vašu laboratoriju i da ne služite sintetička ni vegeterijanska jela.

299

Hamerlund je gotovo radosno potapšao maramicom svoje sjajno albinovsko lice, a zatim je odgovorio:

– Obećavam . . . bez laboratorije . . . to bi bilo kao da niste na odmoru zar ne?

. . . A što se tiče jela, samo iz životinjskog sveta. – Posmatrao ju je neko vreme. – Ako je vaš suprug negde drugde zauzet i vi dođete sami, uveravarn vas da vam neće biti žao. Naši mladi Šveđani su vrlo ljubazni i pažljivi i znaće da cene ono najbolje što je Francuska mogla da im ponudi.

Lice joj se iznenada namrgodilo.

– Gospodine Hamerlunde, možda imam svojih problema, ali mi ne pada ni na kraj pameti da tražim mladića za zabavu.

Hamerlund raširi ruke prema njoj i u tom času bio je oličen je kajanja i samooptuživanja.

– Oprostite mi, gospođo Marso, . . . ponekad sam tako nespretna u govoru . . . ali nisam mislio na takve stvari. Molim vas da mi oprostite i verujte mi da sam prekoračio dobar ukus iz proste želje da budem gostoprимljiv.

Uverena u njegovu iskrenost, Deniz je malo popustila.

– Ne, ne. Greška je bila moja. Žao mi je, ali moji su živci prenapeti. Krivica je do puta, uzbuđenja, sve te kraljevske zvaničnosti ... Iza njega ugledala je Kloda i Ja-kopsona kako im se približavaju. – Evo ih idu. Svideće vam se moj muž. Bolje se snalazi u ovim društvenim stvarima.

Kad je Klod prišao, s novim gotovo prozirnim pićem u ruci i s Jakopsonom na svega korak iza njega, Deniz mu se odmah obratila:

– Gospodin Hamerlund bio je vrlo ljubazan, ali sam mu ja zagorčavala vreme što ga je sa mnom proveo.

– Baš naprotiv – počeo je da se buni Hamerlund. Međutim, Deniz je i dalje govorila svom mužu.

– Videćeš da je gospodin Hamerlund zaštitnik hernije i polaskaće ti kad saznaš da poznaje naše naučne radove iz mladosti. – Iznenada se okrenula prema Jakopsonu. – Jedva sam prozborila reč-dve sa drugim dobitnicima. Mislim da bi trebalo da ih upoznam. – Uхватила je Jakopsona ispod ruke. – Hoćete li sa mnom, grofe?

Skup, najveći u dvorani Beloga mora, sklupčao se u vrlo uzak krug od onih koji su prilazili i odlazili na krajevima toga kruga i u želji svih da vode nevezan razgovor.

1

300

U tom skupu, s mesta gde mu se Deniz Marso pridružila, nalazili su se s leva na desno Šarali Garet, Džon Garet, jedan ozbiljni i bubuljičavi mladi švedski princ u uniformi, Margareta Fareli, Karlo Fareli, Konrad Evang, Emilija Stratman, Maks Stratman, Karlo Adolf Kranc i grof Bertil Ja-kopson.

Mladi princ davao je piskavim glasom biografske podatke o Alfredu Nobelu kao odgovor na pitanje koje mu je o darodavcu postavila Margareta. Džon Garet slušao je sve to s nestrpljivom učtivošću, prebacujući svoju težinu s jedne noge na drugu. Garet nije interesovalo ni to obaveštenje, a ni ovaj prijem. Njega je interesovalo u ovom času samo ubijanje. Kao neki sakriveni lovac, nije bio zainteresovan za male životinje. Želeo je da puca samo na kraljeve iz životinjskog carstva.

Posle onog neuspeha na konferenciji za štampu, Garet je ponovo procenio svoju vrednost i resio da se brani do zadnje kapi krvi. Zakleo se da nikad više neće dozvoliti Talijanu da postupa s njim kao sa nekim satelitom, i sada, dok je taj razgovor tekao, on je samo iščekivao kad će Fareli da progovori, da bi mogao da ga prekine i suprotstavi mu se i tako mu pokaže da nije vredan poziva u ovo birano društvo. To iščekivanje se odužilo. Garet je samo čekao da zamahne ali nije bilo žrtve. Onaj Fareli od posle podne, govornik* i ranjiv, sad kao da nije postojao. Večeras kao da se sav uvukao u sebe. Večeras privlačan u tamnom vunenom odelu engleskog kroja sašivenom u Rimu, on je samo slušao. Izgledalo je prosto kao da oseća neku opasnost koja ga vreba i više je voleo da se sakrije iza anonimnosti. Garet je škripao zubima i odmeravao vreme.

Mladi princ je i dalje piskavo govorio o Alfredu Nobelu. ... i to je još jedan razlog što mu se mi tako vatreno divimo. Nobel je prevazišao sve suprotnosti. Njegov otac je dva puta bankrotirao. Sam Nobel nije imao nikakvih škola i nikad nije završio neku školu. To će osobito vas intresovati, profesore Stratmane. Vi ste govorili o Džonu Erik-sonu, graditelju »Monitora« za Linkolna i o njegovim prvim opitima da izvrši ono što ste vi postigli, to jest da ukroti sunčane zrake. Da !i vam je poznato da se Nobel sastao s Eriksonom u Americi?

– Zar je to istina? – upita Stratman.

– To piše u našim istorijama – odgovori mladi princ. – Nobelu je tada bilo svega sedamnaest godina. Erikson

301

mu je pokazao motor koji je želeo da pokreće sunčanom energijom, i to je podstaklo pronalazačku žicu kod Nobela.

– Tada je Nobel pronašao nitroglicerin – upade Garet, praveći se važan.

– Mislim da to nije sasvim tačno, doktore Garet. – Bio je to Fareli koji je upao u razgovor. – Nitroglicerina . . . eksplozivno ulje . . . otkrio je baš jedan moj zemljak nešto pre Nobela. Bio je to profesor Aksanio Sobrero iz Torina. – To je istina – potvrdi mladi princ.

Garetovo poverenje opet je potonulo posle ovog udara. Bio je besan. Divljač je uhvatila lovca. Fareli je opet vodio. Garet je odlučio da ne ponovi dva puta istu grešku.

– Nobel je uspeo da pronađe kapislu – reče mladi princ, – a zatim docnije i potpuno bezbedan barut, napravljen od nitroglicerina i nemačke ilovače i tako je počeo taj veliki posao sa dinamitom koji ga je i obogatio i načinio milionarom. Ali kao što sam već rekao, uvek je morao da se bori s preprekama. U prvo vreme taj eksploziv se zapalio i razneo fabriku ubivši pritom njegovog mlađeg brata. Bio je primoran da svoju laboratoriju prenese na splav usidren na sredini jednog švedskog jezera. Slučajno ta tečnost je eksplodirala na brodovima kod Nemačke i Paname, čitav blok kuća u San Francisku odleteo je u vazduh, a isto tako i jedno stovarište robe u Australiji. Koliko sam čuo, vaš američki Senat – princ je sad govorio Garetu – ozbiljno je raspravljao o tome da se donese zakon kojim se zabranjuje brodovima da prevoze Nobelovu tečnost i to pod pretnjom kazne vešanjem.

– Tako je – reče Garet. – Moji Amerikanci su često puta sumnjičavi u pogledu nauke. Dok sam radio na transplantaciji srca, primio sam više pretećih pisama u kojima su me upozoravali da ne pokušavam da se merim s Bogom.

Fareli nije ništa rekao, i Garet je prosto osetio toplinu male pobede.

– No, na sreću, Nobel je naučio kako da ukroti dinamit, – reče mladi princ – i u toku idućih deset godina

ostao je vlasnik petnaest fabrika i jedan od najbogatijih ljudi na svetu. U svoje vreme bio je toliko bogat, kao što je naš čuveni gospodin Hamerlund danas.

Fareli je počeo da govori i Garet se odmah spremio za napad.

– Vrlo zanimljivo, – reče Fareli – ali mene zanima nešto drugo. Svi mi koji se nalazimo ovde, dobitnici nagra-

302

da sa svih strana sveta, uživamo Nobelovu plemenitost. Međutim, ja ne znam ništa o mom dobročinitelju, njegovoj ličnosti, njegovom životu. Kakav je on zapravo bio? Sad je Garet upao.

– Svakako ste vi, doktore Fareli, pročitali bar jedan od bezbrojnih članaka ili neku knjigu o Nobelu? Materijal nam svima stoji na raspolaganju. Pročitao sam više knjiga i prosto osećam da ga poznajem kao nekog od svojih rođaka.

– U tom slučaju vi sigurno čitate između redaka, doktore Garet, – odgovori Talijan. – Nisam rekao da nisam ništa pročitao o Nobelu. Hteo sam da kažem da i pored onoga što sam pročitao, ništa ne znam o njemu. Kakav je to bio čovek koji je pronašao dinamit, nešto tako rušilačko, a u isto vreme dodeljuje nagrade za mir na zemlji, idealizam u književnosti i otkrića u korist čovečanstva?

– Krivica, osećanje krivice – reče Garet potmulim glasom, očajnički oponašajući ton doktora Kelera i onu te-rapeutsku grupu. – To je nadoknada za njegovu krivicu. Bar to je očigledno.

Grof Bertil Jakopson se nakašlja.

– Ako smem nešto da kažem ...

– Grof Jakopson je lično poznao Nobela – upade mladi princ.

A/i su sad gledali Jakopsona, koji je počeo da govori.

– ... mogao bih da se složim sa doktorom Farelijem da je Nobel ostao zagonetka sve do današnjeg dana. Ni u jednoj knjizi nije obuhvaćena ta njegova suprotna priroda. Da, mogao bih da kažem da sam ga kratko vreme poznao, ali u izvesnom smislu proveo sam ceo svoj život s njim, pa ipak sumnjam da ga uopšte poznajem.

Slušajući, Garet je počeo da uvlači glavu u ramena, kao što je imao običaj kad bi ga učitelji grdili u osnovnoj školi. Osećao je blagonaklonu Saralinu ruku u svojoj, ali to nije bilo dovoljno.

– Nobel je bio ateist, a ipak je čitao Bibliju – govorio je dalje Jakopson. – Nobel je bio neženja i smatrao je da su žene odvratne, a ipak se divio oblicima mladih Amerikanki. Svakako da bi se vrlo divio gospođici Stratman. Fareli, Kranc, Evang i mladi princ povinovali su se Ja-kopsonovom tvrđenju i kao jedan poklonili su se pred lepo-tom Emilija Stratman. Za trenutak je Emilija izgubila svoj mirni i dostojanstveni stav, pocrvenela je i zatim gotovo nagonski prinela je ruku da sakrije dubok izrez na grudima.

303

U prvi mah nije htela da obuče tu haljinu, a zatim je gotovo izazivački resila da je ipak uzme.

Svestan njene velike zbunjenosti i požalivši što je to izazvao, a želja mu je bila da samo kruniše tu njenu mirnu lepotu, grof Jakopson je hitro nastavio svoje kazivanje.

– Nobel je po uverenju bio socijalista, ali je s druge strane verovao u izabranog diktatora i u pravo glasa za ograničenu intelektualnu manjinu, što se tiče nagrada, Nobel ih je ismejavao. Voleo je da kaže da je švedsko odlikovanje Severne zvezde dobio zahvaljujući svom kuvaru, jer su njegove vrline na kuvarskom polju osvojile one koji su mu dali odlikovanje. Tvrđio je da je dobio brazilijansko odlikovanje Ruže jedino zbog toga što je poznao vladara Brazila Don Pedra. Mrzeo je javno pojavljivanje i nije voleo da daje izjave ili da ga fotografišu. Jednom prilikom sam ga čuo kako kaže da to priliči glumcima i ubicama. A ipak je on stvorio u cleom svetu poznatu Nobelovu nagradu. Prosto se pitam šta bi on mislio o našoj popodnevnoj konferenciji za štampu.

– A ja sam se uvek pitao, grofe Jakopsone, – reče Stratman – zašto se on opredelio samo za pet nagrada. Čovek se pita zašto on nije pomislio da nagradi i one koji se iskažu na polju botanike, biologije, zoologije, psihologije?

– Njegovi propusti su čak mnogo krupniji – prizna-de Jakopson. – Propustio je da oporukom ostavi nagrade za arhitekturu, ekonomiju, muziku i umetnost. Međutim, to nije slučajno. Njegova je želja bila da podeli nagrade samo za one nauke koje su njega neobično zanimalo. Ka-ruzo nikad ne bi osvojio Nobelovu nagradu za muziku, jer Nobela nije zanimalo pevanje. Pol Sezan takođe nikad ne bi dobio nagradu, jer Nobel nije imao nikakvog intereso-vanja za slikarstvo. Isto tako Luter Barbenk nikad ne bi dobio nagradu za botaniku, koja nije zanimala Nobela. Ali da kažemo istinu, u svojoj prvobitnoj oporuci Nobel je ispustio čak i književnost. Tu je grešku ispravio docnije, kad je počeo da čita i piše u svojim kasnijim godinama i a je oživelo njegovo interesovanje za književnost.

– Koliko je meni poznato, ta njegova oporuka izazvala je dosta neprilika – reče Stratman.

– Tako je – reče Jakopson. Hteo je da ostane diskretan, ali onaj pedagog unutar njega progovorio je i pored sve opreznosti. – Nobel nije imao poverenja u pravnike

304

i stoga je sam amaterski napisao svoju oporuku. Ostavio je čitavo bogatstvo, a nije ostavljao nikoga kao izvršioca. Na sreću, kralj je preuzeo tu odgovornost. Nobel je imao rođaka u Rusiji i Švedskoj. Ona švedska grana usprotivila se oporuci i punih pet godina borila se protiv njenog izvršenja. Naposletku je sve bilo sređeno i nagrade su prvi put podeljene 1901, u Muzičkoj akademiji, šest godina posle Nobelovog spaljivanja.

– Margareta i ja smo vam vrlo zahvalni, – reče Fa-reli veselo, – F to ne samo za čast, Nobel je bio vrlo mudar, nego i za lire, zapravo treba da kažem za krune, koje su vrlo korisne u vreme kad izgleda svakome da je novac jedina počast.

– A šta čete vi uraditi sa svojim delom? – upita Gareth, neprijateljski gledajući Farelija s druge strane kruga.
– Sve što dobijem poklonicu svojoj omiljenoj zadu-žbmi Karla Farelija da održi u životu samog Karla Farelija i sve male Farelije.
– Nameravate da zadržite to za sebe? – upita gotovo optužujući Gareth.
– Svakako.
Šarali Gareth poče da gura svog muža.
– Džone, ja mislim da je to čisto lična stvar kako će ko potrošiti svoj novac. Međutim, Gareth nije obraćao pažnju na nju, sav usred-sređen na svoju žrtvu.
– Svako po svom ukusu. Ja ću svoj deo pokloniti Ro-zentalovom medicinskom centru u Pasadeni za naučna istraživanja, a njima je potrebna svaka para do koje mogu da dođu.
– Blago vama – reče Fareli. – Zaista vam zavidim što možete to da učinite.
– Jedan naučnik nema drugog izbora – • reče Gareth nadmeno.
Karlo Adolf Kranc napravi pokret rukom prema Strat-manu:
– A vi, gospodine profesore, želite li da kažete nešto o tome.
– Moram da se složim sa svojim rimskim prijateljem – reče Stratman. – Zadržaću novac. Čovečanstvo je dosta dobilo od mene. Svetu ostaje sunčana energija, a ja ću zadržati novac.
– Divno, ja se slažem s vama – reče Krsne s nekim cbofavslaskim oduševljenjem u glasu.

305

Garet sav pocrveni u licu. -

••>•••

– E pa lepo, glasanje je ispalo dva prema jedan, ali ja još uvek mislim ... Grof Bertil Jakopson smatrao je da je sad trenutak da se diplomatski umeša i on prekide Amerikančev govor.
– Nema tu ni pravde ni krivde u pogledu upotrebe novca dobivenog od nagrade – reče on. – U pogledu ovoga prihoda ne postoji nikakav moral. Svaki dobitnik ima svoje potrebe i prohteve. Mnogi su, kao vi, doktore Gareth, dali ono što su dobili za stvari dostojne divljenja. Albert Ajn-štajn nije zadržao novac koji je dobio na ime Nobelove nagrade. S pristankom svoje druge žene Elze, koja mu je u isto vreme bila i nećaka, on je polovinu novca dao svojoj prvoj ženi Milevi, zbog odanosti koju je pokazala za vreme njegovih prvih godina borbe. Ostatak je podelio dobrotvornim društvima u Berlinu. Romen Rolan poklonio je svoj novac pacifističkim organizacijama. Nanzen je svojim novcem podigao dve poljoprivredne škole u Rusiji. Rabindranat Tagore poklonio je sav svoj novac od nagrade svojoj međunarodnoj školi u Indiji . . .
– Džejn Adams – prekide ga Konrad Evang – dala je polovinu svoje nagrade u visini od 15.755 dolara Ženskoj međunarodnoj ligi za mir i slobodu. Jakopson klimnu glavom.
– Ali s druge strane isto toliki broj dobitnika zadržao je novac. Selma Lagerlef je ponovo kupila svoju tri stotine godina staru očinsku kuću. Bjernson je platio sve otplate za svoje poljsko imanje u Norveškoj. Marija Kiri sagradila je novo kupatilo u svom stanu, a njen muž je zadržao novac da ne bi morao više da bude predavač. Jeits je želeo da kupi hartije od vrednosti, fizičar dr Klinton Devison platio je svoje dugove. Knut Hamsun izvukao se iz siromaštva. Kao što vidite, gospodo, tu nema pravila niti presedana.
– Ali je važno zapamtiti – reče mladi princ – da su Nobelovih devet miliona dolara, sem onih četvrt miliona u Americi, dobro uloženi u švedskim hartijama od vrednosti, železnicama, nepokretnostima i da se uvek veliki prihod od kamata deli među dobitnike nagrada. Ne sećam se nijedne godine da je pojedinačna nagrada bila manja od trideset hiljada američkih dolara, a ove godine prelazi pedeset hiljada dolara. Po mom mišljenju to je priznanje našoj zdravoj privredi i tolikim godinama neutralnosti.

JO NAGRADA 1

306

Jakopson se trgao pri pomenu neutralnosti. Razgovor o tome bio je za njega razdražljiv, jer je on u toku poslednja dva rata dušom i telom bio na strani

Engleske, Amerike i Francuske, pa mu je bilo žao što je ovaj, bubuljicama osuti mladi čovek, s takvim ponosom govori o neutralnosti. Bez želje da povredi princa, Jakopson je smatrao kako je njegova dužnost da ispravi utisak koji je na ovaj način bio stvoren.

– Ne znam koliko je našu privredu potpomogla ta naša takozvana neutralnost, – počeo je da govori Jakopson – i nisam baš tako mnogo ni uveren da je ta naša toliko izvikana neutralnost zaista toliko neutralna. Većina Šveđana bila je na strani saveznika u drugom svetskom ratu, i ...

– Besmislica – reče Karl Adolf Kranc tihim, ali oštrim glasom.

– ... i protiv protivljenja moga kolege, većina Šveđana pomagala je savezničku stvar gde god se moglo. Kad smo našli nacističku raketu fau jedan, hitno smo sve delove poslali u Englesku. U Malmeu smo imali centar za jevrej-ske izbeglice, a odbili smo da damo azil nacističkim i fašističkim ratnim zločincima. Spasli smo blizu dvadeset hiljada Danaca i Norvežana da ne odu u koncentracione logore.

– Šveđani su bili za Nemce, i vi to dobro znate – upad^Kranc oštro u Jakopsonov govor. •– Kralj Gustav V bio je oženjen Nemicom. Svi naši naučnici, uostalom kao i ja, svršili su studije na nemačkim univerzitetima. Naš drugi jezik u Stokholmu je nemački. A što se tiče rata, mi smo odbili Englezima da pustimo njihovu vojsku preko naše zemlje u Finsku. Međutim, 1940. dozvolili smo Hitleru, i to je bilo dobro u to vreme, da šalje trupe i naoružanje našim železnicama u Narvik i Trondheim. Godine 1941. propustili smo čelu jednu nemačku diviziju da pređe preko naše zemlje u Finsku za napad na Rusiju. Nemačkoj smo isporučili ku-glične ležaje i stotinu drugih stvari. Meni je žao zbog nacističkih preterivanja o kojima čak ni sam Firer nije ništa znao, ali niko ne može da poretne sve ono što je bilo dobro u Nemačkoj prosto zbog neke popularne predrasude. Ne-mačka je bila i ostaće zemlja Betovena, Getea, Silera, Herca, Hegela . . .

– Ali takođe i Jozefa Gebelsa, Hajnriha Himlera, Ju-lijusa Strajhera. Ajnhardra Hajdriha, Uze Koh – reče blago Stratman.

Zbunjen, Kranc se okrete Stratmanu,

307

. – Da, svakako, slažem se s vama, gospodine profesore, ali je i to tačno, da gde ima dobra, tu mora da bude i zla. Kad zlo prođe, dobro ostane. Svi Šveđani to znaju. Kao stalni posmatrači, mi zadržavamo našu objektivnost, ponosim se time što sam aktivno delovao u korist Nemačke u toku rata. Zašto da ne. U vreme mira Nemačka nam nudi više od Engleske i Amerike.

Kad je Kranc završio, nastala je teška tišina među svima. Svi su bili zbunjeni. Stratman je za časak pomišljao da nastavi prepirku sa Krancom, ali znajući da je Emilija pored njega, ustegao se.

Mladi princ je prekinuo tu tišinu.

– Mislim da je shvatljivo što Švedska nije bila ni za Nemce ni za saveznike. Švedska je bila za Švedsku i za čovečanstvo, kao što je najbolje posvedočio naš dragi Dag Hamarskjeld svojom žrtvom za mir. Naš nagon je, uostalom kao i švajcarski, da preživimo rat, kako mi tako i svi drugi. Da li je to pogrešno? Naprotiv, mislim da je to ljudski i božanski ne želeti da ubijete i želeti da živite. Da smo veliki i jaki, možda bismo bili prisiljeni da se opredelimo, ali ovako, mi smo u istoriji ostali posmatrači. To nije srećna uloga, ali u tome irna puno opravdanosti.

– Ja sam služio u sanitetskim jedinicama, u mornarici, za vreme drugog svetskog rata. – reče Garet. To nije imalo nikakve veze sa razgovorom, i' prisutni su ostali nekako zbunjeni, ali je Garet lično smatrao da to ima smisla. – Učestvovao sam u borbama kod Ajvo Džima – nastavio je da govori. Posmatrao je Farelisa. – A gde ste vi bili doktore Fareli, za vreme drugog svetskog rata?

Nastao je tajac.

Međutim, Fareli je ostao miran. Hladno je posmatrao Garetu.

– Ja nisam bio kod Ajvo Džima, ali sam se nalazio u zatvoru Regina Koeli u Rimu. Bio sam zatvorenik. Kao što vidite, nisu svi Talijani nosili Musolinijeve crne košulje.

Garet je osetio šamar i stajao je pobeđen, bez reci. 'f Fareli se okrenuo ka Stratmanu.

– Međutim, uveren sam, profesore Stratmane, da ste vi proživeli mnogo više nesreća od mene. Kao Jevrejin mora da ste mnogo prepalili.

Stratman je osetio kako Emilija podrhtava pored njega i odgovorio je tihim i ozbiljnim glasom.

308

– Ja nisam patio, bar ne fizički. Ceo rat sam proveo u laboratoriji, kao talac. Ali je propatile moja snahe u logorima Ravensbruk i zatim Aušvic.

Lično posramljen, Garet je hteo nešto da kaže, bilo šta, da bi povratio poštovanje. Želeo je da pokaže neko saučešće. Ne razmišljajući, izvalio je gledajući u Stratmana:

– Da li je spaljena u krematorijumu?

Stratman trepnu i pogleda Emiliju. Njene oči počеше da se pune suzama i onako uzbuđena i očajna ona jedva prošaputa:

– Ja ... ja bih da nešto popijem. – A zatim se okrete i hitro se udalji.

Stratman ju je kratko vreme gledao kako odlazi prema kelneru, a zatim se okrenu prema ostalima i Garetu.

– Da, ugušena je u gasnoj komori. Ona je bila Emi-lijina majka. Emilija je provela rat u Ravensbruku i sad se ja staram o njoj.

Razgovor je došao na mrtvu tačku. Šarali je povukla Džona Gareta i njih dvoje su se udaljili, a zatim su se i ostali razišli i prišli drugim gostima u dvorani.

Sav zabezeknut, a to je bilo još više povećano alkoholom, EncUju Kreg posmatrao je više trenutaka vitku smeđu clevojku reazivačkog izgleda u obližnjoj grupi. Od svih žena koje su se nalazile u toj prostranoj dvorani, ona je jedina privukla njegovu pažnju. Dok se pravio da sluša razgovor Ingride Pol i učenih članova švedske Akademije, kao i talijanskog ambasadora, mislio je samo na devojkicu koja je stajala tako blizu pored profesora Stratmana. Bio je uveren da je zna od ranije, ali nikako nije mogao da se seti gde ju je video. Međutim, kazao je samom sebi, mora da ju je znao od ranije, ne bi je mogao zaboraviti. Iznenada je postao manje siguran da ju je upoznao ranije.

U ovom času posmatrao je kako joj se grči lice od uzbuđenja i kako se odvajava od grupe i udaljava. Posmatrao je kako besciljno luta kroz dvoranu, a zatim je primetio kako je pošla ka livrejisanom kelneru koji se nalazio negde na pola puta između nje i njega.

Poteran nagonom u tom trenutku, prosto nagnan nekom nesvesnom unutrašnjom potrebom koju nije imao vremena da ispituje, Kreg se bez mnogo truda izvinio i udaljio od svog društva. Premda ga nože nisu potpuno slušale

309

i mada se malo ljuljao u hodu, ipak je požurio da stigne do livrejisanog kelnera u isto vreme kad i devojkica.

Emilija Stratman se već nalazila ispred poslužavnika i uzela poslednju čašu šampanjca, kad je Kreg stigao.

– Oh, – uzviknu on – mislim da ... bili ste hitriji od mene.

– Žao mi je – reče ona jedva i gledajući prema njemu. – Uverena sam da toga ima još.

Kreg pogleda ispitivački kelnera. Čovek podiže prst u znak da ga pričekava i hitro ode.

Kreg je posmatrao devojkicu čija se glava nagnula nad čašom.

– Uveren sam da smo se već negde sreli – reče on. Tek tada ona podiže glavu da ga bolje osmotri.

– Ne, nismo – reče ona i namreška nos kao da joj nešto smeta. – Golica – reče, pokazujući na šampanjac. –•

Mehurići.

– Morali biste da budete Francuskinja ili ronilac pa da to izbegnete.

– Hm. – Pila je izbegavajući da ga gleda.

– E pa lepo, ako se nismo sreli, možemo da se upoznamo. Ja sam Endrju Kreg.

- Znam, - reče ona. - Pokazali su mi vas kad ste ušli. Milo mi je.
- Hvala vam. Vi ste kći profesora Stratmana?
- Ja sam njegova bratanica.
- Ah, tako. On je neženja?
- Da.
- I vi se brinete o njemu?
- Možda pre obratno. - Ustezala se, a zatim dodade: - Profesor je sam sebi dovoljan, a ja nisam.

Kreg je počeo pažljivije da gleda. Video je više nego što je mislio. Kratka kosa presijavala se pod svetlošću. Ko-vrdže duž njenih obraza uokvirivali su njeno devojačko lice i činili ga primamljivim. Reč »vestalka« prošla mu je kroz glavu, ali su te kose oči, boje istočnjačkog smaragda govore da je nemoguće da ona bude »vestalka«. Oduševljavala ga je njena mirnoća. Pred njim je bila slika pribranosti, a ona je ipak kazala da nije dovoljna samoj sebi.

- Posmatrao sam vas pre nekoliko trenutaka, dok ste se nalazili u skupu oko vašeg strica - reče on. Bio sam pod utiskom vašeg držanja i hladnokrvnosti, koju Francuzi toliko obožavaju, a onda mi se učinilo da ste se iznenada

310

uzbudili i da ste se udaljili zbog nečega. Da li ste još uvek uzbuđeni?

Po prvi put je počela da ga posmatra s čuđenjem.

- Uzbuđena sam. Neka vas lice ne vara. Bile su potrebne godine da se to izgradi, ta fasada, da imam gde da se sakrijem. - Zastala je, kao da je iznenađena samom sobom. - Prosto ne znam zašto vam to govorim. Mora da sam pijana. Ovo mi je četvrta čaša šampanjca.

- Ja mora da sam pijan kad sam uopšte mogao da počnem razgovor o tome. - Bio je, međutim, primoran da nastavi. - Pitao sam samo da li ste uzbuđeni bili, jer nisam hteo da vam kažem nešto što ne bi trebalo. Ne mogu da objasnim. Iznenada sam osetio da je to važno i to je sve.

- Svejedno. Sad je sve u redu.

- Vi znate moje ime, ali ja ne znam vaše.

- Emilija Stratman. Rođena u Nemačkoj. Naturalizo-van američki građanin. Odrasla u Njujork Sitiju od svoje petnaeste godine ... ili možda šesnaeste. Sada nastanjena u Atlanti, država Džordžija. Da li sam nešto propustila?

- Da. Bračno stanje.

- Agresivno neudata.

- Posledica rasturenog braka?

- Da li je to način na koji pisci dolaze do materijala? Nije bilo braka. Bez prošlosti, sadašnjosti ili budućnosti.

- A kako vi znate u pogledu budućnosti?

- Jer mi je poznata sadašnjost. Šta ste vi radili pre nego što ste dobili Nobelovu nagradu? Jeste li vi pisali sa-vete za nesrećne ljubavnike? - Hitro, ona je popravila ono što je rekla. - Samo se šalim. Ne želim da budem drska.

- Molim vas nemojte da se izvinjavate što ste »drski« prema meni. Ova reč me prosto sledi. Čovek je »drzak« prema starijima. Ja nisam stariji. Sedam se kad mi je prvi put jedna lepa devojkica, koju su mi predstavili negde na selu, prišla i kazala »gospodine«. Tek tada sam shvatio da sam srednjih godina.

- Meni ništa ne smetaju sredovečni ljudi - reče ona. - Zapravo, njih više i volim. S njima je i prijatnije razgovarati.

- Nova bodlja. Znači li »neromantičan« i »bezopasan« istovremeno i prijatan.

- Nisam mislila o tome i ne želim da mislim. Večeras ne želim da dublje razmišljam. Dosta mi je samo analiza. Za večeras neka budu samo šampanjac i kralj.

311

- Drugim recima vi ste još uvek uzbuđeni.

- A vi ste đavolski prodorni. Ne razgolićujte ovde moju jadnu dušu. - Govorila je bez ljutnje ili protivljenja, mirnim, tihim i običnim glasom. Zamislila se nekoliko trenutaka, gledajući u svoju čašu, ali nije pila, a zatim ga

pogleda u oči. — Još uvek se nisam sasvim pribrala. Pretpostavljam da biste želeli da znate zašto?

Kreg klimnu glavom.

— Želeo bih da znam.

— Evo vam materijala za vašu novu knjigu, gospodine Kreg. Mi cvde razgovaramo, a doktor Gareth tamo pecka doktora Farelija, bez mnogo uspeha, ako smem da kažem. Dr Gareth je rekao šta je radio za vreme rata, a dr. Fareli je spomenuo da je bio zatvoren u jednoj talijanskoj apsansu, pa je zatim upitao moga strica gde se on nalazio i on mu je odgovorio da je bio talac za moju majku i mene. Nas dve smo se celo vreme rata nalazile u Ravensbruku. A zatim su moju majku odvojili i odvezli u vagonu za stoku u Poljsku, u Aušvic. Doktor Gareth je na to postavio pitanje, kakvu je modernu reč upotrebio, da li je ona bila likvidirana u krematorijumu? Ja i sama ne znam ... To me je tako zabolelo . . . kao da se baš sad desilo . . . kao da sam zavirila . . . u nečiji mrtvački sanduk, nekoga ko mi je bliz, ... i pretpostavljam da sam . . . izgubila svoj mir. Glupo je to, jer ja već godinama nisam na taj način mislila na svoju majku. A zatim sasvim neočekivano, među strancima, na jednom ovako zvaničnom mestu, sve je to izbilo na površinu. Eto vam materijala, gospodine Kreg.

Bio je neobično uzbuđen.

— Gospođice Stratman, ne bih želeo da od vas uzimam materijal.

— A šta vi zapravo želite?

— Nekoga s kim bih razgovarao.

Livrejisanu kelner vratio se sa punim poslužavnikom, i Kreg je uzeo čašu šampanjca, a zatim je sačekao da čovek ode. Kad se kelner udaljio, Kreg je nastavio razgovor sa Emilijom prosto plašeći se da bi mogao da je izgubi.

— Hteo bih da ispravim ono što sam malopre rekao. Ne bih želeo bilo koga s kim bih razgovarao, želeo bih baš s vama da razgovaram. Ovo je bez objašnjenja. Vidite neku devojkicu, mladu ženu, i jer su njene oči zelene, ili njen osmeh čaroban, ili ona sklanja kosu s očiju . . .

— Ili je uzbuđena . . .

— Da, možda najviše to, i vi zaželite da je upoznate. Neki put vi je već poznajete, i to je greška i vi ponovo vidite da vas je neka iluzija prevarila, a neki put ... — Nestalo mu je glasa, pokušao je da se nakašlje i počeo je da pije.

— Da li je ona žena što se nalazi s vama član vaše porodice? — upita Emilija.

— To je moja svastika. Po čemu ste zaključili da mi nije žena?

— Čitam novine, gospodine Kreg. Čitam knjige, na vagonu, pa onda čitam i o piscima. Znala sam da ste udovac.

— Da, jesam. Moja svastika stara se o meni već tri godine, još od onog slučaja.

— Pomislio je da oživi sećanje na Harijetu, ali je osetio da joj večeras ništa ne duguje, ne u sadašnjim prilikama i stoga nije ni nastavio da govori o njoj.

— Vaša svastika je veoma zgodna.

— Mislím, ali zapravo ne znam.

— Da li je vaša žena ličila na nju?

— U svakom slučaju moja žena je bila mnogo ženstvenija. — Zapravo u ovom trenutku nije bio potpuno siguran koliko je ženstvena bila Harijet. U svakom slučaju to je bila vrlo relativna stvar. U poređenju sa Li, Harijet je bila mnogo ženstvenija. U poređenju sa devojkicom koja je stajala pred njim, Emilijom Stratman, Harijeta mu je zbog neodređenosti svog slavenskog izgleda i oštrog postupaka, izgledala manje ženstvena. — Li, moja svastika, prisvojila me je vrlo rano i to vam je tako i sada.

— Kako živite? — upita Emilija. — Znam da živite negde u Viskonsinu ... ali kako?

Ni malo lep film od prošlih godina počeo je da se odvijati u njegovom sećanju, i on je počeo da odmerava mazohističku i odvratnu istinu i zatim je nagonski hteo da gurne istinu u stranu. Kao neki dečaćić, želeo je da ostavi lep utisak pred ovom lepom devojkicom.

– Posedujem plodno poljsko imanje u južnom delu Viskonsina, na periferiji jednog divnog gradića – čuo je samog sebe kako govori. – Setam ili obrađujem baštu izjutra, ponekad jašim ili obilazim prijatelje. Posle ručka se zaključavam u svojoj radnoj sobi na spratu i pišem sve do večeri. Moje noći su mirne, nekoliko prijatelja, karte ili čitanje. Ponekad odem na nekoliko nedelja u Čikago ili Nju-jork da bih skinuo prašinu sa sebe. Bojim se da ovo zvuči malo dosadno.

– To je divno.

»f

313

Kreg se sramežljivo nasmeši. Kad bi samo Lušijus Mejk mogao da ga čuje. Taj bi kazao: Lepo, stari moj, milo mi je što se opet baviš maštovitim stvarima, potrebno je to s vremena na vreme.

– A šta vi radite? •– upita Kreg.

– Ja ... vodim domaćinstvo svoga strica i radim u jednoj bolnici za bivše ratnike, van Atlante, i, kao što sam vam kazala, mnogo čitam. – Ova je izjava zvučala tako beživotno, da se ona postidela i resila da sve to nekako polepša. – A zatim, puno raznih čuvenih ljudi dolazi da vidi čika Maksa, a ja sam onda domaćica. Imamo mnogo ručkova, i često ostajemo do duboko u noć. Ja ... izlazim kao i obično, kao i sve slobodne žene ... ne volim mnogo noćne lokale, ali kao što znate, pozorište, vožnje, posete prijateljima. To je dovoljno da vas zaposli. – Bila je više postidena no ikad i želela je po svaku cenu da promeni razgovor. – Upravo čitam jednu od vaših knjiga. Kupila sam je da čitam na brodu. Bilo mu je milo i to je i pokazao.

– A koju?

– Sve sam ih pročitala, mislila sam, a onda sam zaključila da ipak nisam pročitala vašu knjigu »Savršena država«. Sad sam je gotovo završila. Verujem da će mi to biti najmilija. Najmanje mi se svidela knjiga »Divljak« zato što je gruba . . .

– Kao ovo naše vreme.

– ... da, kao ovo naše vreme, i to me plaši. Vaša knjiga »Armagedon« je vrlo uzbudljiva i živa, ali me je i ona poplašila. »Crna jama« je gotovo klasična, premda se ne prodaje dobro u Džordžiji. Sećam se knjižara koji me je odgovarao da je kupim. »To vam je knjiga sa Severa«, mrmljao je. Međutim, ona knjiga o Platonu i njegovoj Utopiji, mislim da će ostati večna. Čika Maks smatra da ste zbog te knjige dobili nagradu kad je prevedena u Skandinaviji. Vi i zaslužujete tu nagradu.

Njegova nagoniska naklonost prema njoj polako se pre-^tvarala u divljenje.

– Voleo bih da vas odvedem na prodaju mojih knjiga, koju s vremena na vreme priređuje moj izdavač.

– Nije potrebno. Vama nije potrebno da vas neko gura. – Zagledala se u njega. – Čudno je to, sresti se s jednim piscem – reče ona naposletku. – Nisam mogla ni da zamislim šta da očekujem. Dve vaše knjige, tri zapravo, bile

315

su tako divlje... ne, mislim uzbudljive . . . besne. Vi nimalo ne ličite na te knjige.

– Moj dar da se razbesnim vrlo je skriven, i ja ga pokazujem samo u posebnim prilikama, eto, tako je kad pišem knjigu.

– A zašto? Pa to je vrlina, a ne mana.

– Bešnjenje, to vam je crvena zastavica ... To je poziv na sukob ... To je poziv da se uhvatite u koštac sa životom ... I onaj vidljivi deo mene je bojažljiv, poplašen i ne želi neprilika. Shvatate li?

– Potpuno.

– Možda sam se zbog toga i povukao u istoriju, gde onaj moj ja neće da se istakne i neće biti prisiljen da se bori. Smešno je to. To je neka vrsta slabosti, bekstvo, ali tako je.

– Shvatam to i ja. Pitala sam se da li je to po sredi. Kreg je pogledao duž dvorane i učinilo mu se da je ili

on kratkovid ili se neka izmaglica spustila na sve prisutne. Pio je suviše, mislio je, suviše i sad je žalio zbog tog svog bežanja. Želeo je da se nalazi ovde, u celosti, ali za to je sad bilo dockan.

– Dosta je ovog razgovora, – reče Kreg Emiliji. – Nije to za jedno veče na kraljevskom banketu. – Iskapio je *oju čašu šampanjca. – A sada, – nastavi on odlažući čašu na jednu komodu s mermernom pločom – želeo bih da vam nešto pokažem.

Uhvatio ju je za ruku, ali ju je ona izvukla.

– Šta hoćete da mi pokažete?

– Vidite li ona vrata tamo dole? – pokazao joj je. – Grof Jakopson mi je rekao da se kroz ta vrata ulazi u istorijske odaje . . . spavaću sobu Sofije Magdalene . . . mislim da je to vredno videti, ako već imamo priliku. Hajde da pogledamo.

Emilija se ustezala.

– Ne znam . . .

– Imate li nečeg pustolovnog u sebi? – Uzeo joj je čašu iz ruke i stavio je na komodu, a zatim ju je brzo poveo preko francuskih tepiha do ulaza u odaju.

– Pođite za mnom, – reče on, i ona je pošla za njim kroz polumračan prolaz i ušla u jednu malu svetlu radnu sobu. Kreg je otvorio druga vrata, provirio unutra i najavio: – Sofija Magdalena očekuje nas. – Emilija je ušla u spavaću sobu, a zatim je ušao i on zatvorivši vrata za sobom. Kraljevska spavaća soba, blago osvetljena jednom sve-tiljkom, bila je sva u belom, ukrašena zlatom s baroknom tavanicom. Stubovisu imali u sebi nečeg ženstvenog, ružičastog. Tavanica je predstavljala alegoriju četiri kontinenta. Sve drugo se gubilo u senci.

Kreg je stajao klecavih kolena pored vrata, njegove za-crvenele oči sledile su Emiliju, dok je išla ka jednom udublje-nju da pogleda dva Gerarova portreta Eugena Boarne-a, Napoleonovog posinka i Eugenove žene, princeze Amalije Auguste Bavorske. U toj dvorani Kreg je bio svestan samo Emilijinog bića, ali u ovim izdvojenim odeljenjima, Kreg je video, prvi put, njeno telo čija se vitkost još više isticala crnom haljinom prosečenom od kolena na dole. A zatim se ona okrenula s profila i potom je pokazala tri četvrt sebe i on je shvatio da ona uopšte nije bila vitka. Meso na njenim ramenima, iznad nabubrelih grudi, izgledalo mu je toplo i meko, a bokovi i bedra obilato su se širili od uskog struka.

Ljuljajući se nesigurno shvatio je s boli da ga žensko telo još od vremena Harijete nije tako zanelo kao ovo sad, ne računajući onaj svoj san o Lili od prošle noći. Ali ono je bilo drukčije i sad se taj san gubio. Ovo sad mu se činilo kao da se probudio posle dugog samrtnog sna. Želeo je to Emilijino telo, i ta potreba, koja je bila želja, toliko dugo strana njemu samome, sad je postala snažan i nerazumljiv deo njega samoga.

Pijano, prešao je preko spavaće sobe i stao ispred Emilije. Pogledala ga je, iznenađena, pravo u lice. Glava mu je bila sva uzburkana, srce mu je lupalo i on je osećao u sebi neku divljinu i nastranost.

– Želeo sam da se nađem s vama – rekao je.

U njenim očima pojavio se strah, ali se nije ni pomakla.

– Mi smo sami. – Vi ste tako divni . . . sav drhtim u sebi . . . divni ste . . . moram to da kažem . . .

– Hvala vam – reče ona sva ukočena. – A sada mislim da bi bilo bolje . . .

– Emilija, želeo bih da vas poljubim. Nisam dodirnuo nijedne žene do koje bi mi bilo stalo . . . nekoga le-pog ... od ...

Uhvatio ju je za ruke i osetio mekotu na svojim dlanovima. Pokušao je da je privuče, ali je ona iznenada ose-tila otpor u celom svom telu.

316

Oslobodila se i odmakla. : •:

– Ne dirajte me!

– Emilija, slušajte me, hteo bih da vam kažem ...

– Odlazite! Idite! – Prošla je pored njega, gotovo trčeći, ali ju je on iznenada uhvatio za rame i zaustavio. Video ju je onakvu kakvu je nikad ranije nije video, bez daha, ustreptalu, uhvaćenu i sad je shvatio da je ona iznutra oštećena isto onako kao i on. Veličina te nove povrede, koju joj je naneo, prenerazila ga je i njegov stid bio je gotovo samoubilački.

Pustio ju je.

– Oprostite mi, Emilija. Žao mi je, verujte mi. Nisam ja ... nisam ja uopšte takav ... uopšte ... suviše sam mnogo pio. Izgubio sam se. Možete li da mi oprostite? ... Zaboravite? Molim vas zaboravite. Sve je to zbog pića ... celog dana ... i sada i više od svega toga ...

Iznenada glasna škripa vrata prekide to njegovo preklinjanje, i mlaz svetlosti iz radne sobe pade na njih. Kao jedno, oni se okretoše prema vratima. Bila su širom otvorena i u njima je stajala Li Deker, stroga kao savest.

Prilazila je lagano, stisnutih usana, posmatrajući čas jedno čas drugo, dok im nije prišla na korak-dva.

Obratila se Kregu vrlo hladno.

– Videla sam vas kako idete prema ovoj sobi. Pomislila sam kako bi trebalo da ti kažem da ćete tražiti. Kralj dolazi.

Kreg je uzdahnuo, pokušao je da se pribere.

– Ovo je gospođica Stratman, Emilija, ... bratanica profesora Stratmana ... moja svastika gospođica Li Deker.

– Milo mi je – reče Emilija tihim i tupim glasom. Učinila je nekoliko koraka ustranu i kazala. – Molim vas, izvinite ... moj stric ...

Brzo je izišla, uzdignute glave, bez osvrtnja. Li ju je ispitivački posmatrala, a zatim se okrenula Kregu.

– Lepo, reče ona.

– šta lepo?

– Ništa ... Gospode, šta je to s tobom. Oči su ti se zakrvarile, kako ti stoji kravata, očešljaj se. Evo ti moj češalj.

– Ne gubi vreme. – Osećao se očajnički. Hteo je nešto da učini. – Ni svi kraljevi konji, ni svi kraljevi ljudi ne bi mogli da poprave to. Sećaš pravimo poklon.

se? Hajde da na-

317

U času kad je palica grofa Bertila Jakopsona tri puta udarila o pod, svi prisutni u dvorani prišli su zidovima, i obrazovali dug, neravan polukrug. Iščekivali su. Uskoro, po odjeku Jakopsonove palice, kralj švedske pojavio se ispred luka. Iza njega dolazili su u svom svome sjaju kraljevske princeze i prinčevi. Dok su svi stajali nepomični, kralj je, u strogo večernjem odelu, bez odlikovanja, pošao napred i pogledao prisutne s jedva primetnim osmehom.

Jakopson je preko tepiha prišao prema svom vladaru. Kad je stigao do kralja, stao je u mestu, ukrućen u stavu mirno. Kralj je pružio ruku i Jakopson je s poklonom prihvatio kraljevu ruku, dodirnuo je zapravo i povukao se. Sad je kralj pošao prema gostima u polukrugu; Jakopson je bio na pola koraka iza njega, predstavljao mu je prisutne, dok je njegovo kraljevsko veličanstvo pozdravljalo svakog gosta, muškarca i ženu, rukovanjem, klimanjem glave, kojom reci.

Endrju Kreg, koji se nalazio ispred Li u prvoj trećini polukruga, posmatrao je sve to kroz izmaglicu, pridržavajući se za komodu što se nalazila iza njega. Upravo isto onako kao što je to kralj učinio malopre, sada je i Kreg bacio pogled na goste. Većina je posmatrala kretanje njegovog kraljevskog veličanstva. Ostali, uglavnom Skandinavci, gledali su pravo pred sebe, kao vojnici na smotri. Kreg je posmatrao lica žena koja je mogao da vidi i koja su mu čas postajala jasnija, a čas se gubila, u nastojanju da vidi jedno lice od kog je očekivao razumevanje i oproštaj. Ali Emilije nije bilo nigde na vidiku.

Bio je svestan nekog čudnog kretanja pored sebe. Ispitivao je to i zabavljalo ga je kad je video svoju svastiku kako se klanja na neki trzav i grčevit način, koji se još više isticao zbog ravnih linija njene haljine i shvatio je da je to bilo njeno tumačenje nedavno stečenih dvorskih običaja. Video ju je kako se

ponovo pridiže, lagano, s naporom, kao nešto što se izdiže s neke piste za lansiranje i zatim je ona opet stajala uspravno.

U tom trenutku čuo je jasno izgovoreno svoje ime i reci »knjževnost« i »dobitnik«, i on se kao neki pas Pavlova, bez misli i po nagonu, odvojio od komode, uspravio se i stao pred kralja švedske. Kralj je pružio ruku:

– Dobro došli u našu zemlju, gospodine Kreg. Drvenasto, Kreg je prihvatio kraljevu ruku i pustio je

318

– Hvala vam – gotovo je hteo da kaže reč »kralju«, izostavio je to, očajnički je počeo da se priseća onih časova iz protokola i naposljetku je našao reč –... Vaše veličanstvo.

Otežući, kralj reče:

– Svideo mi se vaš roman »Savršena država«. Ono što ste izrazili u toj knjizi, često se puta slaže sa onim što i ja osećam.

– Vaše veličanstvo, neobično to cenim.

– Očekujem završetak vašeg novog dela. Potpomognut čitavom četom boca što ih je ispio, Kreg

se osećao bezobziran kao neki mladi socijalista.

– Da li je to naređenje, vaše veličanstvo? Kralj se nasmešio.

– Ako želite da to smatrate tako, gospodine Kreg.

– Iskreno sam polaskan i podstaknut. Vaše veličanstvo će dobiti prvi primerak knjige.

Vladar je krenuo dalje, rukujući se i klanjajući se, i Kreg je shvatio da je vladaočevim interesovanjem zaista bio polaskan, ali i ne podstaknut, to uopšte nije bio, jer je kraljeva suverenost bila privremena i vezana kratkotrajno za ovu zemlju, a Kreg se klanjao samo muzama. Nekada muzi Klio, a sada muzi Kaliopi. Sa žaljenjem odustao je od obećanja datog kralju Švedske.

Čuo je uznemiren šapat svoje svastike Li.

– Kako si mogao da praviš takve šale s njegovim kraljevskim veličanstvom.

– Pa izgleda nije se naljutio.

– Po čemu zaključuješ? Oh, Endrju, tako sam potištena . . .

– Svidelo mu se – reče Kreg kroz zube.

– Čak i da mu se svidelo, ti si tako neodgovoran kad se napiješ . . . Šta ćeš sad učiniti?

•– Za ime božje, Li, mi smo bili u centru pažnje. Ja neću da kritikujem tvoj glupi poklon, pa nemoj ni ti moj razgovor. Molim te smiri se.

– Ali svi su videli kako si kroz hodnik otišao u spavaću sobu . . .

– Pa šta onda? Nije ovo javna kuća.

Li se trgla, pocrvenela i povukla se malo ustranu. Bacila je pogled na dvoranu, plašila se da neko nije čuo Krega. Uverila se da niko nije čuo i nastavila je da mu

319

govori, a zatim je začutala i prosto je izgledala kao da je otupela.

Kralj je sada završio sa svojom društvenom obavezom, i nalazio se na ulazu u galeriju Karla XI, iščekujući svoju kraljevsku pratnju. U pratnji kraljevskih princeza i prinčeva ušao je u veliku dvoranu s trpezom. U tom istom času polukrug gostiju se razbio, nejednako se pretvarajući u redove pred ulazom u dvoranu za bankete.

Kreg se našao između Li i gospođe Ingrid Pol i otprilike deset koraka daleko od kralja, koji se nalazio u čelu stola, gotovo izdvojen, sem dveju princeza koje su sedele pored njega s jedne strane i jednog princa i još jedne princeze s druge strane, te njegovog ličnog livrejisanog kel-nera koji je lebdeo u blizini. Ošamućen od pića, Kreg je morao da stišće oči da bi video ko se sve nalazi oko njega. To njegovo pažljivo razgledanje okoline nije bilo skupljanje podataka za jednog pisca, već je on to činio da bi imao šta posle da razgovara sa svojim omiljenim drugarom Lušijusom Mejkom. Kreg je posmatrao galeriju i biste kraljeva i kraljica i mnoge ormare sa srebrom, ćilibarom i porculanom. Slike na tavanici iznad njega, kao što je docnije saznao, obeležavale su događaje iz vremena kraljevanja Karla XI i Ulrike Eleonare. Sa tavanice je visio blistavi svećnjak,

a neposredno ispod njega, na stolu, nalazila se predivna visoka vaza i pred Kregom sjajni srebrni servis.

Pogledao je da vidi ima li i pred kraljem isto takav srebreni servis, ali mu je nešto drugo palo u oči pored kraljevskog tanjira. Tamo se nalazilo obično proleterstvo jaje, čudno veličanstveno u blistavoj zlatnoj čaši za jaja.

Dodirnuo je rukom Ingridu Pol i pokazao joj.

– Šta je to tamo?

– Gde?

– Odmah pored kraljevog tanjira. Izgleda kao obično jaje.

– Ali to i jeste jaje, gospodine Kreg, – odgovori Ingrid Pol veselo. – To je tradicija. Pre mnogo i mnogo

» godina, u vreme prvih švedskih hrišćanskih vladalaca, to je po svoj prilici bilo u vreme Olafa Sketkonunga ili Erika Jedvardsona, kralj je seo za trpezu, a bolelo ga je stomak. Odbacio je sva raskošna jela i zatražio obično kuvano jaje. To je bilo nečuveno, jer je jaje bilo jelo za seljake, i pun sat pretraživalo se po svim kuhinjama u dvorcu da se pro-

320

nađe jedno obično jaje, dok je kralj besneo od nestrpljenja. Naposljetku su našli jaje i doneli ga, ali je kralj tada već bio van sebe. Stoga je izdao kraljevsko naređenje. Od toga dana pa nadalje, svakog dana, pored kraljevog tanjira mora da se nalazi jedno obično kuvano jaje, spremno, ako ga kralj zaželi. Punih deset vekova održava se ova tradicija. Tako ste videli kraljevsko jaje.

– Divno – reče Kreg. – A ono tamo malo dalje na stoliću iza njega . . .?

– Ah, da to je kraljevska kruna ukrašena draguljima, žezlo, zlatna jabuka i krst – vlast i pravda i zatim njegov rog sa svetim uljem. Sve su to znaci njegove vlasti. Sve tradicije, gospodine Kreg. Kralj ne nosi krunu i ne drži žezlo. Ali se oni nalaze tu, kao što vidite i on to zna, a to zna i njegova demokratska vlada, kao i ceo švedski narod, i u ovim opasnim vremenima to je nešto na šta čovek može da se osloni i u šta čovek može da veruje. Mislim, gospodine Kreg, može da bude i gorih vrlina no što je sigurno saznanje o kontinuitetu iz daleke prošlosti koji vam obećava bolju budućnost. Mislim da je to nešto što nedostaje ateistima i republikancima.

– To je saznanje koje nedostaje mnogim Amerikancima – reče Kreg zamišljeno. – Zavidim vam što imate nešto šta verujete. već su poslužili kavijer. Kreg je sad jeo bez apetita. Pogledavši preko stola da vidi ko sedi na drugoj strani, odmah je prepoznao Stratmana kako narnešta svoje naočare, a pored Stratmana sedela je Emilija, jela je kavijer oborenih očiju. Krega nije zanimao ovaj sjajni banket. Želeo je jedino da uhvati Emilijin pogled i da joj nekako stavi do znanja kako je bio lud i kako mu je potreban njen oproštaj. S vremena na vreme, uporno, u toku idućeg sata i po, pogledao je prema njoj. Ingrid Pol mu je govorila, Li mu je govorila, ali on ih nije čuo. Topla jela su poslužena i odneti – konzome, marinirana riba, veliki komad mesa od jelena, meki srneći but sa džemom od ribizla, salata, voće, grašak, račići i seckane gljive, tradicionalna bomba sa kraljevskom krunom od šećera, ali sve to nije ostavljalo nikakvog traga, niti je uzbuđivalo Krega, koji je jeo veoma malo. Tražio je još šampanjca i pio ga je za vreme večere. Za celo vreme, dok je gledao u Emiliju, ona nije nijedan jedini put podigla glavu i pokazala da ga vidi. S obzirom da je

321

sto bio širok, a vaza velika prepreka, kao uostalom i Li, nije mogla da progovori s njom.

Mrzovoljno je pio, jedanput u odgovor na zvaničnu zdravicu njegovog kraljevskog veličanstva, drugi put nazdravljajući sećanju na Alfreda Nobela. Njegov unutrašnji emotivni barometar peo se do samopouzdanja i padao do samosažaljenja. Kratko vreme je osećao da je Emilija nepravедna prema njemu. Na kraju krajeva, pitao je samog sebe, pa šta je on to učinio tako grešno i ružno? Namamio je lepu devojkicu u jednu izdvojenu sobu i rekao joj da je lepa i da bi želeo da je poljubi. Kakav je to zločin? Đavo neka nosi sve, ako to nije bio znak priznanja,

i svaka druga devojka bi zaista bila ponosna zbog toga, i još uz to da joj takvo priznanje oda jedan dobitnik Nobelove nagrade. Greška je bila njena, a ne njegova. Za ime božje, pa nije on izvršio nad njom nikakvo nasilje ili je povredio na neki način, zar ne?

A zatim, neko vreme, mislio je da je zaista nad njom izvršio neko nasilje i povredio je. Svaka žena, rekao je samom sebi, može da se povredi na drugi način, i svaka povreda ima bezbroj vidova. Neka žena može da bude po-vređena i uprljana fizičkim dodirima – nasilnim ulaskom u njeno telo. Druga žena može da bude povređena duševno

– uvredom i nepoštovanjem kroz reci i dela. Očigledno da je Emilija Stratman spadala u ovu drugu vrstu. Nesumnjivo se plašila muškaraca, po svoj prilici da je bila nevina, jer ko bi inače mogao da smatra ovakav jedan mali čin prisile – reci udvaranja, poljubac, zagrljaj, stisak ruke,

– kao napad na nju kao ženu, kao čin nasilja. Kad je došao do toga saznanja o njoj, Kreg je postao ponovo potišten i jadan.

Ali zatim, posle još jedne čaše šampanjca, barometar je ponovo počeo da se diže u njegovu korist. Šta se ona njega tiče? Posle Harijete nije bilo zapravo nijedne žene koja ga je zanimala, i bio je pošteđen od svih tih emotivnih gužvi u pogledu drugih žena, jer je bio isuviše odan onoj svojoj ličnoj uznemirenosti i osećanju krivice. U tome svetlu ova Emilijina ličnost bila je kao neki upadač. Za trenutak, srevši je, bio je dovoljno smeo da prekorači za branjenu granicu i vrati se u stvarnost, a to je bilo neprijatno kao što se on uvek i plašio da će biti i sad mu je bilo mило što se vratio odakle je i došao. Sve žene su umrle zajedno sa Harijetom. Đavo neka ih sve nosi. Zbogom, Emilija.

21 NAGRADA 1

322

Iznenadio se kad je video da svi ustaju od stola. Za-bezeknuo se prosto kad je shvatio da je kraljevski banket završen i da je kralj otišao. S teškoćom se uspravio.

– Kafa će biti poslužena u drugoj dvorani – čuo je kako kaže Ingrid Pol.

– Vrlo dobro – odgovorio je.

Primetio je da Li razgovara sa nekim diplomatom i da ide ispred njega. Zastao je pored Ingrid Pol i zatim prešao u dvoranu gde se služila kafa.

Ona razmišljanja za stolom su ga uznemirila, i sad je želeo da izbegne to zvanično društvo i besmisleni govor i da se negde povuče. Nije bio raspoložen da vidi Emiliju, a još manje da bude sa Li. Želeo je da pobjegne i od onih koji su ga odbili i od onih koji mu ne odobravaju.

Tu odmah do njega stajao je grof Bertil Jakopson, trenutno sam, pričvršćujući jedno od svojih odlikovanja. Kreg mu je prišao.

– Grofe, – rekao je – kad vidite ranoju svastiku gospođicu Deker, molim vas, budite ljubazni i kažite joj da sam otišao ranije, jer sam želeo da se prošetam do hotela i nadišem svežeg vazduha.

– Svakako, gospodine Kreg. – Jakopson nije prikrivao svoju zabrinutost. – Osećate li se dobro?

– Nikad bolje. Ne zaboravno večer. Divna večera.

– Nadam se da će vam biti mило, ako vam kažem da je njegovo veličanstvo bilo vrlo zadovoljno s vama.

– Molim vas budite dobri pa to kažite mojoj svastici, hoćete li?

– Hteo je još da doda: i kažite to Emi-liji Stratman. Ali se ustegnu.

Umesto toga je dodao:

– Hvala vam, grofe.

Kreg je posle toga pošao da uzme šešir i kaput i tako je otišao iz kraljevog dvorca.

Čekao je na ivičnjaku pločnika. Vetar je duvao. Nalazio se ispred malog usamljenog hotela. Čekao je na taksi koji je naručio iz jevtinog bara u blizini. Kelner mu je rekao da pozove 22.00.00. On je tako i uradio i rekao je devojci svoju adresu kao i svoje ime, a ona mu je odgovorila: »Bil koren«, što mu je kelner protumačio da je sva u redu i tako je sada na hladnoći čekao taksi.

Poslednji put kad je pogledao na časovnik, bilo je blizu ponoći. A sada mora da je mnogo više. Pošto je izišao iz dvora, dugo je šetao, premda nije prešao veliko prostran-

323

stvo u svom laganom hodu, zaljuljao se ponekad, a ponekad se i naslanjao na sledene zidove tamnih zgrada. U tim kasnim zimskim časovima ceo grad je bio pust i nigde se ništa nije čulo sem njegovih teških koraka po pločniku i povremeno zujanje automobila u prolazu. Kad su mu se nos, usta i brada odrvenili, skoro smrznili, našao je ovaj slabo osvetljeni hotel u sporednoj ulici i prazan bar i tu je proveo pola sata zagrevajući se viskijem.

Najvećim delom mozak mu je bio suviše smrznut da bi mogao da sledi logične misli. Ali mu je jedna misao često padala na um i opet odletela, dok je u baru napo-sletku nije jasno uhvatio, shvatio i doneo odluku. Ove noći, izgleda kao da je on dostigao nadir svoga bivstvovanja. Sjajna prilika, u kojoj je učestvovao kao visoko počastvo-van gost, pokazala je još jedan od životnih Vaterloa. Za trenutak, u toj prilici, on je živeo, osetio je nekadašnje pod-streke, ali s obzirom da nije bio više naoružan da živi, pao je i ponovo potonuo u onu laku smrt. Međutim, čudno, u toku cele te njegove šetnje neki uporni delić nekog uzbuđenja, sićušan ali živ, ipak je ostao. Uzbuđenje, toliko dugo vremena uspavano, moglo je da se razazna: bila je to želja da ga neko voli, ne da ga voli iz samilosti, ne da ga voli iz poštovanja, prosto da ga voli.

Kad mu je to osećanje postalo jasno, znao je šta mora da učini.

U treznom stanju, to bi bilo ludilo; u pijanstvu ono dobije svoju posebnu logiku. Kreg je pozvao taksi i sad je čekao na ivičnjaku, umoran i drhtav. Naposletku se pojavio crni sedan sa taksimetrom, Kreg se uvukao na zadnje sedište. Nekoliko trenutaka preturao je po svom novčaniku, dok naposletku nije našao šta je tražio. Izvukao je komadić hartije koja je bila zakačena za onu bocu u vozu iz Malmea.

– Vozite u Polemsgatan 172 C, – reče on. Vožnja je bila brza i kratko je trajala. Dao je vozaču veliku novčanicu, tako da ne bi morao da preračunava, primio je ostaj-tak, dao je tri krune napojnice i našao se pred jednom sed-mospratnom zgradom. Na staklenim vratima visio je venčić božičnih svetiljki, ali ugašenih. Kreg pritisnu zvonce i vrata se širom otvoriše. Ušao je.

Iznad svake kutije za pisma, na zidu u hodniku nalazilo se ime i broj stana, kao i sprat. Na petom mestu s de-

324

sne strane pročitao je »Freken Lili Hedkvist, stan C, sprat šesti«.

Kao opijen pipkao je svoj put pod tim slabim osvetlje-fljem i nekako stigao do lifta. Bio je to neobičan trougaoni kavez, u koji su mogla da stanu svega dvojica tankih lili-putanaca i Kreg se uvukao unutra kao u lisičju rupu.

Razgledao je dugmeta i pritisnuo broj šest.

Kad se lift iznenada zaustavio, Kreg se izvukao napolje. Mali poluosvetljeni hodnik plivao je pred njegovim očima. Pitao se da li će mu poći to za rukom – sad mu je traženje ljubavi izgledalo manje pametno – ali iznenada je došao do saznanja da je bolja ova ludost, negoli da se vrati u »Grand hotel« i kod Li, S jednom rukom oslanjajući se

0 zid nekako je prešao preko hodnika. Vrata na posled-njem stanu, u blizini prozora i vratanca u slučaju požara bila su obeležena slovom C. Tiho je zakucap, a kako nije dobio nikakvog odgovora, zakucapao je nešto snažnije.

Iza vrata čuo se njen glas:

– Da?

– Ja sam – odgovori on.

Čuo je kako se ključ okreće, vrata delimično otvaraju, a zatim naglo raskriljuju.

Prepoznao je samo pramenove zlaćane kose. – Gospodine Kreg, – prošaputala je ona sva zabrinuta, vezujući svoj ogrtač boje lavendule čvršće oko teta.

Pred njegovim očima ona se približavala i udaljavala s rukom je učinio nekoliko pokreta učtivosti. Zatim je skinuo svoj šešir i koliko se seća rekao:

– Gospođice Lili, ... – i nikako nije mogao da se seti njenog prezimena.

– Uđite, molim vas.

Njen glas je bio ljubazan, i on je odmah poslušao. Još uvek nije mogao dobro da vidi, jer mu se sve ljuljalo pred očima i tako je samo video ovlaš tu jednu sobu: mozaik na zidu iznad drvenog divana s prugastim jastucima; mali stakleni stolić za kafu na crnom ramu napravljenom od cevi; dve pletene naslonjače; mali televizor; bračna postelja izvučena iz udubi jenja u zidu. Nekako je stigao do postelje

1 spustio se na meke dušeke.

Lili je stajala više njega, osećao je to. Pokušao je nekako da to objasni.

– Lili, ja sam ... vrlo pijan ... i star ... i oprostite mi ... za večeras ... želeo sam da budem blizu nekoga ko

325

će imati malo saosećanja za mene... i setio sam se vas, Lili. Ne ljutite se. Klekla je pored njega.

– Oh, gospodine Kreg, kako mi je milo što ste došli.

– Malo ću se odmoriti i onda ću se vratiti u hotel. Uzela je njegove smrznute ruke i trljala ih prenoseći svoju toplotu na njega.

– Ostaćete ovde. Pobrинуću se za vas. Ležite. Legnite i spavajte.

Osećao se zadovoljan i dobrodošao i tek onda je shvatio da mu je skinula ogrtač i kaput i da mu je glava duboko zavaljena u jastuke i da mu je digla noge na krevet. Odvezivala mu je kravatu, činilo mu se, bila je iznad njega, starala se za njega i pomislio je da su to bile njene grudi što su ga dodirnule po licu. Bilo je to divno osećanje pre no što se zaspi, a zatim je u tren oka zaspao. Svest je počela da mu se vraća iza kapaka na očima i čekao je, nepomičan, dok se to postepeno buđenje nije proširilo kroz celo njegovo telo. Kad je otvorio oči, video je tanke zavese i znao je da je grad još u mraku. Odaja u kojoj se nalazio bila je samo delimično osvetljena nekom noćnom svetiljkom koju nigde nije mogao da vidi, a iz ugla sobe čulo se šištanje u radijatoru. Očekivao je da se nalazi u svojoj sobi na spratu u Milerovom Nasipu, a zatim se setio da je u »Grand hotelu« u Stokholmu i tek onda je počelo da mu dolazi do svesti, na njegovo sve veće čuđenje, da se nalazi u nekoj nepoznatoj sobi.

Premda je još uvek bio sanjiv, pošlo mu je za rukom da se pridigne, iako s naporom, i da odgrne pokrivače. Na sebi je imao samo gaćice. Nije nikako mogao da se seti kad se skidao za spavanje i u tom času sinulo mu je iznenada sve što se desilo. Slika je postala jasna . . . pramenovi zlaćane kose, ogrtač boje lavendule ... i on se iz svog sedećeg položaja ponovo zavalio u jastuke.

Lili Hedkvist, sklupčana ispod pokrivača, spavala je tu odmah pored njega na toj bračnoj postelji. Spavala je s nevinim osmehom deteta, s bujnim pramenovima kose preko obraza, a ispod kose video se samo mladež lepote iznad divnih usana. Pokrivač joj je bio navučen do preko ramena tako da su se videle samo uske naramenice spavačice.

Posmatrajući to uspavano stvorenje u času kad je ono bilo potpuno nesvesno, Kreg je bio na neki način uzbuđen.

326

Upao je u njen "dom, stranac, nepoznat, pijan i ona ga je primila bez ustručavanja, ljubazno i otvoreno, starala se o njemu da mu bude što udobnije i smestila ga u svoju postelju. Znao je da joj mnogo duguje, a više od svega dugovao joj je da je napusti neprimetno i da se ukloni iz njene okoline. Nevoljno se izvukao iz postelje i bilo mu je žao što se s njom nije sastao pre no što se ovako raspala njegova ličnost. Ali je zatim sam sebi rekao da u tom slučaju do ovog sastanka ne bi došlo, jer se ovo rodilo iz sažaljenja, iz sažaljenja što ga je ona osećala prem anjemu i što ga je on osećao sam prema sebi.

Potražio je kupatilo, pogrešno je otvorio jedan ormar, a zatim je našao kupatilo. Sa fluorescentnim osvetljenjem iznad sebe i neizbežnim ogledalom pred sobom pokušao je da vidi šta je to Emilija Stratman videla pre ponoći i šta je to Lili Hedkvist videla posle ponoći. Video je pred sobom suvo uglato lice, razoreno slabošću, i prosto se zgadio. Pustio je vodu, isprskao lice hladnom vodom i umio se. Isprao je usta. Ukratko, osećao se osvežen. Bio je trezan i,

začudo, nimalo mamuran. U sebi se zakleo: okrenuće novi list, neće više piti, neće se više upropaštavati, neće više voditi ovaj život »mouništavanja. Na vrhovima prstiju uvukao se u dnevnu sobu i dohvatio košulju i pantalone sa stolice, a zatim iznenada, dok je tako stajao, osetio se i suviše umornim da počne da se oblači. Zaželeo je da se ponovo spusti na postelju, da oseti onu toplinu i smirenost i da se naknadno probudi u jednom svetu koji će nešto značiti za njega. Izmoren i bez volje, on se spustio i seo na ivicu postelje. Sedeo je poguren, nepomičan, znajući da je već devet časova tog tamnog zimskog jutra, znajući da ga Li čeka, da ga čeka Nobelov odbor i program i da nije spreman za svečanost.

— A kuda ćete, gospodine Kreg.

Ovaj ga je glas iznenadio i on se okrenu. Ležala je na leđima, ispod pokrivača, glave okrenute prema njemu, jednom rukom sklanjala je kosu s očiju, a drugom je pridržavala pokrivač ispod grla.

— Idem u hotel — reče on. — Hteo sam da odem a da vas ne probudim.

— A zašto?

327

— Nisam želeo da vas izložim neprilikama — razmišljao je o tome. — Ne, nije uopšte stvar u tome. Bilo me je sramota da vas pogledam u lice.

— Nemate vi zašto da se stidite.

— Ali ovakvog kakvog ste me videli . . .

— Videla sam čoveka koji je mnogo pio i bio umoran. Nisam na to obraćala pažnju. Mislila sam na vas, sećala sam se odmah veselih časova na brodu i bilo mi je milo što ste me se setili i što ste došli.

— Da, mislio sam na vas.

Ispravila se u postelji i naslonila na jastuk, još uvek pridržavajući pokrivač oko vrata. Slobodnom rukom pogladila je postelju.

— Dođite ovamo, gospodine Kreg.

Ispustio je košulju i pantalone i obišavši postelju seo pored nje.

— Zašto ste mislili na mene sinoć? — upita ona.

— Ne bih mogao tačno da vam kažem, Lili.

— Ali vi znate.

— Želeo sam prvo da budem sam. Osećao sam se jadno, i onda više nisam hteo da budem sam . . . želeo sam da budem u društvu . . . i onda sam se setio vas . . . i razveselila me je ta misao . . . i tako sam nekako došao ovamo.

— Ali vi ste imali društvo kao što kažete. Spavali ste i sad odlazite, ali ste još uvek sami.

— Da.

— Zar želite i dalje da budete sami.

— Lili, za ime božje ..

— Oh ne, vi morate da budete iskreni prema meni i prema samom sebi.

Potrebno je da to naučite. Zašto ste zapravo došli ovamo?

— E pa dobro, vi pitate i ja ću vam odgovoriti: želeo sam vas, davno da me nosi.

— Želeli ste mene — ponovila je to bez naglasaka, tihim glasom, i to nije zvučalo kao pitanje. — Da to je istina. A zašto se plašite toga? Zašto zamršavate to osećanje da volite i da budete voljeni? Zašto ste došli sami

^i odlazite sami?

— Za društvo je potrebno dvoje . . .

— Pa nas je dvoje. — Odbacila je pokrivač sa svoga tela i raširila ruke. U tom istom času on se našao pored nje, u njenom zagrljaju, grleći je, ljubeći udubljenje na njenom vratu, grlu, obrazima.

— Čekaj — reče ona mekim glasom — mi smo još razdvojeni. — Položila mu je glavu na jastuk, sagnula se i potpuno ga skinula. A zatim je dohvatila ivice svoje spar vaćice i prikupivši nabore podigla ih je, prevukla preko glave i spustila na pod. — A sad smo jednaki, oboje nudisti.

Klečala je pred njim da je vidi, nasmešena. Gledao je sa zadovoljstvom njeno mlado puteno telo. Od ružičastih ramena njene grudi su se postepeno razvijale klasično isturene, do okruglih crvenih bradavica sa stvrnutim vrhovima, a zatim se oblina dojki smanjivala i gubila u telu. Bile su to mlade dojke, napupele,

isturene, predstavljale su čvrst, skladni deo tela, tako divno oblog, kao i njen trbuščić, gotovo skriveni pupak, bokovi i bedra.

Spustila se svom dužinom pored njega i privukla njegovu glavu na svoje grudi.

– Umoran si, vidim, ali sad se više nećeš odmarati sam. Dugo vremena je ležao tako glave naslonjene na njene

grudi, uživajući u toj toploti i osećanju smirenosti unutar sebe, dok nije lagano, tiho, postepeno počela da se javlja želja. Počeo je da je ljubi i mogao je da čuje njeno srce kao što je čuo svoje, i naposljetku ona je uzela njegovu glavu u svoje ruke i počela da ljubi njegovo čelo, oči i najзад уста.

– LAi – prošaputala je. – Da, ...

Osetio je lopatice svojih ramena na postelji, još uvek ju je držao oko pasa, dok se ona popela na njega, raspaljujući ga, milujući ga svojim telom i dok se nisu upili jedno u drugo kao što su njihova tela želela.

Napustilo ga je svako rasuđivanje i dok se prepuštao tom osećanju, jedva mu je polazilo za rukom da šapne:

– Hvala ti, Lili, ...

Njen glas mu je zvučao nekako udaljen, kao da dolazi iz daljine, kao da prelazi preko talasa.

•– Ne zahvaljuj mi, nikad, – šaputala je – ljubavnici ne zahvaljuju ... – i ostatak njenih reci izgubio se u putenom jecanju prigušen navalom strasti.

– Lili, ... Lili, ...

Osećao je njen dah na svojim obrazima, čuo je da mu nešto šapuće na švedskom, otvorio je teške očne kapke i ugledao nju, gotovo nestvarnu, s plavom kosom koja je padala, nabubrelih grudi s prevojima na trbuščiću, ličila mu je na neku nordijsku boginju.

329

Hteo je da joj kaže kafca je ona došla s nebesa, ali je ona sad počela sve strastvenije da ga grli, preplavila ga je kao neki ogromni talas i on nije mogao da govori. Njene otvorene usne dodirnule su njegove i učinilo mu se kao da je prošaputala:

– Freja.

Setio se Freje, švedske boginje putene ljubavi i odjednom je izgubio svaku vladu nad sobom, svaku nežnost. Uhvatio je za ruku, oborio dole, savivši je pored sebe tako da su ležali jedno pored drugoga. Oni talasi su ponovo počeli da ga oblivaju i svest je počela da ga napušta, ali ju je čvrsto držao, i onda, iznenada, učinilo mu se kao da je ispušten iz tog vrtloga, oslobođen vrtoglavice i da leži nemoćan na njenim rukama.

– Ne miči se, – reče ona i trenutak docnije sva se stresla i spustila pored njega očiju pokrivenih rukama.

Posle nekog vremena sklonila je ruke s očiju i pogledala ga je.

– Nisi više sam.

Ali on je nije više čuo. Spavao je.

Bilo je rano popodne kad se Endrju Kreg vratio u »Grand hotel«.

Njegovo raspoloženje se popravilo u poređenju sa prethodnim danom. Fizički prosto se osećao oslobođen od starih otrova i stoga se osećao odmoran i čio.

Prvi put posle više godina spavao je bez pića ili dražeja, i san mu je bio miran i odmoran. Nije sanjao.

Kad se probudio, prirodnim putem, video je da je mesto pored njega u postelji prazno. Lili mu je ostavila samo zabeležku prikačenu na jastuku.

Dragi gospodine Kreg, kafa je na peći i možete da je zagrejte.

Otišla sam na posao. Nadam se da ćemo se ponovo videti. Lili Hedkvist.

Pošto se obukao i popio kafu dodao je na njenu za-belešku »Uskoro ću vas videti«. Zatim je sišao na ulicu. Na i^B* stari vratar je klečao i popravljao božične svetiljke. Kreg ga je skoro oborio, ali se starac nije ljutio; bilo je nečeg prijateljskog u njemu, kao da je Kreg jedan od stanara, i Kreg je pomislio da je Lili kazala vrataru za njega.

Svetlost dana vratila se gradu. U vazduhu nije bilo ve-tra i za čudo sve je bilo meko, gotovo toplo. Sunce se ja-

vilo visoko i sjajno na kobaltno plavom nebu, a Šveđani, koji su išli peške, izgledali su veseli i zahvalni zbog ovog upada proleća.

S kaputom preko ruke Greg je bez žurbe došao do obližnjeg trga i učinilo mu se da su boje življe svuda i na svima, na ženskom odelu, porculanu, u izlozima, žutom na-meštaju, paketima za izlete sa crvenim trakama koje su prodavali u nekoj radnji; sve je to sad bilo življih boja no pre, možda zbog toga što je sve obasjano suncem ili možda zbog toga što je on bio trezan.

Na trgu je mahnuo jednom taksiju i odvezao se natrag u hotel koji nije video već punih sedamnaest časova. Tek kad se našao u liftu, koji ga je vozio gore, iznenada se setio Li i današnjeg zvaničnog programa. Nikako nije mogao da se seti šta su ti Nobelovi predstavnici predvideli za danas, ali se nadao, za njegovo dobro, da to nije bilo ništa važno, a za njegovo dobro, da je dovoljno zanimljivo da izvuče Li iz hotela. Ako je Li u svojoj sobi, moraće da se izvinjava i to da nade dobru ispriku. A za njega je to bilo utoliko teže da izmisli, priznao je pristrasno, jer se toliko vremena nije bavio pisanjem. U protivnom moraće da trpi njene grdnje. Bilo mu je potrebno da izmisli nešto verovatno, a zato mu je trebalo vremena, pa se usrdno molio da Li ne bude u sobi.

Kad % ušao u odaje, njegovo predosećanje se potvrdilo. Molba mu nije bila uslišena. Na stolu u predvorju stajala je nepomična i stroga torbica koju je Li uvek nosila, kao neki znak opasnosti na autoputu.

Li je ukočeno sedela na smeđoj stolici u dnevnoj sobi s telefonom u krilu, pogurena, kao oličenje grdnje i slična mladoj udovici.

– Lepo – izbaci ona. – Vidim da si još živ. Tražila sam te svuda sem u mrtvačnici.

Greg prede preko sobe i spusti kaput na sofou.

– Zao mi je Li, trebalo je da ti se javim telefonom.

– Trebalo je da mi telefoniraš? – ponovi ona suvo. – Kako su nepažljivi ljudi jedni prema drugima? Sedim ovde, stranac, na milion milja daleko od svoga, bez prijatelja, bez ikoga na svetu sem tebe i šta da mislim? Bilo je već dovoljno neprijatno što si me onako ostavio u dvoru prošle noći. Kakvo poniženje! Ali znala sam da si otišao pijan kao majka i nisam legla duboko u noć. Čekala sam te i najzad zaspala baš u ovoj stolici, a otkad sam se probudila,

331

brinula sam se. Pitala sam se da li te je pregazio neki auto, jesi li pao u kanal, bog te pita šta sam sve pomišljala.

– Nisam mogao da te nađem posle večere – reče on sa žaljenjem. – Hteo sam da se nadišem svežeg vazduha. Zar ti grof nije rekao šta sam poručio?

– Nije mi rekao da te neće biti sve do popodne.

– Nisam ni mislio da ću se toliko zadržati ...

– Ti si nemoćan – obrecnu se ona. – To će biti vrlo neprijatno sada.

Šta će oni misliti? Zvala sam grofa Jakopsona u Zadužbini ... telefonirala sam gospodinu Man-keru u Ministarstvo spoljnih poslova ... čak sam se raspitivala i kod profesora Stratmana.

Greg je sav pocrveneo.

– Stratmana? A kakve veze ima on sa mnom?

Li nije više bila na sigurnom tlu i stoga odmah postade pitomija.

– Ne znam. Bila sam očajna. Na kraju krajeva ... prošle noći si bio s njegovom brataničom. A zatim, posle poruke da si otišao, videla sam profesora Stratmana kako dolazi s devojkom pre vremena, pa sam pomislila da možda imaš sastanak s njima ...

– Ili da imam sastanak s njom? To je ono što si htela da kažeš. – Greg se iznenada razbesneo. – Pa šta onda i da sam imao sastanak s njima ili s njom? Zar to ne bi bila moja lična stvar? Zar ja nemam pravo na svoj lični život?

– Endrju, nije lepo da govoriš tako. Brinula sam se zbog tebe, u onom tvom stanju. Sem toga ... sem toga doveo si me i ... ne želim da

budem neki albatros, ali ... etiketa nalaže tako, pristojnost, da me barem otpratiš najpre kući.

– Ja prosto ne želim da ceo svet zna šta ja radim. Brinula si se zbog toga kako ću se ponašati . . . Plašila si se javne sablazni. E pa lepo, ako i dođe do skandala, doći će do njega zbog tebe, zbog tvojih histeričnih telefonskih poziva.

ijpravo je pošao prema spavaćoj sobi, kad je zazvonio tel^ori u Lijinom krilu.

Li se trgla, skoro je ispustila telefon, a Kreg je zastao.

Javila se.

– Oh, vi ste vrlo ljubazni, grofe Jakopsone. Vratio se ovog časa . . . Vrlo je dobro. Bio je u poseti kod nekih starih prijatelja, nekih poznanika što ih je upoznao pri-

332

likom prethodne posete . . . Molim? Oh, da, svakako, bićemo spremni. Sići ćemo dole.

Spustila je slušalicu i sva nesrećna pogledala Krega. Nije želeo ovakve pobede i njegove ljutnje je nestalo. Ovo je bila Švedska. Kad se nalazite u Švedskoj, ponašajte se kao Šveđani, idite sredinom puta. Mir po svaku cenu.

– Slušaj, Li, da se ne svađamo . . .

– Ali ja ne želim da se svađam. Ja prosto želim da tebi bude dobro i da budeš u bezbednosti. Uvek mislim na jadnu Harijet... Ne mogu drukčije.

Trgao se iznutra. Mogao se braniti protiv svega sem protiv toga: to je bio njegov dug. Li ga je ponovo podsetila na plaćanje ovog interesa koji je sve više rastao.

– Li, oboje smo krivi. Ti si pogrešila što si digla takvu buru, a ja sam pogrešio sam što sam te naterao da se brineš. Bio sam strahovito pijan prošle noći i želeo sam da se istreznim, pa sam izišao u šetnju. Bilo je jako hladno, pa sam svratio u bar jednog hotela na kafu. Tu mi je pozlilo, pa me je barman, kad je video da sam Amerikanac, odveo u jednu sporednu sobicu i ostavio da se ispavam. Mislim da mi je to bilo i potrebno, jer sam spavao ćelu tu noć i ćelo pre podne.

Želela je da veruje u to, želela je da živi u miru, ali se sveJ^unilo u njoj.

– Odelo ti nije zgužvano – reče ona.

– Nisam spavao u njemu – reče on strpljivo. – Barman me je skinuo i obesio odelo.

– A šta bi bilo da je neko otkrio ko si ti ... Dobitnik Nobelove nagrade bez odela ... spava u nekom sobičku iza bara? Bilo bi to strašno. Složio se s njom klimajući pokajnički glavom i mislio je na onu prodornu mladu ženu za vreme jučerašnje konferencije za štampu. Mislio je na Sju Vili iz »Ujedinjenih novina«, sa kakvim bi zadovoljstvom ona objavila tako nešto.

Međutim, setio se da sve to nije bila istina i da gospođica Vili ne predstavlja nikakvu opasnost za njega. Zatim se setio istine i oživeo je sveza sećanja na Lili Hedkvist, nordijsku boginju i njeno jednostavno i požudno podavanje i pitao se šta bi o tome mislila gospođica Vili, a isto tako i šta bi Li mislila.

Poseban značaj njegovog položaja, s obzirom da se on nalazio u centru međunarodnog interesovanja ove nedelje i s obzirom da su ogromni mikroskopi novinarstva očekivali

333

da uveličaju svaki njegov pokret, nalagao mu da bude oprezan i pazi. na svaki svoj pokret, ako mu je stalo do budućnosti. Sve do ovoga časa nije mu bilo stalo ni do čega. Ali sad se javila neka briga o sebi, tajanstveno izazvana i stoga je on odlučio da pripazi na opijanje na javnom mestu i na blud u potaji.

– U pravu si, Li, – reče on. – Nije potrebno da novine pišu senzacionalno o nama, pre no što se završi ova svečanost i pre no što dobijemo pedeset hiljada dolara.

– Ali nije samo to.

– Šalim se. U pravu si ti, Li. Sad sam trezan i žao mi je i zarekao sam se da ću se popraviti. Dodaj tome još i meteorološku činjenicu: sunce šija, a to

je nešto izuzetno za zimu u Švedskoj. Bar kako su meni kazali, a dan je još pred nama. Hajdemo na ručak.

– Već sam ručala, a sem toga imam sastanak. Zar si zaboravio šta je na programu, Endrju?

– Potpuno, nije mi bilo ni na kraju pameti. U dvoru smo bili, šta još preostaje?

– Danas je razgledanje štokholma. Ništa još nisam videla. Gospodin Manker i grof Jakopson povešće nas i još jedan par drugih dobitnika. Ah, da, doći će k nama i tvoj švedski izdavač.

– A kako se on zove?

– Zar se ne sećaš? Gospodin Flink. Čudno mu je ime. Nikako ne mogu da ga se setim, .. Indent. Uvek moram to da povezem s nečim i tako se setim. Zove se Indent Flink. Mislim da je to razlog više što je grof Jakopson i telefonirao. Želeo je da se uveri da li ćeš i ti poći na obilaženje grada, naime želeo je da se ti vidiš s tvojim izdavačem.

– Li, ja sam već video štokholm kad sam bio ovde sa Harijetom ...

– Ali to je bilo pre toliko vremena. Sem toga, moraš da se sastaneš sa svojim izdavačem. Na neki način ta njegova izdanja pomogla su da dobiješ nagradu.

– Moći ću da se sastanem s njim i drugom prilikom mu se izvinim. Hajde ti na to obilaženje grada. Više

'olim da krenem na taj obilazak sam i za svoj groš.

– Ali, Endrju, to bi bilo nepristojno.

– Svakog dana sve više ličiš na Harijetu.

– Nadam se.

Znao je da je to laž i nije mu bilo jasno zašto je to kazao. Harijeta bi se ponela zaverenički s njim zajedno da

y|j|||||mJ|^^^1

izbegnu to zvanično obilaženje grada. Ili bar je on tako mislio, koliko je sad mogao da se seća nje. Odjednom više nije bio sasvim siguran.

– E pa dobro, Li, biće kako ti želiš. Pošao je u spavaću sobu da se preobuče. – HSB, dolazimo.

– Šta to znači.

– Videćeš, – reče on zagonetno – videćeš.

– Naš prvi korak na ovom nezvaničnom obilaženju grada reče g. Manker kad je dao gas limuzini Ministarstva spoljnih poslova polazeći ispred »Grand hotela« – biće HSB, zadružni blok kuća na ostrvu Reimersholmu u južnom delu grada. HSB znači skraćeno Društvo stanara za štednju i gradnju kuća. I o tome vam nećemo više govoriti. Ubuduće pominjaćemo to zadružno društvo pod imenom HSB.

Kreg se okrete na svom pomoćnom sedištu i pogleda Li koja je sedela iza njega, a ona mu klimnu glayom i zadovoljno se nasmeši na to razjašnjenje zagonetke.

Mladi Manker dodirnu ivicu svog šešira slobodnom rukom i reče:

– Ako gospe nemaju ništa protiv, skinuo bih šešir, da uživam u sunčanim zracima što ih je profesor Stratman nedavno ukrotio.

– Mveren sam da ni gospođica Stratman ni gospođica Deker nernaju ništa protiv toga – reče veselo Stratman.

Gospodin Manker odloži svoj šešir na prednje sedište između sebe i grofa Jakopsbona izloživši sa zadovoljstvom svoju glavu, pažljivo začesljanu u talasima, da je obasjaju sunčevi zraci.

Kreg bi više voleo da Emilija nije sela iza njega. Sklup-čao je svoje duge noge na pomoćnom sedištu i s teškoćom je mogao da se okrene i razgovara s njom.

Saznanje što ga je stekao odmah čim je ušao u limuzinu zajedno sa Li, da su Stratman i Emilija takođe gosti na tom obilasku, potpuno ga je zbunilo. Nije pogledao Li u oči, ali je po načinu kako je pozdravila Stratmanove, osetio njenu opreznost. Njegov prilazak Emiliji bio je srdačan ali zva-ničan, kao da je hteo da joj pokaže da je on nov čovek, oličenje trezvenosti, i da je ovo nov dan. Sa svoje strane ona ga je primila odmereno, ali odsutno, i na njoj se nije videlo ni da mu je odobravalala ni da mu je oprostila.

Vozili su se ćuteći između kanala i zgrada, Li, Stratman i Emilija na zadnjem sedištu, a Indent Flink, njegov izda-

vac, i Kreg na pomoćnim sedištim. Flink se pokazao vrlo zgodan, krupan čovek četrdesetih godina, u tamnom odelu starinskog kroja, poslovan čovek koji je mirisao na dansko pivo i baltičke haringe i koji je bio ponosan na svoje znanje običnog američkog jezika.

– Nadam se da ste videli današnje novine – reče Flink okrećući se Kregu. – Dosta prostora posvećeno je vama, a isto tako i profesoru Stratmanu. Kratke vesti. Grof Jakopson ima isečke za profesora Stratmana, a ja imam pet isečaka za vas. – Izvukao je iz džepa isečke iz novina i pružio ih Kregu. – Vidite i sami.

Kreg je ućtivo prevrtao isečke i našao je da su čudni kao i natpisi na Kenzingtonskoj ploči.

– Žao mi je, ali ne znam švedski – reče on.

U času kad ih je vraćao Flinku, Li se naže napred i usprotivi.

– Endrju, zadrži ih kao uspomenu.

– Pa dobro, – reče Kreg – ali bih više voleo da znam šta piše. Nemojte ih sad čitati, za ime božje, ne bih želeo da dosađujem profesoru ili gospođici Stratman.

– Ali mene zanima, – čuo se Emilijin glas. Kreg se iskrenuo da joj zahvali i ponovo je ostao zadivljen kao i veče pre toga. Njena smeđa kosa prelivala se na ovom mlečnom suncu i njene ljupke zelenkaste oči i prćasti nosić još su se više isticali zbog karmina na usnama, još vlažnog i svežeg, a to je ujedno bila jedina šminka na njenom licu. Nevoljno, osećajući kako ga Li pažljivo posmatra, okrenuo se ponovo izdavaču. –* Kažite mi samo srž svega ovoga – reče on.

– Srž je ovo – reče Flink. – Ne podižući glas pročitao je naslove. U dvoje novina izneta je činjenica da iako je g. Kreg najmlađi dobitnik nagrade za književnost, on se slaže s tim da se nagrada dodeljuje priznatim piscima bez obzira na njihovu starost. U jednim novinama je izneto da je g. Kreg rekao kako je Gunar Gotling, švedski pisac oko kog^{^^}jma mnogo prepirki, »krupniji talent« koga je previ-delF švedska Akademija. U drugim jednim novinama izneto je odmah na početku čemu se g. Kreg divio u Švedskoj i šta mu se nije svidelo.

– A šta je to u ovom poslednjem isečku, gospodine Flink? – upita Kreg.

Izdavač slegnu ramenima.

– Glupost. Govori se o prepirci između vas i neke američke novinarke, gospođice Vili, koja je prekinula konferenciju.

Kreg se namrgodi.

– Piše li još nešto?

– Znae ...

Kreg je odmah shvatio da je članak senzacionalan i da se raspravlja o njegovim navodnim navikama da se opija. Bila je to poslednja stvar o kojoj je on hteo da govori pred Emilijom i pred Li.

– Nije važno – odvrati on kratko Flinku. Ali je tada Li upala:

– O čemu se radi? Sta su napisali? Sta se; to desilo na konferenciji za štampu, Endrju?

Sa svog prednjeg sedišta Jakopson se umešao ljubazno u Kregovu odbranu.

– Nije to ništa važno, gospođice Deker. Takve neprijatne stvari dešavaju se nama godišnje bar jedanput.

– Kakve neprijatne stvari? – upita Li piskavim glasom.

– Gospođica Vili piše za grupu američkih novina koje žive od skandala – reče Jakopson. – A kad nema skandala, ona mora da ih stvara da bi zaradila svoj nasušni hleb.

Postavila je gospodinu Kregu nekoliko ličnih pitanja i an je, potpuno ispravno, stao na stanovište da njegov lični život, navike ili brak nisu predmet za jedan intervju. To je sve. Međutim, da bih sprečio tu ženu da nas dalje gnjavi, ja sam prekinuo konferenciju.

– Ah, ti, novinari – reče Li još uvek zbunjena.

– A sada, profesore Stratmane, da li biste želeli da čujete nešto iz vaših isečaka? – upita Jakopson.

– Biće dovoljan kratak izvod – zamoli Stratman.

– Svi podvlače – reče Jakopson – činjenicu da američka vlada čuva pojedinosti vašeg otkrića kao najveću tajnu. Svi navode vaše predviđanje o budućoj upotrebi sunčane energije. Dva periodična časopisa pišu o vašem životu u Nemačkoj i ...

Stratman, koji je uvek bio osetljiv na Emilijinu mržnju prema njihovoj otadžbini, podiže ruku.

– To je dovoljno, grofe Jakopsone. Ko bi želeo da oživljava prošlost, kad je dan ovako sjajan i ceo Stockholm pred nama. – Okrenuvši se g. Mankeru, on nastavi: – A gde su te vaše zadružne kuće.

– Ovako pravo – reče g. Manker.

337

To zadružno naselje na ostrvu Reinersholn sastojalo se od blizu hiljadu stanova u kojima se nastanilo tri hiljade običnih švedskih građana. Zgrade su ličile jedna na drugu i bilo ih je teško razlikovati. Sve su bile čiste, savremenc građene i na oko nove, premda su bile građene poslednjih godina drugog svetskog rata. Sve su se nalazile dalje od kanala i sve su bile od drveta, betona i maltera, okrečene belo ili sivkasto i sve su imale male lepe balkone na kojima su se sada videli oni što su želeli da se sunčaju.

Gospodin Manker zaustavio je limuzinu pred jednom od zgrada. Nekoliko minuta objašnjavao je kako se zidala kuća po kuća bez ikakve zarade za bilo koga. Kad je završio, upitao je:

– Da li biste možda želeli da uđemo u jedan od stanova.

Izišli su iz kola i stali na pločniku obasjani mekim sunčevim zracima.

Kreg je odmah rekao g. Mankeru:

– Ako nemate ništa protiv, rade bih ostao napolje da popušim jednu cigaretu. Ove kuće sam video ranije.

– Kako želite – odgovori g. Manker.

– A ja ću praviti društvo gospodinu Kregu – reče Indent Flink.

Gospodin Manker odveo je ostale da ulaze u zgradu. Kreg je posmatrao Emiliju Stratman dok je išla pored svog strica. Bila je viša od njega i nosila je sivi jelenski kaputić i usku, kratku, plavu suknju, koja joj je otkrivala duge noge i savršene linije listova koji su se oblikovali kroz najlonsku čarapu. Dok je hodala, njeni obimni zadnji delovi i oble butine blago su se ljuljale i Kreg je shvatio da ona ne nosi pojas. Ranije ga je toliko zanelo njeno devičansko lice, da se sad iznenadio što su njene obline bile ženstvenije od Lilijinih.

Klatko se izvinuo u duhu Lili, sećajući se njenog jednostavnog podavanja, ali razlika je bila jasna. Lili čovek povezuje sa zdravljem, prirodom i spontanim životinjskim sek-, som. Lili pristaje uz šumu, uz šum drveća i nebo iznad vas. f
1 tamo je uzimate na zemlji i travi strelovito, nemilosrdno, sa žestinom, zbog telesnog zadovoljstva, ali kad zamišljate Emiliju Stratman, vi mislite na njeno neokaljano devičan-stvo, čuvano i sačuvano, u napetom iščekivanju na jednog željenog čoveka, vi mislite na ljubav i romantiku i dugotrajno udvaranje. Nalazite je u slabo osvetljenom budoaru,

22 NAGRADA 1

338

laku vetrić dolazi kroz širom otvorene prozore, na nebu je veliki mesec, a iz daljine se čuje slaba muzika i vi je nosite sa stolice na meku postelju sa zavesama, grlitate je i ljubite i dodirujete to netaknuto meso dok se naposletku ne zapali tiha vatra i vi je lagano uzimate, lagano, s nežno-šću i pažnjom, dok ta tiha vatra ne bukne plamenom.

Kreg se trgao. Ta njegova maštanja nisu pristala uz ovaj štokholmski pločnik, uz ovo mesto pred zadružnom zgradurinom, i to ga je trglo i učinilo mu se da je to sve smešno i odbacio je to sanjarenje. Emilija i svi ostali nestali su u zgradi. Kreg je izvukao svoju lulu od korena vresa, koga Francuzi nazivaju brijar, napunio je, a Indent Flink već je čekao sa palidrvčetom.

– Sta mislite o našim zadrugama? – upita Flink.

— Zaista im se divim — reče Kreg, vadeći lulu iz usta. — Divim se tim zgradama upravo isto onako kao što se divim jednom narodu koji nema čatrlja. Mislim da je to veliki napredak i dar većini. Ali ja sam pisac, individualista i mislim da bih radije živeo pod šatorom samo zato da bih bio sam i da ne bih pripadao nekome i bio izravnat s ostalima, jer ja volim skokove, izdizanje i padanja.

— Možda će vas zanimati da naše zadruga imaju veze čak i sa pisanjem — reče Flink.

C Na koji način? Zadruga objavljuju jedan časopis, a isto tako i knjige u jevtinim izdanjima. Sada čak drže lutriju jedanput godišnje da bi dobili novac i mogli da izdadu knjige trideset šest zaslužnih pisaca.

— Hoćete da kažete da ovde postoji veliko iitereso-vanje za pisce.

— Ogromno — reče Flink. — U Švedskoj ima sedam miliona duša. Šezdeset pet posto odraslih redovno čitaju knjige.

— Divno — reče Kreg.

— Naš problem ovde su kritičari. Sve se digne ili propadne prilikom prikaza. Ako su prikazi dobri, knjiga postaje najbolje prodavana. Ako su prikazi rđavi, onda mo žemo celo izdanje da bacimo u kanale.

»Savršena društva« dobila je zaista jednoglasne pohvale. Ali ono što je meni smetalo, bilo je što te pohvale nisu pisane samo zbog književne vrednosti knjige, nego, čini mi se i tboq toga šf> Je Platon dao prilika kritičarima u njihovim člاندmo da prikažu svo|» znanje.

339

Kreg se nasmeja.

— Pretpostavlja da se i takve stvari dešavaju.

— Uveren sam, — reče ozbiljno Flink. — To se dešava sa svakom vašom knjigom. Kritičari su koristili vaše knjige da bi prikazali sebe. Po mom mišljenju to ponekad utiče čak i na Nobelov odbor. Jakopson mi je pripovedao kako je to bilo prilikom natečaja za drugu Nobelovu nagradu za književnost 1902. Iza zatvorenih vrata nalazila su se imena mnogih koji su bili predloženi — Anton Čehov, Tomas Hardi, Henrih Ibzen — a ko su bili oni koji su se našli u bubnju? Teodor Momzen, osamdeset i pet godina stari pisac pet knjiga »Istorije Rima« i Herbert Spenser, kome je tada bilo osamdeset dve godine i koji je bio napisao »Sistem sintetičke filozofije« u deset knjiga. Tako su se našli kao kandidati za Nobelovu nagradu za književnost jedan nemački istoričar i jedan engleski filosof, a nigde nije bilo Cehova ili Ibzena. Izabran je Momzen i njemu je data lagrada. A zašto? Nobelov odbor izjasnio se za njegovu umetnost. U poređenju sa Ibzenom? Sto se mene tiče, smatram da je nagrada dodeljena Momzenu bila zapravo reklama za Nobelov odbor, za njihovu erudiciju i znanje. Možda je isto takav egoizam radio i u vašu korist. Ne znam.

Kreg i Flink šetali su ispred zadružne zgrade, raspravljali o izdavačkoj delatnosti, knjigama i ukusu publike, osvrnuli se na ciničan i mrzovoljan izgled švedskih pisaca (pobuna protiv idilične dobrotvorne države), zatim su govorili o naklonostima švedskih pisaca za Foknera, Kafku i Got-iinga i njihovo gađenje za romantično pisanje Ingrid Pol. Naposletku se pojavio g. Manker sa svojom grupom. Li je prišla Kregu, uhvatila ga za ruku i privlačeći njegovu pažnju počela da brblja o bešumnim sobama, o če-Hku koji ne rđa i o uništavanju otpadaka. Praveći se kao da ga to zanima, Kreg je prikriveno posmatrao Emiliju Stratman. Četvrt sata ranije zaželeo je da se ona okrene tako da bi mogao više da uživa u njoj. Sad se okrenula prema njemu dok je išla preko trave. Nosila je svetlo-plavi džem-

,r sa visokim okovratnikom ispod kaputića od jelenske že i preko uske suknje. Grudi su joj se dizale i spuštale lagano, jesu li se tamo penjali uz stepenice ili je takav bio dan? Imala je pune grudi i Kreg je neobično uživao posmatrajući ih na suncu.

Odvezli su se dalje i g. Manker je pričljivo deklamovao odlomke iz istorije ovog muzeja ili ona galerije i bezbrojnih

340

mesta za molitvu. Usporio je kola na ostrvu sv. Duha i tu su imali prilike da se dive zgradi parlamenta i da čuju kako je osnovan 1865, i da je plemstvo bilo protiv toga, (da li je grof Jakopson malo trepnuo tom prilikom?), te da su dozvolili da svega deset građana na stotinu može da glasa sve dok nisu pali Noencolerni i Romanovi, nedavno, kad je zavedeno opšte pravo glasa i kad je prava demokratija pohodila u nazadnoj Švedskoj.

Vozili su se dalje kroz Štokholm, grad na dvanaest ostrva sa četrdeset dva mosta, kako je deklamovao g. Man-ker. Naposletku su stigli do ogromne podzemne garaže, poznate pod imenom Katarinaberget i tada su čuli da je ova podzemna prostorija građena da bi se tu moglo skloniti dvadeset hiljada osoba za slučaj atomskog napada. Sad je Kreg prvi put bio iznenađen izgledima budućnosti.

— Nadamo se da će čovečanstvo nešto naučiti iz vaše knjige »Armagedon«, — reče Indent Flink okrećući se Kre-gu — ali ako ne nauči, kao što vidite, mi smo se spremili za svaki slučaj.

— Koliko ste ovakvih skloništa napravili? — upita Kreg.

— Za sada raspolažemo sa četiri ovakva skloništa koja mogu da izdrže napad atomskim bombama na Štokholm.

A) njima možemo da sklonimo pedeset hiljada duša, ali u celoj Švedskoj ima devedeset ovako velikih, a isto tako trideset hiljada malih, u koje može da se skloni preko dva miliona duša. Ostale možemo brzo da sklonimo iz gradova u sela. Ovo podzemno sklonište, kao što vidite, snabdeveno je električnom energijom, grejanjem, vodom, hranom, pa čak i školama. Veći deo naše teške industrije, Bofors i Sab, proizvode protiv-avionska oružja i mlazne avione u podzemnim fabrikama uklesanim u granitnim brdima. Svi drugi narodi samo govore o građanskoj odbrani, a mi smo u Švedskoj to već učinili.

— Možda ćete vi naslediti zemlju, — reče tupo Strat-man — i tada će postati vaša.

Emilija se zagledala u pećinsku podzemnu garažu.

— Jezivo — promrmljala je.

— Ali zašto? — upita g. Manker. — Mi smo tako ponosni na nju . . .

— Nisam mislila na ono o čemu vi govorite — odgovori hitro Emilija. — Svakako, vi ste učinili jednu razumnu stvar. Mislile sam — i ona pritom mahnu rukom prema

r

skloništu — kako je krug završen, ironija vraćanja odakle smo potekli, do pračoveka koji je čistio svoje preistorijske pećine, samo što su sada te pećine s automatskim podešavanjem toplote.

Sv isu se uozbiljili i grof Jakopson, u želji da ne pokvari ovo posle podne, predloži:

— A sad morate da vidite i veseliji deo štokholma. Gospodine Mankere, hoćete li biti tako ljubazni da nas od-vezete do Đurgordena i Skansena.

Sav zanet ovim novim ciljem, mladi ataše upravljao je velikim kolima kroz krcati popodnevni saobraćaj, držeći se leve strane, što uznemirava sve sem Šveđanina.

Išao je prema istoku kroz grad, dok se saobraćaj naposletku nije raz-redio.

Približavali su se ogromnom, livadama pokrivenom ostrvu, poznatom pod imenom Durgorden.

Smanjivši malo brzinu, g. Manker je lagano obilazio oko gomile čudnih zgrada.

— Ovo mi nazivamo diplomatsko naselje — reče Jakopson. — Ovde vam se nalazi većina ambasada i poslan-stava. Eno, ono tamo vam je talijanska ambasada.

Kad je imenovao svaku od tih ambasada, Kreg je sa zadovoljstvom razmišljao kako su sve te ambasade poprimile svoj nacionalni duh. Britanska ambasada imala je izgled jedne staložene zgrade od grubih cigala, dostojanstvene, konzervativne i ne bez smisla, kao i većina putnika iz te zemlje. Američka ambasada, koja se nalazila na drugoj strani puta, dizala se visoko na maloj steni. Bio je to primer modernističkog užasa, bezuspešno nastojeći da liči na zemlju kojoj je došla u posetu, da oponaša tu zemlju i bedno promašivši taj cilj, naposletku je ispala neka slika Amerikanca u inostranstvu, koji očajnički nastoji da bude deo Švedske.

Kreg je s olakšanjem primetio da su prešli most preko jednog malog kanala i stigli na krivudavi put velikog ostrva. Levo su se nalazile velike livade

oivičene drvećem, slične poljima u Viskonsinu ili Minesoti, a desno su se dizale dostojanstvene vile otmenih Švedana.

– Durgorden znači životinjska bašta – objašnjavao je Jakopson. – Nekada je to bilo kraljevo lovište. Sad su te šume i čistine javni zabavni park. Što se ostalog dela tiče, to su imanja našeg plemstva i milionara, kao i umetnika. Mislim da bi o tome g. Manker mogao detaljnije da priča.

S puno oduševljenja g. Manker je nastavio. Tu se nalazio čitav niz vila, mnoge su bile skrivene u zelenilu ili

342

su se nalazile ispod razine, pripadale su punokrvnim prinčevima, ali po imenima njihovih vlasnika Kreg je prepoznao samo onu koja je pripadala princu Bernadotu. I naposljetku na ovom delu kanala koji je ličio na jezero obojeno plavo i zeleno nalazio se Dvorac gromova, majušna ali značajna zgrada zidana po ugledu na Tadž Mahal. Bilo je to boravište Ragnara Hamerlunda.

– Vozite do vrata u zamak – reče Jakopson g. Man-keru. – Naši gosti su se upoznali s gospodinom Hamerlundom, a kroz dva dana uživaće njegovo gostoprimstvo na večeri, pa ih možda zanima to njegovo boravište.

– Hoćete da kažete da neko sad živi tu? – upita Li ne verujući, dok su se približavali metalnim vratnicama.

– Kako da ne – reče Jakopson – i to jedan neženja. Čisto beli šljunak posut po putu vodio je do belog kipa

morske nimfe, delo Karla Milsa. Nimfa je bila u jednom divnom pravougaonom veslačkom jezercu s lokvanjima. S obe strane vodile su staze oivičene čvornovitim hrastovim stablima, a na kraju, gotovo kao replika mermernog Mogulovog groba, bio je oksiotet. Ta dvospratna četvrtasta zgrada bila je svetlo-sive boje sa oštrim crvenkastim krovom. Pred njom, na ulazu, dizali su se, kao minareti, četiri vitka stuba.

^– Prirodno, Hamerlund ne stanuje ovde sam – reče Jakopson. – Tu se nalazi osoblje ovog tajanstvenog prebivališta. U svakom slučaju zanimljivo je pogledati to... Šta mislite, gospodine Mankere, možemo li, dalje?

Dok je limuzina kretala napred, svi su sem Li uživali u Durgordenu i jedino je Li iskrivila vrat da još jedanput vidi Hamerlundov zamak.

– Teško je verovati da je on milionar i da poseduje tako ogroman dvorac – reče ona. – Htela sam da kažem, kad sam ga srela, ličio mi je na nekog običnog i ne baš mnogo sposobnog čoveka.

– Naprotiv, – reče Emilija – on je tačno ono što sam ja očekivala da ću videti. Prosto izliven za svoju ulogu, kao proizvod iz stotine uzbudljivih romana o tim džinovima, fabrikantima municije, prodavačima smrti.

S obzirom da je Kreg bio zainteresovan, Li nije mogla da dozvoli ovoj mladoj ženi da joj se suprostavi.

– Vi ste romantični – reče ona Emiliji. – Šta je to tako naročito na njemu?

– Na prvom mestu on [e čudak – reče Emilija. – Sem toga, kad mislim o Hamerlundu, prosto osećam da sam

astigmatična – vidim ga udvojeno – onu tromu osobu koju viđamo svaki dan i onu drugu ličnost koju on zaključava sve do noći.

– »Želeo bih da pišem o dvojnoj ličnosti« – reče Kreg. – To je Robert Lujs Stivenson jednom prilikom rekao Endrju Lengu. Tako je nastao Džekilov Hajd.

– Svi smo mi dvojne ličnosti – reče Stratman gundajući.

Li je tražila saveznika i stoga neodređeno reče:

– Slažem se s profesorom Stratmanom.

– I ja se slažem, Li, – reče Kreg. – Međutim, po mom mišljenju Hamerlundova dvojna ličnost je mnogo zanimljivija od moje ili tvoje, i u tome se slažem sa gospođicom Stratman. Ja takođe mislim da je on čudak, pun tajni, te da on jedini dozvoljava svojoj drugoj polovini da izađe noću, kad je potrebno da se radi na toj njegovoj imperiji, a kad ga niko ne gleda. To je ona polovina koju mi nikad ne srećemo, ona polovina koja sastavlja kartele i pravi mi lione. Ono ja, koje mi vidimo, suviše je meko, jednostavno, ćelavo i bez bradice, da bi se u njega moglo verovati. Iza toga mora da bude nešto mnogo krupnije.

— Oh, ima toga mnogo više, zaista ima — reče Jakopson sa svog zadnjeg sedišta. — Ali sve to nije tako uzbudljivo kao što vi zamišljate. Hamerlund ima neprestano svojih intriga, razume se kao što ih uostalom imaju i svi veliki poslovni ljudi današnjice u tom užurbanom svetu, ali on ne vodi dvostruki život i ne poseduje nikakvu svoju četu ličnih ubica, koliko je meni poznato. Zaharovi, kao predu-tetnici ličnih poduhvata, izumrli su u ovom svetu sve snažnijeg socijalizma.

— Prosto ne mogu da sačekam taj njegov prijem — reče Li.

— To će sve biti dostojanstveno i raskošno, — nago-vesti Jakopson — ali nemojte očekivati nikakva skrivena vrata, tajne prolaze i leševe koji ispadaju iz ormara. — Nedužno se nasmešio i čovek je prosto mogao da čuje kako

,Л>иса pergament na njegovom licu. — Međutim, zbog vašeg zadovoljstva, gospođice Deker, nadam se da grešim. — Jakopson proviri kroz prozor i reče: — A sada se približavamo ustanovi koja nije ništa manje čuvena, ali je daleko nedužnija i s kojom se Šveđani neobično ponose. Mislim na čuveni Skansen park. Ali o tome bi gospodin Manker mogao mnogo više da vam kaže.

343

Gospodin Manker počeo da smanjuje brzinu, dok se limuzina penjala uzbrdo, a zatim je počeo da govori monotonim glasom turističkog vodiča. Recipro su mu tekle lako, kao da nisu bile opterećene mislima.

— Skansen je zaista jedinstven — govorio je g. Manker. — Nije to zabavni park kao onaj Diznijev ili kao Ti-voli. To je muzej pod vedrim nebom, sažeta švedska prošlost, prikazana vidno u sadašnjosti. Park je otvoren 1891, a svega deset godina docnije postao je jedno od najprivlačnijih mesta. Videćete te kuće sa poljskih imanja, stare stotinama godina, obnovljene . . .

Baš u času kad je g. Manker završio svoj opis, stigli su u podnožje poslednjeg uspona i ušli u prostor za parkiranje. Izišavši iz kola, odmah iza Emilije, Kreg je pažljivo posmatrao ulazne vratnice u Skansen i setio se onog vlažnog letnjeg dana kad su Harijeta i on, s fotografskim aparatima i sladoledom u rukama, prvi put prošetali tuda. Tako mu je to bilo zabavno kao da je otkrio neki stari broj kakvog geografskog časopisa u čekaonici kod zubara. Ali danas nije bio raspoložen za tu vizuelnu istoriju. Ništa nije popio od prošle noći to ga je nekako učinilo nemirnim, iskidanim. Tražio je nešto da ga smiri, bilo to razgovor s Emilijom ili viski, ali bi najbolje bilo oboje u isto vreme. Nanovo obilaženje grada pošao je samo zato da bi jedan tren ostao nasamo s Emilijom. Stratman je poluglasno razgovarao s Emilijom i zatim se okrenuo Jakopsonu i g. Mankeru.

— Oprostite mi, — reče Stratman — ali ja mislim da ću ovo propustiti i malo šesti. Duh bi želeo, ali kosti su stare. — Pogledavši uokolo, on dodade. — Ovaj vaš Skansen zaista divno izgleda.

— Imamo mi tu i liftove — reče g. Manker.

— Hvala vam. Ali mislim da ću radije ostati u kolima i malo prodremati. Sem toga, čini mi se, da ima još mnogo stvari da se vidi. Trebaće mi snage.

Emilija je prišla svom stricu, a na licu joj se videla zabrinutost.

— Ostaću s tobom, čika Makse.

— Ah, ne, . . . nemoj sada da se uznemiravaš . . . pođi sa ovim mlađim svetom. Nekako nagonski Kreg oseti potrebu da kaže: Ostaću ja ovde gospođice Stratman, pa nije potrebno da se brinete. Okrenuvši se Jakopsonu i g. Mankeru Kreg reče:

345

— Ne bih želeo da pokvarim jednu uspomenu. Već sam bio u Skansenu i video ga od vrha do dna. Vredno je videti ga još jedanput, ali kao i profesor Stratman, i ja bih želeo malo da se odmorim. Još se nisam odmorio ni od puta avionom . . .

Ali Emilija se nije smirila.

— Nikako — reče odlučno Stratman. — Želim da ti pođeš i da mi posle sve opišeš.

Gospodin Kreg i ja nismo imali prilike da razgovaramo. Ja ću ga podučavati fiziku, a on će mi prikazivati književnost. Molim te, draga moja, . . .

Emilija je zabrinuto gledala čas strica, a čas Krega i naposletku je popustila. Pošla je sa g. Mankerom i Jakopsonom do Li i g. Flinka i svi zajedno su se

uputili prema velikim vratnicama Skansena. Emilija je pogledala unatrag, ali joj je Stratman u znak smirenja mahnuo rukom.

Pošto su oni otišli, Stratman odmahnu glavom.

— Ovo dete se i suviše brine za mene starca. To je moja krivica.

S uzdahom, Stratman se uputi prema limuzini, otpusti svoj okovratnik na košulji i udobno se namesti na zadnjem sedištu. Kreg izvuče lulu i pošto ju je upalio, sede na prednje sedišta.

— Ovde mi je moja lula od morske pene, ali sam zaboravio duvan — reče Stratman.

— Probajte moj — reče Kreg hitro, pružajući svoju kesu.

Pošto je Stratman sa zadovoljstvom dunuo nekoliko dimova, opet je počeo da govori:

— S godinama zadovoljstva se smanjuju. Nekad sam imao manje godina, a više zadovoljstava. Pre mnogo godina voleo sam da lovim ribu, igram bilijara, držim neku de-vojčicu za ruku, po ćelu noć igram karata s bratom, slušam opere, čitam sa zadovoljstvom, hranim se pečenim mesom, pušim lulu i radim, rad mi je uvek bio zadovoljstvo. — Podigao je uvis smeđu lulu od morske pene. — A sad mi je ostalo samo lula i rad. Ne žalim se, to je dovoljno.

— Zavidim vam — reče Kreg. — Meni je preostala samo lula.

— A rad?

— Ne radim.

Stratman je ćutao trenutak dva, a zatim reče:

— Emilija mi je kazala da ste nedavno izgubili ženu. Da li je to razlog?

Razdvojena uzbuđenja borila su se unutar Krega. Jedno je bilo radost što je Emilija govorila o njemu svome stricu. Drugo je bilo stid što se doveo u taj položaj samosažaljenja.

— Kad sam izgubio ženu, sve mi je izgledalo besciljno.

— A zar sam rad, stvaranje, usamljeno postizanje nećega, ne predstavlja neki stvaran cilj?

— Ćovek bi mogao da pomisli da je tako. Sećam se jedne lićnosti iz Momovih romana, koja kaže da umetnik mora da bude spreman pre da pusti svoju majku da umre od gladi, ako je potrebno, nego da radi samo radi zarade da bi je spasao. Kratko rećeno, umetnikov rad i odanost tome radu su jedina stvar koja vredi. A znate li, profesore, da je zato potrebna ogromna snaga.

— Umesto snage ja bih stavio nešto drugo . . . nerealno osećanje boćanstva koje vam je Bog dao, samo vama, zlatan tanjir.

— Osećao sam to nekad. Stratman klimnu glavom.

— Uveren sam da ste osetili, jer da niste osetili, vi danas ne biste bili u Stokholmu. A šta se to desilo s vama? Nisam ja psiholog, ali mogu da nagaćam. To nestvarno osećanje boćanstva napadnuto je strašnim dogaćajem stvarnosti . . . iznenadnom smrću vaše žene . . . i vi ste svaljeni, vaša vera je uzdrmana i vi se još niste osvestili od udarca. DešavH se to, mladiću, dešava.

Kreg je pokušao da razmišlja o tome, da to nekako sredi i prostre ispred sebe, ali nije bio spreman da to shvati i stoga je odlučio da analizu svega toga ostavi za neki drugi dan.

— Možda ste u pravu — reće on i zaćuta.

Obojica su utonula u ćutanje, odbacivali dimove, slušali udaljeni šum što je dopirao iz Skansena i radovali se tom zimsKorn suncu koje se provlačilo kroz otvorene prozore automobila.

— Zašto ste ostali ovde? — upita iznenada Stratman. — Da pravite društvo jednom starcu?

— Ne, nimalo.

— Pa zašto onda? Da mi govorite o sebi?

— Ni to. Nekako nagoniski zaćeleo sam da ostanem s vama, jer ste vi bliski Emiliji.

– hmiliji? – Ali na tom crvenom licu nije bilo zaprepaštenja, itratman isprazni svoju lulu, podiže naočare više na nosu i zagleda se nimalo ispitivački u Krega; izgled-

347

dalo je da ga prvi put gleda kao ljudsko biće, a ne kao dobitnika nagrade. – Tako dakle – reče on. – A kakve veze ima Emilija s nama?

– Kazala vam je da smo se sreli sinoć.

– Pomenula je to. Razgovarali smo o sinoćnom prijemu... To činimo često posle raznih društvenih prijema i tako mi je ona nešto nabacila o vama... isto tako i o nekim drugim gostima što ih je tamo srela.

– Ah, da. – Kreg je osetio neko razočaranje. Nadao se nečem višem, nečem potvrdnom, nekom posebnom inte-resovanju. – Da li vam je kazala šta se desilo među nama?

– Šta se desilo među vama?

– Bio sam pijan i uvredio sam je.

– Hm. – Stratman je razmišljao o tome, možda je pokušao da se snađe. – Zao mi je što čujem. Trebalo je da vam kažem... Emilija je neobično osetljiva i povučena u pogledu muškaraca, i tako ste je naljutili?

– Jesam. Tražio sam trenutak da joj se izvinim. Ali ona mi ne daje priliku.

– Znam, takva je bila od detinjstva. – Zastao je. – A zašto vam je to tako važno, gospodine Kreg?

– Osećam da me Emilija privlači i želeo bih da lepo misli o meni.

– Onda ste preuzeli vrlo težak zadatak...

– Beznadežan?

.. . Stratman

slegnu ramenima.

– Ne mogu da govorim u njeno ime. Poznajem je bolje no iko na ovoj zemlji. Očinski je volim. Podigao sam je. Poznati su mi svi njeni pokreti i maštanja i većina njenih reakcija. Ali svaki dan donosi nove vidove života, i u iz-vesnom majušnom stepenu svako ulazi svakog dana u život kao novorođenče. Mozak, nervni sistem, mišići, žlezde, uslov-ni refleksi, sve to prolazi kroz život jednog dana i odgovara na unapred postavljeni i poznati način, ali desi se zatim neki novi događaj, pustolovina ili sukob, neki neočekivani stimulus i onda iznenada ranije ponašanje ne dolazi U^jpibzir i mozak ili nervi takve ličnosti drukčije reaguju, *a način ranije nepoznat. Prema tome, kako neko može da prosuđuje nekoga ili da govori u ime njega? Šta ja znam šta Emilija danas oseća za vas.

– A šta mislite da oseća?

– Nemam pojma. Ja samo znam kako se ona ponašala u prošlosti. Kad sam je izvukao iz Nemačke u Engle-

sku, a latim u Ameriku, video sam da se ponaša na jedan određeni način i taj je ostao vidno neizmenjen. Nema po-verenja u muškarce. Nisu joj potrebni. Ako ste prošle noći nekom ludom mađijom uspeli da je malo oslobodite i ako ste to zatim iskoristili, predviđam da će njeno nepoverenje biti još snažnije u pogledu muškaraca uopšte, naročito u pogledu vas. Pitate da li je moguće da ponovo steknete njeno dobro mišljenje o vama? Kao njen rođak i naučnik rekao bih vam, gospodine Kreg, da su izgledi vrlo slabi. Svakako se ne bih kladio na vaše izgleda. Ali ipak postoje neke ne-proračunljive stvari, njih mi imamo i u fizici. Novi dan sa svojim životnim ciklusom, pa negde između zore i sumraka, moguće je da se javi i nova Emilija. Žao mi je, gospodine Kreg, ali to je sve što mogu da vam kažem. Zao mi je što sam tako nespretan i neodređen, ali ja sam rođen i vaspitan u Nemačkoj. Vi ste proizvod optimizma, proizvod jednog optimističkog društva, pa prema tome i vaše odluke, u pogledu vas, biće mnogo svetlije od mojih. A sem toga, vi ste pripovedač, vrlo cenjen, pa prema tome vi možete bolje da sagledate ljude od mene. Koristite svoj optimizam i darovitost. Kreg se nasmešio. Očigledno ga je starac sada začu-kHao, bio je uveren u to. Stoga mu je i odgovorio:

– Moje pripovetke su iz prošlosti. Ja sam stranac u sadašnjosti, i nenaoružan.

– Sadašnjost i ne postoji – reče Stratman. – Ono što je proteklo pre jednog minuta, već je prošlost. – Oči su mu zasvetlucale iza debelih stakala. – A sem toga, vi ste i naoružani. Zavalio se dublje u sedište i prekrstio svoje kratke noge. – Da očuvam svoju lepotu, moram malo ds odspavam.

Kreg se izvuče sa prednjeg sedišta, uspravi i rastegnu.

– A ja bih da prošetam malo.

Stratmanovi kapci su se već spustili, ali se zatim iznenada digoše.

– Gospodine Kreg, . . .

Kreg se primače otvorenim zadnjim vratima i nagnu se unutra.

– Izvolite, profesore?

– Mislim da ćete vi nastojati da osvojite njenu naklonost.

Kreg nije odgovorio. Stratman umorno uzdahnu.

– Ako vam pođe za rukom ono što drugi nisu uspjeli i ako ona još jedanput popusti, nemojte je razočarati . . . a ni mene.

Zevnuo je i zatvorio oči, a Kreg je ostao, uzbuđen ali nepomičan; razmišljao je kako je to bila viktorijanska scena i kako je profesor Stratman, čuvar sunca i kćerke svoga brata, na trenutak podsećao na Edvarda Baretu, iz Londona, Vim-pol ulice br. 50, koji je čuvao bolesnu Elizabetu od mladog Brauninga. Poređenje je bilo ružno i nepravično. Stratman nije bio ljubomorni tiranin iz ulice Vimpol, koji guši latentna osećanja rodoskrvnjenja. Stratman je bio stari neženja, koji se iznenada našao u očinskoj ulozi i koji je bio opterećen odgovornošću što je prevazilazila obične roditeljske obaveze. Prva njegova misao bila je Emilija, a ne on sam. Uzevši sve u obzir, Kreg je zaključio da je Stratman ljubazan čovek. Kreg se udaljio, bez cilja, bez radoznalosti da sazna nešto više o Skansenu; ponekad bi se zaustavljao da vidi decu kako se igraju i jedanput je zastao da popije limunadu. Bazao je tako prepuštajući se maštanjima, razmišljajući o ličnostima koje su ušle u njegov život, o Mi-lerovom Nasipu i o kući na Viton putu, o Lušijusu Mejku, pa čak i o Harijeti, i sad mu je Harijeta izgledala nekako daleko, kao iz nekih davnih vremena.

Vratio se tek posle pola sata i odmah je video da se svi već nalaze u kolima, dok je g. Manker šetao unaokolo tražeći njega. Stoga je požurio. Ušavši, sklupčao se na pomoćnom sedištu, izvinio se i ni po cenu života nije mogao da objasni, na Lijino pitanje, gde je bio i šta je radio.

Kola su ponovo krenula. Gospodin Manker je vozio.

Kreg je slušao, dok je Emilija izveštavala svog strica, kratko ali blistavo, o najzanimljivijim mestima u Skansenu. A kad je završila, upitala ga je kako je on proveo vreme.

– Gospodin Kreg i ja smo nadugo razgovarali, nadugo.

– A o čemu ste razgovarali? – htela je Emilija da zna.

– Poslovan razgovor, mila moja. Savetovao mi je kako da unesem neki zaplet u moje radove, a ja sam ga uputio kako da koristi sunčanu energiju u svojoj mašini za pisanje. Posle sam zadremao.

– A kako se sad osećaš?

– Osvežen i ponovo turist . . . Grofe Jakopsone, Ste ćete uraditi u vašem propagandnom naporu da nas sve praobretite,

350

– Učinićemo sve što možemo – reče Jakopson. – Gospodin Manker nas sada vozi u stari deo grada, Stortorget, veliki trg, mesto odakle je Štokholm ponikao pre sedam stotina godina.

Vozeći se u velikom krugu, prešli su preko mosta Norbro, provezli se pored kraljevog dvorca, usporili su ispred Storkirkkan katedrale, koja je podignuta 1260, pro dužili su nekom uskom starom ulicom i našli se na pro stranom trgu. Iz kola su izišli ispred zgrade berze.

Pošto su napustili kola, gospodin Manker ih je poveo da im pokaže Stortorget. Na sredini toga trga, popločanog starinskim neravnim ciglama, nalazio se ogromni okrugli starinski izvor. Uokolo su se nalazile klupe za sedenje i s obzirom da je dan bio vrlo blag, na njima su sedeli mnogi stariji ljudi i čitali novine, dok su se sredovečne žene odmarale od kupovina i pričale.

Prošetali su se tim trgom oivičenim strogim kamenim zgradama, četiri do pet spratova visokim i u kojima su se nalazile trgovine u prizemlju i stanovi na

spratovima. U pratnji g. Mankera zašli su u nekoliko zapuštenih aleja i malih uličica koje su vodile na trg. Te polumračne uličice bile su krivudave i tamne, kao da su iz srednjeg veka i vodile su između starih kućerina koje kao da su izmislili brica Grim.

— Danas svi žele da žive u starom delu grada — govorio je g. Manker. Živeti ovde, znači otprilike, što vi u Americi kažete, imati izvestan položaj. Spoljašnjost je zadržana kao nekada. To ne srne da se menja. Sve su kuće ostale onakve kakve su sazidane i kako su vremenom oronule i u tome je njihova čar. Međutim, unutrašnjost, uvera-vam vas potpuno je savremena s najnovijim uređajima, uključujući tu i grejanje naftom za ovih zimskih meseci.

Lagano g. Manker ih je odveo do starog izvora u središtu trga.

— Ovo je sveto mesto — najavi on, dok su se svi gurali oko njega, a više Šveđana sa klupa radoznalo su podigli glave. — Na ovom mestu došlo je do onog sramotnog štokholmskog masakra ili krvavog kupanja. Godine 1520, danski kralj, koji je vladao celom Skandinavijom, ponudio je pomilovanje osamdesetorici pobunjenih švedskih plemića i pozvao ih je na ovaj trg da to proslave, a zatim je izdajnički svima odrubio glave, — Podigavši ruku, g. Manker

351

pokaza zgradu Berze. — Međutim, ovo je mnogo prijatnije za gledanje.

Svi su se okrenuli prema rokoko zgradi berze pred kojom se nalazila i njihova limuzina.

— Ova zgrada je sagrađena 1773. U prizemlju se nalazi berza, ali na gornjim spratovima su smeštene kancelarije i knjižnica švedske Akademije, u kojoj je odlučeno da se Nobelove nagrade za književnost dodele Andreu Židu, T. S. Eliotu i Endrju Kregu.

Li uhvati Krega za ruku.

— Endrju, zar to nije uzbudljivo? — Kreg iskrivi lice na svoju svastiku i to njeno izvođenje, a zatim, zabrinut da bi domaćini mogli da se uvrede, on se nasmeši.

— Međutim, Alfred Nobel nije vaš jedini dobročinitelj — reče g. Manker okrećući se Kregu. — Postoji još jedan, a to je kralj Gustav III, koji je stupio na presto 1771, a petnaest godina docnije osnovao švedsku Akademiju, i pored svih svojih grešaka, a njih je bilo zaista mnogo, među ostalim, nije se brinuo za sirotinju, a bezmerno je trošio na sebe, Gustav III ipak je vrlo cenjen, jer nas je mnogo pomogao da se kulturno uzdignemo, pre nego što su ga ubili na maskenbalu 1792. Dao nam je operu, skupljao je umetničke radove iz svih krajeva sveta, a da bi pomogao književnost, ugledao se na Francuze i osnovao švedsku Akademiju. S obzirom da je sujeverno voleo broj 18, osnovao je akademiju sa osamnaest članova, izabравši ih među najuglednijim švedskim piscima i naučnicima. Taj broj Gustava III zadržao se sve do današnjeg dana. Za vas su, gospodine Kreg, osamnaest članova glasali da dobijete No-belovu nagradu.

Jakopson mu priđe i dodirnuvši ga po ramenu reče:

— Možda bi vas zanimalo da vidite mssto gde su vas izabrali?

— Zaista bih voleo — reče Kreg iskreno — ali bi to možda drugima bilo dosadno. Možda bi bilo bolje da jednog dana dođem sam . . .

— Besmislica — prekide — Stratman. — Svi bismo voleli da vidimo kako Akademija izgleda iznutra.

Tako je čela grupa pošla za grofom Jakopsonom preko trga, zaokrenula iza ugla i ušla u sporednu ulicu. Išli su iza Jakopsona tom ulicom dok nisu stigli do ogromnih vrata, nagrizenih vremenom, u ulici Kelargren broj 2. Na desnoj strani od vrata, pričvršćena uz granitnu stenu, nala-

352

mila se ploča na kojoj je pisalo: Švedska akademija — No-belova biblioteka. Svi su ušli unutra. Jakopson i g. Manker povelili su ih kroz polumračni hodnik, zatim širokim stepenicama na prvi sprat i kroz jedna siva vrata u jedan dugi hodnik, koji je bio veselo osvetljen, a ipak strogo skolastički. Neposredno s

desne strane nalazio se bibliotekarev sto. Nikoga nije bilo za stolom. Odmah do stola bila su ulazna vrata u No-belovu biblioteku, gde su police bile prepune književnih proizvoda gotovo na svim jezicima, Nobelovih dobitnika, literature o njima kao i drugih knjiga u vezi s tim.

Jakopson ih je poveo između polica sa sigurnošću starog poznavaoća. Na svim stranama bile su police s knjigama, a u dnu biblioteke su se nalazila vrata koja su vodila u ogromni auditorijum. Dok su prolazili kroz auditorijum, Jakopson je govorio:

– Približavamo se mestu, svetom mestu, gde se članovi Akademije sastaju godišnje jedanput da izaberu dobitnika Nobelove nagrade. Ova tajanstvena odaja naziva se soba za sednice. I mi se upravo sad nalazimo tu. Prošli su još kroz jedna vrata i našli se u svetloj prostranoj sobi s visokom tavanicom i sa isto tako visokim prozorima, koji su gledali na istorijski trg ispred zgrade. Iseod svetlucavog kristalnog svećnjaka nalazio se pravouga-om sto, koji kao da je ispunjavao čelu sobu, a oko stola bilo je poredano dvanaest ukrašenih stolica, čija su sedišta, nasloni za leđa i nasloni za ruke bili pokriveni plavim pli-šom. Sjajni sto bio je prazan sem jednog drvenog poslužavnika, na kome se nalazio papir za pisanje s guščijim perom, koji je pripadao Gustavu III i kome je sada bilo skoro dve stotine godina. Pored pribora nalazio se mali blok i staklena važna. Uza zid nalazila se sofa pokrivena plavom tkaninom i još nekoliko stolica, a na zidu je visio sjajni pozlaćeni medaljon s ukrasima i simbolom kraljevske vlasti Gustava III, snop žita. U čelu stola, iza stolice stalnog sekretara, nalazila se bista osnivača Akademije Gustava III na jednom okruglom kamenom pijedestalu.

– Da, – govorio je Jakopson, dok je istovremeno milovao mermernu bistu – još od 1914, kad je Akademija preuzela ovu sobu, njegovo veličanstvo se nalazi ovde i sluša ono što je tajna za ceo svet. Pre toga glasanje se vršilo u stanu stalnog sekretara, a zatim u jednom iznajmljenom stanu, pa rat'm u staroj Nobelovoj biblioteci. Ali otke-

353
ko je izabran Romen Rolan 1915, svi dobitnici nagrade ze književnost izabrani su ovde.

– Koliko se puta sastaju članovi Akademije u ovoj sobi? – upita Emilija.

– Objasniću vam modus operand! – reče Jakopson. – Eto, uzmimo slučaj ovogodišnjeg dobitnika gospodina Endrjua Krega. Imenovanja za nagradu za književnost ove godine, kao i uvek, zaključena su prvog februara. Imenovanja, zapravo predloži, podneti su pismeno švedskoj Akademiji. Ove godine bilo je 49 predloga. Trideset je došlo od strane onih koji su za to pozvani – prethodnih dobitnika u bilo kojoj grupi ili priznatih akademija u celom svetu, a dvadeset je stiglo s nezvanične strane, poslali su ih izdavači pojedinih pisaca, njihove supruge ili sami pisci i takvi predloži su odbačeni. Ime gospodina Krega zvanično je pod-neto, ali ne iz inostranstva, no u ime pozvanih obožavalaca u celoj švedskoj Akademiji pod vodstvom gospođice Ingrid Pol, redovnog člana s pravom glasa. Mislim da bi gospodin Flink mogao bolje da vam ispriča kako je do toga došlo. I zaista Flink se okrenuo prema Kregu i Li i s nekom lažnom skromnošću počeo da govori:

– Smatram da nije moja zasluga. Ja sam izdavač i imam svoje predstavnike u Njujorku, kao i u Parizu i Londonu. Poslednji roman gospodina Krega, koji su prevedeli u Skandinaviji, poslali su mi s gomilom drugih knjiga. Ta knjiga ostavila je na mene dubok utisak, neobično dobra stvar, i kupio sam švedska prava na »Armagedona« za pet stotina dolara. Mislim da je to bila cena?

– Da, toliko je plaćeno – reče Li.

– Dao sam da mi knjigu prevedu i pustio sam je u prodaju u septembru . . . čekajte, pre četiri godine. Prikazivači su bili oduševljeni, a ja verujem da su je pročitali mnogi od osamnaest članova Akademije, i tako se upoznali sa književnim delom gospodina Krega.

– Tako je – reče Jakopson.

– Ali da skratim – nastavi Flink. – Izdao sam još knjige gospodina Krega. Prodaja je bila dobra, a oduševljenje u književnim krugovima još veće. Zatim sam nabavio primerak knjige »Savršena država« i ta je bila najbolja. Sam sam je preveo i izdao početkom prošle godine. Knjiga se zatim odlično prodavala i kritika ju je oduševljeno primila. Mislim da je tako počelo. Kult o Endrju Kregu

S3 NAGRADA I

354

dopro je čak i do Akademije, ne samo do gospođice Pol, no i do ostalih, te je tako u februaru predložen za nagradu. Kreg je pažljivo slušao, ali hladan, kao da se govori o nekom drugom piscu. Tek onda je primetio da ga svi u sobi gledaju, a među njima i Emilija, i tek tada je prvi put postao svestan da je on bio predmet ovog malog Fiinkovog sećanja. Shvatio je da od njega nešto očekuju: – Moj američki izdavač vam zahvaljuje, moj agent vam zahvaljuje, banka u Milerovom Nasipu vam zahvaljuje, pa vam i ja zahvaljujem, gospodine Flink. – A Čovečanstvo zahvaljuje vama – reče Flink velikodušno. Zbunjen, Kreg je nastojao da promeni predmet razgovora. – Grofe Jakopson, možete li da mi kažete šta se tačno desilo posle poslednjeg februarskog predloga. Ili je to možda tajna? – Nije to nikakva tajna – reče Jakopson. – Četiri člana Akademije od ukupno osamnaest poslužili su kao odbor za selekciju. To četvero članova dobili su glavne knjige trideset zvanično predloženih pisaca. Mnoga od tih dela. kao recimo vaša, bila su već prevedena na švedski itako ih je bilo lako čitati. Ostala dela nisu bila prevedena, pa su četvorica članova odbora morali da ih pročitaju na originalnim jezicima. Pored švedskog, članovi odbora čitaju na engleskom, francuskom, nemačkom i španskom. Ako je neko delo napisano na nekom egzotičnom jeziku, kao što su kineski ili hindu, ono se šalje posebnim savetnicima lingvistima. Jezik je prepreka, ali ja sumnjam da je to ikad onemogućilo da se razmotri. U ovom času sećam se kako je 1913. bio predložen, zbog svoje poezije, Indus Rabindranat Tagore. Kad je on imenovan, samo jedna njegova knjiga bila je prevedena na engleski. Na švedskom nije bilo nijedne. Međutim, najbolji deo njegove stvaralačke poezije bio je na njegovom rodnom bengalskom jeziku. Četiri člana odbora našli su nekog švedskog profesora, poznatog orijentalistu, koji je mogao da čita benglaski. On se bio tako oduševio, da je hteo da uči članove naše Akademije tom jeziku, kako bi mogli da ocene pesnika na njegovom rodnom jeziku. Međutim, članovi Akademije su uvideli da je bengalski i suviše težak za njih i resili su da sačekaju profesorov prevod. I taj prevod bio je dovoljno tačan i dovoljno lep da su svi jednoglasno doclciili nagradu Tagor!.

355

– To znači da je nagrada za književnost zapravo u rukama četiri člana, – reče Stratman.

– To se ne bi moglo kazati – odgovori Jakopson. – Ovaj odbor od četvoro zadužen je da izvrši prethodne radnje. Ove godine oni su pročitali glavna dela trideset predloženih i odmah su isključili dvadesetčetvoro, a zatim su se usredsredili na šest imena kao krajnje izabranike. Uzeli su najbolje knjige ove šestorice, gospodina Krega, još jednog Amerikanca, dvojice Nemaca, jednog Engleza i jednog Japanca. Ceo taj materijal poslali su ostalim članovima Akademije, zajedno sa izvodima prevedenim na švedski kao i ostalom literaturom o predloženim. U toku celog leta osamnaest članova Akademije samo su čitali.

– A sad da vam odgovorim na jedno ranije pitanje, gospodine Stratman. Sredinom septembra svi su se oni zvanično sastali, prvi put, u ovoj sobi da bi raspravljali o onome što su pročitali, da bi čuli jedan drugoga, da bi branili dela koja su im se sviđala. Jednog jutra, prošlog rneseca, novembra, po drugi put su se sastali u ovoj sobi, okupljeni oko ovog stola, vrata su bila zaključana, ovde nije bilo posetilaca, i tu su se spremali da izaberu porednika godine. Predsednik odbora četvorice digao se, eno tamo, na onom mestu, i rekao: »Sveli smo trideset predloženih na šestoro, a od ovih šestoro

želimo da predložimo posebno dva imena.« Tada je on izneo kao prvo ime gospodina Krega, a kao drugo jednog engleskog pisca. Nije mi dozvoljeno da kažem to ime. Zatim je on pročitao životopise gospodina Krega i petorice ostalih. Naposletku je pročitao povoljne i nepovoljne kritike o književnom radu svakog pisca. Tada je počela diskusija. To je trajalo šest časova. Ako mislite da su Šveđani mirni i miroljubivi, onda bih voleo da prisustvujete ovakvoj jednoj raspravi. Uneto je tu mnogo strasti, za i protiv, i ne samo u pogledu vas, gospodine Kreg, no i u pogledu svakog predloženog. Na kraju se pristupilo glasanju. Šesnaest je glasalo, a dvoje se usteglo. Milo mi je što mogu da kažem, gospodine Kreg, da ste vi dobili nagradu s uverljivom većinom. Odmah su me obavestili. To isto veče pripremio sam i poslao vam telegram. Uskoro potom Ministarstvo spoljnih poslova obavestilo je štampu.

Stratman se primakao do jdone stolice i naslonio se na nju.

– To prepiranje, grofe Jakopsone, ta rasprava puna strasti o kojoj govorite, ... da li biste hteli da kažete nešto posebno?

356

– Ne bi bilo na mestu da govorim o prošlogodišnjim ili ovogodišnjim zatvorenim sastancima – reče Jakopson. – Ali mislim da neću ništa pogreški ako vam iznesem nekoliko istorijskih neslaganja. Ona mi se sviđaju i rado ih iznosim. – Primetio je fizičarev zamor i stoga je naglo rekao: – Molim vas, gospodine profesore, zapravo sve vas, sedite nekoliko trenutaka dok ja govorim. Zauzmite mesta. Ovo nije muzej, ove stolice su ovde da se sedi na njima.

Hitro je pomogao Stratmanu da sedne, dok je Kreg pridržavao stolicu za Emiliju, a g. Manker i Flink nastojali da pomognu Li. Uskoro su svi sedeli oko dugog stola. Jakopson je seo u čelo stola, ispod biste Gustava III.

– Znaite, – reče Jakopson – u toku novembra i decembra ljudi u celom svetu traže po novinama i žele da čuju ko su dobitnici Nobelove nagrade.

– Ti ljudi počinju da veruju, a da i ne razmišljaju, da su dobitnici polubogovi i da je nagrada božansko delo, ali ja sam prvi koji ističe da su dobitnici, često puta geniji i sveci, ali nikad polubogovi, no samo ljudska bića. U isto vreme ja sam i prvi koji podvlači da ove nagrade nisu božanski proizvodi i da ih oni, koji ih dodeljuju, ne dodeljuju ih s nekom božanskom mudrošću. Te nagrade dodeljuju obični ljudi, finog intelekta, ali sa ljudskom pogrešivošću. Želim da učinim ovim nekoliko prethodnih primedbi, jer vi možda želite da saznate šta se dešava u ovoj sobi, za vreme tajnih %dnica, iza zaključanih vrata, i da biste mogli da procenite ono što ću vam kazati, morate shvatiti da su naših osamnaest članova, kao i članovi svih drugih odbora za dodeljivanje nagrada, na kraju krajeva obični smrtnici. Većina njih suiskusni i učeni ljudi i žene, naučnici, objektivni i neobično poštteni. Ali ipak ponavljam da su oni smrtnici, mogu da imaju lične predrasude, mogu nešto da vole ili ne vole, da su pod uticajem neuroza, sujete. Na njih mogu da utiču drugi sa strane, a i oni mogu da utiču jedan na drugog. Mogu da budu smeli, a mogu da budu plašljivi. Za njih možete da kažete u nekim prilikama da su kosmopo-lite, a u drugim prilikama da su provincijalci. Na nekim poljima mogu da budu veliki stručnjaci, a da na drugim budu potpune neznalice. Međutim, uzevši sve u obzir, to su ipak osamnaest najboljih mozgova na tom polju koje mi možemo da damo. Kad su jedanput imenovani na ova mesta, ostaju do kraja života, i svi do poslednjeg odani su službenici posledn/e volje Alfreda Nobela. Oni su sudije Aka-

357

demije koja je počastvovala Radjarda Kiplinga, Gerharta Hauptmana, Romena Rolana, Anatola Fransa, Džordža Bernarda Soa, Sigrid Undset, Tomasa Mana, Bertrana Rasela i Borisa Pasternaka. Oni su takođe sudije Akademije koja je prevela ili odbacila Emila Zolu, Lava Tolstoja, Henriha Ib-zena, Marsela Frusta, Mark Tvena, Džozefa Konrada, Maksima Gorkog, Teodora Drajzera i Augusta Strindberga. Kao što vidite, oni su mudri, a i nisu, ali nisu ni mudriji ni gluplji od ostalih ljudi.

Kreg skrete Jakopsonovu pažnju na sebe.

– Razumem vaš izbor i u većini slučajeva ga i odobravam svim srcem, uključujući tu i ovaj moj sopstvem. Li, Flink i Stratman nasmejaše se odobravajući, a pre-ko Jakopsonovog naboranog lica proleteo je smešak.

– Ali ja još uvek ne mogu da shvatim vaše propuste – nastavi Kreg. – Neki od njih izneti su na jučerašnjoj konferenciji za štampu. Izgleda da se o njima svuda govori i, to često, a da nikad nije dat nikakav odgovor. Kako to da Zola i Tolstoj nisu bili među onim prvim dobitnicima? Zašto nagradu nisu nikad dobili dvojica vaših, Ibzen i Strindberg? Da li zbog toga što su se tu umešali predrasude i ponos.

– Na to ćemo tek doći – reče Jakopson. – Upravo sam hteo o tome da govorim. Da, uglavnom se radi o predrasudama, a ponekad o ponosu, često zbog politike ili slabosti. Osvrnimo se samo na ova imena koja ste vi pomenuli. Emil Zola živeo je sve do 1902, te je prema tome dva puta mogao da dođe u obzir na Nobelovu nagradu. Činjenica je da je zvanično predložen za prvu nagradu i predložio ga je čuveni francuski hemičar Pjer Bertelo. Ali kao što vidite, Alfred Nobel umro je svega pet godina pre toga, a njegov moćni duh bacao je dugu i snažnu senku na članove Akademije. U toku svog života Nobel je prezirao Zolinu »Nanu«, kao i ostale njegove naturalističke romane. Smatrao ih je, kako da vam kažem, suviše prostim, grubim, realističkim. Nemojte da zaboravite da je Nobel u svojoj poslednjoj volji odrfnio nagradu za književnost za »najistaknutije delo sa idealističkim terminom«. Po Nobelovom mišljenju Zola je bio sve samo ne idealist, a članovi Nobelovog odbora su znali to i morali su da se pridržavaju dobročiniteljevog ukusa pri dodeljivanju njegovog novca.

– To mogu da shvatim – složi se Kreg. – Prvi put ml se čini da Je ispuštanje učinjeno s razloga.

35.8

– Pomenuli ste Tolstoja, Ibzena i Strindberga – nastavi Jakopson. – U ovom slučaju postojale su snažne predrasude jednog čoveka, jednog člana odbora, koji je sprečio sve ostale da kažu svoja mišljenja.

Kreg nije sakrio svoje iznenađenje. ,'; •- Zaista?

– Da, da -- reče Jakopson. – Svakako, bilo je drugih činilaca. Članove Akademije nisu samo sputavali idealistički pogledi, već su oni bili i konzervativni i ne baš mnogo načitan. Bilo je to pre mnogo vremena i mislim da to danas možemo da priznamo. Većina odbornika bili su ograničeni po svom književnom obrazovanju. Među njima bilo je istoričara, teologa, filologa. Koliko ja znam, svega su trojica od njih znala nešto o književnosti. Jedan od njih, značajna ličnost, pesnik i kritičar, bio je Karl David af Vir-sen. Kad je Akademija preuzela dodeljivanje Nobelovih nagrada, Virsen je bio njen predsednik i njen najugledniji član. U to vreme bilo mu je pedeset osam godina. Bio je mudar i učen, ali je imao snažne lične predrasude. Kao primer njegove vlasti nad Akademijom dovoljno je samo da vam iznesem šta se desilo 1907. Kad Akademija izgubi jednog od svojih 18 članova i bira na njegovo mesto novog člana, kralj je uvek onaj koji to formalno potvrđuje. Go-
la Ilc inV

dir» 1907. izabran je novi član, jedan ugledni književni istoričar, premda se Virsen tome protivio zbog toga što je ovaj objavio neku knjigu kritikujući Gustava III, osnivača Akademije. Kad je Virsen video da je preglasan, otišao je kralju Oskaru II i ubedio ga da stavi veto na prijem tog novog člana, i taj novi član nije ušao u Akademiju sve dok Gustav V nije došao na presto. Takav je bio Virsenov uticaj. A on je bio i protiv Tolstoja.

– Kako je on to mogao da čini? – upita Emilija.

– Nije to lako objasniti, gospođice Stratman, ali ću pokušati – reče Jakopson. – Francuska akademija predložila je za prvu nagradu jednog dosta nepoznatog pesnika po imenu Sili Pridom. Švedska Akademija našla se pod utiskom tog predloga, s obzirom da je dolazio od francuske Akademije. Sem toga, naši su odbornici želeli da se obezbede, da ne bude posle prigovora. Tako su Pridonu dodeliili prvu nagradu. To je uzбудilo čitav književni svet. Čak i ovde u Švedskoj. Četrdeset ili pedeset švedskih pisaca i umetnika

napali su Akademiju i poslali peticiju u prilog Tolstoja. Međutim, činjenica je da te prve godine Tolstoj ne bi ni
359

mogao da bude izabran, jer ga niko zvanično nije predložio. Taj propust je popravljen sledeće godine. Tolstoj je zaista i predložen 1902. Ali, sad je Virsen, predsednik Akademije, stupio na pozornicu. Pregledao sam zapisnike te burne sednice kad su odbornici birali dobitnika između Momsena, Spensera i Tolstoja. Virsen je, gotovo sam, isključio Tolstoja. Priznao je da je delo »Rat i mir« besmrtno, ali je izneo optužbe da su sva Tolstojeva docnija dela senzacionalna i glupa, da Tolstoj osuđuje civilizaciju i brani anarhizam, da se drznuo da preradi Novi zavet i, kao najveći od svih njegovih zločina, naveo je Tolstojevo mišljenje da su sve novčane nagrade štetne za umetnike. Virsenovi žestoki napadi prevagnuli su toga dana i veliki pisac je potučen. Proživio je još osam dodeljivanja nagrada, ali nikad više nije postao ozbiljan kandidat. – A što se tiče Ibzena i Strindberga? – upita Kreg. – I ovoga puta, kao što sam već rekao, presudan je bio veto dr Virsena. Ibzen je predložen 1903. Virsen je obrazložio da bi dodeljivanje nagrade Ibzenu u tom času bilo isto što i ukazivanje počasti mrtvom spomeniku. Čini mi se da je Virsen navodio kako je Ibzen svoje najbolje komade napisao između »Per Ginta« 1867. i »Majstora graditelja« 1892, a da je u toku poslednjih jedanaest godina njegova darovitost popuštala. S druge strane, jedan od Ibzenovih zemljaka, Norvežanin Bjernstjerne Bjernson, pisac kome se i sam Nobel divio, bio je još uvek na visini svoje moći. Taj argumenat je odneo pobedu, Ibzen je bio nadglasan i Bjernson izglasan. – Jakopson je zastao, zamislio se za trenutak, a zatim je nastavio: – Nesrećno i još ogorčenije bilo je protivljenje Augustu Strindbergu. Virsen je smatrao da su Strindbergovi komadi »zastareli«. To mora da je bilo presudno. S druge strane, ponekad mislim da je Strindberg bio svoj sopstveni najgorčeniји neprijatelj. Virsen, većina članova Akademije, pa čak i sam kralj švedske, bili su preneraženi dramatičarevim ličnim životom. Strindberg je bio izbačen iz škole zbog slabih ocena. Otpuštali su ga sa svakog posla koga bi se prihvatio. Tri puta se ženio i raz-
io. Bio je u zatvoru zbog klevete. Sem toga bio je pijanica, antisemit i branio je crnu magiju. Ali čak i da je i bilo još malo nade za njega, on ju je uništio ismevajući švedsku Akademiju u jednom svom štampanom spisu. Mislim da je to bilo u listu »Aftontidningen«. »Anti-Nobelova nagrada je zapravo jedina koju bih primio«. Niko ne voli da

'360

daje nagradu onome ko ga uporno vređa. Pa tako ni Virsen i članovima Akademije nije bilo teško da preskoče Strindberga. Ali, istini za volju, moram da dodam da Virsen nije uvek uspevao. Tako se vodila oštra borba 1908. Virsen i Odbor opredelili su se za Aldžernona Svinberna, a polovina Akademije svrstala se iza Selme Lagerlef. Došlo je do mrtve tačke zbog jednakog broja glasova, i tada je napravljen mršav kompromis. Izabran je Namac Rudolf Ojken. Međutim, posle godinu dana pripremanja, pristalice Selme Lagerlef uspeli su da dobiju većinu i 1909, i pored Virsenovog protivljenja, dodelili su joj nagradu. Mislim da je posle tog poraza Virsen izgubio svoj uticaj nad kolegama. – Još uvek me golica onaj veto u pogledu Strindberga – reče Kreg. – Da li je mnogo pisaca propalo zbog svog ličnog života? – Trenutak pre Kreg se setio svog ličnog života i opijanja za poslednje tri godine i pitao se da li bi ga Akademija izabrala da je znala istinu. Sad ga je to zanimalo. – Na nesreću piščevo ponašanje često je predmet raspravljanja – priznade Jakopson. – Osim Strindberga i Danuncija ne mogu da se setim nijednog drugog slučaja u kome je lični život bio odlučujući faktor. Ali kad ste već to spomenuli, sećam se jednog dobitnika koji je zbog svog ličnog života skoro izgubio nagradu. Ako gospođe dozvole, pomenuo bih slučaj Andre Zida. Iz godine u godinu njega su predlagali i opet iz godine u godinu preglašavali zbog njegovog homoseksualstva, što je on priznao i javno branio. Godine 1947. Židovo ime ponovo se pominje. Ali u to vreme mnogi

članovi Akademije bili su mnogo tolerantniji prema njemu. O njegovoj nastranosti se još uvek govorilo, ali prilikom glasanja došlo je do čudnog preokreta. Jedan od Židovih najvatrenijih pristalica iznenada je postao oprezan i okrenuo se protiv njega, dok se u isto vreme više članova konzervativne grupe iznenada izjasnila za njega. Kao što vam je poznato, Zid je naposljetku izabran, ali s obzirom na njegovo bolešljivo stanje, francuski ambasador u Švedskoj primio je njegovu nagradu.

— Govorili ste nam o ličnom ponašanju — reče Emilija. — A šta biste mogli da nam kažete o ličnom uverenju? Da li ideje koje neki pisac zastupa mogu da utiču na glasanje?

— Svakako — reče Jakopson. — Godine 1916. Akademijin odbor predložio je Spanca Zenita Pereza Galdosa.

361

Međutim, većina tadašnjih članova Akademije bila je pod uticajem pacifističkih ideja Romena Rolana, njegovog nepopularnog stava protiv prvog svetskog rata, zbog čega je on sam otišao u izbeglištvo i napustio zaračenu Francusku da bi došao u neutralnu Švedsku. Posledica toga bila je da je Rolan dobio nagradu. Godine 1928. nadbiskup Natan Se-derblom, premda nije zapravo bio neka književna ličnost, postao je član švedske Akademije. Ali on je uživao znatan ugled kao svešteno lice i nekoliko godina docnije dodeljena mu je nagrada za mir. Kad je on podupro Henrija Bergsona da dobije nagradu za književnost, jer je obožavao Fran-cuzovo filozofsko verovanje, sva opozicija Bergsonu se istopilo. Međutim, gospođice Stratman, ponekad i piščeva vero-vanja mogu da budu protiv njega. Desilo se tako 1934, kad je Talijan Benedeto Kroče imao najviše izgleda da dobije nagradu. U to vreme u Italiji su Benito Musolini i njegove fašističke crne košulje bili na vrhuncu. Kroče je bio protiv fašista i poznat po svojoj mržnji Musolinija. Nobelova nagrada Kroče predstavljala bi šamar Musoliniju, a talijanski diktator je to znao. Ne bih mogao potanko da vam kažem šta se desilo. Neki kažu da je Musolini preko svoga ambasadora u Švedskoj došao u vezu sa švedskom Akademijom. U svakom slučaju Kroče je odbačen zbog svog uvere-nja i nagrada je dodeljena njegovom relativno bezopasnom zemljaku Lujđiju Pirandelu. Znam da to liči na slabost, ali je potrebno da vi to sagledate u vezi s vremenom kad se to desilo, u vreme kad je fašizam predstavljao veliku opasnost koje su se svi plašili.

— Da li mogu da vas prisile i nateraju? — upita Stratman. Jakopson diže obe ruke u vis i sleže ramenima.

— Rekao sam vam, gospodine profesore, mi smo samo ljudi. Mnogo češće je slučaj da su pritisci od manjeg značaja i ne dolaze spol ja, već se nalaze unutar ove sobe. To je ono što vi Amerikanci nazivate razgovori u predsoblju.

Jakopson je zastao. Bilo mu je nešto na vrh jezika, ustezao se, kao da je želeo da razmisli malo o tome, pa je zatim ponovo progovorio.

— Postoji jedan čuven slučaj. Radi se o jednom američkom piscu. Mislim da nije potrebno da pominjem njegovo ime. Taj pisac je dao više romana koji su, po ličnom ukusu, uticali na dvojicu starijih članova Akademije, dr Sve-na Hadina, istraživača i Solmu Lagerlef. Njih dvoje su na-

362

stojali da ubede ostale da bi Amerikanac morao da dobije nagradu. Većina članova Akademije razmotrila je dela ovog američkog pisca-tezgaša i, kako je predsednik rekao, ocenila ih kao »osrednja«. No i pored toga, Hedin i Lagerlefova uporno su branili svoj stav ističući polemičku vrednost Ame-rikančevih knjiga, pa su, najzad, podvlačeći svoje iskustvo kao starijih sudija, naterali Akademijina članove da popuste. Amerikanac je dobio nagradu, premda se većina članova odbora u početku protivila.

— Ko li je to mogao da bude? — upita Li. Jakopson odmahnu rukom.

— To nije važno. Amerikanac je svakako zaslužan, kao što su bili zaslužni i mnogi dobitnici pre ili posle njega. — Zatim pogleda preko stola Stratmana. — Da li vam je bilo dosta priče iz ove svete sobe ili možda želite da čujete još?

— Uvod je bio odličan — reče Stratman s osmehom. — Ali ja još imam mesta za poslastice.

– Vrlo dobro. – Jakopson se zamisli za trenutak, podsećajući se na svoje dragocene »zabeleške«, razmišljajući o ovoj ili onoj priči, a zatim, ispraivivši jedne i razmišlivši o drugima, najzad je bio spreman, naslonio je laktove na sto i počeo je da govori: – Godine 1921. dvojica glavnih kandidata bili su Džon Golsvordi i Anatol Frans. Odbor je preporučio Golsvordija, jer je smatrao da je Fransovo delo pomalo kao neka uredna staklena bašta, ali je većina članova Akademije glasala u prilog Fransa, jer je on uneo nov romantizam u književnost. Tako je Anatol Frans bio izabran. Tek posle jedanaest godina Golsvordi je ponovo postao ozbiljan kandidat. Ovoga puta protivnici su mu bili nemački pesnik Paul Ernest i H. Dž. Vels. Argumenti u prilog Ernesta bili su ne samo njegova darovitost, nego i nekomercijalnost u stvaralaštvu, te mu je novac potrebniji negoli Golsvordiju. Ali ipak, krajnje glasanje donelo je po-bedu Golsvordiju.

– Argument da se kandidatove novčane neprilike uzmu u obzir došle su do izražaja kad je Vilijan Batler Jeits po-bedio Tomasa Hardija 1923. To je uticalo da je Jeits dobio Nobelovu nagradu, ali je imalo uticaja i to što je Hardi bio pesimista, a to se nije slagalo sa odredbama Nobelove oporuke, kako su naglašavale Jeitsove pristalice.

– Da li je ikad bilo tako oštih rasprava o nekom američkom kandidatu? -- htso je Kreg da zna.

– U više navrata – priznade Jakopson. – Možda je sastanak koji je u ovoj sobi održan 1930. bio najoštiji. Pune tri decenije Akademija je prelazila preko takvih američkih kandidata kao što su Mark Tven, Edvin Markem, Sti-vin Krejn. Ali 1930. godine suparnici za nagradu bili su Sinkler Luis i Teodor Drajzer. Međutim, da kažem iskreno, mnogo oduševljenja nije bilo ni za jednog ni za drugog suparnika. Luisa su smatrali da je suviše plodan i popularan i da jedino njegov roman »Bebit« ima vrednosti. Drajzera su opet kritikovali da je suviše težak. Na kraju, Sinkler Luis je pobedio. Sećam ga se dobro, same ruke i noge, kako uči švedski na Linguaфон gramofonskim pločama. Inače je bio vrlo drag. Ponosio se zbog nagrade, ali nam je rekao da su mnogi drugi zaslužili više tu nagradu negoli on. – Jakopson pogleda preko stola. – Vidim da mi g. Manker daje znak. Žao mi je što sam toliko govorio, jer moramo da vidimo još veliki deo grada pre zalaska sunca. – Odgurnuvši stolicu od stola grof Jakopson ustade. – Sad je dosta razgovora o ovoj dvorani za konferencije. Očaran ovim grofovima sećanjima, Kreg je po prvi put od svog dolaska u Štokholm osetio tračak ponosa zbog svog uspeha. Osećao je da nije zaslužan, ali je ipak osećao da mu se vera vratila. Dugo vremena poslednjih meseci mirio se s mišlju da je s njim gotovo, plašio se toga, a sad je došlo do olakšanja sa saznanjem da i uprkos svega on nikad neće umreti, dok god ovaj Nobelov panteon bude nešto značio za kulturno čovečanstvo. U mnogome, razgovori vođeni u ovoj dvorani, predstavljali su za njega najlepše trenutke iz Švedske, uporedo sa ljubavlju koju je osetio kod Lili i onim prikrivenim uzbuđenjima koja su se budila u prisustvu Emilije Stratman. Činilo mu se kao da je njegova tamna unutrašnjost puštala prve zrake svetlosti otkako su žaljenje i osećanje krivice navukli tamne zavese na njegov život.

Listajući, promrmljao je izraze zahvalnosti starom grofu.

– A zašto? – upita Jakopson.

– Zbog ponosa – odgovori on, a znao je da ga Ja-pson nije čuo, a i da ga je čuo, ne bi ni on, ni bilo ko i na zemlji, shvatio i razumeo šta je on zapravo hteo da kaže.

Sunce se spustilo, ali je još grejalo, kad su stigli u gradsku opštinu. Okupili su se na otvorenoj terasi, ispod lukova od kolona da bi čuli tumačenje g.

Mankira.

364

Gradska opština, kako im je njihov vodič bio rekao, predstavlja jednu od najzanimljivijih zgrada koju mogu da posete u Štokholmu. I nisu se razočarali. Odvezli su se prema severozapadu od starog dela grada, do Kungsholmen ostrva, i našli su se na jednom malom poluostrvcu u jezeru Melaren, između jezera i pritoke Klaresije. Tu su ugledali retku građevinu štokholmske opštine.

Najpre su ugledali ukrućeni četvrtasti toranj gradske većnice, koji se dizao nekih 120 metara u vis. Videli su da je čela zgrada riđocrvena, sa tri krune koje su ukrašavale vrh. Videli su da crvena boja dolazi od cigle i da je svaka cigla sa mnogo pažnje rukom obrađena. Krov gradske opštine bio je od oksidiranog bakra, vrata od hrastovine, dok su lukovi i debeli stubovi na terasi, kao i ograda koja se pružala iznad vode, bili od mermera.

Dok je g. Manker objašnjavao prošlost gradske opštine, Kreg je primetio da se Emilija Stratman udaljila od skupa i da je sela na mermernu klupu u obližnjoj bašti, napola slušajući i pušeći cigaretu. Kreg je nastojao da se usred-sredi na izlaganja g. Mankera, ali je njegovu pažnju i dalje privlačila Emilija, lepa i mirna, prekrštenih nogu, zaneta i zabrinuta.

— A što se tiče divne unutrašnjosti gradske opštine, — дођно je g. Manker — najbolje će biti da sami vidite. Najpre ćemo posetiti zlatnu dvoranu za gozbe, gde ćete imati prilike da vidite zlatni zidni mozaik, sastavljen od milion obojenih kamenčića, koji prikazuje istoriju Stok-holma. Molim vas budite ljubazni pa me sledite.

Svi su zatim pošli sa atašedom Ministarstva spoljnih poslova u predvorje. Kreg je bio među poslednjima. Kad su prolazili pored Emilije, ona je hitro bacila svoju cigaretu, zgazila je, uzela svoju torbicu i počela da ustaje. Kreg je u tom času stigao do nje i dok su ostali išli napred, on je zastao između nje i ostalih, nasmešivši se, gledajući je još u sedećem stavu.

— Gospođice Stratman, ako nemate ništa protiv, hteo bih da vam kažem reč-dve. — Nije želeo da to zvuči baš tako zvanično, ali je to uradio zato što mu je nagon govorio da bi suviše prislan ili služben nastup mogao da je poplaili. Zastala je sedeći, ali neodlučna.

— Pa oni nas čekaju.

— Ima dosta vremena za to — reče Kreg. Seo je na mermernu klupu, malo podalje od nje. — Meni se čini da

I

365

ljudi upropašćavaju svoja putovanja tim obaveznim nastojanjem da vide sve, da prorešetaju grad za gradom i da nagomilaju što više tih sećanja. Meni se više sviđa slobodno putovanje, s povremenom posetom nekoj umetničkoj galeriji ili kakvom istorijskom mestu. Ako ikad napustim pisanje, posvetiću se besciljnom putovanju. Naime, osnovaću takvu turističku agenciju i oglašavajući da putnike ne vodimo ni-gde, ali da će oni naći sebe ili da ćemo im vratiti novac. Emilija se nasmeši.

— Da li bih mogla da rezervišem jednu kartu. Kreg pokaza rukom.

— Pogledajte ono. Za čovečju dušu bilo bi bolje da se ne kaže šta je unutra. Oboje su se zagledali u magličaste plave vode jezera Melaren, oboje su posmatrali ljupki let morskih galebova i magličaste obrise divljih krajeva iza ostrva Ridarholmen.

— Mir, to je divno — reče ona mekim glasom. Otvorila je torbicu, našla kutiju s cigaretama, izvadila jednu i on joj je upalio. Kreg je napunio lulu i takođe upalio. Pušili su tako neko vreme, čuteći.

— O čemu mislite? — upita Kreg.

— Da vam kažem pravo, mislim o vama. Mislim na onu posetu švedskoj Akademiji, sav onaj govor grofa Ja-kopsona o nenapisanim stvarima, o tim legendarnim imenima. To je na mene ostavilo dubok utisak. Govorila sam sam samoj sebi: zamisli, Emilija, ti sad sediš na kamenoj klupi u Stokholmu zajedno sa čovekom, sa jednim od onih o čijem će se imenu posle niza godina govoriti kao što si čula ono što je rečeno danas o Anatolu Fransu i Džonu Golsvordiju.

— Da, teško ... to je laskavo, ali nije to isto.

— Oh, da, biće!

— Možda će to biti Euken ili Bunjin sa Nobelovog spiska. Upravo isto onako kao što svi naši predsednici nisu Linkolni. Neki od njih su bili kao Pol ili Pirs.

— Ne mislim tako.

— Ne znate vi ništa o meni, gospođice Stratman. Ona mu se primače na klupi.

– Kako se to desilo da sam preko noći od Emilije postala gospođica Stratman?

– Divnom mađijom otrežnjenja.

– E pa lepo, trezni ili ne, ja uvek ostajem Emilija.

– U tom slučaju i ja sam Endrju.

366

Namrgodila se.

– Teško je to za mene. Dugo vremena ostaćete gospodin Kreg. Tek posle, kao sledeći korak biće ... da ispustim ono Kreg i ne upotrebljavam uopšte vaše ime . . . biće to prelazni period ... a zatim, dugo posle toga, možda će doći na red vaše kršteno ime.

– Ali ostaje nam svega nedelju dana.

– Endrju je vrlo lako za izgovor. Pokušajte.

– Ne bih mogla.

– Prosto pokušajte da izgovorite posle mene. Endrju.

– Endrju.

– Jeste li videli? Zar je to tako teško?

– Nije, ... ali s obzirom da ja ne verujem u to, onda nema veze s vama.

– E pa lepo, kad budete sami, vežbajte se neprekidno. Ponavljajte Endrju, . . . Endrju, . . . gde je Endrju?

Emilija se nasmeši.

– Dobro, pokušaću da izbacim gospodina Krega. Neću upotrebljavati neko vreme ime i videću šta će se desiti.

– Nedeljni časopisi govore o nama kao o Nobelovim ljudima. Ne bih imao ništa protiv toga.

– Pričiniću vam to zadovoljstvo u svojoj budućoj inkarnaciji, kad se pretvorim u nedeljni časopis.

л Povukla je dim iz cigarete i opustila ramena kao da se oseća lakše.

– Ali da se vratimo na Skansen – reče ona ovlaš. – Da li ste vi i moj stric zaista razgovarali o fizici i književnosti.

– Ni govora.

– Mislila sam. O čemu ste razgovarali?

– O vama.

Nije pokazala nikakvo iznenađenje, a nije pokazala ni radoznalost.

– To mora da je trajalo svega deset sekundi.

– A zašto kažete to?

– Neki su stvoreni za razgovore, a neki nisu. Ja nisam. Mrzi me da to priznam, gospodine, . . . oprostite, obećala sam prelazni period . . . mrzi me da to priznam, ali sam strahovito nezanimljiva.

– Kako to znate?

– A ko bi to bolje mogao da zna od mene? Ja sam cerebralna, i bez žalje za pustolovinama. Nisam tupa, neobično sam spretne pamsti, i originalna, ali u toma nema

367

ničega što bi interesovalo nekog biografa ili novelistu. Zar nije tačno da neko dobro lica u romanu mora da izaziva sukobe i uzbuđenja ... akciju, ekscentričnosti, strasti ... tako nešto?

– To nije obavezno, ali pomaže. Mnogi ljudi su dobra lica za roman, ali ne po spoljnoj strani kože, nego po unutrašnjosti.

– Možda, – reče Emilija. – U svakom slučaju ne mogu da zamislim dvojicu velikih nobelovskih mozgova da nadugo raspravljaju o meni.

– Ja sam počeo taj razgovor, – reče Kreg – jer sam na neki način osećao da to nešto znači za mene. Rekao sam vašem stricu kako sam se poneo prošle noći i da vam dugujem izvinjenje i to ne zbog toga što ste možda vi to očekivali, no stoga što sam ja to želeo, jer mi je mnogo stalo do vašeg dobrog mišljenja o meni.

– A šta je on na to rekao?

– Mislim da me je savetovao da potražim neku drugu devojkicu i počnem iz početka.

Emilija se nasmeja.

– Oh, nije mogao ...

– Ne, ne baš tim recima. Ali mi je stavio do znanja da mi ne preostaje mnogo nade na oporost, ako sam vas uvredio.

– Znete ... moram da vam priznam da sam o tom sinoć razmišljala ...

– Bio sam pijan, Emilija, potpuno nemoguć. Način na koji sam se poneo onda prema vama nema nikakve veze sa mnom sada ili u običnim prilikama. Nemam običaj da se udvaram lepim devojkama koje sam tek upoznao u sobama i ne pokušavam da ih poljubim. Suviše sam povučen, ali pod dejstvom pića to se sve rastvorilo i ja sam počeo da se ponašam posle svega nekoliko trenutaka poznanstva, kao što bih se možda ponašao posle više nedelja. Stoga vas molim da mi oprostite i moram zamisliti da sam našao drugu jednu devojkicu i da počinjem iz početka.

– Da ste pričekali samo časak, ne bi morali da se izvinjavate – reče Emilija. – Pokušavala sam da kažem . . . razmišljala sam o prošloj noći i zaključila da prosto nema razloga da molite za oprostjenje. Kad bi i bilo razloga da se moli oprostjenje, onda bi to moralo da dođe s moje strane.

Zabezegnuto, Kreg podiže obrve.

– Da, – nastavi Emilija – s moje strane. Nisam ja dete, ali se ponekad tako ponašam. Znala sem . . . znala

368

sam da ste malo pili ... a i ja sam, i zabavljali ste me, a imala sam više strahopoštovanja nego što sam pokazala. Pošla sam u onu sobu s vama, jer sam to želela. A na vaše udvaranje mogla sam da odgovorim sa više humora ili ozbiljnije, ali lepše, umesto što sam izigravala devojkicu iz prošlog veka. Moje ponašanje nije bilo namerno, to je najviše što mogu da kažem, a uverena sam da je tako bilo i kod vas. Pa prema tome, hajde da počnemo iz početka, Endrju.

– Eto, kazali ste . . . Endrju.

– Zar sam kazala? Čini mi se da sam kazala. Zar nije to čudno?

– Znam kako se počinje iz početka – reče Kreg. – Najpre vas moramo ubeležiti kao putnika turističke agencije za besciljna putovanja. Prvo putovanje biće u grad . . . Kungsgatan ... Još nisam ručao . . . hajde da pojedemo koji sendvič, i vi nešto, neko bezalkoholno piće, da se prošeta-mo, da gledamo ili da ne gledamo, ali da baš ništa ne radimo.

Ustezala se, a zatim je pokazala glavom prema Gradskoj većnici.

– A šta ćemo s njima?

– Skoknuću do njih i kazaću im da smo pošli u kupovinu.

™ – Ja u stvari i mislim da idem, nisam kupila još nijednu stvarčicu. Kreg skoči na noge.

– Reći ću vašem stricu da ćete se naći sa njim u hotelu malo kasnije.

– Sigurni ste da to neće nikome smetati?

– Možda hoće. Ali meni će još više smetati, ako mi to ne učinimo. Tako, sad samo sedite i sačekajte me.

On brzo pređe preko dvorišta u pravcu zgrade baš kad se g. Manker pojavio, mahnuo i pošao prema njima.

– Gospođica Deker se zabrinula, – reče gospodin Manker, – i stoga sam rekao da ću vas potražiti.

– Hvala lepo, gospodine Manker. Baš sam pošao da vas potražim. Molim vas zahvalite u naše ime i izvinite nas kod svih i svakog i objasnite profesoru Stratmanu i gospođici Deker da Emilija i ja moramo da odemo u grad da nešto kupimo i da nešto posvršavamo.

– Ali, gospodine Kreg, mi još nismo završili razgledanje.

. . .

369

– Gospodine Manker, vi ste bili divni, ali ja sam odlučio da se priključim jednoj drugoj grupi za ostatak dana, koja se zove »Besciljne šetnje A. D.« Mogu vam ih najtoplije preporučiti. Veoma su dobre za sve od čega patite – kratkovidost, otekline, zujanje u glavi i katedralitis. Vide-ćemo se docnije, gospodine Manker.

Pošto su izašli iz taksija, prešli su kratku razdaljinu glavnom ulicom Štokholma, dok nisu stigli do restorana »Triumf« u Kungsgaten br. 40; Zavirili unutra i resili da bi mogli tu da ručaju.

Seli su na visoke zelene stolice iza jednog od tri šanka u vidu potkovice i počeli da proučavaju švedski jelovnik. Emilija je bojažljivo predložila da potraže prevodioca, ali Kreg je smatrao da bi to pokvarilo igru. Posle dosta dugačkog odmeravanja, Kreg se odlučio za kihkling po 5,25 kruna. Emilija je prihvatila njegov predlog. S puno povere-nja Kreg je izvršio porudžbinu, ubeđujući Emiliju da tu neće biti mnogo iznenađenja, s obzirom da su od tih švedskih reci dve u vezi sa engleskim recima. Glavno iznenađenje i zabava sastojala se u reci »Kirkling« koju su njih dvoje tumačili na najrazličitije načine. Emilija je bila sigurna da to znači haringa puna ikre. Kreg je mislio da je to kuvani Laponac.

Kad su stigla naručena jela oboje su se razočarali. »Kikling« je zapravo bilo pečeno pile.

— Čovečanstvo je zaista jedinstveno — reče Kreg mrgodno, ali su oboje s apetitom jeli pile, krompiriće i zelenu salatu, jer je to bila njihova prva zajednička pustolovina.

Docnije, kad je Kreg već popio crnu kafu i Emilija popušila cigaretu, i kad su resili problem napojnice, jednostavno ostavivši pregršt novčića, sitnih kao da su santimf, izišli su zajedno, bezbrižni i samouvereni, na široku Kungsgatan. Ponekad, kad bi se našli u masi sveta, osobito na pre-lažima, neko bi ih gurnuo jedno na drugo, ramena bi im se sudarila, ruke dodirivale, ali je to bio jedini njihov fizički dodir. Kreg se čuvao da ne uzme Emiliju pod ruku ili da je ne uhvati za ruku pri prelazu ulice. Ta njihova šetnja duž Kungsgatana bila je najjednostavnija, kao bilo koja šetnja po nekoj sličnoj ulici u Njujorku, Atlanti, Čikagu ili Kansas

24 NAGRADA 1

•p"^^"***^

III

370

Sitiju. U toj Kungsgatan nedostajalo je nešto nepoznato. Poslovne zgrade i trgovačke radnje, žene natovarene paketima i muškarci s kožnim tašnjama, sve su to videli i ranije. Šveđani su gledali u njih i nekako zaključivali da su Amerikanci, a oni su gledali u Šveđane i znali su da su Šveđani, premda su razlike bile male i gotovo neprimetne. Sem imena ulica i trgovina, koje su im bile strane i ono uporno tak, tak, tak, prolaznika, to je Kreg znao da znači hvala vam, hvala vam, hvala vam, Kreg i Emilija su se osećali kao da nisu daleko od kuće.

— Kad sam ranije bio ovde, — reče Kreg — u celoj ulici svirali su jednu ploču. Zvala se »Kauboju jaše Kungs-gatanom«. U pitao sam nekoga zašto kauboju na Kungsgata-nu? Ispostavilo se da su neki američki avijatičari za vreme rata pali iznad Švedske i da su ih internirali. No ipak su im dozvolili da se slobodno kreću po gradu, pa su neki od tih ogromnih Teksašana voleli da se šetaju po Kungsgatanu, a šetali su na neki čudan način, kao da se ljuljaju. Tako je posle rata nastala vrlo romantična pesma, i vrlo popularna, koja je proslavljala trenutak uzbuđenja iz vremena sumorne neutralnosti.

— Zašto ste vi u to vreme dolazili u Švedsku? — upita Emilija.

A— Ne znam ni sam. Mislim da smo čuli neke neprijatne stvari o Parizu i kako vas u Italiji opelješe, pa smo zaželeli da provedemo medeni mesec na nekom besprekor-nom i antiseptičkom mestu. Bilo je zanimljivo, jer je to bila prva zemlja u koju smo došli, ali, iskreno da kažem, u Parizu i Rimu bilo je lepše.

— Zar su vas toliko prozreli? Jesu li vas mnogo ope-Iješili u Italiji?

— Svakako. Dvoje osetljivih, puni osećanja za Francusku i Italiju posle rata. Ali ko se brine o tim stvarima u Francuskoj kad pred vama stoje Tiljerije? I ko brine o tome što će vas opelješiti, kad vi u zamenu dobijate baštu Borgeze? — Pokazavši rukom, Kreg nastavi: — Pogledajte ono tamo. To morate videti. Hajde da pređemo preko ulice.

Sačekali su zeleno svetlo, a zatim su prešli sa ostalima na trg Hertorget.

— Ona zgrada levo je Koncertna dvorana — objasni Kreg. — Tamo ćemo vaš stric i ja primiti Nobelove nagrade desetog popodne.

371

Emilija je gledala koncertnu dvoranu. Bila je to ogromna četvrtasta zgrada, od sedam spratova, s lica je imala deset stubova i devet ulaza. Na kamenim stepenicama desetine Šveđana, većinom mlađih, sedeli su uživajući u posled-njim zracima sunca. Emilija je išla za Kregom do tamno-zelenog kipa, modernog i vitkog, božanski mladog, lepršavog, kako svira liru, dok su četvorica besmrtnih mladića i devojaka ležali oko njega.

– Da li je to Orfej Karla Milsa? – upita Emilija.

– Da. Šta mislite?

– Neverovatno. Neverovatno da čovek nađe nešto tako u jednoj tako poslovnoj ulici. Ne bih mogla kazati da li mi se sviđa ova kompozicija, ali mi se dopada ova ideja, ovaj način, umesto nekog generala ili obeliska u granitu u čast poginulih u ratu.

Kreg je bio oduševljen Orfejem kad ga je prvi put video sa Harijetom, pre toliko vremena. Sad je našao da je utisak još uvek velik, ali ne kao nekad. Smetala mu je ne umetnost dela, nego nestvarnost te umetnosti. Devojke su bile suviše kao dečaci, uskih bedara, ravnih kukova i sada, otkako je upoznao Lili, nije se više toliko oduševljavao Milsom.

– Hajde da sednemo ovde koji trenutak na stepenice, – reče on Emiliji – ako nije suviše hladno.

Popeli su se desetak stepenica i seli malo dalje od švedskih studenata, okrenuti licem prema trgu.

– Leti je pogled na trg divan – reče Kreg. – Tu je tržnica pod otvorenim nebom, prepuna prodavnica cveća – nevena, mahunastog cveća, ljiljana, – raznobojna i mirisava. A na drugoj strani je trgovačka radnja, ona poznata pod imenom P.U.B. Da li vam je poznato po čemu je ona čuvena?

– Pojma nemam.

– Tu je radila kao prodavačica jedna devojka po imenu Greta Gustafson.

Prodavala je šešire. Bilo je to u vreme pre no što se proslavila pod imenom Greta Garbo.

– Zar?

f% – Da. Kad sam ranije bio ovde, ova trgovina je to i oglašavala. Sećate li se kako su svi govorili o velikim stopalima Grete Garbo? Ušao sam u radnju i upitao koji je broj ona nosila. Kazali su mi da je nosila broj 9. Zar nije to velik broj?

•• Nije mali.

372

– A koji je vaš broj?

; Emilija podiže nogu i zavrti stopalom.

– Šest. A zašto?

! – Opsenjaju me ženske mere.

– Lepo, ali nemojte da me pitate ni za jednu drugu meru. To me zbunjuje.

Učinilo bi mi se kao da se skidam na javnom mestu.

Kreg se malo izmakao i odmerivši je, reče sa nekom preteranom pohotnošću:

– Rekao bih 38, 24, 36. Da li sam u pravu?

– Nije važno, gospodine Kreg.

– Odbačen sam u stranu.

– Prognan.

– Zaslužiću ponovo svoje ime Endrju.

– Vi objašnjavate isto onako lepo kao gospodin Man-ker. Kako se sećate svih tih pojedinosti.

– Znaite, Emilija, za svih ovih godina nisam mislio na Švedsku. Ali kad smo seli ovde, sve mi je to pokuljalo iz sećanja. Lušijus Mejk rekao je da je moj mozak slagalište nepotrebnih činjenica. Mislim da je to istina u pogledu nekih pisaca. Postoje tri vrste pisaca. Jedni, koji poznaju samo jedno polje – sebe same. Sećate li se Floberovog priznanja? »Ja sam gospođa Bovari«. Drugi, pisci koji poznaju dva ili tri polja u dubinu – Građanski rat, Zen i Palestrinu –5 i ništa više. Treći su oni koji znaju vrlo malo o vrlo mnogo stvari – od evropskih reka do bioloških imena. Lušijus Mejk stavlja me u ovu grupu.

– Ko je Lušijus Mejk?

– A zar vas nisam upoznao? Izvinite. Lušijus izdaje nedeljne novine u Milerovom Nasipu. To je naš odgovor na Vilijema Alena Vajta. Moj najbolji prijatelj. Divan stari momak s mladim srcem. Obožavali biste ga.

– Ja volim novinare.

– Nevolja s novinarima je u tome što oni misle da žele da budu nešto drugo. To izjeda ljude sa televizije, zubare i knjigovođe ... Ali ne i Lušijusa. On se pomirio. Da li vam je hladno?

– Malo. Čini mi se da je sunce zašlo.

– Možemo da krenemo.

Sišli su niz stepenice i nastavili lagano niz Kungsgatan, a zatim su skrenuli u Birger Jarjsgatan, koja je imala sku-pocen izgled neke male Pete avenije. U više mahova Emili-jin pogled zapeo bi za neki izlog, a tada bi ušli unutra i

373

razgledali. Kad su stigli do Berzeli parka, Emilija je kupila jednu Orefor pepeljaru, jednu Jensenovu kašiku i viljušku od srebra, jednog majušnog Vikinga od drveta i kutiju Vad-stena čipkanih maramica.

U Berzeli parku stajali su u pomrčini između golog drveća.

– Volela bih da kupim jednu knjigu za učenje švedskog – reče Emilija. – Mislite li da su sve knjižare zatvorene?

– Nije tako dockan – reče Kreg. – Zimi se rano smrkava. Znam knjižaru u kojoj ćete naći tako nešto. Prices. Divna stara trgovina još iz 1830. Mislim da je Pjerpont Morgan kupovao tamo. Nije baš tako daleko. Hoćete li moći?

– Ne bih želela da to propustim.

Prešli su ulicu Gustav Adolf ispod uličnih svetiljki i stigli do broja 2 u Fredsgatanu, gde se nalazila knjižara. Unutra su se zadržali pola sata. Emilija je našla jednu knjigu rečenica na švedsko-engleskom, a zatim je kupila i štok-holmsko izdanje knjige »Alisa u zemlji čuda«, kao i tri pri-merka zanimljive i čudne dečje knjige »Mumintrolen« od Tova Jansona, da bi je dala kao poklon. Kreg je kupio pri-merak švedskog izdanja »Savršene države«, izdanje Indenta Flinka i poklonio je Emiliji.

Pošto su izišli iz Fricesove knjižare i prošli više blokova kuća duž kanala, Kreg je iznenada zastao.

– A zašto se mi vraćamo u hotel da bismo se pridružili ostalima za večeru? Zašto mi ne bismo mogli da zajedno, sami, večeramo. Znam jedan restoran. Bićete oduševljeni.

– A kako bismo uopšte mogli da napravimo tako nešto, pošto smo ih onako napustili danas posle podne. No-belov odbor mogao bi da smatra da je to malo grubo.

– Pa ništa zvanično nije predviđeno. Na programu nema ničeg osobitog.

– A moj stric ...

– Telefoniraću mu. Kazaću mu da sam vas poveo na večeru i da ću vas posle nekoliko sati vratiti zdravu i čitavu. Slažete li se?

– Nisam baš sigurna ...

– Ali ja jesam. Dozvolite mi da mu telefoniram.

– Pa dobro.

Prošli su još jedan blok kuća i tamo našli javnu telefonsku govornicu. Emilija je dala Kregu dva komada po de-

374

set i on se zatvorio u govornicu, dok je ona čekala ispred nje i pošila.

Kreg je dobio vezu sa centralom i telefoniskinja mu dade vezu s »Grand hotelom« i naposletku dobi vezu sa odajama profesora Stratmana.

Kazao je ko je i Stratman ga je odmah upitao:

– Kako je Emilija?

– Nikad bolje. Upravo je gledam kroz prozor govornice. Bojala se da ćete se vi brinuti, pa sam predložio da vam telefoniram.

– Vrlo ste pažljivi. Tako dakle ... pobegli ste nam.

– To je moja krivica, a Emilija je želela da kupuje nešto. Upravo je uzela primerak knjige »Alisa u zemlji čuda« na švedskom.

– Sto se mene tiče, moj nagrađeni prijatelju, nije potrebno da izmišljate priče. – Čulo se kako se Stratman smeje. – Vidim da bih izgubio opkladu. Vaš slučaj nije bio beznađežan. Primila je vaše izvinjenje?
– Jeste, profesore.
– I sada se nalazite . . . kako da kažem . . . na putu . . . •– Svakako.
– Želim vam puno sreće.
– Biće mi i potrebno. Zapravo sam vam telefonirao da vam jfcizem kako bih želeo da povedem Emiliju na večeru, a ona se pitala . . .
– Kažite da je njen čika Maks dobro. Grof će doći po mene zajedno sa Fareljevima i Garetovima, a doći će ta-kode i vaša svastika. Večeraćemo u zimskoj bašti. Lepo se provedite.
– Kako se oseća moja svastika?

– Kao kraljica »srce« u kartama – reče Stratman. Tek kad je spustio slušalicu i već zatvorio vrata na govornici, Kreg je shvatio Stratmanovu aluziju. Profesor je mislio na kraljicu »srce« u priči Luisa Karola, koja je bila besna i naredila da se Alisi odseče glava.

Sišli su niz strme kamene stepenice i krivudavim prolazom, dok nisu došli u pećinu usečenu u steni. To je bio najugledniji i najposećeniji stari restoran u starom delu grada. Švedski boemi nazvali su ga »Zlatna sloboda«, a po-setioci »Zlatni mir«.

Seli su za mali sto pored stene, jedno prema drugom, dok je primamljiva kelnerica u beloj i koralnoj kecelji pri-

375

mala porudžbine. Naručili su dva gorka martinija. Kad je kelnerica otišla, Emilija je pogledala uokolo čudeći se. U ovim ranim večernjim časovima u restoranu nije bilo mnogo gostiju. Svi su bili u običnim odelima, ali veseli i bučni.

•f Prostorija se smirila donekle kad je trubadur dostojanstvena izgleda s naočarima od roga i u tamnom odelu stao na ulaz u pećinu i počeo da svira u lutnju i peva starinske pesme Karla Mikaela Belmana.

} – Kako vam se sviđa? – upita Kreg.

– Nikad nisam videla nešto slično – reče Emilija. – Milo mi je što ste me doveli ovamo. Da li je sve to zaista tako staro kako izgleda?

– I starije. Sećate li se dok smo se vozili kroz nekadašnja kraljeva lovišta, kad nam je gospodin Manker pokazao mesto gde je živeo Karl Mihael Belman? Eto, Belman je stvorio »Zlatni mir«. On je ovde bio glavni gost. Dolazio je svake večeri i pisao pesme, a zatim je pevao, opijao se i divljao. Kažu da je često igrao po stolovima. Bilo je to oko 1770. godine, pa prema tome vidi se da je to dosta staro. Mnogo docnije, slikar Anders Zorn kupio je restoran i pretvorio ga u neku vrstu umetničkog obitavališta kakvo je i sada. Vidite li kako su široke te stolice? To je Zorn pravio, jer je bio debeo i često bi se zaglavio u starim stolicama. Stoga je napravio ove prema svojoj meri i postavio ih ovde. Zorn je docnije restoran predao švedskoj Akademiji i mislim da ona još i danas vuče dobit. Prvi put kad sam bio ovde, video sam kako pojedini gosti, pošto su svirač na lutnji i orkestar završili svoje, uzimaju gitaru ispod stola i počinju da sviraju, a svi im se pridružuju u pesmi.

Kelnerica je donela piće i stavila pred njih. Kreg reče:

– Skol – i lagano srknu, rešen da ne popije više od jedne čašice.

– Da li je i vaša žena bila ovde s vama? – upita Emilija.

– Oh, da. Dopalo joj se ovo, prirodno. Ali jedna po-seta bila je dovoljna. Nije joj bilo stalo do provoda. A da li ste vi takvi?

~Jr- Za ime božje, nisam.

*– Nisam ni mislio. Nisam ni ja, ali Harijeta je vo-lela neobične restorane.

Volela je da ode jedanput i to joj [e bilo dosta. Dok je studirala na Kolumbijskom univerzitetu živela je neko vreme u boemskom delu. Mislim da nikad nije zaboravila to naselje. Kad god bismo došli u neki grad, uvek je tražila boemsko naselje.

376

– Kako joj se svideo život u malom mestu?

– Veoma. Ali da je poživela, mislim da ne bismo ostali tamo. Uživala je u domaćinstvu, ali ta njena crta uvek je bila u ratu s njenom umetničkom stranom. Bila je zadovoljna da živi u kući, ako je znala da je boemsko naselje negde u blizini.

– A vi? – upita Emilija.

– Ja uopšte nisam pristalica boemskih naselja. Samo jedanput sam krenuo u tom pravcu, ali sam se brzo izvukao. U to vreme želeo sam da pišem, a ne da pričam o tome. Ne, [a nisam boem. Ja volim da pustim korenje. A šta ste vi, Emilija?

Okretala je lagano čašu u ruci.

– Ja se uvek prilagodim okolini. Nije važno šta je spolja, jer ja živim unutar sebe.

– Jeste li srećni?

– Ko je ikad bio srećan? Zadovoljna sam. Snalazim se.

– To je velika stvar, – reče Greg. – To je neka vrsta mira.

– Pretpostavljam da je i umiranje tako nešto. Ne za-vidite mi. Ja živim kao biljka. Možete li da zavidite nekom ko živi takvim životom?

Nasmešio se.

* – Mogu. – Iznenada je uvideo da njegova sinoćna laž o njegovom načinu života ne može da opstane. – Vidite, ja nemam čak ni taj monotoni mir. Bar ne od skora. Sinoć, pre onog banketa, želeli ste da saznate kako ja živim, i ja sam želeo da vas impresioniram. Pokazao sam se kao seoski plemić. Na žalost, to nije tačno.

– A šta je tačno, Endrju?

– Bolje da ne iznosim žalbe i naricanja jedne večeri kao što je ova, na jednom ovako lepom mestu, sa tako divnom devojkom. Ali ...

Zastao je i začutao.

– Želim da znam – reče ona.

– Pune tri nodine nisam ni radio ni živio. Do ovoga puta nisam se nikad udaljavao više od 50 milja van Mile-rovog Nasipa. Nisam se predao uživanju, nisam imao sastanaka i nisam napisao više no što bi stalo u jedno pismo. -- Dok je govorio, mehanički je ispraznio čašu i povratio osećanje samoubilačke krivice. – Budio sam se i nisam znao koji je dan, kakvo je vreme, ili da li je koja ptica ili cvet ostao živ. Danima sam jeo što mi je Li kuvala i držao pred sobom knjige koje nisam čitao, a zatim sam igrao karata s Lušijusom Mejkom i onda odlazio na spavanje. To nije ni život biljke, jer ona bar raste. Ja sam bio fosil.

– Da li je to sve bilo zbog vaše žene?

– Mislim da jeste. Nisam više tako ubeđen. U toku poslednje godine nisam mnogo mislio na nju. Ali je nepo-kretnost ostala. Tako je to bilo bar do danas. Tek sam danas osetio život i ponova se digao. Mislim da bih za to mogao da zahvalim vama.

Emilija je bila stidljiva, ali se nije snebivala i jednostavno je kazala:

– Hvala vam, Endrju.

– Znam da sam danas dosta pričao o njoj i našem medenom mesecu. Ali nije me čežnja podstakla na taj monolog. Osetio sam da sam živ, na ulici, ponovo s jednom ženom, pred kojom sam hteo da se pokažem kao muškarac i otkrio sam da mogu da govorim o prošlosti potpuno prirodno. Šta me je podstaklo na sav ovaj izliv?

– Pozavideli ste jednoj biljci. – Zastala je i zagledala se u čašu. – Nemojte. Jer i ja sam sinoć lagala vama sa svojom uobičajenom površinskom vilinskom pričom. Govorila sam o uglednim ljudima koji dolaze i odlaze, o sebi kao gostoljubivoj domaćici, o sastancima u Atlanti. Ništa od toga nije istina. Sve to postoji kao mogućnost, ali ja ne učestvujem u tome. Ja sam se povukla u svoju spavaću sobu. Opijam se sa svojim knjigama, i niko ne postoji u mom životu osim čika Maks.

– Kako je to moguće? Devojka kao što ste vi ... a ja bih već pomislio da stotinu obožavalaca obijaju oko vaših vrata.

– Nema ih stotinu, ali ima nekoliko. Neću to da po-reknem. Stavila sam im do znanja da nisam za njih. Nemam običaj da bežim.
– A zar vi ne želite muža, decu, svoj dom?
– Želim decu i svoj dom.
– Tako dakle. – Ispio je do kraja čašu i zagledao se u nju, zamišljeno. – Pustili ste me da govorim o onom što sam izgubio. Šta je s vama?
– Mislite na moju majku i oca? Bilo je to tako davno . . .
– Da li? Zagledala se u njega.
– Ne, nije. Moja majka je tog dana nosila izbledelu zelenu pamučnu haljinu. Na njoj je bilo stotinu zakrpa, a

KS

S

378

uvek ju je održavala čistu. Spavala sam u baraci . . . Svitalo je i ona se nagnula nada mnom i poljubila me, i ja sam videla da nosi zelenu haljinu. »Emi«, kazala mi je »komandant želi da me vidi. Možda ću čuti dobre vesti. Probudiću te kad se vratim«. Nikad nije vratila. Strpali su je u vagon za stoku i poslali u Aušvic. Moj otac se nalazio u Berlinu sa čika Maksom. Nisam se više ni sećala njegovog lica, sem njegovog smešnog nosa, on i čika Maks imali su noseve kao blizanci, kao lukovice od lala, ali sem toga sećala sam se još samo mirisa vodice koju je upotrebljavao posle brijanja i nekog izraza blaženstva, što ga je pokazivao kad smo se zajedno igrali i tako, kad je majka otišla, ostala sam sama. Ličilo je to kao kad se dete iznenada probudi i nade se u praznoj i mračnoj kući.

Kreg je ćutao, jer tu zaista nije bilo šta da se kaže. Odsutno se osvrnula po restoranu, pa zatim pogledala u Krega.

– Kad me je čika Maks odveo u Ameriku, imala sam neko osećanje kao da sam se upravo rodila i došla iz neznane zemlje. Nikad više nisam progovorila nemački, ni čitala na nemačkom, pa čak ni mislila nemački. Sve do danas nisam pročitala nijedne knjige nemačkog pisca ili kupila bilo koji proizvod napravljen u Nemačkoj. Da ova nagrada nije c»ako značajna za čika Maksa, nikad ne bih pošla na ovaj put s njim, jer je Švedska i suviše blizu Nemačkoj. Sama činjenica da se nalazim ovde, svega nekoliko časova udaljena od Nemačke, izaziva u meni osećanja koja ne mogu da vam opišem. Izaziva u meni osvetoljubivost, a istovremeno i strah. Zašto sam osvetoljubiva? Ko je tamo još živ koga bih mogla da kaznim? Zašto se plašim? Zar ja nemam američki pasoš? Pa ipak, sve je to tako. Ali sad sam i suviše mnogo govorila. Ostavimo prošlost i govorimo o sadašnjosti. Pokušala je da se nasmeši.

– Danas sam bila srećna, Endrju, i zahvalna sam vam. Mislim da nikada neću zaboraviti Stokholm.

– Mislim da neću ni ja – reče on. – Čekajmo i videćemo.

Bilo je skoro 11 časova uveče kad se Kreg vratio u svoje odaje u »Grand hotelu«. Utisci te večeri, Emilijina draž, sve se to splelo oko njega. Njihova večera u »Zlatnom miru« potrajala je lagodno preko tri sata. Bilo je za to vreme prijatnih razgo-

379 ^

\ vora i prijatnih ćutanja. Razgovarali su o lepšim vidovima i njihovoj prošlosti, o snovima i željama već napola zaborav-': Ijenim i u više prilika zabrinuto su pomenuli svoje posebne izgleda na budućnost. U toku večere podrum se napunio gostima i kad su završili sa večerom, podstaknuti sviračem lutnje, sjedinili su svoje glasove sa stotinama drugih u prijatnim melodijama poznatim svima.

Posle toga su šetali kroz stari deo grada, a kad je i suviše zahladnelo, uputili su se brzim koracima preko mosta koji je vodio do »Grand hotela«. Premda su celo veče bili bliski jedno drugom, Kreg namerno to nije iskoristio kad su stigli pred vrata Stratmanovih odaja. Nije znao šta Emilija očekuje, a s obzirom na prvo iskustvo što je imao s njom i onaj njegov nagon govorili su mu da će ona biti plašljiva. Kad je stavila ključ u vrata i otvorila ih, njegovo ponašanje se pretvorilo u prijateljsko, ali zvanično. Izrazio je nadu da će je sutra videti. Odgovorila mu je da se takođe nada, premda ne zna još šta njen stric namerava.

Pružila mu je ruku, zahvaljujući mu za ono što joj je pokazao i za večeru, i on je prihvatio njene hladne prste i dlan, zahvaljujući joj istovremeno za društvo. A zatim se naglo udaljio.

Ulazeći u svoje odaje setio se da su to njihove odaje, i to ga je podsetilo na Li; video je da je ulazni hodnik osvetljen, a da u dnevnoj sobi svetli samo jedna mala sve-tiljka. Nigde nije video Li i na osnovu toga je zaključio da se ona povukla u svoje odeljenje. Otišao je do vrata njene spavaće sobe da bi bolje video da li se kroz pukotinu vidi svetlost, ali ništa se nije videlo. Došao je u iskušenje da zakuca, da je uveri da se vratio kući zdrav i potpuno tre-zan. Ali se odupro tom iskušenju. Nije on bio neki mali dečak kome je potrebno da pred majkom pokazuje svoje vrline i pokornost policijskom času. Ništa od svega toga nije bio dužan da pokaže pred Li. Štaviše, njegovo pojavljivanje u ovome času moglo bi samo da dovede do neprijatnog prizora. Zar ga Stratman nije opomenuo da je Li be-sgš|a zbog njegovog bekstva sa Emilijom? Nije želeo nika-*vih neprijatnih prizora. Nije ž(e)eo da mu se pokvari ova] gotovo savršen dan. Krišom je na prstima prešao preko čilima u dnevnoj sobi, povukao ustranu navučene zavese i ušao u svoju nišu gde mu je bio krevet. Blaga žuta svetlost na stočiću pored kreveta pokazivala je uredno raspemljen krevet i njegovu pidžamu složenu i prebačenu preko ćebeta.

350

Prošla mu je misao kroz glavu da li je to uradila sobarica na spratu ili možda Li.

Bio je tako smireno umoran kao onog davnog jutra kada je napustio Lilin stan. Krevet će mu prijati. Leći će i razmišljaće o proteklom danu. Ne o svojoj prošlosti, nego o tome danu. I najzad će se smiriti bez kapi viskija. Razmišljao je da li da napiše kratko pobedonosno pismo Lušijusu, ali se setio da će on stići kući gotovo istovremeno s pisam-cetom i stoga je odlučio da se opusti u toplom kupatilu, ume-sto da piše.

Njegov spisateljski mozak prikovao se za dan koji je protekao i ocrtavao njegova čudesa u posebnim kategorijama. Istaknutiji elementi dana bili su Lili Hedkvist, švedska Akademija, Emilija Stratman. Svako od njih poslužilo ga je životnom hranom. Njegov spisateljski duh išao je dalje, u anatomske kategorije – Lili je poslužila njegovom torzu ispod struka, Akademija je poslužila njegovu glavu, a Emilija je poslužila njegovo srce, ali to nije ipak bilo sasvim tačno i on je nastavio da raspreda kategorije u još veće tančine. Lili mu je dala seksualno olakšanje i udobnost, kao i saznanje da je dostojan ljubavi i da nije sam. Jakopson je ponovo oživeo njegov ponos u njegov rad i prošlost i dao mu čvrsto osećanje da je nešto postigao. Emilija φ u njemu probudila romantičnu nadu u budućnost, u izgled na normalan život, cilj u životu. A sve to zajedno, nesvesno, pokazalo mu je da on može da provede dan bez pića ili praškova. Pošto se osušio i navukao donji deo pidžame, bio je spreman da pode na spavanje. Otvorio je vrata na kupatilu i ugasio svetlosti, a zatim ušao u spavaću sobu, seo na postelju i rastegao gole ruke zevajući.

U pomrčini podigao je pokrivači zavukao se pod njega i pomakao se prema sredini. Iznenada, dok se pomicao, noga i ruka su mu dodirnule nešto čvrsto. Odmah je shvatio da je to zagrejano meso i kost, neko ljudsko biće.

Srce mu je zalupalo, nije mogao da se savlada od iznenađenja i preneraženja zbog toga.

– Ko je to? – jedva je uzviknuo prigušenim glasom.

Najpre nije bilo odgovora, a zatim se čuo jedva čujan glas:

•– Ja sam.

Bio je to glas Lie Deker.

381

Podigao se na lakat, čekajući da mu se smiri lupanje «pca i popusti uzbuđenje.

– Li? . – prošaputao je.

– Ja sam • – ponovila je.

– Pa kog đavola radiš ovde? – Povratila mu se razboritost. – Čekaj da zapalim svetlost.

Uspravio se u postelji i pipajući potražio svetiljku, ali se ona hitro uspravila u mraku pored njega i pala mu na grudi, hvatajući ga za ispruženu ruku.

– Nemoj, Endrju, – uzviknula je. – Molim te nemoj . . .
Teiom mu je pritisla glavu na čeonu stranu postelje i on je osetio težinu njenih slobodnih, opuštenih dojki, mekih i mlečnih, na očima i ustima. Zbunilo ga je koliko su obimne i meke, jer ih je ona uvek čvrsto stezala, japanski način, ispod haljina i on nikako nije mogao da ih zamisli opuštenim. Kosa joj je bila raspletena, znao je, jer je osećao njenu kosu na svom čelu, dok je ona pokušavala da povрати ravnotežu. Za trenutak nagnula se nad njim i on je po njenom dahu osetio viski. Pre no što je mogla da padne preko njega, on se ispravio u pomrčini da joj pomogne i uhvativši je preko struka zahvatio je i njene opuštene dojke. Narnestio ju je na njenu stranu postelje i osetio je njene trzave pokrete, dok se spuštala ispod ćebeta.

– Za ime božje. Li, jesi li pijana ili šta ti je?

– – Nisam pijana – odgovori ona drhtavim glasom. – Nešto . . . nešto sam popila, trebalo mi je hrabrosti, ali nisam pijana. – Zastala je. – Endrju, ja nemam ništa na sebi, naga sam.

– Znam da si naga – reče on zabrinuto.

– Endrju, ne govori, molim te, ne govori, nemoj da kažeš nijednu reč. Nemoj da pokvariš ovo. Slušaj me. Slušaš li? – Nastavila je gotovo bez daha. – Ti i sam znaš koliko je teško ovo za mene. Trebalo mi je pune tri godine da prikupim snage. Zнала sam da grešim što sam bila tako izveštačena. Ali nisam mogla da promenim svoju prirodu, fco sam znala koliko sam ti potrebna. Aji otkako smo došli ovamo . . . kad sam videla šta se dešava s tobom, znajući za krize sa kojima se suočavaš . . . resila sam . . . resila sam se večeras . . . moram da mislim o tebi . . . to je potpuno u redu . . .

– Ama, Li, . . .

382

– Ne brini se zbog mene, Endrju. Sve je sad u redu, rešena sam. To bi i Harijeta želela. Ti si vredan pažnje. Našla sam cilj svoga života . . . da tebe učinim srećnim.

– Li, pa ja i jesam . . . ne znam šta da kažem . . . Nije ga slušala, toliko je bila zaneta.

– Evo, skidam pokrivač, Endrju. Naga sam. Možeš da dođeš. Možeš to da učiniš. Pokaži mi šta da činim. Ja to nikada nisam radila u svom životu, Endrju. Možda ne veru ješ, ali ti si prvi. Nikad me nijedan muškarac nije dodirnuo na taj način. Ali ti možeš, čekam te.

Legao je na leđa, naslonivši glavu na okvir od postelje, zbunjen. Pomrčina se nekako razišla, navikao se na mrak i svetiljka u dnevnoj sobi iza zavesa dovoljno je osvetljavala spavaću sobu. Mogao je da nazre oblike njenog tela u postelji.

Ponovo je ustao i seo da joj govori, ali je ona pogrešno shvatila to njegovo dizanje kao neki nastup strasti i hitro je ispružila svoje noge tako da je jedna dodirnula njegovu.

– Li, smiri se – reče on. A zatim dodade: – Kaži, zašto činiš to. U postelji nema nepoštenja. Kaži istinu. Osećaš li potrebu za tim? Da li je to ono što ti želiš?

Osetio je njeno uzbuđeno disanje i čuo njen zgranut govor.

– Kako smeš tako nešto da kažeš, Endrju. Šta ti misliš da sam ja nimfomanijak? Razume se da mi nisi potreban. Znaš ti to bolje od mene. Ženama to nije potrebno. Ali ja znam dosta toga o muškarcima, a ti si muškarac. Došla sam ovamo da te učinim srećnim onako kako to jedna žena može.

– Li, pa ti si sve pobrkala. Ja sam srećan. Ti ne moraš da budeš jagnje za žrtvovanje. Nije potrebno da mi nudiš svoje telo da bih bio srećan. Nikad to ne bih tebi učinio.

– Ne govori, Endrju. Znam da si zbunjen. Nemoj da osećaš kao da iskorištavaš našu vezu. Obećavam ti da neću to tako uzeti. Ali, videla sam te kako se napijaš do besve-sti. Videla sam sav tvoj jad. Niko to nije video kao ja. Ovde mi izgledaš gori no ikada . . . Činiš čudne stvari . . . Bežiš sam . . . napadaš žene . . . vidim kako ih samo gledaš . . . i onda mi je palo na um . . . naime, da sam bila budala . . . da si ti bio i suviše

pažljiv da bi mi pomenuo svoju potrebu. A ja sam razmišljala, razmišljala sam šta bi Harijet očekivala od mene ... i zaključila sam da bi ona

383

to odobrila, da bi me ona prva pozvala i zamolila za pomoć: Li, spasi ga, usreći ga, i pomoz mu da bude normalan, i to ja sad činim, Endrju. To nije žrtva za mene. Ti znaš šta ja osećam za tebe. To će biti dobro. A ja sam zadovoljna, ja sam zaista zadovoljna što sam se sačuvala za tebe. Ovo neće biti jedina noć, nemoj da se brineš u tom pogledu. Nije to nešto nagonski. Razmišljala sam o tome. Uskoro ćemo otići odavde i ti ćeš me uvek imati i neće biti potrebno da se brineš i napijaš. Biću pored tebe i nećeš morati da piješ ili da živiš samačkim životom. Moći ćeš ponovo da uživaš i da se osećaš kao nekad. Ne želim više da govorim, Endrju, molim te ...

– O, Isuse, slušaj Li.

– ... jer to nije onako kako sam ja to želela. Pila sam samo da smirim nerve, i jer sam se brinula da ti se neću svideti, jer ja nisam Harijeta i jer nikad nisam legla s jednim muškarcem. Ali bićeš zadovoljan, videćeš. Imaj strpljenja i uputi me, i nemoj da me povrediš ... Ali ako i to učiniš ... nije važno. – Glas joj se sve više smanjivao i naposljetku se jedva čuo: – Uzmi me sad, Endrju.

Uzbuđen, skočio je s postelje, opipao svetiljku i upalio je. Stao je pored postelje. Popravljao je izgužvan donji deo svoje pidžame, i bilo ga je stid što mora da je gleda ovde. Njena glava, raspletena kosa, nalazili su se na jastuku. Okrenula se od svetlosti. Prstima je čvrsto držala pokrivač i navlačila ga do vrata.

– Šta to radiš? – prostenjala je. – Ugasi.

– Neću. Nisam siguran u sebe u mraku. Ja sam muškarac.

Još uvek je držala glavu okrenutu ka zidu.

– Pa čega se onda plašiš?

Znao je da je ovo odbijanje strašno i stoga se nežnije nagnuo nad njom, pokušavajući da prebaci krivicu na sebe.

– Ne želim tvoju samilost, Li. Nije to dobro za nas. Zar ne možeš da shvatiš. Li? Nije to za jednog muškarca. Lako je to za čoveka. Za mene bi to bilo zadovoljstvo. Ti si privlačna žena. Ja to osećam. Mislim da bi ti bila i stra-stvena žena. Ali zbog čega sve to? Ti nisi na ovom svetu da ugađaš meni, da budeš moja robinja. Stoga bih pogrešio da budem prvi, sem ako ti ne osećaš potrebu. Nisam toliko sebičan. A na to bi se sve svelo. Nikad ne bih mogao da ti obećam ili ponudim nešto više. To je onda druga stvar. Međutim, ti je nemaš. Sama kažeš da je ne osećaš. I ako je

384

dosad nisi osetila, mislim da bi bilo bolje za tebe da sačekaš da dobiješ nešto više, dok ne nađeš nekoga ko bi ti se svideo. Šta je sa onim momkom iz Čikaga ... Bizlijem ... Kako se ono zvao Hari Bizli ... S njim bi to imalo nekog smisla. Možda bi to imalo onda nekog životnog smisla za tebe. Međutim, ti mene poznaješ. Ne mogu ništa da ti obećam. Ni ljubav... ni naklonost. A brak... i ne pomišljam na brak. Prosto ne bih mogao na ovaj način s tobom. Hajde da ne mislio i ne govorimo više o tome. Nastavimo kao pre. Sad se prvi put okrenula prema njemu. Njene tanke usne su podrhtavale.

– Pređi u drugu sobu dok se obučem – reče mu ona hladno, bezizraznim glasom. Nevoljno se povukao iza zavesa, a zatim ih je navukao tako da su potpuno zaklanjale ulaz u sobu. Došavši do malog stočića za kafu, našao je na njemu njene cigarete, pa je izvadio jednu i zapalio. Ruka mu je drhtala dok je držao cigaretu i, koliko se sećao, nikad od Harijetine smrti nije bio tako zbunjen. Čuo je škripu kreveta, dok je ona ustajala da se obuče. Šetao je po dnevnoj sobi.

Zadese su se naposljetku razmakle i Li se pojavila. Preko spavačice ogrnula je flanelski ogrtač za kupanje. Na nogama ja imala papučice, kosa joj je bila duga, ali očešljana. Lice joj je bilo smireno, ali ledeno.

Išla je prema njemu bez srama ili bojažljivosti. Odmah je prozreo njen stav.

Svaki njen pokret govorio je o onome što je mislila. Svaki njen pokret je govorio: Ja nisam kriva, greška je tvoja. Dala sam ti se sa svom dobrostivošću i

Iju-baznošću da te sačuvam od tebe samoga, a ti si me odgurnuo. Gospod će tebe kazniti, ne mene, jer sam devojka po imenu Hagar.

Ona je bila potpuno u pravu, i Kreg je znao da je ne* moćan.

– Slušala sam sve te tvoje laži, – počela je Li – i sada želim samo da ti kažem da ne možeš da mi baciš koprenu preko očiju.

– A šta to sad znači?

– To znači da sam te progledala bolje no iko na ovoj zemlji. Progledala sam sav taj tvoj lažni govor o tome kako misliš o meni, kako želiš da me sačuvaš za nekog drugog, da ne želiš da me povrediš. Poznata mi je istina. Pre sam sumnjala, ali sad znam.

385

H, – Onda ćeš mi kazati tvoju tajnu.

– Tebi nije potrebna moja ljubav, čista i pristojna, jer si se ova poslednja dva dana suviše spleo s tom nacističkom droljom i kučkom iz Atlante.

– Li!

– Videla sam to od prvog časa kad je ona bacila oko na tebe. Brzo te je uhvatila u svoju mrežu. Brzo ti je dala što si tražio. Ima već u porodici jednog Nobelovca, ali joj to nije dovoljno. Ona želi dvojicu. Videla je gde si slab . . . to može da vidi svaka iskusna žena . . . i lepo je iskoristila tvoju slabost, uhvatila te i to je ono što ne valja. Endrju, ti si ogromna budala. Pokušao je da savlada svoju Ijutinu, jer je znao da je ona povređena, ali mu to nije pošlo za rukom.

– Ti si luda, Li, ako to veruješ – reče on mirno. – Emilija Stratman je nevinna kao i ti.

– Dakle, i to znaš. Uverio si se?

– Do đavola, Li, učuti. Ona je privlačna, svakako, a ja nisam evnuh. Ti bi se opkladila o svoj život, da sam pokušao kod nje. Ali ja nisam učinio ni koraka. Nisam je ni dodirnuo. Ni poljubio.

– Ali si bio s njom celog bogovetnog dana.

– Bio sam, pa šta onda? Bilo mu je dosta tog obilaženja grada i želeo sam da pođem na svoju ruku . . . rekao sam ti to u podne, . . . a ona je htela da pođe u kupovinu i kako sam ja želeo društvo, pošli smo zajedno. To je sve. Zar ima u tome nečeg što ne valja?

Li je slušala i njen bes je splasnulo, ljubomora se smanjila i ona je ugledala novu nadu.

– Ako je to zaista istina, onda u tome nema ničega rđavog. Izvini.

– Istina je i kunem ti se. A istina je i sve što sam ti kazao u spavaćoj sobi.

– Rekao si da nećemo o tome razgovarati.

– Dobro.

Nisu imali više o čemu da razgovaraju, ali ipak Li nije želela da se povuče.

– Pretpostavljam da treba da se družiš i s drugim ženama osim sa mnom. Osobito otkako si postao slavan. Ali šta ti nalaziš kod te Nemice.

– Ona je Amerikanka, Li.

– Baš me briga šta je. Kaži mi šta imaš zajedničkog s jednom potpuno nepoznatom . . .

25 NAGRADA 1

386

– Harijeta mi je bila potpuno strana pre no što sam je sreo. A i ti takođe. Svako je stran svakome, dok ne dođu u dodir. Gospođica Stratman i ja smo prosto šetali i razgovarali o beznačajnim stvarčicama. Pokazao sam joj nekoliko mesta u donjem delu Stokholma gde smo Harijeta i ja bili...

– I ti si joj to pokazao? – Bilo je to tako kao da je neki nevernik oskrvnario Meku. Ponovo se javilo njeno neraspoloženje. –Ti si joj pomenuo Harijetu?

– Svakako. Zašto ne? Pričao sam joj o Harijeti i našoj ljubavi.

– Kako si mogao? To nije lepo. Ni meni nikad nisi govorio o Harijeti i sebi. Pa kako si onda mogao da o tome pričaš nekome koga poznaješ svega dva dana.

– Možda baš zbog toga što je poznajem svega dva dana. Ti si Harijetina sestra i u tome je razlika.

Li je stisla usne.

– Ne znam šta je to s tobom i šta će još biti. Zaista ne znam. Radiš bez ikakvih obzira u svakom pogledu. Postaješ sve gori. Već vidim šta nas čeka. Piće i samo piće, a sada, pored toga, i strane žene sa svim tim tvojim žalosnim ispovedima, dovodeći nas oboje u nepriliku time što svakom pričaš o svojim neprilikama. Ti to ne smeš da činiš, Endrju, ne sada, sada kad te ceo svet poznaje, kad si postadl dobitnik Nobelove nagrade. Šta bi svet mislio kad bi saznao da si ubio svoju ženu. Šta bi bilo kad bi to izišlo na videlo? Pretpostavljam da si se napio i onda ispričao o tome toj Stratmanovoj? Jesi li? Kreg je još od samog početka, još od onog trenutka kad je odgurnuo Li, znao da će udarci opet paisti, kao što se uvek dešavalo kad bi je oneraspoložio. Bio je to udarac koji je mogao da ga natera da poklekne. Tu on nije imao odbrane, l sad je taj udarac pao, neizbežan kao smrt, i on se ponovo osećao poražen. Mrzeo je tu prošlost koja je njoj davala tako moćno oružje i ostavljala njega razoružanog.

– Nije potrebno da se brineš – reče on iznenada zamo-ren. – Nisam joj ništa rekao u pogledu tog nesrećnog slučaja.

– Hvala Bogu što si se toliko uzdržao – reče ona. – Nesrećni slučaj, kako ti to kažeš, ostaje u porodici. Mene brine tvoje opijanje i viđanje s nepoznatim ženama. Ako su ti potrebne žene, a imaš i suviše poštovanja za mene, ne bih imala ništa protiv toga da s vremena na vreme odeš kod neke prostitutke. S njom bar ne bi mogao puno da

387

razgovaraš. Mene brinu ove obične devojke, one prodorne, koje žele da steknu tvoje poverenje. Imaj to na umu kad se idući put budeš video s tom gospođicom Stratman. Na kraju, Endrju, imam poverenja u tvoj zdrav razum. Sad si ti u novom položaju koji moraš da čuvaš, s novom budućnošću, i ako se s vremena na vreme setiš Harijete i ako pomisliš da sam ja tvoj najbolji prijatelj na svetu, onda to nećeš učiniti. Mislim da se razumemo, zar ne?

– Da, Li.

– Porazilo me je tvoje ponašanje u spavaćoj sobi – reče ona oštro, ponovo samouverena i hladna. – Htela sam da se odselim iz ovih odaja, da odem čak i kući i ostavim te. Tako sam mislila. Ali sad vidim da bih pogrešila. Potrebna sam ti da te vodim. Prema tome nije potrebno da se brineš. Ostaću. Možeš da se osloniš na mene. Laku noć, Endrju.

– Laku noć, Li.

Otišla je u svoju spavaću sobu, a on se lagano odvukao u svoju. Sa gađenjem je posmatrao zgužvanu posteljinu, dva udubljenja na jastucima. Klekao je pored kovčežića u kome je držao stvari za spavanje, otključao ga i lagano izvukao bocu viskija. Iz kupatila je doneo jednu od dve prazne čaše, vratio se u spavaću sobu i napunio čašu u hodu.

Smestio se u naslonjači i požudno nagnuo, a kad je čaša bila prazna, odmah ju je drugi put napunio i ponovo ispio.

Taj gotovo savršen dan postao je ponovo jedan od onih dana užasa, a Li je u svojoj pogrešnoj i glupoj želji da mu pomogne, samo pomogla da se nesreća vrati. Međutim, sad je bio u nedoumici u pogledu jedne stvari. Postavljao je sam sebi jedno pitanje. Da li je Li sa svojim ukrućenim nagim telom iskreno želela da mu pomogne. Postavljao je i drugo pitanje? Nije li možda Li, svesno ili nesvesno, želela da pomogne samoj sebi? Ta pitanja su postavljali Hamlet, Ho-racio ili bilo ko.

Kreg je ponovo nagnuo čašu, koja mu više nije bila odvratna i opustio se u naslonjači, kao da mu je neka spasilačka tečnost prostrujala kroz žile i otupila uznemireni mozak

Najpre su došla pitanja, a zatim odgovori. U svom spisateljskom mozgu napisao je pripovetku, deduktivnu pripo-vetku, u mislima. Recu su tekle . . .

Pod uticajem viskija jedan pisac nehotice ubija svoju ženu. Nezvanično ubijanje. Ženina sestra dolazi u kuću da se brine za udovca. Sestra ima verenika, a li zbog obaveze

25*

388

prema ljubljenoj sestri i uspomeni na nju ona žrtvuje svoje životne planove. A zatim, iznenada, pisac postaje slavan i pozvan na put, a ženina sestra ga prati. Na njeno iznenađenje, njen štićenik, pisac, dolazi u dodir sa spoljnim svetom i Ijupkošću jedne lepe i čedne devojke nemačkog porekla. Ženina sestra shvata da je njeno nesebično dobro delo ugroženo. Ona mora da zaštiti svog bolešljivog pisca zbog one koju je on poslao u grob. To je njena sveta dužnost. Ona mora to da izdrži po svaku cenu, jednim udarcem, jednim udarcem koji će njegovo osećanje krivice vezati za uvek za njen oproštaj. Ona mu nudi svoje telo, tako naivno, jer je u njoj ukorenjeno staro verovanje da telesna veza vodi do braka, i ona je uverena da će se to ispuniti i da će on postati njen i da će ga zadržati u ropstvu (za Harijetu, za Harijetu). Međutim, on dolazi trezan, svež i uspeva da iz-begne sve pipke strašne madagaskarske biljke koja jede ljude i spašen je od prošlosti. Kreg.

Da li je to kraj? Ili je to možda roman u nastavcima?

Kreg je ponovo ispraznio čašu i nasuo novu. Osećao je u svojoj spisateljskoj duši da pripovetka nije završena. Toliko je još niti ostalo, a nije bilo ni raspleta radnji. Biće potreban nastavak, pa čak i prerada prvog nastavka. A na kraja krajeva pitanje je i da li je ta njegova pripovetka tačna? Da li su to bile Lijine nade i namere? Pretpostavimo da su njena opažanja tačna i da je to bio njen plan. Šta onda? Nedovršeni delovi: pisac još nije spašen, jer i ako je on jedanput odgurnuo ženinu sestru, ipak je još uvek ostao rob njegove tajne i tog gadnog osećanja krivice. Nedovršeni delovi, dodatak: ženina sestra još uvek predstavlja nepoznatu opasnost, jer je ona odgurnula ženu. Zar nije tačno da odgurnute žene uvek nešto počine. To je svakako tačno, jer kad ne bi počinile, polovina biblioteka na svetu ostale bi bez romana. A što se tiče raspleta? Kreg nije mogao da ga zamisli. Njegov spisateljski duh se zamaglio. U budućnost nije moglo da se prodre.

Neka nelagodnost ovladala je Kregom, preovladavši čak i nad prijatnim dejstvom alkohola.

Možda je on pogrešno prosudio Li i možda je to njegova krivica. Možda on duguje nešto Harijetinoj uspomeni i možda je trebalo da taj dug isplati njenoj mlađoj sestri. Ona je želela da to plaćanje bude izvršeno u postelji, u postelji i bez kraja, i ako on pristane na to, možda bi se oslobodio u duši. Njegova kruta logika prešla je u ma-

389

stanje. Na šta bi ličilo to plaćanje? Osetio je dodir tih obimnih dojki, i tog tela ispod pokrivača, i pitao se. Znao je, bio je uveren da zna i da bi mogao pisati o tome kao što su pisali D. H. Lorens, Henri Miler ili Džon Klilend. Njegov duh pisca je pokušavao i pokušavao, ali nikako nije mogao da se izdigne iznad sloja opijenosti. A ipak, Kreg je znao, kad bih sad ustao i prešao preko dnevne sobe, zakucao na njena vrata i ušao u njenu spavaću sobu, ona bi bila spremna da mu se preda kao malopre. Poljubio bi je u usta i ona bi mu odgovorila i pripila bi se sva uz njega. Bilo bi to tegobno, ona bi bila bezživotna kao neka mermerna statua, bez gipkosti, bez ritma, bez podavanja, a ipak bi njemu to pričinjalo telesno zadovoljstvo, dok bi za nju to bilo duševno zadovoljstvo, i tako bi se napravio kalup u kome bi oni ostali zaključani za ceo život. Docnije bi se ona podavala više mehanički, sa više sigurnosti i telo bi joj bilo mekanije. I ona bi vršila svoje dužnosti poslu-šnije na dušeku kao i u staklenoj baštl za uzvrat što njegovo ime stoji na njihovoj pošti, a njeno ime kao posveta u njegovim knjigama. Tako bi oni mogli večito da žive, njih troje, on, Li i Harijeta. Tako bi mu telo bilo okovano, ali bi mu savest bila čista. Bilo bi to žalosno plaćanje.

Treba li on to da učini?

Ispio je čašu i to je bio trenutak. Preostalo je samo da ustane i pođe k njoj i bitka bi bila završena. Neodlučan, sipao je viski u čašu sve do vrha.

Iznenada njegov gotovo savršeni dan zaleprša pred njim. Lili. Švedska Akademija. Emilija.

Odjednom je pomislio neka đavo nosi savest i posle-dice koje može da nanese odgurnula žena. Uvek može da pređe preko te dnevne sobe i ode do one druge

postelje. Ovako će imati još jedan dan, možda dva, bez obaveza. Pokušaće sreću. Videće šta će doneti drugi nastavak romana.

Bio je pijan i soba mu je izgledala kao da se okreće. Spustio je čašu na pod i zavalio se u naslonjaču.

Isuse, kakva zbrka!

' Prepustio je svom otupelom mozgu da živi sam za sebe. Pođi napred mozgu. A mozak mu je uzvratilo jednim epitafom sa nekog irskog nadgrobnog spomenika, koji je negde pročitao, negde video. Primio je to sa ciničkom radošću. Neka to bude epitaf za ovu noć ponovne sahrane Endrjua Krega.

Ovde počiva telo Džona Mounda,
Nestalog u moru za večita vremena.